

TMMOB
8. ENERJİ SEMPOZYUMU
17-18-19 KASIM 2012, İSTANBUL

BİLDİRİLER KİTABI

BİLDİRİLER - PANELLER - TARTIŞMALAR

**KÜRESEL ENERJİ POLİTİKALARI
ve TÜRKİYE**

1. CİLT

TMMOB
ELEKTRİK MÜHENDİSLERİ ODASI

1954

ISBN: 978-605-01-0196-6
EMO Yayın No: SK/2012/9

TMMOB
8. ENERJİ SEMPOZYUMU
17-18-19 KASIM 2012, İSTANBUL

BİLDİRİLER KİTABI

Bildiriler - Paneller - Tartışmalar

**KÜRESEL ENERJİ POLİTİKALARI
ve TÜRKİYE**

1. CİLT

1954

TMMOB
Elektrik Mühendisleri Odası

TMMOB 8. ENERJİ SEMPOZYUMU
BİLDİRİLER KİTABI
KÜRESEL ENERJİ POLİTİKALARI ve TÜRKİYE

1. Baskı, Ankara-Mart 2012

ISBN:978-605-01-0196-6

EMO Yayın No: SK/2012/9

TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası

İhlamur Sokak No:10 Kat:2 06640 Kızılay Ankara

Tel: (312) 425 32 72 Faks: (312) 417 38 18

<http://www.emo.org.tr> E-Posta: emo@emo.org.tr

Kütüphane Katalog Kartı

333,79 TMM 2012

TMMOB 8. Enerji Sempozyumu Bildiriler Kitabı= Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye; Yayına Hazırlayan: Elektrik Mühendisleri Odası, --1. bs.--Ankara. Elektrik Mühendisleri Odası, 2012

650 s.:24 cm (EMO Yayın No:SK/2012/9; ISBN:978-605-01-0196-6)

Enerji Politikaları--Türkiye

Dizgi

Elektrik Mühendisleri Odası

Baskı

Pan Ajans Danışmanlık Ltd. Şti.

Adakale Sokak No: 32/26

Kızılay/Ankara

Tel: 0312 433 13 15

İçindekiler

Önsöz	5
Danışma Kurulu	7
Düzenleme Kurulu.....	10
Yürütme Kurulu	11
Sonuç Bildirgesi	12
Açılış Konuşmaları	
Gazi İpek / Düzenleme Kurulu Başkanı	20
Durmuş Dünder / Kültür Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı.....	24
Marwan Abdelhamid / Dünya Mühendislik Örgütleri Federasyonu İkinci Başkanı.....	29
Cengiz Göltaş / EMO Yönetim Kurulu Başkanı	33
Mehmet Soğancı / TMMOB Yönetim Kurulu Başkanı	40
Açılış Bildirisi: Küresel Enerji Politikaları Ve Türkiye	
Kemal Ulusaler	49
Özel Oturum: Dünya Enerji Dinamiğindeki Değişimler Ve Türkiye	
Mehmet Öğütçü.....	75
Birinci Oturum: Küresel Aktörlerin Enerji Politikaları Oturumu ...	
Amerika'nın Enerji Politikası / Prof. Dr. Nejat Veziroğlu.....	107
Enerji Politikaları; Ab / John Roberts	127
Küresel Enerji Arenasında Rusya: Aktöre Özel Bir Analiz / Evrim Eken	137
Birinci Panel: Küresel Ve Bölgesel Gelişmelerin Enerji Politikalarına Etkileri.....	
Son Paylaşımın Tarihsel Kökenleri Ve Ekonomik Nedenleri / Hikmet Uluğbay	170

İşgal Edilmiş Filistin Toprakları Ve Vaat Edilen Filistin Devletindeki İsrail Tedbirleri / Saleh Rabi	216
--	-----

Kafkasya Ve Ortadoğu'da Enerji Ve Su Savaşları / Faik Bulut.....	232
--	-----

İkinci Panel: Ekonomide Küresel Ve Bölgesel Gelişmeler; Enerji Politikaları Ve Stratejileri

Dr. Tuncay Babalı	266
-------------------------	-----

Prof. Dr.Ferruh Demirmen	283
--------------------------------	-----

Dr. Gaye Yılmaz	302
-----------------------	-----

Mustafa Sönmez.....	318
---------------------	-----

Özel Oturum: Dünya Enerji Görünümü

Dr. Fatih Birol	347
-----------------------	-----

İkinci Oturum Birinci Bölüm: Dünyada Ve Türkiye'de Enerji Özelleştirmeleri

Elektrik Özelleştirme Politikaları Başarısız Mı Oldu? / Prof. Steve Thomas	366
---	-----

Özelleştirme Ve Enerji Yoksulluğu / Doç. Dr. Seyhan Erdoğan .	380
---	-----

Dağıtım Özelleştirmeleri Ve Elektrik Piyasası / Olgun Sakarya....	392
---	-----

Türkiye Enerji Sektöründe Tekelleşme / Oğuz Türkyılmaz	417
--	-----

İkinci Oturum İkinci Bölüm: Dünyada Ve Türkiye'de Enerji Özelleştirmeleri

Gats Kapsamında Enerji Hizmet Müzakerelerinin Türkiye'ye Etkileri / Dr. Şirin Gülcen Eren	452
--	-----

Türkiye Enerji Sektöründe Yeni Yapılanma Önerileri / H. Caner Özdemir.....	473
---	-----

Özelleştirme Ve Özerkleştirme, Türkiye'deki Petrol Sektörünün Konumu Ve Geleceği / Uğur Gönülalan	505
--	-----

Elektrik Piyasası Reformu: Politika Yapıcıları İçin Ekonomik Ve Hukuki Analizler / Dr. Refik Tiryaki	548
---	-----

ÖNSÖZ

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) adına Elektrik Mühendisleri Odası (EMO) tarafından düzenlenen “**Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye**” konulu TMMOB 8. Enerji Sempozyumu, 17-19 Kasım 2011 tarihlerinde İstanbul’da gerçekleştirildi.

TMMOB 8. Enerji Sempozyumu, 2008 yılı sonlarında patlak veren ve bütün dünya ile birlikte ülkemizi de sarsarak “neo-liberal politikaların” taşlarını yerinden oynatan, uluslararası büyük sermaye grupları ve siyasi temsilcilerinin “dünyada artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacak” şeklinde değerlendirdikleri büyük ekonomik krizin etkilerinin sürdüğü bir ortamda düzenlendi.

Son 30 yılda yapılan özelleştirmelerin onlarca katı büyüklüğünde kamulaştırma ve kamu kaynağı kullanımına yol açan bu krizin; dünya, bölge ve ülkemiz iktisadi ve toplumsal hayatındaki ve meslek alanımızdaki etkilerini Sempozyumumuzda irdelemek zorunlu hale gelmişti. Sempozyumun amacı, dünyadaki gelişmelerle birlikte enerji alanını küresel bir perspektiften değerlendirerek, Türkiye’yi de içeren uluslararası enerji politikalarını; bölgesel, ekonomik, jeopolitik, stratejik, kamusal ve hukuki açılardan masaya yatırmak olarak belirlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda 1996’dan beri iki yılda bir düzenlenmekte olan TMMOB Enerji Sempozyumu bu yıl uluslararası bir nitelikte düzenlenmiştir.

Enerji alanında var olan sorunların ve çözüm önerilerinin tartışılacağı, yaşanmakta olan gelişmelerin olası sonuçlarının değerlendirileceği ve ülkemiz enerji politikalarının; kamusal planlama, verimlilik, çevre, bilim-teknoloji vb. tüm bileşenleriyle irdeleneceği bir platform olmak, bugüne dek TMMOB Enerji Sempozyumlarının temel hedefi olmuştur.

Bu Sempozyumda; Küresel-Bölgesel Enerji Politika ve Stratejileri, Dünya Enerji Görünümü, Dünyada ve Türkiye’de Enerji Özelleştirmeleri, Ekonomide Küresel-Bölgesel Gelişmeler ve Enerji Politikalarına Etkileri, Yenilenebilir Enerji Kaynakları ve Enerji Verimliliği, Jeopolitik Açıdan Fosil Kaynaklar ve Nükleer Enerji ana başlıklar olarak saptanmıştır. Bu başlıklar çerçevesinde 3 gün boyunca, yurt içi ve yurt dışından konusunda uzman kişi, akademisyen ve ilgili kurum temsilcileri tarafından bildiriler sunulmuş, düzenlenen panellerle konu başlıkları derinlemesine irdelenmiştir. Bu kitabın Sempozyumda irdelenen tüm bu konuları ve yapılan tartışmaları yansıtabilmesi ve kalıcı hale getirmesi umut edilmektedir.

Sempozyum Düzenleme Kurulu

TMMOB 8. ENERJİ SEMPOZYUMU DANIŞMA KURULU

Metin Canbakan İşleri Genel Müdürlüğü	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yapı
Ayşegül Tereci İşleri Genel Müdürlüğü	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yapı
Mustafa Sert Müdürlüğü	Devlet Meteoroloji İşleri Genel
R. Serkan Karakuş	Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
Nazmi Kağncıoğlu	Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
Saim Güzel Emekçileri Sendikası	Enerji Sanayi ve Maden Kamu
Kemal Bulut Emekçileri Sendikası	Enerji Sanayi ve Maden Kamu
Safiye Yalçın	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı,
Prof. Dr. Can Fuat Delale	İşık Üniversitesi Mühendislik Fakültesi
Doç Dr. Belgin E. Türkay	İstanbul Teknik Üniversitesi
Pınar Işın ve Destekleme Dairesi	Küçük ve Orta Ölçekli İşlet. Geliştirme
Oktay Çelmen	Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü
Seral Ergün	Milli Prodüktivite Merkezi
C. Ökmen Yücel	Rekabet Kurumu
Harun Gündüz	Rekabet Kurumu
Hakan Kavruk Üretim ve Geliş. Gen. Müd.	Tarım ve Köy İşleri Bak. Tarımsal
Nuri Doğan	Tüketici Dernekleri Federasyonu
Nihat Şenaylı	Tüketici Hakları Derneği

Tuhan Çakar	Tüketici Hakları Derneği
Ömer Faruk Altunsoy	Türk Patent Enstitüsü
Atacan Gülbay	Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi
Ayten Sümer	Türkiye Elektrik Sanayicileri Birliği
Metin Demirci	Türkiye Taşkömürü Kurumu
Alaeddin Aras	TMMOB
Berna Vatan	TMMOB
Hüseyin Yeşil	TMMOB
Dr. Abdullah Zararsız	Fizik Mühendisleri Odası
Recep Kızılkoca	Jeofizik Mühendisleri Odası
Nejat Tamzok	Maden Mühendisleri Odası
Niyazi Karadeniz	Maden Mühendisleri Odası
Oğuz Türkyılmaz	Makina Mühendisleri Odası
Şayende Yılmaz	Makina Mühendisleri Odası
İsmail Küçük	Meteoroloji Mühendisleri Odası
Selahattin Baysal	Orman Mühendisleri Odası
Necdet Pamir	Petrol Mühendisleri Odası
Menşure Işık	Şehir Plancıları Odası
Fatma Topal	Şehir Plancıları Odası
Bahadır Acar	Elektrik Mühendisleri Odası
Hulki Artut	Elektrik Mühendisleri Odası
Mehmet Atay	Elektrik Mühendisleri Odası
Tuncay Atman	Elektrik Mühendisleri Odası
Aydın Aydın	Elektrik Mühendisleri Odası

Talat Canpolat	Elektrik Mühendisleri Odası
Nevzat Çeltek	Elektrik Mühendisleri Odası
Muhsin Dugan	Elektrik Mühendisleri Odası
Cengiz Göltaş	Elektrik Mühendisleri Odası
Seyit Ali Gürsoy	Elektrik Mühendisleri Odası
Gazi İpek	Elektrik Mühendisleri Odası
Necati İpek	Elektrik Mühendisleri Odası
Mustafa Kadioğlu	Elektrik Mühendisleri Odası
Erhan Karaçay	Elektrik Mühendisleri Odası
Muhittin Karahan	Elektrik Mühendisleri Odası
Mehmet Mak	Elektrik Mühendisleri Odası
İlhan Metin	Elektrik Mühendisleri Odası
H. Bora Özçelik	Elektrik Mühendisleri Odası
Mehmet Özdağ	Elektrik Mühendisleri Odası
Orhan Örucü	Elektrik Mühendisleri Odası
Olgun Sakarya	Elektrik Mühendisleri Odası
Abdullah Şavklı	Elektrik Mühendisleri Odası
İrfan Şenlik	Elektrik Mühendisleri Odası
Yücel Tekin	Elektrik Mühendisleri Odası
Gültekin Türkoğlu	Elektrik Mühendisleri Odası
Nedim Tüzün	Elektrik Mühendisleri Odası
Halil Uğur	Elektrik Mühendisleri Odası
Mahir Ulutaş	Elektrik Mühendisleri Odası

TMMOB 8. ENERJİ SEMPOZYUMU DÜZENLEME KURULU

TMMOB

TMMOB

Çevre Mühendisleri Odası

Çevre Mühendisleri Odası

Fizik Mühendisleri Odası

Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası

İnşaat Mühendisleri Odası

Jeofizik Mühendisleri Odası

Mimarlar Odası

Orman Mühendisleri Odası

Tekstil Mühendisleri Odası

Ziraat Mühendisleri Odası

Elektrik Mühendisleri Odası

Elektrik Mühendisleri Odası

Elektrik Mühendisleri Odası

Elektrik Mühendisleri Odası

Elektrik Mühendisleri Odası

Elektrik Mühendisleri Odası

Elektrik Mühendisleri Odası

Elektrik Mühendisleri Odası

Elektrik Mühendisleri Odası

Elektrik Mühendisleri Odası

Elektrik Mühendisleri Odası

Elektrik Mühendisleri Odası

Elektrik Mühendisleri Odası

Elektrik Mühendisleri Odası

Elektrik Mühendisleri Odası

Elektrik Mühendisleri Odası

Elektrik Mühendisleri Odası

Elektrik Mühendisleri Odası

Elektrik Mühendisleri Odası

Fahrettin Çağdaş

Mustafa Ergün

Yeşer Aslan

Fatma Erol

Elif Kavak

Sabit Nazım

Alaeddin Duran

Recep Kızılkoca

Can Diril

Osman Turunç

Melike Anıl Bingöl

M. Ali Dayıoğlu

Seyfettin Atar

Mehmet Atay

Teoman Alptürk

Emir Birgün

Kaya Bozoklar

Musa Çeçen

Bilal Gümüş

Emre Metin

Hüseyin Önder

Muammer Özdemir

Saffet Özdemir

Tuncay Özkul

Asım Rasan

İrfan Şenlik

Yücel Tekin

Metin Telatar

Mehmet Turgut

Gültekin Türkoğlu

Nedim Tüzün

TMMOB 8. ENERJİ SEMPOZYUMU YÜRÜTME KURULU*

TMMOB	Alaeddin Aras
TMMOB	Hüseyin Yeşil
TMMOB	Fatma Berna Vatan
Jeoloji Mühendisleri Odası	Adem Uluşahin
Maden Mühendisleri Odası	Niyazi Karadeniz
Maden Mühendisleri Odası	Nejat Tamzok
Makina Mühendisleri Odası	Oğuz Türkyılmaz
Makina Mühendisleri Odası	Şayende Yılmaz
Meteoroloji Mühendisleri Odası	İsmail Küçük
Petrol Mühendisleri Odası	Necdet Pamir
Şehir Plancıları Odası	Menşure Işık
Elektrik Mühendisleri Odası	Bahadır Acar
Elektrik Mühendisleri Odası	Erdal Apaçık
Elektrik Mühendisleri Odası	Talat Canpolat
Elektrik Mühendisleri Odası	Muhsin Dugan
Elektrik Mühendisleri Odası	Cengiz Göltaş
Elektrik Mühendisleri Odası	Gazi İpek
Elektrik Mühendisleri Odası	Necati İpek
Elektrik Mühendisleri Odası	Mustafa Kadioğlu
Elektrik Mühendisleri Odası	Cem Kükey
Elektrik Mühendisleri Odası	Cemil Kocatepe
Elektrik Mühendisleri Odası	Orhan Örucü
Elektrik Mühendisleri Odası	Serdar Paker
Elektrik Mühendisleri Odası	Olgun Sakarya
Elektrik Mühendisleri Odası	Belgin Emre Türkay
Elektrik Mühendisleri Odası	Kemal Ulusaler
Elektrik Mühendisleri Odası	Mahir Ulutaş

*Yürütme Kurulu Üyelerinin tamamı aynı zamanda Düzenleme Kurulu Üyesidir.

TMMOB 8. ENERJİ SEMPOZYUMU SONUÇ BİLDİRGESİ

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) adına, Elektrik Mühendisleri Odası (EMO) tarafından düzenlenen TMMOB 8. Enerji Sempozyumu 17-19 Kasım 2011 tarihlerinde İstanbul Kültür Üniversitesi’nde gerçekleştirilmiştir. Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye başlığıyla toplanan sempozyum bu yıl ilk defa uluslararası katılımlı olarak yapılmıştır.

Uluslararası enerji politikalarını; bölgesel, ekonomik, jeopolitik, stratejik ve kamusal açılardan değerlendirmek ve Türkiye’deki gelişmeleri de bu gözle irdelemek sempozyumun temel amacı olarak belirlenmiştir. Sempozyumda Türkiye, ABD, İngiltere, İskoçya, Fransa, Rusya, Avustralya, Kuveyt, Filistin, Ürdün ve Japonya olmak üzere on bir farklı ülkeden kırk iki bildiri sunulmuş, on bir oturum ve üç panel gerçekleştirilmiştir. Sempozyuma üç günde 814 kişi katılmış ayrıca internet üzerinden ise toplam 2.551 kişi sempozyumu canlı olarak izleme imkânı bulmuştur.

Sempozyumda,

- Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye
- Dünya Enerji Görünümü
- Dünyada ve Türkiye’de Enerji Özelleştirmeleri
- Ekonomide Küresel-Bölgesel Gelişmeler ve Enerji Politikalarına Etkileri
- Yenilenebilir Enerji Kaynakları
- Fosil Kaynaklar: Jeopolitik ve Teknolojik Gelişmeler
- Nükleer Enerji
- Enerji Verimliliği
- Ekososyalist Hareket
- Türkiye’de HES Tartışmaları ve Toplumsal Boyut

temel tartışma konuları olarak belirlenmiştir.

TMMOB 8. Enerji Sempozyumu, 2008 yılı sonunda ortaya çıkan küresel ekonomik krizin, Ortadoğu’da “Arap Baharı” olarak ifade edilen değişimlerin ve Fukuşima felaketinin etkilerinin sürdüğü bir

ortamda gerçekleştirilmiştir. Tüm bunları içeren küresel ve bölgesel gelişmelerin enerji politikalarına etkileri, yurt içi ve yurt dışından konusunda uzman katılımcılarla tartışılmıştır.

Başta petrol ve gaz rezervleri olmak üzere enerji kaynaklarına doğrudan ulaşmak, bu kaynakların aktarılacağı enerji yollarının planlamasını yapmak ve denetimini sağlamak küresel sermayenin enerji politikalarını belirleyen unsurlar olarak görünmektedir. Uluslararası sermaye sürdürülebilir kalkınma söylemi altında, dünya genelinde enerji üretim ve tüketimini belirlemekte kendi çıkarları doğrultusunda kaynak paylaşımına şekil vermektedir. Henry Kissinger'in **"Petrolü denetlerseniz devletleri, gıdayı denetlerseniz halkları denetlersiniz"** sözünün haklılığı bugünkü paylaşım için yeniden şekillenen dünyada görülmektedir. Filistin Su Enstitüsü Müdürü Saleh Rabi'nin sempozyumda ifade ettiği şu sözlerde, küresel sermayenin müdahale biçimlerinden birinin örneğini görmekteyiz: "Eğer suyu kontrol ederseniz devleti ve halkı hep birlikte kontrol edersiniz. İsrail'in Filistin'e yaptığı da budur. Golan tepeleri suya sahip olmak için işgal edilmiştir. Batı Şeria ve Gazze işgalinin ardından ilk emir olarak bütün su kaynakları İsrail'in komutasına geçmiştir ve Filistinlilerin küçük bir kuyu açmalarına dahi izin verilmemektedir. Her Filistinlinin 40 metreküp su hakkı varken, her İsraillinin 400 metreküp su hakkı var. Bunun çocuklar üzerinde olumsuz etkileri var. Bu durum uluslararası hukuka aykırıdır"

Küresel ekonomik kriz, başta ABD olmak üzere pek çok ülkede, yapılmış olan 1980'lerde başlayan özelleştirme furiasının gelirlerini kat kat aşan kamu kaynağı kullanımına yol açmıştır. Kriz, enerji sektöründe büyük bir sarsıntı yaratmış; ham petrol fiyatları yükselmiş, enerji yatırımları daralmış ve enerji tüketimi azalmıştır. Dünyada ve Türkiye'de Enerji Özelleştirmeleri oturumunda yer alan Prof Steve Thomas sektördeki etkileri şu sözlerle ifade etmiştir: "Tüm dünyada enerji özelleştirmeleri çalışmıyor. Özellikle küçük tüketiciler için perakende piyasaların kötü gittiğini, uluslararası yatırımcıların

piyasadan çekildiği ve yakın dönemde geri dönemeyeceklerini görüyoruz.” İlginçtir ki, dünyadaki birçok ülke, enerjideki stratejik kurumlarını kamu kontrolüne alırken, Türkiye’de ise özelleştirme uygulamaları devam etmektedir. Özelleştirme süreci enerjide bağımlılığın ve enerji güvenliğindeki zayıflamanın temel nedenidir. Pahalılaştırmanın yanı sıra tekelleşmeye yol açmakta, dışa bağımlılığı artırmaktadır. Sorun özelleştirmenin kendisiyken, çözüm daha fazla özelleştirme değil, kamusallaştırma, kamusal planlama olmalıdır.

1970’lerin başında yaşanan petrol krizi sonrasında nükleer enerji dünya çapında çözüm olarak görülmüş, pek çok hükümet nükleer enerjiye yönelmiştir. O dönemde, nükleer enerjinin ilerleyen yıllarda hızla yaygınlaşacağı ve dünya enerji talebinin önemli bir bölümünü karşılayacağı öngörülmektedir. Başta 1979 *Three Mile Island* ve 1986 Çernobil kazaları olmak üzere yaşanan felaketler bu öngörünün gerçekleşmemesine sebep olmuş ve nükleer enerji tahmin edilen rolü almamıştır. Bugün dünyada 433 nükleer reaktör vardır ve 65 yeni reaktör inşa halindedir. Nükleer santrallerin toplam ticari birincil enerji kaynakları içinde payı % 5,5 toplam elektrik enerjisi üretiminde ise %13’tür.

11 Mart 2011 Tohoku depremi ve ardından gelen tsunami sonrası başlayan ve halen sürmekte olan, Fukushima I. Nükleer Santrali’nden atmosfere radyoaktif madde yayılmasıyla, bugün dünya genelinde nükleer enerjiyi yeniden tartışıyoruz. Kazada santraldeki 6 reaktörden 4’ü hasar görmüş, kazadan sonra yaklaşık 100 bin kişi evinden olmuştur. 20 km yarıçapında bir alan halka yasaklanırken, 10 yıl içinde temizlik çalışmalarına 250 milyar dolar harcanması beklenmektedir. Fukushima sonrası dünyada nükleer santral yatırımları bir kez daha sekteye uğramış, İspanya, Almanya, İsviçre, Belçika, Meksika ve Tayvan gibi ülkeler ardı ardına santrallerini kapatma programlarını açıklamaya başlamışlardır. İtalya halkı Haziran 2011’de yapılan halk oylamasında nükleere hayır demiştir.

Tüm dünyada nükleerden vazgeçme eğilimi ortaya çıkmışken, Türkiye nükleer santrale yönelmektedir. Felaketi bizzat yaşayan Japonya Liberal Demokrat Parti Milletvekili Taro Kono sempozyumda nükleer endüstrinin çürümüşlüğüne ortaya koymuş, Fukuşima felaketinin ardından oluşan zararın boyutunun kesin olarak bilinmediğini anlatmıştır. Taro Kono 11 Mart'ta yaşanan felaket öncesinde Japonya halkının büyük ölçüde nükleeri desteklediğini ancak sonrasında bunun değişerek halkın %80'inin nükleere karşı çıkmaya başladığını belirtmiştir. Nükleer endüstrinin kirliliğinin siyasilerden kamu çalışanlarına, üniversite hocalarından medyaya varıncaya kadar yayıldığını anlatan Taro Kono, Japonya gibi deprem bölgesinde olan Türkiye'yi de nükleer santral yapmaması konusunda uarmıştır.

Sempozyumda ele alınan bir diğer konu olan enerji verimliliği, ülke ve dünya enerji kaynaklarının, ekonomik ve verimli kullanılması, çevreye olan yıkıcı etkisinin azaltılması, açılarından hayati öneme sahiptir. Enerji verimliliği politikalarının, sürdürülebilir bir enerji için çok önemli olduğu tüm dünyada kabul edilmekte bu konuyla ilgili yaptırım ve çalışmalar gittikçe artmaktadır. Enerjinin üretimi ve tüketiminin çevreye olan etkisi küresel sonuçlar doğurmaktadır. Bu sebeple bu konu küresel bir boyuta sahiptir ve uluslararası anlaşmaların esaslarından biri haline gelmiştir. Enerjinin küresel yapısının sonucu olarak enerji yoğun sektörlerin merkez ülkelerden, çevre ülkelere doğru kaydırılması da konunun bir diğer boyutudur. Ancak merkezi ve kamusal bir planlamayla hayata geçirilebilecek olan enerji verimliliği sanayileşme ve teknoloji politikalarıyla da ayrılmaz bir bütündür.

Fosil kaynak rezervlerindeki azalma, fosil kaynakların sonsuz olmadığı gerçeği ve kullanımının ekolojik etkileri yenilenebilir enerji kaynaklarının önemini artırmaktadır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının önemi ve teknolojik gelişmeler sempozyumda ele alınarak mevcut durum ve sorunlar değerlendirilmiştir. Güneş, rüzgar,

jeotermal gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının dünyada ve Türkiye'deki potansiyelinin karşılaştırmalı olarak ortaya konduğu bildirilerde bu kaynakların değerlendirilmesinin çevresel ekonomik ve enerji üretimimizin çeşitlendirilmesi bakımlarından önemi vurgulanmıştır.

Türkiye'nin gündemine son zamanlarda sıklıkla düzenlenen protestolarla gündeme gelen Hidroelektrik Santraller elektrik üretiminde ciddi bir öneme sahiptir. Ancak özel sektör tarafından yapılan küçük HES'lerin kurulduğu bölgedeki yerel ekonomik ve çevresel özellikleri göz ardı ediyor olması ciddi sorunlar yaratmaktadır. 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanun ve devamındaki yönetmelikle, özel ya da tüzel olarak bir çok kişi herhangi bir su üzerinde belirlediği noktadan suyu alıp bir başka noktaya aktararak enerji üretimine ilişkin fizibilite raporu çalışmalarına başlamışlardır. Bu yasadan sonra Türkiye genelinde kurulan 1215 santralin tamamı özel sektör tarafından geliştirilmiştir. Bu HES'lerin Kurulu güçleri 5 bin 300 megavattır ve yeni yayımlanan lisanssız elektrik üretimine ilişkin yönetmelikle birlikte en az 10 bin HES'in planlanması beklenmektedir. EİE ve DSİ Genel Müdürlükleri'nin "Su yapılarının Mühendislik Hidrolojisi Çalışmaları" normunda 20 yıllık süreci kapsayan akım ölçüm değerlerine gerek olduğu belirtilmektedir. Ancak 4628 den sonra ortaya konan projeler için bu normun kullanıldığını söyleyebilmek mümkün değildir. Bazı tesislerin doğal doku ile uyumlu olmayan yapılar imal ettiği, özellikle 'balık geçitlerinin' sadece yasak savma amacıyla yapıldığı, can suyu kontrolü için yapılan ölçüm tesislerinin yeterli olmadığı görülmektedir. Plansız, kamu yararı anlayışından uzak, yalnızca kâr güdüsüyle yönlendirilen HES'ler doğal çevre tahribatına yol açan, verimsiz yatırımlara dönüşmektedir.

TMMOB Türkiye 8. Enerji Sempozyumu “Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye”de sunulan bildiriler, yapılan tartışma ve panellerden ortaya çıkan sonuç ve öneriler şunlardır:

- Uluslararası sermaye küresel ölçekte enerji politikalarını belirlemektedir. Sürdürülebilir Kalkınma adı altında uygulanan politikalar diğer alanlarda olduğu gibi enerji alanında da eşitsizlikler yaratmaktadır.
- Ulusal enerji politikaları merkezi ve kamusal bir planlamayla belirlenmeli, ülkenin enerji potansiyeli net bir biçimde ortaya konmalı ve bu potansiyelin kullanılmasına yönelik yol haritaları çıkarılarak gerekli hukuki, teknolojik ve finansal düzenlemeler kamu eliyle yapılmalıdır.
- Enerjide arz güvenliği, piyasa çıkarlarına göre ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda değil, sürdürülebilir, ucuz, temiz ve güvenli bir enerji temininin bir kamu görevi olduğu bilinciyle sağlanmalıdır.
- Neoliberal politikaların yarattığı tahribat göz önüne alınarak enerji özelleştirme uygulamalarına derhal son verilmelidir.
- Enerji üretiminde yerli ve yenilenebilir enerji kaynakları öncelikli olmalı, ARGE çalışmaları ve yerli yatırımlara devlet teşviki verilmelidir.
- Ülkemizin enerjide artan dışa bağımlılığı azaltılmalıdır.
- Enerjinin verimli ve etkin kullanımına yönelik projeler desteklenmeli, toplumsal bilinç oluşturmak için ilköğretimden başlayan eğitim programları hazırlanmalı, enerjinin verimsiz kullanımına karşı yaptırımlar uygulanmalıdır.

- Enerjide toplumsal yaşamı, ekolojiyi ve kültür varlıklarını gözetken politikalar geliştirilmelidir.
- Ülkemizin enerjide dışa bağımlılığını perçinleyecek olan nükleer santral anlaşmalarından derhal vazgeçilmeli, nükleer enerji konusu atık, güvenlik, kamu yararı gibi boyutlarıyla tekrar ele alınıp değerlendirilmeli, alternatif enerji kaynakları göz önüne alınmalıdır.

Enerjinin temel bir insan hakkı olduğunun bilinciyle düzenlenmiş olan TMMOB 8. Enerji Sempozyumu’nda ortaya çıkan önerilerin enerji alanındaki tartışmalara katkı sunmasını diliyoruz.

Kamuoyuna saygıyla duyurulur.

TMMOB 8. Enerji Sempozyumu
Düzenleme Kurulu

AÇILIŞ KONUŞMALARI

GAZİ İPEK

Düzenleme Kurulu Başkanı

Sayın Dünya Mühendislik Örgütleri Federasyonu Başkanı ve İkinci Başkanı, Sayın Birlik Başkanım, üniversitelerin değerli hocaları, yurtdışından gelen saygıdeğer konuklarımız, sendikaların, kamu ve özel kurumların değerli temsilcileri, TMMOB ve odalarımızın değerli yöneticileri, Sempozyum delegeleri ve kıymetli konuklar, sevgili gençler, değerli basın-yayın çalışanları; Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği adına sekreteryası Elektrik Mühendisleri Odası tarafından yürütülmekte olan Enerji Sempozyumunun sekizincisini gerçekleştiriyoruz. İki yılda bir yapılmakta olan bu Sempozyumun bu dönemki konusu “Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye.” Olarak belirlendi. TMMOB 8. Enerji Sempozyumu’nun açılışında, hepinize Sempozyum Düzenleme Kurulu ve Yürütme Kurulu adına hoş geldiniz diyor, sevgi ve saygılarımızı sunuyorum.

TMMOB Enerji Sempozyumu 1996 yılından beri yedi kere düzenlenmiştir. Sempozyumların içerikleri, dönemin enerji politikalarının değerlendirilmesi ve çözüm yollarının tartışılmasını amaçlamıştır ve dönemsel katkıları olmuştur.

Bu Sempozyum da, Danışma Kurulu ve Düzenleme Kurulundaki değerlendirmeler sonucunda, 2008 ekonomik krizinin yol açtığı siyasi ve toplumsal sonuçlar ve enerji politikalarının etkilerini ele almayı hedeflemektedir. Bu nedenle de uluslararası nitelikte düzenlenmesi kararlaştırılmıştır.

Özellikle geçmiş dönemlerdeki TMMOB’nin politikaları -bu geçtiğimiz yedi sempozyumun süreçlerine baktığımızda çok açık görülmektedir- gerçekten Türkiye’nin bugünkü şartlarını sanki önceden bir perspektif olarak Türkiye’ye sunmaktadır. Özellikle geçmişin değerlendirmeleri ele alındığında görülecektir ki, bu süreçte,

yani 15 yıllık dönemde TMMOB ve Elektrik Mühendisleri Odası, izlediği politikalarla ve söylediği sözlerle aslında Türkiye'ye bir ışık ve yol gösterici olmuştur. Bu Sempozyumun da özellikle önümüzdeki döneme ilişkin temel politikalara katkı koymasını amaçlıyoruz.

Üç gün sürecek olan bu Sempozyum on üç oturum ve üç panelden oluşmaktadır. Yurtdışından Sempozyuma katılan 12 konuğumuzun varlığı, 8. Enerji Sempozyumu'nun ayırt edici bir özelliğini oluşturmaktadır.

İlk gün olarak bugün TMMOB'nin görüşlerini aktaracak olan Sayın Kemal Ulusaler ‘Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye’ başlıklı sunumunu yaptıktan sonra; diplomat, iktisatçı ve gazeteci Mehmet Öğütçü de ‘Dünya Enerji Dinamiğindeki Değişimler ve Türkiye’ bildirisiyle bu çerçeveyi zenginleştirecektir. Bu genel sunumlardan sonra küresel üç aktör incelenecektir. Konuşmacılar ABD, AB ve Rusya'nın enerji politikalarını değerlendirecekler. Günün sonunda yapılacak olan “Küresel ve Bölgesel Gelişmelerin Enerji Politikalarına Etkileri” paneline katılan değerli katılımcılar, küresel enerji politikalarının bölgemize ve Türkiye'ye etkilerini kapsamlı olarak değerlendirecek ve özellikle de Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki enerji ve su savaşları ele alınacaktır.

Sempozyumun ikinci gününde ise, ‘Dünya Enerji Görünümü’ adlı sunumuyla Sayın Fatih Birol, 9 Kasım 2011’de açıklanan Dünya Enerji Görünümü Raporu’nun detaylarını Sempozyumda değerlendirecektir. Aslında birinci günde sunum yapmasını istediğimiz Uluslararası Enerji Ajansı Baş Ekonomisti Fatih Birol’un birinci gün katılamaması nedeniyle başlıklı sunumunu bugüne almak zorunda kaldık.

Özellikle “Ekonomide Küresel ve Bölgesel Gelişmeler; Enerji Politikaları ve Stratejileri” başlıklı birinci panelimizde, 2008 yılı sonlarında patlak veren ve dünyayı derinden sarsan küresel finansal

kriz ve enerji politikalarına etkileri tartışılacak. Bu panel, bu Sempozyuma kaynaklık eden ana fikri oluşturmuştur. Bu değerlendirmelerin ışığında öğleden sonraki oturumlarımızda ise Dünyada ve Türkiye’deki enerji özelleştirmeleri tartışılacaktır.

Son ekonomik kriz, geçtiğimiz 30 yılda yapılan özelleştirmelerin onlarca katı kamulaştırmayla çözülmeye çalışılmış ve özelleştirme rüyası büyük bir fiyaskoyla sonuçlanmıştır. İlginçtir ki, dünyadaki birçok ülke, enerjideki stratejik kurumlarını kamu kontrolüne alırken, Türkiye’de ise özelleştirme uygulamaları devam etmektedir.

Sempozyumun üçüncü günü yapılacak olan 3 paralel oturum; nükleer enerji, fosil yakıtlar, yenilenebilir enerji kaynakları, HES tartışmaları ve enerji verimliliği gibi konulara ayrıldı. İlk iki gün makro düzeyde tartıştığımız politikaların, sektörel alanlarda yol açtığı sorunları ve sonuçları paralel oturumlarda masaya yatırmayı hedefledik. Bu oturumlarda çok değerli konuklarımız yer alıyor: Taro Kano, Helen Calldicott, Prof. Steve Thomas, Mycle Schneider, Prof. Dr. Ferruh Demirmen, Joel Kovel bu konuklarımız arasında.

Öğleden sonra yapacağımız ‘Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye’ konulu panel ve forum ile Sempozyum boyunca yapılan tartışmaların ele alınıp değerlendirildiği ve tüm katılımcıların kendini ifade edebilecekleri geniş katılımlı bir tartışma ortamı sağlanacaktır.

Değerli konuklar; bu Sempozyumda enerji sektörünün taraflarını bir araya getirmeyi amaçladık. Bu demokratik tartışma ortamının, enerji politikalarının yeniden yapılandırılmasında etkili bir platform olmasını diliyoruz.

Konuşmama son verirken, buradan bir kere daha, Sempozyuma bildiri sunacak, panellerde sunum yapacak değerli katılımcılara ve hocalarımıza, kamu ve özel sektör adına Sempozyuma katılarak bizlere güç ve enerji veren delegelerimiz ve konuklarımıza, bizleri şu

anda canlı olarak İnternet üzerinden takip eden tüm izleyicilere, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği 8. Enerji Sempozyumu'nu bugünlere taşımak için yoğun emek harcayan bütün EMO yönetici ve çalışanlarına, özellikle de sekretarya görevini yürüten Sıddıka Ödel ve Oylum Yıldır arkadaşlarıma, Sempozyum Düzenleme Kurulu ve Yürütme Kurulu adına teşekkür ediyorum.

Saygı ve sevgiler sunuyorum.

DURMUŞ DÜNDAR

İstanbul Kültür Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekani

Efendim, ben, Rektörümüz Prof. Dr. Dursun Koçer adına burada sizlerle beraberim. Sayın Rektörümüz bir başka toplantıda bulunduğu için, üniversiteyi temsilen ben huzurunuzdayım.

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'nin ve ona bağlı odaların değerli başkan ve temsilcileri, yurtdışındaki mühendislik örgütlerinin değerli başkan ve temsilcileri, değerli konuklar; üniversitem adına hepinize hoş geldiniz diyorum.

Üniversitemiz 1997 yılında Kültür Eğitim Vakfı tarafından kurulmuştur. Bu yıl kuruluşunun 15. yılını yaşamaktadır. Üniversitemiz bünyesinde, Fen Edebiyat Fakültesi, Mühendislik Fakültesi, Hukuk Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi olmak üzere beş fakülte, bu beş fakültede yirmi bölüm, İşletmecilik ve Teknik Bilimler Yüksekokulu olmak üzere iki meslek yüksekokulu bulunmaktadır. 2012-2013 akademik yılında da eğitim ağını geliştirerek, bu kapsamda atılacak adımlar içinde Eğitim Fakültesi ve Mimarlık Fakültesini de faaliyete geçirecektir. YÖK'ten gerekli izinler alınmış, önümüzdeki eğitim yılında bunlar da eğitim hayatına başlayacaklardır. Ayrıca, 13 programı bulunan meslek yüksekokulları bünyesinde de Havacılıkta Yer Hizmetleri Yönetimi, Hava Lojistiği, Uçak Elektroniği ve Çocuk Gelişimi programları da eğitim programına alınmıştır.

Bugün üniversitemiz üç ayrı kampusta, lisans ve yüksek lisans düzeyinde yedi bin civarında öğrenciye eğitim vermektedir. Bunlara altı yüze yakın tam zamanlı öğretim üyesi eğitim vermektedir.

Biz, üniversite olarak, enerji konusuna iki yıldan beri özel bir önem vermekteyiz. Konuşmamın içinde de değineceğim, belki mühendis

arkadaşlara bazen garip geliyor iktisadi-idari bilimler fakültelerinin enerji konusuna girmesi. Ki bunun bir sıkıntısını Üniversitelerarası Kurul'da yaşadık. Biz, bir bölüm kurmak istedik, YÖK'e teklifte bulunduk; Üniversitelerarası Kurul'daki mühendis arkadaşların tepkisiyle karşılaştık. Neyse, onu aşmak üzereyiz; herhalde önümüzdeki yılda Uluslararası Enerji Politikaları diye bir bölümü de bünyemize katacağız.

Enerji kaynakları ile bunlardan elde edilen enerjiye erişim, ülkelerin gelişim düzeylerini olduğu kadar, ekonomik ve ulusal güvenliklerini de doğrudan etkileyen, yaşamsal bir olgu.

Enerjinin güvenilir kaynaklardan, yeterli, zamanında, kesintisiz, ödenebilir, temiz ve kaliteli biçimde sağlanabilmesi, ayrımsız, tüm insanlar için su ve hava kadar gerekli bir temel haktır. Enerjinin üretilmesi ve tüketilmesi süreçlerinde, sıraladığımız bu temel hususlardan birinin ya da birden fazlasının sağlanamaması, enerji güvenliğimizin ortadan kalkması anlamında gelir. Bu nedenle, enerji politikalarımız, bu yaşamsal gerekliliklerin bir arada sağlanmasına odaklanacak biçimde tasarlanmalı, planlanmalı ve uygulanmalıdır.

Enerji alanının bir diğer önemli niteliği, yaşamın sürdüğü hemen her alanla ilgili olmasıdır. Enerji politikaları belirlenirken, dış politikadan güvenlik politikalarına, ekonomiden sanayi ve tarım politikalarına, çevre politikalarından hukuki düzenlemelere ve eğitim politikasına kadar uzanan çok geniş bir yelpazede bu alanların birbiriyle vazgeçilmez ilişkileri dikkate alınmalıdır.

Bugün dünyada enerji tüketimi çok büyük oranda petrol, doğalgaz ve kömürle karşılanmaktadır. Bu üç fosil yakıtın dünya birincil enerji tüketimindeki toplam payları yaklaşık yüzde 87'dir. Ülkemizde ise bu oran, 2010 yılı sonu itibarıyla yüzde 89'dur.

Fosil kaynakların yarattığı tüm sorunlara karşın, başta ekonomik nedenler olmak üzere, çeşitli etkenlere bağlı olarak önümüzdeki

yıllarda da çok yaygın olarak kullanılacakları öngörülmektedir. Her ne kadar 2035 yılında fosil yakıtların toplam payının yüzde 81 oranına gerilemesi beklenmekteyse de, bu oranın bile çok yüksek olduğunu kabul etmek gerekir. Bu durum, kısıtlı coğrafyalara yoğunlaşmış olan söz konusu kaynaklara erişebilmek için sıcak ve soğuk savaşlara yol açan bir sürecin de altyapısını oluşturmaktadır.

Yenilenemeyen bu kaynaklardan petrol yüzde elli beş oranında Ortadoğu coğrafyasına sıkışmış konumdadır. Dünya ispatlanmış doğalgaz rezervlerinin yüzde kırk biri yine Ortadoğu'dadır. Ortadoğu, bu nedenle de bir kez daha hedef bölgedir. Dünya gaz rezervleri açısından bir diğer yine çok önemli bölge ise eski Sovyet coğrafyasıdır. Bu bölgede Rusya Federasyonu, ispatlanmış gaz rezervlerinin yüzde yirmi dördüne sahip bulunmaktadır.

Türkiye gibi, enerjide yüzde yetmiş iki oranında dışa bağımlı ülkeler açısından, yerli ve yenilenebilir kaynakların çok daha yüksek oranda kullanımı, bir yandan dışa bağımlılığı kademeli olarak azaltacak, diğer yandan daha az fosil kaynak kullanımına paralel olarak küresel ısınmaya daha az neden oluşturmaktadır.

Başta rüzgâr ve güneş olmak üzere, yenilenebilir kaynakların kullanımı açısından önemli gelişmeler yaşanmakta; geçmiş yıllara oranla ilk yatırım maliyetlerinde devrimsel azalmalar gözlenmektedir.

Jeotermal ve biyoyakıtlar rüştlerini çoktan ispatlamış kaynaklardır. Bu nedenle de bugün olduğundan çok daha fazla ilgiyi, desteği ve yatırımı hak etmektedirler.

Doğalgaz ve yenilenebilir kaynaklar önümüzdeki yıllarda en hızlı artış göstermeleri beklenen kaynaklar olarak öne çıkmaktadır. Doğalgazın teknolojik gelişime bağlı olarak daha ekonomik üretiminin sağlanmış olması, doğalgaz piyasalarında uluslararası ve kökten değişimlere neden olmaktadır.

Fukuşima'da yaşanan nükleer felaket sonrasında, bu kaynağın kullanımına ilişkin zaten mevcut olan kaygılar daha da derinleşmiştir.

2035 yılına dönük olarak yapılan tahminlerde, bir önceki yılın tahminlerinden büyük oranda farklılıklar gözlenmektedir. Nitekim, yarın dinleme olanağı bulacağımız Uluslararası Enerji Ajansı Baş Ekonomisti Dr. Fatih Birol, “Ajansın 2010 Kasım ayında yaptığı bir çalışmada, “Dünya Enerji Görünümü 2010” başlığı altında, dünyadaki mevcut 390 gigabaytlık kurulu nükleer enerji gücünün 2035 yılına kadar 360 gigabayt, yaklaşık iki kat artacağı öngörüsünde bulunduklarını hatırlatırken, Japonya’daki nükleer krizin ardından bu rakamın yarıya yakın oranda düşebileceğini belirtmiştir. Günümüzde nükleere yönelik olumsuz gelişmeler, doğalgaz ve yenilenebilir kaynakların enerji güvenliği sağlamadaki önemlerini daha da artırmıştır.

Enerji alanında bir diğer yaşamsal konu da enerji verimliliğidir. Talep tarafı yönetimi en az arz güvenliği kadar önemlidir. Ülkelerin ve tüketicilerin enerjiyi güvenilir kaynaklardan, yeterli, zamanında, kesintisiz, ödenebilir, temiz ve kaliteli biçimde sağlayabilmesi süreci çok yönlü ve soluksuz bir mücadeleyi gerekli kılmaktadır. Bu zorlu uğraşın başarıyla tamamlanması sürecinde üniversitemize büyük görev ve sorumluluk düştüğü inancındayız.

İstanbul Kültür Üniversitesi, bu sorumluluk bilinciyle, son yıllarda enerji konusuna büyük önem vermektedir. Her yıl enerji ve enerji güvenliği politikalarına yönelik panel ve konferanslarla başlayan faaliyetlerimiz, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültemiz bünyesinde vermeye başladığımız Dünyada ve Türkiye’de Enerji Politikaları lisans ve lisansüstü dersleriyle pekiştirilmiştir.

Yine bu sorumluluk bilinciyle, dünyada ve bölgemizde enerji kaynaklarının paylaşımına yönelik savaşların olanca acımasızlığıyla sürdüğü bir süreçte Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği’nin Elektrik Mühendisleri Odası tarafından büyük bir isabetle ve ilk kez uluslararası nitelikte düzenlediği “Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye” başlıklı 8. Enerji Sempozyumu’na ev sahipliği yapmayı tereddütsüz kabul ettik. Sempozyuma katkı koyacak tüm yerli ve yabancı uzmanlar, konularının uzmanı, son derece deneyimli

isimlerdir. Bu Sempozyumun başta öğrencilerimiz, değerli basınımız, bizler ve ülkemizi yönetenler için eşsiz bir beyin fırtınası olacağı kanısındayız.

İstanbul Kültür Üniversitesi, ülkemizin en yaşamsal sektörlerinden biri olan enerji sektörüne yönelik olarak eksikliğini duyumsadığımız bir atılıma daha imza atmış; geç de olsa, kimi üniversitelerimizde teknik ağırlığı olan enerji mühendisliği lisansüstü eğitimleri başlatılmıştır. Bu, son derece olumlu bir gelişmedir. Ancak, kanımızca, enerji ve hukuk, enerji ve finans, enerji ve çevre, enerji yönetimi, enerji güvenliği, enerji politikaları, enerji verimliliği gibi alanlarda lisans düzeyinde eğitim gereksinimi en yüksek seviyededir. İşte bu noktadan hareketle, üniversitemiz yönetimi, lisans düzeyinde eğitim verecek Uluslararası Enerji Politikaları bölümünü kurmak için Yüksek Öğretim Kurumu’na başvurmuş ve demin bahsettiğim gibi epey mesafe almış durumdadır. Bu yaşamsal gereksinimin bir an önce gerçekleştirilebilmesi için, başta Sayın Bakanımız olmak üzere, tüm sektörün desteğine gereksinimimiz vardır. Biz, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi olarak, enerji konusunu uluslararası platformda tartışmak ve akademisyenlerin çalışmalarını sunabilecekleri bir platform yaratmak amacıyla, 22-26 Nisan 2012’de, Enerji Politikaları Sempozyumu’nu düzenledik.

Bu duyularla, Sempozyumumuza katkı koyacak tüm konuşmacılara ve bu organizasyonun gerçekleşmesine omuz veren herkese başarılar diliyorum.

Saygılar sunuyorum.

MARWAN ABDELHAMİD**Dünya Mühendislik Örgütleri Federasyonu İkinci Başkanı****(Vice-President of World Federation of Engineering Organisations)**

Saygıdeğer mühendisler, karar vericiler, bayanlar, baylar; buraya çağrılmış olmaktan dolayı gerçekten çok onur duydum. Dünya Mühendislik Örgütleri Federasyonu Başkanı Sayın Adel El Harafi ile birlikte buradayız. Türkiye'deki üyelerimize şunu söylemek istiyoruz: İkimiz de buraya gelmek istedik, gelmeye karar verdik; çünkü size, Türk mühendis ve mimarlarına, odaları aracılığıyla, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği aracılığıyla verdiğimiz tam desteği göstermek istedik. Bana, böyle seçkin bir izleyici kitlesine, yüksek mühendislerden oluşan bir izleyici kitlesine seslenme imkânı verildiği için de çok gurur duyuyorum. Aralarında plancılar var, kilit karar vericiler var. Bunların tümü küremizin dört bir yanından gelmişler, en vaatkâr enerji meselelerinden bir tanesini tartışmak üzere, küresel enerji politikaları ve bunun Türkiye üzerine etkileri, stratejiye etkileri konusunu tartışmak üzere burada toplanmışlar. Yine başka bir konu, daha iyi bir kullanım, daha iyi bir ticarileştirme için konuşmak amacıyla burada toplandık.

Bayanlar, baylar; izin verirsiniz, öncelikle Dünya Mühendislik Örgütleri Federasyonu hakkında size kısaca bilgi vermek istiyorum.

Kısa adı WFEO olan Dünya Mühendislik Örgütleri Federasyonu uluslararası düzeyde örgütlenmiş bir sivil toplum örgütüdür ve dünya çapında mühendisleri bir araya getirir. WFEO, 1968 yılında bir grup bölgesel mühendislik organizasyonu üyeleri tarafından kuruldu ve UNESCO'nun şemsiyesi altında Paris'te oluşturuldu. WFEO, çok saygıdeğer, değerli bir bilgi kaynağı, bir rehberlik kaynağı olarak ortaya çıktı. Politikalar üzerine, çıkarlar üzerine, mühendislik ve

teknolojinin insani ve doğal çevre üzerine etkilerine dair kıymetli bilgiler sağlamaktadır.

WFEO, bugün ulusal mühendislik örgütlerini, 90'dan fazla ülkedeki örgütleri bir araya getirmekte ve 15 milyondan fazla dünya mühendisini temsil etmektedir. Dünya Federasyonumuzun en aktif üyelerinden birinin Türkiye olduğunu söylemekten de büyük mutluluk duyuyorum.

WFEO, 1968 yılındaki kuruluşundan itibaren önemli bir çaba sarf etmiştir; enerji meselelerine, enerji politikalarına ve enerji teknoloji ve stratejilerine dikkat çekmek için ciddi uğraş vermiştir. Bunların dünya enerji durumunu geliştirmek konusundaki önemlerine dikkat çekmiştir.

Bayanlar, baylar; şüphesiz ki, sizler enerji meselesinin pek çok yönünde uzmanlığa sahip insanlarsınız. Bu nedenle, bu teknik meseleleri tartışmanız için sözü size bırakıyorum; çünkü bu konuda uzmanlığı olanlar sizlersiniz. Bununla birlikte, enerji ve enerji planlamasına ilişkin olarak birkaç noktaya dikkat çekmek istiyorum, bunlara ilişkin olarak WFEO perspektifinden bir şeyler söylemek istiyorum.

Bildiğiniz üzere, pahalı bir enerji kullanımı epey bir süredir tercih edilmiyor artık. Hem sanayileşmiş ülkelerde, hem de sanayileşmekte olan ülkelerde farklı enerji kaynaklarına yönelik, farklı enerji alternatiflerine ilişkin tartışmalar sürmekte. Geleceğe daha fazla kaynak sağlamak için önümüzde çok seçenek var. Ama rüzgâr enerjisi ve güneş enerjisi en mantıklı ve en sürdürülebilir çözümleri sağlamaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından, nükleer enerjiye doğru yönelmek, teknoloji nedeniyle ve bunun için gereken yatırım maliyeti nedeniyle çok fazla tercih edilmemektedir. Yüksek hidroelektrik santral projeleri mümkündür tabii; ama büyük yatırım gerektirmektedir bunlar, büyük sermaye gerektirmektedir ve şu olgu;

potansiyel nehir yataklarının pek çok ülkeden geçmesi de bu konuda başka bir negatif yön olarak ortaya çıkmaktadır. Yine enerji kaynağı olarak kömürün kullanılmasına da sadece engel olmakla kalmamalı, bunun yerine yenilenebilir kaynaklara dayalı enerji üretimini de özellikle teşvik etmeliyiz. Bu nedenle de diyorum ki, rüzgâr enerjisi ve güneş enerjisi, karşımızdaki en iyi seçenekler olarak ortaya çıkmaktadır.

Bayanlar, baylar; Ortadoğu bölgesi yeniden şekillenirken, yeni bir yola doğru yönelmektedir. Bu bölge yeni ekonomik, yeni siyasi çözümler aramaktadır. Bunlar arasında çok katmanlı bir bölgesel işbirliği de vardır. Pek çok mesele, buradaki pek çok mesele tek tek halledilebilecek, diğerlerinden yalıtılarak ele alınıp çözülebilecek nitelikte değil. Bu nedenle, uzun vadeli çözümlerle ve ancak bölgedeki zenginlik, su, çevre, demokrasi, sığınmacılar, silahsızlanma, emek, zorunlu tesisler vesaire ekseninde ele alınırsa halledilebilir. Tek bir bölgeye odaklanan interaktif bir bakışa sahip olmalıyız. Bölge tek ve bütünlüklü olarak ele alınmalı ve bunların bütünlüklü olarak kalkınması için hangi girdilere ihtiyacı olduğu hesaplanmalı.

Saygıdeğer katılımcılar, bayanlar, baylar; dünyanın giderek büyüyen, artan enerji ihtiyacına yanıt vermek, bununla birlikte sera gazlarına ilişkin giderek artan tehlikeyi en aza indirmek çok önemli. İklim değişikliğine katkıda bulunan sera gazlarının artışına yönelik bazı önlemler alınması çok önemli hale gelmiştir. 2011 Eylül'ünde, yani iki ay önce, Dünya Mühendislik Örgütleri Federasyonu olarak düzenlediğimiz bir toplantıda bu meselelere dikkat çektik. WFEO, Cenevre Enerji Deklarasyonu oluşturuldu bu toplantıda.

Özetle, şu dört noktadan bahsediyordu bu WFEO Cenevre Enerji Deklarasyonu:

- Herkes için iyi, kaliteli bir yaşamı garanti altına almak. Mümkün olan bütün enerji kaynakları göz önünde bulundurulmalıdır bunun için.
- Daha büyük bir enerji verimliliği, hem enerji talebindeki giderek artan ihtiyacı karşılayabilecektir, hem de göz ardı edilemeyecek maliyetlerin hafifletilmesine de katkıda bulunabilir.
- Herhangi bir verili teknolojiyi kullanırken, o teknolojinin çevre üzerindeki etkilerini de ayrıntılı bir şekilde değerlendirmek ve böyle ele almak gerekiyor. Teknolojiler, yaşamın küresel ölçekte sürdürülebilir bir kaliteye ulaşması için seferber edilmelidir. Hedefimiz düşük karbonlu bir enerji kaynağını garanti altına almaktır. Bunun ötesinde, aynı zamanda sera gazı ve karbondioksit salımlarının kayda değer bir şekilde azaltıldığı bir teknolojiye ve enerji kaynağına ulaşmaktır. Farklı enerji türlerinin hem üretiminde, hem de tüketiminde bu salımların azaltılmasına dikkat çekmeliyiz.
- Düşük karbon ekonomisine geçiş, kayda değer bir yatırım ve zaman gerektirmektedir. Özellikle ulaşım alanında sürdürülebilir enerji modellerine geçiş önemli değişimler gerektirmektedir.

Bitirirken, toplantınızın faydalı sonuçlar getirmesini umuyorum. Katılımcılara da bu çok zamanında tasarlanmış uluslararası nitelikteki sempozyumda başarılar diliyorum.

CENGİZ GÖLTAŞ

EMO Yönetim Kurulu Başkanı

Sayın Dünya Mühendislik Örgütleri Federasyonu Genel Başkanı, İkinci Başkanı, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'nin Sayın Başkanı, Yönetim Kurulu üyeleri, üniversitelerimizin değerli bilim insanları, sayın hocalarımız, Kıbrıs Elektrik Mühendisleri Odası'nın değerli Başkan ve Yöneticileri, Enerji Bakanlığı bünyesinde görev yapan değerli genel müdürlerimiz, uzman ve yöneticilerimiz, oda ve sendikaların sayın başkan ve yöneticileri, sanayi ve enerji işkolunda yer alan kurum ve kuruluşların değerli yöneticileri, yurtdışından ve yurtiçinden Sempozyuma katılmak üzere aramızda bulunan değerli uzman konuklarımız, sayın katılımcılar, değerli meslektaşlarım, sevgili öğrenciler, sevgili basın mensupları; hepiniz hoş geldiniz. Elektrik Mühendisleri Odası Yönetim Kurulu adına sizleri saygıyla selamlıyorum. Katılımlarınızla Sempozyumumuza güç verdiniz, onur verdiniz.

Bu dönem Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Enerji Sempozyumunu uluslararası katılımı, İstanbul'da gerçekleştiriyoruz. Sözlerime başlarken, 8. Enerji Sempozyumu çalışmalarını bugüne getiren, başta Düzenleme Kurulu ve Yürütme Kurulu üyeleri olmak üzere, emeği geçen herkesi kutluyorum.

Önümüzdeki üç gün boyunca, enerji gibi son derece önemli bir alanda ülkemiz ve dünyada yaşanan gelişmeleri konunun uzmanlarıyla tartışacağız. TMMOB'nin 15 yılı aşkın bir süredir enerji sempozyumları ile kurumsal bir düzeye getirdiği bu kürsü, bir yandan demokratik ve çok sesli olmasıyla, diğer yandan ise üretim ve kalkınma stratejilerinde bilim ve teknolojiyi toplumsal yarar ekseninde ele almasıyla son derece önemli ve değerli bir kürsü olagelmıştır. Dilerim, burada yapılan sunumlar ve tartışmalarla

çıkacak sonuçlar ülkemiz enerji politikalarında karar verme noktasında yer alanlarca dikkate alınır ve değerlendirilir.

Bugün gerek dünyada, gerekse ülkemizde enerji politikalarının belirlenmesinde kimin hangi gerekçeyle ne önerdiğini dinlemek ve anlamak, her zamankinden daha önemli hale geldiği bir dönemden geçiyoruz.

Değerli katılımcılar; Sempozyum hazırlıklarımız sürerken, yakın zamanda yurtiçinde ve yurtdışında bir dizi önemli gelişmeyle karşılaştık. Bunlardan ilki, daha bir hafta önce, 9 Kasım 2011 tarihinde yayınlanan ve içerisinde çok çarpıcı ifadeler bulunan Uluslararası Enerji Ajansı’nın Dünya Enerji Görünümü 2010 Raporu’ydu.

Sempozyum çalışmaları içerisinde de tartışmalara konu olacağına inandığım bu rapora göre, deyim yerindeyse, dünyanın bir yol ayrımına geldiği ve artık hep birlikte bir karar verme arifesinde olduğumuzdan söz ediliyor.

Raporda, “dünyanın geniş kapsamlı sonuçlara yol açacak sürdürülemez enerji geleceği ile kendisini kilitlediği” vurgusu yapılarak; enerji politikalarında cesur önlemler alınmadığı takdirde, dünyanın güvenli ve etkili olmayan, yüksek karbon içeren enerji üretimi karşısında önümüzdeki 25 yıl içinde hava sıcaklığında meydana gelecek 3.5 derece artış sonucunda dünyadaki canlı türlerinin yüzde 40 ile yüzde 70 arasındaki bölümünün nesli yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalacağından söz edilmekte.

Böylesine çarpıcı bir değerlendirmenin OECD bünyesinde faaliyet gösteren bir enerji ajansı tarafından yapılıyor olması; gezegeni, enerji kaynaklarını kontrol etmek adına açlık ve savaşlara sürüklemekten çekinmeyen ve eşitsiz tüketim felsefesinin nimetlerini, yani dünya varlıklarını sonuna kadar kullanan dünyanın zenginleri tarafından

oluşturulmuş bir kurum tarafından ifade ediliyor olması, ayrı bir trajikomik durum oluşturuyor aslında. Demek ki, başta enerji kaynakları olmak üzere hemen her şeyi piyasa, kâr ve müşteri ekseninde görenler için de artık kral çıplak ya da kara görünmüş durumda.

Değerli konuklar, değerli katılımcılar; esas olarak bu noktada, uluslararası bir sempozyum kapsamında, bugün yeni ve farklı bir şeyler söylemenin, tam da ezberi bozmanın zamanıdır diye düşünüyorum. Artık birçoğumuzun kanıksar hale geldiği, mevcut kaynakların ne durumda olduğu ve ne oranda kullanıldığına ait bilgiler ya da kuru üretim ve tüketim istatistiklerine dair onlarca, yüzlerce rakamla dünyada ne barış, ne de adil bir bölüşüm sağlanamamıştır. Tam tersine, Uluslararası Enerji Ajansı'nın raporunda da, Birleşmiş Milletler'e ait birçok kurumun kalkınma, sanayileşme ve insani gelişim raporlarında da söz edilenlere ait gerçek şudur: İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana geçen 65 yıl göstermiştir ki, "sürdürülebilir kalkınma" denilen kavramın, dünyanın zengin, egemen azınlığının kendi arasında geliştirdikleri bir iç hukuk olmasının dışında bir karşılığı yoktur.

Bugün gerek Türkiye, gerekse tüm dünyada sihirli bir reçete olarak sunulan liberal piyasa, onların deyimiyle, artık "müşteri" bulmamaktadır. Halen bu duruma en çarpıcı örneği ise artık sadece Avrupa'nın gelişmiş ülkelerindeki yaşanan finans krizleriyle oluşan halk tepkilerinde ya da Asya ve Afrika'nın açlık ve yoksullukla kendi kaderlerine terk edilmiş insanların başlarını kaldırması ile değil; finans kapital zorbanın merkezinde, yani Wall Street'te sokağa çıkan insanların adalet ve insanca yaşam taleplerinde görüyoruz.

Evet değerli konuklar; bu kalkınma meselesi çok önemli, belki de işin püf noktası. Enerji konusunda yapılan hemen her etkinlikte, kalkınma, gelişme ya da ilerleme konusuna özel bir vurgu yapılması bu nedenle her zaman olağan sayılmıştır. Bu durum aslında Doç. Dr. Fikret

Başkaya’nın “Kalkınma” isimli makalesinde belirttiği gibi, gerçek dünyada bir karşılığı bulunmasa da ya da mantiki tutarlılıkları olmasa da, insanların kendi ürettikleri efsanelere inanmalarına benzer bir şekilde son yarım yüzyılda yaşıyor.

Günümüzde enerji politikalarının merkezine konulan en yaygın efsane, tüm dünyanın sürekli kalkınma ve gelişme döngüsüyle hareket ettiğidir. Oysa, kapitalist küreselleşme çağında, egemenlik ilişkisini sürdüren bir avuç ülkenin, içinde bulunduğu tüm gelişmiş standartlara, dünyanın geri kalanını sömürgeleştirdiği, beşeri ve doğal kaynaklarını yağmaladığı ve kültürlerini talan ettiği koşullarda geldiğini görmemek ve bir gün tüm ülkelerin aynı zenginlik içerisinde tüketim kervanına katılacaklarını ileri sürmek, kapitalizmin işleyiş yasalarını anlamayanlar için tam bir zihinsel bulanıklık yaratmak anlamına gelmektedir. Hoca, haklı olarak hepimize şu soruyu soruyor: “Bu herkes için kalkınma ve zenginlik nasıl olacak? Eğer birinin zenginliği diğerinin yoksulluğu pahasına mümkün oluyorsa, eğer aradaki ilişki eşitliğe dayanmıyorsa ve bu ilişki sömürü, egemenlik ve tabiiyet ilişkisiyse, birinin konumu diğeri tarafından belirleniyorsa, biri diğeri ile nasıl denk olacak?” Bu önemli soru, enerji politikalarının dünya ve ulusal ölçekte nasıl tarif edileceği ile de birebir ilgilidir. Bu mesele, kölelik sisteminin korunduğu koşullarda her kölenin bir gün efendi olabileceğini iddia etmek kadar abes olacaktır.

Değerli konuklar; bu yaşanan “al gülüm-ver gülüm” ilişkisini görmek için aslında çok uzağa gitmeye de gerek yok. Daha geçtiğimiz günlerde, uluslararası yatırım danışmanlığı yapan bir şirketin 27 Ekim 2011 tarihinde yayınlanan “Türkiye’nin Küresel Üstünlükleri” isimli raporunda; istihdama elverişli bir işgücü havuzu oluşturan yüksek işsizlik, uzun çalışma saatleri, ucuz ama üretken işgücü ve hatta işçilerin az hasta olması, Türkiye’nin üstünlükleri arasında sıralanıyor. Yani küresel sermayenin ülkemize yatırım yapması için teşvik unsuru olarak öne sürülen şeyler, ülkemizde gelişme ve refahın artırılması

değil, ucuz işçilik, daha çok çalışma ve daha az hastalanma olarak uluslararası sermayenin tercihlerine sunulmakta.

Yine yakın tarihte gündeme gelen ve sizlerle paylaşmak istediğim bir başka çarpıcı açıklama da Birleşmiş Milletler İnsani Gelişim Endeksi 2011 Yılı Raporu. Bu rapora göre, Türkiye, kişi başına gelir, eğitim ve sağlık hizmetleri esas alındığında, ne yazık ki 92. sırada yer almakta.

Tüm bunları enerji ile doğrudan ilgili olduğu için belirtme ihtiyacı duyuyorum. Hiç kuşku yok ki, bir ülkenin enerji politikalarını tartışırken, sanayiden tarıma, ulaşımdan madenciliğe, eğitimden ulusal güvenliğine kadar birçok farklı unsuru birlikte değerlendirmek gerekiyor.

Gerek dünya ölçeğinde, gerekse ülkemizde enerji alanında bütün bu alt başlıkların içerisinde en önemli unsuru ise, sizlerin de yakından bildiği gibi, çevre-enerji ilişkisi oluşturmaktadır. Çevre, doğal yaşam ve kültürel miras içinde değerlendirilmesi gereken, insanlığın varoluşundan geleceğe uzanan süreçte bizden sonraki kuşaklara bırakacağımız en önemli toplumsal varlığımız olarak ortak sorumluluğumuz olmak zorundadır.

Bu anlayış içerisinde hareket edebilmek için, bir enerji ahlakının oluşturulması, tam da bu ekseninde demokrasinin katılım ile ilişkisinin enerji yatırımlarında karar verme süreçlerinde işletilmesi gerekir. Ancak böyle bir enerji ahlakıyla, ne dünyada British Petrol'ün Meksika Körfezi'nde patlayan petrol platformu ile Okyanus'ta yaşanan çevre felaketi, ne Çernobil'den sonra Fukushima Nükleer Santral kazasıyla bir kez daha girilen korku tüneli, ne de bir zamanlar dünyanın sayılı gölleri arasında yer alan Aral Gölü'nün haritadan silinmek üzere olması söz konusu olabilirdi.

Enerji alanının ülkemizdeki olumsuz yansımalarına baktığımızda ise; halen yaşadığımız halk tepkilerine rağmen gündeme gelen, başta

Doğu Karadeniz ve Munzur olmak üzere, her akarsuyun yağmalanmasına dönüşen HES projeleri; enerji talebi gerekçe gösterilerek siyasal bir tercih olarak dayatılan nükleer santral kurma girişimleri ya da giderek yaygınlaşan ve üretimdeki payı artan ithal kömür ve doğalgaz santralleri ile artan dışa bağımlılığımız ve yaşadığımız neoliberal dönüşüm ile dünyanın en pahalı elektriğini kullanmak zorunda bırakılmamız, enerji ahlakında ve enerji demokrasisinde sınıfta kaldığımızı gösteren en yalın gerçekler olarak karşımızda duruyor.

Değerli katılımcılar; bugüne kadar Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği düzleminde enerjiye dair dünya ve ülkemiz ölçeğinde söylediğimiz birçok şey oldu. Yaptığımız değerlendirmeler siyasal iktidarları ve küresel sermayenin sözcülüğünü üstlenen birçok lobiyi rahatsız etti. Hatta bu rahatsızlıklar, piyasa ilişkilerine ayak bağı olmakla, hukuksal mücadelemiz “oda terörü” uygulamakla ve en çok da üstümüze vazife olmayan işlerle uğraşmakla, “siyaset yapmak” ile ifade edildi. Bizler, kanun hükmünde kararnamelerle sesimiz kısıtılmaya çalışılsa da, bundan sonra da bilim ve aklı toplumsal fayda ile buluşturmaya, sözümüzü bu ülkenin en geniş çalışan ve üreten kesimleri ile buluşturmaya devam edeceğiz.

Değerli konuklar; aslında TMMOB olarak da, Elektrik Mühendisleri Odası olarak da söylediklerimiz son derece sade ve anlaşılır şeyler. EMO olarak, enerji politikalarında son 25–30 yıl içerisinde yapılan tercihler ve sonuçlarını tarihsel, sosyal ve siyasal bir bütünlük içinde görmeye ve sorgulamaya çalışıyoruz. Ancak böyle bir sorgulamayla, enerji sektöründe yaşanan neoliberal piyasa ekonomisinin yarattığı bir sonuç olarak, kurulu gücümüzün yüzde 65’inin neden fosil yakıtların tüketildiği termik santrallerden oluştuğunu, yine bu yüzde 65’lik termik gücün yüzde 17’lik yerli linyit santralleri dışında kalan yaklaşık yüzde 50’sinin başta doğalgaz olmak üzere ithal kaynaklar ile elektrik üretimine yönlendirildiğini; bu amaçla 1990 yılında 3 milyar 246 milyon metreküp olan doğalgaz ithalatının 2010 yılında hangi

mantıkla 33 milyar 247 milyon metreküpe çıktığını ve 4628 sayılı Elektrik Piyasası Yasası'yla ülkemiz elektrik enerjisinin ucuz, sürekli, çevreye uyumlu ve güvenilir hale getirilip getirilmediğini; sektörde yaşanan serbestleştirme, özelleştirme süreçlerinin gerek sektörde çalışanların iş ve istihdamında, gerekse mevcut talep artışına uygun yeni yatırımların planlanması ve hayata geçirilmesinde ne tür olanaklar sağlayıp sağlamadığını; yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarının üretim içindeki payının bu yapısal dönüşümle ne oranda değerlendirilebildiğini; nükleer santral kurma çalışmalarının hangi teknik, sosyal ve hukuksal zemine dayandırıldığını, enerjinin etkin ve verimli kullanılmasının hangi bütünlük içinde ele alındığını ve son yapılan düzenlemeler ile aynı gün yayımlanan iki kanun hükmünde kararnameden biriyle Elektrik İşleri Etüt İdaresi'nin hangi ihtiyaçtan dolayı kapatıldığı ve sonra ne düşünülerek kapatılan bir kurum için yönetmelik yayınlandığını; enerji dağıtım özelleştirmeleri ile birçok bölgede oluşan belirsizliklerle hangi toplumsal faydanın sağlandığını öğrenebiliriz. Bunları öğrenmeye çalışmak siyaset yapmak ise, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği ve Elektrik Mühendisleri Odası, tüm kadrolarıyla birlikte, siyaset yapmayı layıkıyla bundan böyle de sürdürecektir.

Değerli katılımcılar, sevgili meslektaşlarım; sözlerime son verirken, yurtdışından ve yurtiçinden gelen tüm konuklarımıza katılımlarından dolayı tekrar teşekkür ediyor; üç gün sürecek bu önemli etkinlikte tüm konuşmacılara, panelistlere, Sempozyumun düzenlenmesinde emeği geçen TMMOB ve Odamızın değerli yöneticileri, üyeleri ve çalışanlarına, değerli meslektaşlarıma saygılarımı, sevgilerimi iletiyorum.

MEHMET SOĞANCI

TMMOB Yönetim Kurulu Başkanı

Dünya Mühendislik Örgütleri Federasyonunun sevgili Başkanı, İkinci Başkanı, Türkiye'nin aydınlık yüzü olan çok değerli bilim insanları, kamunun ve sektörün çok değerli temsilcileri, örgütümüzün çeşitli kademelerinde yöneticilik yapan mesai arkadaşlarım, sevgili meslektaşlarım, sevgili öğrenciler, değerli konuklar; hepinizi Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Yönetim Kurulu ve şahsım adına sevgiyle, saygıyla, dostlukla selamlıyorum.

Ben, öncelikle, burada sekizinci kez hepimizin buluşmasını sağlayan arkadaşlarıma, Düzenleme Kurulu ve Yürütme Kurulu'na, görüşlerimizi bizimle paylaşacak bilim insanlarına, uzmanlara, Elektrik Mühendisleri Odamızın yöneticilerine, çalışanlarına, emeği geçen tüm arkadaşlara teşekkür etmek istiyorum.

Sevgili arkadaşlar; hepimizin bildiği gibi, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, mesleki, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda ülkemizdeki bugün itibarıyla sayısı 400 bine ulaşan mühendis, mimar ve şehir plancılarını temsil etmektedir. Onların hak ve çıkarlarını halkımızın çıkarları temelinde korumak ve geliştirmek; mesleki, sosyal ve kültürel gelişmelerini sağlamak ve mesleki birikimlerini toplum yararına kullanmalarının zeminini yaratmakla görevlidir. Bu amaçla, mesleki alanlarıyla ilgili gelişmelerin ve politikaların sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel boyutlarını derinlemesine kavramak, yorumlamak ve toplumu bilgilendirmek, bu politikaların toplum yararına düzenlenmesi için öneriler geliştirmek ve bunların yaşama geçirilmesi için mücadele etmek zorundadır.

Birliğimiz, bunların gereği olarak, en genel anlamda bağımsız ve demokratik bir Türkiye'nin yaratılması yönündeki çalışmalarını bütünsel bir anlayışla ve etkinleştirerek sürdürmek kararlılığındadır.

Birliğimiz, bu çalışmalarını bilimin ve teknolojinin ışığında, bilim insanlarının yol göstericiliğinde ve 50 yılı aşkın geçmişinin birikimi ile yürütmeye kararlıdır.

Birliğimiz ve bağlı odalarımız, ülkemizde meslek alanları ile ilgili gelişen ya da gelişebilecek her türlü konuda görüş oluşturma, oluşan görüşleri geliştirme ve bunları kamuoyuyla paylaşma çalışmalarını eleştirel olduğu kadar, yeni açılımlar sağlayacak şekilde sürdürmektedir.

2 yıllık bir çalışma döneminde 200'ü aşkın farklı alanda kamuoyu önüne çıkan örgütümüz işte bugün de bu anlayışla oluşturduğumuz Enerji Sempozyumunun sekizincisinde bizi bir araya getirmiştir.

Öncelikle, Birliğimizin enerji üzerine ciddi bir fikri takip içerisinde olduğunu söylemem gerekiyor. Bugüne kadar Birlik ortamında sadece bu Sempozyum değil, bunun dışında da enerji konusunda farklı odalarımızca gerçekleştirilen birçok etkinlik ve yayınladığımız birçok rapor bulunuyor. Birliğin enerji alanındaki görüşlerine 1998 Demokrasi Kurultayı belgelerinden, 2006 TMMOB Enerji Raporu'ndan ve bundan önce 7 defa gerçekleştirdiğimiz TMMOB Enerji Sempozyumlarının sonuç bildirilerinden de kolaylıkla ulaşılabilmektedir.

Israr edeceğiz; bu 8. Sempozyumu dilimiz döndüğünce, sesimiz çıktıkça, gücümüz elverdiğince ve çok değerli bilim insanları ve uzmanlar, emekten, halktan, insandan, adaletten yana bakanlar bu ülkede var oldukça bu Enerji Sempozyumu'nun on sekizincisini, yirmi sekizincisini aydınlık bir Türkiye yaratılana kadar da sürdürmeye çok niyetliyiz.

Bu üç günlük etkinlik boyunca burada çok fazla rakam, çok fazla görüş, çok fazla öneri dillendirilecek. Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'nin görüşlerini de sevgili Kemal Ulusaler ilk oturumda

sizlerle paylaşacak. Ama ben, akıllarda kalsın diye birkaç rakam vermek istiyorum. Bunlar özellikle Makine Mühendisleri Odamızın Enerji Çalışma Grubu'nun son yayınladığı rapordan aldığımız rakamlardır. Bu rakamlar, enerji alanında bize göre Türkiye'nin halini gösteren durumlar olmaktadır.

Evet sevgili arkadaşlar, Türkiye'nin 1990-2011 döneminde enerji talep, üretim, ithalat ve ihracatının gelişimi ile ilgili veriler incelendiğinde; 1990'dan bu yana dışa bağımlılığın hızla arttığını görmekteyiz. 1990'da yüzde 48.1 olan talebin yerli üretimle karşılanma oranı 2008'de yüzde 27.2'ye düşmüştür. Son dönemlerde izlenen politikaların sürdürülmesi halinde, birincil enerji tüketiminde dörtte üç oranında dışa bağımlılığının devam edeceği ve daha da artacağını söylemek mümkündür.

Yerli kaynaklarından üretilen enerji miktarındaki artışlar çok sınırlı olduğu için, hızla artan enerji talebi karşılanamamıştır. 1990'da 28500 bin TEP olan net enerji ithalatının, 2011'de 82700 bin TEP'e ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Birincil enerji tüketimi içinde ilk üç sırada yer alan ve neredeyse tamamına yakın bir bölümü ithal edilen petrol, doğalgaz ve taşkömürü için ödenen ithalat bedeli 2000'de 9.398 milyar dolar iken, ithalat faturası 2010'da 38.462 milyar dolara yükselmiştir. Toplam ithalatın dörtte birine ulaşan enerji girdileri ithalatı, dış ticaret açığının da en önemli etkenlerindendir.

Öte yandan, ülkemizde 1980'lerden bu yana izlenen ve son yıllarda en üst düzeye varan özelleştirme-piyasalaştırma faaliyetlerinin en yoğun olarak uygulandığı alanlardan biri de, az önce sevgili Cengiz de söyledi, enerji sektörü olmuştur. Özellikle elektrik üretimi alanında kamunun yeni yatırım yapması önlenmiş, yatırımların tamamen özel sektör eliyle yapılması esası benimsenmiş ve uygulanmıştır. Sonuçta da elektrik üretimi toptan satışı ve dağıtımında, rekabet getirebileceği

gerekçesiyle, kamu varlığı özelleştirmeler eliyle yok edilirken, dağıtımında tek bir özel sektör şirketler grubunun sektörün yüzde 30'unu kontrol altında tutabilmesi rekabet hukukuna da uygun görülebilmektedir bu ülkede. Belli başlı birkaç grup, sadece elektrik dağıtımında değil, üretim ve toptan satış alanında da faaliyet göstererek, yatay ve dikey bütünleşmeyle hakimiyetlerini perçinlemektedir. Kamu tekeli yerini hızla az sayıda özel tekele bırakmaktadır. Ulus ötesi enerji şirketlerinin birçoğu Türkiye'de faaliyete başlamış olup, faal özel sektör şirketleriyle birleşmeler, devralmalar da gündemdedir.

Mevcut kurulu gücün dörtte birine yakın 12546.17 megavat kapasitesindeki 21 adet ithal kömüre dayalı elektrik üretim santrali yatırımlarının özel sektör eliyle lisans başvuruları ise başvuru, inceleme-değerlendirme ve uygun bulma aşamasındadır. Bu santrallerin de lisans almasıyla, yatırımları sürenlerle birlikte, ithal kömüre dayalı santrallerin yaratacağı ilave kapasite 17448.77 megavata ulaşacaktır. Başka bir deyişle mevcut Türkiye kurulu gücünün üçte birinden fazla güçte yeni ithal kömür santrali kurulması söz konusudur.

Doğalgazda durum daha vahimdir. Lisans alıp, yatırımları süren santrallerin kurulu gücü 8549.10 megavattır. Başvuru, inceleme-değerlendirme ve uygun bulma aşamasındaki santrallerin kurulu gücü ise 25740.06 megavattır. Bu santrallerin de lisans alması durumunda, lisans alıp yatırımı sürenlerle birlikte toplam 34309.16 megavat kapasiteyle, bugünkü toplam kurulu gücün üçte ikisi kadar ilave doğalgaz santrali kurulacaktır. Bu durumda kurulması öngörülen yeni doğalgaz yakıtlı elektrik üretim santrallerinin gaz ihtiyaçlarının hangi ülkeden, hangi anlaşmalarla, hangi boru hatlarıyla ve hangi yatırımlarla karşılanacağı ise bu ülkede merak konusudur.

Yeni ithal kömür ve doğalgaz santrallerinin yaratacağı 51757.93 megavat kapasiteyle, mevcut toplam kurulu güç kadar yeni ithal

doğalgaz ve kömür yakıtlı santral tesis edilmiş olacaktır. ETKB ve EPDK'nın sorumlu olduğu bu tablo, Türkiye'nin genel olarak dışa bağımlılığını, özel olarak elektrik üretimindeki dışa bağımlılığını daha da perçinleyecektir.

Bu bilgiler, ETKB'nin strateji belgelerinde yer alan, elektrik üretiminde doğalgazın payını yüzde 30'un altına düşürme hedefinin maalesef boş bir hayal olarak kalacağını ortaya koymaktadır. Enerjide dışa bağımlılık, arz güvenliğini ve ülkenin ekonomik ve sınaî geleceğini riske sokan önemli bir etkidir. Bu nedenle, dışa bağımlılığımızı süratle azaltma yoluna gidilmelidir. Bu amaca yönelik olarak, ülkemizde yerli ve yenilenebilir enerji kaynakları potansiyeli mevcuttur. Çok söyledik bunları. Hidroelektrik, rüzgar, jeotermal, güneş, yerli linyit, biyogaz olmak üzere toplam 767 milyar kilovat saat yıllık elektrik üretim kapasitesi değerlendirmeyi beklemektedir. Ancak, AKP'nin neoliberal politikaları sonucunda Türkiye'de son yıllarda uygulanagelen, dileyenin dilediği yerde, dilediği kaynak veya yakıtlarla, dilediği teknolojiyle, dilediği zaman aralığında, yeterli denetim olmaksızın yaptığı enerji yatırım uygulamalarından ivedilikle vazgeçilmelidir. Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'nin bu konuda bir örnek olarak hazırladığı HES Raporu herkes tarafından dikkatlice okunmalı ve algılanmalıdır.

Bu kaynakları, yerli mühendislik, yerli işgücü, yerli müteahhitlik ve yerli makine-ekipman kullanımını öngören; yatırım yapılacak yörenin insanıyla, doğasıyla, çevreyle barışık, çevreye olumsuz etkileri asgariye indirilmiş olarak, belirli planlar dahilinde, kısa, orta, uzun vadeli programlar dahilinde değerlendirmek gerekir. Kuşkusuz, tüm bu çalışmalar akşamdan sabaha sonuçlanabilecek işler değildir. Kısa, orta ve uzun vadeli planlamalarla ve bu planları gerçekleştirmeye yönelik uygulamalarla bu kapasiteyi azami yerli katkıyla değerlendirmek mümkündür diye çok söyledik. Bunların algılanması gerekir.

Sevgili arkadaşlar; 4646 sayılı Doğalgaz Piyasası Yasası çıktığından bugüne tam 10 yıl geçti. Bu süreçte kentsel doğalgaz dağıtım yatırımları özel sektör eliyle yapıldı. BOTAŞ'ın Bursa ve Eskişehir, İzmit Belediyesi'nin İZGAZ kentsel gaz dağıtım şirketleri özelleşti. Kamunun elinde kalan son iki şirket olan, Ankara'daki Başkent Gaz ve İstanbul'daki İGDAŞ ise özelleştirilme sürecinde. BOTAŞ'ın doğalgaz alım sözleşmelerinin 4 milyar metreküplük bölümü özel sektöre devir edildi. 2011 sonunda süresi sona eren Rusya Batı Hattı 6 milyar metreküplük sözleşme BOTAŞ tarafından uzatılmadı. Bu dışalım da bundan böyle Gazprom'la anlaşılan özel sektör şirketleri eliyle gerçekleşecek.

Söylediğimiz bütün bu ifadeler aslında Türkiye'nin enerji durumunun bugün geldiği noktayı da açıkça ifade ediyor. Birlik ortamında, odalarımızla birlikte, enerjiden yararlanmanın çağdaş bir insan hakkı olduğunu çok söyledik. Bu nedenle, "Enerjinin tüm tüketicilere yeterli, kaliteli, sürekli, düşük maliyetli ve sürdürülebilir bir şekilde sunulması temel bir enerji politikası olmalıdır" cümlesinden başlayarak, Birliğimiz ve bağlı odalarımız, az önce Cengiz'in de söylediği gibi, gerçekçi, yapılabilir, yapılması gereken önerilerini her yerde ve her defasında sundu. Bu etkinliğin sonuç bildirgesinde de, salonun katkısıyla, uzman arkadaşlarımızın, bilim insanlarının katkısıyla bunları geliştireceğiz. Diliyorum, siyasi karar vericiler bu sözleri bu sefer algıladılar.

Sevgili arkadaşlar; tüm bunlar bu Sempozyum boyunca uzmanlarca tartışılacak, geniş bir değerlendirmesini hep birlikte yapacağız. Ancak, konuşmamı bitirirken, enerji sektöründeki planlama ve yönetimi, yeniden yapılanmaya yönelik düzenlemeleri de içeren, AKP'nin son kanun hükmündeki kararnamelerine de kısaca değinmek isterim. AKP'nin iktidara geldiği 2002 yılından bu yana, Türkiye, hepimizin bildiği gibi, neoliberalizmin yönlendirdiği hızlı bir değişim sürecine girmiştir. AKP'nin, üstelik her seçimde oylarını artırarak yeniden iktidara gelmesi ile bu dönüşüm, kendi ifadeleriyle "çıraklıktan

kalfalığa, kalfalıktan ustalığa" hızlanarak sürmüştür. Türkiye'yi ekonomiden siyasete, toplumsal yaşamdan kamu yönetimine yeniden yapılandırma politikalarıyla hayatın tüm alanları kapitalizmin ve günümüzdeki uygulaması emperyalizmin yönelimleri noktasında, gereklerine göre şekillendirilmiştir.

Tek başına iktidar olan, Meclis'ten her istediği düzenlemeyi çıkarabilen, ülkeyi torba yasalarla yönetme anlayışını getiren AKP'ye bu da yetmemiş olmalı ki, genel seçimlere 2 ay kala, Meclis'i devre dışı bırakan, Hükümete 6 aylık kanun hükmünde kararname (HKH) çıkarma yetkisi veren Yasa, Meclis'in 6 Nisan 2011 tarihli oturumunda AKP'nin oylarıyla kabul edildi.

AKP, Yetki Kanunu'yla, bu 6 aylık dönem içerisinde 35 adet kanun hükmünde kararname çıkararak, bakanlıklar kurdu, kurulan bakanlığı kapattı, ertesi gün adını değiştirdi; kimini birleştirdi, kimini lağvetti. Kamuda çalışan arkadaşlar, oturacakları sandalyenin hangi salona gideceğini anlamadıkları bir süreci yaşadı. Örneğin, bu ülkede Devlet Planlama Teşkilatı kapatıldı; Elektrik İşleri Etüt İdaresi, Milli Prodüktivite Merkezi lağvedildi. Elektrik İşleri Etüt İdaresi'nin aynı gün çıkan bir yasayla yasası değişti, aynı gün çıkan başka bir kanun hükmünde kararnameyle lağvedildi. Ertesi gün bir baktık, kendisiyle ilgili başka bir yönetmelik Resmi Gazete'de yayınlandı. Bu kadar tuhaf, şaka gibi bir hadise yaşandı bu ülkede.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı bünyesinde de önemli değişikliklere gidildi. ETKB bünyesinde 3'ü yeni olmak üzere, 8 ana hizmet birimi tanımlanırken, yeni birimlerden biri de Nükleer Enerji Proje Uygulama Dairesi Başkanlığı oldu. Anladık ki, AKP, tüm dünyada nükleer enerjiden vazgeçilirken, tüm dünyada nükleer enerji karşıtı bir hava varken, Japonya'nın Başbakanı bile dünya halklarından özür dilemişken, Türkiye'yi uluslararası sermayenin "nükleer çöplüğü" yapmakta çok kararlı.

Kamu yönetimi baştan aşağı yeniden şekillendirilirken, meslek alanlarımız, mesleğimiz ve örgütümüz üzerine planlanan değişikliklere ilişkin yasal zeminin oluşturulmasının da ilk adımları bu kanun hükmündeki kararnameyle atıldı. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesinde kurulan Mesleki Hizmetler Genel Müdürlüğü’nün görev tanımlamasından anlıyoruz ki, AKP, TMMOB’nin yetki alanlarına müdahale etmeye hazırlanıyor.

Çıkarılan tüm kanun hükmünde kararnameleri alt alta yazdığımızda, Türkiye’nin yeni dünya düzenine eklenip, emperyalizme bağımlı hale getirilmesi için kamu yönetiminin nasıl yeniden düzenlendiğini görebiliyoruz.

Sevgili arkadaşlar; AKP, TMMOB’yi işlevsizleştirmek çabası içerisinde. AKP, bu şekilde enerji sempozyumları yapılarak, sonuç bildirgelerinde “kral çıplak” denilmesini istememektedir. AKP, örgütümüzün, bütün odalarıyla birlikte, kent rantlarına karşı, kent suçlarına karşı Türkiye’nin her yerinde, her alanında açmış olduğu büyük mücadele ve yürüyüşten hoşlanmamaktadır. Bu tabloyu biz çok gördük.

Bu tablo bizlere bir kez daha nasıl zorlu bir süreçten geçtiğimizi ve mücadelemizi birleştirerek sürdürmemiz gerektiğini gösteriyor. Önümüzdeki süreç mesleğimiz ve örgütümüz için de bir sınav niteliği taşıyor. Biz çok kararlıyız. Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği ve kadroları olarak, ülkenin her yerinde, bir yandan kendi mesleğimizi ve çıkarlarımızı ve mühendis-mimarların haklarını korurken; öte yandan, içinden çıktığımız halkımıza duyduğumuz sorumluluk nedeniyle, meslek alanlarımızla ilgili her konuda “kral çıplak” demeye çok kararlıyız.

Biz, bunun gereklerinin emek ve demokrasi güçleriyle ortaklaştırılan bir mücadele hattıyla yerine getirilebileceğini de çok iyi biliyoruz. Biz, her zaman, "Kurtuluş yok tek başına; ya hep beraber, ya hiç

birimiz" derken, şimdi bu sözümüzün her zamankinden daha fazla bir anlam taşıdığını da ifade ediyoruz.

Sevgili arkadaşlar; hepimize kolay gelsin. Bu Sempozyuma çok başarılar diliyorum. Bunun sonuç bildirgesinin mutlaka ve mutlaka siyasal iktidarlarca algılanması gerektiğini söylüyorum. Hepinize kolaylıklar diliyorum. Sağ olun.

AÇILIŞ BİLDİRİSİ

KÜRESEL ENERJİ POLİTİKALARI ve TÜRKİYE

KEMAL ULUSALER

Elektrik Mühendisleri Odası Enerji Çalışma Grubu Üyesi

ENERJİ POLİTİK

Başlangıçta dört kişi varmış ya da beş. Aşağı yukarı bedenin ihtiyaçları kadar. Yiyecek için bir çiftçi. Barınak için bir duvarcı. Giyecek için bir dokumacı. Buna ek olarak bir kunduracı, bir de gerekli malzemeleri sağlayacak bir başka işçi. Platon'un cumhuriyeti böyle ilan edilir. Tanrılar yok, kuruluş efsanesi yok. Yalnızca bireyler, ihtiyaçlar ve ihtiyaçları karşılama vasıtaları var. Oysa Aristoteles'e göre; bir şehir ihtiyaçların yoğunlaşması ve üretim araçlarının bölüştürülmesinden ibaret değildir. En baştan beri gerekli olan bir şey daha vardır: adalet.

Dur duraksız yaratılan ihtiyaçlar ve halkları bu ihtiyaçların üretim-tüketim sarmalında yutan adaletsiz dünya...

"Feodaliteyi başlatan yel değirmeni, kapitalizmi başlatan su değirmeni" demiş Jacques Ranciere. Ve devamında *"buharın, elektriğin ve demokrasinin güçlerini zincirinden boşandıran ve dizginlerini elinde tutan burjuvazi... Değirmene su taşıyanlar... Değirmenin taşları arasında un ufak olanlar... İdeolojinin gölge çemberi etrafında dönen küçük burjuvalar... Ve ayağı toprakta aklı kentte köylüler... Parlak çeliğin soğuk keskinliği, betonun dolu durgun çizgisi, makinanın dakik çalışması..."* diyerek tarif etmiş aynı dünyayı. Yabancıyı olmadığı bu dünyada, sınıfları harekete geçiren, enerjinin giyindiği politik elbiseyi değerlendirmek üzere bu gün buradayız.

Yunan siyasal yaşamında siyaset, polise veya devlete ait etkinlikler biçiminde tanımlanmıştır. Osmanlı'da devlet geleneği için siyaset sözcüğünün "ceza" ve özellikle "ölüm cezası" anlamında kullanıldığı görülmüştür. Siyaset, Arapça kökenli bir kelime olup; at eğitimi, at talimi anlamına gelmektedir. İktidar, otorite ve kontrol anahtar sözcüklerinden oluşan bir sacayağına da benzetilebilir politika.

Bu gün burada, her daim altında har ateş yanan ve spekülasyonlara açık, politikayı konuşurken aslında politikanın kendisini de kapsayan; “bir toplumsal sınıfın davranışlarına yön veren politik, hukuksal, bilimsel, felsefi, dinsel, moral, estetik düşünceler bütünü” olarak tariflendirilen ideolojiyi konuşacağız. Bir toplumsal sınıfın, politik, hukuksal ve felsefi alt yapısını ete kemiğe büründürdüğü, uhrevi motiflerle estetize etmeye çalıştığı, içinde insanın pek çok geçtiği ama insanlığın es geçildiği bir ideolojiyi enerji politikaları özelinde tartışmak üzere perde açacağız.

Global Willage, Global Pillage

Küresel enerji politikalarını işlerken kaçınılmaz olarak egemen ideoloji temelinde oluşturulan politikaları ele almak gerekecektir. Emperyalist-kapitalist sistemin kendi içindeki çatışmaları bir yana üzerinde mutabakat sağladığı piyasa kurgusu çerçevesinde enerji politikaları şu ya da bu şekilde bir mesafe kat etmiştir. Her şeyden önce sermayenin kesintisiz birikimi esas alınmakta ve bunun için tüketimin sürekliliği adına her yol mubah kılınmaktadır.

Günün sihirli sözcüğü ‘sürdürülebilir kalkınma’ adı altında, kaynaklar, iklim değişikliği pahasına -hem de ekolojik argümanları içerir bir yüzüzlükle- sınırsız ve sorumsuz bir şekilde tüketilmektedir.

Burada, sevgi ve özlemle andığımız Türkel Minibaş Hocamızın şu ifadelerine değinmeden geçemeyeceğim, “1960’ların ortalarından itibaren verimlilikle birlikte karların artış hızındaki düşme netleşmeye başlamıştır. Sermaye birikiminin daralması anlamına gelen bu gelişmeyle birlikte kapitalist sistem yüzyılın en uzun süreli kriz dalgasına girmiştir. Krizin çekirdeğinde sermaye birikimi yetersizliği yattığından, krizin aşılması **sermayenin özgürleşmesini; yani en çabuk ve en kolay nemalanacağı alana girip çıkabilme olanaklarının yaratılmasını; yani küreselleşmesini** gündeme getirmiştir. Böylelikle sermaye, ulus ötesi nitelik kazanmıştır. Bu

nedenle de yatırım ve üretim kararlarında geçmişe göre daha kısa dönemli rasyonellik peşindedir. Geleceği yok varsayan bu rasyonellik, kaynakların sömürülmesini ülke ve kıta ölçeğinden dünya ölçeğinde sömürüye taşımıştır. Gelecek kuşakların geleceğinin sermayenin bugünkü krizini aşmak için kullanılması anlamına gelen bu gelişme "sürdürülebilir

Enerji Politikalarının Oluşumundaki Faktörler

Küresel enerji politikaları belirlenir ve stratejiler çizilirken pek çok faktör dikkate alınmaktadır. Bunlar genellikle iç ve dış faktörler olarak sınıflandırılır ve bunların içerisinde iktisadi, siyasi, sosyal faktörler başat konumdadır. Bunlara ek olarak, güvenlik, coğrafi konum, emperyal algılar, karşı politikalar, teknolojik gelişmeler, iklim değişikliği, siyasal ve ekonomik krizler, bölgesel çatışmalar, işgaller vb yer alır. Enerji politik, sanayiden, tarıma, ulaşımdan, iletişime, sağlığa ve uluslararası ilişkilere kadar hemen her alanı etkiler. Ve yine şu ya da bu biçimde bu alanlardan etkilenir.

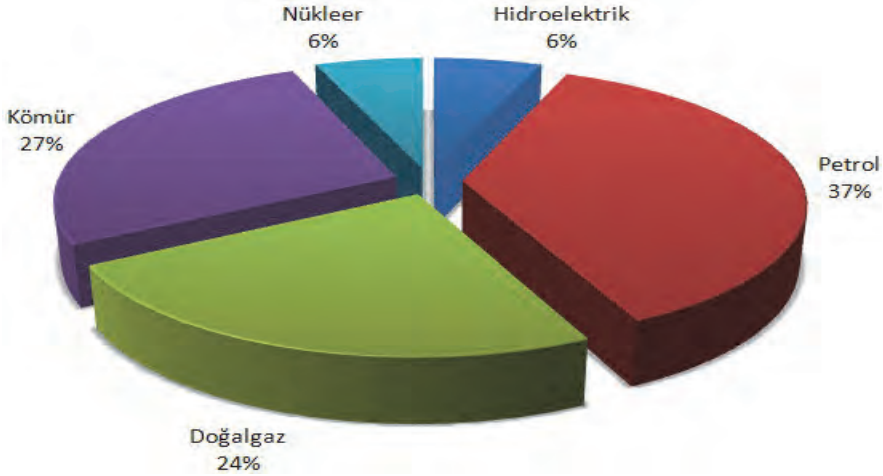
Enerji –politik strateji, durağan olmayıp zamana ve koşullara bağlı olarak sürekli değişiklikler içerir. Ancak temel unsurlar kolay kolay değişikliğe uğramazlar. Anılan değişikliklerin gerçekleştirilmesi için deyim yerindeyse havayı sürekli koklayan, müdahale argümanları sağlayan ya da alt yapı oluşturan kurum ve kuruluşlar oluşturulmuştur. Uluslararası Enerji Ajansı/ IEA, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı / IAEA, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü / OECD, Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı / AGİT ve NATO gibi... Belirlemelerde bu kuruluşların öngörülerini ve raporları dikkate alınır. Ayrıca, uygulama aşamasında da sistem bu araç kurumlara gereklilik duyar.

Piyasaların işleyişi üzerine ortak iş kotarabilme yeteneğine sahip kapitalist sistemde, iş kaynaklardan yaralanmaya gelince kıyamet kopmaktadır. Burada devreye karşı politikalar girer, gerekirse taşeronlar kullanılır, daha da ötesi silahlar çekilir. Bu silahlar her

zaman bildiğimiz türden konvansiyonel ateşli silahlar olamayabilir. Jeopolitik konum, boru hatları, teknolojik üstünlük, finansal güç vb. yeri geldiğinde silah olarak kullanılmaktadır. Küresel enerji politikalarında bu saldırgan tutum, ülkelerin ulusal enerji politikalarını öncelikleri arasına almalarına neden olmaktadır.

Küresel enerji politikaları bağlamında bu saldırgan tutumun altında öncelikle enerji kaynaklarının sınırsız ve sorumsuz tüketimi ile kıt ve kıymetli olması yatmaktadır.

Grafikte 2009 yılı itibariyle dünya birincil enerji tüketimi kaynaklar bazında görülmektedir.

Grafikten de görüleceği üzere petrol hala tüketimde ilk sırayı almakta olup onu sırasıyla, kömür ve doğalgaz izlemektedir.

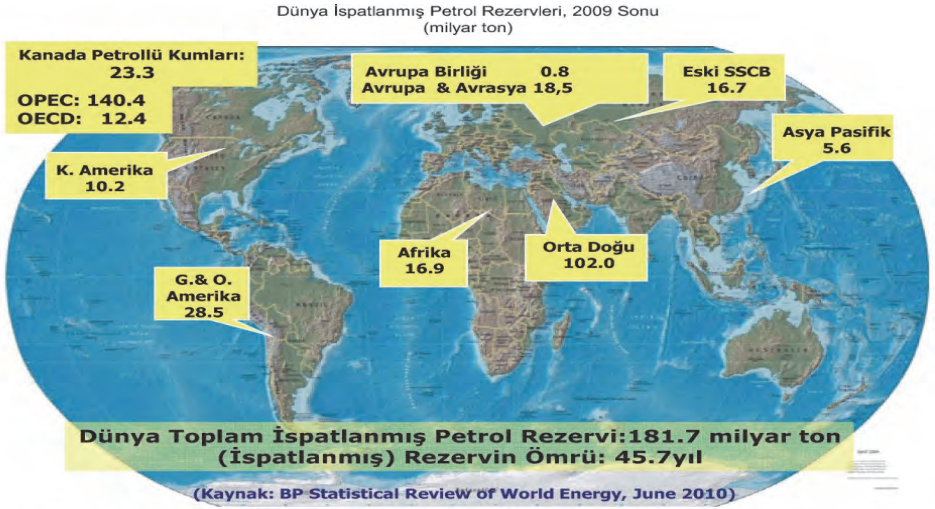
Dünya toplam petrol talebindeki artış eğilimine rağmen doksanlı yıllara göre petrolün birincil enerji kaynakları içindeki kullanım oranı düşmektedir. Bunun nedeni, elektrik üretiminde petrolün yerini kömür, doğalgaz ve yenilenebilir enerji kaynaklarının almış olmasıdır. Yine ısınmada doğalgazın petrolün yerini alması bir başka nedendir.

Ancak süreklilik arz eden bu düşüğe rağmen, dünya enerji ihtiyacının üçte birinin hala petrolle karşılandığı bir gerçektir.

Şimdi; bu tüketimin hangi aktörlerce gerçekleştirildiğine bir bakalım. Kaçınılmaz olarak bu tüketimde aslan payını nüfus yoğun kapitalist ülkeler almaktadır. Örneğin arz edilen dünya petrolünün neredeyse dörtte birini ABD tek başına tüketmektedir. Dünya birincil enerji tüketiminde ilk sıralarda yer alanlar sırasıyla; ABD (% 19,5), Çin (%19,5), AB (% 15) , Rusya (% 5,7), Hindistan (%4,2), Japonya (% 4,2), Kanada (% 2,9) ve Brezilya (% 2) Kaynak bazında birkaç rakam vermek gerekirse; dünya petrol arzının % 22,1'ini ABD, %17,6'sını AB, %10,6'sını Çin, %5,1'ini Japonya, %3,7'sini Hindistan ve %3,4'ünü Rusya tüketmektedir. Benzer bir şekilde dünya doğalgaz arzının %22,1'ini ABD, %15,6'sının AB, %13,2'sini Rusya, %4,5'ini İran, %3,2'sini Kanada, %3'ünü Çin ve %3'ünü Japonya tüketmektedir.

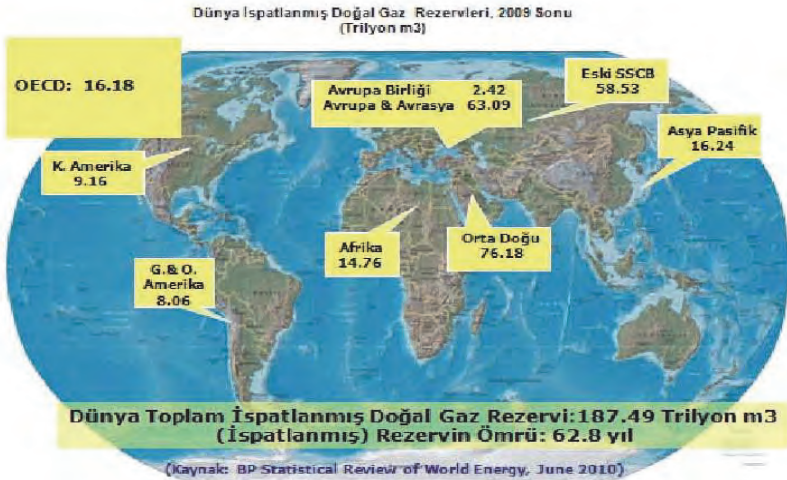
Görüldüğü gibi arz edilen dünya petrollerinin % 63,5'ini ve dünya doğalgazının %64,6'sını adı geçen 6–7 ülke tüketmektedir.

2011 yılı itibariyle dünya günlük ham petrol talebi 90 milyon varili bulmuştur. Doğalgaz talebi ise, ortalama 8'21 milyar m.³' tür. Burada akla gelen ilk soru şu olsa gerek; ***Nereden geliyor bu değirmenin suyu?***

Kaynak: BP Statistical Review Of World Energy June 2010

Yine doğalgaza ilişkin bu grafikte de kanıtlanmış rezervlerin bölgeleri, miktarları ve rezerv ömrü görülmektedir.

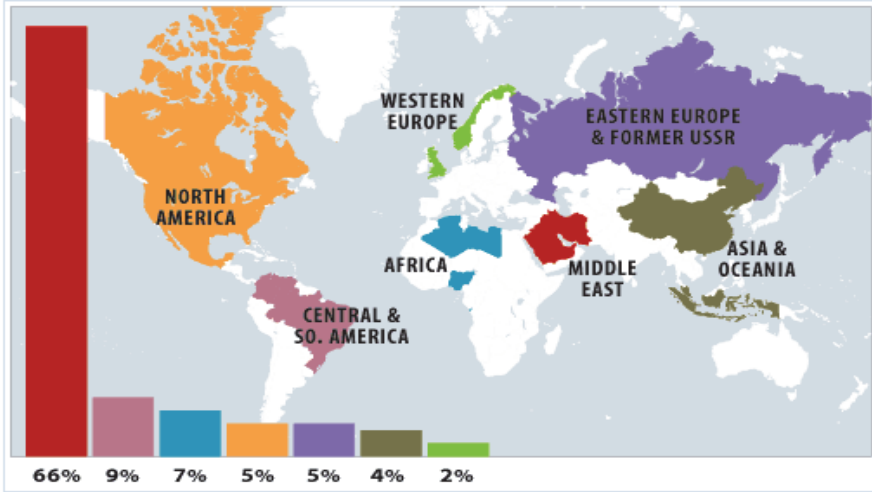
Kaynak: BP Statistical Review Of World Energy June 2010

M.Ö. 2000 yıllarında naptı (alev alan) olarak bilinen petrolün, Ortadoğu Nubyan oluşumu uzantısının bir arada olduğu, dünyanın

ender enerji zenginliklerine sahip bir bölgede beklenen, şüphesiz refah ve huzur olmalıydı? Oysa yıllar önce, “Bir damla petrol bir damla kandan değerlidir.” diyen Winston Churchill ve “Petrol siyah altın değil, şeytanın dışkısıdır” diyen, OPEC’in kurucularından, zamanın Venezüella Petrol Bakanı Perez Alfonso, yaşanan ve yaşanacak acıların işaretini vermekteydiler. Huzur ve refah yerine, kan, gözyaşı ve acı getiren bu zenginlikler, finans-kapital zorbanın bala üşüşen sinekler gibi Bölgeye üşüşmesine neden olmuştur.

Sözünü ettiğimiz (bir kısmı işgal edilmiş, bir kısmı işgal tehdidi altında olan) Bölge aşağıdaki grafikte yer alan kırmızı ve mavi bölgedir ki dünya petrol rezervlerinin %73’ünü oluşturur.

Dünya Petrol Rezervleri Bölgesel Dağılımı

Bu bölge salt petrol rezervlerinin %73’üne sahip olduğu için değil aynı zamanda dünyanın en kaliteli ve üretim maliyetleri en düşük petrolüne sahip olduğu için de önemlidir. Aynı bölge, doğalgaz rezervleri açısından yabana atılamayacak kapasitededir. Dünya fosil enerji kaynaklarının neredeyse dörtte üçünü tüketmekte olan G-8 ülkeleri ve Çin için bölge kaçınılmaz olarak bir cazibe merkezi haline

gelmiştir. Hal böyle olunca, diktatörlerin kol gezdiği, soykırımların olağan hale geldiği, açlık ve yoksulluk içinde kıvranan Afrika için akla gelmeyen “demokrasi götürme” söylemi enerji cazibe bölgesine gelince hiç akıldan çıkmamaktadır. Dolayısıyla, petrol ve gaz rezervlerinin yoğun olduğu bölgelerde bu kaynaklara ilk elden ulaşabilmek, bu fosil enerji kaynaklarının naklinde güvenliği sağlamak, rakiplerin bu kaynaklara ulaşmasını zorlaştırmak finans-kapital zorba için enerji politığın ana konularıdır.

Enerji Kaynakları Üzerinde Hâkimiyet Kurma

Enerji kaynaklarına ilk elden sahip olmak 20.yüzyıl başlarında kaynak ülkelerin gerekli teknolojik bilgiye ve pazarlama yeteneğine sahip olmamalarından dolayı daha kolaydı.

OPEC kurulduğunda, hemen bütün petrol üreticisi ülkelerde, petrol kaynakları, Batı teknolojisi gereği, Batılı ve bilhassa Amerikan petrol şirketlerince işletilmekteydi. 1970'den itibaren, hemen bütün Orta Doğu ülkelerinde, petrol şirketlerine el koyma eğilimi başladı. 1969'da Libya'da darbe sonucu millileştirme gerçekleştirildi. Irak, 1972'de Iraq Petroleum Company'yi tamamen millileştirdi. İran da 1973'de hemen hemen aynı şeyi yaptı ve petrol şirketlerini sadece bir idareci haline getirerek, üretimi tamamen İran Milli Şirketi'nin (INOC) eline verdi. Diğer Arap ülkeleri ve bilhassa Basra Körfezi ülkeleri de, yabancı şirketlerdeki hisselerini artırdılar.

Karteller bu tür girişimlerin bir kısmını içerden darbelerle (İran'da Musaddık'ın devrilmesi gibi) bertaraf etme yoluna gitse de sonuçta geri atım atmak zorunda kalmışlardı. Ancak süreç içerisinde kaynak ülkelerde yeni müttefikler bulmakta gecikmediler. Bir dönem kendileri için sıkıntı yaratan OPEC'i bir şekilde etkisiz hale getirdiler. OPEC için amiral gemisi konumunda olan, dünyanın en büyük ihracatçısı, OPEC'in salıncak üreticisi Suudi Arabistan üzerinde kesin bir hegemonya oluşturdular. Kuveyt'i Saddam'ın elinden kurtarıp

kanatları altına aldılar. Katar, BAE'ni de buna kattılar. Ardından Irak'ı işgal ettiler. Nijerya zaten çantada keklikti. Libya ile son noktayı koydular. 12 OPEC ülkesi içerisinde İran ve Venezüella dışında kendileri için sorun yaratacak bir ülke kalmamıştı. Ancak her şeye rağmen İran hala büyük bir kaynaktı ve ele geçirilmeliydi. Bugün plan İran üzerine yapılmaktadır.

Enerji Güvenliği

Enerji kaynaklarının çıkış noktalarında ilk elden hâkimiyet girişimleri enerji politişin sadece bir ayağıdır.

İkinci ayak enerji yollarının güvenliğidir. Bu gün dünya petrolleri büyük oranda (%60) deniz yoluyla taşınmaktadır. Doğalgazda ise bu taşımacılık, % 75 ile boru hatları üzerinden yapılmaktadır. Sıvılaştırılmış doğalgazın deniz yoluyla taşınması petrole göre yedi kat daha maliyetlidir. Hal böyle olunca petrolde denizyolları- özellikle boğazlar- önem kazanırken, gazda boru hatlarının güzergahı ön plana çıkmaktadır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi dünya petrollerinin büyük bölümü Ortadoğu'dan çıkarılmaktadır. Ve bu petrollerin büyük bir kısmı da Basra körfezi çıkışlıdır. 2020'li yıllarda tüm dünya petrol ihracatının üçte birinden fazlası Hürmüz Boğazından geçirilerek yapılacaktır. Bu körfezin üzerindeki hâkimiyet, çıkış yolunun güvenliğini sağlayacaktır. Bunun için de her halükarda İran'ın Basra Körfezindeki baskısı yok edilmeliydi.

ABD ilk kez ikinci dünya savaşında körfeze ilişkin senaryolar hazırlamış ve girişimlerde bulunmuştur. 23 Ocak 1980 tarihinde Carter Doktrini ile ABD Körfezde kendi ulusal çıkarlarını savunmak için askeri güç kullanabileceğini açıklamıştır. Bu Doktrinin hedefini, Carter, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesinin Ortadoğu petrollerinin serbest dolaşımı için tehdit olarak algılanması ve caydırıcılık olarak açıklamıştır. Ortadoğu petrollerinin taşıma yollarının güvenliği için Afgan-Pakistan hattı önemini o günden, bu

güne hiç yitirmemiştir. Benzer bir durum doğalgaz boru hatları için geçerlidir. Hatların yoğunlaştığı Asya-Avrupa bölgesinde özellikle Rusya’nın kesin üstünlüğü mevcuttur. Federasyon ülkeleri ile yapılan anlaşmalar, NABUCCO gibi kendine alternatif olabilecek hatları kadük hale getirmesi bunun kanıtıdır.

Küresel Enerji Politikaları içinde NATO’nun Yeri

Kapitalizmin içine girdiği süreğen kriz dönemi uzadıkça, ikna yöntemleri de değişmektedir. Geline son nokta; “ Ya benimsin ya da kara toprağın.” anlayışına denk düşmektedir. Artık kartlar açık oynanmaktadır.

2006 yılında NATO’nun Riga Zirvesi’nde açıklanan deklarasyonunda yer alan *“Bizler enerji altyapılarına yönelik riskleri değerlendirecek ve enerji altyapısı güvenliğini geliştirecek koordine ve uluslararası çabaları destekliyoruz. Bu bağlamda daimi Konseyimizi, enerji güvenliği alanındaki en acil riskleri istişare etmesi ve NATO’nun katkı sağlayabileceği alanları belirlemesi için yönlendirmiş bulunuyoruz.”* ifadesi, enerji güvenliğinin artık İttifak’ın temel konularından biri haline geldiğinin açık bir göstergesi olmuştur. 2008 Bükreş Zirvesi’nde ise Konsey, Riga’da kendisine verilen görevi tamamlamış ve NATO’nun enerji güvenliği bağlamında dâhil olacağı alanları belirlemiştir Bu belgede ayrıca *“İttifakın enerji güvenliği alanındaki acil riskler hususunda istişare etmeye devam edeceği”* vurgulanmış, 2009 yılındaki zirvede sunulmak üzere NATO’nun enerji güvenliği alanında nasıl bir ilerleme kaydettiğine dair geniş kapsamlı bir raporun hazırlanması istenmiştir.

NATO’nun Yeni Güvenlik Sorunları Dairesi Enerji Güvenliği Bölümü Başkanı Michael Rühle, NATO’nun enerji güvenliği konusundaki ilgisinin nedenlerini ve bu ilginin ne gibi bir fark yaratabileceğini anlatıyor: *“Son yıllarda bazı gelişmeler enerji güvenliğini uluslararası güvenlik tartışmalarında önemli bir konu haline getirmiştir. Örneğin,*

Avrupa’nın petrol ve gaza olan bağımlılığının giderek artması, Çin ve Hindistan gibi güçlenen toplumların giderek artan enerji ihtiyaçları; fosil yakıtların bu yüzyılın ortasından itibaren tükeneyeceği yönündeki beklentiler; iklim değişikliği konusundaki yoğun tartışmalar ve birçok ulusun sivil nükleer enerji konusuna yeniden ilgi duymaya başlaması. Enerji üreten birçok ülkedeki politik istikrarsızlık ve hatta bu ülkelerin bazılarının enerji kaynaklarını siyasi bir silah olarak kullanmaya teşebbüs etmeleri gibi faktörler de bu konuda etkili olmuştur. 900 milyonun üstünde insana koruma sağlayan, benzeri olmayan bir ortak ülkeler ağına sahip bir ittifak olarak NATO’nun enerji güvenliği konusunda oynayacağı meşru bir rolü vardır. Son yıllarda NATO enerji güvenliği konusunda kendi belirgin yeteneklerine gayet uygun düşen bir “müktesebat” geliştirmiştir. Bu müktesebatın üç temel dayanağı vardır: Bunlardan birincisi Mütteliklerin kendi aralarında, ortaklarla ve özel sektörle diyalog ve enformasyon ve istihbarat paylaşımıdır. . Temel odak noktası özellikle enerji üreten ülkelerde ve transit geçiş ülkelerindeki kritik enerji alt yapısı; enerji nakil yollarının güvenliği; ve terörist tehditleri ile ilgili analizlerdir. İkinci temel dayanak istikrarın planlanmasıdır. Bu da öncelikle NATO’nun geniş stratejik ortamındaki reform süreçlerini şekillendirmek demektir. Burada odak noktası Avrupa, Kafkaslar, Orta Asya, Orta Doğu ve Körfez bölgesindeki ortak ülkelerle siyasi diyalog ve askeri işbirliğidir. Bu grup, enerji üreten ülkeleri, enerji transit geçiş ülkeleri ve tüketicileri içermektedir. Üçüncü dayanak ise kritik enerji alt yapısının korunmasıdır.”

Yeni Stratejik Kavram’ın yeni tehditlere bütünsel bakış açısı enerji güvenliğinin meşru bir İttifak konusu haline gelmesinin ilk adımıdır.

Çok Uluslu Şirketlerin Askeri Gücü: NATO

NATO adına Rühle bu konuda çok açık; “ NATO enerji şirketlerinin görüş açılarını ve **ihtiyaçlarını** daha iyi anlayabilmek için özel enerji sektörü ile birkaç yıl önce başlattığı diyalogu da genişletmelidir.

Diğer örgütler ve özel sektörle sürdürülecek bu diyalogun temel odak noktası kritik enerji alt yapısının korunması olacaktır—bu da NATO’nun tartışılmaz bir uzmanlık sahibi olduğu, birçok ortak ülkenin NATO ile daha yakın işbirliği yapmak istediği bir alandır.” Son olarak, modern sanayi toplumları ve özellikle enerji tasarrufu teknolojileri için büyük önemi olan “nadir toprak elementleri” konusundaki yeni tartışmalar enerji güvenliğinin sadece petrol ve gaz arzının kesintiye uğramasını engellemek şeklinde algılanmaması gerektiğinin kanıtıdır.”

Hal böyle iken bu ülkenin gençleri, Somali açıklarında korsanlara karşı giriştiği operasyonlarda kim için, hangi kartellerin petrol tankerlerini korumak adına canlarını tehlikeye atıyorlar? Neden; “NATO’ya Hayır!” demek bu ülkede suç oluyor?

Recep Tayyip Erdoğan: “Böyle bir saçmalık olur mu yahu, NATO’nun ne işi var Libya’da?”

NATO’nun yeni konsept çerçevesinde üsleneceği üç temel görevden biri; Müşterek Güvenlik (Cooperative Security) alt başlığı ile ifade edilmektedir. Buna göre ittifak üyeleri sınırları dışında politik ve güvenlikle ilgili gelişmelerden etkilenmeleri hususu ortaya çıkınca, uluslararası güvenliği sağlamak için ilgili ülke veya uluslararası kurumlarla işbirliği içinde aktif bir rol alabilir. Konseptte giriş paragrafında ise; “ NATO bu faaliyetlerde bulunurken, özellikle, Birleşmiş Milletler ve AB ile yakın bir çalışma içinde bulunmayı taahhüt eder.”denmekte. İşte NATO bu gerekçelerden hareketle Libya’da BM ile koordineli olarak görev icra edebiliyor. Ancak, “Libya’da olan hadiseler NATO için güvenlik boyutunda herhangi bir tehdit oluşturmakta mıdır?” sorusuna gelince, yanıt hazır; “ Evet, çünkü Libya mevcut petrol ihracatının büyük bir kısmını başta İtalya ve Fransa olmak üzere AB ülkelerine yapmaktadır. Bu kaynaktaki uzun süreli kesinti Avrupa ekonomisine ciddi zararlar verecektir.”

Libya ne ildir nede son olacaktır. NATO geçmişte de enerji konusunda tetiğe dokunmaktan kaçınmamıştır.

Enerji kaynaklarının birçok defa askeri çatışmaların önemli bir nedenini teşkil etmiş olmasına dair kayda değer örneklerin var olması, üzerinde en çok durulan gerekçelerden biridir. İran-Irak Savaşı sırasında çoğu NATO üyesi olan ülkeler koalisyonunun petrol arzını güvence altında almak maksadıyla Earnest Will adlı bir askeri operasyona katılmaları, bu operasyon sırasında İran birlikleriyle savaşmaları ve nakliye rotalarına mayın döşeyen İran gemilerini ele geçirmeleri en bariz örneklerden biri olarak sıkça dile getirilir. Askeri müdahalelerde üye ülkelerden birinin başvurusu bile yeterli olabilecektir. Rusya'nın 2006 yılının Ocak ayında Ukrayna'ya gaz akışını kesmesi ve birçok Avrupa ülkesinin bu durumdan etkilenmesiyle konu tekrar gündeme taşınmıştır. Burada Polonya NATO'ya üye ülkelerin tıpkı askeri bir kriz durumunda olduğu gibi enerji krizi durumlarında da birbirlerine destek olmayı taahhüt etmelerini önermiştir. Amerikalı Senatör Richard Lugar'da buna destek vermiş ve enerji güvenliği konusunun NATO'nun 5. maddesi kapsamında bir taahhüt olması gerektiğini ileri sürmüştür.

Enerji Politik Uygulamalarda NATO Tek Basamak mı?

Polonya'nın Rusya ile ilgili taleplerine rağmen, hem Rusya'nın dünyadaki en büyük kömür, gaz ve uranyum rezervlerine sahip olması ve petrol rezervleri konusunda dünyada 7. sırada yer alması, yani görünür bir güç olması, hem de AB'nin bu ülkeye olan enerji bağımlılığı, NATO'nun temkinli davranmasına neden olmuştur. Bu konuda kapitalist ideologların görüşü;

“NATO'nun temkinli davranışının nedeni enerji güvenliği konusunun AB'den Uluslararası Enerji Ajansı'na, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'ndan (OECD) özel sektöre kadar çok sayıda oyuncu tarafından zaten ele alınmış olmasıdır. NATO'nun oynayacağı

rol bu nedenle ancak tamamlayıcı bir rol olabilir—sürece öncülük etmekten çok değer katacak bir rol.” biçimindedir.

Burada çok açık bir kabullenme var. Evet, NATO bir basamaktır, ancak Uluslararası Enerji Ajansı, OECD gibi başka basamaklarda mevcuttur. Bu konuda Uluslar arası Enerji Ajansı’na “Enerji NATO”su denmesi es geçilecek bir benzetme olmasa gerek. Bu konuda NATO basamak kardeşliğini çoktan beyan etmiştir; “Enerji güvenliği konusunda daha sistemli bir NATO yaklaşımı oluşturma’nın üçüncü adımı, AB, **Uluslararası Enerji Ajansı**, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve **Enerji Şartı Anlaşması** gibi diğer örgütlerle sürdürülebilir bir diyalogdan oluşmaktadır.”

Enerji Politik İçinde Önemli Bir Başlık: Fiyatlar, Tehlike Mi, Fırsat Mı?

Enerji - politik strateji belirlemelerinde en çok tartışılan başlık “Fiyatlar”dır. Gelecek senaryolarında en belirsiz ve en problemli bölüm bu bölüm olarak kabul edilir. Her kapitalistin Kabesi “rekabet”tir. Ancak, rekabet denen o yaldızlı sözcüğü kazıdığınızda altından her daim tekelleşme çıkmaktadır. Kapitalizmin bu içsel olgusunu yadsıyıp, piyasanın sihirli elinin belirleyici olacağına kendisini inandırmış olan kapitalizmin izdeşleri argo deyimle hep çuvalılamışlardır.

2003 yılı TMMOB 4. Enerji Sempozyumu’nda enerji sektöründe önemli bir bürokratin konuşmasından; “ *Yani Rusya ile Amerika arasındaki ilişkiler petrol fiyatlarının 22 ila 25 dolar arasında kalmasını sağlamaya yönelik ilişkiler. Suudi Arabistan’ın kontrolü de o yüzden çok önemli. Ben de Sayın X’e katılıyorum, petrol fiyatlarının ılımlı gideceğini tahmin ediyorum. O ılımlılıktan kastım da 22 dolar civarında ki hepimizin bildiği gibi dünyadaki en pahalı sahadaki üretim maliyetini karşılayacak düzeyde yüksek kalmak mecburiyetinde.”*

Aynı yıl, aynı Sempozyumda yer alan bir başka değerli enerji uzmanının konu üzerine söylemi; “*Sayın Başkan çok özür dilerim, bir de çok merak eden var bu petrol fiyatlarını. Kendi projeksiyonumu söylemezsem kendimi iyi hissetmeyeceğim. Bu rakam 16 doların altına düşmeyecektir konusunda Z’ye katılıyorum ama benim sınırim daha aşağıda; 12 dolar. 116 yıllık petrol fiyat ortalaması, reel bu günkü fiyatlarla 15 dolardır. Konuşmamın başında söylediğim o petrolün hangi anlamda ve nasıl yok olacağı. Tükenmeyecek, ama herhangi bir fiyattan artık fazla pahalı olmaya başladığından önce her fiyattan kullanımı ekonomik olmaktan çıkacak petrolün. Ne zaman? 75 yıl. Gelin beraber toto oynayalım.*”

İki yıl sonra yapılan 5. Enerji Sempozyumu’nda petrol fiyatları 70 dolara ulaşmıştı. Dünya petrol piyasasında arz-talebi ve dolayısıyla fiyat oluşumunu önemli ölçüde etkileyen çok sayıda kuruluş ve faktör vardır.

OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü)

OPEC Dışı Büyük Üreticiler (Rusya Federasyonu, Meksika, Norveç...)

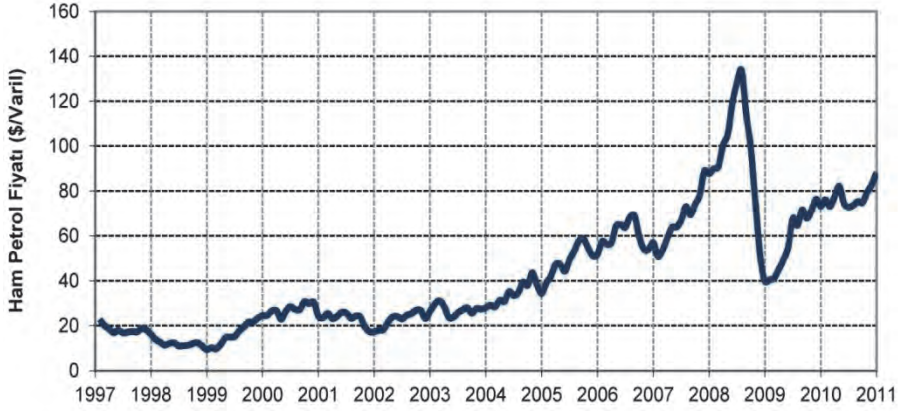
OECD/Uluslararası Enerji Ajansı (IEA)

ABD (OECD içinde de olmasına karşın, tek başına da hareket edebilen, belirleyici olan bir ülke niteliğinde)

Büyük Petrol Şirketleri (Exxon-Mobil, BP-Amoco-ARCO, Shell, Aramco, Lukoil, ENİ, ...)

Uluslararası Borsalar (New York Merchantile Exchange, vb.) enerji konusundaki Uluslararası yayınlar, düşünce Kuruluşlar vb...

Bu kuruluşlar bazen kendi aralarında uzlaşarak ancak çoğunlukla, kendi çıkarları doğrultusunda diğerleriyle çatışarak, petrol arz ve talebi üzerinde baskı kurarak fiyatlara yön vermeye çalışmaktadırlar.

Kaynak: http://tonto.eia.doe.gov/dnav/pet/xls/pet_pri_wco_k_w.xls, Şubat 2011

TÜRKİYE

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız'ın Akit gazetesine yaptığı açıklamadan: *"Dünya enerjisinin yüzde 50'sinin bu bölgede bulunması. Biz enerji kalemini barışın bir gerekçesi olarak kullanmaya çalışıyoruz. Ama bunu savaş gerekçesi sayanların da olduğunu biliyoruz. Başkalarının niyeti ne kadar önemliyse bizim duruşumuzun da o kadar önemli olduğunun bilinmesi lazım. Bizim duruşumuz çok önemli. Biz enerjinin bir barış gerekçesi ve refah seviyesinin yükseltilmesi için kullanılması gerektiğine inanıyoruz. ABD ve Avrupa, Afrika ve Ortadoğu'nun enerjisini yıllarca sömürdü. Bunun insanlığa mutluluk ve huzur getirmediği anlaşıyor. Ancak halen Suriye ve Libya gibi ülkeler üzerinden sömürme duygusunun sürdüğünü görüyoruz."*

Şimdi bu durumda; *"Mademki Libya ve Suriye üzerinde emperyalist sömürü söz konusu bunu bildiğiniz ve ifade ettiğiniz halde neden*

emperyalistlerle işbirliği yapıyorsunuz? Bu ne perhiz bu ne lahana turşusu” demezler mi?

AKP’nin enerji politikaları bir başka tutarsızlık, bir başka çelişki:

Başbakan Erdoğan: “*Nabucco için rüya proje deniliyor, gerçekleşmesi imkansız yorumları yapıyor. BTC projesi için de aynı şeyler söylenmişti ama şimdi hep birlikte görüyoruz ki BTC başarı ile işletilmekte.*”

Enerji Bakanı Hilmi Güler'in açıklamasına göreyse, hat tam kapasiteyle çalışmaya başladığında Türkiye, yılda 250-300 milyon dolar civarında gelir elde edecekti.

Gelin görün ki her iki açıklama da yeni Enerji Bakanı Taner Yıldız tarafından tekzip ediliyor.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız, “Şahdeniz -2 Doğalgaz Anlaşması kapsamında, Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Petrol Boru Hattı'nın Türkiye bölümünü işleten BOTAŞ International Limited'i (BIL) zarardan kurtaracak önemli bir hamle yaptıklarını” söyledi. Yıldız; “BTC Boru Hattı'nın sahibi konumundaki İngiliz BP ve Statoil'in büyük hissedar olarak yer aldığı BTC Co.'nun, BIL'in ucuz doğalgaz temini ve geçmiş dönemden kaynaklanan 100 milyon dolar zararın karşılanması yönündeki talebini kabul ettiğini” açıkladı.

BTC'nin Türkiye'ye Sağlayacağı Avantajlar Söylemi:

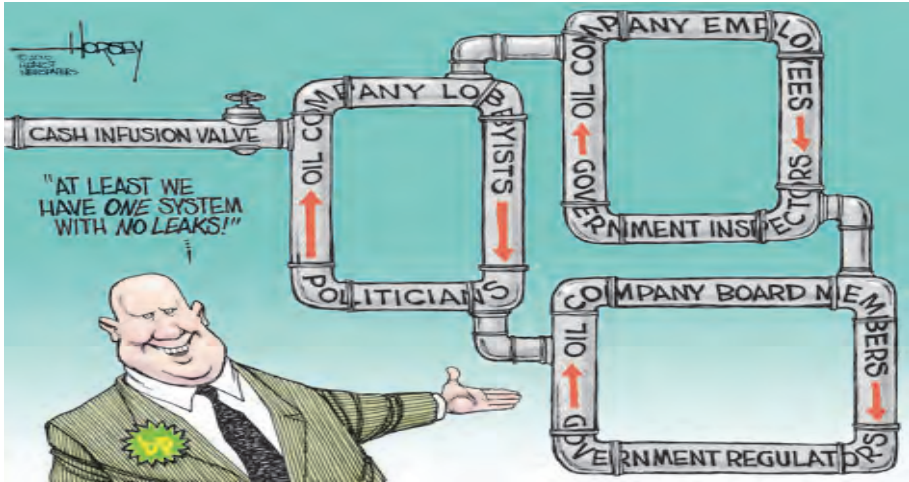
- BTC ile jeopolitik önemi artacak olan Türkiye, Avrasya enerji koridorunun da **kilit** ülkesi haline gelecek.
- Tanker trafiğinin azalması ile İstanbul ve Çanakkale boğazlarının yükü hafifleyecek.
- Ceyhan bir petrol limanı haline gelecek.
- Hattın tam kapasite çalışmasıyla Türkiye'nin petrolün nakli ve yüklenmesinden elde edeceği gelir 250 milyon doları bulacak.
- Hat sayesinde Hazar ham petrolü, Avrupa'ya Ortadoğu bölgesinden bağımsız alternatif bir kaynak sağlayarak, AB üyesi devletlerin kaynak ve güzergah çeşitlendirme hedefini gerçekleştirmelerine yardımcı olacak.
- Hat, Güney Kafkasya'yı ve Orta Asya'yı Türkiye'ye ve buradan Batı pazarlarına bağlayacak "Doğu-Batı Enerji Koridoru"nun başarıyla tamamlanmasında önemli mihenk taşı olacak.

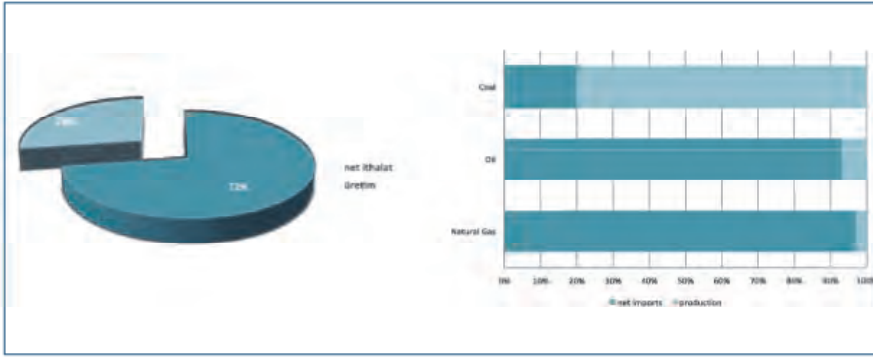
Türkiye Avrasya Enerji Koridorunda Kilit Ülke Olabilir mi?

BTC, Azeri petrolünü, Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye üzerinden Akdeniz'e taşımakta. Politikada 'kilit' olmanın anlamı daha çok kapama işlemi gereğidir. Yani tıpkı Ukrayna gibi, İran gibi yeri geldiğinde kilit vurma eylemi yapabilmektir. Türkiye BTC ile kime, niçin kilit vuracak? Hattın kapasitesi bellidir. Artı alternatifleri olan bir hatır. Burada kilit ülke olsa olsa Gürcistan olur ancak. Gürcistan üzerinde ABD hegemonyasının giderek zayıfladığı ve Rusya'nın baskısının giderek belirginleştiği bir süreçten geçiyoruz. Yani bir anlamda kilit Gürcistan'dan öte Rusya olmakta. Bir kez daha Rusya'ya bağımlılık durumu doğmaktadır.

BTC Boğazları rahatlatır mı? Evet, rahatlatır. Ancak gerçek bir rahatlama Samsun-Ceyhan hattının tesisi ile olabilir. BTC'nin ekonomik getirisine gelince, görülüyor ki durum tam bir fiyaskodur. Zararın neresinden dönülürse kâdır mantığına Türkiye fit olmaktadır. Evet, hattın Türkiye'ye değilse bile AB'ye katkısı olacaktır. Belki biraz daha ucuz petrol temin edebileceklerdir. Ancak, petrol fiyatları öyle bir noktada seyretmektedir ki bu ucuzlukta deveye kulak kalacak konumdadır.

NABOCCO'nun geldiği nokta herkesçe bilinmektedir. Rusya ve İran faktörlerinin olduğu yerde bu proje hayal ürünü olmaktan öteye geçemez. Suriye konusunda soyunulan taşeronluk, Mısır ve Arap gazını ve olası hatları bir başka bahara ertelemiştir. Dolayısıyla, "Enerji Terminali Türkiye" söylemi, içe dönük basit bir propaganda söylemi olmaktan öteye geçememiştir. Buraya kadar değindiklerimizden anlaşılacağı üzere Türkiye kendisi açısından doğru enerji politikaları kurgulayamamış, hayata geçirememiştir.

Bir kez daha hafıza tazeleyelim. Hepimizin bildiği bir gerçeği bir kez de bu grafikler üzerinden görelim. Görüleceği üzere Türkiye tam anlamıyla enerji **bağımlısı** bir ülkedir. Ellerimiz bağlıdır, zira kaynak olarak bağımlıyız. Ayaklarımız bağlıdır, zira kaynak ülke açısından bağımlıyız. Gözlerimiz bağlıdır, zira siyasi politik olarak bağımlıyız.

Mevcut Hükümet en azından enerji konusunda bağlarımızı çözecek bir girişimde bulunmuş mudur? Grafik bize hayır diyor. Enerji-politik açıdan Türkiye elleri kolları bağlı bir ülke olmaktan çıkamamıştır.

Türkiye'nin Enerji Politik Yanlışları: (Mala gallina, malum ovum!)

Yanlış 1: Rusya'ya doğalgazda aşırı oranda bağımlılık sürdürülmektedir.

Yanlış 2: Batı Hattını özel sektör aracılığıyla tekrar Rusya’ya pas etmekle hem Rusya’nın eli daha da güçlendirilmiş, hem fiyatlar en azından aşağı çekilememiş, hem de arz riski ile ülke karşı karşıya bırakılmıştır.

Yanlış 3: Füze kalkanı gibi taşeronluk uygulamaları ile İran ile ilişkiler gerilmiş ve gaz arzı riske edilmiştir.

Yanlış 4: Yine taşeronluk uğruna Suriye ile ilişkiler bozulmuş ve Mısır boru hattı şimdiden kadük kılınmıştır.

Yanlış 5: Nükleer enerji, nükleer güç anlamına gelmemektedir. Bu eksik okuma ile bütün handikaplarına karşı nükleer güç sevdası ülkeyi bir miktar daha Rusya’ya bağlamıştır.

Yanlış 6: Enerji politikalarıyla sanayi ve tarım politikaları eşleştirilmemiş ve enerjinin etkin kullanımı konusunda hiçbir olumlu adım atılamamıştır. Hal böyle iken enerji verimliliği yasası kağıt üzerinde kalmaya mahkumdur.

Yanlış 7: Yerli kaynak kullanımını beslemek adına çıkarılan YEK, elektromekanik yerli üretim ayağı olmadığından cari açığı beslemektedir.

Yanlış 77: Tüm enerji-politik çalışmaları piyasa masasında kotarılmıştır.

Türkiye için Enerji- Politik Doğrular:

Doğru 1: Bir şehir ihtiyaçların yoğunlaşması ve üretim araçlarının bölüştürülmesinden ibaret değildir. En baştan beri gerekli olan bir şey daha vardır: **Adalet**. En çok ta Çöllolar’da hala cüruf altında yatanlar için...

Doğru 2: Bir Latince deyiş; “Silent leges inter arma” der. Yani, savaş olduğunda adalet susar. Hem içeride hem dışarıda barış doğru politikanın ilk adımıdır.

Doğru 3: Enerjide, kapitalizm adına sınırsız tüketim insanı ve doğayı mahveder. Öncelikle tüketim ayağı enerji politikaları içinde ele alınmalıdır.

Doğru 4: Sadece enerji-politik için değil tüm politik kurgularda bilginin paylaşımı esastır. Bilgi halkla paylaşılmalıdır.

Doğru 5: Eğitime, sağlığa, bilgiye ulaşmak ne kadar haksa, suya, elektriğe, gaza ulaşmak ta o kadar haktır. En doğal insan hakları, piyasanın insafına terk edilemez.

Doğru 6: Piyasa anlayışı ile halktan yana, enerji politikaları üretmek olanaklı değildir. Başta NATO olmak üzere piyasanın iktisadi ve askeri aktörlerini barındıran enerji politikaları kan, gözyaşı ve yoksulluk getirir.

Doğru 7: Halka rağmen halk için politika yapılamaz.

Doğru 77: Gerçek enerji politikaları ancak: Üretenlerin yönetimde söz, yetki ve karar sahibi olduğu bir düzende, sosyalizmde gerçekleşebilir...

17 KASIM 2011

ÖZEL OTURUM

**DÜNYA ENERJİ DİNAMİĞİNDEKİ
DEĞİŞİMLER VE TÜRKİYE**

Oturum Başkanı: Oğuz Türkyılmaz

TMMOB Makina Mühendisleri Odası Enerji Çalışma Grubu Başkanı
Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi Yönetim Kurulu Üyesi

**Dünya Enerji Dinamiğindeki Değişimler ve Türkiye
Mehmet Öğütçü**

Global Resources Corporation Yönetim Kurulu Başkanı
Vallares Plc Yönetim Kurulu Üyesi
BG Group, NUMIS Securities Corporation Kıdemli Danışmanı
Invensys Plc Danışma Kurulu ve Londra Petrol Kulübü Yönetim Kurulu
Başkanı

Oğuz Türkyılmaz (BAŞKAN)

Değerli katılımcılar, iyi günler. Bugün oldukça yoğun bir maraton biçiminde geçecek toplantımız. Bu oturumdan önce TMMOB adına konuşan TMMOB Enerji Çalışma Grubu üyesi arkadaşımız Kemal Ulusaler enerji sektöründeki dünya ölçeğinde gelişmeleri Türkiye’den, emekten yana bir bakış açısı ile değerlendirdi. İlginç bir konuşmaydı. Mehmet Bey Türkiye’den çok Londra’dan dünya nasıl görünüyor bunu iletecek, tabi Türkiye’ye yönelik de bir bakış açısı olacaktır. Mehmet Bey Şu anda BG Group Müdürü; Invensys Plc Danışma Kurulu Başkanı; Windsor Energy Group Yönetim Kurulu Üyesi; Irak Enerji Enstitüsü Yönetim Kurulu üyesi; London School of Economics, University of Reading, Peking Üniversitesi ve Dundee Üniversitesi Fahri Üyesi ve Konuk Öğretim Üyesidir. Türkiye’de İçişleri Bakanlığı dâhil olmak üzere çeşitli kamu kurumlarında çalıştıktan sonra uzun süredir yurtdışında çalışıyor. Uluslararası Enerji Ajansı’nda çalışmaları var. Türkiye’de ve uluslar arası ölçekte çeşitli yayın organlarında çıkmış yazıları var, kitapları var. Son kitaplarından bazıları şunlardır: 2023 Türkiye Yol Haritası, Çin’in Enerji Güvenliği Konusunda Dünya Çapındaki Arayışı, Geleceğimiz Asya’da mı?, Yeni Süper Ekonomik Güç Çin ve Türkiye, Kalkınma için Doğrudan Yabancı Yatırım, Çin, BDT ve Körfez arasındaki Enerji Bağlantıları, “Oyunun Kurallarını Değiştiren” Global Dinamikler ve Türkiye. Son derece üretken bir arkadaşımız. Dünyadaki enerji sektöründe ilginç gelişmeler yaşanıyor, sabah açılış konuşmalarında da söylendi Tunus’tan başlayarak, Mısır ve Libya’da yeniden düzenleme çalışmaları var, birilerinin aklından geçen. Bölge halklarının aktör değil, maalesef figüran olduğu süreçlerde yaşanan gelişmeler bunlar. Ama her şey yeniden tasarlanmak isteniyor. Demin de söylendi, “Suriye’ye elektriği keseriz” vesaire gibi. Türkiye, maalesef, Libya’daki süreçte meşru bir yönetimi deviren güçlerin kavgasına taraf oldu, bir ülkenin iç işlerine karıştı. Aynı süreci şimdi Suriye’de tekrarlamak istiyor. Bu, kesinlikle karşı çıkılması ve kınanması

gereken bir şey. Bir ülkedeki değişime o ülkenin halkları karar verir; dışarıdaki güçler, Türkiye ya da emperyalist ülkeler değil. Bir ufuk turu yapmasını bekliyoruz Mehmet beyden. Dünyada ne oluyor, ne bitiyor ve Türkiye'de bunun yansımaları neler olabilir; bunları bize anlatmasını bekliyoruz. Söz Mehmet Bey'de. Buyurun efendim.

DÜNYA ENERJİSİNDE ‘YENİLİKÇİ’ DİNAMİKLER KAPSAMINDA TÜRKİYE’NİN 2023 ENERJİ VİZYONUNUN ORTAYA KONULMASI

MEHMET ÖĞÜTÇÜ

Global Resources Corporation Yönetim Kurulu Başkanı, Vallares Plc
Yönetim Kurulu Üyesi, BG Group, NUMIS Securities Corporation Kıdemli
Danışmanı, Invensys Plc Danışma Kurulu ve Londra Petrol Kulübü Yönetim
Kurulu Başkanı

Giriş:

Dünyanın 12 yıl sonraki halini hayal edebiliyor musunuz? Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan itibaren tam bir asır sonra, yani 2023 yılındaki dünya. Gözlerinizi kapatın ve ne türde bir enerji dünyası üzerinde yaşadığınızı, yeni nesil ile birlikte hepimizin yeni fırsatlara nasıl hazırlandığını ve artan zorlukları bir düşünelim.

Ortada çok açık olan bir şey var: Nihai hedef asla değişmeyecek – evimiz, sanayi ve ulaşım için “güvenilir, temiz, çevre dostu, teknolojik olarak gelişmiş, kesintisiz ve uygun enerji”. Enerji sektöründeki hazırlık süresinin uzun olduğunu dikkate alırsak, enerji ile ilgili bugünkü kararların ve yatırımların meyvelerini bir on yıl veya daha sonra alabileceğimizi görebiliyoruz. Aynı zamanda daha temiz yakıt ve daha akıllı sektörlerle geçiş veya enerji karışımında yakıtların değiştirilmesi de bir gecede olabilecek hadiseler değildir – bunların dikkatle sindirilmesi ve düzenlenmesi için belirli bir süre gerekir ki teknolojiye beklenmeyen bir yenilik olmadığı müddetçe bu süre 25-30 yıla kadar çıkabilir.

Bundan dolayı, Türkiye’nin enerjisi için 2023 vizyonunu oluşturmak çok zor olmamalıdır ve bugünden başlatılmalıdır.

Türkiye’nin gelecekteki enerji politikasının üç temel öncelik etrafında oluşturulması gerekmektedir: ekonomik rekabetin geliştirilmesi, arz güvenliğinin sağlanması ve düşük karbon ve daha akıllı ekonomiye geçiş. Enerji tedarikindeki geniş boşluğu dikkate alacak olursak Türkiye, hızlı, ancak sürdürülebilir bir ekonomik büyüme için gerekli olan yakıtını güvence altına almak üzere dünya enerji sistemine bağımlıdır. Hidrokarbon ithalinden ve yenilenebilir ve nükleer santraller de dahil olmak üzere güç üretiminin hızlandırılmasından ve aynı zamanda yerli enerji üretimini arttırmak ve yabancı petrol ve gaz hisselerine yatırım yapmaktan başka düşünülebilecek bir alternatif bulunmamaktadır.

2023 yılına kadar bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için hükümetin daha fazla yatırımı teşvik etmesi, küresel anlamda rekabetçi enerji fiyatlarını oluşturması (bir yandan da sosyal olarak dezavantajlı nüfusun desteklenmesi), daha fazla elektrik kapasitesi için hedeflenen teşviklerin ve enerji verimliliğinde artışların sağlanması, karbon emisyonlarına ücret empoze edilmesi ve özel sektör öncülüğünde, dünya çapında Türk “enerji şampiyonlarının” yaratılması gerekmektedir. Bu alanda, söz konusu geniş çaplı reformlar olmadığı sürece enerji Türkiye’nin “korumasız tarafı” ve “zayıf noktası” olmaya devam edecektir.

Küresel Enerjinin Gelecekteki Dinamikleri Nasıl Şekillenecek?

Türkiye’nin enerjisi, dünya sistemine olan ağır bağımlılığı ve yoğun etkileşimleri nazarında değişen küresel dinamikler bağlamında değerlendirilmelidir. Kristal küreye bakarak tahminde bulunanlar senelerdir yaşam tarzında uzay çağını andıracak yeniliklerin olacağının, kanserin tedavisinin bulunacağının, süpersonik trenlerin ve diğer teknoloji yeniliklerin gerçekleşeceğinin haberini verip durmaktadır. Bunları hala beklemekteyiz. Geleceği yanlış tahmin etmek tabii ki eğlencenin bir bölümü. Belki de insanoğlu doğuştan, en iyisi için umuda ihtiyaç duymakta ve kötüsü için plan yapmakta; belki de gelecekte nasıl yaşayacağımız, seveceğimiz ve nerelere gideceğimizi merak etmekten başka bir şey değildir bu.

Küresel ısınma hala bir gerçek, ancak insanların dikkatini çekmek ve hazırlık yapmalarına fırsat vermek için halen çok yavaş ilerliyor. Yükselen okyanuslar insanların araçlarına olan bağımlılıklarını sorgulamaları için yeterli olmuyor, ancak önümüzdeki on yıl içerisinde petrol rezervlerinin tükenmesinden dolayı petrolün bir varilinin 200 doları bulmasından sonra belki de pek çoğu araçlarını bir daha kullanmayacak. Bu durum, rekor düzeyde hurda metalin

meydana gelmesine neden olabilir. Pek çok büyük şehirde bulunan “araba mezarları” ise yerel hükümetler için yeni bir sorun haline gelmekte. Hızlı elektrikli arabalar ise yollarda kendilerini daha çok göstermeye başlayabilir. Hidrojen ve yakıt hücresinden neler meydana gelebileceğini kim bilir?

Gelecekteki ulaşım ile ilgili çocukluk fantezilerinin 2020 yılına kadar gerçekleşmeyeceğini anlayanlar hayal kırıklığına uğrayabilir. Her ne kadar “Back to the Future-Geleceğe Dönüş” filmlerinde kaykaylar yerin üstünde uçuyor olsa da 2015 yılına kadar bunların raflardan uçağı kesin, teknolojinin bu denli geliştiğine dair henüz hiçbir sinyal yok. Arabanız da muhtemelen uçmayacak, ama belki sizin yerinize kendi kendini kullanabilir.

Enerji piyasasını potansiyel anlamda canlandıracak olan bir teknolojiyi henüz görememiş olsak da küresel enerji sahnesi, sadece oyunun kurallarını değiştirmekle kalmayacak, aynı zamanda oyunun kendisini ve oyuncuları da değiştirecek olan temel bir değişimin içine girmek üzere.

Dünya enerjisinde hâlihazırda yolda olan temel değişiklikler şöyle:

Birincisi, altı ay içerisinde 147 dolar olan petrol varil fiyatının Temmuz 2008 tarihinde varil başına 40 dolara gerilemesi ve daha sonra Kasım 2011’de 112 dolar seviyesine yükselmesi ile ortaya çıkan değişken fiyatlar belirgin şekilde gücün üretici ülkelere kaymasına neden oluyor. Özellikle de Körfez, Rusya ve Orta Asya gibi geri kalan rezervlerin büyük çoğunluğunun bulunduğu birkaç büyük üreticiye. Bu ülkeler, kendi çıkarları için oyunun geleneksel kurallarını değiştirmek veya yeniden şekillendirmek istiyorlar. Artan güçlerinin farkında olan pek çok kaynak zengini ülke de ya petrol endüstrilerini yeniden kamulaştırıyor ya da gücün tekrar hükümetin ellerine geçmesi için stratejik kontrol kuruyor. Üretimi paylaşılanlar ise teknik hizmet sözleşmelerine ağırlık vermeye başlıyor.

İkinci olarak, tüketici tarafındaki enerji tedarikinin güvenliği üzerinde artan bir ilgi var. Artan talep ve yurtiçindeki rezervlerin tükenmesinden dolayı tüketicilerin pek çoğu, uzun boru hatlarına ve korunmasız denizaşırı rotalara rağmen politik olarak istikrarsız olan Orta Doğu, Afrika, Rusya ve Orta Asya gibi bölgelerden ithal edilen petrol ve gaz daha fazla rağbet göstermeye başlamakta. Uluslararası piyasanın daha az istikrarlı ve doğal afetlere, terör eylemlerine ve izole jeopolitik eylemlere daha açık olduğu gerçeği ile birleştirildiğinde bunun tüketici ülkelerin kırılganlığını arttırdığını görebiliyoruz. Tedarikçiler de ekonomik gerilemenin bir sonucu olarak OECD ekonomilerinin pek çoğundaki durgun fiyatlar ve talep karşısında talep istikrarı ile ilgili endişeler duymakta.

Üçüncü olarak, her ne kadar OECD ülkeleri halen en büyük petrol tüketicisi olsalar da petrol ve gazdaki mevcut talep artışı, dünya nüfusunun üçte birine sahip olmasına rağmen dünya enerjisinin sadece yüzde 17'sini tüketebilen Hindistan ve Çin gibi gelişen ülkelerdeki hızlı ekonomik gelişmeden kaynaklanmaktadır. Eğer her şey olduğu gibi devam ederse kullanılabilir kaynaklar ile artan talebi karşılamakta büyük zorluklar yaşayacağız. Herkesin de kabul ettiği üzere talep çalkantılıdır. Çin ve Hindistan'ın hızlı büyümesi ile gelişen dünyanın petrole olan artan bağımlılığı arasında bir uyum vardır ve bu da daha fazla petrolün bir yerlerden elde edilmesi gerektiğini gösterir. Bugün, günlük olarak ortalama 85 milyon varil tüketiyoruz. En ihtiyatlı IEA tahminlerine göre 2030 yılında bu rakamın 113 milyon varile çıkması bekleniyor.

Sadece bir gerçeği dikkate alın: ABD'de yıllık olarak kişi başına 25 varil petrol tüketilmekte, Avrupa'da on varil ve her bir Çinli de yılda sadece iki varil tüketmekte. Yani Çin tüketiminde çok az bir artış bile piyasa üzerinde muazzam bir etkiye neden olabilir. Bundan dolayı da petrol ve gazın daha etkin bir şekilde kullanılması için yeni yollar aramanın zamanı gelmiştir. Alternatif yakıtlara geçişi zorlamalı ve daha uzun bir süre fosil yakıtları kullanacak olmamızın yanında

kırılganlıkları azaltmak için alternatif yakıtlara yönelme, enerji kaynaklarımızı çeşitlendirme doğrultusunda ciddi arayışlar içerisine girmeliyiz.

Dördüncü olarak, büyük üretici ülkeler arasındaki talep güvenliğine dair artan endişeler de geniş çaplı yatırımların gerçekleştirilmesini engelleyebilmektedir. Artan enerji talebinin karşılanması için yüklü miktarda yatırıma gerek duyulmaktadır. Çünkü dünya genelindeki enerji yatırımı son birkaç yıldır daha sert bir finans ortamı ile karşı karşıya kalmakta, enerji için nihai talep zayıflamakta ve nakit akışı da azalmaktadır. Aynı zamanda kaynak sahipleri de kaynaklarının işletilmesinden dolayı daha fazla para kazanmak istemektedir. Büyük bir Batılı petrol şirketler grubu olan “Seven Sisters,” şu anda, “Seven Brothers” olarak adlandırılan Gazprom, CNPC, Petrobras, Petronas, Aramco, KMG ve ONG gibi ulusal petrol şirketleri karşısında piyasa konumunu kaybetmektedir. Çıkar dengesi onların adına değişiyor. Gerekli olan tek şey ise artıların adil ve düzgün bir çerçevede içerisinde paylaşıldığı yeni bir iş modeli.

Ülkeler arasında enerji kaynaklarının eşit olmayan bir şekilde bölüşürülmesi ve ülkeler tarafından bu kaynaklara erişimdeki kritik ihtiyaç önemli hassasiyetlere neden olmaktadır. Enerji kaynaklarının zorlayıcı manipölasyonu, enerji kaynakları üzerindeki rekabet, enerji üreten ülkelerin politik istikrarsızlığa karşı meyilleri, kaynak altyapısına saldırılar, piyasa hâkimiyeti için rekabet, kazalar ve doğal afetler de küresel enerji güvenliği üzerine önemli riskler eklemektedir. Enerji kaynakları üzerindeki artan rekabet de büyük güçler arasında petrol ve gazın eşit dağılımının sağlanması amacı ile güvenlik anlaşmalarının yapılmasına neden olmaktadır.

Enerji güvenliği ile ilgili endişeler sadece petrol ile sınırlı değildir. ABD’nin hem batı hem de doğu yakasındaki, Avrupa’daki ve Rusya’daki elektrik kesintileri, aynı zamanda Çin, Hindistan ve diğer

gelişmekte olan ülkelerdeki kronik elektrik kıtlığı da elektrik tedarik sistemlerinin güvenilirliği ile ilgili endişeleri artırmaktadır.

Batılı ülkeler kendi enerjileri ihtiyaçlarından çok daha azını üretiyor ve bundan dolayı sürekli olarak daha fazla ithal etmek zorunda kalıyorlar. Bunun da refah transferi üzerinde ciddi bir etkisi oluyor. Enerji gurusu Daniel Yergin, 2008 fiyatlarının başlarında ABD'nin halihazırda petrol üreten ülkelere günlük olarak 1.3 milyar dolar veya yıllık olarak 475 milyar dolar civarında transferde bulunduğunu tahmin ediyor. Eğer bu hesaplama içerisine Çin, AB, Hindistan ve Japonya'yı da ilave edersek her yıl büyük petrol tüketicileri tarafından 2.2 trilyon doların üzerinde bir meblağ petrol üreticilerine transfer ediliyor. Bize göre ise bu durumun anlamı ciddi şekilde artan enerji gelirlerinin petrol üreticileri için sadece daha fazla ekonomik güç olmadığı, aynı zamanda artan politik güç ve yeni küresel güvenlik rejiminin şekillendirilmesinde artan etki anlamına geldiğidir.

Bu da başka bir endişeyi ortaya çıkarmaktadır. Dünyanın enerjiye olan ihtiyacı artıkça, geleneksel tedarikçilerin talebi karşılamaya devam etme becerileri garanti olmaktan çok uzaklaşmaktadır. Örneğin Avrupa, Rus petrol ve gazına gitgide daha fazla bağımlı olmaya başlıyor. Ancak Rusya'nın şu anda işletmekte olduğu enerji rezervleri de hızla tükenmekte. Ruslar artık kendi gazlarını kendi ülkeleri içinde daha fazla tüketmekte ve ülkenin enerji üretimi de da yeni teknolojilerin ve yeni alanların geliştirilmesine yatırım yapılmamasından dolayı gerilemeye başlamış durumdadır.

Diğer bir endişe ise kritik altyapının korunmasıdır. Batıdaki yerel enerji kaynakları yok olmaya başladıkça petrol şirketleri de daha izole ve hastane ortamlarda sondaj çalışmaları yapıyor, çünkü teknoloji kazı işlemlerinin ticari anlamda daha uygulanabilir olmasını sağlamaktadır. Denizin altından çıkan petrol ve gaz, toprakların altından çıkandan daha fazladır. Tankerler okyanuslarda dolaşarak bu ürünleri bir kıtadan diğerine götürmektedir. Boru hatları daha da

uzamaya başlıyor ve genellikle de çok güvenilir olmayan alanlardan geçiyor. Son birkaç ay içerisinde bu sofistike tedarik ağlarının Nijerya Deltasında, Somali’nin sahil şeridinde ve Güney Kafkasya’da ne kadar kolay bir şekilde tehdit edildiğine dair örneklerle şahit olduk.

İklim değişikliklerinin de enerji kaynakları araması ve transit rotalar üzerinde etkisinin olmasından dolayı bu durumun güvenliğimiz üzerindeki etkisi de artmaktadır. Kutuplardaki buzlar eridikçe ve Kuzeybatı Kanalı Asya’ya doğru açıldıkça dünyanın en uzak ve soğuk yerlerinden biri olan bu bölgeden daha fazla gemi geçmeye başlayacaktır. Doğal afet veya terör saldırısı durumunda bu bölgelerde müdahalede bulunmak ise gerçekten de çok zor olacaktır.

Bugünün dünyasında **daha temiz bir enerji ekonomisine** geçiş aslında bir seçim değildir; bu mutlak bir ihtiyaçtır. Mevcut çevre sisteminin atık dünya enerjimizi sürdürmesi çok zor görünmektedir. Aynı zamanda, artan talebi karşılamamıza yardımcı olacak alternatif yakıtlar konusunda bizi umutlandıracak hiçbir neden de yok. Öngörülebilir gelecekte fosil yakıtlara olan bağılılığımız az ya da çok aynı seviyede kalacak. Rüzgar, güneş ve hidroelektrik enerjisi de dâhil olmak üzere küresel enerji içerisindeki yenilenebilir enerji kaynaklarının genel payı sadece yüzde 7.4’tür. Nükleer enerjinin payı ise sadece yüzde 6. Geri kalan yüzde 86 ise petrol, doğal gaz ve kömür olmak üzere fosil yakıtlardan meydana gelmektedir.

Politikacıları yenilenebilir kaynaklar ile ilgili olarak ikna etmek üzere çalışan “çevreci enerji” hareketine rağmen, dünyadaki enerji kaynaklarının yüzde 80’inden fazlası halen fosil yakıtlardan karşılanmaktadır. 2030 yılına kadar dünya için yüzde yüz yenilebilir kaynak kullanımının mümkün olabileceğine dair istemler de hayalden başka bir şey değildir. Güneş enerjisi panelleri ve rüzgâr türbinleri de kömür ve petrolün egemenliğinde çok fazla bir değişiklik yapacak gibi görünmüyor. Yüzde yüz temiz enerjiye ulaşmak, 4 milyon civarında 5-megavat rüzgar türbini, 1.7 milyar civarında 3-kilovat çatıya monte

solar fotovoltaik sistem ve yaklaşık 90.000 tane 300-megavat solar elektrik santraline gerektirmektedir.

Uzmanlar 2023 yılında ışıklarımızı nasıl yakacağımız konusunda bir anlaşmaya varmış değildir. Nükleer Rönesans iyi gitmiyor, Japonya'daki kaza da nükleer enerjiye geçişi yavaşlattı. Almanya ve İtalya, nükleer enerjiyi aşamalı olarak durdurdu. Artık kazadan önce var olan nükleer enerji ilerleme seviyesini yeniden eski haline getirmek için önümüzdeki on yıl boyunca çok çalışmak gerekiyor. 2023 yılına kadar atom enerjisi ile bugünkü yerel enerji piyasasının yüzde 8.3'ünden fazlasını karşılamak mümkün olmasa da nükleer enerji geri dönecek gibi görünüyor.

Pek çok yenilikçi yenilenebilir enerji seçenekleri var, ancak kömür, petrol ve gaz ile rekabet edebilecek kadar ucuz olanına henüz rastlanmadı. Bu yüzden bir sonraki on yıl boyunca rekabet yerine zorluklar bekleyebilirsiniz. 2023 yılına kadar daha fazla yenilenebilir enerji üreteceğiz, ancak bu ihtiyacımız olanın yüzde 10'undan daha fazla olmayacak.

Dünya enerjisinin gelecekteki şekli, yeni enerji kaynakları keşfedilmediği, büyük yatırımlar katalize edilmediği, yenilikçi teknolojik ilerlemeler gerçekleştirilmediği, tüketim frenlenmediği, çevre ile ilgili sorunlar göz önünde bulundurulmadığı ve enerji verimliliğinde büyük ilerlemeler gerçekleştirilmediği sürece oldukça sıkıntılı görünmektedir. Kaynak yetersizliği, petrol ve gaz tankerlerini tehdit eden deniz korsanları, yasal anlaşmazlıklar, transit sorunları ve teknoloji ile birlikte fiyat konuları ile tetiklenen jeopolitik stresi de işleri daha da kötüleştirecek faktörler olarak ilave edebilirsiniz.

Bölgesel Enerji Haritasında Türkiye'nin Yeri

Bölgemizin enerji haritasına bakan bir kişinin aklı karışacaktır. Kuzeyden güneye ve doğudan batıya doğru Türkiye'den pek çok boru

hattı geçmektedir. Bazıları çok uzun zamandır kullanılırken bazıları da halen inşaat halinde veya sadece çizim halindedir. Hepsinin uygulanacağına ve işletileceğine dair bir beklenti bulunmamaktadır. Önümüzdeki birkaç ay içerisinde verilecek olan kararlar ile bu projelerin geleceğini şekillenecektir.

Boru hattı ile ilgili konular da oldukça karmaşıktır. Kaynağı bulduğunuz zaman size parayı verecek yatırımcıyı bulamıyorsunuz. Yatırımcı bulduğunuzda da üretici ülkenin engellerine takılıyorsunuz. Tüm bu sorunların üstesinden geldiğinizde ise etkileyici alım piyasaları ile ilgili olarak yasal, politik veya ticari sorunlar ile karşı karşıya kalıyorsunuz. Bu fonların ikna edilmesi veya durumunuzu sigortacılara anlatmanız da gerçekten de çok zor bir görev olabilmektedir.

Kendi tarafında Türkiye, iki çatallı bir enerji stratejisi takip etmektedir. Birincisi, ithal ettiği yakıtın kaynaklarını genişletmek Amacındadır. İkincisi olarak, Türk stratejistleri, ülkelerini, bölge üzerinde Ankara'nın jeopolitik rolünün geliştirilmesini hedefleyen daha geniş bir planın parçası olarak doğu-batı ve kuzey-güney enerji koridoru haline getirmek istediğini görmektedirler. Aslında, Türk enerji koridorunun asıl unsurları Boğazlar, Bakü-Tiflis-Ceyhan ham petrol boru hattı, Şah-Deniz doğal gaz boru hattı (Bakü-Tiflis-Erzurum), Mavi Akım, Irak ve İran boru hatları ve Trans-Hazar Denizi/Nabucco Gaz Boru Hattı projeleridir.

Türkiye'nin bölgesel enerji noktası olarak gelişimi ise doğusunda bulunan ülkelerin ve batısına doğru en büyük enerji piyasalarından birinin altında yatan ve ham petrol ve gaz rezervleri ile doğal görünmektedir. Azerbaycan'ın Hazar Denizi'ne bakan tarafındaki Azeri-Chirag-Güneşli alanından Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı üzerinden taşınan ham petrol günlük 1 milyon varil civarındadır. 2010 yılının ortalarından itibaren Kashagan ve Tenghiz'den Kazak

petrolünün bir parçası olarak KTCS'nin entegre edilmesinin ardından bu rakamın 1.7 milyon varile çıkması beklenmektedir.

Akdeniz tarafında Ceyhan ise hali hazırda Irak'ın Kerkük boru hattı için bir terminaldir. 115 milyar varil petrol rezervi olan ve 2 milyon varil günlük kapasiteye rağmen yüzde 90'ını kullanmayan Irak'ta önümüzdeki yıllarda petrol üretiminin üç katına çıkarılması için yapılan girişimler bulunmaktadır. Irak'ın Kürt bölgesi de günlük üretimi 1 milyon varile çıkarmak amacındadır. Kriz zamanında Hürmüz Boğazı'nın kapatılması dikkate alındığında Basra'da çıkan petrolün kuzeye doğru aktarılma perspektifi benimsenmiştir. Diğer bir boru hattı da Karadeniz şehri olan Samsun'dan Ceyhan'a doğru 550 km'lik ve 1.5 milyon varillik bir boru hattıdır, ancak şu an bu proje bekletilmektedir. Bu boru hatlarının hep birlikte küresel ham petrol ticaretinin yüzde 8'ini taşıması beklenmektedir. Hem tedarikçi ülkeler hem de enerji tüketicileri ile kurulacak daha iyi ilişkiler ile Türkiye'nin jeopolitik duruşu düzelebilir ve transit ücretleri, aynı zamanda yeni rafineriler, terminaller ve ticari tesisler gibi "karlı işler" oluşturulabilir.

Konu doğal gaz olduğunda işler daha da karmaşık hale gelmektedir. Öncelikle sülfür içeriğinin ekstraksiyon sonrasında temizlenmesi gerekmektedir. Her ülkenin daha iyi bir piyasa fiyatına sahip olan sıvılaştırılmış doğal gazı dönüştürmek için gerekli ekipmanı veya finansmanı olmayabilir. Genel anlamda doğal gaz, boru hatları üzerinden tüketim merkezlerine binlerce mil uzaklıktan getirilmektedir. LNG için olan hariç olmak üzere doğal gaz için küresel bir pazar bulunmamasından dolayı fiyatlar da bölgesel arz-talep dengesinden, ulaşım maliyetlerinden ve politik risklerden etkilenmektedir.

Türkiye’nin 2023 Enerji Vizyonu ile İlgili Düşünceler

İstikrarsız ve sorunlu bir bölgede barışçıl bir ülke olarak Türkiye’nin yükselişi, hem Batı hem de dünya için oldukça iyidir. Bu, Türkiye’nin bir “köprü” olmaktan ziyade bölgesel bir “merkez” olarak oynadığı bir roldür. Bu, Washington, Moskova ve Brüksel’in de endişelenmek yerine canı gönülden desteklemesi gereken bir durumdur. Türkiye’nin yeni öz güven imza politikası, “komşular ile sıfır sorun” politikasıdır. Geçmiş birkaç ay içerisinde yaşanan ciddi sorunlara rağmen bu durum Türkiye’nin düşman ülkeler ile kuşatıldığı yönündeki düşünceleri destekleyen bir zihniyette yenilikçi bir dönüşüm olarak görülmektedir.

Enerji güvenliği açısından Avrupa’nın, Hazar Denizi/Orta Asya enerji kaynakları için Rusya değil, Çin ile rekabet etmekte olduğu gerçeğini kabul etmesi gerekmektedir. Rusya’nın enerji ile ilgili olarak Türkiye’ye önerdiklerinin güçlü bir jeopolitik boyutu olduğuna dair çok az bir kuşku bulunmaktadır. Rusya’nın yapmak istediği aslında Türkiye ile daha yakın stratejik işbirliği kurmaktır, ancak öncelikli olarak bu durum Avrupa üzerinde etkili olmak için tasarlanmıştır. Bu etki hem politik hem de özeldir: Rusya, Türkiye’nin çıkarlarının Rusya ile o kadar yakın olmasını istemektedir ki bu şekilde AB’nin güneyindeki gaz koridoru projesi olan Nabucco Rusya’nın çıkarlarını daha az tehdit eder bir konuma gelecektir.

Ancak Rusya, Avrupa’nın eski Sovyetler Birliği ekonomileri içerisindeki rolünün sınırlandırılması ile Türkiye’ye kendini daha yakın hissetse de Türkiye’nin sırtını Avrupa’ya döndüğünü veya daha açıkçası kendi elini güçlendirmek için Rusya kartını Batıya karşı oynadığını söylemek biraz mübalağa olabilir. Türkiye için ve bu durumda tabii Avrupa için de enerji ihtiyacında daha yakın bir Türk-Rus ortaklığı sonucu sıfır olan bir oyun olmayacaktır. Muhtemelen Türkiye, bir kaynak krizinde hem Rus hem de Rus olmayan gazın Avrupa’ya taşınması için yeni ve güvenilir bir transit koridoru sağlayabilir. Bundan dolayı da Türkiye, bu ortaklığı kazan-kazan

durumuna çevirmek için bir şansa sahiptir. Rusya ile yapacağı işbirliği kendisine, Rusya’ya ve Avrupa’ya fayda sağlayabilir. Eğer durum böyle olur ise Türkiye, Rus-Avrupa ilişkisinde var olan derin endişelerin ortadan kaldırılmasına yardımcı olabilir.

Yukarıda verilenler ışığında Türkiye’nin 2023 enerji vizyonu şunları kapsamalıdır:

Yabancı/güvenlik ve enerji politikalarının uyumlaştırılması: Bir enerji merkezi olmak bölgeniz genelinde boru hatları krizini bulunmamak demektir. Türkiye’nin birinci önceliği, kendi vatandaşları için kesintisiz ve uygun fiyata kaynakların tedarik edilmesi olmalıdır. Batı harici yönlerdeki yeni Türk çıkarları da Türkiye’nin ısrarla üzerinde durduğu kendi lensleri ile komşularını ve enerji çıkarlarını “okumaya” başlamış olmasından kaynaklanmaktadır. Türkler enerji akışının üzerlerinden sağlandığı basit bir “köprü” olmak istememektedir; onlar çapraz petrol, gaz boru hatları ve güç bağlantıları için daha fazla değer barındıran bölgesel bir “merkez” haline gelmek ve bu rolü yabancı/güvenlik politika kazançları elde etme yönünde kullanmak istemektedirler.

Türkiye’nin harici enerji desteği Çin’in kuzey batısında bulunan Xinjiang- Uygur Özerk Bölgesi’nden başlamakta ve Akdeniz’in Kuzey Afrika ucuna ve hatta Hürmüz Boğazından dünya petrol ve gaz rezervlerinin yüzde 22’sinin bulunduğu Arktik denizine kadar uzanmaktadır. Sanal sınırların artık kaldırılmış olmasından dolayı Türkiye şu anda doğrudan Doğu, Kuzey ve Güney ile karşı karşıya kalmaktadır. Türkiye’nin “yabancı politikada eksen değişimi” olarak nitelendirdiği formül ile Doğu’nun sorunlarına bulunacak çözümün bir parçası olma hedefine sahip olduğunu öne sürenler, Türkiye’nin hem yabancı hem de güvenlik politikası ile birlikte enerji denklemlerinde önceki alışkanlıklarını esas aldığı yönünde yanlış sonuçlara varmaktadır.

Güvenilir bir transit/merkez ülke olmak gerçekten de çok büyük bir önem arz etmektedir. Politik veya ekonomik sorunların öneminden önce, Türkiye, enerji akışlarının kesintiye uğramayacağı bir ülke olarak güvenilirliğini korumak zorundadır. Türkiye üzerinden Avrupa'ya enerji geçişinin sadece ekonomik bir proje olmadığını, aynı zamanda Türkiye'nin elini Avrupa karşısında güçlendiren ve kendi etrafında bölge oluşturmaya olanak sağlayan jeopolitik bir proje olduğu konusunda Türk hükümetindeki liderlerin yaygın iddiaları bulunmaktadır. Türkiye'nin enerji geçişindeki rolünün AB üzerinde politik açıdan yükselmek amacı ile yanlış bir şekilde kullanılması sonucunda AB nazarında Türkiye'nin değerinde azalma meydana gelebilir. Ankara'nın kendi rolünü abartması, Türkiye'nin ticari açıdan transit bir ülke olarak güvenilirliğini AB içi tartışmalar ve Avrupa ülkeleri politikalarında algılanan durumuna zarar verebilir. Tabii şu da akıldan çıkarılmamalıdır ki Türkiye'nin ilk önceliği, kendi enerji gereksinimlerini ve çıkarlarını tatmin etmektir.

Daha akıllı endüstrilere yönelme: Pek çok alternatif enerji savunucuları fosil yakıt ekonomimizi, nükleer elektrik ve rüzgâr, güneş ve çiftliklerden gelen yenilenebilir enerjinin birleşimi ile ortaya çıkan daha temiz bir türü ile değiştirmek mümkün olduğunu iddia etmektedir. İtibar edilen bilimsel tahminler de bunun doğru olduğunu söylemektedir. Ancak, bu savunucular çoğu zaman kritik bir konuyu, dönüşüm oranı sorununu, atlamaktadır ki bu da planlarının, raydan çıkmasına neden olabilmektedir. Peki, böyle bir geçiş için daha ne kadar zaman lazım?

Bu bağlamda kendimize sormamız gerekiyor: Türkiye, Türk ticaretinin ve endüstrisinin fosil yakıt tehlikelerinden uzakta daha temiz bir enerji geleceğine geçişi için konuşlandırılmış olan en etkili politikalardan bazılarını destekleyecek mi yoksa önümüzdeki düşük karbon ekonomisini liderliğini diğer ülkelere bırakarak bu ekonomik dönüşümün çevre dostu köklerinden uzaklaşacak mı? Hangi yenilenebilir ve alternatif yakıt alanları üzerine odaklanabiliriz ve

dünya sahnesindeki lider oyuncu olmak için neler yapmamız gerekiyor?

Dönüşümsel sistem değişimi ve depolama ile aralıklı yenilebilir jenerasyonun daha yüksek seviyelerinin desteklenmesi için güç kapasitesinin sürekli olarak yedeklenmesi gerekmektedir. Bu yedekleme masrafları, özellikle gaz yedek olarak kullanılıyor ise sadece güç kapasitesi için değil, aynı zamanda daha geniş yakıt tedarik zinciri için de gerekli olacaktır. Sistem maliyeti de oldukça fazladır ve yenilenebilir varlıkların oluşturulması ile ilgili masraflara ilave olarak ihtiyaçların da tanımlanması gerekmektedir. Aralıklı jenerasyondan büyük parçalar halinde ilavede bulunmanın getirdiği muazzam operasyonel karmaşıklık da bilinmeli ve sonuçları büyük bir dikkat ile ele alınmalıdır.

Yenilenebilir kaynakların sisteme dâhil edilmesi ile yıllardır düşük maliyet alternatiflerinin üzerinde maliyetler meydana gelmektedir. En erken 2035 yılından önce destek seviyelerinin bugünkünün altın düşmesi beklenmemektedir ve 2050 yılına kadar yüksek seviyeler devam edecektir. Oransal esasa geçilmesi durumunda AB’de evlere gelen yıllık elektrik faturasına ortalama 100 Euro’ya kadar bir meblağ ve yıllık olarak işletmelere de 2,000 Euro’ya kadar bir meblağ eklenmesi gerekecektir. Her ne kadar bu maliyetler değişken olsa da şu oldukça aşıkardır ki maliyetler bellidir ve bu aralıkta kalmaya devam edecektir. Bu maliyetlerin makro ekonomi ve toplumun daha fazla faydasına olacak şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Elektrik yatırımındaki en büyük risk ise Türk tüketicilerin itirazda bulunması ve dekarbonizasyon maliyetlerini karşılamaması veya Türkiye’nin rekabet etmesini engelleyecek maliyetler olacaktır.

Fiyatlandırma reformu: Hükümet, elektrik üretiminde gaz payını 2023 yılına kadar yüzde 50’den yüzde 30’a düşürmek istemektedir. Aynı zamanda elektrik kapasitesinin de yaklaşık olarak iki katına çıkması beklenmektedir. Gaz ithalatlarına artan bağımlılık ile ilgili

enerji güvenliği endişelerinin esas alındığı 2023 hedefi, yenilenebilir enerji ve nükleer enerjiye geçiş ile kısmi olarak gerçekleştirilebilir. Söz konusu bir senaryo, yenilenebilir enerjinin geliştirilmesi teşvik edecek güçlendirilmiş bir tarife politikası garantisi varsaymaktadır. Yeni tarife garantisi oranları rüzgar ve küçük hidro için MWh başına 5.5€ ve bio-kütle ve solar fotovoltaikler için ise MWh başına 10€'dur. Her ne kadar tarife seviyeleri farklı durumlarda beklenen toptan fiyatların altında seyretse de toptan fiyatların daha düşük olduğu dönemlerde gelir tabanını sağlamaktadırlar. Bu şekilde yenilenebilir kaynakların finansmanı ve dolayısıyla alımlarının hızlandırılması ile ilgili risk primi düşük olacaktır. Eğer Rusya'nın Rosatom Kurumu ile hükümetin yapmış olduğu anlaşmada planlandığı üzere 4.8 GW kapasiteli Türkiye'nin Akkuyu'daki ilk nükleer elektrik santralının inşaatı 2013 yılında başlar ise Türkiye 2030 yılında 15 GW'ya kadar nükleer güç üretme kapasitesine sahip olacaktır.

Elektrik fiyatlarındaki geri kalan çapraz sübvansiyonun da kaldırılması ile sanayi, konut ve ticari sektörler arasındaki fiyat farkı da artacaktır; konut ve ticari kurumlardaki fiyatlar artacak ve endüstriyel fiyatlar eşdeğer miktarda azalacaktır.

Gaz yakıtlı üretim, 2010-20 döneminde yeni elektrik santralleri için en düşük maliyetli seçenek olmaya devam edecektir, ancak beklendiği üzere artan ithal gaz fiyatları ve kullanılabilir linyit ile ilgili kısıtlamalar sonucunda 2020'li yıllardan sonra da yeni üretim kapasitesinin kaynağı sert kömür olacaktır. Gaz piyasasının kısmi ve gecikmeli liberalizasyonu sonucunda 2016 yılından 2020 yılına kadar gaz fiyatları kısmen artabilecek ve dolayısıyla BOTAŞ da piyasa güce sahip olacaktır.

BOTAŞ ile rekabeti mümkün kılan büyük uluslararası rakiplerin piyasaya erken girişi ile gaz piyasasının daha komple liberalizasyonu söz konusu olabilir. Bunun tüketiciler açısından uzun vadeli faydaları olabilir, hatta 2020 yılından önce gaz fiyatlarında azalma bile olabilir.

2020 ila 2030 yılları arasında gaz fiyatlarının, IEA tahminlerine paralel olarak artacağı varsayılmaktadır, çünkü gaz açılışı için ithalat piyasaları ve yerel gaz piyasasının tam liberalizasyonu ile fiyatları dünya piyasası seviyelerinde tutmak mümkün olabilmektedir. Enerji verimliliği yönetmelikleri de güçlendirilmiştir, örneğin bilgi ve enerji performansı sertifikasyonu ve bina yönetmeliklerinin daha iyi uygulanması (zorunlu teftişler dâhil). Bunun sonucunda daha yüksek verimlilik, yoğunmalı kazan, insüstasyon ve ısıölçerler ile paylaşılan ısıtma sistemlerinin payının artması söz konusu olacaktır.

Yeni politikaların en büyük etkisi ise gaz kapasitesinin büyük bir kısmını nükleer gücün alması ile meydana gelecek hızlı genişleme sonucunda elektrik sektöründe hissedilecektir. Bu politikalar, yeni rüzgar kapasitesi ve mevcut hidro-elektrik kapasitenin ikiye katlanması şeklinde ilave 20 GW dahil olmak üzere 2030 yılına kadar yenilenebilir kaynaklardan elektriğin yüzde 30'unu elde etmek hususunda Türk hükümetinin hedeflerini karşılamayacaktır. Elektrik sektörünün dışında, planlanan politikalar, termal modernizasyonun ticari kapasitesini ve konut ve ticari binalardaki ısıtma kontrollerinin kurulumunu belirgin bir şekilde artırabilecektir.

Temiz enerjilerde önemli stratejik yatırımların yapılması:

Türkiye, solar, jeotermal ve hidro enerji teknolojilerinde bir takipçi olmak yerine lider olmalıdır. Söz konusu temiz enerji projelerinin geliştirilmesi ve yapımı için hızlı bir başlangıç yaptıkları kanıtlanmış olan kısa vadeli finansman programları için fonlarını genişletmelidir. Özel sermaye akışının temiz enerji geliştirmeye teşvik edilme gereksinimi eskisinden çok daha fazladır ve zaman içerisinde daha da yoğun hale gelecektir. Finansman mekanizmaları ve teşvikler, temiz enerjiye geçiş için piyasa talebi arttıkça artacaktır.

Temiz enerji proje maliyetlerinin yüzde 30’unu karşılaması beklenen nakit için yatırım riskinin dönüştürülmesi ile yatırımcılar temiz enerji projelerinin geliştirilmesine yatırım yapmak için teşvik edilmekte ve temiz enerji endüstrisinde canlılık yaşanmaktadır. Özel sermaye akışının temiz enerjiye doğru teşvikini sağlayan bu kısa vadeli finansman mekanizmalarının, yerli üretim kapasitesinin ve üretkenliğinin artırılması ile bütünlenmesi gerekmektedir. Türkiye’de temiz enerji sektörünün kurulması sadece temiz ve yenilebilir kaynaklardan daha fazla elektrik elde etmek anlamına gelmemektedir. Aynı zamanda ülkenin her bölgesinde yüksek maaşlı işler yaratılması anlamına da gelmektedir, çünkü temiz enerji bizim kitlesel anlamda yeni teknolojiler üretmemizi ve kurmamızı gerektirmektedir.

Enerji verimliliği ilerlemeleri, enerji güvenliği yatırımında en iyisidir: Düşük karbon ekonomisinde rekabet edebilmek ve demir-çelik fabrikaları, çimento, gübre ve alüminyum gibi enerji yoğun ve “kirli” sektörlerden uzaklaşmamız için Türkiye’deki sektörün kademeli olarak yeniden yapılandırılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Türkiye’nin yıllık olarak en az yüzde 2.5 oranında ekonomisinin enerji yoğunluğunu azaltacak özel bir hedef benimseyebilme yetisi olmalıdır. Hızlandırıcı politikaların, piyasa tabanlı mekanizmaların, iş modellerinin, yatırım araçlarının ve enerji kullanımı ile ilgili yönetmeliklerin uygulanması için kapasitesinin etkinliğini artırması ve enerji etkinliğindeki ilerlemelerin, hem karbon emisyonlarının kesilmesinde hem de enerjiye erişimin artırılmasında en etkili yöntemlerden biri olduğunun farkına varması gerekmektedir.

AB’nin daha sıkı emisyon başlıkları ve AB E.T.S.’nin III. Aşamasındaki karşılıkların açık artırma ile satışını önermesinden dolayı enerji yoğun sektörlerin karbon sızıntısından korunmak ve karbon sızıntısını önlemek için yeterli gösterebilmek adına harici rekabete maruz kalma seviyelerini göstermeleri şarttır.

Türkiye’nin dünya standartlarında “enerji şampiyonlarını” oluşturmamasının zamanı geldi: Bu kadar önemli bir enerji tüketicisi, transit ve bağlantı ülkesi, kendi dinamizmi ve uluslararası kaynakları ile özel sektörü harekete geçirebilecek şekilde teknoloji oluşturmak ve etkinlik seviyelerini artırmak için petrol, gaz, elektrik, kömür, yenilenebilir kaynaklarda oyunu uluslararası kurallara göre oynayabilecek şampiyonlar yaratmalıdır.

Dünya, geniş gelir eşitsizlikleri – dünya emtia fiyatları arasındaki paylaşım – dolayısıyla geçmiş yıllarda kaynak milliyetçiliğinde yeniden bir canlanma görmektedir ve bu da enerji kaynaklarından daha fazla pay almak için talepleri artırmaktadır. Bu eğilim, Türkiye’nin daha iyi anlaması ve adapte olması gereken yeni ortaklık formlarını ve kurumsal yapıları hayata geçirmektedir. Yeni enerji oyununda avantajı ele geçiren sadece kaynak zengini ülkeler değildir. Sanayileşmiş ithalatçı ülkeler de stratejik sektörlerin korunması için “ekonomik vatanseverlik” adı verilen bir grup içerisine girmektedir. Devlete ait olan şirketlerin Çin ve Hindistan gibi hidrokarbon ithal eden gelişmekte olan ülkelerden küresel çapta petrol ve gaz işletme faaliyetlerine doğru uzanması da ivme kazandırmaktadır.

“Ekonomi, piyasadaki oyuncuların faaliyetlerine mi bırakılmalı yoksa devletlerin piyasayı stratejik olarak yönlendirmesi mi gerekmektedir?” sorusunun net bir cevabı bulunmamaktadır. Hızla değişmekte olan ekonomik, politik ve güvenlik gerçekleri genellikle pragmatik davranmayı gerektirmektedir ve bu iki uç arasında bir üçüncü yolu açılmasını sağlamaktadır. Bundan dolayı da Türkiye’ye devam eden rekabet içerisinde sağ kalmak ve başarılı olmak için ulusal enerji şampiyonlarını yaratması önerilebilir. Bunun için ilk adım, işletme ve üretim faaliyetleri ile iştigal etmekte olan Türkiye Petrol Ofisi (TPAO) ve tekerleği yeniden icat etmek yerine uluslararası petrol şirketlerinin ve ulusal petrol şirketlerinin en iyi uygulamalarından ders çıkararak iletim ve dağıtım faaliyetleri ile iştigal eden Türkiye Boru

Hatları ile Petrol Taşıma A.Ş. (BOTAŞ) arasında sinerji yaratılması olabilir.

Ekonomide devletin rolünün azaltılması ve enerji piyasalarının daha da liberal bir hale getirilmesine yönelik güçlü bir eğilim olmasından dolayı bu öneri biraz garip gelebilir. Lütfen bunu yanlış anlamayınız: Bu, sorunlara sorun katacak başka bir savurgan ve bürokratik kamu ekonomi işletmesinin oluşturulması için bir teklif değildir. Burada teklif edilen, piyasa kuralları doğrultusunda faaliyet gösterecek ve gerekli durumlarda devlet tarafından stratejik olarak idare edilecek şirketlerin hayata geçirilmesidir. Finansman açısından İstanbul Borsası'nın yanında Londra, New York, Hong Kong ve Dubai borsalarında yüzde 49'u halka arz edilerek finansmanları sağlanabilir.

Entegre enerji yönetimi ve vizyonunda varılan sonuç: Sonuncu ama en önemlisi Türkiye'nin enerji politikasının daha geniş bir hükümet vizyonu ile görülmesi gerektiğidir. Vergilendirme, çevre, rekabet, sanayi ve yatırım, ticari politikalar, yabancı politika ve güvenlik stratejileri ile yakından ilgilidir ve bütünlük içerisinde idare edilmesi gerekmektedir.

Yönetim yapılarının geliştirilmiş olması ve enerji ekonomisi, finans ve jeopolitik gereklerin ihtiyaçlarına daha etkin ve hızlı bir şekilde cevap vermesi gerekmektedir. Rekabetçi enerji piyasaları, üretim maliyetlerini azaltmaktadır ve bundan dolayı da enerji fiyatlarında artış minimize edilmektedir. Bu alanda önemli olan tek bir kaynaktan gaz ve petrole elde etmeye olan bağımlılığın azaltılması, elektrik enerjisi ve gaz tedarikçilerinin değiştirilmesi için engellerin kaldırılması, elektrik ticaretinde platformların işletme ilkelerinin değiştirilmesi ve ısınma fiyatlarının oluşturulması için piyasa mekanizmalarının oluşturulmasıdır. İnsan sermayesinin de zenginleştirilmesi gerekmektedir, çünkü sonuç olarak her şey yeni enerji teknolojileri ve yakıtlar keşfeden, karmaşık politikaları ve paydaşları yöneten insanların vasıflarına bağlıdır.

Sezar’a göre Sezar nedir?

Üç dönemdir yönetimde bulunan Türkiye’nin iktidar partisi AK Parti, kendi vizyonu, eğitim anlayışı ve inandığı gelecek için çizmiş olduğu yol haritası ile son yıllarda Türkiye’nin genel “vizyon eksikliği”ni önemli derecede gidermektedir. Başbakan Tayyip Erdoğan’ın, 12 Haziran 2011 genel seçimleri esnasında kullandığı esas seçim sloganı “Türkiye Hazır – Hedef 2023” idi. Diğer siyasi partiler de gelecek ile ilgili kendi vizyonlarını açıklayıp bunları seçim kampanyalarının merkezine taşıdıklarında umutları artırıcı hedefler vardı,. İnsanların günlük endişeler ve bitmek tükenmek bilmeyen polemikler içerisinde yaşadığı bir ortamda gelecek ile ilgili söz konusu bu vizyonların yüzeyel olmalarına rağmen ne kadar rekabetçi olduğunu ve politikacıların, iş dünyasının, hatta ordunun bu durumun ayrılmaz bir parçası olduğunu görmek gerçekten de memnuniyet vericidir.

Tabii ki buradaki konu 2023 vizyonunun patent haklarının kime ait olduğu değildir. Daha da önemlisi, varlığının, stratejik oryantasyonunun, fizibilitesinin, kim tarafından sahipleneceği ve yönetileceğinin, hangi kaynaklar ile destekleneceğinin ve bu alanda dünyanın en iyi uygulamalarının nasıl uygulanacağını belirlenmesidir. Hiç şüphesiz hükümet veya güç peşinde olan diğer partiler tarafından belirlenmiş 2023 vizyonu en önemlisidir, çünkü uygulanması ve yürürlüğe girmesi en muhtemel vizyondur. Şu da akıldan çıkarılmamalıdır ki en çok arzu edilen vizyon toplumun her kesimi tarafından sahiplenilecek ve geniş çapta paylaşılabilecek, beklentileri karşılayacak ve uygulanması canı gönülden desteklenecek olan vizyondur.

Canlı ve gerçekçi bir vizyonun günlük hayatta var olması, umutları artırması ve hayal gücünün sınırlarını zorlaması, bunun yanında bağlayıcı olarak somut hedeflerinin, değerlerinin, zaman planlarının ve disiplininin olması gerekmektedir. Hazırlanacak bir yol haritası, gidişat esnasında yolu görmek isteyen ve hayallerini stratejik

hedeflere dönüştürebilen ve bu hedefleri etkin bir şekilde izleyicilerine iletme yeteneği olan liderlere ihtiyaç duyan insanlara bir şeyler katacaktır.

21. yüzyıldaki istekler, resmin tamamını ve serbest düşünce, yaratıcılık, paylaşım, kültürel aydınlanma ve ortak değerlere saygıyı teşvik eden yüksek kaliteli eğitim sistemini yansıtan detaylı bir yol haritası olmadan gerçekleştirilemez.

Gelecek nesiller ve bizim için bugünden hazırlanacak olan yeni bir enerji vizyonu, ülkenin rekabet edebilirliği, sürdürülebilirliği, daha temiz bir çevre ve aynı zamanda sosyal boyutlar üzerinde odaklanılmasını mümkün kılabilir. Aynı zamanda önümüzdeki yıllarda dünya için daha cazip hale gelecek olan mevcut dönüşümü de dikkate almalıdır. Aksi takdirde, ülkenin yol haritası başka bir yerde çizilebilir – muhtemelen Brüksel, Moskova veya Washington’da.

Oğuz Türkyılmaz (BAŞKAN) - Mehmet beye teşekkür ediyoruz. Ben, Makine Mühendisleri Odası Enerji Çalışma Grubu Başkanıyım. Bizim yayınlarımızda sürekli olarak dile getirdiğimiz Oda görüşü denilen bir şey var. Enerji konusunda ilgili tüm tarafların görüşlerini ifade edebilecekleri bir Ulusal Enerji Platformu ve Bakanlık bünyesinde bu platformla eşgüdüm içinde çalışacak Ulusal Enerji Strateji Merkezi kurulmasını öneriyoruz. Evet, enerji meselesi sadece bakanlara, birtakım bürokratlara, TÜSİAD'a, bazı özel şirketlere bırakılmayacak kadar ciddi bir şey. Muhalifi, mutabıkı, bu konuda sözü olan herkesi bir araya getirip, ortak aklı bulmak gerekir diye düşünüyoruz ve bunu her iki bakana da müteaddit defalar ifade ettik, ifade etmeye de devam edeceğiz. Bir-iki soru varsa alacağım; yoksa, zaman kaybı olmaması açısından, bir sonraki oturuma geçebilmek için bu oturumu noktalayacağım. Buyurun.

ÜNAL ERDOĞAN (EMO)- Efendim, petrolle ilgili bir savınız vardı, yurtdışındaki hazır kuyuların daha kârlı olacağı konusunda. Size bu konuda bir şey sormak istiyorum. Seyşel Adaları'yla ilgili, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığının kurduğu başka bir şirketle, Türkiye orada arama yaptı. Benim yaptığım son araştırmada -ki 3-4 sene evveldi- 800 milyon dolar para harcamıştık, bunun geriye dönüşü 400 milyon dolar kadardı ve ne olduğu belli değil. Türkiye'nin iki derin delicisinin de oraya gönderildiği konusu var. Birincisi bu. Buna bağlı olarak da 14 yıl evvel Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığının bütçesi 188 milyon dolar/yıl iken, son 7-8 yıldan beri 18 milyon dolarların altına indi. Araziye gözlemci çıkaracak, yani yaya gezecek insanlara verecek harcırah parası bile yok. Bu konudaki görüşlerinizi istiyorum. Nedir bu Seyşel Adaları, Türkiye Petrolleri'nin gittikçe kısılması meselesi?

Bir de Doğu Karadeniz'de ve Doğu Akdeniz'de, Türkiye'nin 1954'te çıkan Petrol Yasasına göre, 2850 metrenin altına inemedik, yılda 10 kuyu açabildik. 1980'lere kadar bu Yasa devam etti ve bu nedenle petrol tüketimimizin ancak yüzde 10 kadarını sağlar hale geldik. 50

yılda açabildiğimiz kuyu sayısı 2 bin. Bu konuda biraz detaylı bilgi vermenizi istirham edecektim.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Biz teşekkür ederiz. Başka sorusu olan var mı? Buyurun.

SONAY TUFAN (EMO)- Merhabalar. Ben bir-iki kısa soru soracağım. Birincisi, dünyadaki bu yüzde 1 olayına nasıl bakıyor karteller? Artık dünyada dışişlerinin görebildiği bazı şeyleri insanlar da teknoloji sayesinde algılıyor, en azından analitik düşünebilenler algılıyor diye düşünüyorum. Siz nasıl düşünüyorsunuz bu konuda? Anladığım kadarıyla, firmalara yakınsınız. İkincisi de...

MEHMET ÖĞÜTÇÜ- Pardon, yüzde 1 konusunu anlamadım. Yüzde 'den kastınız nedir?

SONAY TUFAN (EMO)- Yani yüzde 99'u yüzde 1'in yönetmesi. Çünkü dünyadaki enerji politikaları ya da ne olursa olsun, bunun insanın faydasına dönüşmediği gerçeği önümüzde bütün örnekleriyle duruyor. Mesela, Arap Baharı'nın bahar değil, demokrasi savaşlarının da aslında enerji savaşı olduğunu herkes biliyor. Bu bağlamda, bu yüzde 1'i ve buna karşı dünyadaki birleşimi nasıl görüyorsunuz, halkların birleşimini?

İkincisi de, Nabucco ya da petrol boru hattı projelerinde, benim bildiğim kadarıyla, hangi petrol şirketleri varsa o projede, bunlar o ülkede boru hattının geçtiği bölgeleri uzun süreliğine üzerlerine devralıyorlar. Bu, özellikle bizim ülkemiz için de geçerli bir durum; boru hattının geçtiği bölgeleri 49 yıllığına ya da uzun bir süreliğine o ülkeye devrediyoruz. Yani savaşla kaybedilmeyen haklar bir yerde petrol şirketlerine geçiyor. Bu konuda ne düşündüğünüzü öğrenmek istiyorum.

MEHMET ÖĞÜTÇÜ- Birinci sorudan başlayayım. TPAO konusuna değindim zaten. TPAO, mevcut haliyle, mevcut hantal yapısıyla üstlenmesi gereken rolü üstlenebilecek durumda değil. Orada son derece değerli insanların olduğuna hiç kuşku yok; dünyayı izleyen, bilen uzmanların, teknisyenlerin, finansörlerin olduğuna hiç şüphem yok. Ama mevcut yapısıyla, ne yazık ki, kendisine bizim vermemiz gereken rolü üstlenecek durumda değil. Ya sil baştan elden geçirilecek TPAO, ya başka bir şekilde mevcut yapı değiştirilecek. Hükümetin bahsettiği, “Yüzde 49’unu halka açacağız, yeniden yapılandıracağız, başına yeni birisini getireceğiz” dediği şey de yeterli değil; bence orada zihniyetin de ciddi bir şekilde değiştirilmesi gerekiyor. Uluslararası petrol şirketlerinin nasıl çalıştığını biraz olsun bilen birisi olarak söyleyebilirim ki, mevcut çalışma düzeninde elini kolunu bağlayarak, Sayıştay korkusuyla yaşayarak, uluslararası toplantılara katılmadan önce dört-beş amirinden onay alarak dışarı çıkacak insanlarla bir petrol şirketinin yaşaması, iş yapması mümkün değil. Onun için de büyük hatalar yapıyorlar, dediğiniz gibi. Seyşel Adaları’ndakini bilmiyordum; ama Kazakistan’daki durumun vahim olduğunu görüyorum, yatırılan paraların son derece verimsiz, uluslararası petrol şirketlerinin üçüncü düzeyde bile sınıflandırmayacağı sahalara yatırıldığını görüyorum. Libya’da ne yapıldığını izleyeceğiz, göreceğiz herhalde. Mısır’da biraz daha iyi sonuçlar var. Ama bu arada Kolombiya’da falan da petrol aramaya gittiklerini duyuyoruz.

Dolayısıyla, TPAO’nun yapması gereken, bölgesel bir enerji şampiyonu olması; hem mümkün olduğunca ülke içinde, hem de çevre ülkelerde yoğunlaşması gerektiğine inanıyorum. Dediğiniz gibi, 50 yılda 2 bin sondaj yapılması çok vahim bir şey. Bu, normalde kimi ülkelerde 1 yılda, 2 yılda yapılan sondaj ve sondaj yapıldığı zaman, ne kadar çok sondaj yapılırsa -tabii, jeologlardan gelecek verilere bağlı olarak- bu kılcal damarlara doğru, yukarılara doğru çıkıyor ve ben hâlâ inanıyorum ki, ülke içerisinde çok verimli kaynaklar yoksa, o

paraların burada harcanmaması, uluslararası bir petrol şirketi gibi çalışarak, hatta uluslararası petrol şirketleriyle stratejik ortaklıklara girerek sahalar alınması daha mantıklı ve yararlı olur. Yüzde 100'ünün de alınması söz konusu değil; yüzde 10'luk, yüzde 15'lik stratejik paylar alınabilir. O işin nasıl yapıldığı, yürütüldüğü o şirketlerle çalışarak öğrenilebilir. Sadece siyasi destek de yetmiyor bu iş için; teknik, ticari, finansal mühendislik de çok önemli bu işte.

Dolayısıyla, mevcut yapı içinde pek umut görmüyorum TPAO'da. TPAO'nun bizim bahsettiğimiz, Türkiye'yi sıcratacak hamleleri yapmaya mevcut yapısıyla uygun olmadığını düşünüyorum. Aynı şekilde, BOTAS'ın da mevcut yapısı içerisinde bunu götürmesi mümkün değil. Zararına, sübvansiyonları artırarak yaşadığı bir dönemde bir şekilde Hükümetin de bundan elini çekmesi gerekiyor.

Bence bu konuda en iyi örnek Çinliler. CNPC, yıllarca devletin sosyal politikalarının bir aracı olarak görüldü ve CNPC dışa açılmaya karar verdiği zaman, enerji güvenliği konusunda adımlar atarken, yaptığı ilk işlerden bir tanesi şu oldu: CNPC içerisindeki en değerli varlıkları ayırdılar ve Petrochina'yı kurdular, onun dışında ayrı bir şirket kurdular, yurtdışındaki faaliyetleri ve büyük sahaların yönetimini onlara verdiler. Yani bir model bulunabilir. Çünkü sonuçta Petrobras da Brezilya'nın devlet şirketi, Statoil de Norveç'in devlet şirketi; ama öyle bir yapılandırılmış ve şirket kurallarıyla işler hale getirilmişler ki, gayet başarılılar. Siyasi etki yok değil, onlarda da var. Socar bile çok yeni bir teşkilat; eminim, onun oluşumuna da Türkiye büyük katkı sağladı. Kazakların KMG'si de öyle. Bizim TPAO'dan kat kat daha başarıyla faaliyet gösteren şirketler. Bu örneklerle bakmak lazım.

Kartellere de çok fazla kafayı takmamak gerekir diye düşünüyorum. Belki bir süre bir kartelde çalıştığım için bu konuda önyargılı davranıyorum; ama inanın, bütün şirketler, dünya şirketleri birbirleriyle yoğun rekabet içerisinde varlıklara, kaynaklara girmek

için uğraşıyorlar, rezervlere girmek için uğraşıyorlar ve kaynak ülkeler tahmin etmeyeceğiniz kadar kıskanç bu konuda. Mesela, Irak'a bakınız; Amerikan işgalinden sonra bile üretim paylaşım anlaşmasını vermedi ve hâlâ bir Amerikan şirketi Irak'ta kontrat alamadı. Onun yerine Kuzey Irak'a geçtiler; çünkü Kuzey Irak veriyor bunu. Aynı şekilde, Türkmenistan'da, benim bir dönem çalıştığım şirket de dâhil olmak üzere, yıllardır mücadele ediliyor ve Türkmenler onshore dediğimiz sahalarda üretim paylaşım anlaşmasına yanaşmıyorlar. Daha zor olan; hem teknolojik olarak, hem çevre olarak, hem finansal bakımdan, hem siyasi ihtilaflar bakımından daha zor olan deniz sahalarını açıyorlar bu amaçla. Yani bu alanda ciddi bir bilinç oluştu kaynak ülkelerde, hatta biraz daha ileri gitmeye başladılar ve yatırımların aksamasına yol açacak noktaya kadar geldi bu.

Elbette, daha önce de söylediğim gibi, enerji ile jeopolitiği birbirinden ayırmanız mümkün değil. Körfez bölgesine duyulan ilgi, Libya'ya, Irak'a duyulan ilgi, İran'a duyulan ilgi enerji savaşlarıyla son derece yakından bağlantılı, ona hiçbir kuşku yok. Ama bu, dünyanın bir gerçeği, dünya realitesi ve Türkiye de enerji aç bir ülke olarak bu savaşta yerini almak zorunda. Ama geçmişteki yöntemler, politikalar, konuşmamın başında sizlere ifade etmiş olduğum değişen dinamikler ışığında artık geçerli değil. Yeni bir dünya düzeni, yeni bir iş yapma yöntemi belirdi. Artık uluslararası petrol şirketleri, ulusal petrol şirketlerinin önünde sıraya giriyorlar ve birlikte nasıl çalışabileceklerinin mücadelesini yapıyorlar. CNPC ile BP arasında, Syropec arasında, Hindistan'da Relines ile BP arasında, Petrobras ile bizim BC grubu ve diğerleri arasındaki anlaşmalar da bunu gösteriyor. Yani güç dengesi, sizi temin ederim, ciddi şekilde değişti.

Ben, boru hatları konusuna şöyle bakıyorum: Yani Türkiye'nin üzerinden boru hatlarının böyle birbirlerini kesercesine, doğudan batıya, kuzeyden güneye geçmesi sanki çok matah bir şeymiş gibi görmüyorum tabii ki. Boru hatları, daha önce de belirttiğim gibi,

beraberinde riskler de getiriyor; hem çevre riski getiriyor, hem sosyal sorunlara yol açıyor -köylerin yerlerini değiştiriyorsunuz vesaire- hem durup dururken kuzeyle ilişkiniz bozuluyor, terörist tehditlerin odağı haline geliyorsunuz. Şayet bu bizim arzu ettiğimiz sonuçları doğurmayacaksa, Türkiye'nin kendi enerji menfaatlerine hizmet etmeyecekse, orada çok dikkatli olmak gerekiyor. Ama öte yandan, transit ülke konusunda da uluslararası birtakım yükümlülükler var, enerji charter'ı ve ülkelerin ikili olarak kendi aralarında imzaladıkları anlaşmalar çerçevesinde. Sözgelimi, Türkiye'nin Azerbaycan'la imzalamış olduğu transit düzenlemesi, geçtiğimiz haftalarda İzmir'de yapılan anlaşma tamamen “give and take” dediğimiz bir paket anlaşmasıydı. İki tarafın da kazandığı, kaybettiği; ama bir ortak noktayı bulduğu bir anlaşmaydı. Bu tür şeyler bizim için son derece önemli. Yoksa, “Türkiye niye Nabucco'ya engel çıkartıyor, Türkiye niye şunu yapmıyor, neden boru hatlarında İngiliz hukuku uygulanmıyor da Türk hukuku uygulanmaya çalışılıyor, tahkim için neden İsviçre'ye gidilmiyor?” falan gibi şeyler bence tali şeyler. Türkiye açısından önemli olan şu: Bir, kendi ihtiyaçlarını karşılaması; iki, uluslararası olarak da güvenilir bir oyuncu olduğunu göstermesi gerekiyor. Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Sorular için teşekkür ederiz. Bu sorulan soruların bir bölümünün yanıtları daha sonraki oturumlarda, Evrim Eken arkadaşımızın sunacağı “Gasprom-Türkiye İlişkileri” ve Ferruh Demirmen hocanın sunacağı “Nabucco Hattı” konulu sunumlarda var. Daha fazla soru alamayacağız; çünkü süremizi tamamladık. Oturumu kapatıyorum. Katılımınız için teşekkür ederiz.

17 KASIM 2011

**BİRİNCİ OTURUM
KÜRESEL AKTÖRLERİN ENERJİ
POLİTİKALARI**

Oturum Başkanı: Fatma Berna Vatan
TMMOB Yönetim Kurulu Üyesi

ABD’nin Enerji Politikaları
Prof. Dr. Nejat Veziroğlu
Uluslararası Hidrojen Enerjisi Birliği Kurucu Başkanı

Avrupa Birliği Enerji Politikaları
John Roberts
Platts Editörü ve Orta Kafkasya Enerji Güvenliği Uzmanı

Küresel Enerji Arenasında Rusya: Aktöre Özel Bir Analiz
Evrin Eken
St. Petersburg Devlet Üniversitesi

Fatma Berna Vatan (BAŞKAN)- TMMOB 8. Enerji Sempozyumunun değerli delegeleri, değerli konuklar; oturumumuza başlıyoruz.

Sabahtan bu yana enerji konusunda, enerjinin globalleşmesi konusunda konuşuyoruz. Bu oturumda da en büyük üç aktörü ve onların enerji politikalarını konuşacağız; Amerika Birleşik Devletlerini, Rusya'yı ve Avrupa Birliğini. Bunun için üç değerli uzmanla birlikte size konuyu aktarmaya çalışacağız.

Ben önce kendimi tanıtayım: Adım Berna Vatan; TMMOB Yönetim Kurulu ve Yürütme Kurulu üyesiyim. 8 yıl Türkiye Kömür İşletmelerinde çalıştım, 14 yıl da Enerji Bakanlığının Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Müdürlüğünü yaptım. Şimdi serbest çalışıyorum.

Arkadaşlarımız hep birlikte size, özellikle bu alanda en büyük aktörler olan üç büyük aktörün politikalarını aktarmaya çalışacak. İlk konuşmacımız Sayın Prof. Dr. Nejat Veziroğlu, Amerika'nın enerji politikasını bize aktaracak. Türkiye doğumlu Dr. Veziroğlu, City and Guilds College, Imperial College of Science and Technology, University of London okullarından, sırasıyla Makine Mühendisi (A.C.G.I., B.Sc.), İleri Mühendislik Çalışmaları (D.I.C.) ve Isı Transferi (Doktroa) konularında mezun olmuştur.

Askerliğini Ordonat Biriminde yaptıktan sonra, birtakım Türk devlet kurumlarında hizmet etti, bir özel şirkette başkanlığın ardından, 1962 yılında Dr. Veziroğlu Miami Üniversitesi Mühendislik Fakültesine girdi. 1965 yılında Yüksek Lisans Eğitim Müdürü oldu ve Mühendislik ve Mimarlık Okulundaki ilk Doktora Programını başlatmıştır. 1971'den 1975'e kadar Makine Mühendisliği Bölüm Başkanlığı olarak hizmet verdi; bu arada 1973 yılında Temiz Enerji Araştırma Enstitüsü'nü kurdu. 1979 yılına kadar Araştırma bölümünün dekan yardımcısı olarak görev yapmıştır. 2004 ila 2007

arasında üç yıllık dönem izni aldı ve İstanbul’da UNIDO-ICHET’i (Birleşmiş Milletler Endüstriyel Kalkınma Örgütü – Uluslararası Hidrojen Enerjisi Teknolojileri Merkezi) kurdu. 15 Mayıs 2009, Miami Üniversitesinde Fahri Profesör unvanına layık görülmüştür.

Dr. Veziroğlu Miami Beach’te, 18-20 Mart 1974 tarihli Hidrojen Ekonomisi Miami’de Enerji (THEME) Konferansıyla, Hidrojen Enerjisi hakkındaki ilk büyük çaplı organizasyonu gerçekleştirmiştir. Söz konusu konferansın açılışında, Dr. Veziroğlu Hidrojen Enerji Sistemini, fosil yakıtlardan yok oluşuna ve bunların kullanımının neden olduğu çevresel sorunlara karşı kalıcı bir çözüm olarak önerdi. Kısa bir süre sonra, Uluslararası Hidrojen Enerjisi Birliği (IAHE) kuruldu ve Dr. Veziroğlu başkan seçildi. 1976’da IAHE Başkanı olarak iki yılda bir düzenlenecek Dünya Hidrojen Enerjisi Konferanslarını (WHEC), 2004’te ise yine iki yıllık Dünya Hidrojen Teknolojileri Kongrelerini (WHTC) başlattı.

Dr. Veziroğlu 1976’da Kurucu Genel Yayın Yönetmeni olarak Uluslararası Hidrojen Enerjisi Dergisinin (IJHE) yayınına önyak oldu; projenin amacı, Hidrojen Enerjisine yönelik araştırma ve gelişmeleri yayınlamak ve tüm dünyaya yaymaktır. IJHE zaman içinde gitgide büyüdü; bugün yılda yirmi dört sayısı yayınlanmaktadır. 350 kadar bildiri ve bilimsel rapor yayınladı, 160 cilt kitap ve raporun editörlüğünü yaptı. Ayrıca “Güneş-Hidrojen Enerjisi: Dünyayı Kurtaracak Güç” isimli kitabın eş yazarlarından biridir. IJHE’yi yayınlayan Hydrogen Energy Publications LLC’nin kurucusu, HEPLLC’nin ise Operasyon Direktörüdür (COO).

Dr. Veziroğlu’nun on sekiz bilimsel örgütte üyeliği vardır; kendisi Britanya Makine Mühendisleri Kurumu, Amerikan Makine Mühendisleri Derneği ve Amerikan Bilimde İlerleme Birliği tarafından Grade of Fellow seçilmiştir; ayrıca Uluslararası Hidrojen Enerjisi Birliğinin Kurucu Başkanıdır.

Dr. Veziroğlu bir dizi uluslararası ödüle layık görülmüştür. 1974'te Türkiye Cumhurbaşkanlığı Bilim Ödülü almış, 1981'de Çin Xian Jiaotong Üniversitesinde Fahri Profesör ilan edilmiş, 1982'de SSCB Kurchatov Atom Enerjisi Kurumunun I.V. Kurchatov Madalyasına layık görülmüş, 1986'de Küresel Enerji Birliği tarafından İnsanlık için Enerji Ödülünü almış, 1988'de ise Arjantin Bilimler Akadmesine seçilmiştir. Dr. Veziroğlu, Hidrojen Ekonomisi kavramı ve bunun tesisine dair çalışmalarıyla, 2000 yılında Ekonomi dalındaki Nobel Ödülü'ne aday gösterilmiştir.

Buyurun Sayın Veziroğlu. Bütün konuşmacıların 20'şer dakika konuşma süreleri olacak. Sunumlar bittikten sonra kalan süreyi salondan soru alarak değerlendireceğiz.

ABD’NİN ENERJİ POLİTİKALARI

PROF. DR. NEJAT VEZİROĞLU

Uluslararası Hidrojen Enerjisi Birliği Kurucu Başkanı

NEIL ROSSMEISL

Enerji Bakanlığı, Washington, D.C., ABD

ELVIN YÜZÜGÜLLÜ

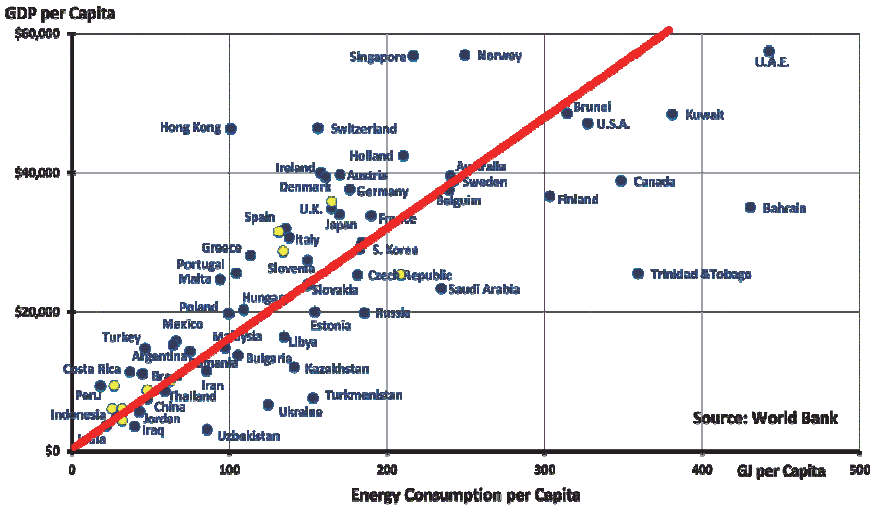
SRA International, Inc, Virginia, ABD

Bu bildiriye hazırlamamda benimle işbirliği yapan Amerikan Enerji Bakanlığından Mill Rosmycile'a ve SIW International'dan Irwin Yüzügüllü'ye de teşekkür ederim.

Enerji, dünyanın en mühim problemlerinden birisi. Zira enerji ile refah arasında gayet sıkı bir bağlantı vardır.

Şekil 1:

Kişi başına GSYİH ve Kişi başına Enerji Tüketimi (2010)

Burada (Şekil 1) kişi başına gelir ve kişi başına enerji tüketimini gösteriyoruz. Amerika Birleşik Devletlerinin yeri burada. Amerika Birleşik Devletleri, petrol ithal eden memleketler arasında en çok enerji tüketen ve kişi başına gelir seviyesi de en yüksek olan memleket. Amerika Birleşik Devletlerinin üstünde ve sağında olanların hepsi ya küçük memleketler, ya petrol üreten memleketler. Türkiye de burada.

Görüyorsunuz, Türkiye çok aşağılarda. Enerji, her memleket için mühim olduğu gibi, Türkiye için de çok mühim. Hayat seviyemizi

yükseltebilmek için enerji tüketimini artırmak lazım. Bu sempozyumu tertip edenlere teşekkür ediyorum. Gördüğünüz gibi, Türkiye'nin hayat seviyesini yükseltebilmesi için enerji üretimini ve enerji tüketimini süratle artırması lazım. Buralardan buralara çıkmamız lazım. Bunun için de iyi çalışmamız, iyi programlar yapmamız lazım.

Şekil 2:

Dünya ve ABD Verileri (2010)

Veri	Dünya	ABD	ABD ve Dünya
Nüfus	6,852,500,000	308,750,000	% 4.5
Nüfus Artışı	% 1.17	% 0.97	% 83
Enerji Tüketimi	524.40 katrat	98.08 katrat	% 18.7
Kişi başına Enerji Tüketimi	76.53 x 10 ⁹ BTU	317.7 x 10 ⁹ BTU	% 415
GYSİH	63.17 Trilyon \$	14.7 Trilyon \$	% 23
Kişi başına GYSİH	\$9,220	\$47,600	% 516

Burada dünya ile Amerika Birleşik Devletlerinin mukayesesi var. Amerika Birleşik Devletlerinin nüfusu bugün 309 milyon. Bu, dünya nüfusunun yüzde 4.5'ünü oluşturuyor. Fakat Amerika Birleşik Devletleri, dünya enerjisinin yüzde 19'una yakınıni tüketiyor. Kişi başına enerji tüketimi bakımından da dünya ortalamasının dört mislini kullanıyor Amerika Birleşik Devletleri. Kişi başına gelir de dünya

ortalamasının beş misli. Amerika Birleşik Devletleri, bugün dünyanın en çok enerji tüketen ve en zengin olan memleketi

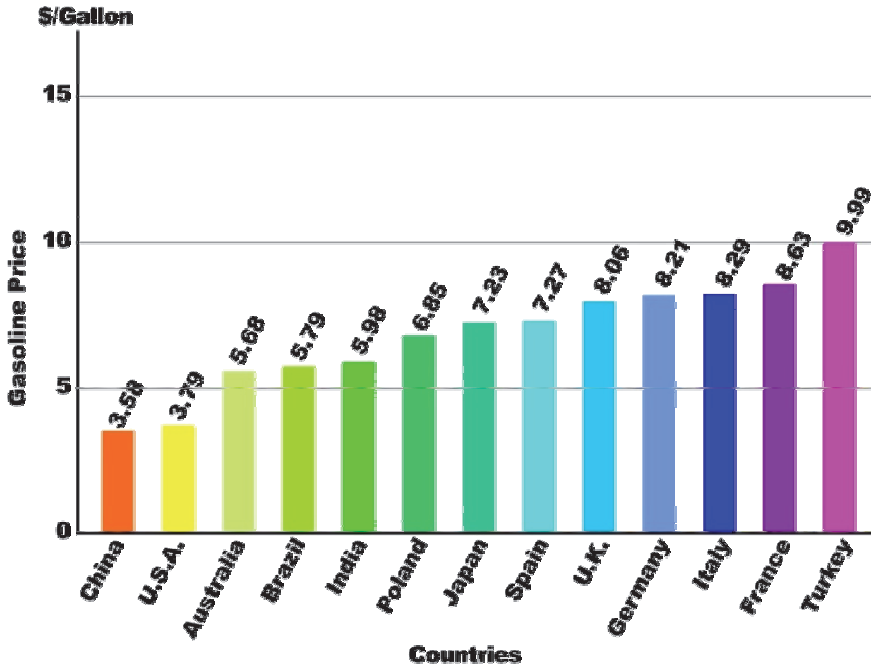
Amerikan Enerji Politikasının Prensipleri:

- Bol ve Ucuz Enerji Sağlamak
- Yenilenebilir Enerjileri Desteklemek
- Enerji Verimliliği ve Korumayı Teşvik Etmek
- CO₂ Emisyonlarını ve Kirleticileri Azaltmak
- Uluslararası Kooperasyonlar Kurmak
- Enerji Güvenliği Sağlamak

Amerikan enerji politikasının prensipleri bunlar.

Şekil 3:

Petrol İthal Eden Büyük Ülkelerde Benzin Fiyatı (2010)

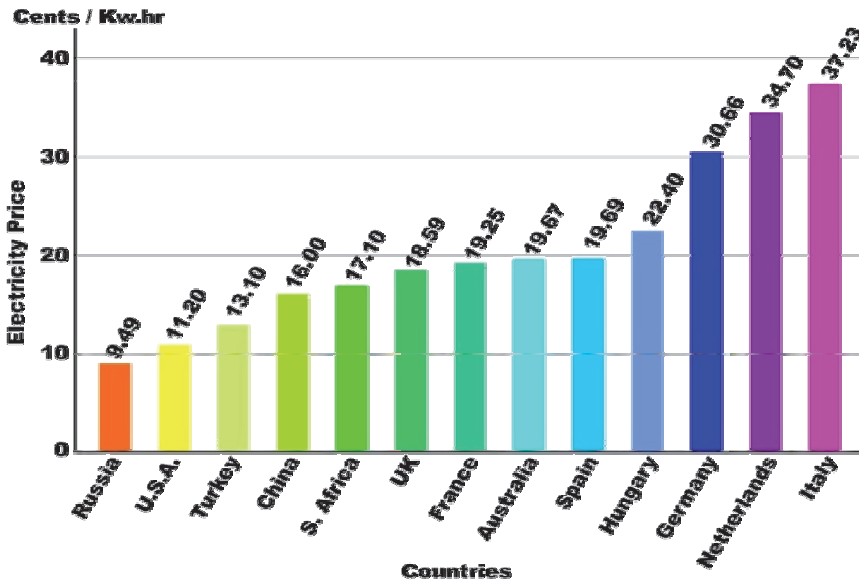

Burada benzin fiyatlarını görüyoruz. Dünyanın en büyük ve petrol ithal eden memleketlerini görüyoruz burada; 13 memleket. Amerika Birleşik Devletleri, Çin'den sonra ikinci sırada geliyor. Yani benzin Amerika Birleşik Devletlerinde epeyce ucuz. En ucuz Çin'de, arkasından Amerika Birleşik Devletleri geliyor.

Türkiye, benzinin en pahalı olduğu ülke. Tabii, Türkiye'de bunu ucuzlatmak lazım. Petrolden alınan, benzinden alınan vergileri azaltmak lazım. Fakat tüketim de artarsa, Türkiye'nin ticaret açığı büyüyor. Bunun tedbirini almak gerekiyor. Ne yapmamız lazım; yakıtımızı Türkiye içinde üretebilmemiz lazım. 15-20 senelik bir plan yapıp, biyoyakıt ve hidrojen, güneş, rüzgar, jeotermal, biyokütle gibi yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanarak, Türkiye'de üretebiliriz ve buna bir an evvel başlamamız lazım. Çünkü ticaret açığı gittikçe büyüyor, bunun ekonomimize büyük zararları olacak.

Şekil 4:

Büyük Ülkelerde Elektriğin Fiyatı (2010)

Burada (Şekil 4) dünyadaki elektrik fiyatlarını görüyoruz. Yine 13 memleket arasında bir karşılaştırma. En ucuz olduğu ülke Rusya. Ondan sonra Amerika Birleşik Devletleri geliyor. Türkiye burada çok iyi durumda, üçüncü sırada. Yani Türkiye'de elektrik fiyatları ucuzdur, iyidir; fakat yakıt fiyatlarını da düşürmek lazım.

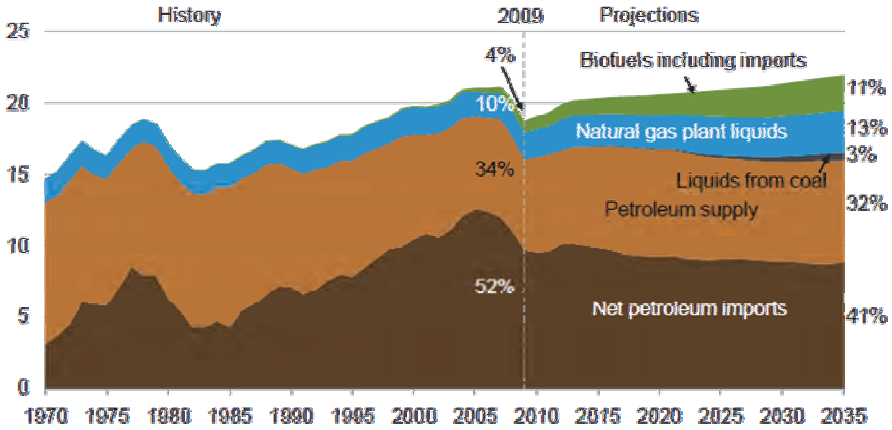
Bu, Amerika Birleşik Devletlerinin yıllık primer enerji kaynaklarını, kullandığı primer enerji kaynaklarını gösteriyor. En çok petrol, ondan sonra kömür, doğalgaz, yenilenebilir enerjiler

ve nükleer enerji kullanılıyor. Önümüzdeki 25 yıl içinde bu enerji tüketiminin -Amerikan Enerji Bakanlığı bu projeksiyonları 25'er senelik olarak yapıyor- yüzde 15 artacağı görülüyor.

Şekil 5:

Günlük Akaryakıt Tüketimi (1970-2035)

U.S. liquid fuels consumption
million barrels per day

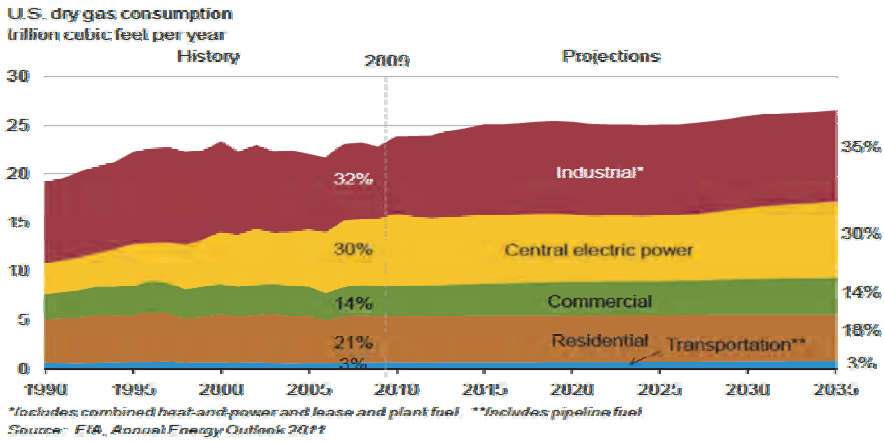
Source: EIA, Annual Energy Outlook 2017

Burada (Şekil 5) günlük yakıt tüketimini görüyorsunuz. En aşağıdaki petrol ithali, Amerika Birleşik Devletlerinin ithal ettiği petrol

miktarını görüyoruz. Burada da Amerika Birleşik Devletlerinde üretilen petrol, doğalgaz ve biyoyakıtları görüyoruz. Amerika Birleşik Devletleri, dışarıdan ithal edilen petrolü azaltmaya çalışıyor.

Şekil 6:

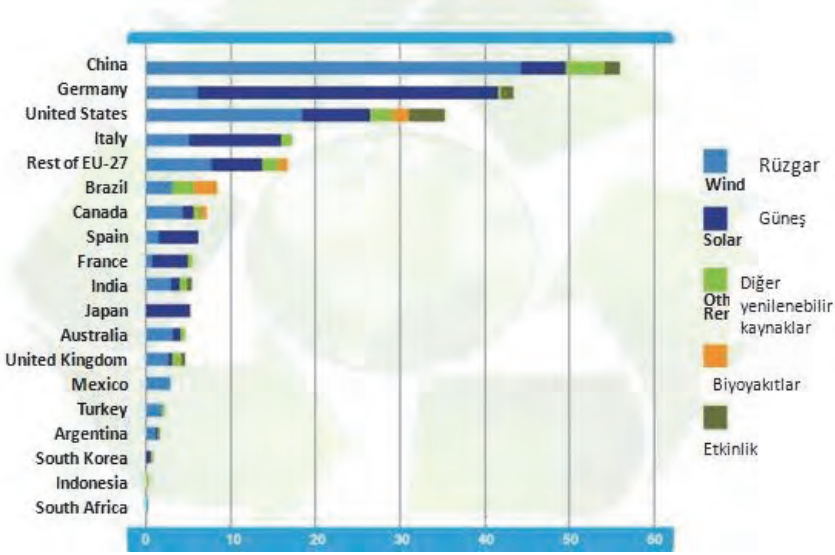
Sektörlere Göre Doğal Gaz Kullanımı (1990-2035)

Burada (Şekil 6) da doğalgaz kullanan sektörleri görüyoruz. En çok endüstri, ondan sonra elektrik üreticileri kullanıyor; ondan sonra sırasıyla, hizmet sektörü, ticaret sektörü ve nakliye sektörü kullanıyor. Burada gördüğümüz yeşil eğri, Amerika Birleşik Devletlerinin tükettiği doğalgazı gösteriyor. Mavi eğri, Amerika Birleşik Devletlerinde üretilen doğalgazı gösteriyor. Önümüzdeki 25 senenin sonlarına doğru Amerika Birleşik Devletlerinde üretilen doğalgaz miktarı, tüketilen miktara eşit olacak.

Şekil 7:

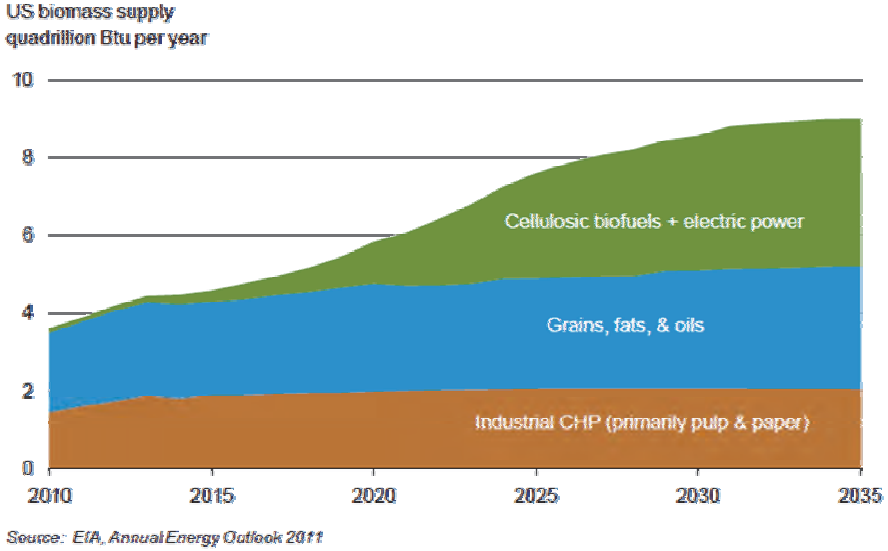
Ülke ve Sektöre Göre Yenilenebilir Enerji Yatırımı, 2010 (Milyar \$)

Yenilenebilir enerjiye yapılan yatırımları görüyorsunuz burada (Şekil 7). Yenilenebilir enerjiye yatırımı en çok Çin yapıyor. Ondan sonra Almanya geliyor. Amerika Birleşik Devletleri üçüncü durumda. Fakat Almanya, İtalya ve diğer Avrupa memleketlerini bir araya koyarsak, yenilenebilir enerjiye en çok yatırım yapan Avrupa Birliği oluyor, ondan sonra Çin, ondan sonra Amerika Birleşik Devletleri.

Şekil 8:

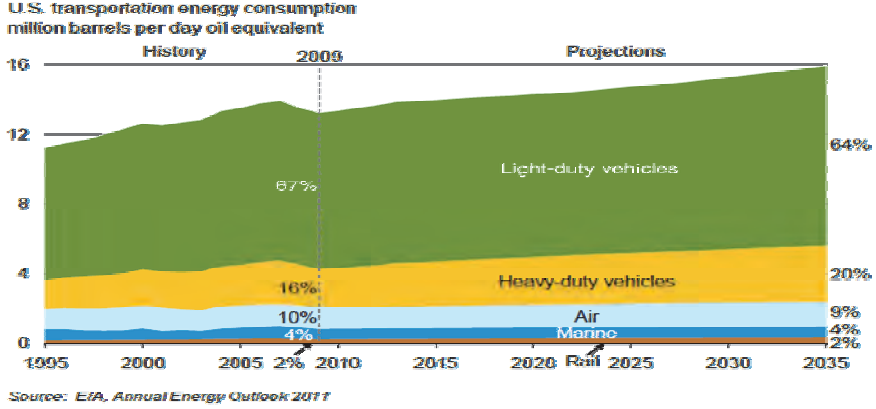
Yıllık Biyokütle Tüketimi (2010-2035)

Bu da (Şekil 8) biyokütle tüketimi. Görüyorsunuz, önümüzdeki 25 yıl içinde biyokütle tüketimi epeyce artacak, şimdikinin 2.5 katı artmış olacak.

Amerikan Enerji Bakanlığı'nın yaptığı hesaplara göre, 2020 yılında güneş enerjisinden, kömürden veya nükleer enerjiden üretilen elektrik kadar ucuza elektrik üretilmiş olacak.

Şekil 9:

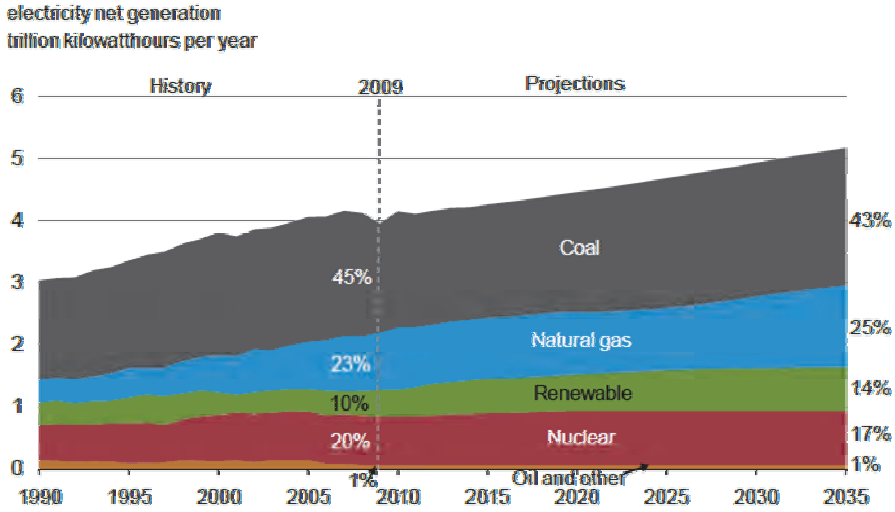
Ulaştırma Sektörlerine Göre Enerji Tüketimi (1995-2035)

Burada (Şekil 9) nakliye sektörünün kullandığı enerji miktarlarını görüyoruz. Bu alanda en çok enerjiyi otomobiller, pikaplar kullanıyor. Ondan sonra kamyonlar, ağır vasıtalar geliyor. Uçak nakliyesi, deniz nakliyesi ve en aşağıda da demiryolu nakliyesinin kullandığı enerjileri görüyoruz. Önümüzdeki 25 yıl içerisinde bunlar yüzde 15 civarında artacak.

Amerikan Enerji Bakanlığı, enerji tasarrufu sağlamak için otomobil şirketleriyle beraber çalışıp, galon başına mili artırmak için çalışmalar yapıyor. Önümüzdeki 10 sene içinde tasarruf epey hızla artacak, yüzde 20 civarında artacak. 2020'den 2035'e kadar bu artış daha yavaş olacak. Fakat galon başına mil gittikçe artacak.

Şekil 10:

Yakıt Tipine Göre Elektrik Üretimi (1990-2035)

Source: EIA, Annual Energy Outlook 2011

Burada (Şekil 10) da elektrik üretimini görüyoruz. Elektrik üretiminde en çok kömür kullanılıyor, ondan sonra doğalgaz, nükleer enerji, yenilenebilir enerji geliyor.

Hidroelektrik dışındaki yenilenebilir enerji üretimi tahminlerini görüyoruz burada, 2009'dan 2035'e kadar. Gördüğümüz gibi, bu yeşil kısım rüzgar. Rüzgar enerjisi süratle artacak. Biyokütle süratle artacak. Ondan sonra jeotermal enerji geliyor. Güneş enerjisi yavaş yavaş artıyor.

Yenilenebilir Enerjiler Enerji Verimliliği ve Korumaya Yönelik Teşvikler

Yenilenebilir enerji ve enerji tasarrufu için, Amerikan Enerji Bakanlığı birçok özendirici tedbirler alır:

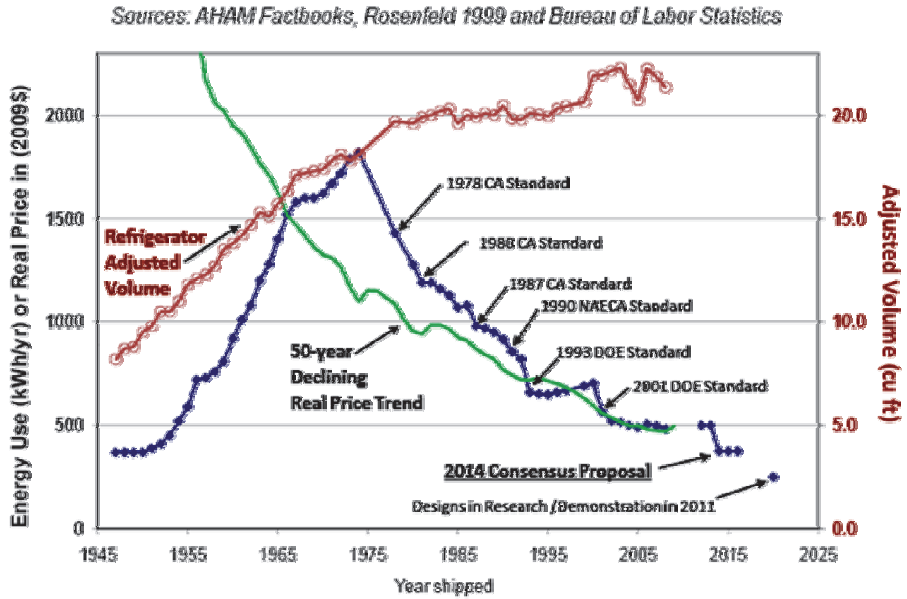
- Kredi Teminatları
- Yatırım Ödenekleri
- Temiz Yakıtlar için Vergi Kredileri
- Enerji Verimliliği için Vergi Kredileri
- Verimli Araç ve Taşıtlar için İndirimler
- Teminatlı Elektrik Oranları

Ödünç para almaya garanti verir, yatırıma yardım eder, vergi indirimi gibi özendirici tedbirler alır. Enerji tasarrufunu artırmak için vergi kredisi veriyor, otomobil ve elektrikli cihaz satışlarında da randımanı yüksek olanlara para yardımı yapıyor, elektrik fiyatlarına da garantiler veriyor.

Şekil 11:

Verimlilik İyileştirmelerinin Etkileri: 1950-2020

Yıllık Enerji Kullanımı, Hacmi ve Soğutucular için Gerçek Fiyatı

Burada (Şekil 11) buzdolaplarına yapılan enerji artırıcı tedbirleri, seneler boyunca alınan tedbirleri görüyorsunuz. Bunlar neticesinde buzdolabı satışları artıyor ve fiyatlar da, hakiki fiyatlar da düşüyor. Yani tasarrufun faydalı olduğunu gösteriyor.

Nükleer Enerji Teşvikleri

- Kredi Teminatları
- Sorumluluk Koruma
- Risk Sigortası Yardımı
- Üretilen Elektrik için Vergi Kredileri
- Hizmet Dışı Bırakma Fonlarına İndirimli Vergi
- Gelişmiş Teknolojilere Destek

Nükleer enerji için de özendirici tedbirler var. Borç almaya garanti, sigorta yardımı, vergi yardımları, nükleer santrallerin ömrü sonunda sökülüp ortadan kaldırılmaları için yapılacak harcamalara yardım ve ileri teknolojilere yardım ediyor Amerikan Enerji Bakanlığı.

Mesela, 300 megavatlık küçük nükleer reaktörleri destekliyor Amerikan Enerji Bakanlığı.

Küçük Modüler Reaktörlerin (~300 MW) Yararları

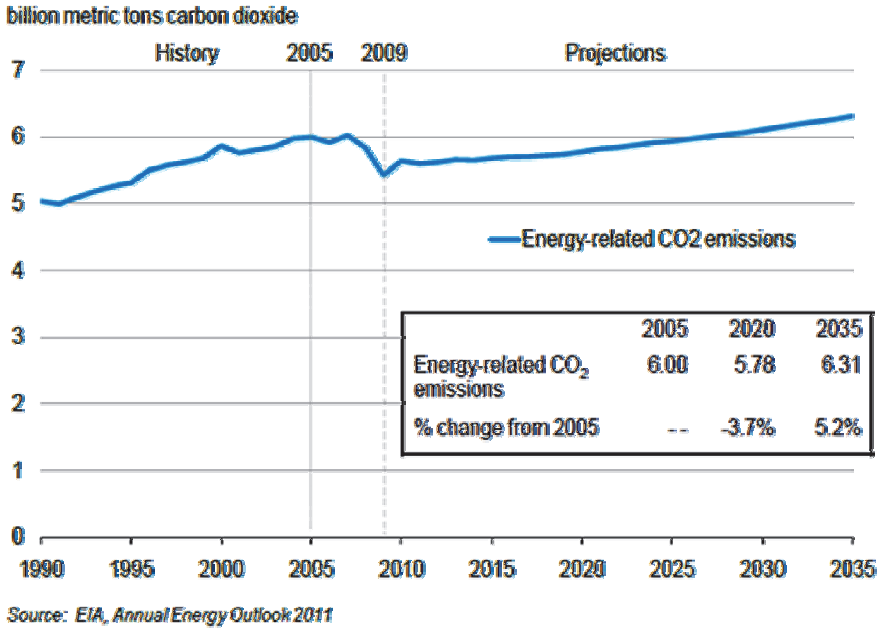
- Fabrikada seri üretilmiştir
- Gemi, kamyon veya trenle taşınır
- Orta çaplı enerji santrallerinin yerini alır ve bu sırada mevcut iletim sistemini yenilemeye gerek bırakmaz
- Daha kısa zamanda çalışmaya alınır
- Maliyeti Daha Uygun
- Daha Hızlı Yatırım Getirisi

Bunlar fabrikalarda üretilecek, gemi, tren, hatta uçakla bile taşınabilecek, küçük santrallerin yerine geçebilecek ve daha kısa zamanda çalışır vaziyete geçecek reaktörler. Biliyorsunuz, şimdi

nükleer reaktörlerin inşası 8 sene, 10 sene sürüyor. Bunlar bunun yarı zamanında, hatta 3-4 senede çalışır vaziyete geçecek, o nedenle daha randımanlı olacak ve yatırımdan daha çabuk kâr edilmeye başlanacak.

Şekil 12:

Enerjiyle İlgili CO₂ Emisyonu (1990-2035)

Karbondioksit emisyonları (Şekil 12) tahminlere göre, 2005 yılına göre, 2020 yılında yüzde 3.7 nispetinde düşecek; fakat 2035 yılında yüzde 5.2 nispetinde artacak.

Uluslararası Programlar

ABD Enerji Bakanlığı (DOE) Uluslararası Örgütler ve Ülkelerle Aşağıdaki Konuları Kapsayan İşbirliği Anlaşmaları İmzalıyor:

- Fosil Yakıt Teknolojileri
- Yenilenebilir Enerji Teknolojileri

- Nükleer Enerji Teknolojileri
- Enerji Verimliliği/Koruma
- Çevre Islahı
- CO₂ Emisyonunu Azaltma
- Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme

Amerikan Enerji Bakanlığı birçok memleketlerle ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapmaktadır. Ne konusunda; fosil yakıt teknolojileri, linyitten, kömürden temiz enerji üretebilmek üzerine, yenilenebilir enerji üzerine, nükleer enerji teknolojileri, enerji verimliliği ve tasarrufu üzerine, çevrenin korunması üzerine, karbondioksit emisyonunun düşürülmesi üzerine işbirliği yapmaktadır. Bunlara ilaveten, Amerikan Enerji Bakanlığı nükleer yakıtların, nükleer silah seviyesinde olan yakıtların dağılışına mani olmak için de diğer ülkelerle anlaşmalar yapmaktadır. Amerika Birleşik Devletlerinde nükleer silahlar, atom bombası, hidrojen bombası araştırmaları, bunların dizaynı, üretimi Enerji Bakanlığı altında yapılır, Savunma Bakanlığı altında değil. O yüzden Enerji Bakanlığının bütçesi çok büyüktür ve bu bütçenin de büyük kısmı nükleer silahlar için kullanılır. Bu nedenle, bu gibi anlaşmaları da Enerji Bakanlığı yapıyor.

Şekil 13:

ABD ile İşbirliği Anlaşmaları imzalayan Uluslararası Örgütler ve Ülkeler

U.N.	Avustralya	Japonya
I.E.A.	Belarus	Norveç
W.E.C.	Brezilya	Polonya
U.N.D.P.	Kanada	Rusya
U.N.E.P.	Çin	G. Kore
U.N.I.D.O.	Hindistan	Ukrayna
ECPA	Endonezya	İngiltere

Amerikan Enerji Bakanlığının yaptığı anlaşmaları görüyorsunuz burada (Şekil 13). Uluslararası kuruluşlar; International Energy Agency, Word Energy Consil, United Nation kuruluşları. Energy ... Partnership of America diye bir kuruluş var Amerikan memleketleri arasında, onlarla anlaşmaları var. Ayrıca bu memleketlerle anlaşmaları var. Bunlardan Belarus, Ukrayna ve Rusya ile olan anlaşmalar, atom silahı yapabilecek zenginlikte olan, uranyum ve plütonyumun dağılışının önüne geçmek için yapılmış olan anlaşmalardır.

Enerji Güvenliği

Energy security, yani enerji güvenliği: 1973 yılına kadar bu düşünülüyordu. 1973 yılında Ortadoğu memleketleri, endüstriyel memleketlere petrol ihracatını durdurdular. Amerika Birleşik Devletlerinde, Avrupa'da, Japonya'da petrol istasyonları önünde uzun kuyruklar meydana geldi, rafineriler yarı zamanlı çalışmaya başladılar, birçok fabrika ya yarı zamanlı çalıştı, ya kapandı. Bunun üzerine, Amerika Birleşik Devletleri, ithal ettiği petrolün güvenliğini sağlamak için strategic petroleum reserve, stratejik petrol depolaması sistemini kurdu.

ABD Stratejik Petrol Rezervi

1973 Petrol Ambargosu - 1977 SPR Kurulumu

Mevcut Tesisler: 2 Teksas'ta ve 2 Louisiana'da, Tuz Tümseklerinde açılmış mağaralarda, ~ 1,000 m aşağıda, her biri ~ 60 m çapında x ~ 600 m derinliğinde.

Kapasite: 727 Milyon Varil (115.6 Milyon m³)

Depolanan Petrol: 726.5 Milyon Varil (115.5 Milyon m³)

Alış Fiyatı: 20.1 Milyar \$

Piyasa Fiyatı: 85.5 Milyar \$

Planlanan Tesisler: Mississippi’de 160 milyon varil kapasitesi ile 1 adet.

Dört yer var bunun için; ikisi Teksas’ta, ikisi de Louisiana’da. Yerin 1000 metre altında, 40-50 kadar depo yaptılar. Tuz kayaları içinde, yerin 1000 metre altında. Bu depolar aşağı yukarı 60 metre çapında, 600 metre derinliğinde. Bu dört yerde 727 milyon varil petrol depolanabiliyor. Bugün bu depoların yüzde 99.9’u doldurulmuş vaziyette.

Stratejik Petrol Rezervi Kullanımları

1. Husumet vs. sebebiyle Petrol İthalatlarının Kesilmesi
2. Kazalar vs. nedeniyle bir tesise (Rafineriye) Petrol İthalatlarının Kesilmesi
3. Petrol Fiyatları çok hızlı yükselirse ve/veya çok yükseğe çıkarsa Petrol Fiyatını Sabitleme.

Hükümet, petrol ucuzken satın alıp buraya dolduruyor. Sarf edilen para 20 milyon dolar civarında, bugünkü kıymeti 85 milyon ve bu depolanan petrolün miktarı, ithal edilen petrolün 2 aylık miktarına eşit. Bir tane de Mississippi’de yapılacak, bu da 160 milyon varil kapasitede olacak. Buna niçin ihtiyaç duyuluyor; eğer harp dolayısıyla veya uluslararası krizler dolayısıyla petrol ithal edemez olursa Amerika Birleşik Devletleri, bu depodan kullanacak. Eğer bir petrol taşıyan gemi, tanker kazaya uğrar, rafinerilere petrol ulaşamazsa, rafineri şirketi bu depodan petrol alabiliyor. Fakat daha sonra, şirket, aynı miktar petrolü tekrar bu depolara koymakla mükellef. Eğer petrol

fiyatları hızla artarsa, Amerikan Hükümeti, buradan satış yapıp, petrol fiyatlarının düşmesini sağlıyor.

Şekil 14:

Dünya ve ABD Verileri (2035)

Veri	Dünya	ABD	ABD ve Dünya
Nüfus	8,450.0 Milyon	358.5 Milyon	% 4.2
Nüfus Artışı	% 0.62	% 0.50	% 81
Enerji Tüketimi	770 katrat	114 katrat	% 14.8
Kişi Başına Enerji Tüketimi	91.12 x 10 ⁹ BTU	318 x 10 ⁹ BTU	% 349
GSYİH	111.6 Trilyon	24.33 Trilyon	% 22
Kişi Başına GSYİH	\$13,207	\$67,866	% 514

1973'ten sonra, Amerika Birleşik Devletleri, dünyanın en büyük petrol yataklarına sahip olan Ortadoğu'dan, Basra Körfezi etrafındaki memleketlerden petrol ithalini sağlayabilmek için, Basra Körfezinin batısındaki memleketlerle anlaşmalar yapıp, üsler kurdu. Nerelerde? Kuveyt, Suudi Arabistan, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri ve Umman'da Amerikan üsleri var. Bunlar 1973'te kuruldu. Ayrıca, biliyorsunuz, Afganistan ve Irak'ta da Amerikan Ordusu var. Irak'takiler bu sene sonuna kadar Irak'tan çekilmiş olacak. Bunlara ilaveten, yine biliyorsunuz, dünyanın en büyük deniz kuvvetleri Amerika Birleşik Devletleridir; Amerikan Deniz Kuvvetlerinin bir kısmı, petrol yolları açık olabilsin diye, Basra Körfezinde, Umman Denizinde ve Hint Okyanusu'nda daima bulunurlar.

2035'te, 25 sene sonra ne olacak? Amerika Birleşik Devletlerinin nüfusu dünya nüfusunun yüzde 4.2'si olacak, Amerika Birleşik Devletlerinin enerji tüketimi dünyadaki tüketimin yüzde 15'i civarında olacak ve Amerika Birleşik Devletlerinin geliri dünya toplam gelirinin yüzde 22'si olacak, kişi başına gelir de dünya ortalamasının beş katı olacak, kişi başına enerji tüketimi de dünya ortalamasının 3.5 katı olacak. Bugünkü durumla kıyaslayarak baktığımız zaman, Amerika Birleşik Devletleri daha az enerji kullanacak; fakat kişi başına gelir daha yüksek olacak. Bunun sebebi de artan enerji verimliliği olacak. Artan enerji verimliliğinden dolayı, daha az enerjiyle daha çok gelir sağlanabilecek.

FATMA BERNA VATAN (BAŞKAN)- Sayın Nejat Veziroğlu'na teşekkür ediyoruz. Bütün sunumlar bittikten sonra soruları alacağız. Bu oturumun ikinci sunumu Avrupa Birliği enerji politikaları üzerine. Sunumu Sayın John Roberts yapacak.

Enerji sorunları ve siyaset arasındaki karşılıklı ilişki konularında uzmanlaşmış İngiliz yazar. Platts Editörü ve Orta Kafkasya Enerji Güvenliği Uzmanı. Platts enerji ve maden konularında bilgi sağlayan ve enerji piyasalarına fiyat belirlemede referans kaynak olan bir kuruluş. Bir çok çevre tarafından enerji güvenliği konusunda dünyanın en büyük danışman ve düşünce kuruluşu görülmektedir. Roberts 1978-80 yılları arasında Lübnan'da iç savaşta Reuters Haber Ajansı adına bulunmuştur. Middle East Economic Digest'e girip editörlüğe kadar yükselmiş ardından Al Hayat gazetesinin Washington Büro şefliğini yapmıştır. Şu an, enerji güvenliği, çevre Orta Asya su yönetimi, Türkiye ve Orta Doğu, Avrupa Birliği ile Rusya, Hazar, Ortadoğu petrol ve doğalgaz tedarikçileri arasında ilişkiler gibi konular üzerine makaleler yazıp konferanslar vermektedir. Bu konular üzerinde ondan fazla kitabı bulunmaktadır. Sussex Üniversitesi (İngiltere) Afrika ve Asya Araştırmaları Okulu Uluslararası İlişkiler Bölümü mezunudur.

Buyurun Sayın Roberts.

AVRUPA ENERJİ: GÜNEY KORİDORU VE ALTERNATİF GAZ KAYNAKLARININ MÜCADELESİ

JOHN ROBERTS

PLATTS Enerji Güvenliği Uzmanı

Giriş

Güney Koridoru son derece basit bir kavram aslında. Avrupa Birliği enerjiji ne şekilde alıyor, buna ilişkin bir kavram. Hazar Denizi'nden, Orta Asya'dan alıp, Avrupa'ya nasıl taşıyor; buna ilişkin bir kavram. Ancak bu sadece enerjinin taşınması meselesi değil; enerjinin satın alınması, ticari fiyatlarla satın alınması meselesi. Hazar Denizi'ndeki piyasa sorunları ve diğer gaz kaynakları. Gaza yoğunlaşmamın basit bir sebebi var; petrol oldukça net bir meta ve sadece Avrupa için değil, son derece yaygın bir kullanımı olduğu için tüm dünya için bir sorun.

Gaza gelecek olursak; gazın geniş bir erişilebilirliği söz konusu. Farklı kaynaklar tam olarak nerede ve ne zaman kullanıma sokulacak, bundan emin değiliz, ama bunun elde edileceğini biliyoruz.

Şekil 1:

Konvansiyonel Zorluklar: AB'nin Güney Gaz Koridoru

2011-2020 Potansiyel Tedarikçiler

A Wide Range of Potential Availability

• Mid-2011:	Northern Iraq: Khor Mor & Chamchamal	5 bcm.
• 2011-2013:	Turkmenistan: Petronas Offshore	5, then 10 bcm
• c. 2014:	Northern Iraq (increase on above)	5 bcm
• 2015-20:	Turkmenistan: South Yoloten/Osman	10-20 bcm.
• c. 2016-7:	Iraq, Akkas	3-4 bcm.
• 2017-2019:	Azerbaijan: Shakh Deniz-2	16 bcm
• 2020-2022:	Azerbaijan	5-10 bcm
• 2017-2020:	Eastern Mediterranean	10-20 bcm
• 2018-2020:	Iraq (Baghdad-controlled) a further	15-35 bcm *
Total in or around 2020-22.		80-125 bcm

Bu tablo, olası girişim kümesini gösteren bir tablo. Hepsi gerçekten ortaya çıkacak mı; hayır. İlginç olan şey şu: Hangileri çıkacak? Bunu

bilmiyoruz. Hazar gaz potansiyeli oldukça iyi şu anda. Neden? Çünkü Azerbaycan gazının yükselişini izliyoruz. Muazzam bir gelişim söz konusu Türkmenistan'da, en önemli gaz sahası burada bulunuyor. Avrupa Birliği bu iki ülkeden, Azerbaycan ve Türkmenistan'dan gaz ithalini gerçekleştirmek istiyor. Neden bu önemli; çünkü gaz ihracının çoğu temel olarak esasında petrol ihracatçılarından geliyor. Katar bile oldukça önemli bir gaz üreticisi olmasına rağmen, esasında petrol ihracatından gaza göre daha fazla para kazanıyor. Gerçekten de şu ileri sürülebilir ki; finansal açıdan bakıldığı zaman, gazı üretmek için kondense gaz üretmek gerekiyor.

Güney Koridoruna İlişkin Ticari Unsurlar Neler?

Azerbaycan'ın birtakım kilit tercihleri var. Her şeyden önce, özellikle boru hattı meselesine odaklanıp duruyoruz. Belki de yanlış yapıyoruz. Yani gazlarını kime satacaklar; daha doğrusu, kim en iyi fiyatı verecek?

Biliyoruz ki, Azerbaycan'ın satışa sunulan gazının bir kısmına ihaleler ve fiyatlar veriyorlar; ama bütün satış ve satın alma müzakereleri kiminle gerçekleşecek? Yani hangi boru hattını seçeceklerini akılcı olarak göremiyoruz. Elbette ki bu ikisi birlikte gidecek. İlginç olan hususlardan biri de şu: Eğer dört boru hattı ve üç şirket arasında bir seçim yapılacaksa bile, yine de bu seçimin şu şekilde yapılması gerekiyor: Nabucco ile çalışılacak mı, çalışılmayacak mı?

Neden Nabucco Bu Kadar Önemli?

Birtakım hukuki anlaşmalar var, bir perspektif ortaya çıkarmak üzere. Öte yandan, diğer üç proje var. Hepsinin farklı bir sözleşme kümesi var. Bunlar Azerbaycan ile Türkiye arasında 25 Ekim'de varılan anlaşmanın sonucundan etkilenecekler.

En önemli kararlardan bir tanesi şu: Nabucco'yu seçmezlerse, bu durumda, Azerbaycan sadece bu işe ayrılmış bir boru hattına,

Türkiye’den geçen bir boru hattına yatırım yapacak mı? Azerbaycan, neden Türkiye’den geçecek bir boru hattını tercih etsin? Bunun cevabı kimseyi memnun etmeyecek; çünkü Türkiye’ye güvenmiyorlar. Onlar Türkiye’ye güvenmiyorlar, bunun sebebi şu: Türkiye’yi bir piyasa olarak görmüyoruz. Türkiye, kendi bölgesinden geçecek bir boru hattından bahsettiği zaman, oldukça anlaşılabilir bir şekilde “Stratejik bir mesele” olarak görüyor bu boru hattını. Yani bir dağıtım göbeği ortaya çıkartmak, ticaret merkezi ortaya çıkartmak konusunda konuşmuyorlar; yani insanların gelip burada petrol ya da gaz ticaretiyle uğraşacakları bir merkez oluşturmaktan bahsetmiyorlar. Sadece şunu söylüyorlar: “Dünyanın şu kadar petrolü, şu kadar gazı bizim bölgemizden geçiyor.” İki de geçerli kavramlar, ikisi de önemli kavramlar; ancak, eğer siz tedarikçiyse, sizin istediğiniz şey ticarettir ve şu anda da, Türkiye, yeni yasal çerçevesinin ortaya çıkmasıyla beraber bu ticari alanda düşüşe geçmiş durumda. Bu durumda Azerbaycan’ın başka bir sorunu var: Biliniyor ki, Azerbaycan, gazının bir kısmını Türkiye’ye satacak, geri kalanını Avrupa’ya. Ama gelişmesini istediği başka alanlar var. Şöyle bir sorun var: Bir ihracat sistemi geliştiriyor mu; yani Şahdeniz Konsorsiyumunun doğrudan ihtiyaçlarına denk düşecek bir şey geliştiriyor mu, yoksa esnek bir sistem mi geliştiriyor, gelecekteki gelişimleri göz önüne alan? Mesela Apşeron gibi derin alandaki birtakım rezervleri göz önüne alıyor mu? Bu sahalarda kısa bir süre içerisinde, Şahdeniz’den sonra kısa bir süre içerisinde ortaya çıkacak. Bu durumda daha büyük bir boru hattı yapılması gerekiyor. Ama araya birtakım yıllar girecek olursa Şahdeniz ile diğer yerler arasında, bu durumda boru hattı için harcadığınız paralar boşa gidebilir, hiçbir işe yaramayabilir. Buna ölçeklenebilir bir mesele diyoruz ve son derece de önemli bir mesele.

Şekil 2:

Güney Koridoru Boru Hattı Seçenekleri

AZERBAIJAN & TURKMENISTAN: WESTWARD GAS PIPELINE OPTIONS

Bu (Şekil 2), farklı boru hattı seçeneklerini gösteriyor. Elbette ilginç olan şeylerden bir tanesi de şu: Koridor perspektifinden bakıldığında zaman, sadece Hazar'dan gazı almak istemiyor Avrupa Birliği; aynı zamanda mümkünse Irak'tan da almak istiyor. Mısır'dan da gaz alınması tartışılıyor; yakın gelecekte pek olası görünmese de, bu da tartışılıyor. Mısır, kendi ihracatını, LNG ihracatını giderek sınırlama eğiliminde. Temelde bütün Arap gaz boru hatları yakın gelecekte Ürdün üzerinden hizmet vermeye devam edecek ve muhtemelen bir miktar da Suriye üzerinden. Ama giderek iç bağlantıların ortaya çıktığını görme olasılığımız var Türkiye ile Suriye arasında. Bu, Mısır gazını kuzeye getirmek için değil; çok muhtemelen Azerbaycan gazını güneye taşımak için.

Bütün bunlar elbette ki varsayımsal şeyler. Suriye'deki durumun ne olduğunu kesinlikle bilmiyoruz çünkü. Ardından bir farklılık ortaya çıkıyor. Güneydoğu Avrupa'ya gaz satmayla ilgili bir sürü muhabbet dönüyor. Ama Şahdeniz kullanılmaya başlandığı zaman, yani 2017

itibarıyla, Güneydoğu Avrupa'daki iletişim ağı çok farklı bir hale gelecek. Çünkü Avrupa Birliği, bir dizi iç bağlantıyı, interkonnektörü destekliyor. Ama ilginç bir mesele var burada; o da Avrupa, yani piyasa. Azerbaycan'ın gaz ihracı için Avrupa şansı ve diğer tedarikçilerin Avrupa şansı ne durumda?

Geleneksel olarak şu varsayılıyor: Avrupa Birliği'nin ana akımı, Avusturya hattından alıyor gazı ve buradan yola çıktığınız zaman Avrupa'da her yere ulaşabiliyorsunuz. Ama şimdi tam bir kuşku dünyası içindeyiz. Avrupa'nın gereksinimleri ne olacak, ithal gereksinimleri ne olacak, bilmiyoruz. Rusya'nın arzı ne olacak, "sheil gas" vesaire ne olacak; hiçbiri konusunda bir fikrimiz yok.

İşte bir örnek: Bu örnek bize Avrupa ithalatı ile Rus ihracatı arasındaki ilişkiyi gösteren çeşitli ilginç rakamlar barındırıyor.

Şekil 2:

Dünya Gaz 2008-10 (bcm olarak)

ÜRETİM

	2008	2009	2010	Değişim 08/09	Değişim 09/10
• ABD	570.8	582.8	611.0	1.0%	4.7%
• Rusya	601.7	527.7	588.9	-12.3%	11.6%
• AB	189.4	171.5	174.9	-9.55%	2.0%
• Dünya	3,062.1	2,975.9	3,193.3	-2.8%	7.3%

TÜKETİM

	2008	2009	2010	Değişim 08/09	Değişim 09/10
• ABD	658.9	646.7	683.4	-1.9%	5.6%
• Rusya	416.0	389.6	414.1	-6.3%	6.3%
• AB	489.7	458.5	492.5	-6.4%	7.4%
• Dünya	3,026.4	2,950.2	3,169.0	-2.5%	7.4%

Kaynak: BP Dünya Enerji Görünümü İstatistikleri, Haziran 2011.

Yine bu kuşkunun örneklerinden birini görmek istiyorsanız, 2008-2010 arasındaki değişikliğe bakın, Avrupa politika varsayımları konusundaki değişikliklere bir bakın. Eski yüksek talep senaryosuna karşılık yeni bir düşük talep senaryosu söz konusu. Bu, 168 BCM'den

çıkıyor. Bir başka deyişle, Avrupa Birliği planlayıcılarının perspektifleri, Rusya'nın bütün ihracat hacmini kapsayacak şekilde genişlemiş. Yani bir başka deyişle, bilmiyoruz. Makul içinde şunu varsayabiliriz: Avrupa Birliği, gerçekten de giderek artan hacimlerde ithalata devam edecek, ama kesin rakamları tam olarak bilmiyoruz. Bu nedenle Güneydoğu Avrupa önem taşıyor.

Güneydoğu Avrupa

Güneydoğu Avrupa'yı hem Türkiye bağlamında, hem de Türkiye'nin dışındaki bağlamda ele alabilirsiniz. Burada önemli olan şey ise şu: Hem Türkiye, hem de Güneydoğu Avrupa'nın diğer kısmı hızla büyüyen ülkeler. Biz, Türkiye'nin İran'da, Rusya'da, Azerbaycan'da, Cezayir gibi bölgelerde yatırımları olduğunu görüyoruz gaz konusunda. Peki, Güneydoğu Avrupa'nın diğer kısımlarında ne oluyor?

Türkiye üzerinden gelen gazın çok büyük bir kısmı, yüzde 89'u Rusya üzerinden geliyor. Dolayısıyla, enerji güvenliği hakkında elbette ki bazı kaygıları var ve enerjileri çeşitlendirmek istiyorlar bu nedenle, sadece Rusya'ya bağımlılıktan kurtulmak istiyorlar. Burada oldukça büyük bir potansiyel bulunmakta elbette. Biz, gerçek durumun ne olduğunu da bilmiyoruz esasında, ama bütün işaretlerin şu an çok olumlu olduğunu görüyoruz. En azından rezervler bağlamında gelişim çok daha farklı bir konum oluşturuyor.

Şekil 3:

	2005	2020	2020	2020	2020
	Gerçek- leşen	Taban	Taban	Yeni Enerji Politikası	Yeni Enerji Politikası
Petrol Fiyatı		\$61/bbl	\$100/bbl	\$61/bbl	\$100/bbl
Toplam	516	585	514	462	400
Net İthalat	298	452	383	337	284
Yerli Petrol	218	133	131	124	116
İthalat Değişimi 2005-2020		+154	+85	+39	-14

Burada (Şekil 3), gelecekte ne olacağına dair Amerika Birleşik Devletleri'nin tahminini görüyorsunuz. Burada bazı düzenlemeler var. Peki, etki ne olacak? Üretimde önemli değişimlerin olması biraz zaman alacaktır; ancak, etkisi bundan çok daha öncesinde hissedilecek. Siz bu durumu Rusya'ya geçmişte olduğu gibi yapmayacaksınız, yapamayacaksınız ve Rusya'yla mücadele etmek çok daha zor olacak. Biz bunu son 2 yılda zaten gördük. Polonya, durumunu değiştirdiği zaman, Rusya'dan aldığı gazı değiştirdiği zaman, burada büyük oranda bir siyasi denge gördük. Polonya'da enerji güvenliği meselesi gelişmeye başladı. Fransa'ya baktığımızda ise kaygıları daha çok çevresel durum oluşturuyor. Burada sheil gazını geliştirmeyecekler. Kendi ülkeme, İngiltere'ye baktığım zaman ise başka bir şey görüyorum.

Görünen o ki, çok fazla sayıda kaynak bulunmakta. İngiltere gaz temininin dörtte biri buradan gelmekte ve burada bir doğal güzellikten bahsediyoruz. Biz, çevreden mi bahsedeceğiz; yoksa gaz üretiminin bir mühendislik ürünü olduğundan mı, üretim olduğundan mı bahsedeceğiz? Bu bölge daha öncesinde mühendislik alanıyla tanınan bir yer. Burada çok enteresan bir denge bulunmakta ve bunu nasıl gerçekleştirebileceğimizi de bilmiyoruz.

Peki, şimdi elimizde Doğu Akdeniz havzası var. Türkiye'nin Kıbrıs'la ilgili olan sorununu biliyoruz. Ancak, bu tartışmaya girmeden önce diğer konulara birazcık bakalım. Türkiye, Shell ile işbirliği halinde mi? Türkiye ve Suriye şu an olan şeyde işbirliği yapıyor mu? Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile bu enerji kaynakları konusunda işbirliği yapıyor mu?

Bizim burada konuştuğumuz şey, potansiyel büyük bir kaynak. ABD tahminlerine göre, bu kaynaklar Lübnan, Suriye ve İsrail'de bulunuyor. Kıbrıs tarafına bakılmamış durumda. Burada önemli olan şey ise şu: Güney Kıbrıs ve İsrail, burada nasıl bir sınırlama anlaşmasına varacaklar? Kendi aralarında bu konuda işbirliği yapmak

kolay. Ama eğer Kıbrıs tarafında da bu tür bir büyük gaz rezervi bulunursa, bu tür bir petrol rezervi bulunursa, bu farklı bir konu olacaktır; burada gazı işlemek için bir enerji tesisinin bir ülkede gerçekleştirilmesi, diğer ülkede bir kaygı alanı olacaktır. Büyük kaynaklar, büyük rezervler var burada ve daha önce de bahsettiğim gibi, çok fazla tartışmalı konu var. Filistin konusuna değindim; ancak, Filistin sularında da 10 yıl kadar önce BP tarafından gaz rezervleri keşfedildi.

Rusya

Rusya'nın düşüncelerine gelecek olursak; Ruslar, resmi olarak halen bunun farklı bir durum olduğunun farkındalar ve Gazprom bunu çok ciddiye alıp, bu konuda ne yapacakları, Avrupa pazarında neler gerçekleştirecekleri konusunda kaygılar taşıyor. Rusya'nın gazı nasıl üreteceğini bilmiyoruz; dolayısıyla, bunu nasıl ürettireceğimizi de bilmiyoruz, nasıl satın alacağımızı da bilmiyoruz. Eğer Rusya perspektifinden bakacak olursak, onlara nasıl gazı satacakları bilmeleri gerekiyor. öncesine kıyasla artık çok daha güvensiz, belirsiz bir dünyada yaşıyoruz. Rusya Enerji Bakanının belirttiğine göre, Gazprom, bazı Avrupalı ortakların gerekçeleri nedeniyle şu an Avrupa'ya gaz ihraç eden ana güç olmamalı. Belki Çin'den gaz almak istiyorlar. Ama burada bir sorun bulunmakta. Burada Çin'le bir anlaşma imzalamak zorundalar ve halen müzakerelerde bir sonuca varılamadı.

Fatma Berna Vatan (BAŞKAN)- Sayın Roberts’a teşekkür ediyoruz.

Üçüncü sunumumuz “Küresel Enerji Arenasında Rusya: Aktöre Özel Bir Analiz” başlıklı. Sunumu Sayın Evrim Eken yapacaklar.

Evrım Eken 1980 yılında Ankara’da dünyaya geldi. Lisans ve Yüksek Lisans derecelerini sırasıyla 2002 ve 2006 yıllarında, İstanbul Üniversitesi Siyasi Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler bölümünden aldı. 2004 ila 2006 arasında, Saint-Petersburg Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesinde, aynı üniversitenin Uluslararası İlişkiler Bölümünde yazdığı “Rusya Federasyonu’nun Orta Asya’daki Doğalgaz Politikası ve Gazprom” başlıklı mastır tezi için Rus Dili ve benzer konular üzerine çalıştı. Eken, 2006 Aralık ayından beri Saint-Petersburg Devlet Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Teorisi ve Tarihi Bölümü’nde doktora öğrencisidir ve 2012 Şubat’ında tamamlanacak olan, “Rusya ve Türkiye’nin Mevcut Enerji Politikaları: Gaz Şirketlerinin Rolü” adlı doktora tezi üzerinde çalışmaktadır. Başlıca araştırma alanları Rusya’nın dış siyaseti ve enerji politikası ile bunların aktörleri, Türkiye’nin dış enerji politikası ve aktörleri, devletlerarası ilişkilerde ve dünya siyasetindeki kuruluşlar ve Uluslararası İlişkilerdeki aktör-yapı çekişmeleridir. Buyurun Sayın Eken.

KÜRESEL ENERJİ ARENASINDA RUSYA: ENERJİ SÜPER GÜCÜ OLMA HEDEFİ HAYAL MI?*

EVİRİM EKEN

St.Petersburg Devlet Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Fakültesi,
Uluslararası İlişkiler Tarihi ve Teorisi Bölümü Doktora Öğrencisi

*TMMOB’nin 17-19 Kasım 2011 tarihleri arasında İstanbul Kültür Üniversitesi’nde düzenlediği Uluslararası Enerji Sempozyumu’nda 17 Kasım 2011 tarihinde “Küresel Enerji Arenasında Rusya: Aktör-Spesifik Bir Analiz” başlığıyla sunulan bildirimin, sempozyum bildiri kitabı için güncellenmiş versiyonudur.

Giriş:

Soğuk Savaşın iki süper gücünden birinin uluslararası arenadaki varisi olan Rusya Federasyonu Aralık 2005'teki Ulusal Güvenlik Konseyi toplantısında kendine “enerji süper gücü” olma hedefi koymuştur ve V. Putin tarafından dünya kamuoyuna resmen ilan edilmiştir¹. Bu sıfatı kendine yakıştıran tek ülke de Rusya değildir. Kanada Başbakanı Harper 2006'daki bir konuşmasında “Kanada yükselen bir enerji süper gücüdür” ve 2007'deki bir konuşmasında da ülkenin yenilenebilir enerji teknolojileri geliştirmekteki başarısına atfen “Kanada gelecekte temiz bir enerji süper gücü olabilir“ ifadelerini kullanmıştır².

Peki “enerji süper gücü” nedir? Uluslararası düzeyde kabul görmüş kriterleri mevcut mudur? Yoksa bu bir retorikten başka bir şey değil midir? Doğrudan bu türden bir gücü kavramsallaştırmaya dönük teorik bir çalışma bulunmamakla birlikte, bazı yazarlarca, empirik bazı ülke analizlerinde enerji süper gücü olmak için gereken kriter ve koşullar saptanmaya çalışılmıştır. Örneğin, Peter Rutland sadece enerji kaynakları bakımından zengin olmanın küresel ölçekte süper güç olmak için yeterli olmadığına dikkat çekmiş; ancak etkin diplomatik, ekonomik ve askeri kaynaklar yani *sert güç* (hard power) unsurlarının varlığı ile ülkenin küresel bir enerji süper gücü olabilme olasılığının güçlenebileceğinin altını çizmiştir³. Rus uzman Andrey Kazantsev de paralel bir görüş sergilediği çalışmalarında bir *yumuşak güç* (soft power) tesis etme aracı olarak Rusya'nın enerji kaynaklarının Orta Asya başta olmak üzere bölgeler düzeyinde önemini vurgulamıştır⁴. Rusya'da bu hedefin ideolojik zemininin biçimlenmesinde rolü bulunan ve hatta 2006'da bu konuda bir kitap yayınlayan Rus stratej

¹ Vladimir Putin, “Opening Address to the Meeting of Security Council of Russia on the Role of Russia in Guaranteeing International Energy Security”, 22 December 2005.

² Annette Hester, “Canada as the “Emerging Energy Superpower”: Testing the Case”, Canadian Defence and Foreign Affairs Institute, 2007.

³ Peter Rutland, “Russia as an Energy Superpower”, New Political Economy, Vol.13, No.2, June 2008, pp. 203-210.

⁴ А.А. Казанцев. «Большая игра» с неизвестными правилами: мировая политика и Центральная Азия. М.: Фонд «Наследие Евразии», 2008. С.150-151.

Konstantin Simonov ise ihracatçı ülkelerin artan etki kapasitesine dikkat çekmekte, küresel düzeyde etkili ulusal enerji şirketleri yaratmak marifetiyle bu hedefin tutturulabileceğini düşünmektedir⁵. Enerji süper gücü olmanın ön koşulunun dünya pazarında etkili bir üretici ülke olmak olmadığı, tüketici ülkelere de bu sıfatın verilebileceği görüşünde olan yazarlar da mevcuttur. Örneğin, Michael Klare, uluslararası enerji piyasalarında ve enerji tüketim dengesindeki belirleyici rolüne dikkat çekerek Çin'i 21. Yüzyılın enerji süper gücü olarak tanımlamıştır⁶.

Şüphesiz enerji kaynaklarına erişim mücadelesinin hiç olmadığı kadar kızıştığı 21. yüzyılda, birincil enerji kaynakları bakımından zengin olan ülkeler için, bu kaynakların ekonomik olduğu kadar politik kazanımlar da sağlaması beklentisinin yükselmesi, hatta bu beklentinin küresel ölçeğe taşınması kısmen haklı bir zemine oturtulabilir. Ancak, Suudi Arabistan örneğinde olduğu gibi zengin kaynaklara sahip olmanın küresel bir güç olmak için yeterli olmadığı da dikkate alınmalıdır. Çünkü ülke ekonomisi büyük oranda enerjiden elde edilen gelirlere bağlı olan bu ülke, kalkınması için ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetlerin tamamına yakınına ithal etmektedir. OPEC kanalıyla zaman zaman üretim miktarları ve petrol fiyatları üzerindeki sınırlı müdahil olabilme kaabiliyetine rağmen, ülkeyi küresel düzeyde önemli politik ve ekonomik etki yaratacak bir süper güç namzeti olarak dahi tanımlamak mümkün değildir. Petrostate tanımı bu ve bunun gibi ülkeler için daha uygun düşmektedir.

Yukarıda bahsi geçen yazarların dikkat çektiği kriter ve koşulların yanı sıra, ülkenin ulusötesi faaliyet gösterebilen bir politika yapıcı olması, daha açık bir ifadeyle, kendi geliştirdiği politikaların pratikte hedefine ulaşması ve ileri sanayi toplumunun en belirleyici özelliklerinden biri olan yeni teknolojiler geliştirmekte ve

⁵ Константин Симонов, Энергетическая сверхдержава, Москва: Алгоритм, 2006.

⁶ Michael T. Klare, "China: the 21st century energy superpower", European Energy Review, 30.09.2010.

pazarlamakta kat ettiği yol da bu türden bir gücün ortaya çıkmasını mümkün kılabilir. Böylelikle sadece kaynakları için pazar yaratan bir ihracatçı değil; bölgesel ve küresel etki yapabilecek enerji projelerini gerçekleştirebilen, fiyatlar üzerinde belirleyici, geleceğin enerji teknolojilerini üreten ve yeni pazarlar yaratan bir güç olabilir. Bununla birlikte küresel ekonomide güçlü konumda, iyi eğitilmiş beşeri kaynağa sahip ve sert güç unsurlarını sağlamış bir tüketici ülke de enerji kaynaklarının paylaşımı, proje geliştirme, pazarın kurallarını ve işleyişini belirleme konularında etkin konuma erişebilir.

Bu kriterler dikkate alındığında Rusya'nın enerji süper gücü olma hedefi, bu çalışmada detaylı bir şekilde ele alacağımız çoğu ulusal enerji sektörü ve iç politik-ekonomik ortam kaynaklı olumsuz koşulların ve uygulamaların devam etmesi durumunda bugün itibarıyla bir retorikten başka bir şey ifade etmemektedir. Diğer taraftan, nükleer silahlara sahip olmasına rağmen, son dönemde üst düzey devlet yöneticileri tarafından da ifade edildiği gibi sert güç unsuru olarak Rus ordusunun ve askeri sanayisinin de yüklü yatırım gerektiren kapsamlı bir modernizasyona ihtiyacı bulunmaktadır. Bu da enerji kaynaklarından gelen gelirlere hat safhada bağımlı bütçeden eş zamanlı olarak hem sektörel yatırımlara, inovasyon teknolojilerinin geliştirilmesine, sosyo-ekonomik sorunların çözümüne hem de ordu modernleşmesine gereken payların nasıl ayrılacağı sorusunu akla getirmektedir. Ancak, mevcut olumsuzluklara rağmen, Fiona Hill gibi uzmanların da vurguladığı gibi küresel bir stratejik kaynak olma yolundaki zengin doğalgaz kaynakları sayesinde, ulusal sektörde belirleyici ve ulusötesi etki kaabiliyetine sahip enerji devi Gazprom'u reforme edebilmesi durumunda Rusya enerjide süper güç konumunu zorlayabilir⁷. Çünkü, küresel enerji arenasında son yıllarda kaynakları kontrol eden ulusal şirketlerin, çok uluslu şirketlerle rekabet gücünün artmasının yanında, gelecekte çok daha güçlü konuma

⁷ Fiona Hill, "Russia: The 21st Century's Energy Superpower?", Brookings Institution, 25.03.2002.

ulaşabileceklerinin sinyalini veren gelişmeler gözlenmektedir. Ancak, Rusya'nın gaz sektörü ve şirketlerinde reform ciddi düzeyde politik ve ekonomik yapısal dönüşüm gerektirmektedir. Bunun gerçekleşebilmesi için gereken siyasi irade ise, bize göre, bugün olmadığı gibi yakın gelecekte de mevcut durumun devamı şeklinde bir eğilimin olacağını iddia etmek mümkündür.

Rus Enerji Sektörüne Genel Bakış: Mevcut Durum, Yatırım Planları ve Temel Problemler

Rusya ispatlanmış ve tahmin edilen enerji kaynakları verilerine göre dünyanın önemli birincil enerji kaynağına sahip ülkelerindendir. Yalnız, tahmin edilen ve ispatlanmış verilere ilişkin dünyadaki enerji kuruluşlarının ve hatta Rusya'daki resmi ve bağımsız kuruluşların verdiği rakamların birbirini tutmadığını belirtmekte fayda var. Örneğin, 2030 Enerji Stratejisi Belgesi'nde tahmin edilen gaz rezervleri 164.2 trilyon m³'tür. ROSNEDRA verilerine göre ise 150 trilyon m³'tür. Rus resmi kurumlarının rakamlarının, yerli ve yabancı bağımsız kuruluşlarınkine nazaran daha yüksek olmasının projelerine yatırımcı çekmek ve güvenilir bir arz kaynağı olduğunu göstermek amaçlı olduğu ileri sürülebilir. Yine rakip yabancı enerji kuruluşlarının verileri düşük göstermesini mevcut rekabette Rus kaynaklarının abartıldığı izlenimi yaratarak, esasında kendi projelerini öne çıkarmayı hedeflendikleri şeklinde yorumlamak da mümkündür. Aslında kaynakların çokluğu bugünün ve geleceğin enerji dengesinde etkili bir değişken olarak karşımıza çıksa da, Rusya'nın bu kaynakları ekonomik ve politik amaçları doğrultusunda kullanabilme olasılığı kaynakların dış pazar payının artıp artmayacağına bağlıdır. Bu da içerideki üretim miktarlarının hedeflenen düzeylere ulaşmasına bağlı olduğu kadar, önümüzdeki onyıllarda yenilenebilirler başta olmak üzere alternatif kaynak teknolojilerinin alacağı mesafeyle de doğrudan ilişkilidir. Çünkü, enerjide dışa bağımlılık hemen hemen tüm Avrupa ve Asya ekonomilerinin aşmaya çalıştığı bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu teknolojilerin gelecekte etkin ve ucuz hale gelmesi

yaygınlaşmalarını sağlayacağından, Rusya gibi büyük birincil kaynak üreticileri için düşen fiyatların artan üretim ve taşıma maliyetlerini karşılayamaması gibi bir problemi ortaya çıkarabilir.

BP verilerine göre ispatlanmış doğal gaz kaynaklarının yaklaşık %23'ü Rusya'dadır, ve yaklaşık 44 trilyon m³ düzeyindedir. Rus kaynaklarına göre bu miktar 48 trilyon m³'tür. 2030 Enerji Strateji Belgelesine göre, keşif çalışmalarına hız verilerek 65 trilyon m³ doğal gaz rezervine ulaşılması hedeflenmektedir. Bugün itibariyle yıllık ortalama 650 milyar m³ üretim yapılmakta, bunun yaklaşık 460 milyar m³ iç pazarda tüketilirken, 150-160 milyar m³'ü de ihraç edilmektedir. Üretimde meydana gelen problemler nedeniyle, Orta Asya'dan gaz ihraç etmek marifetiyle açık kapanmaya çalışılmaktadır. Şu ana dek yapılan anlaşmalar ve devreye girmesi beklenen projelerin hayata geçmesi durumunda, 2030 yılı itibariyle yıllık üretimin 1 trilyon m³'ü geçmesi gerekmektedir. Ancak, artan üretim, yeni saha geliştirme, gaz depolama tesislerinin inşası, mevcut iletim hatlarının %50'ye yakınının yenilenmesi, ülke içinde gaz dağıtım şebekesinin geliştirilmesi için gereken yatırım 2007 rakamları baz alınarak yapılan hesaplamalara göre 565-590 milyar dolar civarındadır. Bu miktarın artması da ihtimal dahilindedir. Aşağıda daha detaylı biçimde ele alacağımız üzere, bugün sektörde çoğu aslında petrol sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin daha aktif rol alma çabalarına rağmen Gazprom'un tekel konumu dikkat çekmektedir, gereken bu yatırımları finansal ve hukuki yapısı ve mevcut politik ortamda nasıl hayata geçirebileceği de kuşku uyandırmaktadır.

Petrolde dünya ölçeğinde daha az iddialı olan Rusya'da ispatlanmış kaynaklar 10.8 milyar ton civarındayken, yıllık üretim 2010 rakamlarına göre 505 milyon tondur, bunun 228 milyon tonu içerde tüketilmekte 246,8 milyon tonu da ihraç edilmiştir. Başka bir ifadeyle, günümüz dünyasının petrol üretiminin %5'ini gerçekleştirmektedir ve 5. sıradadır. Kaynakların hızla tükenmesine paralel olarak ihracatın 2020'den sonra düşüş eğilimine gireceği ve 252 milyon tondan

2030'da 248 milyon tona düşeceği öngörülmektedir. Gaz sektörüne kıyasla serbest rekabet ortamının olduğu ve 20'nin üzerinde şirketin faaliyet gösterdiği petrol sektörü için öngörülen yatırım gereksinimi de rekor düzeydedir. 2007 rakamları baz alınarak yapılan hesaplamalara göre 609-625 milyar arasında yatırım gerekmektedir.

Petrol ve gaz pazarlarında oldukça güçlü bir konumda olan Rusya termal kömür ticaretinin %12'sine, nükleer enerji pazarının %5'ine, nükleer reaktör pazarının %15'ine, uranyum zenginleştirme pazarının %45'ine, işlenmiş nükleer yakıt dönüşümü (spent fuel conversion) pazarının %15'ine hakimdir. Dünyadaki doğal uranyum üretiminin de %8'ini gerçekleştirmektedir.⁸

Özelleştirme süreci halen tartışılan elektrik sektöründe de üretim, dağıtım ve pazarlama alanlarında önemli problemler mevcuttur. Bunların başında Rusya'nın hala pek çok bölgesine elektrik götürülememiş olması, kayıp-kaçaklar ve doğalgazın payının yüksekliği sayılabilir. Yeni strateji belgesinde, 2030'a dek nükleerin elektrik üretimindeki payının %15.7'den %19.8'e; yenilenebilir ve hidroliğin payının %16.1'den % 19.1'e çıkarılması hedeflenmektedir. Sektörel yatırımların ise 2030'a dek 888 milyar doları bulacağı ifade edilmektedir.

Bunlara ek olarak 2030 Strateji belgesinde, 2007 rakamları baz alınarak hesaplanan maksimum yatırım ihtiyacı yenilenebilir teknoloji geliştirmede 134 milyar dolar, enerji tasarrufu için 259 milyar dolar, enerji arzı alanında 588 milyar dolara ulaşmaktadır. Bu durumda Rus enerji sektörüne 2030'a dek toplamda asgari 2366 milyar dolar azami 2765 milyar dolar yatırım yapmak gerekmektedir.

Bugün itibarıyla üretim ve taşıma maliyetlerinin yüksekliği en önemli sektörel problemlerden biridir. Batı Sibirya'da 1950'lerden beri aktif

⁸ Энергетическая политика – Энергетическая Стратегия России на период до 2030 года. Москва: ГУ ИЭС Минэнерго России, 2010, с. 21.

üretim yapılan sahalarda, kalan kaynakları derin katmanlardan çıkarma zorunluluğunun maliyetleri arttırması, Doğu Sibiry ve Kuzey Denizi'ndeki yeni sahalarda çetin iklim koşulları sebebiyle üretim maliyetlerinin yüksekliği yanında Avrupa'daki pazarlara erişim uzun mesafeler kat edilmesini gerektirdiğinden ulaştırma maliyetleri de yüksektir. Örneğin, Orta Doğu ve Afrika'daki petrolün varili avantajlı iklim ve saha koşulları ile görece ucuz emek gücü nedeniyle 2-6 dolar civarındayken, Rusya'da 15-20 doları bulmaktadır. Doğalgazda da 1000 m³ doğalgazın üretim maliyeti 20-22 dolar civarındadır ve yakın gelecekte de bu maliyetler artış eğilimindedir. Bununla birlikte, Libya'dan Avrupa'ya 600 km., Norveç'ten 1000 km. boru hattı döşemek yeterli iken, Rusya'nın, örneğin Batı Sibiry'daki Tümen sahalarından çıkarılan kaynakların batı pazarlarına sevkiyatı için 3000 km. hat döşemek gerekmektedir. Şüphesiz, bu durum, daha büyük yatırım maliyetleri üstlendiğinden, diğer üreticilere karşı Rusya'nın rekabet gücünü azaltmaktadır.

Diğer taraftan, özellikle Rus parlamentosunun alt kanadı Duma'da güçlü konumda olan petrol ve doğalgaz lobisi, üretim maliyetlerinin yüksekliği nedeniyle üretici şirketler lehine vergi indirimleri sağlayacak yasalar çıkarılması yönünde baskı yapmakta ve şirketler lehine önemli kazanımlar elde etmektedir. Aynı durum uluslararası projelerden devlet kasasına girmesi beklenen vergi gelirleri için de söz konusudur⁹. Bu da devlet bütçesinin gelirlerini azaltması nedeniyle Maliye ve Ekonomi Bakanlıkları ile sektörel denetim yapan enerji kuruluşları ile kamu ve özel enerji şirketlerini karşı karşıya getirmektedir.

Rusya yukarıdaki verilerden de anlaşılacağı üzere sadece dünyanın en büyük enerji üreticilerinden değil, aynı zamanda en büyük tüketicilerinden biridir. Üretilen enerjinin büyük bir kısmı ülkede tüketilmektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından iç

⁹ Борис Немцов, Владимир Милов, Независимый экспертный доклад «Путин» и «Газпром». – М.: 2008, С.35.

piyasada fiyatların serbest bırakılmasına karşılık, ihraç edilen enerji ürünlerinin fiyatlarıyla kıyaslandığında son derece düşüktür. Sosyo-ekonomik açıdan, özellikle orta kesim ile küçük ve orta ölçekli sanayi kuruluşlarının gelir düzeyinin Avrupa'daki fiyatlardan alım yapamayacağı gerçeği, özellikle doğalgaz fiyatlarının devlet tarafından düşük tutulmasını gerekli kılmaktadır. Başka bir ifade ile, Rusya örneğin ürettiği gazın yaklaşık 1/3'ünü ihraç etmekte, ancak enerji gelirlerinin 2/3'ünü ihracattan sağlamaktadır. Yalnız şu noktanın altını çizmek gerekmektedir: Rus basınına göre, örneğin Amerika'daki tüketicilere kıyasla iç piyasada doğalgaz fiyatları yüksektir ve Rus devleti 2014 yılına kadar iç piyasadaki fiyatların özellikle merkezi eyaletlerde 120 dolar seviyesine çıkarmayı hedeflemektedir¹⁰. Bunun gerçekleşmesi ise küçük ve orta düzeydeki sanayi kuruluşları ile işletmelerin pek çoğunda iflası tetikleyebileceği gibi orta kesimdeki Rus yurttaşlarının son dönemde iktidara karşı yükselen olumsuz tepkisinin artmasına neden olacaktır. Dolayısıyla bu politika ülke için ciddi ekonomik ve mevcut iktidar için politik riskler taşımaktadır. Diğer taraftan, 2006 yılında çıkarılan yasa ile gaz ihracatında tekel konuma ulaşan ve iç piyasada fiyatların yükseltilmesi lobi faaliyetlerine ara vermeyen Gazprom açısından da bu politika uzun vadede olumsuz sonuçlar doğurabilir. Çünkü devletin içerdeki düşük fiyat politikasına karşı lobi yapan Gazprom, bir taraftan da iç pazardaki payını düşürme eğilimine gitmiştir, bu özel şirketlerin payının yaklaşık ülke genelinde %27'ye ulaşmasına, bazı eyaletlerin gaz arzının tamamının da Novotek gibi şirketlerce sağlanmasına neden olmuştur¹¹ ve bu oran sürekli artmaktadır. Fiyatların yükselmesi, özel şirketler için kazanç anlamına gelirken, Gazprom için eski müşterilerini geri çevirip çeviremeyeceği sorunu gündemine getirmiştir. Kaldı ki, farklı teknolojilerle üretilen gazın (kayaç gazı, LNG gibi) iç ve dış piyasalardaki payının artma olasılığı çok

¹⁰ Газ в России стал дороже, чем в США, Независимая Газета, 16.01.2012.

¹¹ Али Алиев, Независимые производители газа продолжают теснить «Газпром» на внутреннем рынке, Эксперт Онлайн, 11.11.2011, www.expert.ru.

kuvvetliyen, ar-gede geri kalması durumunda, Gazprom için doğalgaz iletim hatlarında tekel pozisyona sahip olmak orta ve uzun vadede dezavantaja dönüşebilir.

Enerjiye Bağımlı Ekonomi ve İç Politik Ortam

Sektörün kendi içindeki problemleri ve büyük yatırım gereksinimlerinin yanında ekonominin büyük ölçüde enerji gelirlerine bağımlı oluşu ve iç politik ortamda enerji şirketleri üzerinde hakimiyet sağlamanın politik bir yarışı da beraberinde getirmiş olması, başka bir deyişle, enerjinin siyaseti de finanse ediyor olması enerji süper gücü olma hedefine ulaşılması önündeki diğer iki önemli etkidir.

Günümüzde Rus ekonomisinin yaklaşık %33'ü enerji gelirlerine bağlıdır. Hazar'ın kaynaklarını da içine alan SSCB'de dahi bu oran %17'yi geçmemiştir. En son 2008 güzünde patlak veren küresel ekonomik krizinde de açıkça görüldüğü üzere Rus ekonomisi "Hollanda hastalığı" diye tabir edilen belli bir gelir kalemine bağlı olmanın ciddi risklerini taşımaktadır. Örneğin, 2008 küresel ekonomik krizinin ardından, azalan talep nedeniyle Rusya'daki doğalgaz üretimi %12.1 oranında düşmüştür.¹² Ağustos 2008'de 150 dolar seviyesine erişen petrolün varil fiyatı, kriz ertesinde 2009 yılı başında 34 dolar seviyesine inmesinin ardından, Rusya petrolün varil fiyatının 90 dolardan hesaplandığı 2009 bütçesini revize etmek zorunda kalmıştır. Dünyanın 25 ekonomisi içinde en büyük darbeyi alan ülkeler arasındadır. GSMH'si 2009'da %7.9 oranında düşmüştür. Çünkü, uzmanların dikkat çektiği gibi, petrolün varilindeki her 10 dolarlık düşüş GSMH'da %0.5'lik azalmaya neden olmaktadır¹³.

2012 yılı başı itibariyle, Arap baharının ve İran krizinin etkisi altında petrol fiyatları 120 dolar seviyesini aşmıştır. Uzmanlara göre bu durum bir süre daha devam edecektir. Sonbahardaki ABD başkanlık

¹² BP Statistical Review of World Energy, June 2010, s.4

¹³ Надежда Родова. Трудности модернизации // НГ-Энергия, 11.01.2011.

seçimleri fiyatlarda değişim için yeni bir milat olabilir. Cumhuriyetçilerin kazanması savaş olasılıklarının daha gür sesle konuşulmasına neden olacağından artış eğilimi devam edebilir. Ya da İran krizinin aşılmasında diplomatik yollarla başarı sağlanabilirse, Hürmüz boğazından geçişler rahatlayacak, uygulanan yaptırımların hafiflemesiyle artan petrol arzı petrol fiyatlarda düşüşe neden olacaktır. Genel kanı bunun gerçekleşme olasılığının bugünkü konjonktürde güç olduğu yönündedir. Ayrıca petrolün uzun bir süre daha 100 doların altını görmeyeceği beklenmektedir. Bu durum, doğal olarak Rusya’nın lehinedir. Ancak, yakın dönemde istifa eden Maliye eski bakanı A. Kudrin’in de ifade ettiği gibi petrolün varilinin 110-112 doların altına inmesi Rusya ekonomisi için kriz anlamına gelecektir.

Rusya’da yönetim bunun farkında olarak Strateji 2020 Projesi geliştirmiştir. Yine 2020 ve 2030 Enerji Stratejisi belgelerinde de bağımlılığın azaltılması gerektiği vurgusu çok kez tekrarlanmaktadır. İçeriği ve uygulamaları halen siyasi ve akademik çevrelerde tartışma konusu olan Strateji 2020 projesi ülkeyi “Hollanda hastalığından” kurtarmanın yollarını aramaktadır. Buna göre, ekonomi dallarında çeşitlenmeye gidilmesi, ileri sanayi toplumu olmanın gereği olan inovasyon teknolojileri geliştirme ve pazarlamada Rusya’nın küresel düzeyde başarı kazanması hedeflenmektedir. Ancak şu ana kadar önemli bir mesafe alındığı söylenemez. Diğer taraftan, bunu gerçekleştirebilecek yüksek öğrenim görmüş orta sınıfın Mart 2012’de, altı yıllığına devlet başkanlığına tekrar seçilen Putin iktidarına yükselen tepkisi beyin göçünün hızlanması sonucunu da doğurabilir.

“Gerçek politik güç merkezi kim ya da kimler” tartışmalarının hala hız kesmediği Rusya’da enerji sektörü ve şirketleri politik hayatta önemli bir yere sahiptir. Örneğin, 1990’lı yıllarda Rus ekonomik ve politik yaşamına çoğu petrol sektöründeki özelleştirmeler sonrası ortaya çıkan oligarklar ile gaz sektörüne ve politikalarına adeta tek başına yön veren Çernomırdin ve Vyahirev gibi nomenklatura üyeleri

etkili olmuşlardır. Onların etkisi altındaki Gazprom ile A. Çubais yönetimindeki Birleşik Elektrik Sistemi gibi şirketler de dönemin etkili oligarkları arasında sayılmaktadır. Bu dönemde 1994'te imzalanan güven anlaşması ile Gazprom'un %38'lik devlet hissesi R. Vyahirev tarafından yönetilmiştir. 1996'daki devlet başkanlığı seçimlerinin finansmanı dahil Gazprom siyasi hayatın belirleyici aktörlerinden olmuştur. Belarus ve Ukrayna gibi ülkelerin siyasetinin finansmanı da Rusya yanlısı yöneticileri işbaşına getirebilmek için dolaylı ya da doğrudan Gazprom tarafından sağlanmıştır.

Vladimir Putin'in ilk devlet başkanlığı döneminde (2000-2004) ekonominin ve siyasi yönetimin merkezileşmesi için önemli adımlar atılmış, Yeltsin döneminde ortaya çıkan ve Putin'e siyasi rakip olabilecek Berezovski ve Hodorkovski gibi oligarklar bertaraf edilmiştir. Ancak sistem yeni, Putin'e yakın oligarklar yaratmıştır. İkinci başkanlık döneminde ise (2004-2008) devlet şirketlerinde Kremlin etkisinin güçlenmesi sağlanmıştır. Bunun en belirgin örneği Gazprom'daki devlet hissesinin %50,2'ye çıkarılması olmuştur. 2008 başkanlık seçimlerinde de petrol lobisinin desteklediği Seçin'den ziyade, Gazprom yönetiminden D. Medvedev'in adı ön plana çıkmış ve 2012'ye dek Putin'in gölgesinde devlet başkanlığı koltuğunun sahibi olmuştur. Liberal bir hukukçu olan D. Medvedev sistemin ve dolayısıyla Gazprom'un reforme edilmesi gerektiğini sıkça vurgulamış olsa da ciddi yapısal problemlerin aşılmasına dönük kendi politikalarını hayata geçirememiştir.

2008'de yapılan anayasa değişikliği ile devlet başkanının 6 yıla çıkarılması kararlaştırılmış ve Putin'in iki kez daha seçilebilmesinin önü açılmıştır. 90'ların başından beri ilk kez palazlanan siyasi muhalefete rağmen 4 Mart 2012'deki seçimlerde %64 oy alan Putin yeniden devlet başkanı olmuştur ve 2024'e dek iktidarda kalması da yasal olarak mümkündür. Bu doğal gaz sektöründe yeniden Kremlin etkisinin artması anlamına gelmektedir. Seçim öncesi Putin'in daha önceki açıklamalarının tersine Gazprom'un da özelleştirilebileceği

yönünde yaptığı açıklamalar ise bir çok uzmana göre en azından kısa ve orta vadede kolay gerçekleştirilebilecek bir şey değildir ve kamu şirketlerindeki yolsuzlukların olumsuz etkilediği liberal seçmenin sempatisini kazanabilmek için bir seçim taktiği olarak yorumlanabilir. Bize göre, hem iç siyaset hem de dış siyasetin önemli bir aracı olan Gazprom'un dağıtılması Kremlin tarafından desteklenmeyecektir. Ancak, bu yapısıyla gaz sektörünün ve Gazprom'un genişlediği petrol ve elektrik sektörlerinin yatırım problemlerinin aşılması çok kolay görünmemektedir. Buna karşılık Gazprom'un yok olmak için çok büyük olduğunun da altını çizmek gerekmektedir.

Diğer taraftan, Putin'in yeni başkanlık döneminde içerideki muhalefeti bastırmak ya da gölgelemek amacıyla dış politikada daha aktif ve hatta agresif politika izlenmesi beklenebilir. Avrasya Birliği oluşturma idealini gerçekleştirmek için BDT'nin ve Kollektif İşbirliği Örgütü'nün daha aktif çalışması ve Rus nüfusunun eski Sovyetler coğrafyasında genişlemesi için enerji kartlarını kullanması gerekecektir. Rusya, Belarus ve Kazakistan ile oluşturulan Gümrük Birliği'ni Ukrayna başta olmak üzere tüm BDT ülkelerini içine alacak şekilde genişletmek yolunu zorlayacaktır. Bunun sağlanabilmesi için de gaz diplomasisi başta olmak üzere enerji konuları Putin'in dış politik gündeminin üst sıralarında yer alacaktır.

Toparlarsak, siyasetin önemli ölçüde finansmanını sağlayan enerji şirketlerinin, siyasetçilerle derin ilişkilere sahip olması sektörün şeffaflığı önünde engel teşkil etmekte bu da yerli ve yabancı yatırımcıların tedirgin olması, çoğu enerji sektöründen elde edilen iç kaynakların da doğru, adil ve etkin bir şekilde yatırımlara dönüşmemesi anlamına gelmektedir. Yukarıda bahsedilen yatırımların gerçekleşmemesi ise Rusya için enerji süper gücü olma hayalinden biraz daha uzaklaşmak anlamına gelir.

Rus Enerji Politikasının Biçimlendiği Dış Politik Ortam

Strateji Belgelerinde’de açıkça belirtildiği gibi enerji sektörü ve şirketleri Rus dış politikasının hayata geçirilebilmesinde önemli role sahiptir. Zaten dış politikanın ana parametreleri de özellikle Putin dönemiyle birlikte büyük ölçüde enerji politikası parantezinde geliştirilmektedir. Buna karşılık, sektör ve şirketleri de dış ortamda meydana gelen gelişmelere karşı kırılgan bir yapıya sahiptir.

2008 Temmuz’unda Medvedev tarafından onaylanan son dış politika konseptinde çok kutuplu dünya düzeninin tesisi vurgusu yapılmaktadır. Putin’in 2007’de Münih’te yaptığı konuşmadan sonra sıkça Rus yöneticiler tarafından dile getirilen ABD’nin hegemonyasındaki dünya düzenine karşı tavır alınacağı vurgusu konseptle belgelenmiş olmaktadır. Yeni konseptte dikkat çeken bir başka detay da Rusya’nın yakın çevre algısını sadece eski Sovyet Cumhuriyetleri ile sınırlamadığı, tarihsel ve kültürel bağlarının olduğu ülkelere karşı korumacı bir politika izleyeceğini duyurmasıdır. Bu gelişmeyle soğuk savaş ruhunun canlandığına ilişkin yorumların sıkça siyasi ve akademik çevrelerce dile getirildiği bir döneme girilmiştir. Nitekim, Rusya’nın, bize göre, Nisan 2008’de Kosova’nın bağımsızlığına cevaben, yeni konseptin kabulünün üzerinden bir ay geçmeden Ağustos 2008’de dünyanın barışı konuştuğu Çin’deki olimpiyat oyunlarının gölgesinde, Gürcistan’ın muhtemelen ABD’nin desteğiyle G. Abhazya’daki Rus barış gücüne yaptığı saldırıya silahla cevap vermesi ve süren beş günlük savaşın ardından yeni bir bağımsız devletin ortaya çıkışı, büyük devletlerin küçük devletler üzerinden güç mücadelesi içine girdikleri soğuk savaş yıllarını anımsatmıştır. Bu müdahalede bu faktör kadar, Rusya için son derece hayati öneme sahip olan enerji transit yollarının güvenliğinin sağlanması amacı da etkili olmuştur.

ABD ile gerilimli ilişkiler, Rusya’nın sosyal, tarihi ve kültürel açıdan en yakın olduğu Ukrayna ile de arasını açmıştır. Turuncu devrimler,

Ukrayna'nın NATO ve AB ile üyelik hedefiyle yürüttüğü ilişkiler taraflar arasında sıkça gerginliğe yol açmaktadır. Rusya için önemli bir doğal gaz pazarı olan Ukrayna, aynı zamanda Rus gazının yaklaşık %90'ının Avrupa pazarına ulaştırıldığı transit ülkedir. Ancak 2011'de devreye giren Kuzey Akım ve yapılması planlanan Güney Akım ile bu payın aşağı seviyelere çekilmesi planlanmaktadır. Hemen hemen her kış Ukrayna'nın gaz çaldığı iddiasıyla yapılan gaz kesintileri ya da gaz kesilecek söylentileri Avrupa ülkeleri için de enerji arz güvenliğinin sağlanması sorununu gündeme getirmiştir. Ukrayna yönetiminde Rusya'nın desteğiyle seçilen Yanukoviç'in olmasına rağmen iki ülke arası geleneksel gaz savaşları son bulmuş değildir. Ancak sorunu sadece gaz çalma veya fiyat anlaşmazlığına indirgemek de yüzeysel bir analiz olur. Çünkü, sorunun özünde Rusya'nın tıpkı 2011 sonbaharında Belarus'un gaz iletim hatlarını kontrol eden şirketi Beltransgaz'ın tüm hisselerinin kontrolünün Rus Gazprom'a geçmesi örneğinde olduğu gibi Ukrayna gaz sisteminin kontrolünün tesisi hedefi yatmaktadır. Nisan 2010'da Rus ve Ukrayna gaz şirketlerinin birleştirilmesi ve Ukrayna gaz sisteminin işletmesinin Rusya'ya verilmesi teklifi bu gerçeği su yüzüne çıkmıştır. Ukrayna'nın AB'yi de işin içine alan, mevcut sistemin modernize edilip, gaz geçişlerinin monitoringe tabi tutulmasını öngören üçlü çözüm önerisi de Rus tarafınca kabul görmemektedir. Güney Akım'ın da gerçekleşmesi durumunda önemli ekonomik ve stratejik kayıpları olacağının farkında olan Ukrayna bir taraftan Rusya'ya alternatif enerji kaynağı sağlamaya çalışmakta, diğer taraftan da Orta Asya ve İran'daki doğalgaz ve petrolün kendi topraklarından Avrupa'ya geçişini sağlayacak Beyaz Akım gibi projeler geliştirme yoluna gitmektedir. Bize göre, gerçekleşme olasılığı güç olan bu projelerin yanında, Rusya'nın 2012 sonunda inşaatına başlamayı hedeflediğini resmen açıkladığı Güney Akım projesinin akıbeti de mevcut politik ve ekonomik problemler nedeniyle halen netlik kazanmış değildir. Zira proje finansmanının nasıl sağlanacağı sorunu halen çözülmemiştir. Bununla beraber, Rusya'nın Ukrayna ile kendi çıkarlarını azami

ölçüde sağlayacak bir formülle anlaşmaya gitmesi durumunda projenin askıya alınması durumu söz konusu olabilir. Çünkü Ukrayna ile, Belarus ile olan anlaşmaya benzer bir anlaşmanın yapılabilmesi çok daha düşük maliyetlerle Ukrayna'daki iletim hatlarının rehabilitasyonunu sağlayıp, hem Ukrayna pazarını kaybetmemek hem de geçiş yollarını kontrol etmek sonucunu doğuracaktır. Putin'in yeni başkanlık döneminde bu yönde bir diplomatik atak yapması beklenebilir. Bunun ekonomik olduğu kadar jeopolitik gerekçeleri de Rusya açısından hayati öneme sahiptir. Çünkü enerji hatları ve pazarı üzerindeki kontrol bir kısım Ukraynalı siyasetçinin batıyla ortak hareket etme eğilimini bastırmak, arka bahçede kontrolü yeniden ele almayı kolaylaştıracaktır. Tabi bu noktada Ukrayna'ya uygulanacak fiyatta ve sistemin kontrolünü sağlayacak şirket hisselerinin paylaşımı konusundaki pazarlığın çok kolay olmadığının altını çizmekte fayda var. Çünkü Ukrayna'ya kıyasla çok küçük bir ekonomi olan Belarus'u ucuz enerji arzı sağlamak yoluyla sübvans ederek kontrol altına alma politikasını uygulamak mümkündür. Ancak, Ukrayna'ya ucuz gaz sağlamak Rus ekonomisi ve Gazprom'un için büyük zarar anlamına gelmektedir. Rusya'daki Ukrayna lobisinin ve Sovyetlerin dağılmasından itibaren Omraniya, İtera, Rusukrenergo gibi kurulmalarından, ortaklarına; vergilendirmelerinden çalışma usullerine kadar son derece şeffaf olmayan bir yapıya sahip olan üçüncü taraf şirketler yoluyla iki ülke arası ve Türkmenistan ile olan gaz ticaretinin gerçekleştiği sisteminin yarattığı karanlık ilişkiler ağı da önümüzdeki dönemde iki ülke arası pazarlıklarda etkili olabilir.

Rusya için hem üretimden kaynaklanan açığını kapatan bir kaynak olması itibarıyla bir can simidi hem de Avrupa pazarına doğrudan ulaşmayı hedefleyen rakip bir kaynak olması nedeniyle Orta Asya'daki kaynakların kontrolü Rusya açısından son derece önemlidir. 2003'te yapılan uzun vadeli anlaşmalarla Orta Asya gazı büyük ölçüde Rusya kontrolüne geçmiştir. Eski Sovyet Cumhuriyetleri içinde coğrafi konumunun sağladığı avantajla Avrupa

pazarına çıkış yolu bulan tek ülke Azerbaycan olmuştur. Türkmen ve Kazak gazı için de Çin önemli bir pazar durumuna gelmiştir ve gelecekte ihraç volümlerinin artması konusunda müzakereler devam etmektedir. Orta Asya'ya dönük enerji politikası ise kendi içinde ikilemler ve çelişkiler barındırmaktadır. Bunlardan ilki politik motivasyonlarla mı yoksa ekonomik motivasyonlarla mı bölgeye dönük stratejilerin belirleneceğine ilişkindir. Orta Asya gazı üzerinde kontrol sağlamak politik açıdan tartışmasız avantaj sağlasa da bölge ülkelerinin fiyat arttırma talepleri nedeniyle eskisi kadar ekonomik açıdan avantajlı bir durum değildir. Asya pazarlarında Orta Asya gazının yayılması da bu bölgedeki gaz sağlayıcılarını müzakere masasında güçlü kılmaktadır. İkinci çelişki Orta Asya enerji sektöründe gereken yatırımlarda sorumluluk almak ya da serbest piyasa koşullarının oluşmasına vize vermek noktasında yaşanmaktadır. Kendi sektöründeki yatırımlar konusunda problem yaşayan Rusya için Orta Asya'da yatırım yapmak Rus enerji devlerinin bütçesini zora sokmak,serbest bırakmak da hakimiyet kaybı anlamına gelmektedir. Üçüncü çelişki bölgesel ve küresel güçlerle bölgeye dönük stratejilerde işbirliğine gitmek ya da rekabeti kızıştırmak noktasında yaşanmaktadır, ki bu özellikle Çin ve İran ile ilişkilerde belirleyici olmaktadır. Örneğin, Gaz OPEC kurma çabaları ve Şangay İşbirliği Örgütü kapsamında Enerji Kulübü oluşturulmuş olması işbirliği yoluyla kaynakların, fiyatların ve ulaştırma yollarının kontrolünü sağlama amacı taşısa da bu örgütlerde liderlik konusunda yaşanan rekabet somut sonuçlar elde edilememesine neden olmaktadır. Dördüncü çelişki ise Orta Asya'da üretim artışlarını minimize ya da maksimize etmek arası tercihte yaşanmaktadır. Kaynakların üretiminin sınırlı düzeyde tutulması Rusya'nın özellikle iç üretiminin düştüğü dönemlerde Kuzey Kafkasya'daki talebi karşılamak konusunda ortaya çıkabilecek sorunlar nedeniyle kendi enerji güvenliğini tehdit etmekte, üretimin maksimizasyonu da bölgenin Asya pazarına rahatlıkla arz sağlayabilecek koşullara sahip

olması dolayısıyla kendisinin yayılma eğilimde olduğu hedef pazarında rakip olması anlamına gelmektedir.

2030 Enerji Stratejisi Belgesi'nde açıkça vurgulandığı üzere Rusya enerji kaynaklarının ulaştığı pazarları, transit yolları ve pazarlanan enerji ürünlerinin çeşitlendirilmesini hedeflemektedir. Asya pazarı bu politikanın uygulanabilmesi için en önemli pazardır. Ancak doğalgaz alanında 2006'dan beri süren pazarlıklar sonuçlanmış değildir. Çin fiyat formülünün belirlenmesinde petrol ürünlerinin değil, kömür ve yan ürünlerinin fiyat formülünde belirleyici olmasını talep etmekte, bu Rusya tarafından reddedilmektedir. Çin'in müzakere masasında güçlü kılan Kyoto gibi kömür tüketimini sınırlayan sözleşmelere taraf olmaması kadar Orta Asya'dan sağladığı petrol ve gaz ile kaynak çeşitliliğine gitmiş olmasıdır. Rusya'nın Çin pazarına girişi ekonomik olduğu kadar dünya politikasındaki güç dengelerindeki değişim açısından da önemlidir. Yakın bir gelecekte dünyanın en güçlü ekonomisi ile oluşturulacak işbirliğinin özellikle ABD'ye karşı güç dengesi sağlanması gibi politik sonuçları da olacaktır.

Avrupa Birliği ile olan enerji ilişkileri ise iki tarafın enerji güvenliği algısının ve kapsamının farklılığı nedeniyle problemli bir görünüm arz etmektedir. 2000'de Paris'te başlayan enerji diyalogu yer yer tıkanmaktadır. Diyalog ekonomik çıkarlar temelinde mi, yoksa politik çıkarlar ve çatışmalar kaynaklı olarak mı gelişecek noktasında taraflar arasında dönemsel gerilimler yaşanmaktadır. AB'nin özellikle Ukrayna ile yaşanan krizler nedeniyle Rusya'ya dönük enerjinin politik bir silah olarak kullanıldığı iddiası sıkça üst düzey AB kurumları temsilcileri tarafından dile getirilmektedir. Enerji konusunun politize edildiği iddiaları AB'nin enerji güvenliğini sadece ekonomik bir mesele olarak algılamadığını; kapsamı politik ve stratejik sorunlara ve potansiyel çatışma alanlarına tesir edecek şekilde genişlettiğine işaret etmektedir. Rusya tarafında ise, AB'nin Rusya'nın Enerji Şartı'nı Duma'da onaylayarak işlerlik kazandırılması, ve son olarak 2007'de ilan edilen 3. pakette

vurgulandığı gibi iç piyasada fiyatların arttırılması, tekellerin lağvedilmesi, üretim, dağıtım ve pazarlama alanlarındaki farklı şirketlerin faaliyet göstermesini sağlayacak serbestleştirmelerin gerçekleştirilmesi (unbundling) ve Rus enerji dağıtım hatlarının üçüncü tarafların kullanımına açılması talepleri iç politikaya müdahale olarak algılanmaktadır. Bu talepler özellikle Gazprom'un Avrupa'daki son kullanıcıya ulaşma politikasının önüne geçmeyi hedeflemektedir. Avrupa'da kurduğu kardeş şirketlerle sadece sınırda gaz satışından gelir etmek yerine son kullanıcıya ulaşarak gelirini 7-8 kat arttırmayı amaçlayan Gazprom'un önü kesilmek istenmektedir. Bu arada şirketin Güney Akım'ın inşasının 2012 sonunda başlatma planının arkasında bu paketdeki hükümlerin de rolü bulunmaktadır. Çünkü 2013'te paket yürürlüğe girdiğinde Gazprom'un G. Akım'dan aynı anda gazı satan, ulaştıran ve Avrupa'ya pazarlayan şirket olmasının önü kapanmış olacaktır. Bazı uzmanlar, paket yürürlüğe girmeden inşaatın başlaması durumunda, Gazprom'un G. Akım'ın muaf tutulmasını talep edebileceğini savunmaktadırlar¹⁴. AB ile ilişkilerde, bize göre, AB'nin politik kurumlarının çoğu politik kaygılarla hazırlanmış mevzuatları dışında, asıl belirleyici olan Avrupa'nın dev enerji şirketleri ile Gazprom arasındaki stratejik ortaklığa varan ilişkileridir. ENI, RWE, E.ON, Wintershell, Ruhrgas, Total, BP vd. şirketlerle olan ortak çıkarlara dayalı gelişmiş ilişkiler AB'nin politik kurumlarını devre dışı bırakan ya da ikinci plana atıldıkları kararların alınmasını sağlamıştır. AB Komisyonu'nun güney koridoru oluşturularak, Orta Asya ve Hazar kaynaklarının Avrupa'ya ulaştırılmasını hedefleyen Nabucco gibi projelere verdiği desteğe karşılık Avrupalı dev şirketler Rusya'nın projelerinin hayata geçmesi için aktif lobi yapmaktadırlar. Kuzey Akım projesinin hayata geçmesinde son derece önemli role sahip olan bu faktör, gerçekleşirse G. Akım'da da belirleyici rolü oynamış olacaktır. Rusya'nın yakın tarihte Baltık devletleri, Ukrayna ve Türkmenistan ile yaşadığı gerilimler boru hatlarının sadece ekonomik

¹⁴ Vladimir Socor. Putin and Gazprom Juggle South Stream Project Options after Turkish Approval // Eurasia Daily Monitor Volume: 9 Issue: 5, 09.01.2012.

anlam taşımadığını, politik ve stratejik rollerinin yadsınamayacağını çok kez ispatlamıştır. Çoğu boru hatlarında meydana gelen kaza ya da aksaklıktan kaynaklandığı iddia edilen kesintilerin politik açıdan ilişkilerin gerilimli olduğu dönemlerde yaşanmış olması tesadüf olamaz. K. Akım'dan sonra G. Akım'ın devreye girmesi kuzeyden ve güneyden Avrupa'nın Rusya tarafından kuşatılması anlamına geleceği gibi, kaynaklarını çeşitlendiremeyen Avrupa için fiyat pazarlıklarında da dezavantajlı bir durum ortaya çıkmış olacaktır. Gazprom başta, Rus enerji şirketlerinin Avrupa'da faaliyet sahasını genişletmesini sadece ekonomik bir sorunsal olarak değerlendirmek ise naif bir tutum olur. Günümüz enerji diplomasisi ve politikası değerlendirmelerinde ekonomiyi politikadan ayırmak sağlıklı ve gerçekçi analizler yapmamızı olanaksız kılmaktadır.

Ortadoğu ve Afrika'da özellikle ve Arap baharı sonrası 2010 yılı sonundan itibaren meydana gelen gelişmeler ise Rusya'nın ve Rus şirketlerinin aleyhine, İran krizi ise kısa vadede lehine sonuç doğurmuştur. 2008'de Libya ile yapılan anlaşmalar ile Gazprom başta Rus şirketleri bu ülkedeki upstream ve downstream petrol ve doğalgaz pazarında önemli imtiyazlar edinmişlerdir. Ancak, Fransa ve ABD'nin başını çektiği Kaddafi'nin ölümü ile sonuçlanan askeri operasyonlar bu anlaşmaların yürürlüğe girmesine engel olacak ve imtiyazların büyük olasılıkla batılı şirketlere verilmesi, operasyonlara karşı çıkan Rusya ve Çin'in piyasadan dışlanması sonucunu doğuracaktır. Yalnız bu noktada, Gazprom şirketinin Avrupalı şirketlerle olan ilişkilerinin bazı sahalardaki hakların korunmasını sağlayacağını da öngörmek gerekir. ENİ'nin Elephant sahasının geliştirilmesinde Gazprom'a da pay vermesi bunun bir göstergesidir. Şirketler üzerinden yürütülecek diplomasi ile 2008'deki anlaşmanın sağladığı olanaklara erişilemese de Rusya kayıplarını asgari düzeye çekebilme olasılığına sahip olacaktır. Yukarıda da değindiğimiz gibi Arap Baharı ve İran krizinin petrol fiyatlarını yükseltmesi kısa vadede Rus bütçesine olumlu katkı sağlamıştır. Diğer taraftan yaptırımlar nedeniyle Avrupa piyasasında

İran'ın daralan pazar payı Rusya'nın petrol ihracatında artış anlamına gelmektedir. Ancak Suriye ve İran'daki krizin savaşa dönüşmesi durumunda Rusya açısından ciddi güvenlik problemleri ortaya çıkacaktır. Savaş senaryolarının gerçek olması Rusya için hem ekonomik hem de siyasi kayıplar anlamına gelmektedir. Önümüzdeki dönemde krizin aşılması için Rusya'nın diplomatik arabuluculuk faaliyetlerinin hızlanacağı beklenebilir. Ancak, ne derecede başarılı olabileceği sonbaharda ABD'deki başkanlık seçimlerinin galibinin kim olacağına ve Çin'in tutumuna bağlı olacaktır. Bununla birlikte, İran'da yapılan 2012 parlamento seçimlerinde Ahmedinecad'a olan halk desteğinin azalması İsrail karşıtı agresif dış politikanın beklenen etkiyi yapmadığını ortaya koymuştur. Bu İran'ı sorunun diplomatik çözümüne yaklaştırabilir.

Dış çevresinde Rusya'nın enerji politikaları açısından en önemli aktörlerden biri şüphesiz Türkiye'dir. Doğalgazın yaklaşık %65'i ile petrolün %30'unu Rusya'dan ithal eden Türkiye'nin taşkömürü ithalatında da bir numaralı ortağı Rusya'dır. 2010'da nihai resmi imzaların atıldığı Akkuyu nükleer tesisinin kurulum, işletme ve tasfiye safhaları da Rusya tarafından gerçekleştirilecektir. Şu an devam eden ÇED raporu hazırlık aşamasının olumlu sonuçlanmasının ardından santral inşaatı başlatılacaktır. Sadece enerji kaynak ve teknolojilerinin yayıldığı bir pazar olarak değil, aynı zamanda Orta Asya'ya dönük politikalarının hayat bulması için de Türkiye kilit bir rol oynamaktadır. 90'larda ABD ve çok uluslu şirketlerin desteği ile Hazar petrollerinin BTC boru hattı ile Türkiye üzerinden geçirilmesi Rusya aleyhine bir sonuç doğurmuş olsa da, Mavi Akım projesinin gerçekleşmesi ve Aralık 2011'de Güney Akım hattının kendi münhasır ekonomik bölgesinden geçişine izin vermesi sayesinde Orta Asya gazının önce Türkiye'ye sonra da Avrupa'ya ulaştırılmasını öngören projelerin uzun vadede ertelenmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Tabi ki, bunun tek nedeni Rusya ile olan anlaşmalar değildir; Hazar'ın hala çözülemeyen hukuki statüsü, Orta Asya devletleri arası rekabet

gibi faktörlerin etkisi de yadsınmamalıdır. Ancak, Rusya'nın lehine sonuçlar doğuran politikalar bu sorunların çözümünde alınabilecek diplomatik ve ekonomik adımlarda Türkiye'nin elini zayıflatmakta, önceliklerini değiştirmektedir. Örneğin, AB Komisyonu'nun 2011 sonbaharında Hazar ülkeleri ile enerji müzakerelerinde ilk kez tüm üyeler adına yetki kullanma hakkına sahip olmasının ardından bu devletlerle yürütülen müzakerelere Türkiye'nin dahil olmaması hayret vericidir. Yine, Rusya ile Aralık 2011'de yapılan son anlaşmalarda sadece fiyat indirimi karşılığı G. Akım'a vize verilmesi de mantık dahilinde değildir. Çünkü bu proje için hayati önem taşıyan bu iznin karşılığı sadece fiyat indirimi olamayacağı gibi, Gazprom'un artan tahkim davaları nedeniyle zaten Avrupa'nın pekçok şirketine %10 indirim yapmak zorunda kaldığı gerçeği de ortadadır. Bu durumda ekonomik açıdan avantajlı olmaması ve NATO savunma füzelerinin Malatya'ya yerleştirilmesine tepki nedeniyle askıya alınan Samsun-Ceyhan boru hattı projesine Rusya'nın yeşil ışık yakması gibi daha büyük bir karşılık alınmış olabileceği beklenebilir. Eğer diğer enerji işbirliği alanlarında Türkiye lehine ödünler alınmadan sadece fiyat indirimi sağlandıysa, Türkiye çok önemli bir pazarlık aracını boşa heba etmiş demektir, çünkü G. Akım'ın Türkiye'ye pratikte bir faydası olmadığı gibi verilen iznin temel gaz politikalarında uzun vadede sapsmalara neden olduğu da açıktır.

Rusya ile Türkiye arasındaki enerji ilişkilerini stratejik ortaklık olarak tanımlamak bize göre gerçeği yansıtmamaktadır. Son dönemde Libya, Suriye, Güney Kıbrıs, İsrail, İran'da ortaya çıkan gelişmeler ve askeri müdahalelere varan güvenlik krizlerine karşı iki ülkenin tutumlarının neredeyse taban taban zıt olması temel dış politika eksenlerindeki farklılığın sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Yakın gelecekte, örneğin, İsrail ve Güney Kıbrıs'ın Akdeniz sahalarında bulduğu gaz sahalarında upstream yatırımlara ve bu gazın pazarlanmasında Rus şirketleri aktif rol alabilirler. Bu durum, zaten oyun alanı daralan

Türkiye'nin enerji koridoru ve merkezi olma yönündeki temel enerji politikasının uygulanabilme olasılıklarını düşürecektir.

Yukarıda ifade etmeye çalıştığımız gibi, Rusya son dönemde özellikle gaz alanında sağladığı başarılarla rağmen enerji politikasının dış çevresi problemli bir yapı arz etmektedir. Şirketlerinin küresel düzeyde izlediği yayılmacı politikaları önemli ekonomik ve politik kazanımlar ve diplomatik başarılarla katkı sağlamaktadır. Ancak, diğer taraftan, Rus şirketler hem yurtdışında artan yatırımları hem de ulusal enerji sektöründeki yatırım maliyetlerini eş zamanlı karşılayabilecekler mi sorusu da hala cevapsızdır. Kaynak milliyetçiliğine dayalı enerji politikası nedeniyle dış yatırımlara duyulan ihtiyaç ortadayken, yabancı şirketlerin Rus pazarında rahat iş yapma olanaklarının da sınırlı olduğunu hatırlamakta fayda var. Örneğin, 2007'de Sahalin 2 doğal gaz sahası geliştirilirken, çoğu Japon yabancı şirket payının Gazprom'un hisseleri %51 olacak şekilde aşağı çekilmesi bu durumun somut örneklerindendir.

Sonuç

Enerji kaynaklarının kontrolü 21. yüzyılın global dengelerini belirleyen önemli değişkenlerden olacaktır. Kaynaklar üzerindeki egemenlik mücadelesinin dünyanın farklı coğrafyalarında yakın gelecekte askeri müdahalelere neden olacağını ön görmek güç değildir. Bunun yanında, günümüz ekonomik ilişkilerinde güçlü enerji şirketleri yumuşak güçlerini kullanarak belirleyici rollerini oynamaya devam edeceklerdir. Son derece iddialı dış politika hedefleri ortaya koyan ve enerji kaynakları ile şirketlerini de bu hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için her fırsatta kullanan Rusya yeni küresel enerji oyununda etkili bir aktör olmaya devam edecektir. Ancak, yukarıda ortaya koymaya çalıştığımız iç ve dış politik ve ekonomik çevredeki olumsuzluklar, sistemsel dönüşüm sağlayacak çözümler üretilip, gereken tedbirler alınmazsa belirlenen hedeflerin çoğunun kağıt üzerinde kalmasına neden olacaktır. Son yıllarda ortaya çıkan

gelişmeler, kaynakları kontrol eden ulusal şirketlerin politik ve ekonomik etkilerinin çok uluslu şirketlere nazaran yükseldiği eğilimine işaret etmektedir. Bu durum, dünya ekonomisinde üst sıralara yerleşen Gazprom başta olmak üzere Rus enerji şirketleri için de geçerlidir. Ancak, şeffaf olmayan yapıları ve iç ve dış siyasetle içiçe geçmiş mevcut yapıları küresel düzeyde Rusya'yı enerji süper gücü olmak konumuna taşımak ereği önünde önemli bir engeldir. Diğer taraftan, enerjiye bağımlı ekonomik yapı, ordunun modernizasyon ihtiyacı, özellikle orta sınıfta yükselen muhalefeti susturmak için sosyal harcamaların artırılması gerekliliği ve en önemlisi Rusya'nın inovasyon teknolojileri geliştirmek konusunda ileri sanayi ülkelerinin geride kalmış olması da bu konuma ulaşmayı zorlaştırmaktadır. Günümüz itibarıyla Rusya'nın enerji alanında içinde bulunduğu bölgede etkili, kendi politika ve projelerini kabul ettiren bölgesel bir enerji gücü olduğu gözlenmektedir. Tespit edilen yapısal problemlerin çözülmesi, gereken yatırımların yapılması ve geleceğin enerji teknolojilerini keşfetmesi ve pazarlaması durumunda bu etki, özellikle gazın küresel düzeyde stratejik bir kaynak olmasının beklendiği gelecekte, Rusya'yı daha geniş kapsamda etkili bir aktör konumuna taşıyabilir. Ancak, bizim açımızdan, mevcut siyasi kültür ve karanlık ekonomik ilişkiler ağı ile diğer bölgesel ve küresel aktörlerin baskıları dikkate alındığında bu senaryonun, yani Rusya'nın enerji süper gücü olması hayalinin hayata geçmesi yakın gelecekte mümkün görünmemektedir.

Fatma Berna Vatan (BAŞKAN) - Katkılarından ötürü her üç konuşmacıya da teşekkür ediyoruz. Bize ayrılan süreye göre yaklaşık bir 15 dakikamız kaldı. Bu sürede salondan maksimum üç-dört soru alalım. Buyurun.

MEHMET TOMBAKOĞLU (Hacettepe Üniversitesi Öğretim Üyesi)- İki tane soru soracağım. Aslında soru değil. Birisinde Sayın Veziroğlu'ndan yorum almak istiyorum. Hidrojen üretimiyle ilgili

olarak nükleerin bir önemi var mıdır? O konudaki çalışmalardan bahsedebilirse sevinirim.

Bir diğeri de Evrim Hanım'a. Rusların Türkiye'deki nükleer yatırımıyla ilgili ne düşündüğünü merak ediyorum. Politik bir şey midir; yoksa ekonomik bir yatırım mıdır? Bu konuda bir açıklama yaparsa sevinirim. Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Biz teşekkür ederiz. Buyurun.

RÜŞTÜ BEYTİKAN- Ben, Evrim hanıma bir soru sormak istiyorum. Rusya'nın süper güç olma çabasıyla ilgili bir soru. Gerçi sunumunun içinde genel hatlarıyla söyledi; ama biraz daha detay almak istiyorum. Rusya'nın süper güç olma arayışında, hedefe ulaşabilmeleri için 2 trilyon bilmem kaç milyon dolar seviyesinde bir yatırım yapmaları gerektiğini söylediniz. Marketin büyüklüğü bu yatırımı kaldırabilecek düzeyde mi? Yani nasıl bir strateji belirlemişler ki, enerji pazarında bu kadar para var mı ki, onu karşılayabilsinler?

İkincisi, Gazprom'un hibrit bir şirket olduğunu söylediniz. Zaten sizin teorinize göre süper güç olma şansı yok. Ama bu hibrit şirket mantığıyla baktığımızda, hakikaten dünya pazarında "Seven Sisters"a rakip olabilecek bir yapısı var mı, hareket kabiliyeti nedir Gazprom'un? Karar mercileri devletin etkisini biliyoruz ve oradaki illegal ilişkileri tahmin edebiliyoruz.

Bir de Rusya'daki sosyolojik gelişmeler, yani halk içindeki gelişmeler nedir? Oradaki bu inişli çıkışlı ekonomik yapı, enerji sektörünün yarattığı geçici refah ve oluşan oligarklar, orada yıllarca farklı bir ekonomik düzen içinde yaşamış insanlardaki bu sosyal paylaşım dengesizliği ileride bir patlama yaratmaz mı? Bu dengeler ileriye dönük senaryolarda hiç konuşulmuyor. Yani süper güç olması bir tarafa, ileride sosyal patlamalarla çalkalanması da mümkün. İleriye

yönelik olabilecek senaryolarda bu konuyu hiç duymuyorum. Bu konudaki fikrinizi rica ediyorum. Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Biz teşekkür ederiz. Bir soru daha alalım, ondan sonra cevaplara geçelim. Buyurun.

UĞUR GÖNÜLALAN (Jeofizik Mühendisi)- Ben, öncelikle Evrim Hanım'a teşekkür ediyorum. Son 10 yıldır özellikle bu tür etkinliklerde Rusya tarafının bu denli güzel anlatıldığı başka bir sunum görmedim. Bundan dolayı bir kere daha kendisine teşekkür ediyorum.

Sorum şu: Mehmet Bey çok güzel bir sunum yaptı; Türkiye açısından özellikle Rusya, İran ve Irak'ın çok önemli ülkeler olduğunu belirtti. Yeni Putin dönemiyle birlikte, bizim için önemli ülke durumundaki Rusya ile olan ilişkilerimizde bir değişiklik olacak mı? Genel manada, küresel boyutta bunu bir değerlendirirseniz faydası olur diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Biz teşekkür ederiz. Son bir soru alalım. Buyurun.

GÜNGÖR TUNCER (Beykent Üniversitesi)- Sorum Sayın Prof. Dr. Nejat Veziroğlu'na. Bir önceki toplantıda Öğütücü de bahsetti, şimdi sayın konuşmacılar da bahsediyor; Rusya'da ve diğer yerlerde bütün alternatif enerji kaynakları petrol ve doğalgaz üzerine yönlendiriliyor ve bu petrol ve doğalgazın dışında başka bir enerji kaynağı söylenmiyor. Esasında yeraltından bu kadar petrolün ve doğalgazın çekilmesi acaba son günlerin modası olan deprem riskini tetiklemiyor mu, tetikleme durumu var mı? Dünyayı bu riske atmamızda sebep nedir? Bakın, Amerika Birleşik Devletlerinin itirazına rağmen, yeraltı nükleer denemeleri Afrika'da yapıldı ve San Francisco'da deprem oldu. Daha yeni, aynı şekilde Kuzey Kore'de nükleer denemeler yapıldı, deprem oldu. Acaba yeni alternatif enerji kaynaklarına yönelme bakımından, bu konunun duayeni Sayın Nejat Veziroğlu,

hidrojen enerjisi hakkında ve hidrojen enerjisinin geleceği hakkında biraz açıklama yapar mı?

İkinci sorum da şu: Türkiye, tuz yatakları yönünden son derece önemli bir ülke, yeraltı tuz zonları var. Amerika'da olduğu gibi, bu tuz zonlarını petrol depolamada ve petrolün ucuz olduğu zaman alınıp, pahalı olduğu zaman kullanılması hakkında Hükümete bir rapor sunabilirler mi? Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Teşekkürler. Evet, Sayın Veziroğlu'ndan başlayalım. Buyurun efendim.

Prof. Dr. NEJAT VEZİROĞLU- Sorunuz için teşekkür ediyorum. Dünyada uzmanlar müttefik; kömür, doğalgaz, petrol tükenirken, yerine en iyi enerji taşıyıcı olan hidrojen geçecek. Fakat petrol şirketleri çok zengin ve Amerika Birleşik Devletleri dünyanın en kuvvetli memleketi. Amerika Birleşik Devletlerinde petrol şirketleri rüşvet vermezler; fakat bütün senatörlerin, bütün Kongre üyelerinin seçim hesapları vardır. Seçimde kullandıkları paralar çok önemli; reklam için, televizyonda konuşmak için vesaire. Bu seçim hesaplarından dolayı, petrol şirketleri, hem muhalefete, hem hükümete büyük para yatırırlar. Dolayısıyla, Amerikan Hükümetinin siyasetinde petrol şirketlerinin etkisi çoktur. Diğer memleketlerde de, "Amerika bunu yapmazsa herhalde bunun altında bir sebep vardır; onun için, biz, Amerika hidrojene geçmeden geçmeyelim" diye bir düşünce var. Fakat dünyanın Amerika Birleşik Devletlerinden sonra büyük teknolojik devletleri olan Almanya ve Japonya 2015'te hidrojene geçmeye karar verdi. Almanya'da, geçen yıl, hidrojen üreten ve dağıtan şirketler ve hidrojenli otomobil yapmış otomobil şirketleri bir araya gelip, bir konsorsiyum kurdular. 2015 yılına kadar Almanya'nın muhtelif yerlerinde kafi hidrojen dolum istasyonları kurulacak; öyle ki, hidrojenli bir araba satın alan bir kişi bütün Almanya'da dolaşabilecek. Aynı şekilde, geçen yıl, Japonya'da da hidrojen üreten, dağıtan şirketler, otomobil şirketleri bir araya gelip bir konsorsiyum

kurdular ve 2015 yılında Japonya'nın da her tarafında kafi hidrojen dolum istasyonları kurulacak. Aynı şekilde, Kaliforniya'da, New York Eyaletinde, Londra civarında, büyük şehirlerde de hidrojen dolum istasyonları kurulacak ve 2015 yılında başlamak üzere, otomobil şirketleri yüz binlerce arabayı piyasaya sürecekler. Bunların sayısı 2025'te milyonlarca arabaya çıkacak ve bu suretle dünya yavaş yavaş hidrojene geçmeye başlayacak.

Türkiye ne yapabilir? Türkiye de yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanarak; güneş, rüzgar, jeotermal enerji, biyokütle kullanarak, hidrojene geçmek için bir plan hazırlayabilir ve 25-30 yıl içinde hidrojene geçebilir. Hatta hidrojeni dışarı satarak, enerji ihraç eden bir memleket olur. Türkiye bunu yapmaya mecbur. Çünkü ticaret açığımızın büyük kısmı petrol, doğalgaz ve kömür ithalatından doğuyor. Geçen sene 40 milyar dolara yakındı ticaret açığı, bu sene 70 milyar dolar civarında olacak. Türkiye ekonomisi bunu kaldıramaz. Bu açığı bir an evvel kapatmazsak ekonomimize çok kötü tesiri olacak. Hidrojene geçmekle bu açığı kapatacağız, memleket için de iş yaratacağız ve döviz kazanacağız. (Alkışlar)

BAŞKAN- Teşekkürler. Buyurun Evrim Hanım.

EVİRİM EKEN- Ben, müsaadenizle, soruları birleştirerek cevap vereyim.

Aslında benim argümanımın oturduğu zemin de bu. Yani Rusya'daki sosyo-ekonomik yapıdaki aksaklıklar, eksiklikler ile siyasi yapıdaki şeffaf olmama durumu o hedefleri uygulamaya çok müsait bir görünüm arz etmiyor şu an için.

Size bir emekliyle küçücük bir sohbetimi anlatayım. Kadıncağız metroda çalışmış, metro gişesinde ve özel nedenlerle erken emekli olmak zorunda kalmış ve Rusya'daki en düşük emekli maaşlarından birini alıyor; 5 bin ruble. 5 bin rublenin bugünkü kur karşılığı yaklaşık

225-250 lira civarında bir şey. Asker eşi ölümün ardından devlet bir daire vermiş; ve o 5 bin rublenin tamamını, ev masrafları denilen, belediyenin aldığı, ısıtma amaçlı verilen doğalgaz ile sıcak suyun bedeli olarak -soğuk su bile değil, onu sayaca bağladılar- veriyormuş. Ayda 5 bin ruble emekli maaşını alıyor ve gaz ile sıcak su için veriyor. Bu yapının sürdürülebilir olması mümkün müdür?! Ki devlet sübvans ettiği halde, rezidanslara giden gazın fiyatını düşük tuttuğu halde.

Bir de sanayinin durumunu düşünün. Sanayiye giden gazın fiyatı yakında 140 dolar civarında, 145 dolar civarına çıkarılacak. Avrupa'ya ulaşan gazın, transit ücretleri kesildiği zamanki fiyatına eşleştirildiğini düşünün sanayide; kaç tane işletme batar?! Bu durum sürdürülebilir değildir. Dolayısıyla, verilen rakamlar doğru hesaplanmıştır: Çünkü o kocaman gaz iletim sistemi harap olmuş durumda. Ciddi yatırım ihtiyaçları var; hem restorasyon için, hem yeniden inşası için. Sırf gaz sektöründe. Ki petrol ve diğer sektörleri de verdim. Elektrikte de aynı şekilde; ciddi enerji kayıpları var. Bunların yapılabilmesi için o paraya ihtiyaç var; ama nereden geleceği meçhul.

İki gün önce Finans Bakanı Kudrin'in kendisi açıkladı; "Enerji fiyatlarının 110 dolar seviyesinde seyredeceğine güvenemeyiz" dedi. Çünkü hatırlarsanız, 2008'de 150 dolara yakındı petrolün fiyatı, birkaç ay sonra, 6-7 ay sonra 34 dolar seviyesine indi ve Rusya bütçesini revize etti. Çünkü 90 dolardan bütçe hesaplamışlardı. 60 dolar fark ve ekonominin yaklaşık yüzde 35'i enerji kaynaklarından gelen gelirlere bağlı.

Putin döneminde Türkiye-Rusya ilişkileri nasıl seyredecek? Sunumumun sonunda söylemiştim, temel dış politika hatlarında örtüşme yok. Suriye'de farklı düşünüyoruz, Libya'da farklı düşündük; İran meselesinde Rusya'nın hassasiyetleri daha farklı, zaten İran'ın nükleer programında da aktif yer alıyor vesaire. İran'ın başına gelecek şeyler Rusya'yı direkt etkiler. İran'ın şu anki ambargo altındaki

durumu Rusya'nın işine geliyor aslında, enerji kaynaklarını dışarı çıkaramadığı için. Ama diğer taraftan, Batı'nın kontrolüne geçmiş ya da enerji kaynakları Batı tarafından kontrol edilen bir İran'ı da istemez Rusya. Çünkü o işbirliği, kontrollü de olsa, kısıtlı da olsa Rusya'yı bölgesel açıdan güçlü kılan bir şey. Şanghay İşbirliği Örgütü'nün etkisinin yükselişine bakın. Türkiye bile başvuru yaptı 2011'in Nisan ayında, Şanghay İşbirliği Örgütü'nde gözlemci olabilmek için. Amerika Birleşik Devletlerinin de başvurmak istediği söyleniyor. Bütün o gelişmelerin seyri Türk-Rus ilişkilerine de tesir edecektir.

Nükleer meselesine gelince; tabii ki, Rusya'nın politik düşünüp düşünmediğinden evvel, ki tabii ki düşünmüştür; çünkü dış politika konseptinde açık açık yazıyor zaten. Devletin dış politika parametreleriyle örtüşmelidir enerji politikası. İllaki politik bir tarafı var onun. Ama bizim düşünmemiz lazım bunu; karar aşamasında ve o projeyi talep eden, ülkesine inşa ettiren ülke olarak, onun muhtemel etkilerini, sonuçlarını bizim düşünmemiz gerekirdi. Ama genel düşüncem, o projenin tamamen bir fiyasko olduğu ve Türkiye'nin bunu hak etmediği. Nükleere geçeceksek eğer, daha şeffaf koşullarla ihale edilerek yapılabilirdi. Bunu da herhalde bundan sonraki konuşmacılar benden daha güzel açıklayacaklardır. Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Son olarak, bazı yorumlar için sözü Mr. Roberts'a veriyorum. Buyurun.

JOHN ROBERTS- Çok güzel sorular vardı. "Bizim Rusya ile ilişkilerimizde herhangi bir değişiklik olacak mı?" diye soruldu. Dört ayrı alanda Rusya ile ilişkiler ne şekilde karakterize olacak; Avrupa, Türkiye, Orta Asya, Çin?

Avrupa ve Rusya, dünyanın en büyük gaz üreticileri, gaz ithalatçıları. Mantıksal olarak çok yakın ilişkileri olması lazım. Son derece parçalı, sorunlu bir ilişkiye sahipler ve bunun gelecekte daha pürüzsüz bir ilişki olabileceğine dair hiçbir gösterge yok. Bu sadece Rusya'nın

hatası değil. Avrupa Birliği gerçekten zor bir bürokratik ortak olabilir. Ukrayna yollarına çıkabilir. Ama yine de şöyle bir his var: Rusya kendisinin en büyük düşmanı.

Türkiye'yi ele alalım. 2009 yazında imzalanan anlaşmaya ne oldu? Evet, mutabakat metni son derece iyi, ama uygulaması son derece kötü. Orta Asya-Rusya enerji ilişkileri; bu da dünyanın değişik güçlerinin sözcüleri tarafından karakterize oluyor. Kilit bir meseleye bakacak olursak, defacto olarak, Türkmenistan'da bir boru hattı havaya uçurularak etkili olunuyor. Resmi olarak bu bir kaza; fakat bütünüyle kaçınılabılır bir kaza. Çin, neden 10 yıldan fazla süren müzakerelere rağmen Rusya'yla başka bir gaz anlaşması yapmaya yanaşmıyor? Çin, Türkmenistan'la bir gaz hattı anlaşmasına varmayı başardı ve bunu 30 ay içerisinde tam işler halde teslim etti. Olağanüstü zor bir şey bu; başka bir ülke için, Rusya'yla böylesine iş yapmak. Şans eseri, enerjiyle ilgili olmayan meselelerde Dünya Ticaret Örgütünün böyle bir faydası olabilir. Ama daha önce belirtilen hususlardan bir tanesi şuydu: Rusya, enerjiye ilişkin olarak kendisinin istisnai bir devlet olduğunu düşünüyor ve enerji alanında bir süper güç olmak istiyor. Ama böyle yaparak, muhtemelen, kendi çıkarlarına karşı hareket ediyor. Teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI- Tüm konuşmacılara çok teşekkür ediyorum. Bu saate kadar beklediğiniz için sizlere de teşekkür ediyorum. Konuşmacılarımıza TMMOB adına ve Sempozyum Düzenleme Kurulu adına birer plaket sunuyoruz. Teşekkürler.

17 KASIM 2011

**PANEL
KÜRESEL VE BÖLGESEL
GELİŞMELERİN ENERJİ
POLİTİKALARINA ETKİLERİ**

Panel Başkanı: Prof. Dr. Mustafa Ergün
TMMOB Yönetim Kurulu Üyesi

Son Paylaşımın Tarihsel Kökenleri ve Ekonomik Nedenleri
Hikmet Uluğbay
Eski Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı

İşgal Edilmiş Filistin Toprakları ve Vaat Edilen Filistin
Devletindeki İsrail Tedbirleri
Saleh Rabi
Filistin Su Islahı Enstitüsü Müdürü

Kafkasya ve Ortadoğu’da Enerji ve Su Savaşları
Faik Bulut
Ortadoğu Uzmanı Araştırmacı - Yazar

Prof. Dr. Mustafa ERGÜN (BAŞKAN)- Sayın konuklar, değerli katılımcılar; bugünün son oturumunu açıyorum. Hoş geldiniz.

Panelimizin konusu, “Küresel ve Bölgesel Gelişmelerin Enerji Politikalarına Etkileri.” Moderatör olarak ben yöneteceğim paneli. Dokuz Eylül Üniversitesi öğretim üyesiyim ve aynı zamanda TMMOB’de Jeofizik Mühendisleri Odası temsilcisiyim. Tüm panelistlerimize hoş geldiniz diyorum.

Maalesef, süremiz kısıtlı; o nedenle tüm konuşmacılara ancak 20’şer dakika süre vereceğim. Daha sonra soru-cevap kısmına geçeceğiz; konuşmacılarımız, eksik kalan bazı görüşlerini de orada açıklarlar.

İlk sözü eski Bakanımız Sayın Hikmet Uluğbay’a veriyorum. Kendisi A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye ve İktisat Bölümünden 1961 yılında mezun oldu. ABD University of Southern California’da 1968 yılında Ekonomi üzerinde Masters of Art derecesi aldı. Maliye Bakanlığı Hazine Genel Müdürlüğü ve Milletlerarası İşbirliği Teşkilatı Genel Sekreterliğinde çeşitli kademelerde bu son olarak da Hazine Genel Müdürü olarak görev yaptı. Kamu görevi sırasında, Tokyo Büyükelçiliği Ekonomi Ve Maliye Müşaviri, NATO Nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliğinde Ekonomik ve Maliye Müşaviri, OECD Nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliğinde Daimi Temsilci Yardımcısı ve Vaşington Büyükelçiliğinde Ekonomi ve Dış Ticaret Baş Müşaviri görevlerinde bulundu. Emeklilik döneminde Bilkent Üniversitesi Ekonomi Bölümünde pay-zamanlı öğretim görevlisi olarak çalıştı. 1995 de milletvekili seçildi. Haziran 1997 de Milli Eğitim Bakanı, Ocak 1999 da Devlet bakanı ve Başbakan Yardımcısı olarak görev yaptı ve Temmuz 1999 da görevinden ayrıldı. Sunumunun konusu, “Son Paylaşımın Tarihsel Kökleri ve Ekonomik Nedenleri.”

Buyurun Hikmet Bey.

HİKMET ULUĞBAY

Not: Aşağıda okuyacağınız metin, Panel sırasında süre kısıtı nedeniyle çok özetle açıkladıklarımın tam metnidir. Panel konuşmasında vermediğim doğal gaz tablosu da bu metinde yer almaktadır. Bu yazıda yer alan bilgiler, Site’de daha önce yayınladığım “Son Paylaşım ve Tarihsel Kökenleri” başlıklı yazımın tekrarı niteliğinde olmayıp onu tamamlar niteliktedir. İki yazıda yer alan ortak bilgiler çok sınırlıdır.

Son Paylaşımın Tarihsel Kökenleri ve Ekonomik Nedenler

Türk Mühendis ve Mimarlar Odaları Birliği (TMMOB) adına Elektrik Mühendisleri Odası (EMO) tarafından düzenlenen, “Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye” konulu TMMOB 8 inci Enerji Sempozyumu’nda, “Küresel ve Bölgesel Gelişmelerin Enerji Politikalarına Etkileri” panelinde, “Son Paylaşımın Tarihsel Kökenleri ve Ekonomik Nedenleri” konusunda bana görüşlerimi açıklama onur ve ayrıcalığını verdikleri için TMMOB ve EMO yönetimlerine ve siz değerli katılımcılara da beni dinlemek için yaşamlarınızdan zaman ayırdığınız için teşekkürlerimi sunuyorum.

Sizlerin de yakından izleye geldiğiniz üzere, dünya, bir süreden beri başta petrol, doğal gaz olmak üzere, stratejik mineraller, tatlı su kaynakları ve verimli tarım arazilerinin kontrolünü ele geçirmek isteyen çok uluslu şirketler ile onları perde arkasından destekleyen devletlerin arasında son kaynak paylaşım kavgasını yaşamaktadır. Son enerji paylaşımı da, aynen ilk enerji paylaşım gibi bir İmparatorluğun tarihe karışması ile ivme kazanmış bulunmaktadır. İlk paylaşım, çok geniş ölçüde Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküş sürecinde yaşanmışken, sonucu paylaşım S.S.C.B.’nin dağılmasından önce başlamış olsa bile bu süreç ile büyük bir ivme kazanmıştır. İlk paylaşım, Osmanlı toprakları içindeki petrol alanları yağmalanmışken, son paylaşım kavgası Orta Doğu, Batı ve Orta Asya

Türk Cumhuriyetleri petrol ve doğal gaz kaynaklarını, Afrika, Kutup bölgeleri ve Orta ve Güney Amerika dahil tüm dünya coğrafyasını kapsamış bulunmaktadır. Bu bölgelerin karasuları ile kıta sahanlıkları da kavganın yer aldığı alanların içinde bulunmaktadır. İlk paylaşımda olduğu gibi son paylaşımda da sahnede şirketler ve sivil toplum örgütleri ön planda yer alırken, perde arkasında ve suflör kabininde diplomatlar, istihbarat örgütleri, taşeron silahlı örgütler ve silahlı kuvvetler mevzilenmiş bulunmaktadır. Bu kavgada kullanılan araçları da şöylece saymak mümkündür; demokratikleşme söylemleri, etnik ve inanç farklılıkları, her türlü parasal ilişkiler, terör örgütleri ile yeri ve zamanı geldiğinde de yüksek ateş ve tahrip gücüne sahip silahlı kuvvetler.

Sempozyum, görüşme ve tartışma alanı olarak “Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye” sınırlamasını koyduğu için ben de konumu bu boyutlar içinde kalmaya çalışarak sunacağım. Ağırlığı da petrole ve kısmen de doğal gaza vereceğim. Zira petrol ve doğal gaz kaynakları ile ulaşım yollarını denetlemek için verilen kavga diğer kavgalardan daha kapsamlı ve daha açık bir biçimde yapıldığından bu konuyu bilmek diğer konularda verilen mücadeleler konusunda da genel bir fikir verebilecektir.

Konuyu işlerken akla gelen ilk soru enerji paylaşım kavgasına yol açan nedir? Herkese yetecek bollukta enerji kaynağı yok mudur? Bunun ilk ve en basit yanıtı, bir süreden beri, başta petrol olmak üzere mevcut enerji kaynaklarının üretimi, tüketiminin hızına yetişememektedir. İkinci ve daha önemlice bir yanıt ise, içinde bulunulan yıllarda dünya petrol üretiminin tavan yaptığı ve yakın gelecekte düşmeye başlayacağına ilişkin ekonomik ve politik endişelerdir. Üçüncü ve en az diğerleri kadar önemli bir yanıt, stratejik ve ekonomik rakiplerinizin enerji kullanımını denetlediğinizde onların ekonomik ve askeri gücünü denetlemiş olursunuz. Petrol üretiminin tavan yapmasına paralel endişeler doğal gaz için de konuşulmaya başlanmıştır. Dünya Enerji Görünümü 2009 (WEO 2009) belgesinde,

mevcut üretim düzeyi ile sadece konvansiyonel doğal gaz rezervlerinin 130 yıllık gereksinimi karşılamaya yetecek boyutta olduğu belirtilmektedir. Aynı belgede, doğal gaz kullanım tavanına 2025 yılında ulaşılabileceğine de değinilmektedir¹⁵. Belgede kullanılan “doğal gaz kullanımının 2025 gibi erken bir tarihte tavan yapacağı” ifadesi tartışılması gereken bir fikirdir. Anılan tarihe kadar Çin, Hindistan, Endonezya, Pakistan v.b. çok nüfuslu ülkelerde doğal gaz kullanımının artmasının duracağını düşünmek bana gerçekçi gelmemektedir. Bu ülkelerde doğal gaz talebinin hızla artmaya devam etmesini beklemek daha gerçekçi bir senaryo olur. Önce bu endişelerin ne denli geçerli olduğuna kısaca göz attıktan sonra, son paylaşım kavgasının hangi coğrafyalarda yaşanmakta olduğu ve ilk ve son paylaşım arasındaki benzerliklere tarihin tuttuğu ışığa ve ekonomik nedenlere değinmek istiyorum.

Tablo 1 in incelenmesinden de görüleceği üzere, günlük ham petrol tüketimi 1938-1960 dönemindeki 22 yılda ($22,020/5,585=$) yüzde 294 oranında artmışken, 1960-1970 döneminde ($48,941/22,020=$) yüzde 122 boyutunda yükselmiş, 1970-1980 döneminde ($63,987/48,941=$) yaklaşık yüzde 31 büyümüş, 1980-1990 döneminde artış hızı ($66,426/63,987=$) yüzde 3.8 e kadar inmiş, 1990-2000 döneminde ise ($77,768/66,426=$) yüzde 17.1 kadar genişlemiş ve 2000-2009 döneminde ise artış hızı ($84,389/77,768=$) yüzde 8.5 a düşmüştür. Görüldüğü üzere, 1980 sonrasında dönemsel olarak petrol tüketim artış hızlarında çok ciddi düşüşler yaşanmıştır. Bu düşüşte elbette yükselen petrol fiyatlarının, başta otomotiv olmak üzere petrol tüketen sektörlerde verimlilik yükselten ve tüketim düşüren teknolojik gelişmelerin ve petrolden doğal gaz gibi alternatif kaynaklara kayışın kesinlikle önemli katkısı olmuştur ve bundan sonra da olmaya devam edecektir. Ancak bu verimlilik ve tasarruf önlemlerinin geliştirildiği dönemlerde, gelişme yolundaki ülkeler petrol ve doğal gaz tüketimlerini yükseltmeye başlamış ve ayrıca petrol tüketen

¹⁵ World Energy Outlook 2009 sayfa 433.

sektörlerde üç boyutlu artışlar da yer almıştır. Örneğin, motorlu taşıt sayılarında ve motorlu taşıt başına düşen yıllık kullanım kilometrelerinde önemli artışlar olmuştur. 1950 yılında dünyada 70 milyon dolayında motorlu taşıt varken bu sayı 2009 yılında 965 milyonun üzerine çıkmıştır. Motorlu taşıt sayılarında 60 yıla yaklaşan sürede yer alan artış 14 kata yakındır. Araç başına yapılan yıllık yol uzunluğunun da bu düzeyden daha fazla olması olasıdır. Benzeri büyümeler, sivil havacılık ve diğer petrol ve ürünlerini tüketen sektörlerde de hem yatay hem dikey boyutta yer almıştır. Çin ve Hindistan gibi yüksel nüfuslu ülkeler petrol ve doğal gaz tüketimlerini yükseltmeye başlamışlardır.

Tablo 1
Dünya petrol tüketimindeki gelişmeler ve
geleceğe yönelik beklentilerde yer alan değişimler

Yıllar	Petrol tüketimi Bin varil/gün	EIA'nın 2000 yılı tahmini	EIA'nın 2006 yılı tahmini	EIA'nın 2009 yılı tahmini
1938	5,585			
1960	22,020			
1970	48,941			
1980	63,987			
1990	66,426			
2000	77,768			
2009	84,389			
2010		93,500	94,300	86,300
2015		103,400	101,600	90,600
2020		112,800	107,600	95,900
2025		-	114,900	101,100
2030		-	123,300	106,600

Kaynak: Energy Information Administration International Energy Outlook 2000,2006 ve 2009 raporları Reference Case tahminleri

Tablo 1 in ortaya koyduğu diğer bir gerçek ise, Uluslararası Enerji Ajansı'nın (IEA) geleceğe yönelik petrol tüketim tahminlerinde çok

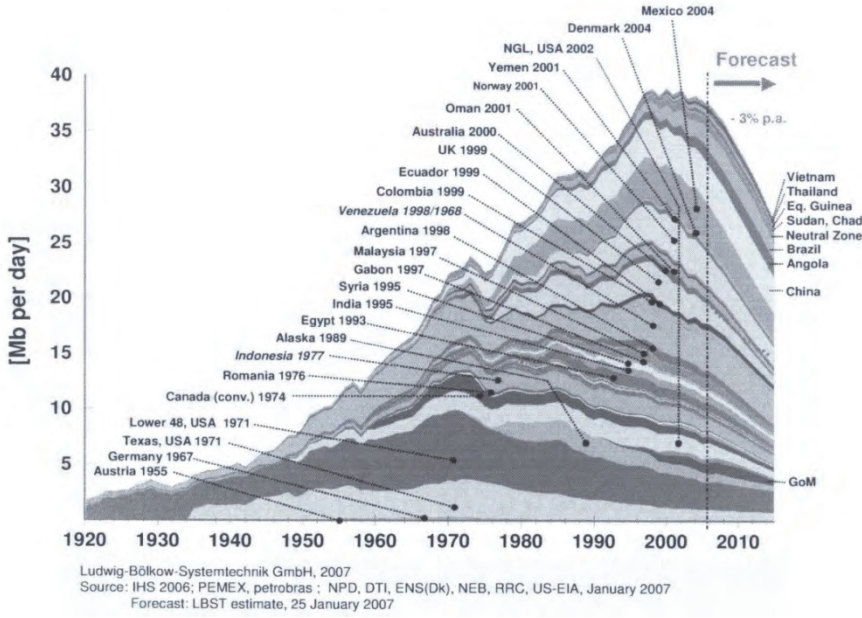
ciddi bir biçimde düşüş düzeltmeleri yapılmakta olduğudur. ABD'nin Enerji Bilgi İdaresi'nin (EIA) 2000 tahminleri 2020 yılı için günlük tüketimin 2020 yılında 112,8 milyon varile ulaşacağını ileri sürerken, 2009 tahminleri 2020 yılındaki tüketim düzeyini 95.9 milyon varile geri çekmiş ve 2030 yılı için ancak 106.6 milyon varil düzeyini öngörebilmiştir. İdare'nin 2010 ve 2011 yıllarına ilişkin raporlarda bu rakamların daha da gerileyip gerilemediği bu belgeler kamuoyuna açıklandığında görülecektir. Geleceğe yönelik petrol tüketim tahminlerinin ciddi ölçekte aşağıya çekilmesinde petrol fiyatlarındaki artış kadar, yeni büyük petrol sahalarının bulunup işletmeye alınamaması ve petrol üretiminin tavan yapmasına yönelik beklentilerin artmasının da rolü büyüktür. Biyo-enerji, güneş ve rüzgar enerjisi gibi alternatif enerji kaynaklarının kullanımında yer alacak artışların bu petrol tüketim hedeflerinin düşüşünde daha az rol oynadığını düşünüyorum. Bu noktada hemen belirtmek gerekir ki, halen yürürlükte olan petrol fiyatları gerçek anlamda geçmişteki en yüksek fiyat düzeylerine de ulaşmamıştır.

Petrol üretiminin 1935 ten bu yana izlediği seyir ve üretimin tavan yapma beklentisine ilişkin bilgiler Görsel 1 de yer almaktadır. Görsel 1 e göre, otuz dolayında ülkede petrol üretimi geçmiş yıllarda tavan yapmış bulunmaktadır. Bu ülkelerin petrol üretimleri de, tavan yapmaya paralel olarak, gerilemeye başlamıştır. 2004 yılı sonrasında petrol üretimi tavan yapmış olabilecek ülkeler bu görsele dahil edilmediği anlaşılmaktadır.

Görsel 1 in koordinatlarında yer alan rakamlar, dünya petrol üretiminin hangi yılda ne düzeyde olduğunu da göstermektedir.

Görsel 1

Petrol Üreten ülkelerin yaşadıkları petrol üretiminin tavan yaptığı dönemler

Dünya'nın önde gelen petrol üretim alanlarına ilişkin bazı bilgiler de petrol üretiminin tavan yapması konusunu bizlere daha net anlamamıza yardımcı olacaktır. Tablo 2 den de görüldüğü üzere, dünyada halen 116 adet dev olarak tanımlanan petrol üretim sahası mevcuttur. Bu 116 dev sahanın 2000 yılındaki toplam günlük üretimi 32,350,000 varildir. 2000 yılı dünya ham petrol üretiminin (doğal gaz sıvıları ve rafineri kazanımların hariç) 68.0 milyon varil olduğu göz önüne alındığında, 116 dev üretim sahasının 2000 yılı ham petrol üretiminin yüzde 48 ini sağladığı ortaya çıkar. Dünyada 2008 yılı itibariyle toplam 70,000 üretim sahası mevcut olduğu hatırlandığında geri kalan yüzde 52 yaklaşık 69,880 sahadan elde edilmiş demektir.

Bu petrol sahalarının en yüksek verimliliğe sahip olan 14 ünün ortalama ömrünün 55 yaşın üzerinde olduğu anımsandığında, bu dev boyutlu sahalarda verim düşüklüğünün her an başlayabilme olasılığı da çok yüksektir. Hatta bazılarında kayda değer verimlilik düşüşleri gözlemlenmektedir. Bu sahalardan denize yakın olanlarında üretim seviyesini koruyabilmek ve rezervuarlardaki basıncı koruyabilmek veya basıncın düşüşünü yavaşlatabilmek için hergün milyonlarca varil deniz suyu, bu rezervuarlara enjekte edilmektedir. Matthew R. Simmons’ın “Twilight in the Desert” isimli kitabında Gavar havzasına 1976 yılında 9.2 milyon varil su basılarak 5.9 milyon varillik üretimin sürdürülebildiği belirtilmektedir¹⁶. Bu büyük petrol üretim sahaları yıllardan beri sürekli artan dünya ham petrol talebini karşılayabilmek için yüksek düzeyde üretim yapmışlardır. Bu durum kuyuların yıpranmasına ve üretim sorunlar yaşamaya başlamasına da neden olmaktadır. Bu dev petrol sahalarına eş değer veya yakın boyutta yeni sahaların uzun süredir keşfedilememiş olması da, petrol üretiminin tavan yapmakta olduğu savlarını desteklemiştir. Petrol üretiminin tavan yapma tezine karşı çıkan, fakat henüz yaygın taraftar bulmayan, Rus tezi vardır. Ancak konuyu yaymamak için ona değinmiyorum.

1990 yılı öncesinde keşfedilmiş bulunan dev petrol sahaları ile 1990 sonrasında keşfedilen petrol sahalarının karşılaştırılmalı bilgileri Tablo 3 de yer almaktadır. Tablo 3 ün incelenmesinden de görüleceği üzere, 1990 öncesinde keşfedilen dev petrol sahalarının rezerv tahminleri 10 milyar varil ve üzeri boyutlardadır. Buna karşılık, 1990-2000 aralığında keşfedilen dev petrol sahalarından bütün yöntemler denenerek kanıtlanmış rezerv tahmini 10 milyar varile ulaşabilen olmadığı da ileri sürülmektedir.

¹⁶ Simmons Matthew R., “Twilight in the Desert”, John Wiley & Sons, Inc., 2005, sayfa 74.

Tablo 2

Dev petrol sahaları keşif tarihleri ve 2000 yılı üretimleri hakkında bilgiler

Günlük Üretim	Saha sayısı	Toplam Üretim 000 varil	1950 öncesi	1950 ler	1960 lar	1970 ler	1980 ler	1990 lar
1,000,000 +	4	8,000	2	1		1		
500,000- 999,999	10	5,900	2	3	3	1	1	
300,000- 499,000	12	4,100	3	1	6	1	1	
200,000- 299,00	29	6,450	8	4	6	9	1	1
100,000- 199,000	61	7,900	5	8	13	13	11	11
Toplam	116	32,350	20	17	28	25	14	12

Kaynak: The World's Giant Oilfields, Matthew R. Simmons

Bu arada 2000 den sonra da bazı dev petrol sahaları bulunduğu ilişkin haberler ve makaleler de yayınlanmaktadır. Bu bağlamda, Marc Airhart ve Paul Mann'ın 2007 yılında yayınladıkları ortak makalede 2000-2005 döneminde 57 dev petrol sahasının keşfedildiğini yazmışlardır¹⁷. Ayrıca, son yıllarda, Kuzey ve Güney Kutup bölgelerinde, Brezilya kıta sahanlığında, Meksika Körfezi'nde yeni dev petrol ve doğal gaz kaynaklarının keşfedildiğine ilişkin haberler de yayınlanmıştır. Ancak bunların araştırmalarının tamamlanıp üretim aşamasına geçmelerine kadar bu dev petrol alanlarına ilişkin bilgiler geniş ölçüde tartışmaya açık olmaya devam edeceklerdir. Ancak bu haberlerin değeri tartışılırken terazinin diğer kefesine şu hesabı koymak gerekecektir. Dünyadaki günlük ham petrol üretiminin kabaca 80 milyon varil olduğunu varsayarsak yıllık üretim miktarı (80 x 365=) 29.2 milyar varil olduğu görülür. Bu durumda 10 yılda üretilen ve dolayısı ile tüketilen ham petrol miktarı kabaca 300 milyar varile ulaşır. Eğer 2000-2010 döneminde 300 milyar varilden daha az

¹⁷ Airhart Marc ve Paul Mann, "Location, Location, Location: mapping the world's oil&gas fields", August 2007.

rezerve sahip petrol sahası keşfedildi ise, tüketilen ham petrolün yerine yenisi konulamamış olur.

Yukarıda Tablo 2 açıklanırken belirtildiği üzere, 116 petrol sahasının 2000 yılında günlük yaklaşık 32.3 milyon varil ham petrol ürettiği ve bunun anılan yıl üretiminin yüzde 48 ini oluşturduğu belirtilmiştir.

Tablo 3

1990 öncesi keşfedilen dev petrol sahaları ile 1990 sonrası keşfedilen dev petrol sahalarının rezerv karşılaştırılması (milyar varil olarak)

Saha adı	Ülke	Keşif tarihi	Rezerv aralığı	Saha adı	Ülke	Keşif tarihi	Rezerv aralığı
Gawar	S.A.	1948	66-100	Kaşagan	Kazak.	2000	7-9
B.Burgan	Kuveyt	1938	32-60	Azadegan	İran	1999	6-9
Safaniya	S.A.	1951	21-36	Roncador	Brezilya	1996	2.9
Bolivar	Vene-	1917	14-36	Cusiana/	Colom-	1991	1.6
Coastal	zuela			Cupiagua	biya		
Berri	S.A.	1964	10-25	Sihil	Meksika	1999	1.4
Rumalia	Irak	1953	22	Ourhoud	Cezayir	1994	1.2
K/G							
Zakum	Abu	1964	17-21	Thunder	ABD	1999	1-1.5
	Dabi			Horse	GoM		
Cantarell	Meksika	1976	11-20				
Complex							
Manifa	S.A.	1957	17				
Kerkük	Irak	1927	16				
Gaşsaran	İran	1928	12-15				
Abkaik	S.A.	1941	10-15				
Ahwaz	İran	1958	13-15				
Marun	İran	1963	12-14				
Samotlor	Rusya	1961	6-14				
Aga Jari	İran	1937	6-14				
Zuluf	S.A.	1965	12-14				
Prudhoe	Alaka/	1969	13				
	ABD						

Kaynak: Roberius Fredrik, “Giant Oil Fields of The World”, 23 May 2005, Uppsala Universitet.

Şimdi bu konuya bir başka boyuttan bakmayı düşünüyorum. Bu dev ve süper dev petrol sahalarında en önemli 20 tanesinin hangi yıllarda en yüksek üretim seviyelerine çıktıkları ve bu sahaların 2007 yılı

üretim miktarlarını bir tablo eşliğinde göstermek istiyorum. Bu amaçla Tablo 4 düzenlenmiştir.

Tablo 4 ün incelenmesinden de görüleceği üzere, dünyanın en büyük 20 petrol sahasının hemen tamamında ciddi boyutta yıllık üretim kaybı yaşanmaktadır. 2007 yılı dünya ham petrol üretiminin 81.4 milyon varil olduğu¹⁸ hatırlandığında, dünyanın en büyük 20 petrol sahası bu üretimin $(19.2/81.4=)$ yüzde 23.6 sını üretmiştir. Geri kalan 69,980 petrol sahası da geri kalan yüzde 76.4 ü üretmiş demektir. Bu süper sahaların ilerleyen yıllardaki olası üretim düşüşlerini karşılayacak yeni üretim alanları devreye girmez ise, petrol fiyatlarında yeni ve büyük sıçramalar kaçınılmaz durumu gelir.

Bu aşamada kısaca doğal gaz yataklarında üretimin tavan yapıp yapmadığına da kısaca göz atmak yukarıda bu kaynağa yönelik endişeleri anlayıp değerlendirmeye de yardımcı olacaktır. 2009 yılı itibariyle dünyanın kanıtlanmış konvansiyonel doğal gaz rezervi 6,609 trilyon fit küptür. 2009 yılındaki üretim ise 106.5 trilyon fit küptür. Bu durumda üretim 2009 yılı seviyesini artmadan korusa, rezervlerin ömrü 62 yıldır. Konvansiyonel rezervlerden doğal gaz üretiminin bu ömürden çok daha erken bir tarihte, yukarıda da değinildiği üzere, 2025-2030 aralığında tavan yapmasını beklemek gerçekçi görünmektedir. Bu bilgileri değerlendirmek amacıyla bir tablo sunmak istiyorum.

¹⁸ BP Statistical Review of World Energy, June 2009.

Tablo 4

Dünyanın en büyük 20 petrol sahasının günlük üretimlerindeki değişme (bin varil olarak)

Saha adı	Ülke	Keşif yılı	En yüksek üretimin yapıldığı yıl	En yüksek üretim miktarı	2007 Üretim miktarı
Gawar	S.A	1948	1980	5,588	5,100
Canterell	Meksika	1977	2003	2,054	1,675
Safaniyah	S.A.	1951	1998	2,128	1,408
Rumalia	Irak	1953	1979	1,493	1,250
K/G					
B. Burgan	Kuveyt	1938	1972	2,415	1,170
Samotlor	Rusya	1960	1980	3,435	903
Ahwaz	İran	1958	1977	1,082	770
Zakum	BAE	1964	1998	795	674
Azeri-Çırağ	Azərbaycan	1985	2007	658	658
Güneşli					
Priobskoye	Rusya	1982	2007	652	652
Bu Hasa	BAE	1962	1973	794	550
Marun	İran	1964	1976	1,345	510
Raudhatain	Kuveyt	1955	2007	501	501
Gachsaran	İran	1928	1974	921	500
Katif	S.A.	1945	2006	500	500
Şaybah	S.A.	1968	2003	520	500
Saertu	Çin	1960	1993	633	470
Samotlor (ana)	Rusya	1961	1980	3,027	464
Federova/Surguts	Rusya	1962	1983	1,022	458
Zuluf	S.A	1965	1981	677	450
Toplam					19,163

Kaynak: IEA, "World Energy Outlook 2008", Chapter 10 Field-by-field analysis of oil production.

Tablo 5 de dünyada 2009 yılı itibariyle işletilmekte olan en büyük konvansiyonel doğal gaz sahalarının keşif tarihleri, rezerv boyutları, üretimin hangi tarihte tavan yaptığı bilgileri yer almaktadır. Tablo 5 in incelenmesinden de gözlemleneceği üzere, dünyanın önde gelen bazı dev doğal gaz yatakları tavan üretimlerini yapmıştır.

Tablo 5 doğal gaz üretim alanları içinde, süper dev petrol sahası Gavar'ın isminin bulunması bir hatanın ürünü değildir. Bu saha, ürettiği petrolün bünyesinde gaz da barındırmakta ve bu gaz üretim işlemi sırasında petrolden ayrılmaktadır.

Tablo 5

Dünyanın en büyük konvansiyonel doğal gaz sahalarına ilişkin bilgiler

(bcm= milyar metre küp, tcm= trilyon metre küp)

Saha	Ülke	Keşif tarihi	İşletme Açılış tarihi	Tavan Üretim bcm	Tavan Üretim/ Rezerv %	Rezerv Miktarı tcm
Urengoy	Rusya	1966	1976	299	2.9	10.2
Yamburg	Rusya	1969	1983	177	2.9	6.1
Zapolyar	Rusya	1965	1999	103	2.9	3.5
Groningen	Hollan.	1959	1963	83	2.8	3.0
Kuzey Saha	Katar	1971	1988	75	0.3	28.0
Medvezhy Hassi	Rusya	1967	1968	74	3.4	2.2
R'Mel	Cezayir	1957	1961	69	2.2	3.1
Gavar	S. Arab.	1948	1962	53	1.3	4.2
G. Pars Devlet-Abad	İran	1993	2002	49	0.4	14.0
	Türkm.	1973	1980	39	2.8	1.4

Kaynak: World Energy Outlook 2009, Table 11.5, sayfa 420.

Bu konular çerçevesinde son on yılda ham petrol üretimi ile petrol tüketiminin izlediği gelişmelere de kısaca göz atmak uygun olacaktır. Bu amaçla Tablo 6 düzenlenmiştir.

Tablo 6'nın incelenmesinden de görüldüğü üzere, 1998-2008 döneminde petrol üretimi yüzde 11.26 artarken, tüketim yüzde 14.71 oranında yükselmiş ve sonuçta da ham petrol fiyatları yaklaşık 6 kat sıçramıştır. Bu noktada hemen altını çizmekte yarar görüyorum ki, petrol üretim rakamları, ham petrolün yanında, kaya petrolünü (shale oil), kumtaşı petrolünü (oil sands) ve doğal gaz üretimi sırasında çıkan likiti de kapsamaktadır. Tüketim rakamları da, üretim sırasındaki tüketimleri, havacılık kullanımlarını, rafineri yakıtları ile etenol ve biyo-dizeli de içermektedir. Petrol üretimi adı altında verilen çeşitli ürünlere ek olarak etenol ve biyo-dizel de tüketilmesine rağmen ham petrol fiyatları ve buna bağlı olarak da ürün fiyatlarında anormal artışlar yer alabilmiştir. Üstelik petrol üretim ve tüketim rakamlarının hemen hemen sabit kaldığı 2007-2008 döneminde ham petrol fiyatları ($100.06/72.2=$) yüzde 38.6 oranında artabilmiştir. Üstelik 2008 yılında ABD ile başta İngiltere olmak üzere bazı Avrupa ülkelerinde konut kredilerinin geri ödenememesinden kaynaklanan bir kriz yaşanmasına rağmen böyle bir artış gerçekleşmiştir.

Bu gelişmelerde birçok unsur elbette birlikte rol oynamıştır. Bu bağlamda petrol üzerine yapılan spekülasyonların da yeri olduğunu gözden uzak tutmamak gerekir. Ayrıca, büyük ölçekli petrol üreten ülkelerde yaşanan politik krizlerin, istikrarsızlıkların ve sıcak savaşların olası etkilerini hatırd tutmak gerekir. Diğer taraftan biraz sonra görüleceği üzere, petrol deniz taşımacılığında kilit konumu olan coğrafyalarda yer alan politik ve sair gelişmeler de bu fiyat hareketlerini tetikleyebilmektedir. O nedenle ham petrol fiyatlarında yer alan artışları tek başına üretim miktarına bağlamamak gerçekçi bir yaklaşım olur.

Tablo 6

1998-2008 döneminde petrol üretim ve tüketimindeki gelişmeler
(bin varil olarak)

Yıllar	Üretim	Tüketim	Varil Fiyatı \$ Batı Texas orta kalite
1998	73,538	73,628	14.39
1999	72,325	75,313	19.31
2000	74,861	76,132	30.37
2001	74,794	76,758	25.93
2002	74,431	77,675	26.16
2003	76,990	79,071	31.07
2004	80,256	81,796	41.49
2005	81,089	83,065	56.59
2006	81,497	83,797	66.02
2007	81,443	84,878	72.20
2008	81,820	84,455	100.06
Artış %	11.26	14.71	595.34

Kaynak: BP "Statistical Review of World Energy June 2009.

Bu durumda dünya petrol rezervlerine ilişkin bilgilere de kısaca göz atmak uygun olacaktır. Bu amaçla Tablo 7 düzenlenmiştir. Tablo 7 nin incelenmesinden de görüleceği üzere, Energy Gözetim Grubu'nun 2007, IHS'nin 2006 ve IEA'nın 2009 raporları arasında ham petrol rezervlerinin toplamında ve ülkeler itibariyle rezerv verilerinde göze çarpan farklılıklar mevcuttur. Doğrudur, verilerin ait olduğu yıllar arasında üç yıla varan farklar mevcutsa da bu zaman farkı, veri farklılıklarını açıklamaya yetmez diye düşünüyorum. IHS ve EIA verileri arasında göze batan en büyük farklar Kanada, Rusya, Kuveyt, Irak, BAE, Libya ve Çin'e ait verilerde görülmektedir.

Üç yıllık süre içinde bu ülkelerde veri farklılıklarını haklı kılacak yeni saha keşifleri veya rezerv yeniden değerlendirmeleri olmadığı

hatırlandığında, rezerv tahminleri ve hesaplarının en azından bir miktar tartışmaya açık olduğu ortaya çıkmaktadır.

Örneğin, EWG ile IHS verileri arasındaki rezerv farkı boyutu 401 milyar varildir.

Bu noktada Kanada'nın rezerv rakamı üzerinde kısaca durmakta yarar görmekteyim. IHS, bu ülkenin rezerv rakamını 15.3 milyar varil olarak gösterirken, IEA 2009 raporunda rakamı 178.1 milyar varil olarak gösterdikten sonra dip notunda bu rakamın bünyesinde 5.4 milyar varillik konvansiyonel ham petrol rezervinin (includes 5.4 billion barrels of conventional crude oil and condensate) dahil bulunduğunu belirtmiştir. Bu durumda Kanada'nın petrol rezervlerinin $(178.1 - 5.4) = 172.7$ milyar varillik kısmının konvansiyonel olmayan Shale oil ve diğer türleri mevcut ise bu uygulama neden diğer ülkeler için de uygulanmamıştır sorusu akla geliyor ve zihinlerde soru işaretleri yaratıyor.

Esasen, petrol rezervlerine ilişkin akıl karışması bu kadarla da kalmıyor. Biraz sonra göreceğimiz başka tablolar ve bilgiler de bu karmaşaya yeni boyutlar ekleyecektir.

Tablo 7

Dünya bakiye petrol rezervlerine ilişkin tahminler
(milyar varil olarak)

Bölge/ Ülke	EWG 2005	IHS 2005	IEA 2009
OECD			
Kuzey Amerika	84.0	67.6	
Kanada	17.0	15.3	178.1*
ABD	41.0	31.9	21.3
Meksika	26.0	20.4	10.5
OECD			
Avrupa	25.5	23.5	
Norveç	11.0	11.6	6.7
İngiltere	8.0	7.8	Veri yok
Geçiş			
Sürecindekiler	154.0	190.6	
Rusya	105.0	128.0	60.0
Azerbaycan	9.2	14.0	7.0
Kazakistan	33.0	39.0	30.0
Çin	27.0	25.5	16.0
Latin Amerika	52.5	129	
Brezilya	13.2	24.0	12.6
Venezuela	21.9	89	99.4
Ortadoğu	362.0	678.5	746.0
Kuveyt	35.0	51.0	104.0
İran	43.5	134	136.2
Irak	41.0	99.0	115.0
S. Arabistan	181.0	286.0	266.7
BAE	39.0	57.0	97.8
Afrika	125.0	104.9	117.0
Cezayir	14.0	13.5	12.2
Angola	19.0	14.5	9.0
Libya	33.0	27.0	43.7
Nijerya	42.0	36.0	36.2
Dünya	854.0	1,255.0	1,342.2

WEO 2009 Kanada rakamına 5.4 milyar varillik konvansiyonel ham petrolü de dahildir.

Kaynak: Energy Watch Group, “Crude Oil The Supply Outlook October 2007” ve IEA WEO 2009.

Bu aşamada üzerinde durmak istediğim diğer bir konu da, 1980-2004 döneminde kanıtlandığı iddia edilen ham petrol rezervlerine ilişkin gelişmelerdir. Bu konudaki bilgiler Tablo 8 de yer almaktadır.

Tablo 8 den de görüldüğü üzere, büyük rezerv sahibi OPEC ülkeleri 1987 yılında önemli rezerv artışı göstermişlerdir. Suudi Arabistan bu işlemi 1989 yılında yapmıştır. İran ve Irak 2004 yılında yeniden rezervlerini yükseltme yoluna gitmiştir. Bu artışlar o zaman olduğu gibi günümüzde de tartışmaya açık görülmüştü. 1980 li yıllarda bu ülkelerin açıkladığı rezerv artış rakamları toplamda 300 milyar varil boyutunu aşmıştır. 2011 yılının ilk aylarında Wikileaks tarafından açıklanan ve ABD’nin Suudi Arabistan Büyükelçiliğinde gönderilen raporlarda, bu ülkenin rezervlerinin yüzde 40 varan ölçüde şişirilmiş olduğu bilgilerinin yer aldığını da hatırla tutmakta fayda vardır. Tablo 8 dikkatle incelendiğinde bu ülkelerin rezerv şişirme boyutları $(63.8+83.7+67.9+26.0+85.0+52.2=)$ 378.6 milyar varile ulaşır. Bu hesaplamadan Venezuela coğrafi konumu bakımından hariç tutulursa, Ortadoğu ülkelerindeki şişkinlik 326.4 milyar varil olarak ortaya çıkar.

Tablo 8

OPEC üyesi bazı ülkelerin kanıtlandığı iddia edilen
Ham petrol rezervlerindeki artışlar
(rakamlar milyar varil olarak verilmektedir)

Yıllar	BAE	İran	Irak	Kuveyt	S. Arabistan	Venezuela
1980	30.4	57.5	30.0	67.9	168.0	18.0
1981	32.2	57.0	29.7	67.7	167.9	20.3
1982	32.4	55.3	41.0	67.2	165.3	21.5
1983	31.8	51.0	43.0	66.7	168.9	24.9
1984	31.9	48.5	44.5	92.7	171.7	25.8
1985	32.4	47.9	44.1	92.7	171.5	25.6
1986	32.4	48.8	47.1	94.5	169.2	25.0
1987	96.2	92.9	100.0	94.5	169.6	56.3
1988	96.2	92.9	100.0	94.5	172.6	58.1
1989	98.1	92.9	100.0	97.1	257.6	58.5
1990	98.1	92.9	100.0	97.0	260.0	59.0
1991	98.1	92.9	100.0	96.5	260.3	59.1
2004	97.8	132.5	115.0	99.0	262.7	77.2
Artış	63.8	83.7	67.9	26.0	85.0	52.2

Kaynak: BP Statistical Review ve Blake McLean “Middle East Oil Production and Export Risks” June 6, 2006

Petrol üretiminin içinde bulunduğumuz dönemde tavan yapma olasılığı tartışılırken, elbette 1980 li yıllardaki bu sıra dışı ve ani rezerv artış bildirimlerinin zihinlerde bıraktığı duraksamalarda etkili olmaktadır. Dünya ham petrol üretiminin geçmiş görüntüsü ile geleceğe yönelik beklentiler konusunda Enerji Gözetim Grubu’nun (Energy Watch Group) Ekim 2007 raporunda yer alan grafik Görsel 2 de yer almaktadır.

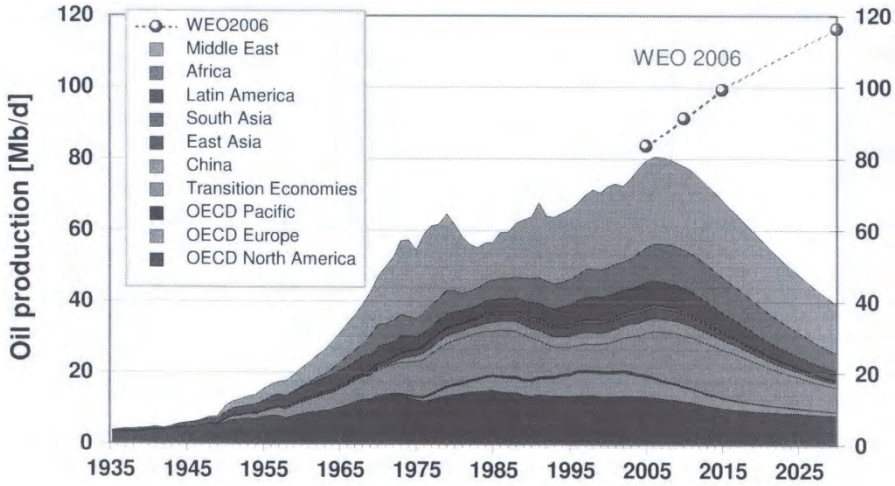
Görsel 2 nin incelenmesinden de görüleceği üzere Enerji Gözetim Grubu, 2006 yılında dünya petrol üretiminin günde ortalama 81 milyon varil ile tavan yaptığını ve izleyen yıllarda önce bir platoda

seyredeceğini sonra düşmeye başlayacağını ileri sürmektedir. Buna göre günlük ortalama petrol üretiminin 2020 de 58 milyon varile ve 2030 da da 39 milyon varile düşeceği varsayılmaktadır. Aynı görselde Uluslararası Enerji Ajansı'nın "Dünya Enerji Görünümü 2006" raporuna göre petrol üretiminin 2020 de 105 milyon varile ve 2030 da da 116 milyon varile çıkacağı beklentisi de işaretlenmiş bulunmaktadır. Tablo 6 dan anımsanacağı üzere, dünya petrol üretimi 2005-2008 yılları arasında 81.5 milyon varil civarında küçük oynamalar göstermiştir. 2010-2012 dönemine ilişkin raporlar yayınlandıkça petrol üretiminin tavan yapması konusu daha net görülmeye başlanacaktır.

Görsel 2

Petrol üretiminin tavan yapması

1935-2030 döneminde olası ham petrol üretimi

Buraya kadar sunduğum Tablo ve Görsellerdeki özet bilgiler petrol ve doğal gaz üretim kaynaklarını ve ulaşım yollarını denetleme kavgasının niçin verildiğine ilişkin bazı önemli ipucu vermiştir. Üretimin tavan yapma sürecinin yaşandığına işaret eden bilgiler ile

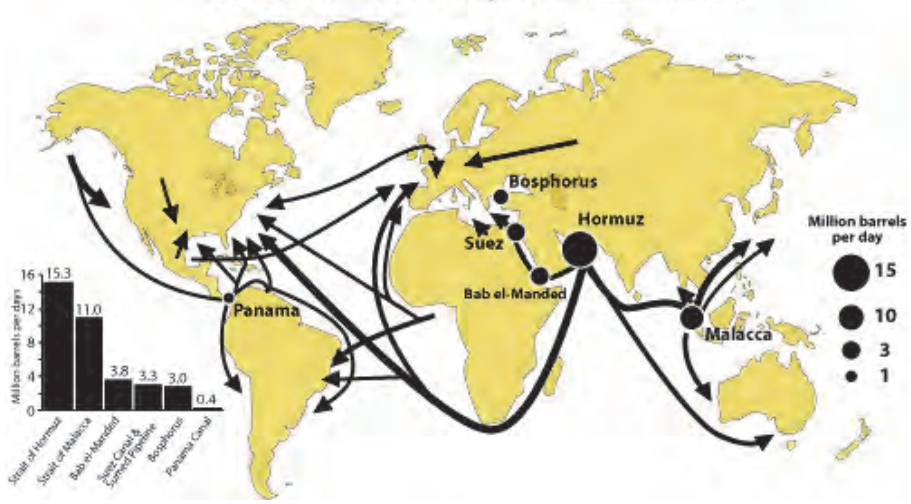
yakın gelecekte düşmeye başlayacağından şüphe edilen ham petrol üretiminin mevcut kaynaklarını ve onların ulaşım yollarını denetlemek, denetleyen ülke veya ülkelere ekonomik ve askeri strateji bakımından önemli bir güç vereceği açıkça görülmektedir. Bu anlayış, 1970 lerde birinci petrol krizi yaşandığında ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger tarafından çok anlamlı bir biçimde ifade edilmiştir; “Petrolü kontrol ettiğinizde Devletleri denetlersiniz, gıdayı kontrol ettiğinizde ise halkları denetlersiniz.”¹⁹ Bu ifadedeki petrol ile birlikte gıda kontrolüne de değinilmiş olması çok ilginçtir ve üzerinde düşünölmeye değer.

ABD dış politikasına ve stratejilerine uzun süre liderlik etmiş bir devlet adamının 1970 li yıllarda dile getirdiği bu stratejik bakış açısı bir anlamda OPEC’in kurulması ve birinci petrol krizi ile birlikte son petrol paylaşımına ilişkin fikri alt yapının oluşturulmaya başlandığına da işaret etmektedir. Doğal kaynakları denetlemeye yönelik anlayışın kökenlerinin daha eskilere dayandığını biraz sonra daha ayrıntılı olarak göreceğiz.

Petrol üretilmesi kadar dünya pazarlarına sevk edilmesi de büyük önem taşımaktadır. Dolayısı ile üretim alanlarının denetlemesi kadar, petrolün ve doğal gazın deniz ve karayolu ile ulaşım yollarını da denetlemek en az onun kadar büyük stratejik ve ekonomik açıdan önem taşımaktadır. Doğalgazın deniz ve karalar üzerinden taşınma haritası bir örümcek ağını andırdığından burada ayrıca gösterilme yoluna gidilmemiş sadece petrolün denizyolu sevkiyatına ilişkin bilgi sunulmakla yetinilmiştir. Petrolün denizyolu ile ulaşımında çok büyük önem taşıyan altı adet kritik boğulma noktası vardır. Bunlar Görsel 3 de yer almaktadır.

¹⁹ Engdahl William, “Seeds of Destruction, The Hidden Agenda of Genetic Manipulation”, Global Research 2007, sayfa xiv.

Görsel 3: Dünya petrollerinin dünya ulaşımındaki 6 boğulma noktaları

Kaynak: EIA (2003), Jean-Paul Rodrigue “Straits, Passages and Chokepoints, A Maritime Geostrategy of Petroleum Distribution”, Holstra University, Hempstead N.Y.

Görsel 3 de yer alan her boğazdan geçen petrolün 2009 yılına ait değerleri sırasıyla şöyledir; Hürmüz Boğazı 15.5 milyon varil/gün, Malaka Boğazı 13.6 m.v./g., Bab-el-Mendeb 3.2 m.v./g., Süveyş Kanalı 2.0 m.v./g., İstanbul-Çanakkale Boğazları 2.9 m.v./gündür. Bu boğazların bulunduğu coğrafyalar biraz sonra değineceğim üzere çok ciddi sorunlar yaşamaktadırlar.

Şimdi de son paylaşım kavgasını körükleyen diğer bazı verilere kısaca göz atmak uygun olacaktır. Bu bağlamda ilk olarak üzerinde durmak istediğim bilgi seçilmiş bazı ülkelere ait kişi başına “toplam birincil enerji sunumu” (TBES) verilerinin 2000-2008 döneminde nasıl değiştiği olacak, arkasından da toplam birincil enerji sunumunun içinde petrol ve doğal paylarının bu ülkelerde nasıl değiştiğine ilişkin veriler sunulacaktır. Bu amaçla Tablo 9 ve Tablo 10 düzenlenmiştir.

Tablo 9 da yer almakta olan seçilmiş ülkelerin verilerinden de görüldüğü üzere, dünya genelinde kişi başına düşen birincil enerji sunumunda çok büyük ve sürdürülemez bir dengesizlik mevcuttur. 1971-2008 döneminde bu dengesizlik küçük ölçekte daraltılabilmektedir. Ancak arada kapanması gereken çok büyük açıklar vardır. Bu açıkların bir bölümü enerji kullanımında verimlilik yükseltilerek kapatılsa bile, geride önemli ölçekte kullanılan birincil enerji miktarını artırma gereği kalacaktır.

Çin, Hindistan, Brezilya ve benzeri büyük nüfuslu ülkeleri yönetenler de ülkelerinin ekonomik kalkınma ve gelişmesini sağlayarak refah düzeyini yükseltmek arzusundadırlar. Bunun sağlanabilmesi için gerekli olanlardan birisi de ülkelerindeki kişi başına düşen toplam birincil enerji sunum miktarını gelişmiş ülkeler düzeyine hızlı bir şekilde çıkarmaktadır. Bu ülkelerin önünde G. Kore gibi bir başarı örneği de mevcuttur. Çok nüfuslu gelişmekte olan ülkelerin toplam birincil enerji sunumlarını güvenli bir biçimde arttırabilmeleri de ya uzun vadeli enerji satın alma sözleşmeleri imzalamak, ya da enerji üretimleri için kaynak sahibi ülkelerde yatırım yapmak ve kaynaklar üzerinde nüfuz sahibi olabilmektir. Bu ise, dünyada uzun süreden beri sürmekte olan dünya enerji dengelerinde köklü değişiklik talep etmek demektir. Böyle bir talebin yaşama geçebilmesi elbette çok ciddi bir mücadele gerektirecektir.

Tablo 9

Seçilmiş bazı ülkelerde kişi başına toplam birincil enerji sunumlarının (TBES) 2000-2008 dönemindeki değişimi (petrol eşdeğeri ton olarak)

Ülkeler	1971	2000	2008	Nüfus 000
ABD	7,615	8.35	7.50	304,718
Çin	0.281	0.90	1.60	1,328,020
Hindistan	0.112	0.49	0.54	1,182,060
G. Kore	0.507	4.10	4.67	48,607
Rusya	Veri yok	4.22	4.84	141,900
İspanya	1,262	3.13	3.04	45,289
Brezilya	0.360	1.07	1.29	189,613
Türkiye	0.377	1.15	1.39	69,659

Kaynak: IEA veri tabanı “Key Energy Indicators in 2000 and 2008” ve World Bank Development Report 1994, 1971 yılı için.

Ülkelerin kişi başına düşen birincil enerji sunumlarındaki dengesizliğe benzer bir dengesizlik de birincil enerji kaynaklarının sunum kompozisyonunda mevcuttur. Bu kompozisyon dengesizlikleri yine aynı seçilmiş ülkeler bazında Tablo 10 da sunulmaktadır.

Tablo 10 un incelenmesinde de görüldüğü üzere, gelişme yolundaki çok nüfuslu ülkelerde TBES’unda kömür hatta Tablo’ya dahil edilmeyenlerde tezeke uzanan ilkel maddeler önemli yer tutarken gelişmiş ülkelerde petrol, doğal gaz ve nükleer enerji önem taşımaktadır. Ancak bu noktada hemen hatırlamak gerekir ki Japonya’da yaşanan büyük deprem ve arkasından gelen nükleer felaket ülkeleri nükleer tesis yatırımlarını ertelemeye, mevcutlardan bazılarını derhal, diğerlerini de aşamalı olarak kapatma planları üzerinde ciddi çalışmalar başlatmaya sevk etmiştir. Gelecekte, nükleere yönelik böyle bir anlayış yaşama geçirilirse, doğal gaz ve petrole yönelik talepte de büyük artışlara yol açabilir.

Tablo 10

Seçilmiş bazı ülkelerde toplam birincil enerji sunum (TBES)kompozisyonundaki değişiklikler (yüzde olarak)

Ülke	Yıllar	Kömür	Petrol	D.Gaz	Nükleer
ABD	2000	23.6	38.7	23.7	9.1
	2008	23.9	37.3	23.8	9.6
Çin	2000	57.4	19.4	2.5	0.4
	2008	66.5	17.2	3.2	0.8
Hindistan	2000	32.9	20.4	4.4	v.y.
	2008	42.1	23.3	5.7	0.6
G. Kore	2000	21.7	53.6	8.8	14.7
	2008	27.7	39.5	14.0	17.3
Rusya	2000	18.0	21.1	51.8	5.6
	2008	17.0	20.5	53.2	6.2
İspanya	2000	16.8	52.1	12.5	13.0
	2008	9.6	46.6	25.0	11.0
Brezilya	2000	7.6	48.9	4.2	0.9
	2008	5.6	39.1	8.7	1.5
Türkiye	2000	30.5	40.5	16.4	0.0
	2008	29.9	30.0	30.6	0.0

Kaynak: IEA, “Key Energy Indicators 2000 & 2008”.

Tablo 9 ve 10 birlikte değerlendirildiğinde petrol ve doğal gaz kaynaklarının bulunduğu ve bulunma olasılığı yüksek coğrafyaları ve bu kaynakları denetlemeye yönelik mücadele de o denli güçlü yaşandığını gözlemek mümkündür. Bu kavgayı en anlamlı olarak dile getirenlerden birisi de petrol ve enerji konularında önemli çalışmaları bulunan Michael T. Klare yapmıştır. Klare, 2005 yılında yayınladığı bir makalesinde şöylece dile getirmiştir; “Küresel enerji kaynaklarına yönelik mücadele yoğunlaştıkça, Vaşington’dan Yeni Delhi’ye, Karakasa, Moskova’ya ve Pekin’e değin ulusal liderlerin ve şirket

yöneticilerinin belli başlı petrol ve doğal gaz kaynaklarını kontrol etmeye yönelik çabaları da artmaktadır.²⁰”

Buraya kadar sunduğum bilgiler ile dünya petrol üretiminin tavan yapma sürecine girdiğine ve petrol tüketiminde dünyada çok dengesiz bir durumun yaşandığını ve gelecek yıllara ilişkin petrol üretim beklentilerinin umutvar olmadığını ortaya koymaya çalıştım. Şimdi de kısaca geleceğe yönelik petrol ve benzeri sıvılara yönelik dünya ve seçilmiş ülkelerde tüketim büyüme beklentilerine göz atmak uygun olacaktır. Bu amaçla Tablo 11 hazırlanmıştır. Tablo 11 in incelenmesinden de görüleceği üzere, gelişmiş ülkeler petrol ve benzeri sıvı tüketimlerdeki artışı yavaşlatmak için bir yandan enerji verimliliklerini yükseltmeye devam ederken, diğer yandan da kullandıkları petrol ve diğer sıvılardan oluşan enerji kullanımlarını düşük oranda da olsa arttırmaya devam edecekleri görülmektedir. Buna karşılık gelişmekte olan ülkeler, enerji verimliliklerini yükseltme yanında kullandıkları petrol ve benzeri sıvı yakıt tüketim miktarlarını kayda değer şekilde arttıracakları anlaşılmaktadır.

Petrol ve benzeri sıvı sunumu gelecek yıllarda bu talep artışlarını karşılayacak şekilde yükseltilemez ise, bir yandan alternatif enerji arayışlarını hızlandırılacak, diğer yandan petrol fiyatları süratle artmaya devam edecek ve en önemlisi de petrol ve doğal gaz kaynaklarını denetleme kavgası kızışacak ve belki de savaşlar yaşanacaktır. Bir önceki cümleye doğal gaz sözcüklerini eklememin nedeni, doğal gazın, petrolün en yakın ikame ürünü olmasındandır.

²⁰ Klare Michael T., “The Global Struggle for Energy”, MotherJones.com., May 9, 2005.

Tablo 11

Dünyada 2006-2030 döneminde petrol ve benzeri sıvılara yönelik tüketim beklentileri(milyon varil/gün olarak)

Ülke	2006	2010	2015	2020	2025	2030	Yıllık büyüme %
ABD	20.7	19.6	20.2	20.2	20.8	21.7	0.2
G. Kore	2.2	2.8	2.7	2.6	2.7	2.8	1.0
Çin	7.2	8.5	10.0	12.1	13.8	15.3	3.2
Hindistan	2.7	2.4	3.1	3.9	4.3	4.7	2.4
Rusya	2.8	2.7	2.8	2.9	2.8	2.7	-0.1
Brezilya	2.3	2.5	2.8	3.0	3.4	3.7	2.1
Dünya	85.0	86.3	90.6	95.9	101.1	106.6	0.9

Kaynak: EIA, International Energy Outlook 2009 Reference Case senario.

Petrol ve doğal gaz sahalarının kontrolüne yönelik kavga, ABD, Avrupa Birliği'nin büyük ekonomileri olan Almanya, Fransa ve İngiltere gibi üyeleri ve Japonya dahil dünyanın önde gelen sanayileşmiş ülkeleri ile gelişmiş ülkeler arasında yer almak konusunda güçlü iddiaları olduğunu ortaya koymuş bulunan Rusya, Çin, Hindistan, Brezilya, Endonezya ve benzeri ülkeler arasında, söz konusu kaynaklara sahip ülkelerin hükümlerlik alanlarındaki coğrafyalarda yer almaktadır. Bu coğrafyalar karaların yanında kara suları, kıta sahanlıkları, açık denizler ile kutup bölgelerini bile kapsamaya başlamıştır.

Bu aşamada seçilmiş bazı ülkelerin 2006 yılı ABD doları cinsinden (diğer bir deyişle sabit dolar değeri ile) GSYİH değerlerinin 2006-2050 döneminde nasıl gelişeceğine ilişkin bir projeksiyonu da sunmak istiyorum. Bu bilgiler Tablo 12 de yer almaktadır.

Tablo 12 de yer alan gelişmelerin gerisinde birçok varsayım vardır. Bunlardan birisi de doğal kaynaklara erişilebilirliktir. Tablo 11 den de görüldüğü üzere, 2006 yılı sabit dolar değerleri ile GSYİH boyutu

bakımından, Çin’in ABD’yi 2030 yılı önce geçmesi söz konusu olabilecektir. 2050 yılına gelindiğinde ise bu kez Hindistan ABD’i yakalaması söz konusudur.

Bu noktada, 1940 lı yıllarda ABD Dışişleri Bakanlığında Politika Planlama Genel Müdürü ve Moskova Büyükelçisi olarak görev yapan George Kennan’ın 1948 yılındaki şu sözünü anımsamakta fayda vardır.; “Biz dünya nüfusunun sadece yüzde 6 sını oluşturmamıza rağmen dünya varlıklarının yüzde 50 sine sahibiz. Geleceğe yönelik gerçek amacımız, gerekli ilişkiler yapısını oluşturmak suretiyle bu dengesiz durumu ulusal çıkarlarımıza zarar vermeksizin sürdürebilmek olacaktır.”²¹”

Tablo 12

Seçilmiş bazı ülkelerin 2006 dolar değeri ile GSYİH büyüklüklerinin 2006-2050 döneminde gelişme tahmini (milyar 2006 doları)

Ülkeler	2006	2015	2020	2030	2040	2050
ABD	13,247	16,197	17,981	22,821	29,827	38,520
Çin	2,701	8,172	12,676	25,625	45,019	70,605
Hindistan	915	1,913	2,870	6,748	16,715	38,227
Brezilya	1,064	1,720	2,194	3,720	6,631	11,366
Rusya	988	1,908	2,562	4,269	6,316	8,564
Endonezya	350	562	752	1,479	3,286	7,010
Türkiye	403	588	759	1,302	2,322	3,948

Kaynak: Goldman&Sachs, “Brics and Beyond” 2007, sayfa 149

Çin ve Hindistan’ın gelişme hızı durudurulamasa bile enerji kaynakları sağlamaları denetim altına alındığında en azından yavaşlatılabileceği düşüncesi için, yukarıda alıntılanan Henry Kissinger’e ait olduğu ileri sürülen söylem bir örnek oluşturmaktadır.

²¹ Engdahl W.F. ait web sitesinden alıntılanmıştır.

Bu aşamada, ilk petrol paylaşım kavgası sırasında devlet adamlarınca söylenen sözlerle son petrol ve doğal gaz kaynaklarını denetleme kavgasında yine devlet adamlarınca söylenmekte olan bazı söylemleri bir tablo sunumu çerçevesinde sizlerle paylaşmak isterim.

Birinci paylaşımda söylenenler

İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Landsdowne Mayıs 1903 de Lordlar Kamarı’nda yaptığı bir konuşmada çok önemli bir politik görüşü dile getirmiştir; “İngiltere Hükümeti, İran Körfezi’nde kendisinden başka hiçbir gücün denizde üs kurmasına veya berkitilmiş-liman kurmasına müsaade edemez ve böyle bir olguyu kendi çıkarlarına yönetilmiş menfur bir hareket sayar. Bu itibarla bu tür bir girişime ellerindeki tüm imkanları seferber ederek mani olacaktır.”

Kaynak:Mejcher H., “Imperial Quest for Oil, Iraq 1910-1928”, sayfa 10.

Son paylaşımda söylenenler

ABD Başkanlarından Jimmy Carter görev yaptığı dönemde, Ocak 1980 de şu açıklamayı yapmıştır; “Basra Körfezi’ni yabancı bir devletin denetime almayı teşebbüs etmesi, ABD’nin yaşamsal çıkarlarına saldırı olarak kabul edecek ve askeri güç kullanımı dahil heer vasıta kullanılarak bu girişim durdurulacaktır.” Başkan Carter Basra Körfezi’inde ortaya çıkabilecek sorunlarda kullanılmak üzere “Hızlı Harekat Gücü” (Rapid Deployment Force) kurdu. Bu güç daha sonra “Merkezi Komutanlık” olarak isimlendirildi.

Kaynak: Klare M.T., “Resource War” sayfa 60-61.

İngiltere’nin Donanma
Haberlama İdaresi’nin Genel

ABD Başkan Yardımcısı olarak görev yapan Dick Cheney, bu

Müdürü 31 temmuz 1916 günü Hükümete sunduğu raporda şu ifadeye yer vermiştir; “... **hiç bir koşul altında, İngiltere’nin kontrolü altında bulunan petrolü topraklar bir yabancı devletin veya yabancı ortaklığın eline geçmemelidir.** ... ‘bırakınız yapsınlar politikası’ ile bu büyük zenginlikleri yabancı şirketlerin ellerine geçmesi, diğer yönleri bir tarafa bırakılsa bile İngiliz halkının öfkesine yol açacaktır. ”

Kaynak: Jones Goeffrey, “The State and the Emergence of the British Oil Industry”, sayfa 186.

İngiliz Amirali Slade Birinci Dünya Savaşı’nın sonlarına doğru hazırladığı raporunda Mezopotamya petrollerinin ve bu petrolü sahaların ele geçirilmesinin önemi üzerinde durmuştur. Bu raporu Savaş Kabinesine sunan Kabine Sekreteri Maurice Hankley, Dışişleri Bakanı Balfour’a da şu notu iletmiştir; “Mezopotamya’da ilerlemenin

göreve gelmeden önce 1999 yılında şunu dile getirmiştir; “2010 yılında günlük ilave 50 milyon varile daha gereksinim olacak. Petrolün üçte ikisine en düşük maliyetle sahip olan Orta Doğu ödülün bulunduğu yerdir.”

Kaynak: The Independent, “Blood and Oil: How the West will profit from Irq’s most precious commodity” January 7, 2007.

Cobra II başlıklı kitapta, Ağustos 2002 de yapılan bir brifing ile ilgili olarak şu bilgilere yer verilmiştir; Orgeneral Tommy Franks’ın planının stratejik hedefi; “... İttifakın askeri güçleri Irak’ın yönetim merkezini (centre of gravity) bu merkezin karşılık veremeyeceği şekilde baskı altına alarak Irak rejimini elemine edecektir. ... Bu

askeri açıdan yararı yoktur. Zira Almanlar artık Hindistan’a saldırmayı Bağdat Demiryolu üzerinden değil Kafkasya üzerinden denemektedirler. Mezopotamya’daki bir hareketla onların Hazar Denizi üzerinden yaptıkları ilerlemeyi durduramayacağımız Amiral Slade’ın raporunda belirtilmektedir.

Amiral’in bana gönderdiği harita, Mezopotamya’da Kuzey’e ilerlemenin askeri nedenlerin ötesinde haklı gerekçeleri olduğunu açıkça göstermektedir.

Mezopotamya’nın değerli petrol kuyularını savaş bitmeden ele geçirmek bir avantaj olmaz mı? ” Amiral Slade’ın raporunu Savaş Kabinesi 13 Ağustos 1918 günü görüşmüş ve sonuçta, **Başbakan “Savaş sona ermeden Musul’a ulaşılmalı” talimatını vermiştir.**

Kaynak: Mejcher H., “Imperial Quest for Oil, Iraq 1910-1928” sayfa 39.

operasyonun sonucu rejim değişikliğidir. Başarı, rejimin liderliğinin ve güç merkezinin yok edilmesi, Kitle İmha Silahları’nın yok edilmesi veya kontrolü, toprak bütünlüğünün korunması, komşuları tehdit etme yeteneğinin ortadan kaldırılması, kabul edilebilir bir geçici/kalıcı hükümetin oluşması olarak tanımlanmıştır. ...”

Kaynak: Gordon Michael R., & General B. E. Trainor, “Cobra II” Pantheon Books 2006, sayfa 67.

Savaş sona erip Kuzey Irak ve Suriye da işgal edildikten sonra, İngiltere ve Fransa Araplar arasında doğabilecek huzursuzlukları engellemek amacıyla 7 Kasım 1918 günü bir Ortak Bildiri yayınlamışlardır. Bu bildiride yer alan şu ifade dikkat çekicidir; **“Doğu’da, Almanya’nın denetimsiz iktisatlarının yol açtığı mücadele, Fransa ve Büyük Britanya’nın sürdürmesinin nedeni, uzun süredir Türkler tarafından ezilmekte olan halklara tam ve kusursuz özgürlük vermek ve yerel halkların hür iradeleri ile ulusal hükümetlerini kurmalarına yardım etmektir.**” Savaş sonrasında Irak İngiltere’nin, Suriye’de Fransa’nın mandası altında uzunca bir süre kalmışlardır.

Kaynak: Hurewitz J.C., “Diplomacy in the Near and Middle East A Documentary Record: 1914-1956 sayfa 30.”

9 Mayıs 2003 tarihinde ABD Başkanı G.W. Bush, on yıl içinde ABD-Ortadoğu Serbest Ticaret Bölgesinin kurulacağını açıkladı.

Kaynak: Achcar Gilbert, “Fantasy of A Region That Doesn’t Exist”, Le Monde Diplomatique, 4.4.2004.

ABD Başkanı G.W. Bush’un Ulusal Güvenlik Danışmanı Condoleeza Rice, 7 Ağustos 2003 günü **“Orta Doğu’yu Değiştirmek”** başlığı ile yayınlanan bir yazısında diğer hususların yanında şu hususlara da değinmiştir; **“Bugün ABD, dostları ve müttefikleri kendilerini dünyanın bir başka bölgesini uzun vadeli bir değişime adanmışlardır: Orta Doğu. 22 ülkeden oluşan ve toplam nüfusu 300 milyonu bulan Orta Doğu’nun toplam GSYİH sı, nüfusu 40 milyon olan İspanya’dan bile geridir. Bu bölge, Arap aydınlarının deyimi ile “özgürlük açığı” nedeni ile geri bırakılmıştır. ...**

Irak kurtarılması ile, Orta Doğu’da ve dünyada güvenliği güçlendirecek, olumlu bir gündeme başlamak için özel bir fırsat vardır.”

Kaynak: Rice Dr. Condolezza, National Security Advisor, “Transforming The Middle East”, The Washington Post August 7, 2003.

Nisan 2004 de ABD, G-8 toplantısında **“Büyük Ortadoğu Projesini”** sundu. Proje Başkan Bush’un “Özgürlüğe ilerleme projesi”nin bir parçası olduğu belirtildi.

Kaynak: Wittes Tamara Cofman, “The New U.S. proposal for a Greater Middle East Initiative: An Evaluation, Brookling Ins.

G-8, 26-27 Mayıs 2011 de yaptığı toplantısı sonucunda “Arap Baharı Açıklaması”nı yaptı. Açıklamanın 2 inci maddesinde “Biz G-8 üyeleri ‘Arap Baharı’ nı olduğu kadar

İran halkının büyük beklentilerini kuvvetle destekliyoruz. Halkın sesini duyuyoruz, onların demokrasi, açık toplum ve ekonomik modernleşme de dahil haklı isteklerini destekliyoruz. Bu değişim hareketinde oynadıkları rol nedeni ile özellikle gençleri ve kadınları övüyoruz.”

Kaynak: G-8 Deklerasyonu

İngiliz Kabinesinde petrol işlerinden de sorumlu olan **Bakan Sir Hamar Greenwood, 12 Mart 1920** günü Parlamento’da şu konuşmayı yapmıştır; “... Trajedi, bu ülkeye gelen petrolün yüzde 80’inin ABD ve Meksika’da üretilmesine karşılık sadece yüzde 2 sinin İngiliz bayrağı altındaki topraklarda çıkarılmasıdır. Söz veririm ki, Hükümet ve benim başında bulunduğum İdare, petrolün daha çok petrolün İngiliz bayrağı tarafından kontrol edilmesinin yaşamsal öneminin farkındadır. Yeryüzünde petrol

aramaya açık olup da, petrol aramadığımız tek bir yer bile yoktur. **Petrolün kaynağından tüketicisine kadar İngiliz Hükümeti tarafından kontrol edilebileceği tüm petrol kaynaklarını ele geçirmek için büyük çaba sarfetmekteyiz.**”

Kaynak: Hornbeck K.S., “The Struggle for Petroleum”, The Annals of the American Academy of Political and Social Sciences Cilt CXII Mart 1924 sayfa 164.

İngiltere Donanma Bakanı Walter Hume Long ise **23 Mart 1920** günü Petrol Teknolojisi Uzmanları Enstitüsü’nde yaptığı konuşmada şu söylemde bulunmuştur; **“Dünyadaki halen bilinen petrol yataklarını ele geçirebilirsek, dilediğimiz gibi kullanabiliriz. Eğer Büyük Britanya, ‘ele geçirilebilir’ petrol sahalarına sahip olma fırsatını elinden geçirirsa Hükümet, ‘ulusal çıkarlar bakımından en uygun zamanda harekete geçmemekle suçlanacaktır. Olagan dışı fırsatların**

Temmuz 2011 tarihinde yayınlanmış bulunan, “Irak, Petrol Potansiyeli ve Küresel Petrol Pazarlarına ve OPEC Politikalarına Etkileri” başlıklı raporda; “Altı süper saha, Irak’ın Rumalia bölgesindeki ham petrol üretiminin büyük ölçüde belirleyicisi olacaktır. Batı Kurna 1 ve 2, Mecnun, Zubayir ve Halfaya toplam olarak 200 milyar varile yakın ham petrole sahiptir. Rumalia, Zubayir ve Batı Kurna 1 üretimlerinde platoyaulaştıklarında günde 5 milyon varil ham petrol üretebilir. Bütün sözleşmeler

eşiğindeyiz; ya biz bu kapıdan girmek için gerekeni yapacağız veya başkaları girecek ve geleceğin anahtarına sahip olacaktır.”

Kaynak: Hornbeck, y.a.g.m.

hedeflendiği şekilde yapıldığında Irak’ın günlük petrol üretimi 2017 yılında 12-13 milyon varile ulaşabilir.”

Kaynak: Ellass Jareer, Amy Myers Jaffe, “Iraq, Oil Potential and Implications for Global Oil Markets and OPEC Politics”, sayfa 12, James A. Baker III Institution.

Aynı Enstitüde, Donanma Bakanı’ndan bir süre önce konuşan Amiral Philip Dumas ise şu hususu büyük bir açıklıkla söylemiştir; “Bu, geniş ölçüde petrole yönelik bir savaştı. Geleceğin harpleri tamamen o amaca yönelik olacaktır. Bismark’ın ‘kan ve demir’ özdeyişi artık ‘kan ve petrol’ şeklinde ifade edilecektir.”

Kaynak: DeNovo, “The Movement for an Aggressive American Oil Policy Abroad 1918-1920” American Historical Review 61 July 1956, sayfa 855 dipnot 4.

ABD Merkez Bankası Eski Başkanı Alan Greenspan 2007 yılında yayınlanan kitabında şu ifadeye yer vermiştir; “Herkesin bildiği bir gerçeği teslim etmek politik olarak rahatsız edici olsa da üzülerek belirtirim ki, **Irak savaşı geniş ölçüde petrole ilgili idi.**”

Kaynak: Greenspan Alan, “The Age of Turbulance” Penguin Yayınları 2008 sayfa 463

Irak’ın İngiltere’nin mandası altında bir devlet olmasına yönelik çalışmaların tamamlanmak üzere olduğu aşamada İngiliz devlet adamlarında **Winston S. Churchill** 4 Ağustos 1921 günü planların uzun vadeli hedefi olarak şu ifadede bulunmuştur; **“Başından beri, Mezopotamya’yı, tamamen güçle değil, fakat halkının özgürce kabul edebileceği Kralı ve Hükümeti ile birlikte benimseyeceği ve Hava Kuvvetleri, İngiltere’nin denetimindeki yerel askerler ve dört İmparatorluk taburu ile destekleyerek elde tutmayı düşünmüştüm. Daha sonraki aşamada, daha fazla güç indirimini ve nihai olarak da ülkenin bağımsız, Büyük Britanya’ya dost ve onun ticari çıkarlarına olumlu bakan ve İngiliz Hazine’sine yük getirmeyen yerel bir devlet durumuna ulaşmasını öngörüydüm.”**

Kaynak: Stivers W., “Supremacy and Oil, Iraq Turkey and the Anglo-American

ABD Başkanı G. W. Bush, 1 Mayıs 2003 günü uçak gemisi USS Abraham Lincoln’ün güvertesinde yaptığı “Görev Tamamlandı” konuşmasında diğer hususların yanında şunları söylemiştir; **“Bu savaşta, özgürlük ve dünya barışı için dövdük. ... Irak’ı özgürleştirme hareketi, ne düşmanın ne de dünyanın daha önce görmediği bir hassasiyet, sürat ve cesaretle gerçekleştirildi. ... Irak’ın sivil halkı, erkek ve kadın askerlerimizin yüzlerine baktıklarında güç, şevkat ve iyi niyeti görmektedirler. ...”**

World Order, 1918-1930 sayfa 78.

Lozan Konferansı'nın açılmasını izleyen gün olan **24 Ocak 1923 ta, Lord Curzon** İsmet Paşa'nın konuşmasını yanıtlarken şu hususa da değinmiştir; "Sözlerime son vermeden önce, değinmek istediğim bir konu daha vardır. Bu konuyu ortaya İsmet Paşa atmış değildir. Fakat dünya basını bu konuyu bol bol ve sürekli olarak tartışmıştır. İngiliz Hükümet'nin Musul'u elinde tutma isteğini petrol sorunun etkilediği sanılmaktadır. Bunun böyle olduğu iddia edilmektedir. **Musul Vilayeti'ndeki petrol sorununun benim öne sürdüğüm iddialarla hiçbir ilgisi yoktur. İngiliz tezini, kendi başına ve bu ülkede var olabilecek doğal kaynakları hiçbir şekilde göz önünde tutmaksızın öne sürdüm. Musul dolaylarında ne kadar petrol bulunabileceğini ya da işletmenin verimli olup olmayacağını, yoksa bu masalın boş bir hayal mi**

İngiltere Başbakanı Tony Blair, 2003 yılında Irak'ın işgalinin başlamasından kısa süre önce, **6 Şubat 2003** günü, hareketin petrolle ilgili olduğu iddialarına şu yanıtı vermiştir; "Petrol konusuna da değineyim. ... **Dürüstçe analiz edildiğinde, petrole yönelik komplo teorisinin son derece saçma olduğu görülür. Gerçek şu ki, Irak'taki petrolle ilgilenenler, muhtemelen hemen yarın Saddam ile petrole yönelik anlaşma yapabiliydik. Konu petrol değildir, konu silahlardır. ...**"

Kaynak: Bignell Paul, "Secret Memos expose link between oil firms and invasion of Iraq", The Independent, April 19, 2011.

olduğunu bilememekteyim.”

Kaynak: Meray Seha Prof. Dr.,
Lozan Barış Konferansı,
Tutanaklar Belgeler, A.Ü.
Siyasal Bilgiler Fakültesi
Yayınları No 29, 1961

Yukarıdaki çizelgede yer alan alıntılar her iki paylaşım dönemi için de arttırmak mümkündür. Ancak buna gerek yoktur. Çünkü bu kadarı dahi her iki dönemin söylemlerinde büyük ölçüde paralellik olduğunu açıkça göstermektedir.

Hafızalarımızı yokladığımızda, Arap Baharı’ndan önce bir seri “renkli devrim”lerin yer aldığı zaman dilimi de yakın tarihte yer almıştır. Bu renkli devrimlerden sadece ikisini anımsamakta fayda görüyorum. Birincisi Ukrayna’da yer alandır. Ukrayna’nın böyle bir renkli devrime konu olmasında her halde, Avrupa’ya giden petrol ve doğal gaz boru hatlarının stratejik coğrafyası olmak yanında, çelik üretiminin kilit ham maddelerinde manganezin dünyada Güney Afrika’dan sonra ikinci büyük rezervlere sahip olması olabilir.

Diğer bir renkli rejim, Myanmar’da “Safran” rengi ile uygulanmaya çalışılmıştır. Bu ülkenin önemi ise, Çin’in, Malaka boğazından petrol sevketmekten kurtulmak üzere bir boru hattı inşa etme projesi etkili olmuş olabilir mi suali akla geliyor. Bu arada basında, ABD Dışişleri Başkanı H. Clinton’un yakın gelecekte Myanmar’a resmi bir ziyaret yapacağı haberi yer almıştır.

Renkli devrimlerden ikisini anımsadıktan sonra şimdi de 2011 yılına damgasını vuracak gelişme üzerinde kısaca durmak istiyorum Arap Baharı. Arap Baharı’nın yaşandığı ülkelere kısaca göz atılır ise şu bilgiler hafızamıza gelecektir.

Mısır, küçük miktarda petrol ve doğal gaz rezervinin olması yanında, Basra Körfezi ile S. Arabistan’dan Batı ekonomilerine petrol sevkiyatında önemli yeri olduğu gibi, Libya’dan Çin’e giden petrolün geçtiği stratejik bir ülkedir. Ayrıca, İran’ a yönelik yaptırımlarda ayak sürüyen bir ülke olmuştur.

Libya, 43.7 milyar varillik ham petrol rezervi yanında, 54.7 trilyon kübik fitlik doğal gaz rezervine ve 290 trilyon kübik fitlik teknik olarak üretilebilir şist (shale) gaz rezervi mevcuttur. Ayrıca, ülke Çin’e petrol arama izni de vermişti. Diğer taraftan Libya ve Cezayir, Afrika Komutanlığı karargahı için ülkesinin ev sahipliği yapmayacaklarını açıklamışlardır²². Yaptırım uygulamaları gündeme geldiğinden beri İran’ı destekler pozisyon almıştır. Kaddafi’nin, en az bunlar kadar önemli bir günahı da, Saddam Hüseyin ve Hugo Chavez ile birlikte petrol bedellerinin ödemesinin ABD doları dışı rezerv paralarla yapılmasını istemiş olmasıdır. Bütün bunlara ek olarak, Kuzey Afrika ülkeleri için son derece değerli fosil su kaynaklarına sahiptir.

Yemen, Görsel 3 den de anımsanacağı üzere, günde 3.8 milyon varillik petrol trafiği olan Bab-el-Mendeb boğazını denetlemesi açısından çok büyük stratejik önem taşımasının yanında, çeşitli makalelerde büyük ölçekli petrol rezervine sahip olduğu şeklinde değerlendirmeler de mevcuttur. Yemen, konusunda daha ayrıntılı bilgi edinmek isteyenler, bu sitede yayınlanmış bulunan “Yemen türküsünün yakılmasında petrol çıkarlarının oynadığı rol” başlıklı yazıya göz atabilirler.

Suriye, kayda değer boyutta petrol ve doğal gaz rezervi olmamasına karşın, 1935 yılında inşa edilen ve Kuzey Irak petrollerinin Hayfa (İsrail) ve Trablus (Lübnan) ulaştıran iki boru hattının geçtiği coğrafyayı denetlemektedir. Her iki boru hattı da uzun süredir

²² Tisdall Simon, “African States oppose US presence”, The Guardian June 25, 2007.

işletilmemektedir. Bu boru hatlarının onarımı ve kapasite genişletilmesi üzerinde de projeler mevcuttur. Bu boru hatları onarılır ve kapasiteleri artırılma yoluna gidilirse, Musul Havzası petrollerinin Akdenize ulaşması için Türkiye’ye ciddi bir alternatif yaratılmış olacak ve İsrail için güvenilir petrol kaynağı sağlanmış olacaktır. Bu güvenilirlik sadece Batı ülkeleri ve İsrail ile de sınırlı kalmayacak, Kuzey Irak Yerel yönetimi de petrol ihracatını, Türkiye’ye bağımlı olmaksızın, büyük ölçüde arttırarak ekonomik güçlenmesini finanse etme olanağını da bulacaktır. Bu ülke ayrıca, İran’a yaptırım uygulanmasına karşı çıkagelmektedir. Mevcut politikalarını sürdürecektir bir iktidar yapılanması ile ABD’nin Irak’tan çekilmesinden sonra Irak için sorunlar yaratabilecek bir ülke olarak görülmektedir. En az bunlar kadar önemli bir özelliği de Rus Donanmasının Lazkiye Limanını kullanmasına izin vermiş olmasıdır. Libya’dan sonra Suriye’nin konum değiştirme durumuna düşmesi, Rus donanmasını Akdeniz’de limansız bırakacaktır. Arap Baharı içinde yer alan gelişmelerden, Suriye’de yer alanlar Türkiye’nin ulusal çıkarları üzerinde en büyük etki yaratacak olanıdır.

Arap Baharı adı altında, yukarıda saydığım ülkelerin yanında Tunus’a Birinci Dünya Savaşı sonrasında olduğu gibi demokrasi ve özgürlük getirilmek istendiği söylenmektedir. Üstelik bu ülkelere demokrasi getirilmesini Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar, BAE gibi demokrasi ile adları anılması zor ülkeler de destekler görünmektedir. Bu anglo-saxson literatüründe kullanılan bir deyişle “it does not add up”, bu sayıların toplamı bu toplamı vermez. Arap Baharı, aslında yukarıda ilk ve son paylaşım dönemine ilişkin söylemlerin içinde yer alan Büyük Orta Doğu Projesi’nin yaşama geçirilmesi için bu ülkelerin içindeki inanç farklılıkları ile etnik farklılıkların sahneye çıkarılmasıdır.

Arap Baharı için her türlü desteği esirgemeyen ABD ve Avrupa ülkeleri, Bahreyn’deki Bahar’ın çiçeklerinin filizlenmesine bile izin vermeden kurşunlara hedef olmasına sessiz kalmaları, bazı demokratik

olmayan rejimlerin bazı hallerde sakıncasız bulunduğunu çifte standardına en güzel örneklerinden birisidir.

Şimdi **İran**'a yönelik bir askeri hareket söylemleri son günlerde yeniden yoğunluk kazanmıştır. İran'ın nükleer enerjiye sahip olma girişimleri hedef konumuna gelmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır. İran, Çin'e petrol satmanın yanında, bu ülkenin İran'ın hükümlerlik alanlarında petrol ve doğal gaz aramasına da izin vermiştir. İran, 136.2 milyar varil petrol rezervi ile S. Arabistan ve Kanada'dan sonra dünyanın en büyük üçüncü petrol rezervlerine sahip olmanın yanında doğal gazda da 992 trilyon kübik feet rezervi ile Rusya'dan sonra ikinci sıradadır. Rusya, İran ve Katar'ın oluşturacakları GAZ OPEC'i bir çok ülke için bir karabasandır.

Arap Baharı'na ilişkin özet değerlendirmeleri bir küçük bilgi ile tamamlamak uygun olacaktır. ABD'nin Basra Körfezi bölgesi'ne yönelik savunma harcamaları Irak'ın işgalinden önce 49 milyar dolar düzeyinde iken, bu rakam 2008 yılında 138 milyar dolara çıkmıştır.

Bu aşamada kısaca Afrika Kıtası üzerinde de durmak istiyorum. Tablo 7 den de anımsanacağı üzere, Afrika 117 milyar varil boyutunda petrol rezervine sahip bulunmaktadır. Bu kıta aynı zamanda stratejik mineral ve madenler bakımından da dünyanın en zengin coğrafyasıdır. Kıta, Soğuk Savaş döneminde ABD ve Batı Bloku ile Rusya ve Doğu Bloku'nun stratejik ham maddeleri denetleyebilmek için yoğun mücadele ettiği bir alandır. Bu süreçte bazı Afrika ülkeleri blokların etkisi ile ikiye bile bölünmüşlerdir. Bölünen ve bölünmeyen ülkeler oldukça sık darbelere sahne olmuşlardır. Bu süreç içerisinde de zengin doğal kaynaklar Bloklar arasında paylaşılmaya çalışılmıştır. Bu süreç Soğuk Savaş'ın son bulması ve Sovyet İmparatorluğunun çökmesi ile sona ermemiş, daha da yoğunlaşmıştır.

Afrika’nın Guinea Körfezi çevresi, ABD’nin petrol dış alımlarında önemli bir yer tutmaktadır. 2000 yılında ABD’nin ham petrol dış alımının yüzde 15 i başta Nijerya olmak üzere bu Körfez’den sağlanmakta idi. Guinea Körfezi, 2015 yılında, ABD’nin ham petrol dış alımları içinde yüzde 25 paya sahip olacaktır²³. 16 Mayıs 2001 tarihinde ABD Başkan Yardımcısı Richard Cheney’in Büros’unca açıklanan Ulusal Energy Politika Raporu’nda şu ifade yer almaktadır; “Batı Afrika, Amerikan petrol ve doğal gaz pazarında en hızlı büyüyen kaynak bölgesi olacaktır. Afrika petrolü yüksek kalitesi, düşük sülfürü ile ABD’nin Doğu Sahili’ndeki rafinerilerde büyüyen pay sahibi olmaktadır” gözlemi yer almıştır²⁴. Gana’nın da 2011 yılında, ham petrol dış satıcısı konuma gelmiş olması Guinea Körfezi’nin önemini daha da artırmıştır. ABD Kongre üyesi William Jefferson, bir konuşmasında, “11 Eylül sonrasında Afrika petrolü ABD ulusal güvenliği açısından öncelik kazanmalıdır” gözleminde bulunmuştur²⁵. Afrika aynı zamanda ABD ve Batı Bloku’nun stratejik mineral ve maden gereksinimini yüz yılı aşkın süredir karşılayan çok önemli bir coğrafyadır. Afrika’nın ABD ulusal güvenliği açısından öneminin kabul edilmesi sonucu, 2007 yılı sonlarında “Afrika Komutanlığı” kurulmuştur.

Rusya, stratejik mineral ve madenler bakımından zengin olmasına rağmen, bunların bir bölümünü, Sovyet İmparatorluğu’nun çökmesi ile denetleme gücünü önemli ölçüde yitirmiştir. Rusya bir yandan eski Cumhuriyetleri ile bu konuda yeni dengeler kurmaya çalışırken, bir yandan da bu kaynaklar açısından zengin ülkelerle ilişkilerini güçlendirme çalışması içindedir.

Çin, gerek petrol ve gerek stratejik mineral ve madenler bakımından Afrika’ya büyük önem vermektedir. 2000 yılında Çin-Afrika İşbirliği

²³ Rozoff Rick, “Militarization of Energy Policy: U.S. Africa Command And the Gulf Of Guinea”, Global Research, January 9, 2011.

²⁴ Rozoff, y.a.g.m.

²⁵ Rozoff, y.a.g.m.

Forum’u kurulmuştur. Bu gelişmenin ardından, Çin Devlet Başkanı, Başbakanları ve Bakanları çok sık olarak Afrika ülkelerini ziyaret etmiş onların yüksek düzeyli heyetlerini Pekin’de ağırlamıştır. Bu ilişkiler sonucunda gerek petrol ve gerek madenler konusunda çok öneli anlaşmalar yapmış ve yatırımlara imza atmıştır. 2006 yılında Pekin’de 48 Afrika ülkesinin katılımı ile bir zirve düzenlenmiştir. Çin bu arada uyguladığı yaklaşımla, Afrika ülkelerinde alt yapı yatırımlarını finanse etmiş, düşük faizli kredilerin yanında hibe katkısında da bulunmuştur. Enerji projelerine ve maden projelerine de Şirketleri aracılığı ile büyük boyutlu yatırımlar yapmıştır.

Bu gelişmeler ABD’ni kendi çıkarları açısından rahatsız ettiği için, bir yandan Afrika’da ekonomik katkılarını yükseltirken, diğer yandan da ABD Avrupa Komutanlığı’nın bünyesinde faaliyet göstermek üzere Afrika Komutanlığını kurmuştur. Bu komutanlık 2007 yılında bağımsız bir Komutanlık konumuna getirilmiştir. Bu Komutanlığın kurulmasına ilişkin olarak Kongre’de yapılan görüşmelerde Hükümet temsilcisi şu açıklamalarda bulunmuştur; “Bu doğal servetler, Afrika’yı Çin Halk Cumhuriyeti’nin ilgilendiren bir hedef haline de getirmektedir. Çin’in dinamik ekonomisi 20 yıla yakın süredir ortalama yüzde 9 büyürken, petrole ve diğer doğal kaynaklara karşı açlık duygusu yaratmaktadır. Çin, halen günde 2.6 milyon varil ham petrol dış alımı yapmaktadır. Bunun 765,000 varili başta Sudan, Angola ve Kongo olmak üzere Afrika’dan gelmektedir. ... Bu yıl 12 gün sürecek 8 Afrika ülkesini ziyaretine (ki bu göreve geldiğinden bu yana üçüncü gezisidir) çıkmadan önce 3 milyar dolarlık düşük faizli kredi ve yardım yapılacağını açıklamıştır. ...²⁶”

Afrika Komutanlığının Kurulması ABD’nin Afrika’da çıkarlarını korumak için kararlılığını sergileyen bir eylem olmuştur. Bu komutanlığın kurulmasından sonra 2011 yılında Büyük Orta Doğu Projesi çerçevesinde Arap Baharı’nın uygulanmaya başlaması ve bu

²⁶ Engdahl W. F., “AFRICOM China and Congo Resource Wars” 25 November 2008

süreçte ABD ve NATO’nun Libya’da Baharı getirmek için 8 aya yakın bomba yağdırması, başta petrol ve doğal gaz kaynakları olmak üzere yaşanmakta olan kaynak kavgasının ulaştığı boyutu göstermektedir.

Türkiye dünyanın en kritik coğrafyasında konuşlanmış bulunmaktadır. Bulunduğumuz coğrafyada yaşanan süreç çok ciddi riskler içermektedir. O nedenle Türkiye’deki politik kadrolar, teknokratlar, akademisyenler ve hatta sıradan kişiler, Orta Doğu’da yaşananların geri planında yer alanları, tarihsel kökenlerini, çıkar motiflerini, kısa ve uzun vadeli hedefleri bu senaryoları hazırlayanlar kadar okuma ve anlama yeteneğine sahip olmak durumundadır. Bu becerilerdeki noksanlık boyutumuz ülkemizin ulusal çıkarlarına yönelik risklerin büyümesine yol açabilir.

Petrolü, doğal gazı, stratejik mineral ve madenleri, su kaynaklarını ve verimli tarım alanlarını kontrol altına almaya yönelik kavganın büyük bir savaşa yol açıp açmayacağına ilişkin kaygılar mevcuttur. Irak ve Libya örnekleri büyük ölçekli silahlı mücadelelere son örneklerdir. Umalım bu kavga dünyayı felakete sürükleyecek savaflara yol açmadan barışçı ve insanların yararına bir çözüme ulaşabilsin. Aksi bir duruma ilişkin olarak büyük bilim adamı Albert Einstein’ın şu sözü büyük bir uyarı içermektedir; “Uygarlığın atom bombaları ile yapılacak bir savaşla yok olacağına inanmıyorum. Belki dünya nüfusunun üçte ikisi ölebilir, fakat yeniden başlayabilmek için düşünebilme yeteneğine sahip yeteri kadar insan ile yeterli miktarda kitabın geri kalacak ve uygarlık yeniden kurulacaktır.”²⁷

Bana düşüncelerimi sizlerle paylaşma fırsatını verdiğiniz için teşekkür eder, saygı sunarım.

World Energy Outlook 2009 sayfa 433.

²⁷ Bartlett John& Justin Kaplan, “Bartlett’s Familiar Quotations” Sixteenth Edition sayfa 636.

Simmons Matthew R., "Twilight in the Desert", John Wiley & Sons, Inc., 2005, sayfa 74.

Airhart Marc ve Paul Mann, "Location, Location, Location: mapping the world's oil&gas fields", August 2007.

BP Statistical Review of World Energy, June 2009.

Engdahl William, "Seeds of Destruction, The Hidden Agenda of Genetic Manipulation", Global Research 2007, sayfa xiv.

Klare Michael T., "The Global Struggle for Energy", MotherJones.com., May 9, 2005.

Engdahl W.F. ait web sitesinden alıntılanmıştır.

Tisdall Simon, "African States oppose US presence", The Guardian June 25, 2007.

Rozoff Rick, "Militarization of Energy Policy: U.S. Africa Command And the Gulf Of Guinea", Global Research, January 9, 2011.

Rozoff, y.a.g.m.

Rozoff, y.a.g.m.

Engdahl W. F., "AFRICOM China and Congo Resource Wars" 25 November 2008

Bartlett John& Justin Kaplan, "Bartlett's Familiar Quotations" Sixteenth Edition sayfa 636.

Prof. Dr. Mustafa ERGÜN (BAŞKAN)- Hikmet Hocamı kesmek istemedim, çok daha ayrıntılı dinlemek de isterdim; ama süremiz çok dar. 20 dakika dedik, yarım saati de geçti. Ama ben bunu dinlememizde yarar olduğunu düşündüm.

İkinci konuşmacımız Filistin’den bir misafirimiz, Saleh Rabi. Sunumunun konusu, “İşgal Edilmiş Filistin Toprakları ve Vaat Edilen Filistin Devletindeki İsrail Tedbirleri.”

Saleh Rabi Filistin Al-Quds Üniversitesi Geliştirme çalışması Mastırı, İtalya Torino Üniversitesi Su Kaynakları Yönetimi Yüksek Diploması sahibidir. Ortadoğu’dan Hollanda’ya su krizi hakkında Doktora tezi hazırlamaktadır. 2005’ten beri, Filistin’de türünün ilk örneği olan Filistin Su Islahı Enstitüsünde (PWTI) Genel Müdürlük yapmaktadır. Çeşitli ülkelerdeki çok sayıda uluslararası suyla ilgili ve çevresel faaliyetlere katılmaktadır. 2006 ila 2009 yılları arasında, FOEI (Dünya Dostları) Federasyonunda, Dünya Dostları Filistin örgütünü temsil etmiştir. Kendisinin konu başlığı biraz daha farklı olacak. Biliyorsunuz, su, yakın dönemde dünyadaki en önemli metalden bir tanesi haline gelecek. Çünkü su, yaşamın temel maddesi.

Buyurun Sayın Rabi.

SALEH RABİ

Çok teşekkür ederim. Selamünaleyküm.

Öncelikle beni bu toplantıya davet ettiğiniz teşekkür ediyorum. Sizlerle bir arada olmaktan mutluyum; sizlerle konuşma fırsatı buldum. Van'da gerçekleşen depremde dolayı bütün Türkiye halklarına geçmiş olsun diyorum. Bütün Filistin halkı acılarınızı paylaşıyor ve taziyelerini iletiyor.

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliğine de çok teşekkür etmek istiyorum. Karşılaştığım bütün zorluklarda desteklerini benden esirgemediler.

Bu sunumda sizlere Filistin'deki su krizinden bahsedeceğim, İsrail'in aldığı önlemlerden bahsedeceğim; bağımsız, güvenli bir Filistin Devleti'nin kuruluşuna engel olmak için neler yaptığından bahsedeceğim. Başka bir ifadeyle, bizim bağımsız devletimizi su alanında aldığı önlemlerle nasıl engellediğinden bahsedeceğim.

Biraz önce Prof. Dr. Hikmet Uluğbay da bahsetti; Kissinger'dan alıntı yaptı kendisi, "Petrolü kontrol ederseniz devleti kontrol edersiniz. Gıdayı kontrol ederseniz halkları kontrol edersiniz" demişti Kissinger. Buna şöyle bir ekleme yapayım: Eğer suyu kontrol ederseniz, devleti ve halkı hep birlikte kontrol edersiniz. İsrail'in yapmak istediği şey tam da bu. Suyu kontrol ederek, hem devleti, hem de halkı kontrol etmek istiyor. Suyu bir araç haline getiriyor böylece.

Öncelikle konunun tarihsel arka planından biraz bahsederek başlayayım. Gerekli olduğunu düşünüyorum bunun.

Şekil 1:

Bu (Şekil 1) tarihsel Filistin. Kırmızı ve kahverengiyle işaretlenmiş yerler tarihsel Filistin bölgesi. Ürdün var etrafında, kuzeyinde Suriye ve Lübnan var ve Mısır var. Bu, çok ufak bir toprak parçasıdır aslında, 27 bin kilometrekareden oluşur yalnızca.

1948 yılında, İsrail adı verilen bir devlet kuruldu. Kahverengiyle gördüğünüz yerde, Gazze ve Batı Şeria bölgesinde. 5500 kilometrekarelik bir bölge. Bu ufak bölge ile Türkiye'deki herhangi bir kasabayı karşılaştırabilirsiniz, o kadar küçüktür. Mücadele işte bu kadar küçük bir yerde meydana gelmekte. 5500 kilometrekarelik bu bölge, tarihsel Filistin bölgesinin yalnızca yüzde 20'sini

kapsamaktadır. Ki bunu da kabul etmiyoruz biz, tarihsel Filistin'in çok daha geniş olduğunu düşünüyoruz.

Yine bu tarihsel arka plandan bahsetmeye devam edeyim.

1967 yılında Gazze ve Batı Şeria, İsrail tarafından işgal edilmiştir ve Filistin'in yüzde 100'ünü işgal altına almak için de bugüne kadar girişimleri devam etmiştir, etmektedir. Şu an bağımsız hiçbir toprağımız kalmamıştır. Bundan önce Batı Şeria, Ürdün Haşemi Krallığının bir parçasıydı. 1948 yılındaki savaştan sonra Ürdün Krallığı'nın egemenliğine girdi. Gazze Şeridi de 1967 yılından önce Mısır yönetiminin altındaydı.

Bu, modern tarih. Modern tarih içerisinde Filistin Devletinden bahsedemedim bile. Bundan önce bir bağımsız Filistin Devletimiz de olmamıştı zaten. Aslında temel sorun bu. Bu soruna daha sonra da değinmeye çalışacağım.

Peki, İsraili yerleşimciler söz konusu olduğunda nasıl bir durum söz konusu?

Özellikle Batı Şeria'dan bahsederek başlayayım. Bu mavi noktalar İsrail'in inşa ettiği yerleşimleri göstermektedir. 1967 yılından itibaren inşa edilmeye başlanmıştır, hâlâ daha inşa etmeye devam ediyorlar. Günbegün daha fazla. Özellikle kutsal Kudüs etrafında çok daha sık yerleşimciler vardır. Bunlar 200 yerleşimden ibarettir ve neredeyse yarım milyon nüfusa ulaşmışlardır. Bu sayı çok hızlı bir şekilde artmaktadır. Batı Şeria'da 2.5 milyon Filistinli yaşamaktadır. Bu 10 yıl içerisinde sayı ikiye katlanmıştır. Bundan önce sayı böyle değildi, sayı bu kadar çabuk artmıyordu; ama son 10 yıl içerisinde, Oslo Antlaşmasının ardından, Filistin ve İsrail'in yaptığı antlaşmanın ardından Filistinlilerin sayısı ikiye katlandı. Bununla birlikte Filistin üzerinde yaşayan İsraili yerleşimcilerin sayısı da arttı. Daha sonra zaten Şaron'un bu konuda ne söylediğini de ele alacağız.

Yerleşimcilerin bazı fotoğraflarını görüyorsunuz burada.

Batı Şeria boyunca yayılmışlar. Çok modern, iyi tasarlanmış şehirler bunlar. Milyarlarca dolar harcandı bu şehirlerin inşa edilmesine, şuraya buraya serpiştirilmesine.

Şimdi konuya gelelim.

Batı Şeria'yı görüyorsunuz. Bu toprak parçası içerisinde iki su kaynağı var. Umarım burada hidrojeologlar vardır. Batı tarafını görüyorsunuz. Doğu tarafındaki su kaynaklarını görüyorsunuz. Kuzeydoğu bölgesindeki su kaynaklarını görüyorsunuz. Bu akiferler toplamda 600 bin metreküp su depolayabilmektedir.

Şekil 2:

Burada Ürdün Nehri'ne biraz odaklanalım. Bu yeşille görülen yer Ürdün Nehri. Ürdün Nehri, 1955 Johnston Planı adı verilen planla Lübnan, Suriye, İsrail ve Ürdün arasında paylaştırılıyordu. Ortadoğu'ya atanmış olan ABD Büyükelçisi, bir antlaşma imzalayarak, bu su kaynağının ülkeler arasında paylaştırılmasına karar verdi. O dönemde bu suyun yüzde 30'una Filistin sahipti. Ama 1953'te, Johnston, suyu Ürdün Vadisi çevresindeki ülkelere dağıtmak istedi. İsrail de bu konuyla çok ilgilendi ve Bariyelik'teki suyu Ürdün Vadisi'nden alarak, Nekap Çölü'nden geçirip, Filistin'e kadar getirdi. Böylece Tel Aviv bölgesine su sağlamış oldu. Esas olarak da İsrail'in güney kısmına suyu ulaştırmaya başladı. Bu, uluslararası hukukla çelişen ilk harekettir. Bu, İsrail'in ulusal su taşıma programının başlangıcını oluşturur. Su, güney kısmından alınıp kuzey kısmına taşınmakta. Ürdün Vadisi'nin güneyinden Mısır Çölü'ne kadar.

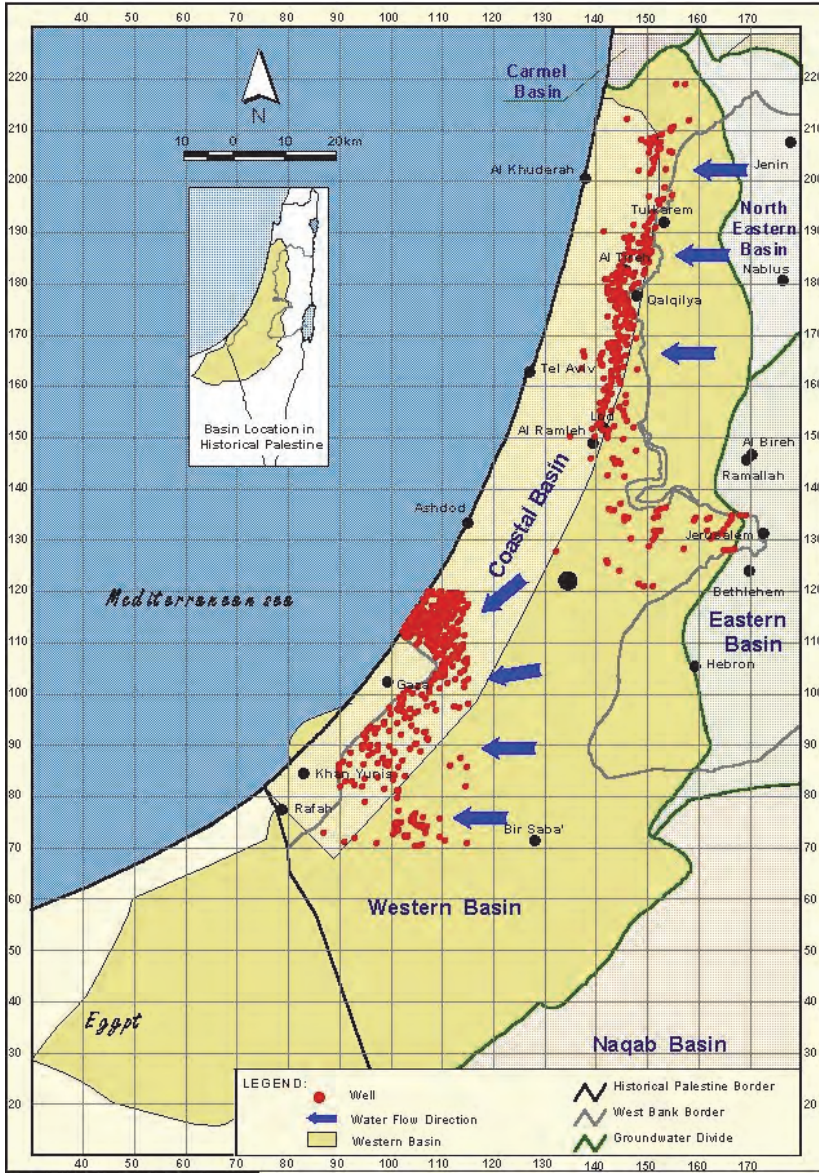
İsrail, bu hareketle, Ürdün Vadisi'ndeki bütün su kaynaklarının yüzde 66'sını almış oluyor. Bunun sonucu olarak deniz ölmeye başladı, Ölü Deniz. 1950'lerde, 50 yıl kadar önce Ürdün Vadisi'nden denize akan yıllık 1 milyar 250 milyon metreküplük bir akış vardı; şimdi bu yılda 200 milyon metreküpten daha aza düşmüş durumda. Dünya için son derece önemli bir deniz olan bu deniz ölmekte. 50 yıl içerisinde, sadece sizler, bizler değil, bütün insanlık bu Ölü Deniz'i kaybedecek. Bunun sebebi İsrail; çünkü denize akması gereken nehir sularını çöle gömüyor.

1967 Savaşından sonra Golan Tepeleri İsrail tarafından işgal edildi. Deniz seviyesinin üzerindeki yükseklikler bunlar. Golan Tepeleri'nde oldukça yüksek miktarda sular var. İsrail bu suyu istiyordu işte. Bu, en önemli sebeplerinden birisi; Golan Tepeleri 1967'de bu yüzden işgal edildi. Ki bunları ben söylemiyorum; Moşe Dayan ve Galo Laham, İsrail'in liderleri bunları söylüyor. Moşe Dayan dedi ki, "Eğer Golan Tepeleri'ni alamazsak, güney kısmını alamazsak, İsrail suya hasret kalacak." Dolayısıyla, su, bazı bölgelerde savaşı başlatmanın temel sebeplerinden bir tanesi.

1967 Savaşından sonra Batı Şeria ve Gazze işgal edildi. İsrail, doğrudan emirler yayınladı. Bu emirlerin ilki de Gazze ve Batı Şeria'da bütün su kaynaklarının yönetimini İsrail Ordusunun komutasına vermekti. İlk emir buydu. İkinci, üçüncü, dördüncü emirler de hepsi su meselesine odaklanıyordu. Bunlardan bir tanesi de, Filistinlilerin herhangi bir yazılı izin olmaksızın küçük bir su bölgesi veya su ağını dahi rehabilite edemeyeceklerine dair emirdi. Bu da gösteriyor ki, su kaynaklarının vanası İsrail ordusunun eline geçmişti.

O yıl, 1967 yılında Ürdün Vadisi'nin çevresinde 52 topluluk yaşıyordu. Şu an sadece 7 topluluk yaşıyor. Savaşın sonucu olarak bütün bu topluluklar imha edildi. İsrail Devleti, Ürdün Vadisi'nin hemen yanında, yani suyun hemen yanındaki toplulukları imha etti. Orada pek çok su kuyusu vardı, o su kuyularının hepsi ikinci savaşta tahrip edildi. Ürdün Vadisi'nin 5 kilometre batısında kimse kalamadı, burası tümüyle askeri bölge haline dönüştürüldü. Bu da esasında Filistin topraklarının işgali sürecinde suya karşı gerçekleştirilen üçüncü eylem. Gazze bu; Gazze'yi unutmamız, orada yapılanları affetmemiz mümkün değil.

Şekil 3:

Bu (Şekil 3) Gazze haritası. Bu güneydeki kırmızı noktalarla gösterilenler, Gazze çevresindeki yeraltı suyu kuyuları. Burası Filistin bölgesi değil şu an, ama ideolojiyi ve hidrojeolojiyi bilenler için şurası

açık: Yani suyu daha buradaki kıyı akiferlerine ulaşmadan hapsetmek istiyorlardı. Bu yüzden de Gazze'deki su akiferi adım adım tahrip edildi. Daha az tatlı su, daha az normal su. Bunun sonucu olarak deniz suları doğrudan akifere hücum etti ve şu anda yüzde 95'lik bir tahribatla karşı karşıyayız su akiferinde. İşte, Gazze'deki su akiferi bu gibi sebepler yüzünden imha edildi.

Şekil 4:

Aynı zamanda Batı Şeria'nın çevresinde de benzer şeyler yapıldı. Görüyorsunuz (Şekil 4) Batı Şeria dağlık bir bölge ve yükseklik farkından dolayı buradaki su doğrudan denize, İsrail sahasına akıyor. İsrail, Filistinlilerin herhangi bir yeraltı kuyusu açmasına izin vermedi. Tam bir askeri emir; "En ufak bir kuyu bile açamazsınız." Bu kadar açıktı askeri emir. Ama bakın, aynı zamanda İsrail bölgesinde kaç tane yeraltı kuyusu kazılmış, görüyorsunuz.

Biliyorsunuz, jeoloji, politik sınırları tanımaz. Bazen suyun ortasından bir hat geçer, bir tarafında bir devlet, öbür tarafında başka bir devlet olur. Ama jeoloji, su altındaki jeoloji bu sınırları tanımaz. Batı akiferindeki bütün su kaynakları, bütün su depoları İsrail'e devredildi; ama biz bir tane bile yeraltı kuyusu kazamayız. Yasak.

Bu akifer yıllık 372 milyon metreküp kapasiteye sahip. Biz sadece 22 milyon metreküpten faydalanabiliriz. İsrail ise bütün geri kalan miktarı sömürüyor; bunu yaparken de, su kuyuları kazarak ve diğer yöntemlerle kullanıyor bunları.

İkinci adıma geelim. Bu hat, Batı Şeria'nın güney kısmı ile Gazze arasındaki 35 kilometrelik hat. Bu aradaki mesafe, İsrail mesafesi. Bu yükseklik farkından dolayı... Hidron bölgesi deniz seviyesinden 89 metre yukarıda ve Gazze'ye sadece 35 kilometre uzaklıkta. Milyonlarca yıl boyunca su Hidron Dağları'ndan Gazze'ye akmış. İnsanlığın bile ortaya çıkmasından önce ortaya çıkmış bu. Doğal bir şey. İsrail, bu doğal su akışını kesti ve Nekap Çölü'ne aktardı. Hidron'dan Gazze'ye akan bu 2 milyon metreküplük su akışını durdurdu. Dediler ki, "Burası bizim bölgemiz." Ama şunu unutuyorlar: Hidron Dağları'ndan geliyor bu sular, Hidron'dan geliyor.

Şimdi Oslo Antlaşmasına bakalım.

Oslo Antlaşması, Filistin Kurtuluş Örgütü ile İsrail Devleti arasında 1993'te imzalandı ve sonuç olarak 1994 yılında Filistin otoritesi kuruldu. Su meseleleri de bu Oslo Antlaşmasının bir parçasıydı. Biliyorsunuz, son müzakerelerde beş mesele tartışıldı: Kudüs, su, sınırlar ve mülteciler. Su da bunlardan bir tanesiydi. Ama Oslo Antlaşmasında bir dördüncü madde var ve bu dördüncü madde suya ilişkin bir madde. Bu maddeye göre Ortak Su Komitesi kuruldu İsrail ile Filistin arasında. Bu komitede Filistinli ve İsrailli uzmanlar vardı. Bu İsrail-Filistin Ortak Su Komitesi sadece su meselesini konuşmak

için bir araya geliyordu. Filistin tarafı, Batı Şeria’da bir yeraltı suyu kuyusu kazması gerekirse bu komiteye başvurur. Komite bu başvuruyu tartışır durur. Ne kadar süre boyunca; 9-10 yıl boyunca. 9-10 yıl boyunca bu konuyu tartışır; “Açalım mı, açmayalım mı?” diye bir tane yeraltı kuyusunu tartışır. Bu komitede İsrail tarafının veto hakkı var, Filistin tarafının veto hakkı yok. Bazen Amerikalılar da toplantılara katılır; ama hangi tarafa yardım ettiklerini herhalde biliyorsunuz.

1994 Oslo Antlaşmasına göre, Filistin tarafına 118 milyon metreküp su verilmesi gerekiyor. Oysa aradan geçen 15 yıldan sonra şu anda Filistin tarafında, Batı Şeria ve Gazze’de 4 milyon metreküpten söz ediyoruz. 15 yıl boyunca yıllık sadece 80 milyon metreküp alınmış. Sadece yıllık 80 milyon metreküp verilmiş bize. Sonuç olarak insanlar susuz. Her Filistinlinin 30-40 metreküp su hakkı varken, İsraililerin bunun on katı hakkı var. Bu da özellikle çocuklar üzerinde son derece olumsuz etkilere sahip.

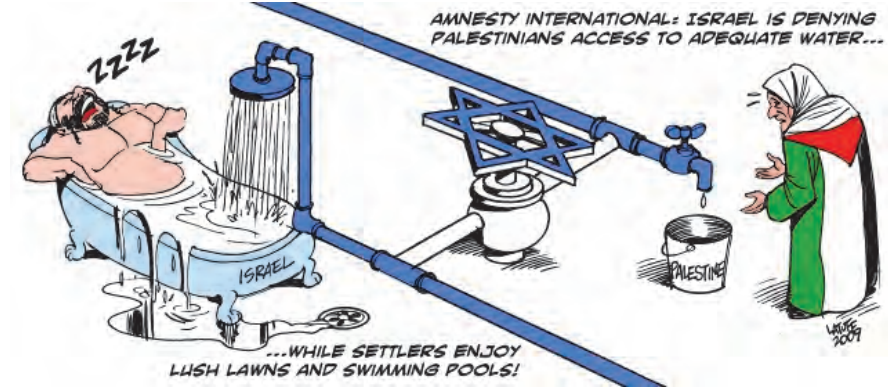
İsrail, aynı zamanda Batı Şeria’nın batı tarafında “Apartheid Duvarı” dediğimiz duvarı inşa etti. Bu Apartheid Duvarı da suyu sınırlayan bir unsur olarak çalıştı.

Buraya bakın, Sayın Şaron söylemiş bunu: “Bu tepedeki akiferin kontrolünden taviz vermemiz mümkün müdür?! Bu, bizim suyumuzun üçte birini sağlıyor. Biliyorsunuz, bu yerleşim yerleri tesadüfen yerleştirilmiş değiller.” Yani esasında şu demek bu: “Biz petrol istemiyoruz, kömür istemiyoruz, su istiyoruz.” Tam da söylediğim bu işte. İsrail suyunun üçte biri buradan geliyor.

İsrail, Batı Şeria ve Gazze’yi bir tartışma konusu olarak ele alıyordu; ama uluslararası hukuka göre durum net. “Billy Grand İşgali” deniliyor buna. Siviller ve onların malları işgal altında. Uluslararası hukukun buna müdahil olması gerekiyor. Uluslararası hukuk, “İsrail popülasyonu ve yerleşimcileri doğal kaynakları kullanmamalıdır”

diyor; ama kullanıyorlar, suyu içiyorlar, yerleşimciler de suyu içiyorlar.

Şekil 5:

Helsinki Kuralları denilen Helsinki Antlaşması 4. Madde diyor ki, “Bir popülasyonun hayatının korunması gerekiyor. Su dağıtımı ya da yeni dağıtımındaki her tür düzenleme nüfusun ihtiyaçlarını göz önüne almak zorundadır.” Yine açık bir şekilde, 1966 Helsinki Antlaşmasında belirtiliyor ki, “Hiç kimse, ortaklaşa suları kendi amaçları için, diğer tarafa danışmaksızın kullanamaz.” Ki İsrail tam olarak bunu yapıyor.

İsrail’in konumu nedir? Daha önce belirttiğimiz üzere, biz bir devlet değiliz. Uluslararası hukuk Filistin’de uygulanmıyor; çünkü biz devlet değiliz. Yani biz ne zaman bu konuyu dile getirsek, deniliyor ki, “Siz bir devlet değilsiniz.” Bu yüzden, Amerika Birleşik Devletleri ve İsrail, devlet olma hakkımızı kabul etmiyor ve Güvenlik Konseyine tam üye olmak için yaptığımız başvuruyu reddediyor.

İsrail’in amacı kontroldür. Eğer suyu kontrol ederseniz her şeyi kontrol edersiniz.

Bize şunu söylediler: “Biz size sadece içecek su veririz, fazlasını değil. İçmek istiyorsanız veririz, ama başka amaçlarla su istiyorsanız

alamazsınız ve içme suyunu da biz vereceğiz. Kendi şirketimiz var, Mekeror, bunu vereceğiz. Tarıma su yok, başka hiçbir şeye su vermiyoruz.” Burada ciddi bir sorun var.

İsrail’in son önerisi de şu: Diyorlar ki, “Size iki tane büyük desalinizasyon tesisi kuralım Akdeniz’de; biri Gazze’den, biri Batı Şeria’dan su alacak. Ama eğer bunu yaparsak, Batı Şeria ve Gazze’deki bütün su kaynaklarını bırakacaksınız. Çünkü bu su kaynakları, akiferimizdeki sular bizim hakkımız, neden verelim size?!” Bu proje İsrail’e Filistin suyunun bütün kontrolünü veriyor. Yani bütün ülke su alacak, ama vana İsraililerin elinde olacak; kendi tarımınızı geliştiremeyeceksiniz, turizminizi geliştiremeyeceksiniz, endüstrinizi geliştiremeyeceksiniz. Bizim pozisyonumuz bu.

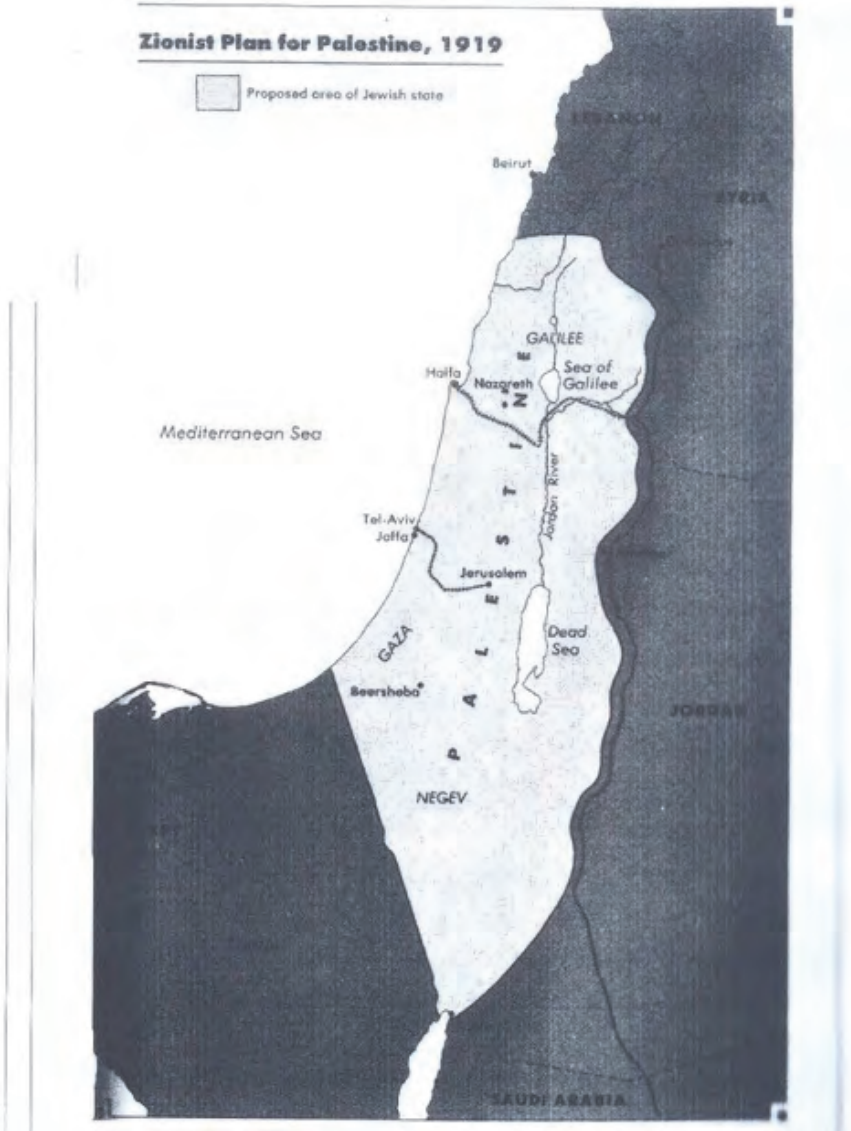
Gelecekteki seçenekler neler? Açık ki işbirliğine ihtiyacımız var; çevredeki bütün ülkelerle, Türkiye de dahil olmak üzere. Bu seçeneklerden bir tanesi Türkiye’den su ithal etmek ve Türkiye’nin böyle bir imkanı var. Belki Sayın Prof. Dr. Hikmet Uluğbay bu konuda bir şeyler söyleyebilir. Kendisi petrol konusunda uzman, ama gelecekte su da petrolle aynı olacak.

Desaline, yani tuzundan arındırılmış su için, atık su arıtma tesisleri için, hepsi için bizim işbirliğine ihtiyacımız var.

Tarihi Filistin’i hatırlarsınız. Bu harita İsrail yönetimi tarafından 1990’da ilan edildi ve Birleşmiş Milletlere sunularak, ulusal Yahudi devletinin toprakları olarak sunuldu. Fark ediyorsanız, sadece tarihsel Filistin’i içermiyor, aynı zamanda Lübnan’ın güneyi, Golan Tepeleri ve Ürdün’ün doğu tarafını da içeriyor. Yani Ürdün Vadisi bütünüyle İsrail’in kontrolüne geçmiş olacak. Güney Lübnan; biliyorsunuz, burası suyun erişileceği yerlerden bir tanesi. Burası da İsrail’in kontrolü altına girecek. Golan Tepeleri; biliyorsunuz, Golan Tepeleri de su açısından oldukça zengin bir yer ve burası da doğrudan Taberik Gölü’ne akacak, apartheid bölgesi. Akape sınırında, biliyoruz artık,

daha önce keşfedilmişti, muazzam bir su rezervi var. Ki buraya Ölü Deniz deniliyor. Milyonlarca metre küp su var orada. Aslında bu su kaynakları ta 100 yıl önceden beri ele geçirilmeye çalışılıyor, Siyonist hareketin amaçlarının tam tepesinde yer alıyor.

Şekil 6:

Bu gördüğünüz harita, Siyonizm tarafından Cemiyet-i Akvam'a gönderilen ve İsrail Devletinin sınırları olarak tanınması istenen harita. Ancak, gördüğünüz üzere, bu yalnızca Filistin'i kapsamıyor. Biliyorsunuz, Yahudiler, Filistin'in Yahudilere vaat edilen topraklar olduğunu iddia ediyor. Ancak, bu harita yalnızca Filistin'i kapsamıyor; aynı zamanda burada Lübnan'ın güney tarafı da var, Golan Tepeleri de var -ki burası deniz seviyesinden 1000 metre kadar yüksekte ve suya erişimi olan bir bölge, oldukça fazla su bulunmakta- Ürdün Vadisi de var. Burada iki tane su kıyısı bulunuyor; doğu ve batı yakalarını içermiş oluyor böylece. Hem sağ tarafını, hem sol tarafını almış oluyor. Dolayısıyla, böylece Ürdün Vadisi de İsrail'in kontrolü altına girmiş oluyor. Demek istediğim, buradaki su kaynaklarını ele geçirmeyi hedefliyorlarsa, bunu 90 yıldır hedefliyorlar. İsrail, buradaki bütün su kaynaklarını kontrol etmek istiyor, böyle bir Yahudi devleti oluşturmak sevdasında.

Çok teşekkür ederim.

Prof. Dr. Mustafa ERGÜN (BAŞKAN)- Çok teşekkürler. Şimdi söz sırası gazeteci-yazar Faik Bulut Bey'de.

Faik Bulut 1950'de doğdu ve Ankara Gazi Enstitüsü'nden mezun oldu. Konuştuğu diller: Arapça, Kürtçe, İngilizce, Fransızca ve Farsça. Mesleki Kariyeri: Faik Bulut, 1971 ila 1980 yılları arasında Suriye, Lübnan, Filistin ve Ürdün'de bulunmuştur. 1985'ten 2006'ya kadar, Türkiye'de yer alan 11 farklı ulusal gazete ve dergide muhabir olarak görev yapmıştır. 2000 ila 2006 yılları arasında, editoryal bölüm üyesi ve köşe yazarı olarak aylık coğrafi dergi Atlas'ta çalışmıştır. Faik Bulut, emekli olduktan sonra birtakım Türk televizyon kanallarında, özellikle Ortadoğu sorunları hakkında yorumculuk yapmaktadır.

Bağımsız çalışan Faik Bulut, Abu Dabi, Al Jazeera, Al Alem, BBC, Monte Carlo Radyo, Köln Radyo vs. gibi çok sayıda yabancı TV ve radyo kuruluşlarına katkıda bulunmuştur. Bulut, Türkiye ve Dünya

Çapındaki Müslüman Örgütler, İslam Tarihi, Cezayir’de İslam, Filistin, Arap-İsrail çatışması, Kürt Sorunu, Irak gibi konularda 34 kitap yazmış, Ortadoğu soruları ve dini hususlardaki makaleleri çeşitli dergilerde yayınlanmıştır. Faik Bulut Türkiye, Kanada, Belçika, Almanya, Fransa, İsviçre, Avusturya, Danimarka, Avustralya, İran, Suriye, Lübnan ve Mısır’da, İslam ve Ortadoğu sorunu başta olmak üzere birçok konuda dersler ve konferanslar vermektedir.

Buyurun.

FAİK BULUT

ENERJİ VE SU SAVAŞLARI

Çatışmanın İdeolojik, Siyasal ve Ekonomik Nedenleri

Ekonomi, tek cümleyle şöyle ifade edilir: Sınırlı kaynaklar ile bireyin/toplumun artan ihtiyaçları arasındaki dengeyi sağlamaya yönelik bilim dalıdır. Üretim ile tüketim ilişkilerini düzenlemeyi inceleyen bilimdir ekonomi.

Konu enerji olunca, durum daha karmaşık bir hal alabilir. Başlangıç vuruşunu şu noktadan yapmak mümkün: Bir Anglikan papazı olan Thomas Robert Malthus (1766-1834), 19. yüzyılın başlarında bir kitapçık yayınladı. Buna göre; dünyada üretilen gıda maddelerinin arzı aritmetik, insan nüfusu ise geometrik biçimde artmaktadır. Nüfus artışı hızı denetim altına alınamazsa, insanlık âlemi kitlesel açlık, salgın ve savaş gibi büyük felaketlerle karşı gelecekti.

O tarihte Batı dünyasının entelektüel ortamını şaşkına çeviren bu tez, sıradan ve masum bir “nüfus artışı ve kaynak yetersizliği” teorisi değildi. Çünkü bu papaz, tipik bir Avrupamerkezci Beyaz Adam görüşünü, deyim yerindeyse “üstün beyaz ırkın” dünyanın geri kalan bölgelerine ve insanlarına sömürgeci bakış açısını dillendiriyordu. Sözgelimi, Malthus şunları yazabilmişti: “Yoksullara sosyal yardımlardan vazgeçilmeli; onlara sağlık hizmetleri bile gereksizdir. Zira yoksullara sağlık ve sosyal hizmetler götürürseniz, onlar daha uzun yaşayacaklar. Nasıl olsa devlet bize bakıyor diyerek, daha fazla nüfus artışına sebep olacaklar. Dünyadaki gıda maddeleri herkese yetmediğinden, bu merhametli politika yanlıştır.”. Bu ırkçı, ayrımcı ve insafsız görüşe karşı çıkanların başını dindar Hristiyanlar ile Sosyalistler çekiyordu. Ancak tez, bireysel değildi. Sistemin bir parçasıydı. Sözgelimi liberalizmin akıl hocalarından Adam Smith, “bırakınız yapsınlar...” sloganıyla, sömürgecilik

çağında “zamanın ruhu”nu yansıtıyordu. Bu ruhun arka planındaki mantık şöyleydi: “Güçlü olan haklıdır ve üstündür. Dolayısıyla hayatta kalmak için başkalarını imha etmek, katletmek onun en doğal hakkıdır.” Bu ruh, çatışmacı ve savaşçı bir zihniyetin yansımasıdır.

Gelişmiş Batı dünyası; Latin Amerika, Asya ve Afrika’nın sömürülen yoksul halklarının “yer altı ve yerüstü zenginliklerine el koymakla yetinmiyor, aynı zamanda bu halkların çoğalmalarının iyi mi, kötü mü olduğuna” karar verebiliyor.

Bu haliyle bakarsak, Malthus ile Adam Smith’in çağımızdaki ideolojik ve siyasal mirasçıları şöyle sıralanabilir: Margaret Thatcher, Tony Blair, David Cameron (İngiltere), Ronald Reagan, George Bush, Barack Obama (ABD), Nicolas Sarkozy (Fransa), Silvio Berlusconi (İtalya); Tarihin Sonu tezinin yazarı F. Fukuyama ile Uygarlıklar Çatışması görüşünü kitabına uyduran S. Huntington (ABD), Amerika’nın Irak ile Afganistan’ı yerle bir etmesini savunan Ortadoğu uzmanı Yahudi Bernard Levis (İngiltere), Batı’nın Kaddafi Libyasına acil müdahalesini isteyen iki filozof, Jean-Luc Nancy ile Bernard Henry Levy (Fransa).

Batı eksenli sosyo-politik Darwinizm’in kökenleri, ABD ile Avrupa’nın sömürgeleri kapışma, kıtalararası askeri seferler düzenleme döneminde ortaya çıktı. Sermayenin sözcülerinden bir Amerikalı, 19. yy sonlarında bunu şöyle kutsayabiliyor: “Zengin olmak zorunda olduğunuzu ve zengin olmanın göreviniz olduğunu söylüyorum. Zengin olmayı başaran kişi, toplumda bulabileceğiniz en dürüst kişidir. Ben yoksulları da seviyorum ama gerçekten seviyecek yoksul sayısı çok azdır. Günahlarından dolayı Tanrı tarafından cezalandırılan (yoksulluğa mahkûm edilmiş bulunan-F:B.) bu insanı sevmek, aslında yanlış bir iştir.” (Howard Zinn, Öteki Amerika, s. 359-360)

19. yüzyıl sonlarında Kafkasya’da yaşamış Ermeni petrol milyoneri Alexandre Mantachoff’un sınıf ayırımcısı zihniyeti pek açıktır. “Yalnız güçsüzler iyidir. Çünkü kötü olacak kadar güç (ve iktidar-para-F.B.) yoktur onlarda” (Suat Parlar, Barbarlığın Kaynağı Petrol, Anka yayın, 2003, İstanbul, s. 38)

Batılı siyaset bilimcisi John Burges, “Alman ve Anglosakson (İngiltere-ABD) devletlerinin (dünyanın diğer halklarını) “uygarlaştırma misyonu”ndan söz etmişti.

Peki, niçin?

Karl Marks, kapitalizmin “pembe şafağı” dediği bu olguyu yani sermaye birikiminin yol açtığı askeri, siyasi ve ideolojik yayılcılığı şöyle tanımlamıştı: “Amerika’da altın ve gümüşün bulunması, yerli halkın ayıklanması (fiziksel imha, katliam, tasfiye-F.B.), köleleştirilmesi ve madenlere gönderilmesi, Doğu Hint adalarının işgali ve yağmalanmasının başlaması, Afrika’nın kara derililerinin ticari avlanma sahası haline dönüştürülmesi, kapitalist üretiminin pembe şafağının işaretleriydi.” (Karl Marks, Capital, A Critique of Political Economy, c. S. 703)

Amerikalı yazar Mark Twin, yerici bir üslupla, bu durumu kapitalizmin ve ABD’nin “yaldızlı çağı” (Gilded Age) diye adlandırmıştı. Fransız Jacques Bordist’in “Gizli Bir El” isimli kitapta yazdıklarına bakalım: “Hoşunuza gitsin gitmesin, bir dünya hükümetine sahip olacağız. Tek sorun, bunun işgal ile mi yoksa gönül rızası ile kurulacağıdır.” (J. Bordist, Une Main cachee dirige, Librairie Français, Paris, 1974)

ABD eski başkanı W. McKinley, “Üretim fazlamız için, yabancı pazarlara ihtiyacımız var” derken; 1897’de Amerikalı senatör Albert Beveridge, emperyalist zorbalık ve yayılcılığın özünü açıklamıştı.

"Kaderimiz, politikamızı çözmüştür. Dünya ticareti bizim olmalı ve olacak!"

Yaklaşık 80 yıl önce, Komünist Enternasyonal, 2. Kongresinde aşağıdaki saptamayı yapmıştı: "Savaş, bugüne kadar akla gelmeyecek ölçüde rüşvete, casusluk ve kaçakçılığa başvurmayı sanki alelaide işlermiş gibi yapmaya alıştırdı burjuvaziyi...Devlet, tepeden tırnağa silahlı bir haydut topluluğuna benzer hale geliyor. 'Amerika Amerikalılarındır' sloganı, 'Dünya Amerikalılara' şiarıyla yer değiştirmiştir."

Körfez ülkelerinden bir veriyle durumu somutlaştıralım: 1970 ile 1980 yılları arasında zengin Arap yöneticileri, toplam 2 trilyon 400 milyar dolarlık (petrol) geliri elde etmişlerdi. Bunun455 milyar doları doğrudan silaha, 1 trilyonu ise savunma harcamalarına gitmişti. Söz konusu Petro-dolarlar başta ABD, İngiltere ve Fransa olmak üzere batılı ülkelere gitmişti. 1991 Körfez Savaşı sırasında Almanya 6.6, Japonya 10.7, Kuveyt 15, Suudi Arabistan 16.8 milyar doları ABD'ye haraç (savaş masrafı) olarak vermişlerdi. Irak'ın devrik başkanı Saddam Hüseyin tarafından işgal edilen Kuveyt'in yeniden inşası için, 1990-2000 yılı rakamlarıyla 200 milyar dolar lazımdı. Amerikan firmaları, bu inşa faaliyetinin %30'unu ele geçirmişlerdi bile. Aynı Kuveyt, tank ihalesinin aslan payını öteden beri bağlı olduğu İngiltere'ye verince ABD kıyameti koparmış, zorla şerle bu ihalenin büyük pastasını kendi silah şirketlerine yedirmişti.

1980'li yıllarda Arapların dış yatırımlarının (Batılı ülkelerde) miktarı 680 milyar dolar idi. Başta Amerikan bankaları ve mali kuruluşları olmak üzere, Batılı sermaye çevreleri, bu yatırımları kullanarak fahiş kar elde etmenin yanı sıra, kendi devletlerinin askeri zorbalıklarına güvenerek, özellikle sermaye yatırımlarının mali hesaplarına tümüyle el koymuşlardı.

Liberal düşüncenin ünlü teorisyeni Adam Smith, “İki tüccar bir araya geldiğinde, oradan kesinlikle halkın (halkların) aleyhine bir komplo çıkar” demişti.

Bakınız, nasıl?

ABD’nin İran-Irak Savaşı sırasında, 1980-85 yılları arasındaki askeri yatırımları % 33 oranında artmış. Aynı ülke, son Körfez Savaşı sırasında ise savaş uçaklarının %75’ni, B-52 bombardıman uçaklarının tümünü, tankların %48’ini (2500 adet), uçak gemilerinin %46’sını kullanmıştı. 2002 rakamlarına göre; Amerikan Lockheed firması 17, Boeing 16.6 ve Northrop Grumman ise 8.7 milyar dolarlık satış gerçekleştirmişti. Irak işgali (2003) sonrasında Halli Burton şirketine (ve yan kuruluşlarına) talan edilen ülkenin servetinden 7 milyar dolar, 2006’da ise toplam 4-5 milyar dolarlık iş verilmişti.

“Kar, silahların ateşlendiği yerdedir” sözünü yalancı çıkarmayan rakamlardır bunlar.

Strateji kuralında, “Savaş, istenileni elde etmek için, başkalarıyla mücadele yönetme sanatıdır.” Çatışma ise, hedefin önündeki engelleri silah zoruyla kaldırma yöntemi” olarak tanımlanır. Egemenler açısından bakılırsa, savaş; “generallere ihtişam, bireylere ölüm, tüccarlara zenginlik ve yoksullara işsizlik getirmiştir.”

ABD’nin dünya ve Ortadoğu ekonomik, askeri ve siyasi hegemonyasını inceleyen Fransız gazeteci Ignacio Ramonet, “İmparatorluktan geçinenin ölümü de imparatorluktan olur” sonucuna varmıştır. (Le Monde Diplomatique, 2003)

Bir Çatışma Alanı Olarak Mezopotamya

Genelde Ortadoğu (Fas’tan Afganistan ve Pakistan’a kadar uzanan geniş alan), özelde Mezopotamya (Türkiye, İran, Irak, Suriye, Kuveyt ve Kürdistan) geçmiş ve bugünkü coğrafi konumu yüzünden uçlar,

aşırılıklar, uzlaşmazlıklar, çelişki ve çatışmalar bölgesi olarak bilinir. Doğası, nüfusu, toplumu, insanı açısından da durum böyledir.

Yaklaşık 7 bin yıldan beri Ortadoğu/Mezopotamya'daki egemen mücadele biçimi politik ve askeri olagelmıştır, Çünkü bu bölge, bir anlamda petrol, doğal gaz, su ve enerji kaynaklı ülkeleri kapsamaktadır. Örneğin Türkiye'de özellikle sınır aşan sular, hidrolik ve hidroelektrik enerji bakımından öne çıkmaktadır. İran, yenilenebilir ve klasik enerji (petrol, doğal gaz, su) kaynaklarına sahiptir. Katar doğal gaz üretiminde öndedir. Irak, tarih boyunca zengin petrol ve havzaları nedeniyle işgale birçok savaşa sahne olmuştur. Körfez ülkeleri (S. Arabistan, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt, Umman) petrolün nimetlerinden yararlanmaktadırlar.

Su kaynakları yüzünden, aşağı Mezopotamya'nın iki site devleti sayılan Lagaş ve Umma yaklaşık 6500 yıl önce kapışmışlar.

Babil Kralı Marduk-Nadin-Ahne'nin tahta çıkmasını izleyen dönemde Asurlular ile yapılan savaşın nedenleri arasında Hit (Irak) çevresinde bulunan nafta (neft-petrol) pınarlarını denetleme amacı belirleyicidir.

Petrol, Latince petra (kaya-taş) ve oleum (yağ) sözcüklerinden türetilmiştir. Alman mineralog Georgius Agricola'nın 1556 tarihli De Re Metallica (Metalar Üzerine) isimli eserinde buna rastlamak mümkündür. (Suat Parlar, Barbarlığın Kaynağı Petrol, s.11-12)

Bundan 40-50 yıl öncesine kadar Türkçe (neft), Kürtçe (nıft) olarak telaffuz edilen petrol, Ortadoğu site devletlerinde naptı (birden alev alan) olarak bilinirdi. M.Ö. 2000 yılında Babil tabletlerinde ismi geçen bu maddeden ilk elde edilen ürünün bitüm (katran) olduğu sanılıyor. Tarihçi Herodot, bu maddenin Sumerler, Asurlular, Babilliler ve Persler tarafından bina malzemelerinin birleştirmede, mücevher ve mozaiklerin kakılmasında, gemi kalafatlamada, yol yapımında, avadanlıkları işlemede ve hekimlikte (deri ve müşil ilacı olarak)

kullanıldığını yazmış. (Herodot, VI. Kitap, s. 119dan aktaran Suat Parlar, age, s. 11-12) Mısır Firavunları ise mumyalama işleminde Libya çölündeki petrol ürününden yararlanmıştır.

Bu yararlanma yöntemleri Yunan, Roma, Bizans, Pers, Emevi, Abbasi, Osmanlı imparatorluklarında biraz daha geliştirilerek devam etmiştir. Petrol, bir savaş aracı olarak M.S. Yunanlıların 193-211 yılları arasında Roma İmparatoru Severus’un kuşatmasına karşı kullanılmış; bu nedenle genelde bölge vakanivüsçüleri tarafından “Rum Ateşi” diye ünlenmiştir. Bizanslılar ise Oleum Incendierum (Yunan Ateşi) ismiyle, bu maddeyi savaşlarında bolca denemiştir. (S. Parlar, age.)

Kimi rivayetlere göre, antik dönemde petrol maddesinin sürekli alev alarak yanmasının bir sonucu olarak ateş kutsanıp kutsallaştırılmış; ona özgü ibadet biçimleri ortaya çıkmıştır.

Petrolün Kanlı Serüveni

Azerbaycan petrol yatakları, Ortadoğu’nun doğal parçası sayılır. Başkent Bakü, 1813 yılına kadar İran toprakları içindeydi. Rusların işgaliyle birlikte, bölgede fışkıran (Apşeron Yarımadası) petrolün zenginlik getireceği anlaşıldı. Rus Çarlık yönetimi, petrol çıkan arazilerin haklarını satmak gayesiyle açık artırma düzenledi. Tiflis, Batum ve İstanbul’dan çok sayıda Ermeni işadamı bölgeye üşüştü. Onların dişli rakipleri ise Azerbaycan ve Tataristan hanlarıydı. Bunların dışında İsveçliler, şu ünlü Nobel kardeşler de paylarına düşeni aldılar. Nobel biraderlerin kurdukları Petroleum Producing Company (Petrol Üretim Şirketi) tankerleri, Hazar ve Atlantik’te dolaşıp duruyorlardı. Nobel kardeşler, Rus İmparatorluğu’nun petrol üretim, taşıma ve ticaretini tekeline aldı. Çarlık Rusyası’nın otoktart temsilcileri, güya “uygar” Batı’nın “hayırsever simgeleri” sayılan Nobel biraderler, Ermeni, Azeri ve Tatar aristokratlarının oluşturduğu egemen sömürü koalisyonu, Bakü’yü adeta talan edip tam bir çöplüğe

çevirdi. Petrol hakkı sahipleri havyarla besleniyor, şaraplarını da Fransa'dan getiriyorlar. Bakü; Paris, Berlin ve Budapeşte sosyetesinin uğrak yeri oldu. Paris La Paix (Barış) sokağının kuyumcuları da hemen orada şubeler açıp en pahalı, en zevksiz elmas ve yakut gerdanlıkları, bilezikleri, yüzükleri, küpeleri sergilediler.(Leonard Mosley, Petrol Savaşı, s. 23-24ten aktaran S, Parlar, age, s. 38-39)

Sonraki aşamalar, Bakü petrollerinin imtiyazının elde edilmesi ve Avrupa'da pazarlanması konusunda uluslar arası finans sisteminin en güçlü tekeli Almanya doğumlu Yahudi Rotchild Ailesi (dolayısıyla İngiltere merkezli aile tröstü) ile Nobel tekeli ve Amerikan petrol devi Standard Oil firması arasında amansız çekişme ve pazarlıklara tanık olmuştur. 1890'larda bu üçlü, dünya pazarlarının paylaşımı uğruna ölümcül bir rekabete girmişti.

İran'a yönelik stratejik konumu petrol zenginlikleriyle birleşince, Çarlık Rusyası Azerbaycan'ı sömürgeleştirmeyi gündemine aldı.

19. yüzyıl sonlarında petrol sanayi geliştikçe, Bakü'deki eski ticaret burjuvazisinin yanında yeni girişimci sınıflar ortaya çıktı. Başta Ermeni sermayedarlar olmak üzere Rus, Gürcü. Yahudi ve Avrupa kökenli girişimciler mantar gibi türemişti. Azeriler ile diğer Müslüman inançlı kümeler (İranlı, Volga Tatarları gibi), esas olarak yoksul, emekçi, çalışan veya gerileyen esnaf kesimlerinden oluşmuştu. (S. Parlar, age, s. 46)

O tarihte yaşanan etnik çatışmaların, özellikle Ermeni-Müslüman çatışmasının arka planında emek-sermaye çelişkisi yatıyordu. Ermeni kapitalistlerin çıkarlarına karşı çıkan kırsal alan Müslümanları, kent merkezli Ermenilere düşmanlık besliyorlardı. Ermeni sermayedarlarla ticari rekabeti engellenen Azeri burjuvazisi Türk-Ermeni, Tatar tüccarları ise Müslüman-Ermeni çatışmasından medet umuyordu.

Kafkasya'daki her etnik topluluk, gelişmişlik düzeyine göre siyasi bakımdan örgütlenmişti. (S. Parlar, age, s. 47)

Ermeniler, Taşnaksütyun'un öncüsü olduğu dinamik, milliyetçi bir örgüte sahiptiler. Bu parti, doğudaki Kürt yoğunluklu Osmanlı vilayetlerini (Kars, Ağrı, Erzurum, Erzincan, Muş, Van, Bitlis, Dersim) kapsayan bağımsız bir Ermeni devleti ülküsüne sahipti. İşçi ve orta sınıftan büyük destek gören Taşnak partisi, Ermeni burjuvazinin petrolden akan kaynakları politik ve ekonomik bir güce dönüştürmek amacıyla milli talepler öne sürmüştü. Bu yüzden Ermeni petrol zenginleri (Mantachoff, Lianozov, Mirzoev gibileri) tamamıyla Ermeni işçi çalıştırıyorlardı. Ermenilerin milli zeminde bağlılığına karşılık, Azeriler ve diğer Müslümanlar ise din-inanç temelli birliktelikler kurmaya çalışıyorlardı. (S.Parlar, age, s. 48)

Rusya, İngiltere, Fransa, Almanya'nın bölge nüfuzu için rekabeti bir yana, büyük tekellerin çıkarlarına göre biçimlenen Bakü petrol sanayi, yerli egemenlerin paylaşım kavgası ile birleşince, Kafkasya'da boy veren Ermeni milliyetçiliğini büyük sorunlar yumağına dönüştürdü. Etnik boğazlaşmalar, bunun ilk habercisiydi. 1905 yılında Taşnak mensupları bir Müslümanı öldürünce, Azeriler Ermeni mahallesine saldırdı. Üç gün boyunca kanlı bir katliam ve yağma yaşandı. Aylar sonra Benzer olaylar, Gence ve Tiflis'te devam etti. Toplam 128 Ermeni ve 158 Tatar köyü yağmalandı; 3 bin ile 10 bin arasında insan öldürüldü. Olaylar, 1895-96 yıllarında Osmanlı topraklarında yaşanan Ermeni eylemlerinin (ve etnik boğazlaşmaların) bastırılmasıyla bağlantılı biçimde dünya basınında yer aldı. Rus Çarlığı, çatışmanın başlangıcında takındığı Müslüman (Azeri-Tatar) yanlısı tutumundan vazgeçti. Ermenileri koruyup kollayan bir siyaset güttü; Tatarlara karşı Ermeni milislerine silah dağıttı. 1905-1906 huzursuzluk döneminde, Ermeni Taşnak örgütü Bakü şehrinde özel bir etkinlik ve üstünlük sağladı. (S: Parlar, age, s. 48-50)

Taşnak örgütlenmesine karşı, Müslüman gruplar hızla derlenip toparlandılar; Gence merkezli Difai (Savunma) örgütünü kurmak suretiyle, Ermenileri Azerilere karşı kışkırtan Rus görevlilerine yönelik şiddet uygulamaya başladılar.(age. S. 50)

Tütün ve pamuk alanlarına egemen olmanın yanı sıra petrol sayesinde milyonerlik sıfatını kazanan Azeri işadamı Zeynel Abdul Tagiyev, Kaspiy ve Tercüman isimli yayınlar aracılığıyla Pantürkizm ülküsünün fikirsel zeminini hazırladı. Difai örgütünü maddi, siyasi ve manevi anlamda destekledi. Rusya'daki Türkçülüğün fikir öncüsü sayılan ve Bahçesaray'da (Tataristan) çıkarılan Tercüman'ın en önemli siması olan İsmail Gasprinski (Gaspıralı İsmail), 1883 yılından itibaren Rusya Müslümanların sesi, sözcüsü haline geldi. Tüm Rusya Müslümanlarını kapsayacak bir siyasi program geliştirdi. Gaspıralı, Balkanlar'dan Çin'e bütün Türklerin anlayabileceği yazı dilini ve İstanbul Türkçesini esas almıştı. Ahmet Agayev (Ağaoğlu) ile büyük Tatar sanayi ve ticaret burjuvazisinin mensubu Yusuf Akçura, Pantürkist akıma sonradan katıldılar. Radikal pantürkist Gaspıralı'dan solcu Nerimanov'a (sonradan Azerbaycan Sosyalist Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı olan ve Marksist ilkelere aykırı biçimde özellikle bu ülkedeki Kürtlerin hakkını gasp edip topyekün asimilasyon politikası uygulayan zat) kadar hemen herkes, pantürkizm-paslamizm fikri çevresinde toplanmıştı. Hepsinin para kaynağı, aynı Azeri milyoneri Tagiyev idi. Bu zat, Kaspiy gazetesinin yanı sıra Hayat, Füyûzat ve Taze Hayat gibi yayın organlarının da sahibiydi. Büyük toprak sahibi İsa Aşurbekov ise Himmet gazetesi çevresindekilerin çıkardıkları İrşad ile Şelale'yi destekliyordu. Keza petrolcü Azeri Murtaza Muhtarov ise Terakki isimli gazeteyi finanse ediyordu. İlginçtir; bu Türkçü yayınların yazarları arasında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin fikir babası Dr. Abdullah Cevdet bile yer almıştı. (S. Parlar, age, s. 51-56)

Sonradan Kemalist fikriyatın oluşumunda önemli katkıları bulunan Kürt kökenli Abdullah Cevdet ile Ziya Gökalp, işte Kafkasya'daki bu

petrol kavgasının içinde yer alan farklı etnik kökenli kapitalistlerin, onların da ağa babaları sayılan İngiltere, Rusya, Fransa gibi sömürgeci ülkelerin belirledikleri bir alanda Ermeni milliyetçiliği ve Rusların uyguladığı Slavlaştırma politikalarına karşı, Türk milliyetçiliği, Panislamcılık yapıyorlardı.

Sözgelimi Oğuzculuk (Oğuz soyundan gelme) ile başlayan Pantürkizm, o sırada İttihatçı çevrelerde pek revaçtaydı. Bu tür fikirlerin sahiplerinden Yusuf Akçura, Ahmet Agayev (Ağaoğlu) ve M. Emin Resulzade İttihat Terakki yönetimindeki Osmanlı payitahtına yerleştiler. (S. Parlar, age, s. 56) Yusuf Akçura’nın fikirlerinin oluşumunda Gaspıralı İsmail’in etkisi büyüktü. Akçura, Üç Tarzı Siyaset isimli kitabıyla gerek Türkçü Ziya Gökalp’ı gerekse Cumhuriyet kuran kadronun önemli bir bölümünü ulus-devlet modeline doğru yönlendirmişti.

Nitekim “1911 yılında İstanbul’da çıkarılan Türk Yurdu dergisi, Akçura’nın başında olduğu Tercüman gazetesini küçük kardeşi ilan etmişti. (S. Parlar, age, s. 56)

Yukarıda anlatılanlar, milletlerin ve halkların kanlarının nasıl petrole karışıp bulandığını göstermesi bakımından pek önemlidir.

Petrole dayalı zenginlik, etnik ayrışma ve boğazlaşma tarzında gelişen sınıfsal çelişkiler, kurumlaşan sömürgecilik, Batılı şirketlerin, özellikle “Yedi Bacı” diye bilinen petrol tekellerinin (Mobil, Shell, British Petrol, Texaco, Gulf, Socal gibi) güç oyunları ile beslenen dönemin kültürel ve siyasal akımları, Kafkasya’da petrolün estirdiği fırtınaya damgasını vurdular. Öte yandan bu akımların siyasal öznelere sayılan etnik temelli örgütlenmeler, Birinci Dünya Savaşı yıllarında kurban durumuna düştüler. 1915 tarihli Ermeni katliamı ve tehciri, petrol devleriyle paylaşım kavgası veren Almanya, İngiltere, Rusya ve Fransa’nın kapışmasının bir sonucuydu. Bu savaşta yenik düşen İttihatçı lider (Ermenileri imha siyasetinin üç isminden biri olan)

Enver Paşa’nın (Kafkasya üzerinden Ortaasya’ya yayılma macerası gibi) Turancı hayalleri ise Sarıkamış Allahüekber Dağlarında 90 bin askerin donarak ölmesinin yanı sıra, bölgedeki Petro-politik bilincin acımasız oyunları karşısında tuzla buz oluvermişti.

Mezopotamya ve Petrol Kavgası

Ermenileri, Kafkasya bölgesindeki petrol çıkarlarının dışına itilmesinin dikkate değer sonucu, Ermeni petrol milyoneri Alexandre Mantachoff’un devre dışı kalarak, yüzlerce kiloluk altınıyla Bakü’yü terk etmesi oldu. Ortadoğu haritasının çizilmesinde önemli payı bulunan bu esrarengiz iş adamı, Osmanlı Ermenisi Kalust Serkis Gülbenkian’a, petrol kavgası ve vurgununun inceliklerini öğretti. Gülbenkian’ın babası, zamanında Bakü petrollerinde pay sahibi olmuştu; İstanbul’da parafin satışı ve ihracatıyla uğraşmıştı. Petrol işini yakından öğrenebilmek amacıyla Bakü’ye giden oğul Gülbenkian, soydaşı Mantachoff’tan öğrendikleriyle yetinmedi. Oradaki petrol tekeline sahip İsveçli Nobel kardeşlerle tanıştı; petrol kuyuları ve rafinerileri dolaşarak notlar aldı. Çıraklık dönemini bitirir bitirmez Musul’a geçti. İstanbul’a dönünce “Kafkasya ve Apşeron Yarımadası-Yolculuk Anıları” isimli kitabını 1982’de yayınladı. Dünyanın en zengin adamı unvanını alan Gülbenkian, Mezopotamya petrol sanayisindeki etkisi, bölge haritasının çizilmesindeki rolü ile birleştiğinde, ortaya çarpıcı bir tablo çıktı.(S. Parlar, age, s.44)

Gülbenkian, zaman içinde Osmanlı yönetiminin ticari temsilcisi sıfatıyla gittiği Londra’da İngiliz vatandaşlığına geçti. Daha sonra, Musul ve Kerkük petrolünü paylaşan şirketlerle birlikte hareket etti; orada hisse sahibi oldu.

Buradan Osmanlının egemen olduğu Mezopotamya’daki petrol kavgasına geçiş yapabiliriz: Alman haritacı ve keşifçi Karsten Niebuhr, 1763-67 yılları arasında Arabistan ve Mezopotamya’yı dolaştı. İngiliz hikâyeci James Morier, Fırat’ın kaynaklarını keşfetti;

1811’de Rich, 1818’de Ker Porter, Bağdat ve Musul arasındaki bölgeyi adım adım dolaştılar. Kerkük petroleri hakkında yazılar yazdılar. İngiltere-Hindistan yolunu kısaltma adına yapılan bu keşifler sırasında, esasında petrol ikinci bir önemdeydi. Sonraki yılları Chesney, Henry Blossie, Rawlinson ve Layard (1841), William Kenet Loftus (1849-52), Czernik Komisyonu (1872-73) söz konusu raporların akışına göre petrolü daha ciddi biçimde araştırdılar.

Mezopotamya petroleri hakkındaki ilk ciddi raporu Almanlar, 1871’de hazırladılar. Bir emperyalist güç olarak paylaşım sahnesine zorla çıkan Almanya, ilgisini bu bölgeye yoğunlaştırdı. Peşi sıra araştırma raporları düzenledi. Osmanlı yönetimi, bu raporlardan haberdardı. Sultan Abdülaziz ile birlikte Avrupa gezisine katılan II. Abdülhamit, Fransa ile İngiltere’de gözlemlerde bulunduktan sonra petrol konusunda ufkü açıldı. Borsa spekülasyonlarına meraklı olan Abdülhamit, petrol şirketlerinin Batı’daki faaliyetleri hakkında bilgi alıyordu. Padişah olduktan sonra Galata’nın önde gelen Rum ve Ermeni bankerleriyle işbirliği yaptı; onlar sayesinde borsa oyunlarında servetine servet kattı. Hazine-i Hassa (padişah özel mülklerini yöneten kuruluş) idaresini, nezaret (bakanlık) seviyesine yükseltti. Başına da Ermeni Agop Efendi’yi atadı. Petrol kokusunu alan padişah, Mezopotamya’daki geniş arazileri, özellikle petrol yatağı sayılan Gayya ve Tuz Hurmatu yöresindeki arazilerin büyük kısmını, havzası petrol dolu olduğu söylenen Van ve çevresindeki arazileri Hazine-i Hassa (padişah mülkü) kapsamına aldı. (Osmanlı Tarihi, 8. cilt, s. 458den aktaran S. Parlar, s. 85-86)

İlginçtir; Ermenilere karşı “Hamidiye Alayları” nı (ağırlıklı biçimde Kürtlerden oluşan silahlı hafif süvari birlikleri, F.B.) kullandırmayı katliam yaptıran Abdülhamit’tir, Bu kurnaz padişah, Rusya destekli Ermeni Komiteleri’nin “etnik temizlik” faaliyetine girişmesiyle tam anlamıyla büyük devletler adına “etnik boğazlaşmaya” dönüşen Ermeni meselesini şiddet yoluyla halletme politikası güttü. Ancak iş para ve

servet kazanmaya gelince, aynı padişah peşi sıra üç Ermeni işadamını kendisine vezir (bakan) yapmaktan çekinmemişti.

Mezopotamya’daki petrol kaynakları üzerinde silaha, çatışmaya ve savaşa kadar varan sert oyunun, rekabetin ve paylaşımın başlıca aktörü İngiltere olmuştur. İran’ın Mescidi Süleyman bölgesinde petrol bulunması üzerine kurulan 1908’de Anglo-Persian Oil Company (APOC-İngiliz-Pers Petrol Şirketi) adıyla kurulan şirket, 1935 yılında Anglo-İranian Oil Company (İngiliz-İran Petrol Şirketi-AIOC) ve 1954’te ise British Petroleum (BP) oluverdi. APOC, 1914 yılında hisselerinin büyük bölümünü İngiliz donanmasına verdi; anlaşma parlamentoda onaylandı. İngiltere’nin, İran petrollerini imtiyazını ele geçirmesinde, “petrol delisi” diye bilinen Lord Fisher ile ünlü devlet adamı Winston Churchill’in çabaları belirleyici oldu. (S: Parlar, age, s. 26)

İngiliz sosyetesinin ileri gelen milyoneri William Knox D’arcy, 1901 yılında İran’ın belli bölgelerinde petrol çıkarma imtiyazını elde etmişti. APOC adına hareket eden İngiliz yönetimi, istihbarat sevisini D’Arcy’nin peşine taktı; zorla şerle onun “petrol hisselerini ve imtiyaz belgelerini” çok ucuza elinden aldı. Böylece D’Arcy firması, öncelikle Glasgow merkezli bir sendikaya ait olan (ve devlet denetiminde bulunan) Burmah Oil Company lehine hakkından feragat etmiş oldu. 1912 yılında, o sırada Donanma Bakanı olan Churchill, Almanya ile yapılacak bir savaşta, petrol kaynaklarının donanma açısından önemine dair geniş çaplı bir kampanya başlattı. Böylece APOC şirketinin hisselerinin hükümete devredilmesi yönünde parlamentodan onay istedi. (S. Parlar, age, s. 27)

17 Haziran 1914’te Churchill, Avam Kamarası’ndaki konuşmasında, “İran petrolleri emrimizdedir” demek suretiyle, serveti yağmalanın haritasını çizmiş oldu.

Kafkasya, Kıbrıs, Mezopotamya’da işgal, nüfuz alanı, imtiyaz koparma siyasetleri izleyen İngiltere. Basra Körfezi’ne el attı. Bu amaçla Bahreyn şeyhi İsa bin Ali el Halife’den iki taahhütname (1879-1880) aldı. Buna göre; İngiliz hükümetinin izni olmadan, Osmanlı veya başka bir devlet, bu diyarda herhangi bir ticari-ekonomik faaliyette bulunmayacaktı. Anadolu-Bağdat Demiryolu inşasının Almanya’ya verilmesi üzerine; İngiltere, 1899’da Kuveyt’in dış politikasını denetleme hakkını aldı. 1914’te büyük savaş başlayınca, İngiltere buradaki emirliği kendi himayesine aldı. 1934’te British Petroleum Company ile Gulf Oil Corporation of Americe, Kuwait Oil Company adıyla birleşerek petrol arama ve işletme imtiyazını İngiliz-Amerikan-Kuveyt üçlüsü olarak elde ettiler. II. Abdülhamit, İngiltere’nin Körfez’e yönelik siyasetini iyi kavradı. Padişah, siyasi hatıratı’nda şunları yazmıştı: “Mezopotamya’daki eyaletlerimizi ziyaret etmek isteyen, Hindistan Ordusu’nda vazifeli İngiliz subayları, konsolosların yol göstermesiyle eyalet valilerimizden zorla izin çıkarmışlar. İnkâr etmelerine rağmen bu keşif gezilerinin amacı, tamamen siyasidir. Halbuki Mezopotamya’nın anahtarı Şatt-ül Arap, İngilizlerin yerleşmesine müsaade edemeyeceğimiz kadar ehemmiyetlidir.”

Abdülhamit’e göre; büyük devletler arasında en çekinilmesi gerekeni İngiltere’dir. (Aktaran S. Parlar, age, s. 87)

Gelişmeyi doğru görmesi; Sultan Abdülhamit’i kurtarmadı. Sürekli baskı yapan Rusya’ya karşı Almanya’ya yanaşması da Osmanlıya yaramadı. Abdülhamit; İngiltere, Fransa, Almanya, Rusya ve ABD’nin baskıları karşısında “petrol imtiyazları” vermekle kalmadı; aynı zamanda su kanalları açılması, demiryolları yapılması ve maden ocaklarının bulunup işletilmesine dair istenilen her türlü izni boyun eğerek verdi.

Çünkü APOC isimli petrol tekeli görevlisi ve istihbaratçısı İngiliz subayı Ely Banister Soane, Birinci Dünya Savaşı’ndan az önce Irak’ta

yayınlanan Basra Times gazetesinin yayın yönetmeni sıfatıyla esas amacı açıklamıştı: "Almanya'nın savaş planlarında Türklerin güçlenmesi yoktur. İngiliz-Alman ortaklığıyla, Osmanlının parçalanması vardır." (Sarıkamış Destanı, c. I)

ABD ise, özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan itibaren Suudi Arabistan'da neredeyse tam hegemonya kurdu. Petrol ve maden arama şirketleri, hemen tüm imtiyazlara sahip oldular. ABD-Suudi Petro-dolar kardeşliği, ARAMCO (Amerikan-Arap Petrol Şirketi) firmasının 1933'te kurulmasıyla somutlaştı. ARAMCO, bir zamanlar Yeşil Kuşak Projesi diye bilinen çerçevede, ulusal kurtuluşçu ve sosyalist faaliyetlere karşı birçok anti-komünist örgütlenmeye gitmiş, bu tür hareketlere parasal yardım yapmıştı. 1960'lı yıllardan itibaren Türkiye'nin bazı illerinde kurulan Komünizmle Mücadele Dernekleri de ARAMCO ile Rabıta örgütünden maddi ve manevi destekler görmüştü. Bu derneklerin meşhur mensupları arasında (Kürtçe Konuşanın Yüzene Tükürün) sözüyle ünlü eski Orgeneral Cemal Gürsel (27 Mayıs 1960 darbesi sonrası cumhurbaşkanı olmuştu) ile ülkede ve dünyada pek güçlü dini-siyasi ve ekonomik cemaatin manevi lideri emekli vaiz Fethullah Gülen'i saymak gerek.

Paylaşım kavgasının ilkinde, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı yenilince ortaya Türk, İran, Arap ve Kürt sorunu çıkıverdi. Bu sorunlar, Ortadoğu ile Balkanların parçalanma ve sömürgeleştirilmesi sürecinin sonucudur. Kaos içinde ayağa kalkıp askeri-politik amaçları doğrultusunda faaliyet gösteren Kürt aristokrasisine ilk baskı İngiltere'den geldi. Halbuki aynı İngiltere savaş boyunca, Kürt meselesini tecrübeli istihbaratçı "politik subayları"na havale etmişti: Noel, E. B. Soane, Lawrence, Bell gibi isimler bu alanda çokça etkiliydiler. Kürt ulusal uyanışı ve oluşumu, İngiltere'yi tedirgin ediyordu. Ana hatlarıyla belirtirsek; İngiliz yetkililer, danışman ve finans desteğiyle bölgede küçük Kürt devletçikleri, beylikleri kurmaktan yanaydı. Şöyle ki; başında bir Kürt figüranı (şahsiyeti) olmalıydı ancak denetim ve yönetim İngiltere'nin elinde

bulunmalıydı. Mezopotamya’nın Kürt bölgeleri Irak’a bağlanmalıydı. Zira Kerkük-Musul petrol alanları buralardaydı. İstihbarat Binbaşı Noel’e göre; “Kafkasya ile Mezopotamya arasında Kürtler değerli bir tampon” olacaktı. Ancak Noel’in bu önerileri İngiltere’nin yüksek çıkarlarına aykırı bulundu. 17 Kasım 1919 tarihinde, İngiltere’nin birçok bakan ve generalin katıldığı “Ortadoğu İşlerine İlişkin Bakanlıklararası Komite”, bırakın Kürt devleti kurmayı; tersine, Kürdistan’ı parçalama; Doğu ve Güneydoğu Anadolu’yu Musul ve Kerkük’ten ayırma, son iki bölgeyi tümüyle Irak’a bağlama kararı aldı. Güneyli Kürtler, Şeyh Mahmut Berzenci önderliğinde ayaklandılar; İngiliz savaş uçakları, ayaklanmayı kanlı bastırdı; Berzenci’yi yakalanıp Hindistan’a sürgüne gönderildi. Kemalist güçler ise, Irak ve İran Kürdistanı’ndaki İngiliz destekli yönetimlere karşı ayaklanan Kürtleri desteklemiş gibi görünerek, İngilizlerle pazarlık yolları aradılar. Pazarlık tatlıya bağlanınca, her iki taraf Kürtleri yüz üstü bıraktı. Bu arada çok sayıda etnik boğazlaşma (Kürt-Nesturi, Kürt-Ermeni, Asuri-Kürt-Arap çatışmaları) yaşandı. Lozan Anlaşması sonrasında, Kerkük ve Musul’daki iddiasından İngiltere’ye lehine vazgeçen Kemalist Türkiye, böylece Kürt sorununu bertaraf etme konusunda bir adım daha attı. Anlaşılan Türkiye, Musul ve Kerkük’ü almış olsaydı; Kürdistan ve Kürt meselesini de üstlenip kabul etmiş olacaktı ki, bu Türk eksenli ulus-devlet kurmak suretiyle Kürtleri asimile etmeyi hedefleyen Kemalistler açısından büyük bir açmaz olacaktı. (Meselenin ayrıntıları için şu kaynaklara bakınız: Robert Olson, Kürt Milliyetçiliğinin Kaynakları ve Şeyh Sait İsyanı; Mim kemal Öke; İngiliz Ajansı Binbaşı E. W. C. Noel’in Kürdistan Misyonu-1919; M. S. Lazarev, Emperyalizm ve Kürt Sorunu)

Dikkat edilirse, özellikle eski yüzyıla ve Birinci Dünya Savaşı’na neden olan gelişmelere ağırlık verdik. Tarihi bilmek, bugünü ve geleceği anlamak açısından önemlidir. Bugün ise, gözümüzün önünde cereyan etmektedir. Bu yüzden, 2. Dünya Savaşı sonrasında petrol için yürütülen rekabeti ve savaşları şöyle özetlemek mümkün: İran’daki

milli hükümet başkanı Musaddık, 1950’lerde petroleri millileştirince, ABD tarafından devrildi. Mısır lideri Cemal Abdülnasır, İngiliz denetimindeki Süveyş Kanalı’nı millileştirdiğinde, Batılı ülkelerin üçlüsü (İngiltere-Fransa-İsrail) 1956’da bölgeye askeri saldırıda bulundu. 1960 ile 1970 yılları arasında Arap ulusalcıları (Mısır’da Nasırcılık, Cezayir’de Bin Bela ve Bumedyen politikası, Suriye ve Irak’a Baasçılık, Libya’da Kaddafi siyaseti) ile Petro-dolar şeyhleri (Suudi Arabistan, Kuveyt, Umman, Ürdün, vs) arasındaki kavganın (sözelimi Yemen’de Mısır-Suudi kapışması) ön kısmında ilericilik-gericilik, milliyetçilik-krallık mücadelesi görünüyordu. Fakat perde arkasında işbirlikçi Arap kralların, Batı’nın bölgedeki petrol ve jeopolitik çıkarlarını korumak yatıyordu. Çünkü Arap ulusalcıları, millileştirme ve kamulaştırma politikalarıyla, ülkenin petrol servetini yabancılara peşkeş çekmek istemiyorlardı.

1973 Arap-İsrail Savaşı sonrasında, İsrail’in işgal ettiği Filistin topraklarında çekilmesi ve bir Filistin devletinin kurulmasını sağlayabilmek amacıyla, petrol üreten Arap ülkeleri ürünlerini satmama kararı aldı. Petrol boykotu, dünyayı sarstı. 1975’te Petrol Üreten Ülkeler (OPEC) örgütünün Viyana’daki merkezi, “Çakal Carlos” lakaplı dönemin radikal militanı ünlü İlich Ramirez Sanchez tarafından basıldı. Aynı yıl Lübnan’da çıkan ve uzun süren iç savaşta Petro-doların önemli teşviki, kışkırtıcı rolü büyük rolü olmuştu.

1979’da İran İslam Cumhuriyeti kurulunca, devrik Şah yönetiminin Batılılara, özellikle ABD’ye peşkeş çektiği petrol imtiyazlarını iptal etti. Bu nedenle, “İran devrim ihraç ediyor; Şiilik mezhebini yayıyor” bahanesiyle Irak ile Körfez’deki Arap ülkelerini korkutarak seferber eden ABD, tam sekiz yıl süren (1980-88) İran-Irak Savaşı’nın arkasındaki görünmez el oldu. ABD ile Körfez ülkeleri, bu savaşta Irak’a bol miktarda silah ve dolar yardımı yaptılar. İki taraftan 1 milyon insan hayatını kaybetti ve yaklaşık 1 trilyon dolar masraf oldu. Sonuçta İran’ın manevi lideri Humeyni, “zehirli şerbeti içiyorum” diyerek, Saddam ile savaşı sonlandırma anlaşmasını onayladı.

Petrol paylaşım kavgasının bilinen anlamdaki son somut örneği şöyle yaşandı: 1990’de Irak lideri Saddam Hüseyin, petrol kuyularını kullanma hakkı konusunda anlaşmazlığa düştüğü Kuveyt’i işgal etti. Batılı ülkeler ile bazı Arap yönetimleri (Suriye, S. Arabistan, Körfez şeyhlikleri, Mısır, vs), Saddam ordusunu çıkarmak üzere savaşa giriştiler. 1991’de Saddam yenildi; Kürtler ve Şiiler ayaklandı. Vahşice bastırılan ayaklanma nedeniyle, ülkenin kuzeyi (Kürdistan) ile güneyine (Necef’ten Basra’ya kadar) kadar uzanan bölgede askeri uçuşlar yasaklandı. Bununla yetinmeyen Batılı müttefikler (özellikle ABD ile İngiltere), 2003 yılında Irak’ı toptan işgal ettiler; Saddam yönetimini devirdiler. Saddam yönetiminde Irak’ta petrol işleri alan Fransız, Alman, Rus ve Çin şirketlerinin tümü ABD’nin hışmına uğrayıp saf dışı kaldı.

Bu arada petrol ve Kürtlerin konumuna ilişkin bir parantez açalım: Kürt hareketinin tarihi lideri Molla Mustafa Barzani’nin Irak iktidarlarıyla uzlaşmazlığının çerçevesi “özerk yönetimin kapsamı ve sınırları” gibi görünse de özünde petrol paylaşımı meselesiydi. 1958, 1970 ve 1974-75 ve 1990 ile 2000’li yıllarda, sorun gelip Kerkük konusunda düğümleniyordu. “Kerkük Kürdistan’ın kalbidir” sloganının altında yatan ana neden, buradaki zengin petrol kaynaklarının bölüşümüydü. Irak yönetimi, Kerkük ile Musul’u Kürtler ve Türkmenlerden boşaltarak, yerine güneydeki Arap aşiretlerini yerleştirmiş; böylece emrivaki bir durum yaratılmıştı. Özellikle devrik lider Saddam Hüseyin, muktedir olduğu dönemlerde Kürt nüfusunu azaltıp asimile etmek, Arap aşiretleri (hatta Fas ve Filistin’den getirttiği köylüleri) burada ikamet ettirmek suretiyle petrolün güvenliğini sağlamış olmakla kalmamış; bölgeyi tümüyle Araplaştırarak asimilasyon politikalarını hayata geçirmişti. 2003 yılında ABD Irak’ı işgal edince, öncelikle merkezkaç politikaları izledi; böylece İran ve Irak gibi ülkelerdeki muhalifler (Irak’ta Kürtler ve Şiiler ile İran’da Azeriler, Kürtler, Beluciler ve Huzistan Arapları) aracılığıyla bölge devletlerini parçalamayı hedefledi. Ancak Irak’ı

tümüyle askeri, siyasi ve ekonomik denetimine alan ABD; merkezkaç güçlerin petrol ve diğer enerji kaynaklarının paylaşımı konusunda sorunlu olabileceğini, bunun uluslar arası petrol ve ticaret tekellerine zarar verebileceğini düşündü. Dolayısıyla yeniden merkezi hükümetleri (Türkiye ve Irak) desteklemeyi esas oldu. Böylece petrol üretimi, merkezi devlet aracılığıyla Batılı şirketlere gidebilecekti. ABD, Irak Anayasası’nın 140. maddesini (Kerkük’te nüfus sayımı, referandum ve özerk yönetimi öngören) uygulamasını sürekli erteledi. İran, Suriye, Türkiye ve Irak yönetimlerinin itirazları üzerine, Kerkük’e “özel statü” tanımayı ara formül olarak benimsedi. Netice olarak Kürdistan Federal Yönetimi, Irak petrol gelirinin %17’sini almakla yetinmiş oldu.

2011 yılında; ABD ve Batı’nın Çin ve Rusya ile olan rekabeti, Afrika’nın iki ülkesinde kendisini gösterdi: Batı’nın baskısı ve müdahalesi (bu arada İslamcı rejimin baskıcı, soykırımcı politikaları yüzünden) sonucunda Sudan bölündü; petrol bölgelerinin bir kısmı, merkezi hükümetin elinden çıktı. Kaddafi’nin despot yönetimine karşı başkaldıran Libya halkının içine düştüğü kaotik ve trajik durumu fırsat bilen Fransa ile İngiltere ve daha sonra NATO, Libya’yı aylarca bombaladılar. Kaddafi devrildi; yeni yönetim, petrol imtiyazlarını Batı’ya haraç mezat vermeyi taahhüt etti.

Su Masalı veya Suyun Hikâyesi

Antropolog Karl Wittfogel; Dicle-Fırat, Nil ve İndus nehir havzalarını “su medeniyetleri” diye tanımlar. Aynı zamanda bu “şark despotizmi”nin temelinde, bu havzalardaki (hidrolik topluluklar) toplumsal organizasyonun merkeziyetçiliğini bulur. Çünkü büyük ırmakların işletmesi, ancak ve ancak merkezi bir idare ile mümkün olabilirmiş. Düşünün ki Nil, tam 9 Afrika ülkesinden; Fırat ise Türkiye, Suriye, Irak ve İran topraklarını aşip geçiyor.

“Su Politikası” kavramı, ilk kez Amerikalı öğretim görevlisi John Waterbury tarafından, ortaya atıldı. (Hydropolitics of the Nil Valley- Nil Vadisinin Su Politikası isimli kitap, Syracuse University, 1978-79)

O tarihten beri su politikası, dünyanın gündeminden hiç düşmüyor. Ortadoğu’ya ilişkin bilinen anlamda bir su politikası var mı?

Suya küresel/evrensel ölçekte bakıp strateji geliştirebilen Ortadoğu merkezli bir politika, kamuoyunca bilinmiyor. Fakat Birleşmiş Milletler, konuyla farklı bir açıdan ilgileniyor: 1977 Mar del Plata’da düzenlenen BM Su Konferansı’ndaki sonuçlardan biri şöyleydi: İnsanlar, (kirli) su kaynaklı 30 çeşit hastalığa maruz kalıyor. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ise, 1986 tarihli bir raporunda kirli su nedeniyle günde 27 bin kişinin öldüğünü belirtmiş. Bu sayı, 2000 yılında 2.2 milyona yükselmiş. Dünya Bankası verilerine bakılırsa, kirli suların %95’i doğrudan nehir veya diğer su kaynaklarına boşaltılıyor. Gelişmekte olan ülkelerdeki hastalıkların %80’nin nedeni kirli sudur. Keza, su kıtlığı, birçok sağlık sorununa yol açıyor.

2005 yılı rakamlarıyla, Türkiye’nin toplam 3280 belediyesinin sadece 225inde arıtma sistemi vardı.

Dünyada su sorunları ve politikalarıyla yakından ilgilenen bir kuruluş var: Stockholm Uluslararası Su Enstitüsü (Stockholm International Water Institute-SIWI). Kuruluş, Nisan 2010’da, 8 uzmanın katılımıyla düzenlediği seminerde şu saptamalara yer verildi:

“Sınır aşan sular; yaşam kalitesi, yaşanabilir çevre ve entegrasyon ortamı yaratması bakımından önemlidir. Yeter ki iyi bir su politikası bulunsun; işletme ve yönetme sorunları asgariye indirebilsin; su konusunda yeni plan ve projeler geliştirilebilsin. Su, enerji bağlantısıyla birlikte ele alınabilsin. İyi bir su politikası, yoksulluğu azaltabilir. Kalkınma fırsatları ile sınır aşan suları işletme ve elektrik üretme arasında sıkı bağlantılar kurulmalıdır. Hidroelektrik enerjisi ve

su, Ortadoğu'da kalkınmayı tetikleyebilir; sanayileşmenin yolunu açar. Nüfus artışı ve ekonomik gelişme, elektriğe olan gereksinimi arttırır. Fazla talep, yeni su kaynaklarına ulaşmayı elzem kılar.

Bölgenin su kaynaklarının tarıma yoğunlaştırılması, enerji israfı anlamına gelir. Çünkü tarımda kullanılan elektrik maliyeti ile üründen elde edilen kazanç arasındaki dengede, masraf hanesi daha kabarıktır. Bu yüzden başarılı ülkeler, ekonomilerini elverdiğince çeşitlendiriyorlar. Suyu tarımda heba etmek yerine daha kaliteli ve değerli şeylerde kullanıyorlar.

Sınır aşan akarsularda paylaşımında, havza sisteminin kullanılması en etkin yoldur. Bölge ülkeleri, uygun su politikası ve paylaşımı sayesinde işbirliği yaparak, ortak projeler üretebilirler. Böylece kalkınma ve gelişmişlikten doğan problemlerin önüne geçebilirler. Birbiriyle bağlantılı entegre projeler gerçekleşmesi, aynı zamanda bölge istikrarı açısından elzemdir. Keza, küçük ekonomiler ile kapalı ekonomileri piyasaya açar; büyümelerinin yolunu düzenler.

Hidroelektrik santralleri, sel felaketlerinin önünü alma ve sulama düzleminde çok amaçlı kullanılırsa, kazançlı bir yatırım sayılabilir. İyi bir hidroelektrik politikası; bütçeye katkı yapar ve döviz kazandırır. Akaryakıt ithalatını ve çevre kirlenmesini asgariye indirir."

Öte yandan, World Water Week (Dünya Su Haftası) 2009 yılı raporlarına göre; Güç/enerji kaynağı olarak kullanılmayan sular, hem eksilir hem de riskli olabilirler. Keza elektriğin tarımda kullanılması, maliyet fiyatlarını etkiliyor. Elektrik ve su ile nitelikli sağlık hizmetleri arasında sıkı bir ilinti vardır.

Yukarıdaki saptamalar, esas olarak suyu ve enerjiyi serbest piyasa perspektifiyle; sırf kalkınmacı bir anlayışla ele aldığından; birçok olumsuzluk, eksiklik ve probleme yol açabilecek önerilerdir.

Çevreyi, doğayı ve toplumu korumayı esas olan alternatif bakış açısına göre; su doğanın bir nimetidir. Kimsenin özel mülkü olamayacak ve piyasada meta diye satılamayacak kadar kolektif (toplumsal) bir tüketim kaynağıdır. Su kaynaklarının merkezi sisteme bağlanması yanlıştır. Suyun özelleştirilmesindeki başat amaç kardır, kazançtır. Bu ise rekabete, çekişme ve çatışmaya; daha önemlisi doğanın tahribatına yol açar. Oysa yerel düzeydeki ortaklıklar ve kolektif işletmeler temelinde kullanılacak su ve enerji kaynakları hem yarar getirir hem umut verir. Hindistan’da sömürgecilik döneminde denenen suyun merkezden yönetimi ve pazarlanması, halka büyük zarar vermişti. Dünya Bankası, baraj kredileri vererek su havzalarının önünü kesmek suretiyle, su kaynaklarını mahvetmiştir. Bu yüzden tarımla uğraşanlar su kullanımı ve işletmesinde yerel-doğal sisteme dönünce, kapitalist şirketlerce mahvedilen kaynakların yeniden canlandığı görülmüştür. Su, halklar ve toplumlar açısından manevi boyutu yüksek bir başka hayat sunar. Zira suyun ruhsal ve manevi bir boyutu her zaman vardır. Yaşam boyu kolektif mülkiyeti bahşeder. Dolayısıyla suyu, piyasa metası olarak ve işletenleri oyuncu biçiminde ele almak tümüyle ahlaksızlıktır.

Bu önerilerin teori ve pratikteki tezleri, Hindistanlı çevreci aydın Vandana Shiva tarafından kaleme alınmıştır. (Water Wars: Privatization, Pollution, and Profit-Su Savaşları: Özelleştirme, Kirlenme ve Kar-yıl 2002)

Eski Yunan filozofu Aristoteles, ekonomi-siyaset denkleminde, şu önemli kuralı belirlemesini bilmişti: Ekonomi kesinlikle politikaya tâbi olmalı ama aynı zamanda politika da bir dizi değere, fikre ve ideale dayanmalıdır. Çünkü politika, iyi yaşamın ve ortak iyiliğin hizmetinde olmalı. Buradaki “ortak iyilik” yukarıda sözü edilen kolektif bir kaynak olması gereken suyun politika ve ekonomiye göre değil; ekonomi-politiğin suyun doğal bir kaynak olmasına göre belirlenmesi demektir.

HES (Hidroelektrik Santralleri) inşaatlarına karşı çıkmamızın esas nedeni bu vahşi özelleştirmeci, mülkiyetçi ve sömürücü mantıktır. Bizi bırakın; siyasi ve ideolojik bakımdan devletin en fazla etkisinde kalmış Doğu Karadeniz ve Erzurum-Bayburt-İspir bölgelerindeki halkın kitlesel biçimde HES inşaatlarını protesto etmeleri, bu açıdan son derece ibret verici olmalıdır. Çünkü HES'ler adeta köylülerin evlerini başlarına yıkıyor; doğal ortamlarını yaşanmaz hale getiriyor. HES ihalesi alan şirketler; Türkiye'nin akarsu kaynaklarını feodal ağa gibi mülkiyetlerine geçirmekle, post-modern bir ağalık sistemi ikame etmekte.

Bu noktada; özerklik, özyönetim, yerinden yönetim gibi halkların yaşam tarzlarını ilgilendiren konularda kendi geleceklerine karar verme yönteminin önemi ortaya çıkmaktadır. Türkiye ve Suriye'deki Kürtlerin, özerklik ve yerinden yönetimde ısrarlı olmalarının bir nedeni de budur.

Sözgelimi sınır aşan Fırat ve Dicle nehirlerinin paylaşımına bölgede yaşayanların kendileri karar verebilirlerse, bunun üç ana yararı olacaktır: 1) Sınırın öte yakasındaki akraba ve kardeşleriyle daha iyi anlaşabilecekler; 2) çatışmaların önünü almış olacaklar; 3) merkezi yönetimlerin keyfi biçimde veya derin politikalar (asimilasyon, yerel kültürü imha ve talan, barajları bahane ederek insanları doğdukları ortamdan koparıp bir bakıma sürgün etme) doğrultusunda doğayı, çevreyi ve toplumu tahrip etmesinin önüne geçebilecekler.

Su ve Enerji Savaşları

Su, petrol ve enerji konusunda 2025-2050 yılını öngöreceğ biçimde yapılan araştırmalar, her iki maddenin çeşitli nedenlerle ihtiyaca cevap vermeyeceğini gösteriyor. Petrol yenilenebilir bir kaynak değildir, günün birinde tükenecektir. Su tükenmeyecektir ama artan ihtiyacı karşılamayacaktır.

İncelemeler doğrultusunda şu tür tahminler yürütülüyor: Nüfus çoğalıp su kaynakları aynı kaldıkça, su kıtlığı baş gösterecektir. Kişi başına su tüketimi, giderek azalacak; yılda 1000 metreküp olacaktır. 1990 yılında su sıkıntısı çeken ülke sayısı, bugün 30'a yükselmiş. Bunun 18'i Ortadoğu ve K. Afrika ülkesidir. Su kıtlığı, bu haliyle 750 bin iş alanının sona ermesine yol açabilir.

Ortadoğu, su kaynaklarına ulaşmada (yılda 804 metreküp) dünyada birincidir. Yenilenebilir kaynakların %75'i bu bölgede tüketiliyor. Tarım alanları için suyun %80'i harcanıyor. Körfez ülkeleri, çok pahalı sistemlerle (bir zamanlar buzdağlarını getirmek, şimdilerde deniz sularının tuzlarını alarak kullanma gibi) tarım alanlarını sulayabiliyor. Üstelik elde edilen tarım ürünlerinin satışı, neredeyse maliyeti kurtaramıyor. Dünyanın 120 ülkesinde 11 bin suyu tuzdan arındırma tesisi yapılmış. Bunun %60'ı Arabistan ve Körfez bölgesindedir. Aynı ülkeler yer altı ve kuyu sularının hemen tamamını kullanmaktalar. Suudi Arabistan kuyu yer altı sularının tamamına ulaşmış; Kuveyt ise kapasiteyi %200'e çıkartarak, mirasyedi gibi kuyu sularını sarf etmiştir.

Bu durumda genel eğilim, alternatif yenilenebilir enerji alanlarına yönelmektir. Enerji, iş yapabilme kabiliyeti olara tanımlanır. Endüstriyel anlamda, insanlığın huzur ve refahı için hizmet veren her enerji türü, mühendislik ilgi alanına girer. Yenilenebilir enerji şunlardan elde edilir: Güneş, rüzgâr, dalga, biyokütle, jeotermal, hidrolik ve hidrojen enerjisi.

Ortadoğu'daki sınırlı su kaynakları; ister istemez bölge ülkelerinin belli enerji türüne ihtiyaç duymalarına yol açacaktır. Öngörülebilir gelecekte, petrol zengini ülkeler, termal enerjiye yönelecekler. İran ile Irak yakıt ithalatı için hidrolik sisteme geçecekler. Mısır, güneş ve rüzgâr enerjisine ağırlık verecek. Bölgede kömüre ihtiyaç yok gibi görünüyor. Bu amaçla, Akdeniz sahilinde yer alan ülkelerin güç ve

enerji havuzu oluşturmak için ortak projeler gerçekleştirilmesi tavsiye edilmektedir.

Temel soru şudur: Petrol, su ve enerji için Mezopotamya ve en geniş anlamıyla Ortadoğu'da savaşlar olabilir mi? Yanıt hem evet, hem hayır olarak verilebilir.

Somut duruma bakalım: Dünyada enerji ihtiyacı yılda %4-5 oranında artmaktadır. İhtiyacı karşılayabilecek fosil yakıtı rezervi hızla tükenmektedir. Dünya genelinde kanıtlanmış ham petrol rezervi yaklaşık 1.1 trilyon varilin 740 milyarı (%65i) Ortadoğu'da bulunmaktadır. Buradan yola çıkarak, aritmetiksel bir hesapla dünyanın farklı ülkeleri, 40-50 yıl daha Ortadoğu rezervlerine muhtaç olacaklar. Yeterli alternatifi bulunmadığından, kavga kıyamet petrol konusunda çıkmaktadır. Petrol kaynaklarını ele geçirmek, hegemonya yarışında rakip büyük devletleri (ABD'nin Çin ile Rusya'nın önünü kesmek için giriştiği her hareket böyledir.) tasfiye etmeye yönelik askeri-ekonomik bir saldırı anlamını taşıyor.

Kanada merkezli muhalif Global Research isimli web sitesinde yayınlanan William Engdahl imzalı makale, NATO'nun Libya'ya saldırısının ana amacını şöyle açıklanıyordu: "ABD, Libya'daki Çin'i kontrol altına almak için ülkeye müdahale etti. Çünkü Çin firmaları, Libya petrolünden büyük pay alıyorlardı. Enerji ve hammadde işleriyle uğraşan Çinli şirketlerin Afrika'daki faaliyetleri, ABD'yi alarma geçiren başat nedendir. Uzmanlara göre, gelecekte dünyanın en büyük ekonomik devi olma potansiyeline sahip olan Çin'in bu gidişatından kaygılanan Amerika, Afrika ve Arap Yarımadasını kontrol etmeye çalışıyor. Bu kaygıyı perçinleyen şey ise, Savunma bakanlığı Pentagon'un Ağustos 2011'de Amerikan Kongresi'ne Çin'in askeri gücüyle ilgili sunduğu rapordu." (Çin ile ABD'nin Afrika'daki Enerji İlişkileri ve Rekabetine ilişkin ayrıntılı verileri, Chietig Bajpae imzasıyla sendika.org sitesinde yayınlanan 23 Ekim 20025 tarihli makalede bulmak mümkün)

Kanadalı ünlü muhalif iktisatçı Michel Chossudovsky (Ottawa Üniversitesi’nde profesör ve Küreselleşme Üzerine Araştırma Merkezi’nde editör), “Avrasya’da Yeni soğuk Savaş” başlıklı yazısında enerji ve boru hatlarını inceleyerek şu özet sonuca varıyor: “1997 yılında Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova arasında kurulan (GUAM) teşkilatı, ABD destekli bir ekonomik ve askeri pakt gibidir. Haziran 2008’de Batum’da gerçekleşen GUAM zirvesinin amacı, Rusya’nın önünü kesmek ve enerji hatlarını baltalamaktır. 1 Temmuz 2008’de düzenlenen ABD-GUAM zirvesinin hemen ardından ABD-Gürcistan savaş tatbikatlarının yapılması manidardır. Rusya, bu gözdağı manevralarına Kuzey Kafkasya’da askeri manevralarıyla cevap verdi. GUAM-NATO zirvesinin diğer bir amacı, Rusya’nın enerji hatlarının geçtiği arazileri bir kenara bırakarak, Ortaasya’dan başlayan enerji hatlarını Odessa aracılığıyla Avrupa’ya ulaştırmak idi. Böylece bölgede Boru Hattı Jeopolitiği’nin ana hatları çizilmiş oldu. Not edilmelidir ki; ABD’nin biricik hedefi, Rusya’nın Dostluk Boru Hattı ismini verdiği enerji nakil hattını şebekesini zayıflatmak ve istikrarsızlaştırmaktır.

Boru Hattı Jeopolitiğinin bir ayağı da İsrail olacaktı. İsrail, Bakü-Ceyhan Petrol hattının Akdeniz sahilinden uzanarak önce Lübnan ve kendi topraklarından geçmek suretiyle, Kızıldeniz’e aktarılmasına gayret etmekteydi. Bu amaçla İsrail ile Gürcistan ve Azerbaycan arasında askeri işbirliği anlaşmaları bile imzalanmıştı. 2006 yılında İsrail’in Hizbullah’ı bahane ederek Lübnan’ı adeta yerle bir etmesinin esas gayesi de buydu. Oradaki direngen güçler çökertilseydi (ve tecrit durumundaki Suriye iyice pasifize edilebilseydi), Ceyhan’daki Hazar petrolü Kızıldeniz’deki Eilat Limanı’na kadar uzatılmış olacaktı.” (Ayrıntılar için aynı zatın yazdığı The War on Lebanon and Battle for Oil-Lübnan’a Karşı Savaş ve petrol İçin Kavga başlıklı ve 26 Temmuz 2006 tarihli makaleyi okuyunuz).

Buradan Türkiye’nin rolüne geliyoruz. Türkiye’nin aracı/taşeron/bekçi rolü, çok eskiden çizilmişti zaten: Soğuk Savaş döneminin CIA strateji

uzmanı Wohlstetter, 1985 yılında su ile petrolün stratejik önem taşıdığı Körfez bölgesi hakkında aşağıdaki yaşamsal tespitleri yapmıştı: “Körfez’de yangın var. Türkiye’nin Doğu Anadolu (Kürdistan), bölgenin en müsait itfaiye merkezi olabilir. Körfez’de sürprizlerle karşılaşmamak için, elverdiğince NATO kılıfı altında Türkiye’ye bu bölgede misyon biçmek/yüklemek gerekir. Türk Ordusu ya bizzat kendisi yahut Çevik Kuvvet yanında görev yapabilir...”

Özetle Amerika’nın İpek Yolu Stratejisi, Trans-Avrasya Enerji hatlarının güvenliğini sağlamaya yöneliktir. İpek Yolu Stratejisi, soğuk savaş sonrası dönemde ABD dış politikasının sorunu bir yapı taşıdır. Atom Enerjisi uzmanı turnak içinde “Türkiye, çeşit çeşit enerji kervanlarının geçeceği yeni bir İpek Yolu’nun üzerinde durduğuna göre” çatışmanın göbeğinde sayılır. Sorunlar yumağıyla karşı karşıya kalmış bir Türkiye’ye, Prof. Yarman; enerji hatları yerine şunları öneriyor: “Güçlü olmanın ön koşulu, istikrarlı ve sosyal eşitsizliklerden arındırılmış bir Türkiye inşa etmektir. Kirli enerji yerine giderek stratejik önem kazanan Doğu’daki su gizilimizi (potansiyelimizi) ve zenginliğimizi kullanmalıyız. Güneş enerjisi ve temiz hidrojen enerjisi üretmeye ağırlık vermeliyiz. Türkiye üzerinden Avrupa’ya doğal gaz değil; hazır elektriğin aktarımına kafa yormalıyız.” (T. Yarman, Türkiye: Enerji İpek Yolu, 20 Eylül 2008)

Diploması uzmanı gazeteci Murat Yetkin, aynı konuda şunları yazmıştı: “Türkiye, enerji rotaları üzerindeki coğrafi kozunu stratejik bir siyaset kozuna dönüştürmek istiyor.” Makalede ayrıca, Türkiye’nin Nabucco ve benzeri enerji hatlarını ele alırken, ilgili çevrelerle PKK ve Kürt meselesini halletmeye (olumsuz anlamda bitirme, kurban etme-F.B.) yönelik pazarlıklara girdiği de anlatıyordu. (M: Yetkin, “Enerji Savaşları bölgeyi Geriyor”, 8 Şubat 2007 tarihli Radikal gazetesi)

Fosil yakıtların (petrol ve türevleri) kullanımı, dünya sıcaklık ortalamasını yükseltmekte; böylece sera etkisi yaratarak sel, fırtına türünden doğal afetlerin artmasına yol açabilmektedir. Bilimsel tespitlere göre; 1 santigrat derecelik hava sıcaklığı, sulamada ortalama %10 oranında bir fazlalığa yol açabiliyor. FAO (Dünya Gıda Örgütü) verilerine bakılırsa, bölgedeki iklim değişikliği su havzalarında Gayrisafi Milli Hasıla'nın (GSMH) %1.9 oranında, yüksek değişim (kuraklık-aşırı sıcaklık) ise, GSMH'nin %3.5 oranında azalmasına yol açmaktadır.

Suya gelince; bu, maddi ve doğal bir kaynaktır. Kolektif bir servettir. Su, barış ve dostluk amacıyla kullanılabileceği gibi, çatışma ve savaş için de kullanılabilir. Suyu bir silah ve baskı aracı yapan şey, jeopolitik denilen kavramdır. Jeopolitik, zamana ve yerine göre değişkenlik arzeder. Bölgesel ve küresel ölçekteki siyasi ve askeri gelişmelere sıkı sıkıya ilintilidir. Son derece değişken olan, etki ve tepkilere bağlı olarak kapsamı değişebilir; küçülebilir veya büyüyebilir. Özetle jeopilitika, zaman ve mekânla irtibatlı biçimde gelişebilen stratejik bir süreçtir. Bu yüzden jeopolitika, taktik ve mekâna bağlı su etkenini önce su sorununa dönüştürür. Böylece "Su Politik" denen nitelikli ve soyut bir algı, duruma göre barış ve savaş alanında uygulanabilir.

Mezopotamya'da su kavgaları, 19. yüzyılda hız kazanmıştı. 20. yüzyılda ise su sorununun dört önemli boyutu vardı: 1) Ulusal ölçekli zaaf (etnik, inançsal ve ekonomik krizler yüzünden çıkan çatışmalar. Sözgelimi Türkiye'deki Kürt ve Alevi meselesi, Irak'ta Kürt, Şii ve Sünni sorunu. Buna ulus-devletin yumuşak karnı bile denilebilir. 2) Bölgesel boyut: Şatt-ül Arap sularının paylaşımı nedeniyle İran ile Irak arasında çıkan 1980-88 tarihli savaş; Türkiye ile Suriye arasındaki Fırat suyu çekişmesi, Mısır ile Etiyopya arasında anlaşmazlığa yol açan Nil suları gibi. 3) Arap-İsrail arasında öteden beri yaşanan su kavgası. 4) Büyük devletlerin jeopolitik ve jeostratejik nedenlerle yol açtıkları çekişme ve çatışmalar.

Amerikan istihbarat kaynakları, 1908’lerin ortasında, “su kıtlığı yüzünden dünyada savaşın patlak vereceği 10 hayati bölge” saptamıştı. Bunların çoğu, Ortadoğu ülkelerindeydi.

Dünya Bankası Başkan yardımcısı Isamil Serageldin; “20 yüzyılda birçok savaş petrol yüzünden çıktı. Fakat 21. yüzyıl su savaşları çağı olacaktır” diyordu. ABD senatosunun bir raporunda, Orta Asya’nın artan önemi ve istikrarı uğruna “su savaşlarından kaçınmak için yapılması gerekenler” sıralanmıştı. (Avoiding Water Wars: Water Scarcity and Central Asias’a Growing Importance for Stability in Afghanistan and Pakistan)

“Su savaşları” tezini ilk ortaya atan kişi ise, ABD dış politikasını etkileyen isimlerden Joyce Starr oldu. 1991 yılında Amerika’da yayınlanan Foreign Policy isimli dergide, bu tezin gerekçeleri ayrıntılarıyla yazılıp çizildi. Bu zat, Türkiye’yi muhtemel bir su savaşının içinde görmek istediğinden olacak ki, o tarihte Turgut Özal himayesinde bir su konferansı toplamak istemiş; ancak İsrail-Arap barış görüşmeleri Madrid’de gerçekleşince, etkinlik ertelenmişti.

Amerikalı Starr’ın su savaşı tezi; Anderson, Stoll, Falkenmark, John Bullch gibilerince de desteklenmişti.

Arap dünyasında su savaşları tezini benimseyenlerin başında, Mısır’ın eski devlet başkanı Enver Sedat geliyordu. Sedat, İsrail ile barışı öngören ünlü 1978 tarihli Camp David Anlaşması’nı imzaladığı sırada şu demeci vermişti: “Ülkem Mısır, su kaynaklarını koruma dışında, bir daha asla savaşa gitmeyecektir. “(BBC, 30 Mayıs 2003 tarihli haber-yorum bülteni)

Ürdün Kralı Hüseyin, “Yahudi Devleti ile biricik savaş nedeni, sadece su paylaşımı sorunu olabilir” demişti. Mısırlı ünlü diplomat ve eski BM Genel Sekreteri Butros Gali de benzer kanıdaydı. Aristokrat niteliğiyle Londra’da gazetecilik yapan İngiltere hayranı Mısır kökenli

Adil Derviş, Ortadoğu’da su savaşlarını konu eden bir kitap kaleme almış; “bölgedeki savaşların arkasındaki ana neden, gizli gündemi hep su paylaşımı olagelmıştır” görüşüne yer vermişti. (BBC, 30 Mayıs 2003 tarihli haber-yorum bülteni)

Araplara hak vermemek elde değil; zira 1940’lardan bugüne kadar İsrail ile yapılan savaşların başat nedeni Filistin’in işgali olmakla birlikte; buna yol açan ana etkenlerden biri de komşu Arap ülkelerindeki (Lübnan’dan doğan El Leytani ırmağı, Suriye’ye ait Golan tepelerinin zengin suları, Yermuk ve Ürdün sınırını oluşturan Batı Şeria nehirleri gibi) su kaynaklarının mecralarının değiştirilerek İsrail tarafından gasp edilmesi idi. Eski savunma bakanı ve başbakan Ariel Şaron, 1967’de Filistin topraklarını işgal ettiğinde, “ bu savaşın özünde bir su kavgası, su savaşı olduğunu” itiraf etmişti.

Irak ile Suriye arasındaki eski çekişme ve sınırlı çatışmanın arkasında Fırat suyunun paylaşılabilmesi vardı. Şah dönemindeki İran, Dicle ile Fırat’ın birleşip 200 km. sonra Basra’ya döküldüğü alan üzerinde hak iddia edince, bu iş çatışmaya döküldü. İran Şahı ile ABD, fırsattan istifade, Kerkük meselesinde direten Molla Mustafa Barzani’yi isyana teşvik ettiler; silah yardımı yaptılar. Ancak iki ülke, 1975’te su konusunda Cezayir’de uzlaşmaya varınca, hem İran hem ABD, Barzani’yi yüzüstü bırakmış; yenilen Kürtlerin bir kısmı silahlarını teslim etmiş, bazıları da Batılı ülkelere sığınmışlardı. Bir Kürt ayaklanması daha, jeopolitik çıkarlara kurban edilmişti.

PKK’nin Suriye’de barınıp destek görmesi nedeniyle Türkiye, 1980 ve 1990’lı yıllarda Fırat suyunu, Suriye’ye karşı bir silah olarak kullandı. Türkiye ve ABD’nin tehditlerine dayanamayan Suriye, PKK lideri Öcalan’ı ülkeden çıkardıktan sonra, Ankara ile Şam arasında su meselesi tatlıya bağlandı.

Libya’ya Fransa’nın askeri saldırısının birçok nedeni arasında, su üretim ve dağıtım tekeline sahip bir Fransız şirketinin Libya’daki

pazar payının azalmasıydı. Çünkü Kaddafi, çöle yapay nehir projesini hayata geçirmekle, su ticareti tekeli kırıyordu.

Su yüzünden yerel çatışmalar olsa bile, bölgesel ve küresel ölçekte çatışma olmayacağı yönündeki tezlerin temel gerekçesi ise şöyledir: “Su, petrol kadar değerli ve stratejik öneme sahip değildir. Miktarı azalabilir fakat petrol gibi tükenebilir niteliği yoktur. Uluslar arası büyük tekeller, henüz geniş ölçekli su yatırımları yapmıyorlar; suları için hisse ve pay kavgası içinde değiller.” (Jan Selby, Oil and Water: The Contrasting Anatomies of Resource Conflicts-Petrol ve Su: Kaynaklar Üzerindeki Çatışmaların Karşıt Anatomileri)

Sonuç babından; su ve yakıt gibi zenginliklerin çatışmalara yol açmaması yani dostça paylaşımı için, özerk yönetimlerin ve yerel iktidarların yeniden inşasında büyük yararlar vardır.

BAŞKAN- Çok teşekkür ederiz Faik Bey, çok ilginç konulara değindiniz.

Anlaşıyor ki, olayı öyle herkesin fili tuttuğu yerden tanımlaması gibi değil; geniş boyutta, dünyada neler oluyor, o çerçevede almamız gerekir. İnsanoğlunun şöyle bir yapısı var: Ne kadar az bilirse, fikrini o kadar koyu olarak destekler. Dolayısıyla, çok yönlü düşünmeyi, çok boyutlu düşünmeyi kendimize şiar edinelim.

18 KASIM 2011

PANEL
EKONOMİDE KÜRESEL VE BÖLGESEL
GELİŞMELERİN ENERJİ
POLİTİKALARINA ETKİLERİ

Panel Başkanı: Cemalettin Küçük
TMMOB Metalürji Mühendisleri Odası Başkanı

Dr. Tuncay Babalı
Diplomat

Prof. Dr. Ferruh Demirmen
Bağımsız Petrol Danışmanı

Dr. Gaye Yılmaz
Akademisyen

Mustafa Sönmez
Araştırmacı Gazeteci- Yazar

CEMALETTİN KÜÇÜK (BAŞKAN)- Günaydın değerli arkadaşlar. Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği adına Elektrik Mühendisleri Odası tarafından düzenlenen “Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye” başlıklı 8. Enerji Sempozyumu’nda ikinci günün ilk oturumunu açıyorum.

Bu oturumda konu başlığımız, “Ekonomide Küresel ve Bölgesel Gelişmeler; Enerji Politikaları ve Stratejileri.” Dört panelistimiz var; Dr. Tuncay Babalı, Dr. Ferruh Demirmen, Sayın Mustafa Sönmez ve Dr. Gaye Yılmaz. Bu dört arkadaşımızla birlikte oturumu yürüteceğiz. Saat 12.00’ye kadar süremiz var.

Dr. Tuncay Babalı arkadaşımızın bir programından dolayı erken ayrılması gerektiği için ilk sözü kendisine vereceğim ve arkasından da hemen kendisine sorulacak olan soruları alarak, kendisini başka bir programa göndereceğiz, biz programımıza devam edeceğiz.

Tabii, önemli bir konu başlığımız var. Dün de çok çeşitli konuları tartıştık. Dünyadaki stratejileri, Ortadoğu bölümünü; Arap baharı mıdır, kışı mıdır, ateşi midir, bu konuları bütünlüklü olarak, geniş bir şekilde ele aldık. Bugün de bu stratejiler içerisinde, ekonomide küresel ve bölgesel gelişmelerde neler oluyor, enerji politikaları ve stratejileri açısından arkadaşlarımız neler düşünüyor, bunları tartışacağız.

İlk sözü Sayın Dr. Tuncay Babalı’ya veriyorum. Buyurun efendim.

Dr. TUNCAY BABALI

Çok teşekkür ediyorum. Öncelikle Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'ne, şahsıma yönelik davetten dolayı çok teşekkür ediyorum. Yine bu konuda beni özel olarak aylar önce bilgilendiren Sayın Necdet Pamir'e de huzurlarınızda tekrar teşekkür etmek istiyorum.

Çok özür diliyorum, uzun süre kalamayacağım aranızda; çok beklenmedik bir şekilde başka bir toplantıya geçmem gerekiyor. Dolayısıyla, hazırlamış olduğum sunumun tamamını sizlere arz edemeyeceğim. Ancak, eminim ki, zaten buradaki konulara son derece hakim olan mühendis ve mimarlar için o atladığım konular çok değerli bilgiler içermiyordur. Ama bir bütünlük içerisinde bunu aksettiremezsem, peşinen sizden özür dilerim.

Ben, özellikle birkaç noktaya, küresel anlamda birkaç noktaya temas ettikten sonra, Türkiye özelinde, bizim için, bazı ekonomik kararlarımız açısından da, stratejik kararlarımız açısından da önem arz eden birkaç bölgeye ve buralarla olan ilişkilerimize temas etmek istiyorum. Bu küresel düzeyde olan talep ve diğer dengeleri, eminim ki, bu Sempozyum çerçevesinde detaylı bir şekilde tartışmışsınızdır. O yüzden bunların üzerinde çok fazla durmaya gerek yok. Küresel bazda enerji görünümü açısından belli trendler var, bunların da hepinizin malumu olduğu konular olduğunu düşünüyorum. Özellikle Çin ve Hindistan'dan kaynaklanan talep artışlarının önümüzdeki dönemde, önümüzdeki on yıllarda çok belirleyici olacağını söylemeye gerek yok sanırım.

Burada özellikle altını çizmek istediğim husus, enerji fiyatlarının artışının devamlı ve kalıcı olduğu yönünde artık beliren bir trend ve kanaat yerleşmiş durumda. Fukushima'yla birlikte nükleer enerjiye yönelik bir tereddüt hasıl olsa da, nükleere geri dönüş şeklinde özetlenebilecek bir trendden de bahsetmek mümkün.

Burada panelin konusuna uygun olarak, belki de enerji alanındaki yatırımlar bakımından dünyada 2005-2030 yılları arasında 20 trilyon dolarlık bir yatırımın söz konusu olduğu çok çarpıcı bir gerçek. Bunun Türkiye boyutuna da birazdan değinmek istiyorum. Türkiye ile ilgili tablo; o da aslında hepimizin malumu. Dışa bağımlılık olarak özetlenebilecek bir tabloyla karşı karşıyayız. Ülke bazında doğalgaz ve petroldeki bağımlılık oranları değişme arz etse de, oranda kümülatif olarak şu ana kadar çok da bir fark yok ortada; yüzde 74 oranında dışarıya bağımlılık söz konusu. Türkiye'nin talep artışının AB'den en az iki-üç kat fazla olduğunu da hepimiz biliyoruz. Yine burada da çarpıcı olan husus, bu küresel kriz ortamında, yavaş yavaş Türkiye'yi de etkileme eğilimleri gösteren ve derinleşmekte olan, özellikle Avrupa Birliğindeki Euro krizi ve benzer finansal krizlerin etkisi elbette Türkiye'deki yatırım ortamını da etkileyecek. Bu rakamlar aslında ekonomide herhangi bir bulutlanmanın olmadığı dönemlere ilişkin tahminlerdi ve ihtiyaçlarımız göz önüne alınarak ortaya konulmuş rakamlardı. Önümüzdeki 15 yılda 100 milyar dolardan fazla yatırım gereksinimi söz konusu. (Açıkçası, buna yenilenebilir enerji kaynaklarıyla ilgili kısmı çok dahil etmek istemiyorum. O konuda ayrı bir görüşüm var, Avrupa Birliği'yle bağlantılı olarak; onu da sunumun sonunda arz edeceğim.) Bu da yıllık 6-8 milyar dolarlık yatırım demek. Ki bu rakamlara ulaşılmadığı hepimiz biliyoruz. Dolayısıyla, enerji açığı konusunda bir darboğaza doğru gidildiği; her ne kadar talep azalsa da, bu konuda bir sıkıntı yaşanacağı yönünde güçlü tahminler var.

Ülkeler bazında petrol ve doğalgazdaki ayrışmayı da arz etmeyi çok gerekli görmüyorum. Nükleerle ilgili olarak, zaten Akkuyu ve Sinop sahasıyla ilgili görüşler ortada. Trendlerle ilgili konuşuyorsak, belki burada temel itici güçlerden bahsedebiliriz. Bulunduğumuz coğrafya, yüzde 70 oranında dünya hidrokarbon kaynaklarının bulunduğu bir coğrafya ve batımızdaki ülkeler de bunun pazarını teşkil ediyor. Doğal olarak, Türkiye, bu noktada bir transit ve köprü ülke konumunda. Bu

rolü de, açıkçası, Türkiye'nin bölgesindeki enerji politikalarında belirleyici bir unsur halinde.

Bilinen, birinci etap projeler diyebileceğimiz, BTC, BTE projeleri. Onun ötesinde, Türkiye-Yunanistan enterkonnektörü, ki İtalya'ya da uzanması öngörülen bir proje. Onun dışında, hepimizin malumu, Nabucco, Samsun-Ceyhan. Tabii, pürüzler var bu konuda, hepinizin bildiğini zannediyorum. TAP olarak bilinen Trans-Adriyatik Boru Hattı konusunda da birtakım gelişmeler yaşanıyor son dönemde. Hazar Geçişli Doğalgaz Projesi'nde pek değişen bir şey yok; o konuda belki soru gelirse açmakta fayda olabilir. Arap Doğalgaz Boru Hattı konusunda da Suriye'deki olaylar dolayısıyla en azından kısa vadede bir gelişme olmasını beklemek gerçekçi değil. Irak doğalgazı, o ülkedeki karışıklıklar, Hidrokarbon Yasasının, Gelir Paylaşım Yasasının henüz nihai hale gelmemiş olması nedeniyle belirsiz durumda. Bu durum bizim Kuzey Irak bölgesiyle, özellikle Bölgesel Yönetimle olan ilişkilerimiz ve oraya yönelik enerji ilişkilerimiz bakımından da bizi birtakım politik kararlar almaya da yönlendiriyor. Daha fazla bir gecikmenin Türkiye açısından da çok gerçekçi olmadığı yönünde ciddi görüşler var.

Doğalgaz açısından da şunu söyleyebilirim: Biliyorsunuz, 2010 yılında doğalgaz ithalatımız 32.4 milyar metreküp. Burada görece Rusya'ya olan bağımlılık yüzde 45,5'lara gerilemiş gibi görünüyor. Fakat Rusya ile ilişkiler, özellikle enerji alanında çok boyutlu ve çok aşamalı şekilde devam ediyor. Biliyorsunuz, Batı Hattından bir kontratın yenilenmeyeceği açıklandı. Bu, özel sektör için önemli bir fırsat, Türkiye'de rekabet ortamının açılması bakımından. Elbette bu piyasanın da sağlıklı bir şekilde oluşturulması ileriye bakmak açısından büyük önem taşıyor. Doğru yönetilmediği takdirde, Türkiye'nin dışa bağımlılığında yeni bir boyut kazandırma ihtimali de var.

Enerji politikaları bakımından, belki de bu panelde üzerinde düşünülmesi gereken hususlardan biri de küresel açıdan iklim değişikliğiyle mücadele ve ekolojik açıdan karbon temelli yakıtların sürdürülebilir olup olmadıklarıdır. Eminim, sempozyumlarda, panellerde bunlar da tartışılıyordur. Çok önemli bir şey; ARKTİK bölgesinde, kutup bölgesindeki erime, Kuzey Denizi yolunun açılıyor olması, o bölgelerde mücavir ülkelerin çıkar çatışmaları, özellikle güvenlik boyutunda da ciddi riskler taşıyor. Onun da küresel boyutta dikkate alınması gerekir.

Petrol ve doğalgaz üretiminin belirli ülkelerde toplanıyor olmasının enerji güvenliği açısından, yeni dinamikler, gelişmeler kapsamında yeniden bir değerlendirilmesine ihtiyaç var. Enerjide kaynak ve güzergah çeşitlendirilmesi konusu, Türkiye'nin enerji jeopolitiği alanına girdiği günlerden beri -bunu da 90'lar olarak söylemek sanırım yanlış olmayacaktır- en baştan beri söylenen bir kavram. Ama bunun neresindeyiz; bunu da tartışmak belki önem arz edebilir.

Petrol fiyatlarındaki yükselme sürdürülebilir midir, hele böyle bir ekonomik kriz ortamında? Bu da önemli bir soru işareti. Doğalgazın geleceği ne olacak? Kaya gazı olarak da bilinen shale gas konusu; bunun Avrupa'da, Amerika'da etkileri ve piyasayı nasıl etkileyeceği konusu da ciddi araştırma yapılması ve üzerinde durulması gereken bir konu.

Yenilenebilir enerji kaynaklarının yeterli olup olmayacağı hususu veyahut da bu noktada teknolojik gelişmelerin bu ihtiyaçları karşılayabilecek yaygınlıkta gelişip gelişmeyeceği konusu da önemli. Enerji arz güvenliği konusunda özellikle milli enerji kaynaklarımızda daha etkin yararlanılması, sanıyorum önümüzdeki yıllarda ön plana çıkacak bir husus.

İhraç ve ithal edilen enerjide kaynak ve güzergah çeşitlendirilmesi yine olduğu yerde duruyor. Olduğu yerde derken, prensip olarak

ciddiyetle üzerinde durulması ve buna uygun politikaların stratejik seçeneklerle geliştirilmesi gerekmektedir. AB’nin rolü çok kritik bu noktada. Biraz sonra değinmek istiyorum o konuya.

Enerji sektöründe serbestleşme, yatırımcılara hukuki güvence ve yatırım ortamının iyileştirilmesi konusunda da atmamız gereken çok önemli adımlar olduğunu düşünüyorum. Panelden önce konuştuğum ustad Ferruh Bey, bu konuda bazı kanuni hususlara değineceğinden bahsetti, sanıyorum o da yararlı olacaktır. Enerji teknolojisinde Ar-Ge’de Türkiye’nin artık çok ciddi atılımlar yapması gerekiyor. Yenilenebilir enerji kaynaklarıyla ilgili sıkıntılar ortada; teknoloji transferi, bunun yanında özellikle altyapı konusunda yaşanan sıkıntılar, donanım noktasında yaşanan sıkıntılar kamuoyunca biliniyor. Onun da ötesinde, belki bu bizim için değil, ama mücavir bölgelerle ilgili “kaynak laneti” ya da “petrol laneti” diye söylenen hastalıkla mücadele konusunda yeni birtakım düşünceler ve politikalar da geliştirilmesi, netice itibarıyla Türkiye açısından da önem arz ediyor. Sadece tek bir sektöre bağımlı komşularınız olduğu zaman, onlarla daha sağlıklı bir işbirliği geliştirmek, daha sağlıklı bir ticari ve ekonomik işbirliği içerisine girmek de zorlaşabiliyor. Türkiye’nin komşuları ve yakın bölgeleriyle enerji ilişkileri bakımından ön plana çıkan bazı ülkeleri hemen belirtmek istiyorum.

Rusya’yla petrol, gaz ve nükleer alanda; Azerbaycan’la petrol ve gaz alanında; İran’la aynı şekilde, Irak’la ilişkilerimiz ön planda. Diğer Ortadoğu ülkeleri, Katar ve Suudi Arabistan da bu noktada ön planda. Türkmenistan’la gaz ve transit konuları ön planda, hem Azerbaycan, hem Türkiye’de. Kazakistan’la şu aşamada petrol ağırlıklı devam ediyor, ama buna gazın da eklenmesi büyük önem taşıyor. Kore ve Japonya’yla son dönem, belki son bir-iki yıldır birtakım müzakereler yürütülmekte, ama hiçbirisi şu aşamada sonuca ulaşmış değil. Farklı modaliteler gündemde.

Ben, AB ile ilgili olarak, özellikle AB'den başlamak istiyorum; bölgesel bir-iki noktaya temas edeceğimi söylemiştim. Bu noktada, Türkiye elektrik alanında önemli adımlar attı aslında. ENTSO-E olarak bilinen Avrupa elektrik sistemine enterekte olunması hususu aslında geçtiğimiz yıl içerisinde sessiz bir şekilde tamamlandı. TEİAŞ, sanıyorum bu yılsonunda bu grubun üyesi olacak. Bunun anlamı şu: Kuzey Afrika'daki elektriğin orta vadede Avrupa Birliği'ne iletimi ve özellikle de komşularla, yani Yunanistan ve Bulgaristan'la karşılıklı olarak hem elektrik alımı, hem de elektrik iletimi noktasında önemli bir mesafe kat edildi. Teknik bakımdan hazırlıklar tamamlandı. Bu, Avrupa Birliğiyle bu noktada işbirliği bakımından önemli bir aşama. Tabii, Türkiye'nin Kafkaslar ve Ortadoğu bölgesinde de benzer çalışmaları olduğu için, bu çalışmanın tamamlanıyor olması ayrı bir önem arz ediyor.

Türkiye, ayrıca, 2009 yılından beri Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı IRENA'nın katılımcısı ve bunun sözleşmesini imzaladı, bunun kurucu üyelerinden birisi oldu. Tabii, bu noktada taahhütlerimiz, tek taraflı olarak yaptığımız taahhütler de var yenilenebilir enerji kaynakları adına. Türkiye-AB ilişkileri bakımından enerji çok önemli bir unsur. Zaman zaman bazı projelerin Avrupa Birliği'nde enerji faslının müzakereye açılması konusunda bir unsur olarak kullanıldığı spekülasyonları yapıldı. Fakat Türkiye, bu konuya, enerjiden bağımsız olarak, stratejik bir karar olarak bakmakta. Yani bu noktada AB'nin bizim ilgilendiğimiz enerji politikaları veya projeleri bağlamındaki tutumu, bizim Avrupa Birliği üyeliğimiz konusunda salt belirleyici etkenler değil. Elbette kolaylaştırıcı unsurlar var bu noktada; ama bu şekilde değerlendirmek kesinlikle doğru olmayacaktır. Bizim beklentimiz, bir an önce bu enerji faslının müzakereye açılması. Hiçbir mantıklı gerekçesi bulunmayan enerji faslının müzakereye açılmaması konusunda süratle ilerleme bekleniyor. Ama hepinizin malumu, bu noktada da son dönemlerde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile Akdeniz'de birtakım sıkıntılar yaşanıyor, onların dönem başkanlığı

söz konusu. Bu konuda da açılacağı yönünde birtakım iyimser mesajlar gelmiş olsa da, henüz somut olarak böyle bir şey gerçekleşmiş değil.

Bu çok önemli bir unsur. Bunun da sebebi şu: Yenilenebilir enerji kaynakları açısından, demin 100 milyar doların üzerinde bir yatırımın gerekliliğinden bahsettik. Eğer Türkiye, Avrupa Birliği'nin açıklamış olduğu 2020 hedefleri doğrultusunda, yenilenebilir kaynaklar noktasında Avrupa Birliğiyle uyumlu bir politika geliştirecek ve bunu yerine getirecekse, yenilenebilir enerji kaynaklarına ayrıca 100 milyar dolara yakın yatırım yapması gerekiyor. Eğer biz Avrupa Birliği'yle müzakereler noktasında tünelin ucunu göremeyeceksek, böyle bir kararın verilmesi noktasında ciddi tereddütler var. Yani üyesi olmayacağınız bir kurum için neden diğer önceliklerinizi bir kenara bırakıp, 100 milyar dolarlık yatırımı yenilenebilir enerji kaynaklarına yapacaksınız, hem de Türkiye'nin çok önemli ulaşım ve altyapı projeleri de henüz tamamlanmışken? Böyle bir ciddi soru ortada. Bu noktada da eminim tartışmalar yapılacaktır bu Sempozyum çerçevesinde. O bakımdan, eğer biz tünelin ucunu göremeyeceksek veyahut da müzakereler önündeki bazı engeller kalkmayacaksa, daha sağlıklı bir yola girmeyecekse, bu ölçekte bir yatırım belki gerekli olmayacaktır. Hani çok sıklıkla kullandığımız Kopenhag Kriterleri'nin Ankara kriterlerine dönüştürülmesi gibi, yenilenebilirde de daha özgün bir politika belirlememiz bu noktada gündeme gelebilecektir diye düşünüyorum. Zaten o yöndeki değerlendirmeler de ağırlık kazanmakta.

Bölgesel açıdan bakıldığında, Türkiye, Rusya ve İtalya, her ne kadar son dönemde İtalya ayağında ciddi sarsıntılar olsa da, bölgesel dinamikler açısından, bu hem AB ile ilişkiler, hem de bizim mücavir bölgelerimizle ilişkiler bakımından önemli, oyunu değiştirebilecek ölçüde stratejik etkileri olabilecek ilişkiler bunlar. Önümüzdeki dönemde de belirleyiciliğini koruyacak bu ilişkiler.

Özellikle Türkmenistan boyutuna değinmek istiyorum. Azerbaycan'la son dönemde belirli aşamalar kat edildi. Biliyorsunuz, transit anlaşması yapıldı. Onun ötesinde, 25 Ekimde, yüksek düzeyde, Stratejik Konsey vesilesiyle birtakım hükümetler arası anlaşmalar imzalandı. Gaz alımı ve Türkiye'nin Azeri gazına kendi ulusal sistemini kullanırmak suretiyle transit rolü uygulaması gibi önemli açılımlar sağlandı. Ancak, Türkiye'nin enerji HAB'ı olma iddiası veya enerji transit ülke olma iddiası, Avrupa Birliği'yle gerçekten bir köprü, özellikle doğalgazda köprü olma iddiası elbette ki Türkmenistan'ın katılımıyla çok daha anlamlı ve güçlü bir hale gelecek. Bu noktada elbette Türkiye'nin Azerbaycan için oynamış olduğu bu kritik rolün benzerini Azeri Hükümeti'nin de Türkmenler için oynaması bir beklentidir. Bu noktada Avrupa Birliği'nin de ciddi şekilde uğraş vermesi gerekmektedir. Çünkü netice itibarıyla onların da enerji güvenliğine daha ciddi katkılar sağlama ihtimali bulunan bu kaynak üzerinde daha yoğun bir diplomasi uygulaması beklenir.

Azerbaycan ile Türkmenistan arasında Hazar'ın statüsü ve bölgelerin paylaşımı konusunda birtakım sıkıntılar olduğunu hepimiz biliyoruz. Bu noktada Türkiye'nin oynayabileceği bir arabuluculuk rolü olsa da, bunun belli limitleri, sınırları da var. Bu noktada ABD'nin ve özellikle AB'nin ciddi inisiyatif almasında fayda var.

Türkmenistan ile Çin arasında doğalgazda bir boru hattının devreye girmiş olmasının esasen Türkmenistan bakımından Batı seçeneğini daha fizibil hale getirdiğini söylemek yanlış bir değerlendirme olmayacaktır. Nitekim artık bir alternatifleri var. Yani sadece Rusya'ya veya İran'a sınırlı miktarda satışın dışında, bir de Çin var. Bu noktada önümüzdeki yıllarda bir stratejik karar alma arifesine geldiklerinde, en azından ellerinde bir alternatif boru hattının bulunması, açıkçası, bu noktadaki ümitleri hâlâ canlı tutuyor. Ama somut bir gelişmenin de yaşanmadığını belirtmek gerekiyor.

Irak çok önemli bir kaynak. Irak, zaman zaman Nabucco ile ilgili olarak da bir kaynak ülke olarak zikredilse bile, Irak'ı başlı başına değerlendirmek sanırım daha doğru olacaktır. Zira Nabucco için şu anda somut ve elde olan en önemli gelişme şu: Avrupa Komisyonu Başkanı Barosso'nun geçen yılın ocak ayında Azerbaycan'ı ziyaretinde imzalanan bir metin var. Orada Nabucco ismen zikredilmese de, Azerbaycan'ın Avrupa Birliği'ne gaz tedariki konusunda ilk defa somut olarak bir belgede bir taahhüt söz konusu. O nedenle, biz, açıkçası, Nabucco bakımından kaynak ülke olarak Azerbaycan ve Türkmenistan'ı daha ağırlıklı olarak düşünüyoruz. Ama Irak'ta TPAO'nun kazandığı Mansuriye gibi sahalar da ve diğer bazı sahalar da dikkate alındığında ki buna Kuzey Irak'taki bazı gelişmeleri de katmak mümkün, buranın Avrupa Birliği açısından da çok önemli bir kaynak olduğunu unutmamak gerekir. Bu noktada yine ABD'nin, AB'nin ve Türkiye'nin birlikte bir stratejiyle hareket edip, Irak Hükümeti'ni sadece petrol ağırlıklı olarak düşünmekten, yani petrole öncelik tanıyan bir yaklaşımdan sıyrıp, aynı anda doğalgazda da kaynakların ve sahaların geliştirilmesine ikna etmesi önem taşıyor. Bu noktada, pek çoğunuzun malumudur, Kerkük-Yumurtalık Boru Hattı'na paralel bir doğalgaz boru hattının inşası da pek çok toplantıda Irak tarafıyla görüşülmüştür. Esasen bu noktada da birtakım yasal düzenlemelerin yapılması, Hidrokarbon Yasasının, diğer yasaların çıkması beklenmektedir. Dolayısıyla, Kuzey Irak'la da farklı bir dinamikte bu ilişkiler geliştirilmeye çalışılmaktadır. Zaman zaman dile getirilen, Kuzey Irak'tan Türkiye'ye, mesafenin de yakın olmasından dolayı ayrı bir boru hattının yapılması da gündemde; ancak, bu noktada elbette ki Kuzey Irak'taki bölgesel yönetim ile Irak merkezi yönetimi arasındaki ilişkiler ve bu noktada onların kendi aralarında anlaşmaları da büyük önem arz ediyor.

Biraz önce değindim, Avrupa Birliği'yle özellikle yenilenebilir enerji kaynakları açısından müzakerelerin nasıl seyredeceği bizim açımızdan önemli.

İkinci değinmek istediğim unsur İran. Açıkçası, İran’ın uzun yıllar dünya enerji denkleminde tecrit edilir vaziyette kalması, sürdürülebilir bir politika değil. Bunu pek çok uzman dile getiriyor. Belki önümüzde birkaç yıllık bir süre var bu noktada. Küresel arz-talep dengeleri bakımından da İran’ın bir şekilde bu küresel ve bölgesel enerji denklemine yeniden normal bir aktör olarak dönmesi, dünya enerji arz güvenliği ve fiyat bakımından da önem arz ediyor.

Bizim özellikle siyasi alanda “komşularla sıfır problem” politikamız aslında önemli bir siyasi hedef gibi, bir motto gibi kullanılsa da, özellikle bunun kriz yönetimiyle ve Türkiye’nin etrafında bir güvenlik kuşağı oluşturulması bakımından önemli olduğunu düşünüyoruz. Zira bu şekilde yaratılacak bir güvenlik ortamı elbette ki bize yönelik enerji arz güvenliğinin sağlanmasına da önemli bir katkı sağlayacaktır. Türkiye’nin Körfez İşbirliği Konseyi’ne üyeliğinin de aslında enerji boyutu dışında çok fazla anlamı yok. Elbette ki bazı siyasi motifler olabilir, ama çok da onun dışında değerlendirmemek gerektiğini düşünüyorum. Bu noktada Suriye’deki, İran’daki gelişmeler, Irak’taki gelişmeler son derece belirleyici.

Türkiye’nin şöyle bir vizyonu var Bakü-Tiflis-Ceyhan’dan bu yana: Nasıl ki Kömür ve Çelik Birliği, Avrupa Birliği’nde bölgesel anlamda bir barışa hizmet etmişse, bunun farklı bir idari yapıda ele alınması, politikaların buna göre geliştirilmesi ve Avrupa Birliği’nin temelini oluşturması nasıl bir gerçekse; aynı şekilde, petrol ve doğalgazın, elbette çok ciddi politikalar izlenmek suretiyle, Kafkaslarda, Avrasya bölgesinde ve hatta bir nebze Ortadoğu’da benzeri bir rol oynaması, bir hedef olarak bunun gerçekleştirilmesi bakımından üzerinde çalışmalar yapılmasına değer bir örnek olarak karşımızda. Bunun üzerinde de durmakta fayda var.

Son olarak şunu söylemek istiyorum: Bölgesel ve küresel manada, ama daha ziyade bizim kendi mücavir bölgelerimizle ilgili olarak verdiğimiz kararlar stratejik olmak zorunda. Bu, şu anlama da geliyor:

Stratejik bir karar her zaman fizibil midir; bu tartışılabilir. Dolayısıyla, verilen kararları siyasetten tamamen arındırmak da hiçbir zaman pek mümkün olmuyor.

Benim özetle söylemek istediklerim bunlar. Hepinize çok teşekkür ediyorum. Eğer Sayın Oturum Başkanı da izin verirlerse, belki bir-iki soru alıp, izninizi istirham edeceğim; çünkü ayrılmak durumundayım. Teşekkürler.

CEMALETTİN KÜÇÜK (BAŞKAN)- Sayın Babalı’ya sunumu için teşekkür ediyoruz. Şimdi hızla soruları alıyoruz. Buyurun.

ŞEFİK ŞENYÜREK (SİNYOTEK Sanayi, Ticaret ve Danışmanlık Ltd. Şti.)- Sunumunuz için teşekkür ederim. İki tane sorum var.

Hangi ülke olursa olsun, bu kadar fazla enerji tüketilmesinin veya kalkınacağız diye enerjiyi gereğinden fazla tüketmenin insan sağlığı üzerindeki etkilerini sorgulayan sorumlu bir kurum var mıdır uluslararası etekli olan?

Bir de, mesela, Çin kalkıp diyor ki, “Ben, yüzde 12 büyüyeceğim.” Her ülke kendine göre bir büyüme hedefi koyuyor. Ama mademki enerji enterkonnekte sistemde kullanılıyor, onun büyüme hırsının benim ülkemde birtakım kaynakları tüketmesine dur diyebilmem gerekir. Bunun için, mesela, “Bu kadarı da fazla, yüzde 7’de kal” diyen bir otorite var mı dünyada? Teşekkür ederim.

BAŞKAN- İsterseniz hemen buna yanıt verin, sonra diğer soruya geçelim.

Dr. TUNCAY BABALI- İnsan sağlığı ve çevresel etkiler bakımından yaptırım gücü olabilecek, ülkeler üzerinde bu noktada etkili olabilecek bir kurum, uluslararası kuruluş bilmiyorum, şahsen aklıma gelmiyor. Belki vardır, ama etkisi sınırlı olabilir. Elbette ki üzerinde durulması gerekir. Nitekim, Enerji Şartı gibi birtakım organizasyonlar veyahut

da girişimler söz konusu; ama bunların pek çoğuna, açıkçası, sorumluluk üstlenmesi gereken ülkeler üye değiller veya bu noktada şerh düşüyorlar. Sizin de değindiğiniz gibi, Çin, Hindistan ve Rusya gibi bazı ülkeler, bu noktada, tabiri caizse, elini taşın altına sokmak istemiyorlar. Kendilerine göre haklı gerekçeleri de olabilir. Ama dediğiniz gibi, büyüme hızları bakımından ülkeleri bu yönde, arz-talep dengelerini de dikkate alarak büyüme hızlarını dengelemeleri yönünde uyaran kurumlar olarak belki Dünya Bankası ve IMF'yi söyleyebiliriz. Dünya Bankası ve kısmen de IMF'nin bu noktada bazı telkinleri, açıktan olmasa da, bu ülkelerle yapılan müzakerelerde belirtiliyor. Dünya Ticaret Örgütü'nün de bazen bu noktada hassasiyetleri olabiliyor. Ama onun dışında, dediğim gibi, bu noktada yaptırım uygulayabilecek nitelikte herhangi bir yapılanma söz konusu değil. Uluslararası toplumun önümüzdeki yıllarda belki bunların üzerinde de ciddiyetle durması, düşünmesi gerekir.

BAŞKAN- Buyurun.

RÜŞTÜ BEYTİKAN (Elektrik Mühendisi)- Ben de sunumunuz için teşekkür ediyorum. TEİAŞ'ın hatlarının Avrupa enerji hatlarıyla enterkonnekte sistemde birleştirilmesi konusundaki gelişmeden bahsettiniz. Avrupa'daki krizi de dikkate alırsak, bunun bize, oradaki büyük enerji üreticilerinin Türkiye pazarında enerji satmaları yönünde ne boyutta bir etkisi olur? Avrupa'nın, çevreyi kirleten endüstrilerini (çimento gibi) üçüncü dünya ülkelerine transfer ettiğini biliyoruz. Türkiye'nin de, uzun vadeli projeksiyonda, bu sonucu belli olmayan nükleer hevesler yerine, Avrupa'daki bu nükleer enerji, artık enerji üretiminden faydalanması mümkün müdür?

Bir de Rusya'yla yapılan doğalgaz anlaşmalarında bağımlılık konusunda hep biz tedirginiz. Ticari alanda, alışverişte, alan kadar, satan da bağımlı değil mi? Orada da bu iş pamuk ipliğine mi bağlıdır? Özgeçmişinizde Rusya'yla ilgili de birikiminiz olduğunu biliyorum, ondan dolayı soruyorum. Teşekkür ederim.

Dr. TUNCAY BABALI- Ben teşekkür ederim. Açıkçası, elektrik ile ilgili konuda, bu ENTSO-E ile ilgili olarak benim algılamam ve anlayışım, Türkiye açısından, daha ziyade, özellikle Kuzey Afrika'da - bu orta vadeli bir şey aslında- oluşabilecek yenilenebilir enerji, güneş enerjisi sistemleri vesaire ve doğalgaz kaynaklı olarak üretilebilecek elektriğin Avrupa'ya satışı daha ön planda gibi. Ama elbette ki bizim kendi ihtiyacımızın da karşılanması noktasında tersi bir şey de söz konusu olabilir ve şu aşamada, açıkçası, bu mücavir bölgeyle sınırlı. Hani sizin belirttiğiniz gibi, bu atıl enerji kapasitelerinin Türkiye'ye yönelik olarak akışı noktasında kısa vadede etkin bir rol oynayabileceğini ben şahsen düşünmüyorum. Bu benim şahsi kanaatim. Yunanistan ve Bulgaristan'la karşılıklı olarak belki bölgesel bazda, Marmara, Trakya, o bölgeye yönelik, daha ziyade dönemsel olarak yaşanabilecek sıkıntıların karşılıklı olarak aşılmasında daha etkin bir manivela olabileceği daha ön planda olan bir şey. O söylediğiniz noktada, Türkiye'nin, Avrupa'nın atıl olan enerjilerine yönelmesinden ziyade, mesela kömürün Türkiye'de çok daha önemli bir noktaya geleceğini düşünüyorum. Doğalgaz çevrim santralleri konusunda çok hızlı bir artış, bu noktada bir açlık da söz konusu. Ama bir süre sonra Türkiye'deki arz-talep dengesinin de bu noktada bizi daha sağlıklı bir duruma yönlendireceğini düşünüyorum. Bu noktada ilgili kurum ve kuruluşlarca yapılan birtakım çalışmalar da var. İlk sorunuza yanıtım bu.

Rusya'yla ilgili sorunuza gelince; Rusya'yla enerji ilişkileri çok karmaşık ilişkiler. Özellikle son dönemde doğalgaz alımı şeklinde bu bağımlılık kendini gösterdi. 90'larda bu bağımlılık oranı, elbette bugünle kıyaslamak da doğru değil, ama düşünürseniz, yüzde 100'dü. Doğalgaz noktasında başka bir kaynak yoktu. Daha sonra LNG'ler, İran, ardından Azerbaycan gibi ülkeler devreye girdiğinde bu oran düşüyor. Fakat çok farklı boyutlarda bu alan genişliyor. Sunumumda da kısaca değindim ona. Mavi Akım'ın ötesinde Güney Akım Projesi var. Bu noktada detaylı fizibilite çalışmalarına izin verilmiş olmakla

birlikte, inşaat konusundaki izinler, kamuoyunun da malumu, Samsun-Ceyhan'la bağlantılı. Fakat Samsun-Ceyhan noktasında da, bakıyorsunuz, Türkiye, NATO kapsamında radar konuşlanmasına izin veriyor; Rusya'dan anında bir siyasi tepki, "Samsun-Ceyhan'ı askıya aldım" diyor. Yani Samsun-Ceyhan noktasında Rusya'nın petrol verme garantisi çok belirleyici, biliyorsunuz. Doğalgazda Batı Hattının 6 milyar metreküplük bir kontratı önümüzdeki haziran itibarıyla sona erecek ve Bakanlık, Rus tarafına da artık bu kontratı yenilemeyeceğini bildirdi. Bu ne demek; özel sektörün bu işe girmesi demek. O noktada elbette dağıtım konusunda Azerilerin de birtakım talepleri söz konusu. Türkiye'nin bu dağıtım işini çok dikkatli ele alması gerekiyor. Çünkü bağımlılık noktasında o farklı bir evreye işaret ediyor. Bunun da sağlıklı yönetilmesi noktasında haklı birtakım endişeler var kamuoyunda. Ancak, bu da kaçınılmaz bir süreç. Yani özel sektörün de bu sürece dahil olması şart. Artık BOTAS'la falan bunun çok uzun vadeli olarak sürdürülemeyeceği de bir gerçek. Dünyada gelişen trendlere de aykırı bu. Dolayısıyla, o noktada, endişelerimizin giderilmesi noktasında kurumlar arası işbirliği büyük önem taşıyor. Bunun jeopolitik boyutları var. Çünkü Rusya'yla ilişkilerin, en son cümlemde de söyledim, siyasetten ari, bağımsız olarak düşünülmesi pek mümkün değil. Bu bizim tercihimiz de değil. Açıkçası, bu tür projelerde, nükleer konusunda vesaire Rus tarafının genelde bir paket üzerinden anlaşmalar yaptığı biliniyor ve bunların etrafında ya da dönemsel olarak bu müzakereler sırasında ortaya çıkan siyasi gelişmeler de birebir etkili olabiliyor. Dolayısıyla, bunun çok yönlü, çok boyutlu olarak ele alınması gerekiyor ve bu süreçte kamuoyunun kanaatlerinin de, özel sektörün kanaatlerinin de çok ciddi şekilde dikkate alınması gerekiyor.

Türkiye'de birtakım özel sektör firmaları, biliyorsunuz, değişik medya kuruluşlarına da sahipler. Ukrayna-Rusya krizi sırasında şöyle bir durum yaşandı Yunanistan'da: Orada çok etkili bir medya kuruluşu, Türkiye-Yunanistan gaz bağlantı noktasında, Türkiye

enterkonnektöründen gaz alımının onların ulusal çıkarlarının aleyhine bir proje olduğu yönünde müthiş bir propagandaya girişti o dönemde ve öncesinde. Bunun yanıls olduğu, Türkiye'ye bağımlılığı artıracığı şeklinde yoğun bir propagandaya girişti. Ancak, daha sonra yaşanan krizlerle ortaya çıktı ki, bu aslında onların enerji güvenliğine çok büyük katkı sağlayabilecek bir proje. Şimdi aynı şekilde, Avrupa Birliği'nde Bulgaristan ve Yunanistan birlikte başvurularda bulunup, bu hattan daha fazla nasıl gaz alabiliriz diye düşünüyorlar. Çünkü bağımlılık oranları çok yüksek.

Burada çok karmaşık ilişkiler var. Elbette her ülkede farklı lobiler olabilir. Demokrasinin bir gereğı bu. Yalnız, bu tartışmaların olabildiğince şeffaf ve kamuoyunun da bilgisi dahilinde gerçekleşmesi elbette ki bizi daha sağlıklı bir noktaya taşıyacaktır.

Bu noktada, son dönemde Azerbaycan'la yapılan anlaşmalar önem arz ediyor. Irak, önümüzdeki dönemde daha önemli hale gelecek. Ama Rusya'yla ilişkiler bakımından, evet, enerjide büyük bir bağımlılık söz konusu, ama bizim de büyük bir kazancımız var. 26-27 milyar dolara yaklaşan bir ticaret hacmi söz konusu. Son dönemde bunda düşüşler ve yükselişler, çalkalanmalar söz konusu, ama büyük bir rakam bu. İki tarafın da bundan vazgeçmesi kolay değil. Bu, siyaset noktasında yaşanabilecek krizleri de bir ölçüde azaltıcı bir etkide bulunuyor. Karşılıklı bağımlılığın o dediğiniz şekilde olması da mümkün tabii. Ben şahsen, "Satan bakımından da bir bağımlılık değil midir?" sorusunda tam sizin gibi düşünmüyorum. Hani alan açısından daha fazladır da, satan bakımından da eğer alternatifiniz yoksa elbette o da bir bağımlılıktır. Ama karşılığında bu ilişkileri enerji alanı dışında ne kadar yayabilirseniz, o ilişkileri de daha sağlıklı bir zeminde götürmeniz daha mümkündür.

Kusura bakmayın, uzun bir açıklama oldu; ama umarım sorunuza yanıt olmuştur.

BAŞKAN- Tabii, biraz da diplomasiden geldiğiniz için uzun uzun açıkladınız. Kısa olmak üzere iki soru daha alacağım. Buyurun.

İSMAİL KÜÇÜK (Meteoroloji Mühendisi)- Merhabalar. Sunumunuz için teşekkür ediyorum. Çok kısa bir sorum olacak. Biliyorsunuz, her zaman yeni argümanlar ortaya atılır ve bunun için birtakım bedeller ortaya konulur. Sunumunuzda yenilenebilir enerjiden bahsettiniz. Bu hususta Türkiye'nin Avrupa Birliği uyum sürecinde yatırım için harcaması gereken 100 milyar dolar gibi bir rakamdan bahsettiniz. Bu 100 milyar doların bir açılımı var mıdır; yoksa yenilenebilir enerji için bu 100 milyar dolarlık yatırım bazı şirketlerin kendi ortaya koyduğu rakamlar mıdır, bir ticaret argümanı mıdır?

BAŞKAN- Teşekkürler. Öbür soruyu da hemen alalım. Buyurun.

SALONDAN- EAE Raporu diyor ki, bu yüzyılın sonuna doğru 3.5 derecelik bir sıcaklık artışı gerçekleşecek, bu da dünyadaki koşulları neredeyse insan ırkı için yaşanamaz hale getirecek. Türkiye, bu kadar güneşli bir bölgede olan bir ülke olarak ve güneş enerjisinin önde gelen liderlerinden biri olabileceksen neden her evde güneş panelleri yok ve neden rüzgara gem vurup, onun enerjisinden faydalanmıyorsunuz ve bu alanda bir lider haline gelmiyorsunuz? Ki bizim çocuklarımız, torunlarımız bir geleceğe sahip olabilsinler.

Doğalgaz bana göre sızıntı ortaya çıkartır, yani küresel ısınmaya çok daha fazla katkıda bulunan bir şeydir. Neden birtakım istikrarsız ülkelerden gelecek ithal doğalgaza yaslanmak yerine, kendi yerli kaynaklarınıza yaslanarak ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelerek, Atatürk'ün söylediği tarzda, dünyada bir lider ülke haline gelmek için çabalamıyorsunuz? Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Biz teşekkür ederiz. Buyurun Sayın Babalı. İki soru da birbirini tamamlayan sorular, kısaca toparlarsanız seviniriz.

Dr. TUNCAY BABALI- 100 milyar dolar konusu şöyle: Türkiye'nin Avrupa Birliğine, 2020'de enerji talebinin yüzde 20'sini yenilenebilir enerji kaynaklarından karşılayacağına yönelik bir taahhüdü, bir hedefi var. Eğer biz bu hedefi tutturacaksak, yapılan hesaplamalar... Elbette ki bunun dökümünü ben şahsen bilmiyorum; yani kaçının güneştir, kaçının rüzgardır veya termal kaynaklardır, onu bilemiyorum. Ama açıkçası, bu rakam bana çok ütöpik gelmiyor. Yani Türkiye'nin bu yüzde 20 rakamına ulaşması öyle az buz yatırımlarla pek mümkün değil. 100 milyar dolar bundan kaynaklanıyor. Yani o yüzde 20 hedefi eğer olacaksak, bu kadarlık bir yatırım gerekiyor. Ama dökümüne hakim değilim, kusura bakmayın.

Hanımfendi, sizin sorunuza da şöyle yanıt vereyim: Dediğiniz konuyu anladım. İklim değişikliği, küresel bir gerçek. Ancak, Türkiye'nin özel durumundan ötürü, buradaki maliyet ve teknoloji transferi sorunu ana nedenlerden bir tanesi. Rüzgar türbinlerinin sağlanması için, güneş panellerinin sağlanması için, bunların üretilmesi veya bunların Türkiye'ye getirilmesi hâlâ büyük bir mesele olarak karşımızda duruyor. Eğer biz bu meseleleri yatırımlarla, altyapı yatırımlarıyla çözmezsek, Türkiye'nin, rüzgar enerjisi, güneş enerjisi gibi konularda haklı olarak belirttiğiniz potansiyele ulaşması pek de mümkün olmayacaktır.

Soru, "Türkiye, iklim değişikliği karşısında niye doğal kaynaklarına yönelmiyor, yenilenebilir enerji kaynakları yönünde?" şeklindeydi. Özetle, bunun bir maliyet gerektirdiği; özellikle rüzgar türbinlerinin ve güneş panellerinin ülkemizde üretilmesinin büyük önem taşıdığını vurguladım. O noktada da yol almamız gereken, kat etmemiz gereken önemli mesafeler var.

Çok teşekkür ediyorum. Şimdi, izninizle, ayrılmak durumundayım.

BAŞKAN- Biz çok teşekkür ediyoruz Sayın Babalı. Şimdi, Sayın Dr. Ferruh Demirmen'le devam edeceğiz. Buyurun Sayın Demirmen.

Dr. FERRUH DEMİRMEN

Teşekkür ederim Sayın Başkan. Sayın dinleyiciler; hepinizi saygıyla selamlıyorum. Ben, Başkan beyin belirttiği gibi, daha doğrusu ima ettiği gibi, bu panele orijinal programda katılmam mevzubahis değildi, son anda katılmam mevzubahis oldu. Teklifte bulunuldu, ben de bu teklifi kabul ettim.

Bu konuşmamda üç ayrı konuya değinmek istiyorum, her üçü de Türkiye'nin enerji stratejisi yahut politikası açısından yakından ilgili.

İlk konuşacağım konu bilhassa Türkmenistan'la ilgili olacağı için, Sayın Başkandan, Tuncay Bey'in konuşmasının hemen ardından bana söz vermesini rica ettim, sağ olsun, o da kabul etti.

Dediğim gibi, birinci konuşmam Türkmen gazıyla ilgili. İkinci konuşmam deniz sondajlarıyla ve bilhassa Meksika Körfezi'nde geçen sene meydana gelen facia ve bu facianın Türkiye'deki deniz sondajlarına olan ilgisiyle ilgili olacak. Üçüncü olarak da Türk Petrol Yasası nasıl ideal bir şekilde dizayn edilmeli, tasarlanmalı, ondan bahsedeceğim. Dediğim gibi, üç değişik konu, ama üçü de Türkiye için önemli. İlk konuya, Türkmen gazına gelelim.

Avrupa Birliği, eskiden beri Türkmen gazının Avrupa Birliği'ne gelmesi için uğraşmaktadır. Avrupa Birliği ile Türkmenistan arasında bu konudaki görüşmeler ilk defa 2008'de ciddi olarak başladı. Sonra geçen sene bu zamanlar, yani 2010 Kasımında, İstanbul'daki bir toplantıda, Aliyev ve Türkmenistan Cumhurbaşkanı Bedir Muhammedov, Türkmen gazının Azerbaycan yoluyla Türkiye'ye ve AB'ye nakli hususunda bir antlaşma imzaladılar. Bu, çok önemli bir girişimdi. Fakat daha sonra, nedendir bilemiyoruz, Azerbaycan bu hususta fazla istekli davranmadı. Fakat Avrupa Birliği kararlıydı ve geçtiğimiz ocak ayından itibaren gerek Azerbaycan'a, gerekse de Türkmenistan'a heyetler göndermeye başladı. Bunların arasında,

bildiğiniz gibi, Avrupa Konseyi Başkanı Barosso da vardı. Geçtiğimiz Ocak ayında hem Azerbaycan, hem Türkmenistan'la başlayan bu görüşmeler giderek ivme kazandı ve geçtiğimiz eylül ayında Avrupa Birliği, Azerbaycan ve Türkmenistan, aralarında üçlü görüşme yapma kararı aldılar. Bu, resmi bir karardı. Kasım ayında da Türkmenistan, Azerbaycan yoluyla Türkiye'ye ve Avrupa Birliğine gaz satmayı gayet ciddi bir şekilde gündeme getirdi.

Fakat ne gariptir ki, Türkiye bu hususta fazla bir girişim yapmadı. AB, Türkmenistan'a hakikaten çok yaklaştı, Türkmen gazını AB'ye sevk etmek için Cumhurbaşkanı'na ikna etmeye çalıştı. Fakat AB heyetlerinin yanında Türk heyetleri yer almadı, aldışsa da benim haberim yok. Bence bu büyük bir noksanlıktı. Türkmenistan, geçtiğimiz ekim ayından itibaren; daha önceye gidiyor, fakat bilhassa ekim ayından itibaren Hazar Altı Doğalgaz Boru Hattı'nın Türkiye yoluyla AB'ye gitmesi için önemli girişimlerde bulundu. Bunun bir sebebi de, Türkmenistan'daki doğalgaz rezervlerinin ciddi bir şekilde artmış olmasıydı. Dün de söylendi, müstakil bir şirket ki bu Gefty Cleinen Associed diye bir şirkettir, Türkmenistan'ın doğalgaz sahalarını denetledi ve Güney Yalotan ve Osman sahalarının aşağı yukarı 22 trilyon metre küplük bir rezervi olduğunu saptadı. Bu çok büyük bir rakam. Çünkü bundan büyük tek saha Katar ile İran'ın paylaştığı bir sahadır. İran, buna Güney Pars Sahası der; Katar da buna Kuzey Sahası der. Hatta şunu ilave edeyim: Katar'da bu sahaya Kuzey Saha ismini veren de benim. 80 senesinin başlarında oradaydım. Bu saha Katar'da başlar ve İran sularında devam eder. Bunun rezervi 28 trilyon metre küptür. Yani bu Güney Yalotan ve Osman sahaları dünyada bundan hemen sonra gelen en büyük rezervdir.

Türkmenistan, bu doğalgaz rezervlerinin yüksek olması dolayısıyla ve eskiden beri AB'ye doğalgaz satmayı istemektedir. Hatta bu konuda zannedersen 1996 yılında Türkiye'yle de bir anlaşma yapıldı, ama bu anlaşma kadük kaldı. Tabii ki Rusya'nın tesiri altından kurtulup yahut

da tesirini azaltıp dışarıya açılmak isteyen bir ülke. Bilindiği gibi, Çin'e doğalgaz satmaya başladı ve çok kısa zamanda bu proje yürürlüğe girdi. İran'a satıyor ve aynı zamanda Rusya'ya satıyor. Şu anda Türkmenistan'ın doğalgaz ihracı yılda 40-50 milyar metreküp. Bunun 30 milyara yakını, zannedersem 28 milyar metreküpü Rusya'ya gidiyor.

Tabii, Türkmenistan, bilhassa artan rezervleri dolayısıyla AB'ye doğalgaz satmayı çok önemli buluyor ve diyor ki, "Ben bu konuda daha da yardımcı olmak istiyorum." Nitekim Bedri Muhammedov, Güney Yalotan Sahasından Hazar Denizi kıyısına uzanan 1000 kilometrelik yeni bir boru hattı inşasına başladı ve bu boru hattı bitecek. Bunun finansmanını sadece Türkmenistan yapıyor. Bu doğalgaz Hazar Denizi kıyısına geldikten sonra, normal olarak Türkiye'ye ve Türkiye yoluyla da AB'ye gitmelidir. Fakat dediğim gibi, AB'nin bu konudaki birçok girişimlerine rağmen Türkiye, Türkmenistan'a yaklaşmakta geri kalmıştır bence ve bu iyi bir gelişme değildir. Çünkü Türkmen gazının Türkiye'ye ve AB'ye gelmesi stratejik açıdan çok önemli bir konudur.

Bir hususa daha değineyim. Şu anda gerek Azerbaycan'da, gerekse bilhassa Türkmenistan'da söz konusu olacak bir Türk şirketi, gerek upstream'de, gerek downstream'de yoktur. Evet, Azerbaycan'da ARC Konsorsiyumu'nda ve BTC Konsorsiyumu'nda TPAO'nun küçük hisseleri vardır, yüzde 6 ve yüzde 9; fakat TPAO burada gayet pasif konumdadır. Daha önemli olarak, ben, TPAO'nun Türkmenistan topraklarında ve bilhassa Türkmenistan'ın Hazar Denizi bölgesinde araştırma ve mümkünse geliştirme yapmasını beklerdim. Şu anda Türkmenistan'ın açıklarında, yani Hazar Denizi'nin Türkmenistan'a bağlı bölümünde sadece iki şirket faaliyet göstermektedir. Bunlar upstream şirketi bir tanesi Petrogas'tır, Malezya'ya ait; ötekisi de Alman RWI şirketidir. Fakat Türk şirketi yok. Niye yok? TPAO, Kolombiya'da veyahut Venezüella'da petrol arıyor da, hemen

burnumuzun dibindeki Hazar Denizi’nde, Türkmen denizinde niye aramıyor? Bunu sormak lazım.

Tabii, Türkmen gazının Azerbaycan yoluyla Türkiye’ye ve AB’ye gelmesinde büyük bir engel, Rusya’nın itirazıdır. Rusya, gerek çevre açısından ve gerekse de yasal açıdan bu boru hattının yapımına, yani Trans Hazar Boru Hattı’nın yapımına itiraz etmektedir. Şu da var ki, çevre açısından, Rusya, Mavi Akımı yaparken hiçbir zaman, “Karadeniz’de bir çevre sorunu var mıdır?” diye sormadı. Northstream gazını Baltık Denizi’nden Almanya’ya getirirken, “Herhangi bir çevre sorunu var mıdır?” diye sormadı. Güney Kıbrıs Rum Kesimi’yle Akdeniz’de petrol kuyusunu açarken, “Akdeniz’de herhangi bir çevre sorunu var mıdır?” diye sormadı. Fakat Hazar Denizi’ne gelince, çevre sorunu var diyor. Tabii, yasal bakımdan da Rusya’nın bir itirazı var; çünkü kıyıdaş ülkeler ve Hazar Denizi’nin sınırlarının bölünmesiyle ilgili bir anlaşmaya varmadılar. Ama varmamaları için bir sebep yok. Türkmenistan ve Azerbaycan prensip olarak anlaştı. Hatta Türkmenistan, Hazar Denizi’nde şu anda Azerbaycan’ın çalıştırdığı ARC şirketinde pay hakkı iddia etmesine rağmen ve ayrıca Hazar Denizi’nin ortasında iki tane saha var, bu sahaların kime ait olduğu belli olmamasına rağmen Türkmenistan dedi ki, “Biz bu sorunları hallederiz, yeter ki bu Trans Hazar Boru Hattı yapılsın.” Bu hattın yapılması bence çok önemli olmasına rağmen, şu ana kadar bu konuda Türkiye tarafından pozitif bir adım atılmadı.

Şunu da belirteyim: Türkmenistan’ın yanında, Kazakistan’ın da doğalgaz vermesi söz konusu. Hatta bundan birkaç ay önce, Kazman Yangaz denilen Kazak şirketi, Türkiye’de doğalgazla ilgili dağıtım işine girmeye teşebbüs etti. Bu, iyi bir başlangıç. Bunun arkası gelebilir; yeter ki Hükümet tarafından gereken destek sağlansın.

En son bir konuya daha değineceğim. Buna kısaca değineceğim; çünkü benim esas konuşmam yarın Nabucco projesiyle ilgili. Şu anda kısaca değinmek istediğim konu, 25 Ekim’de Azerbaycan ile Rusya

arasında imzalanan İzmir Antlaşması. Bu antlaşmanın teferruatları yerli basında pek çıkmadı, ama dış basında çıktı. Ayrıntılara girmeyeceğim; fakat bu antlaşma esnasında Türkiye ve Azerbaycan anlaştı ki, Şahdeniz 2 gazı 6 milyar metreküp olarak Türkiye'ye gelecek, 10 milyar metreküp olarak AB'ye gidecek Türkiye yoluyla, 2017 veya 2018'den itibaren. Fakat buna ilaveten ki önemli olan bu, Türkiye toprakları üzerinde yeni bir boru hattı yapılacak. Bunun detayları verilmedi; fakat dün bunun konusu çıktı, ilk defa dün bunun kokusu çıktı. Çünkü Socar -dikkat edin, Socar diyorum; bunu BOTAS ilan etmedi- Türkiye'de doğudan batıya doğru uzanan bir doğalgaz boru hattından bahsetti ve bunun adına da Trans Anatolia, yani Trans Anadolu Boru Hattı dedi. Yaklaşık maliyeti 1 milyar dolar tahmin ediliyor. Şayet bu haber gerçekse, Nabucco Projesi bence ölmüş demektir. Bu da başka bir konu; bunu esas yarınki konuşmamda açacağım.

İkinci konu bir konu da petrol yasası. Enerji politikaları deyince, Türk Petrol Yasası tabii ki önemli bir konu. Biliyorsunuz, mevcut Petrol Yasası 1954 yılında yürürlüğe girdi. Yeni Yasa 2007 yılının başında Meclis'ten geçti, o zamanın Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'e gitti; fakat Sezer, dört konuda itirazı olduğu için bunu Meclise iade etti ve Meclis de bunu bir daha ele almadı. Bu yeni Petrol Yasası şu anda kadük durumda. Niye kadük durumda? Bu başka bir soru. Aslında kadük olmaması lazım; çünkü doğru dürüst bir petrol yasası Türkiye için çok önemli. Burada sorulacak soru: İdeal bir petrol yasası nasıl olur, nasıl dizayn edilir? Ben bu konuda kendi fikirlerimi söylemek istiyorum.

Upstream'de yatırım yapmak isterseniz, gerek yerli sermaye, gerekse de yabancı sermaye yoluyla, şuna dikkat etmek durumundasınız: Yatırımcı için önemli olan birtakım unsurlar vardır. Bunlardan en önemlisi jeolojidir. Fakat jeoloji için yapılacak bir şey yok, Allah'ın verdiği bir şey. Onun dışında en önemli nokta petrol yasasıdır. Petrol yasası, yatırımcılar için çok önemli bir konudur. Birçok petrol yasası

birçok memlekette yapılır; ama şu yahut bu sebeple, petrol fiyatları iner, çıkar, ya devlet bu yasayı değiştirmek ister yahut da yatırımcı değiştirmek ister, stabilite olmaz. Hiç de sağlıklı bir durum değil.

Şekil 1:

Petrol yasalarında gerek devlet, gerekse de kontratçının birtakım hedefleri vardır. Bu hedefler genellikle çakışır. Fakat çakışmayan bir husus vardır, o da ekonomik çıkarın maksimize edilmesi. Hem devlet, hem de yatırımcı, bu ekonomik çıkarı yahut rantı maksimize etmek ister. Tabii, bu bir çatışma sebebi oluyor. Bunu önlemek kolay değil. Şimdiye kadar bu konuda pek başarı sağlanmamıştır dünyada. Bunun tek yolunu ideal bir petrol yasasının dizayn edilmesinde buluyorum. Böyle bir petrol yasası kazan-kazandır; yani hem devlete, hem de yatırımcıya yeterince kâr yahut da çıkar sağlar. Böyle bir yasanın en önemli özelliği esnek olmasıdır.

Şekil 2:

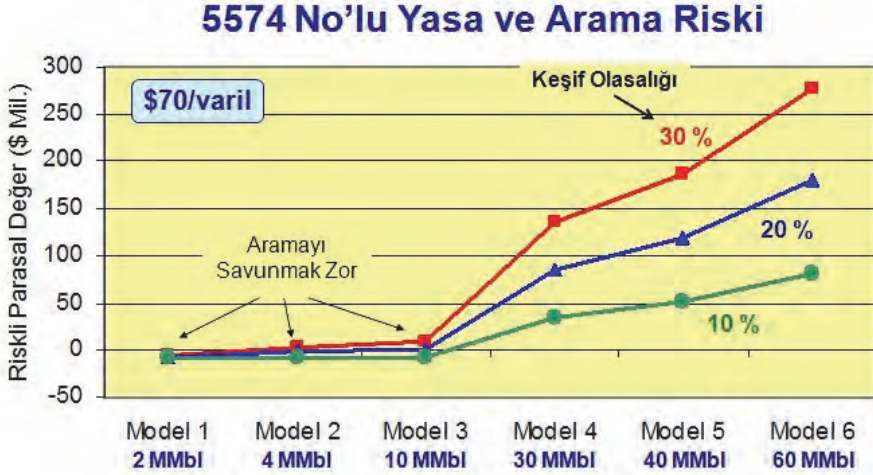
İDEAL PETROL YASASI (KAZAN-KAZAN)

- • Aramayı teşvik
- Büyük kadar küçük sahaları geliştirmeyi teşvik
- Teşvik yoluyla "özel" durumları karşılamak (ağır petrol, ek ['supplementary'] üretim, vb.)
- • "Devletin Aldığı" uluslararası norma uygun
- • Ekonomik rant **adil** biçimde paylaşıyor

İdeal petrol yasası -ki ben buna kazan-kazan petrol yasası diyorum- birtakım özelliklere sahiptir. Bu özelliklerden bir tanesi aramayı teşviktir ve Türkiye için çok önemli bu. Başka bir özellik de devletin aldığı payın -ki bir nevi kârdır bu- uluslararası norma uygun olması. En son da ekonomik rantın devlet ile kontratçı arasında adil biçimde paylaşılması.

Bu biraz karışık bir şekil (Şekil 3), ama bunu göstermemin amacı, Türkiye'de petrol yahut gaz aramasının ne kadar riskli olduğunu göstermek.

Şekil 3:

Sol tarafta riskli parasal değeri gösteriyor, 90 milyon dolar olarak. Ben bunu 5574 sayılı yeni Petrol Yasası, yani kadük olan Petrol Yasasına uygulama yoluyla elde ettim. Yatay ekseninde de birtakım modeller var. Bu modeller petrol rezervleri. Fakat bunlara bağlı olarak üretim miktarı, yatırım miktarı vesaire hepsi dahil. En küçük petrol sahasından en büyük petrol sahasına doğru gidiyor. Dikkatinizi çekmek istediğim husus, keşif olasılığı ne kadar yüksek olursa olsun, küçük petrol sahaları için beklenen parasal değer -milyon dolar olarak- aşağı yukarı sıfırdır. Ben bunu varili 70 dolar olarak uyguladım. Ama varili 100 dolara çıkarırsanız da burada pek büyük bir fark yok. Demek istediğim, Türkiye'de arama hakikaten riskli bir konu ve petrol yasasında bu konuda teşvik vermek çok önemli.

İki ekonomik kuraldan bahsettim petrol yasasında. Bu, daha iyi bir şekilde bu konuya değinen bir şekil.

Şekil 4:

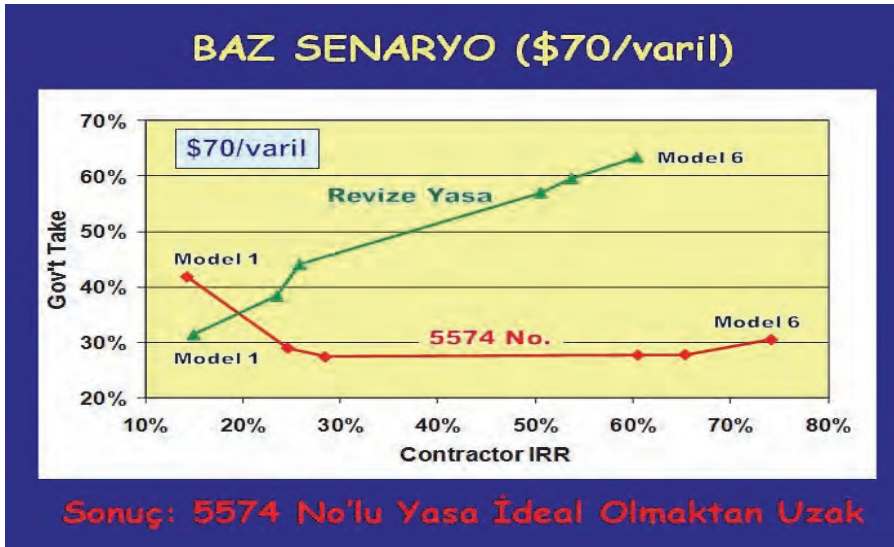
Bunlardan bir tanesi, dediğim gibi, devletin aldığı payın uluslararası düzeye uyup uymadığı. Ki uluslararası düzeyde devletin aldığı pay genellikle yüzde 40. Biraz sonra göstereceğim gibi, gerek eski, gerekse de kadük olan yeni Petrol Yasası'nda bu yüzde daha düşüktür. Yani uluslararası normlara uymayan bir durum var. İkincisi de, yine bahsettiğim gibi, devletin aldığı ve kontratçının aldığı kârın paralellik göstermesi. Bu paralellik göstermesi hem değişik saha senaryolarında, hem de değişik petrol ve gaz fiyatlarında kendini göstermeli. Bu şekil, bu paralelliği yahut da bunun aksini gösteren bir şey. Kırmızı eğriye bakarsanız, bir paralellik var. Dikkat ederseniz, kontratçının aldığı arttığı zaman devletin aldığı da artıyor. İşte, ideal petrol yasasının verdiği eğri böyle olmalıdır. Bu, kontratçının iç kârlılık oranı. Bu da tam tersini gösteriyor; dengesiz bir sistem, duyarsız bir sistem.

İdeal petrol yasası tasarımı nasıl yapılır? Şimdi bunu tarif ettik; ama nasıl yapacağız? İşte benim önerim, bunu bir modelleme yoluyla yapmak, ekonomik simülasyon yoluyla yapmak. Yani değişik saha

modellerini ve petrol fiyatlarını uygulayacaksınız. Bunu yaparken de ancak PSA sistemini kullanabilirsiniz. PSA dediğim, üretim paylaşımı sistemi. Royalty vergi sisteminden tamamen değişik bir sistem bu ve size esnekli veriyor. Esneklik çok önemli. Modeller tabii ki ülkenin jeolojik realitesini yansıtmalı ve en kritik nokta olarak, bu ekonomik rant adil biçimde devlet ile kontratçı arasında paylaşılmalıdır. Bu, kazan-kazan denilen bir petrol yasasını ortaya çıkarır.

İşte bir misal:

Şekil 5:

Ben burada 70 dolar/varil baz senaryoya istinaden bu modelleri uyguladım. Model 1 en düşük rezerv, Model 6 en yüksek rezervi esas alıyor.

Dikkat ederseniz, kadük olan 5574 sayılı Petrol Yasası aşağı yukarı düz bir eğri gösteriyor. Yani devletin aldığı aşağı yukarı hiç değişmiyor, rezerv artmasına rağmen değişmiyor; fakat kontratçının aldığı iç kârlılık oranı yükseliyor. Bu hiç iyi bir şey değil. Halbuki ben bunu revize ettim, farklı bir şekilde bu Yasayı değiştirdim, PSA'yi

esas aldım, royalty sisteminden çıktım, ortaya şöyle bir eğri çıktı. Ki bu eğri, ideal petrol yasasının eğrisidir.

Üçüncü konu da derin deniz sondajları konusu. Biliyorsunuz, Türkiye'de uzun zamandır petrol ve doğalgaz aranıyor; ama şu ana kadar karada pek fazla bir şey bulunmadı. Güneydoğu hariç, o da zaten sınırlı bir miktar. Bizdeki potansiyel şu anda daha ziyade denizlerde, bilhassa derin denizlerde. Bu derin denizlerde petrol arama ve geliştirme yaparken çok dikkatli olmak lazım. Çünkü geçen sene Meksika Körfezi'nde vuku bulan bir facia, bütün dünya için çok uyarıcı bir facia oldu.

Fotoğraf 1:

Bu resmi herhalde gazetelerden yahut da televizyondan görmüşsünüzdür. 20 Nisan 2010 yılında, yani yaklaşık 1.5 yıl önce koca bir sondaj platformu 36 saatte sulara gömüldü; patlama oldu, yangın çıktı, 17 kişi yaralandı, 15 kişi de öldü. Platform 400 metre öteye fırladı. İşte bu da platformun nasıl fırladığını gösteren bir resim (Fotoğraf 1).

Bu da, denizaltında çekilmiş bir fotoğraf (Fotoğraf 2). Denizaltı dediğim, 1500 metre su derinliği. Öyle bir derinlik ki, denizaltı bile bu derinlikte basınca dayanamaz. Buradan çıkan, metan gazı ve petrol tabii.

Fotoğraf 2:

Bu, Macanda faciasının ana unsurları şu şekilde özetlenebilir:

Bunlardan bir tanesi, bu bir kuyu patlamasıydı -biz ona blowac diyoruz sektörde- ve dünyada en büyük petrol deniz akıntısıydı, yaklaşık 5 milyon varil petrol denize aktı. Patlamada can kaybı oldu; dediğim gibi, 15 kişi can verdi. Çok önemli bir çevre ve doğa kirlenmesi oldu. Büyük tazminat davaları gündeme geldi ve cezai yaptırımlar da devlet tarafından gündeme gelecek. Bu kuyuyu açan şirket, bildiğiniz gibi, BP. BP’de derin ekonomik izler yarattı facia; BP’nin borsa değeri 2 ay içerisinde 105 milyar dolar azaldı. 2 ay içerisinde 105 milyar dolar, dile kolay! Dediğim gibi, çok büyük ekonomik izler oldu; gerek tazminat, gerek cezai yaptırımlar. Ki

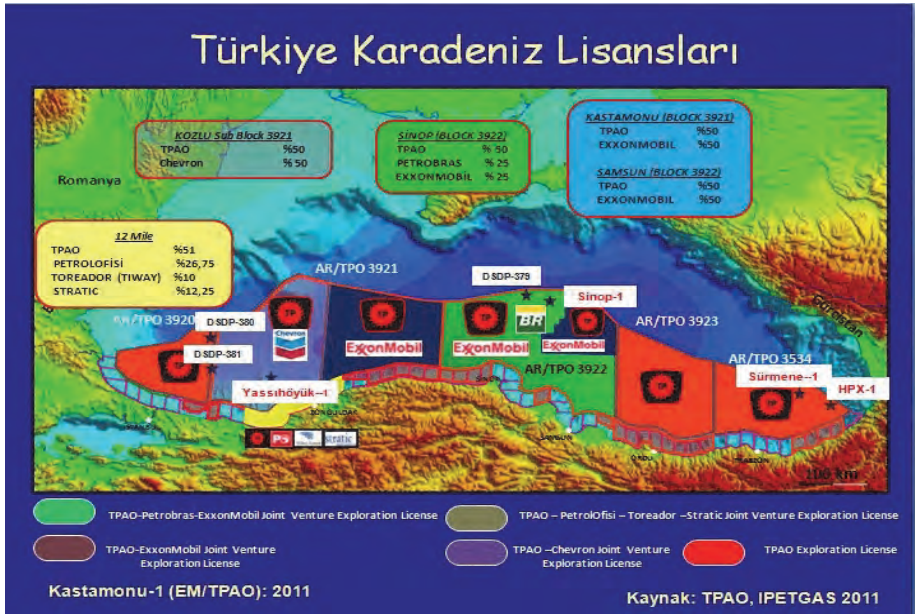
bunlar daha henüz gündemde değil, ama devlet de BP'nin peşine düşecek.

Bizim için belki de en önemlisi şu: Sektörde köklü bir değişim oldu. Güvenlikte, sondaj güvenliğinde yeni bir kültür başladı, yeni düzenlemeler gündeme geldi ve sektörde işbirliği esas kabul edildi. Facianın etkileri bugün bile devam ediyor.

Bütün bu söylediklerim niye; çünkü biz, gerek Akdeniz'de, gerekse de Karadeniz'de derin sondaj yapıyoruz.

Bu, geçen mayıs ayında yapılan IPETGAS Konferansında gösterilen bir şekil.

Şekil 6:

Türkiye'de derin denizlerde, 1500 metreyi geçen derinlikte şimdiye kadar açılan kuyular şunlar: HPX-1; bunu BP açtı. Sürmene-1; şu anda TPAO açıyor. Sinop-1; bunu Petrobras açtı. Yassıhöyük; bunu

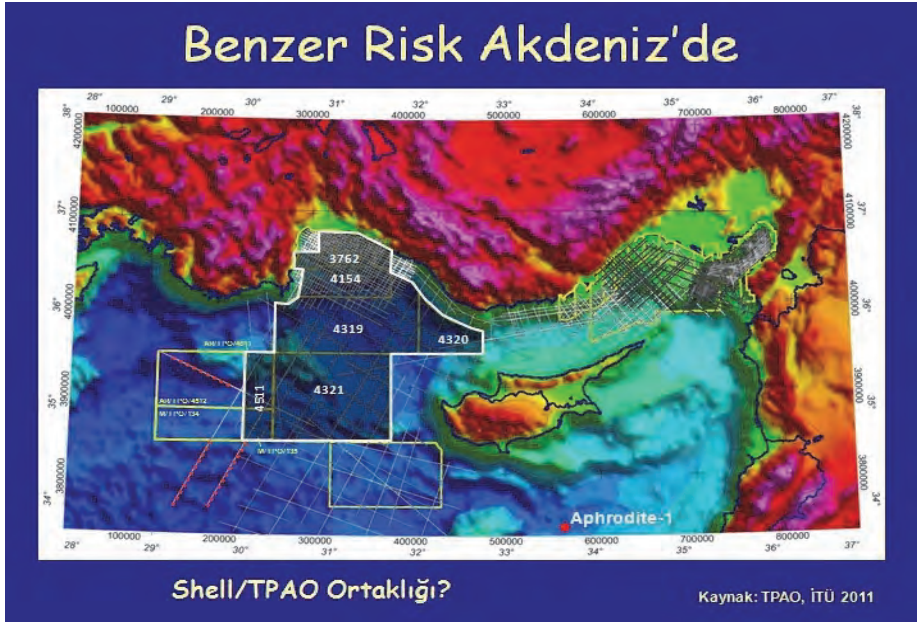
geçen sene yine TPAO açtı. Bunların hepsi 1500 metrenin üstünde. Ayrıyeten, burada gösterilmiyor -çünkü hem yeni, hem de sanırım hâlâ gizli tutuluyor- Kastamonu-1 denilen bir kuyu var; Exxon Mobil açtı kuyuyu, TPAO ile ortaklaşa yapılan bir kuyu. Bu da 2200 metrede açılan bir kuyu.

Bu derin deniz sondajları tabii ki Karadeniz için bir risk oluşturuyor. Nedir bu risk?

Bir defa, Karadeniz, kapalı denilebilecek bir deniz. İkincisi, daha derin ve daha soğuk bir su. Daha demekten kastım, Meksika Körfezi'ne kıyasla. Dip kısmı adeta ölü. Jeoloji ve basınç rejimi az biliniyor. Lokal müdahale olanakları kısıtlı. Dışarıdan müdahale imkanlarına uzak. Fakat bütün bu risklere rağmen, şu anda ciddi bir düzenleme, kontrol ve enforcement boşluğu var. Bu büyük bir boşluk.

Son bir şekil daha göstereyim.

Şekil 7:

Bu da Akdeniz'deki TPAO'nun ruhsatlarını gösteriyor. Tabii, Akdeniz'de de derin deniz sondajları yapılacak. Hatta birkaç gün önce, belki dikkatinizi çekmiştir, Shell ve TPAO bir anlaşma yapmak üzere bir araya geldiler; önümüzdeki hafta bu anlaşma imzalanacak, Akdeniz'de derin deniz sondajı yapılacak. Yine Akdeniz için de bütün bu düzenlemeler, kontrol imkanları vesaireler çok önemli.

En son olarak şunu da belirtiyim: Bildiğiniz gibi, Güney Kıbrıs Cumhuriyeti şu anda Afrodite-1 denilen bir kuyuyu açıyor. Bunu Noble şirketi yapıyor, Amerikan şirketi. Burada önemli olan husus, Noble şirketinin herhangi bir sigortası olmaması. Hiçbir şirket ne AB'de, ne de bilhassa Amerika Birleşik Devletlerinde bu şekilde derin denizde sondaj yapabilir. Yasal olarak böyle bir kuyu açamaz. Fakat Güney Kıbrıs'ta bu yapılıyor ve maalesef, hem AB, hem de ABD, çifte standartlı davranarak, bu sondajın yapılmasını destekliyor.

Teşekkür ederim.

CEMALETTİN KÜÇÜK (BAŞKAN)- Biz teşekkür ederiz. Planlama açısından soruyorum: Sayın Demirmen'e soru var mı? Tek soru, tamam. Kısa olsun lütfen, zamanı çok aştık. İki, tamam. Buyurun.

RÜŞTÜ BEYTİKAN- Sunumunuz için çok teşekkür ediyorum. Eğer Mecliste kadük kalan yeni Petrol Yasası uygulanmıyorsa, şu haritalardan görüyoruz, bir sürü aktif sondaj çalışması gözüküyor ve bunlar çok büyük, dev uluslararası şirketler. Geçmişte, bizim 1954'te çıkan Yasanın da taraflar açısından, her iki taraf için de riskler içerdiğini ifade ettiniz. Bunlar, bu dev firmalar, bu rezerv alanlarında büyük bir potansiyel mi görüyorlar ki, bu riskleri göze alarak bu sondajlara kalkışıyorlar?

İkinci olarak da, halk arasında bilinen, şehir efsanesi gibi dilden dile dolaşan, Türkiye'nin altından petrol aktığı, ama dev dünya şirketlerinin, zamanı gelmediği için çıkarmadığı söylentisi var. Acaba bu rezervler doğru mudur ve o bahsettiğiniz ideal petrol yasası çıkarsa, bu şirketler gelip de açarlar mı?

BAŞKAN- Teşekkürler. Buyurun Sayın Gönülalan.

UĞUR GÖNÜLALAN- Hocam, öncelikle teşekkür ediyorum. Bir korsan bildiri gibi olmuş, ama iyi olmuş; biraz petrol gündeme gelmiş.

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Başkanı Sayın Soğancı da anlatmaya çalıştı, ama sadece EİEİ kısmını söyledi; oysaki o Kanun Hükmündeki Kararnamede gözden kaçan bir kurum daha vardı, o da Petrol İşleri Genel Müdürlüğüydü. Bağlı kuruluşu kapatılıp, merkezi teşkilatın içerinse konulan bir kuruluşu.

Petrol Kanunuyla ilgili konuyu biraz önce çok güzel açıkladınız. Ancak, yeni Petrol Kanununda, özellikle demokrasi güçleri, odalar, dernekler, akıl insanların karşı çıktığı dört madde, Petrol İşleri Genel Müdürlüğünün yeni görev tarifi içerisine monte edilmeye çalışılmış.

Bunun önümüzdeki günlerde TMMOB bünyesindeki bir komisyonda tekrar uzun uzun ele alınacağını zannediyorum. O nedenle, örneğin ihale konusunu artık Petrol İşleri Genel Müdürlüğü yapabilecekmiş, elindeki veriyi pazarlayabilecekmiş, ruhsatlandırma daha farklı bir modele gidecekmiş. En önemlisi, royalti dediğiniz, son derece güzel anlatmaya çalıştığınız, zaman zaman vurguladığınız konuda da Petrol İşleri Genel Müdürlüğü yetki almış, devletin royalti'sini düzenleme yetkisini almış. Bu gözden kaçtı, dün de çok fazla üzerinde durulmadı; ancak, önümüzdeki günlerde herhalde tekrar gündeme gelebilir.

Ben sadece size katkı olması açısından şunu söylemek istiyorum: Türkmenistan'da, TPAO, özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasından bu yana hep vardı ve devam ediyor. Ancak, ne hikmetse, Azerbaycan'daki, Kazakistan'daki, Libya'daki, Suriye'deki, İran'daki, Irak'taki başarıyı Türkmenistan'da yakalayamadı. Bu konuyu açıklamakta fayda görüyorum.

Bir üçüncü şey de şu: Karadeniz'deki problemler büyük; ancak, Karadeniz'de 1500 metre altındaki derin deniz sondajlarında - ömrümüz bu konularda çalışmakla geçti- basınç sorununu çözebilecek tek yöntemin sismik yöntem olduğunu belirtmek istiyorum. Çok teşekkür ederim.

BAŞKAN- Evet, bir katkıda bulundu Sayın Gönülalan, teşekkür ediyoruz. Buyurun Sayın Demirmen.

Dr. FERRUH DEMİRMEN- Önce ilk soru soran arkadaşımıza cevap vermeye çalışayım.

Bir defa, yeni Petrol Yasası ne şekilde olursa olsun, Türkiye'de sanki petrol denizi varmış veyahut da gölü varmış da, bu şekilde daha fazla faaliyet olur mu diye söz ettiniz, öyle bir şey olmaz. Zaten göl şeklinde ya da deniz şeklinde petrol yoktur ve yeni Petrol Yasası nasıl olursa olsun, bu alanda hiçbir şekilde fark etmeyecektir.

İkinci sorunuza gelince; yani yatırımcılar ne gibi bir potansiyel görüyorlar ki, bu sondajları yapıyorlar? Haklısınız. Fakat dikkat ederseniz, onların peşinde olduğu rezervler, büyük rezervler. Derin denizlerde büyük rezervler aranıyor. Hakikaten büyük rezervler bulunursa, o zaman onlar için gayet ekonomik olabileceği için zaten bu yatırımı yapıyorlar. Fakat hepimizin bildiği gibi, büyük şirketler Türkiye'de karada hiçbir faaliyet göstermiyorlar. Çünkü karada bulunabilecek rezervler küçük. Arama riskinden zaten söz ettim, onun için gösterdim o şekli. Yani bir potansiyel olsa bile, onlar için cazip değil. Onun için, kadük Petrol Yasası, hatta eski Yasa altında bile, eğer büyük rezerv bulunursa, bunun altını çiziyorum, eğer büyük rezerv bulunursa -ki bu da derin denizlerde ümit ediliyor- o zaman tabii ki onlar için çok cazip olur, ekonomik olur. Onun için bu yatırımı yapıyorlar.

Uğur Bey'in söylediği konuya da kısaca değineyim. Bir defa, bu Kanun Hükmündeki Kararnamenin etkisi ne olacak bilmiyorum. Petrol İşleri Genel Müdürlüğü kapanmıyor; fakat statüsü değişiyor. Bir defa, Petrol İşleri Genel Müdürlüğünün yapısının ve mevzuatının oldukça değişmesi lazım bence. Hiç olmazsa denetim bakımından ve aynı zamanda Petrol Yasasının yapımı bakımından öncü olması lazım ve sizin de belirttiğiniz gibi, değişik mesleki kuruluşlarla istişarede bulunması lazım. Aynı zamanda, belki Petrol İşleri Genel Müdürlüğü bunu yapamaz; fakat Türkiye'de bu deniz sondajlarıyla ilgili düzenleme yapacak bir kurum olması lazım. Şu anda yok. Petrol İşleri Genel Müdürlüğü mevzuatında böyle bir denetleme yok. EPDK mevzuatında da böyle bir yetki yahut düzenleme yok. Bu düzenlemeyi kim yapacak bilmiyoruz, ama yapılması lazım. Türkiye'de böyle büyük derin sondajlar yapılacaksa, bunun denetlenmesi lazım; aksi takdirde çok büyük felaketler gelebilir, bilhassa Karadeniz'e. Bunun önceden görülmesi lazım. Bilmiyorum, sorularınıza cevap verebildim mi Uğur Bey?

BAŞKAN- Teşekkür ediyoruz efendim. Üçüncü konuşmacımız Sayın Gaye Yılmaz. Bakalım siz neler anlatacaksınız Sayın Yılmaz. Buyurun.

Dr. GAYE YILMAZ

Değerli konuklar; merhaba. Sevgili moderatörümüz öyle bir takdim ediyor ki, kendimi sınavda hissederek buraya geldim. “Bakalım sen ne diyeceksin, bir de seni dinleyelim” falan şeklinde.

BAŞKAN- Pazarlık ettik; “Grafiğin var mı, yok mu?” diye sordum.

Dr. GAYE YILMAZ- Çok stres oldum. Dedim ki, “Seni mahcup edeceğim, göreceksin; bende de grafik var.” Efendim, ben buraya aslında şu kazan-kazan süreçlerinde kazanamayanları anlatmak üzere geldim. Sanıyorum oturum da zaten buna göre düzenlenmiş. İlk iki sunuş kazan-kazan süreçleri ve onun kazananlarıyla ilgili, yani şirketler ve devletlerle ilgili olacak şekilde belirlenmiş. Son iki sunuş ise kazanamayanlarla, kaybedenlerle ilgili; yani doğa, insan, emek, onlarla ilintili olacak şekilde belirlenmiş. O nedenle, ben de bu son iki sunuşun ilkinin yapmak üzere karşınızdayım.

Önce, “Garip bir rastlantı mı, yapısal bir ihtiyaç mı?” sorusunu sorarak başlamak istiyorum. Hava üzerinden ticaret ile su üzerinden ticaret aynı tarihlerde başlıyor. Bu ikisi acaba bir tesadüf mü; yoksa yapısal bir ihtiyaç mı? Bunu sorgulamak istiyorum.

Hava üzerinden ticareti bu salondakiler karbon ticareti adıyla tanıyor. Ama ben ona başka bir isim verdim; temiz havanın, soluduğumuz havanın ticaretidir o aslında. Bunun ilk akademik makalesi 1968 yılında Kanadalı bir iktisatçı olan John Dales tarafından yazılıyor ve makalede öneri getiriliyor; “Pekala soluduğumuz hava da piyasada alınıp satılabilir” diyor.

1972 yılında David Montgomery sürecin ilk formülasyonunu yapıyor. Karbon ticareti ve kotası gündeme geliyor böylece.

1990 yılına gelindiğinde -aslında 1990’dan önce başlıyor bunlar- Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Yeni Zelanda, İngiltere gibi

ülkelerde clean air act, temiz hava yasaları çıkarılmaya başlanıyor. Yeni Zelanda da var içlerinde. 1997 yılında da Kyoto Sözleşmesi bütün bu soruna noktayı koyuyor ve temiz havanın ticareti başlıyor. “Temiz havanın ticareti ve enerji; nasıl bir ilişki?” diyeceksiniz. Hemen arkasından suyun piyasa malı olmasına gireceğim. Böylelikle daha anlaşılır hale geleceğini düşünüyorum.

Su üzerinden ticarete baktığımızda -bakın, hemen hemen aynı tarih- 1972 yılında ilk dünya ölçeğindeki su kurumu oluşuyor. Kısa adı IWRA, Uluslararası Su Kaynakları Birliği.

1992 yılına geldiğimizde, Birleşmiş Milletler Rio ve Dublin konferanslarında, ilk defa Birleşmiş Milletler raporlarına, “Su, piyasada alım satımı yapılabilen bir metadır” cümleleri giriyor.

1996 yılında bir Dünya Su Konseyi kuruluyor. Bunu Birleşmiş Milletlere öneren IWRA. Nüfuzu çok yüksek bir yapı IWRA. Yani 1972’de kurulan o yapı, Birleşmiş Milletlere gidiyor, diyor ki, “Bizim bir Dünya Su Konseyine ihtiyacımız var.” Çok geçmeden, 1 yıl sonra, Dünya Su Konseyi kendi forumunu oluşturuyor ve karşımızda 2 yıl önce Türkiye’de Dünya Su Forumunu yapan Dünya Su Konseyi var.

Bu arada sessiz sedasız başka şeyler oluyor, ama bizim gözümüzden kaçıyor. Mesela paradigma değişiklikleri oluyor. Biz, koruma ve kurtarmayı, sanki ikisi aynı şeymiş gibi çok kullanırız. İkisi de pozitif, ikisi de iyi bir şeymiş gibi kullanırız. Ama öyle değildir. Çünkü koruma, herhangi bir şeyi, özelliklerini, karakteristiklerini, niteliklerini muhafaza ederek, yerini değiştirmeden, olduğu gibi saklamadır. Ama kurtarma, bir şeyi yerinden çekip alma, büyük bir ihtimalle onda önemli değişiklikler yapmadır ve daha da önemlisi, kurtarma, bir doğal afetin sonucunda gündeme gelir. Şöyle bir şey deniyor bize, kurtarma öne çıkarılarak: “Bütün metalaşma süreçleri, bütün piyasalaşma süreçleri birer doğal afettir. Dolayısıyla, bunun sonucunda doğanın kurtarılması gerekiyorsa -ne kadar

kurtarılabiliyorsa artık- doğanın kurtarılması, kültürel mirasın kurtarılması gerekir.”

Bunun yansımalarına baktığımızda, örneğini de vermek istiyorum; UNESCO, 1988 yılında, o tarihe kadar koruma ana başlıkken, bir anda korumayı bir alt başlık haline getirdi ve kurtarmayı ana başlık yaptı. Paradigma değişti, ama biz farkında olamadık. Koruma, kurtarmanın iki alt başlığından biri haline getirildi. Arkasından Devlet Su İşleri’nin ya da Çevre ve Orman Bakanlığı’nın veya UNESCO’nun benzer çabalarını görüyoruz. Mesela neden bahsediliyor; “Allianoi’yi kurtaralım” diyorlar. Nasıl kurtarıyorlar; Allianoi’yi suyun altına, kumun altına gömüyorlar. Bunun adı kurtarma oluyor ya da diyorlar ki, “Tahtalı’yı kurtaralım, tarihi şehri kurtaralım.” O da aynı şekilde. “Hasankeyf’i taşıyalım” diyorlar. Bunun adı kurtarma oluyor. Bakın, yerindelik yok; çekip alınıyor, bir başka yere taşınması söz konusu.

Peki, soralım: Paradigmalar değişiyor, kurumsal yapının temeli 70’lerde atılıyor. Ne oluyor da bu 70’lerde, böyle büyük bir altüst oluşun içerisinde giriyoruz dünya ölçeğinde?

Enerji sorunu ve kapitalizmin krizini bir arada ele almam gerekirse, öncelikle kapitalizmin altın çağına kadar kısa bir gezinti yapmak zorundayım. O da şu: Kâr oranlarının düşüş eğilimi yasası.

$$\downarrow \% P \uparrow = \frac{S \uparrow}{C \uparrow + V \uparrow}$$

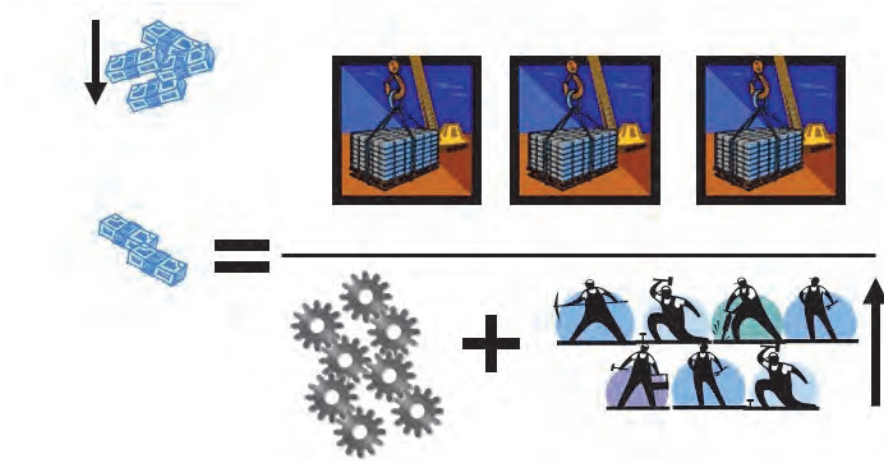
P ile gösterdiğim kâr oranı, S ile gösterdiğim artı-değer. C, üretim araçları, teknoloji, bütün üretim araçları ve hammaddeler. V de bizleriz efendim, ücretle çalışanlar, canlı emek.

Kapitalizmin altın çağında ne oluyor? Önce canlı emeğin üretkenliği artıyor. Bunun hemen arkasından tabii ki artı-değerler büyüyor, artı-değerler büyüyünce kârlar büyüyor. Kârları büyüyünce kapitalistler ne yapar; onunla tatile mi gideler ya da eşlerine mücevher mi alırlar sadece? Hayır. Onu asıl sermayeye dönüştürürler. Yani C ve V'den oluşan sermayenin C kısmı büyür. Yani üretim araçları büyür. Yani üretim araçlarında kullanılan teknoloji iyileştirilir, geliştirilir. Ama emeğin üretkenliğindeki artış devam ettiği sürece C'deki artış da süreklilik kazanır.

Yıl 1966, artık C'nin büyüme hızı S'yi, artı-değerin büyüme hızını da aşmıştır ve kâr oranları tersine döner. Bu, merkez ülkelerde yaşanan bir krizdir.

Buna ilk çare olarak, sistem, C'yi küçültmek, yani üretim araçları parkını olabildiğince küçültmek yoluna başvuruyor. Taşeronlaştırma diyoruz biz buna Türkiye'de. Dünyada meta zincirleri, değer zincirleri gibi kavramlar kullanılıyor. Yani üretken sermayenin parçalanması ve saçılması olgusu. Ama bu aynı zamanda sermayenin organik bileşiminde, yani C/V oranında bir yükselme anlamına geliyor. Asıl sorun orada ve bu yükselmenin azaltılabilmesi için yeni, ilk defa meta olacak alanların yaratılması gerekiyor.

Ben bunu bir de animasyonla göstermek istiyorum.

Bu, bizim üretim araçlarımız.

Cemalettin Bey, Sayın Moderatörüm, görüyor musunuz; yani bende de bir şeyler var, yok değil.

Yanına canlı emek geliyor. Canlı emek, üretim araçlarına hayat veriyor ve içinde artı-değer taşıyan metalar üretiliyor. Metalar piyasada paraya dönüşüyor. Ama emeğin üretkenliği artmaya devam ettiği için, metalarımızın montanında da büyüme var, daha çok para giriyor kapitalistlerin kasasına ve bu paralar, az önce konuştuğumuz gibi, üretim araçlarına dönüyor. Üretim araçları geliştikçe, teknoloji iyileştikçe işçi sayısı azalıyor, mühendis sayısı azalıyor üretim süreçlerinde. Çünkü artık daha az mühendis, daha az işçiyle daha çok artı-değer üretilebiliyor. Animasyonda da görüldüğü gibi. Ama bu, kâr oranlarında bir düşmeyle beraber yaşanıyor. Bunun sonucunda da, yine konuştuğumuz gibi, üretken sermayenin saçılması, üretken sermayenin uluslararasılaşması dediğimiz bir süreç var.

Krize çözüm yollarından bir tanesi de, organik bileşimi düşürmek için, C/V oranını düşürmek için, C yüzdesi düşük olan, ilk defa meta olacak yeni üretimlerin bulunması. Bunlar arasında neler var; sağlık var, ulaşım var, enerji var, eğitim var, temiz hava var ve su var. Bunlar ilk kez meta olacakları için, henüz yeterince büyük miktarda sermaye yatırımı yapılmış durumda değil. Çünkü henüz yeterince rekabet gelişmiş değil bu yeni metalaşacak alanlarda. O yüzden C'leri küçük. Daha küçük olan C'ler de geleneksel sermaye yatırımının içine dahil olduklarında, C/V oranını seyreltiyorlar. Yani C/V'nin daha da yükselmesini öteliyorlar, erteliyorlar.

Peki, temiz havanın metalaşması, yani karbon ticareti nasıl yapılıyor ve bunun enerjiyle, bizim konumuzla alakası ne?

Önce dünya ölçeğinde emisyon ölçümleri yapılıyor. Arkadan bu emisyon ölçümleri borçlu ve alacaklı ülkelere dağıtılıyor. Üretiminiz çoksa, milli geliriniz çok yüksekse, siz borçlu ülkeler kategorisindesiniz. Eğer Sudan gibi, Bangladeş gibiyseniz, Nepal gibiyseniz, siz alacaklı ülkeler kategorisindesiniz. 7500 dolarlık bir eşik değer belirleniyor bütün ülkelere. Buna kirletme hakkı deniliyor. Kişi başına milli gelir 7500 doların altındaysa bu ülkeler alacaklı kabul ediliyor ve diğer ülkeler, borçlu ülkeler onlara ödeme yapmak zorunda. Tabii ki 7500 doların üstünde olanlar en gelişmiş, merkez ülke dediğimiz en büyük ekonomiler. Çin de yavaş yavaş bu ülkeler safına katılıyor.

Ama devletler ne yapıyor? Diyelim ki Amerika Birleşik Devletleri borçlu ülkeler listesine alındı; Avrupa Birliği'nin büyük ülkeleri, Almanya, Fransa borçlu ülkeler arasına alındı. Onlar da kendi şirketlerine dönüyorlar; şirketlerin yıllık büyüme oranlarına göre bu borcu kendi sermayeleri arasında bölüşüyorlar. Şimdilik. Çok yakın zamanda bireylere, hane halklarına kadar gelecek. Önce vergiler halinde bizden temiz hava bedeli alacaklar, arkadan evlerimizde

kullandığımız aletlere göre atmosfere yaptığımız zararın bedelini bir şekilde bizden tahsil edecekler.

Peki, borçlar nasıl ödeniyor -işte şimdi bizim konumuza geliyoruz- ya da yenilenebilir enerjiler nasıl metalaşılıyor.

Yeşil projelere yapılan bütün yatırımlar üzerinden karbon kredileri kazanılıyor. Yeşil yatırımlar sadece enerji yatırımı değil, onu da söyleyeyim; yanı sıra sülfürizasyon bacaları, arıtma tesisleri gibi, temiz üretim diye bilinen bütün üretim araçları için karbon kredisi tahsis ediliyor Birleşmiş Milletler tarafından. Yenilenebilir enerji olarak bu tanıma girenler ise hidroelektrik santraller, rüzgar türbinleri, endüstriyel güneş enerjisi santralleri, sülfürizasyon bacaları, arıtma tesisleri vesaire ya da kimlere veriliyor karbon kredisi; toplumu bilinçlendirici eğitim yapanlara. Mesela benim gibilere değil. Bilinçlendirmesi lazım. O da şöyle: Mesela, CocaCola'nın yaptığı gibi yapması lazım. Efendim, su kaynakları neden kirleniyor konusunu çok farklı bir yerden anlatacaksınız. "Tarım yapmayı bilmiyoruz, sulamayı bilmiyoruz, o yüzden su kıtlığı var" diyeceksiniz mesela. "Dişlerinizi çok uzun fırçalıyorsunuz musluk karşısında, sular o yüzden bitiyor" diyeceksiniz. Bunları dediğinizde toplumu bilinçlendirmiş sayılıyorsunuz -CocaCola'nın Hayata Artı Vakfı tam da böyle bir işi yapmaktadır- ve bu yaptığımız faaliyetten ötürü karbon kredisi alıyorsunuz. Ama gerçekleri söylediğiniz zaman, değil size kredi vermek, bir de cezalandırılıyorsunuz. Nasıl? Tazyikli sularla, plastik kurşunlarla, biber gazlarıyla. Size ceza var, size karbon kredisi yok.

Karbon ticaretinin bedeli doğanın geri dönüşsüz biçimde tüketilişi. Borsalarda da işlem görüyor ve karbon kredilerinin değerleri, o teknolojileri üretmek için ortalama olarak gerekli toplumsal emek zamanı tarafından belirleniyor. Ama bir şey var, o da şu: Karbon ticaretinde en fazla kazandıran süreç, doğal kaynakların metalaşması. Yani siz rüzgara yatırım yapacaksınız ki karbon kredisi alabilesiniz. Bir yandan rüzgar teknolojisini iyileştireceksiniz; ama bir yandan da

özneniz rüzgar, hava, temiz havanın kendisi. Bu, masum bir şey değil. Yani bizim on yıllardır savunduğumuz yenilenebilir enerjiden farklı bir şeyden söz ediyorum, yenilenebilir enerjinin piyasalaşmış biçiminden söz ediyorum.

Eskiden koca bir coğrafi bölgede 5 tane rüzgar gülü görürdük, şimdi minicik bir kasabada 35 tane görüyoruz. Bugün için. Bu çok yakında 350 olacak, 3500 olacak; kafamızı nereye çevirsek rüzgar gülleri görmeye başlayacağız. Bunun doğaya verdiği zararları anlatmayı çevreci dostlarıma bırakıyorum.

Yanı sıra, bugün, “Akdeniz’i güneş tarlalarına çevireceğiz” diyen enerji şirketleri var.

Sevgili dostlar; bu ne anlama geliyor? Akdeniz’in bitki örtüsü, toprağı tamamen devasa güneş panelleriyle kapatılacak. Bu, bizim evlerimizin çatısına taktığımız güneş enerjisine benzemez, bambaşka bir şey; bu, güneş enerjisinin endüstriyel biçimde üretilmesi. Dolayısıyla toprakların yok olması, dolayısıyla iklimlerin değişmesi. Bu, bambaşka bir şey.

Evet, doğanın geldiği, aldığı hal. Bunu zaten hepimiz biliyoruz. Peki, sermaye sınıfının organik aydınları bu konuda ne diyor? Gayet açık söylüyorlar; “Sera gazlarını azaltma adına tahsis edilen karbon kredileri, sermaye sınıfı için tarihte görülmemiş bir birikim fırsatı sunuyor” diyor Girling, Dünya Su Konseyinin en büyük danışmanı ve kısırdöngü başlıyor. Sera gazı salımı arttıkça, yani temiz hava azaldıkça, temiz enerjiye yatırım yapan şirketler ve bu şirketlerin bulunduğu ülkelerin kasalarındaki karbon kredileri değerleniyor. Temiz enerjide ise en cazip yatırım alanı HES’ler, rüzgar ve güneş türbinleri. Dereler, verimli tarım toprakları, rüzgar ve iklimler ticarileştikçe karbon kredilerine hücum artıyor; karbon kredileri para kazandırdıkça doğanın ticarileşme süreçleri hızlanıyor. Tıpkı bu resimde gördüğümüz gibi.

Peki, Türkiye bu sürece nasıl hazırlanıyor?

Şöyle yapıyor Türkiye: Mesela, karbon kredisi danışmanlığı yapan firmalara bir de ÇED lisansı danışmanlığı veriliyor. Yani kuzular kurtlara teslim ediliyor. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, bu alandaki en büyük sendikasyon kredilerini düzenleyen banka, en büyük kredileri dağıtan banka. 2009 yılında 80 karbon kredisi projesinin 72'sini tek başına HES'lere vermiş. Yine aynı banka, 2010 yılında 36 karbon kredisi projesinin 31'ini HES'lere vermiş. Oysa Türkiye şu anda, 2011 itibarıyla henüz sadece gönüllü piyasalarda işlem yapabiliyor. Kyoto'yu geç imzaladığımız için, ancak 2012'de bütün yüklenimlerimiz ve haklarımızla dünyada ticaret yapabileceğiz, Kyoto'ya göre.

Peki, TÜSİAD ne diyor? Aslında TÜSİAD bütün bu anlattıklarımı çok iyi biliyor ve doğruları söylüyor; sistem açısından, sistemin kendi rasyonalitesi açısından doğruları söylüyor. Diyor ki, "Biz bugüne kadar enerji üretmeyi bilmiyormuşuz. Çünkü Türkiye'de enerji ihtiyacı ne kadarsa biz onu ürettik. Enerji böyle üretilmez. İhtiyacın çok üstünde enerji üretimi yapmak gerekir."

Enerjinin piyasalaşması tam da böyle bir şeydir, enerjinin metalaşması tam da böyle bir şeydir; ihtiyacın çok ötesine geçersiniz. Artık enerjiyi bir kullanım değeri gibi değil, bir değişim değeri, bir piyasa malı gibi üretiyorsunuzdur. Sizin için enerjinin kalitesinden daha önemli olan, enerjiyi hangi büyük miktarlarda ürettiğinizdir. Rekabetinizi de ancak böyle güçlendirebilirsiniz. Başka firmalarla rekabet edebilirliğinizi de ancak montanı genişleterek, üretim hacminizi büyüterek sağlayabilirsiniz. Dolayısıyla, bugün Türkiye'de, Karadeniz'de hızlanan, Doğu Anadolu'da yapılan pek çok HES ve barajda, elektrik üretimi amacıyla yapıldığı söylenen pek çok barajda topluma şu söyleniyor: "Elektrik ihtiyacımız var, enerji ihtiyacımız var." TÜSİAD böyle demiyor ama ve doğruyu TÜSİAD biliyor aslında, doğruyu TÜSİAD söylüyor.

Bir alıntı: “Dağlarımızı düzledik, ormanlarımızı tıraşladık, nehirlerimizin yollarını aradık, şehirlerimizi kaydırdık. Tüm bunlar sizin için, şirketleriniz için, kazan-kazan süreçleriniz için; burada, Filipinler’de daha ucuz üretim yapabilmeniz, daha çok kâr edebilmeniz için.” 1998 yılında Fortune dergisine verilen bir reklam bu. İmza, Devlet Başkanı. Bu reklamı Filipinler Devlet Başkanı imzasıyla Fortune dergisine koymuşlardı. Bu, birebir tercümesidir, orada gördüğüm kısa metnin birebir tercümesidir.

Türkiye hemen hemen böyle bir durumda. Aslında bütün dünya ülkeleri şu anda aynı durumda. Yalnız değiliz o bakımdan.

Peki, yanlış olan, suçlu olan mühendislik mi, yenilenebilir enerji mi? Kesinlikle değil sevgili dostlar. Yanlış olan o değil. Önemli olan, yenilenebilir enerjinin hangi toplumsal koşullar altında üretildiğidir. Ben ona bakıyorum. Yanlış olan, yenilenebilir enerjinin bir değişim değeri olarak üretilmesidir, bir piyasa malı olarak üretilmesidir. Yoksa, başka bir dünyada, başka bir toplumda kesinlikle ben de yenilenebilir enerjiyi savunurdum. Ama rekabet denilen olgu, bu alanı piyasaya açtığınızda, kârlı olduğu görüldüğü anda binlerce, on binlerce şirketin yatırım yapmak için üşüşmesi sonucunda doğanın geri dönüşsüz bir şekilde tüketilmesine yol açıyor yenilenebilir enerji, eğer piyasa malı olursa. Dolayısıyla, ikisi arasında bir ayırım yapmak lazım. Piyasa için üretilen enerji ile toplumların gerçekten ihtiyaçlarını gidermek için üretilen enerji aynı şey değildir.

Çelişki kırsala yayılınca, emek-sermaye çelişmesini aşmak için, biliyorsunuz, 1970’lerden beri sosyal diyalog gündemimizdeydi. Bununla ilgili çok hoş bir anekdot var, onu da aktarmak istiyorum.

Kaç dakikam var üstadım?

BAŞKAN- 5 dakika.

Dr. GAYE YILMAZ- Pazarlık yapalım, 10 olsun. Peki, anlatmayacağım, vazgeçtim. Güzel bir şey anlatacaktım, ama kalsın.

Sosyal diyalogu, emek-sermaye çelişkisini aşmak için gündeme getirmişlerdi. Toplum-sermaye çelişkisini; yani bugün Karadeniz’de, Doğu Anadolu’da, İç Anadolu’da, Akdeniz’de yaşanan, doğalarını, yaşadıkları ortamı korumak için, savunmak için ayaklanan insanlar için, ben, toplum-sermaye çelişkisi diyorum; bu çelişkiyi aşmak için katılımcı demokrasi ya da namı diğer ÇED süreçlerini icat ettiler. Ben katılıyorum, sen katılırsın, o katılır; biz katılırız, sizler katılırsınız, onlar kâr eder. Tam anlamıyla böyle bir süreç katılımcı demokrasi süreçleri.

Halk katılımı merdiveni benim keşfim değil; Sherry R. Arnstein, saygıyla anıyorum kendisini, onun çok önemli bir çalışması. O da benim gibi eleştirel bakan bir düşünür. 1969’da bu merdiveni geliştiriyor ve çözüyor, katılımcı demokrasi merdiveninin aslında ne olduğunu çözüyor. Adımlar; manipülasyon, terapi, bilgilendirme, istişare, ÇED, yatıştırma, ortaklık, yetki devri, yurttaşlık denetimi. Yedi basamaklı bir merdiven.

Basamakların en altında, yerel halk belli bir şeye karşı çıkıyor, muhalefet ediyor, “istemezük” diyor. Katılımcı demokrasi merdiveninin hedefi, yedinci basamağa çıkıldığında, tabanda “istemem” dediği şeyi destekler duruma getirmek toplumu. Bu yedi basamak bunu sağlıyor.

ÇED süreçleri de bu yedi basamaklı sürecin bir parçası sadece. Ama ÇED süreçleri bile, şu anda eleştiriyorum, ama o bile tarih olabilir. Neden? Çünkü 1988 yılında imzalanan MIGA, Çok Taraflı Yatırımları Garanti Sözleşmesinin çerçevesi genişletildi. Bunu Dünya Bankası yaptı. 2009 yılında Dünya Bankasında gündeme geldi, 2010 yılında MIGA’da onaylandı, 2011 Kasımında Türkiye bunu Resmi Gazete’de ilan etti. Çerçeve inanılmaz genişletildi; artık sadece belli bazı yabancı yatırımlar değil, bütün yatırımlar MIGA çerçevesinde

güvenceye alındı. Neye karşı; tüm gayrı ticari risklere karşı. Gayrı ticari risk nedir sevgili dostlar; toplumsal kalkışmalar, direnişler, grevler, isyanlar, üretimi yavaşlatan her türlü çaba gayrı ticari risktir. Devlet, şu anda bütün devletler MIGA çerçevesinde buna güvence sağladılar, “Böyle bir durum olursa, biz şiddet göstererek bastıracağız, bastıramazsak size tazminat ödeyeceğiz” dediler. Kasım ayında, bu ayın başında Resmi Gazete’de yayınlandı. Ne yazık ki, bundan sonraki riskimiz gerçekten çok büyük.

Tarihi ve doğal kaynakları korumak mı böyle bir süreçte; yoksa kurtarmak mı?

Su varlıkları borulara hapsedilip, kilometrelerce uzağa taşınırken, kültür varlıkları (Allianoi gibi) sulara gömülürken, 1600 yaşındaki Sümela Manastırı’na bile kaçak betonarme katlar eklenirken, Hasankeyf’in bile taşınması gündemdeyken, tarih, emek ve doğal kaynaklar korunabilir mi, ne kadar korunabilir?

Çok teşekkür ediyorum.

BAŞKAN- Biz teşekkür ediyoruz.

Arkadaşlar; soru var mı?Buyurun.

REFİK TİRYAKİ (EPDK)- Konuşmacıya teşekkür ediyorum konuşmaları için. Gerçekten etkileyici bir konuşma. Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu’ndan katılıyorum, bunu da söyleyeyim.

Bir cümle sarf ettiler, bu konuyu sormak istiyorum. Piyasa için üretilen enerji ile toplumun ihtiyacı için üretilen enerjinin birbirinden farklı olduğunu söylediler. Piyasa için üretilen enerji demek, aslında piyasa mekanizması içerisinde toplumun ihtiyacı olduğu varsayılan enerji demektir. Toplumun ihtiyacı olan enerjiyi, kendi ikinci cümlelerindeki toplumun ihtiyacı olan enerjiyi kim tayin edecek? Onu merak ettim, onu sormak istedim. Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Hemen yanıt verebilirsiniz Gaye hanım.

Dr. GAYE YILMAZ- Ben, kullanım değerleri ve değişim değerleri diye de zaten bir ayrım yaptım. Piyasa için yapılan üretim değişim değeri üretimidir, toplumun ihtiyaçları için yapılan üretim kullanım değeri üretimidir. Nitekim, 1990’lı yıllara kadar Türkiye’de enerji üretimi bir kullanım değeri olarak üretiliyordu. Aynen TÜSİAD’ın söylediği gibi, “Biz yanlış yapmışız” dediği gibi; ihtiyaç kadar üretiliyordu. İhtiyaç ne kadarsa, o kadardı. O dönemlerde de hidroelektrik santraller vardı. Hidroelektrik santral bugünün keşfi değil, çok eski bir keşif, çok eskiden beri biliniyor. Rüzgar enerjisi de aynı şekilde. Yani 1950’lerde bile rüzgar enerjisi, güneş enerjisi biliniyordu ve savunuyorduk bunları, hatırlıyorum. Ama o dönemlerde kullanım değeri olarak üretiliyordu, toplumun ihtiyacını karşılamak için üretiliyordu.

Biraz daha açacak olursam, şunu demek istiyorum: Mesela, Irak’a atılan bombalar. Bu, toplumların ihtiyacı değildir. Bunu kastediyorum. Mesela, markete girersiniz, alışveriş yaparsınız. Gıda maddesi en temel ihtiyaçtır, değil mi? Ama birer metadır onlar, piyasa için üretilir. Marketten bir ürün alıp baktığınızda, üzerinde bir son kullanım tarihi yazar ve o tarih geçtiğinde imha ederler. Ama aynı anda dünyada her gün on binlerce bebek ölürken bu yapılır. Yani paylaşımaya dayalı bir sistem yoktur. Bu sistem aşırı üretime endekslidir; insanların, toplumların ihtiyacına değil. Öyle ki, sizin, “Aslında ihtiyacı karşılıyor bu üretimlerin hepsi” dediğiniz üretilere sadece parası olanlar ulaşabiliyor, parası olmayanlar zaten ulaşamıyor.

Aradaki ayrım tam olarak bu. Umarım yanıtlayabilmişimdir.

BAŞKAN- Buyurun.

REFİK TİRYAKİ- Çok kısaca şunu söyleyeceğim: Enerji konusundaki tartışmalara girmeyeceğim. O başka, gerekirse dışarıda

tartırırız. Ama sorun řu: Enerji için, “Toplumun ihtiyacı olan şeyi üretireceğiz” diyorsanız eğer, 1990’lara kadar olan süreci de örnek veriyorsanız, ben size üç tane şey sayarım. Birisi Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu raporu, birisi Sayıştay raporu, birisi Başbakanlık raporu. Bu ülkenin insanları toplumun ihtiyacı için üretilen enerjiye ne kadar para ödüyorlar, yap-işlet, yap-işlet-devret, işletme hakkı devirleri nedeniyle, bunu hatırlamak gerekir. Dolayısıyla, toplumun ihtiyacını tayin edici mekanizmaları netleştirmedığımız sürece, toplumun ihtiyacının ne olduğu her zaman tartışmalıdır.

Dr. GAYE YILMAZ- Yine beni çok doğrulayan bir şey söylediniz. İkisi arasında fark olduğu şuradan belli: 90’larda sayısı sadece 200 iken hidroelektrik santrallerin; bugün projelendirilmiş, lisansı verilmiş hidroelektrik santrallerin sayısı niye 3 bine çıktı? Aradaki fark yine de görünmüyor mu?

Evet, para ödüyorduk. Herkes diyor ki, “Ama biz eskiden de suya para ödüyorduk, enerjiye para ödüyorduk; değişen ne?” Değişen, aşırı üretim. Değişen, toplumların ihtiyacının çok üzerinde bir üretim.

BAŞKAN- Eskiden de ödüyorduk, ama çok eskiden ödemiorduk arkadaşlar.

Dr. GAYE YILMAZ- Ben çocukken o da yoktu.

REFİK TİRYAKİ- Çok eskiden elektrik yoktu bu ülkede.

Dr. GAYE YILMAZ- Sizinle benim anlaşmam mümkün değil. Dünyaya çok zıt iki noktadan bakıyoruz. Ne siz beni ikna etmeye çabalayın, ne ben sizi ikna etmeye çabalayayım. Ben dünyaya insanlıktan, emekten yana bakıyorum, şirketlerden dolayı değil.

BAŞKAN- Buyurunuz efendim.

MYCLE SCHNEIDER- Çok teşekkürler. Adım Mycle Schneider, Uluslararası Nükleer Politik Kurumu'nda çalışıyorum, Paris'ten katılıyorum. Avrupa Birliği içerisinde ve dünyadaki en zengin ülkelerde yeni bir kısaltmamız var, burada EWD deniliyor. Bu, borca erişim anlamına geliyor. Biz, en zengin ülkeler olarak, insanlara yeterli ısınma, yeterli sağlık ve benzeri basit ihtiyaçları karşılayamayacak durumda oluyoruz bazen. Bunu söylüyorum; çünkü bu konuda çok tartışmalar oldu burada ve enerji tedariki konusunda çok tartışmalar oldu burada. Kilovat/saat enerjiden bahsedildi, petrol varilinden bahsedildi vesaire. Eğer Avrupa Birliği'nde insanların neye ihtiyaç duyduğunu merak ediyorsanız, söyleyeyim; enerji hizmetleri. Siz, gazın metreküpünü yiyemezsiniz, bu size bir sıcaklık sağlamıyor kış mevsiminde, bu size ışık sağlamıyor, bu size elektrik sağlamıyor doğrudan. Ancak, burada bu enerjinin dönüşümü size bir değer katıyor, size bir katma değer sağlıyor. İki gündür bunu tartışıyoruz ve özellikle de bunların tedarik tarafından bahsediyoruz. Ancak, Türkiye'de ya da dünyanın başka bir yerinde bu insanlara, son kullanıcıya enerjiyi hizmet nasıl sağlayacağımızdan bahsetmiyoruz burada. Isıtma ve soğutmadan, elektrikten, iletişimden, ulaşımdan bahsetmiyoruz temel anlamda.

Ben de şunu merak ediyorum: Türkiye, Avrupa Birliği'yle aynı hatayı yapmak üzere mi acaba?

BAŞKAN- Teşekkürler.

Lütfen soruyu Türkçe yanıtlayınız Sayın Yılmaz; çünkü çeviri yapılıyor, arkadaşlar da dinlesinler. Buyurun.

Dr. GAYE YILMAZ- Teşekkür ederim soru için.

Evet, ısınma, sağlık, temel ihtiyaçlar, pek çok alanda enerjiye ihtiyacımız var. Ama farkındaysanız, ben bir sistem eleştirisi yaptım sunuşumda, kökten bir sistem eleştirisiydi bu, anti-kapitalist bir

sunumdu. Dolayısıyla, şunu sormak istiyorum: İnsanların ısınma konusunda, sağlık konusunda enerjiye ihtiyacı var elbette, bunların hiçbirini reddetmiyorum. Bir de şunu düşünün: Tek tek evlerde yaşıyoruz, her birimiz için ayrı ısıtma ihtiyacı, her birimiz için ayrı çamaşır makinesi, bulaşık makinesi, bağımsız evler vesaire. Şu olamaz mıydı: Kolektif yaşamlar, kolektif ısınmalar, tek bir çamaşır makinesinin 30 aile tarafından değişimli kullanılması. Bunların hepsi mümkünken, kapitalist sistemin işine gelmeyecek şeylerdir bu söylediklerim. Çünkü bunlar kapitalizme uymaz. Çünkü kapitalizmde birey olarak yaşamak, birey olarak tüketmek, birey olarak olabildiğince çok harcama yapmak zorundayız. Şirketler ancak böyle kâr ederler. Biz komün gibi yaşarsak böyle bir kâr olmaz.

Benim kastettiğim asıl bunlardı. Yoksa, doğru söylüyorsunuz. Ben asla ilkelliğe dönelim demiyorum, asla enerji ihtiyacı diye bir ihtiyaç yok demiyorum. Kesinlikle böyle bir şey değil söylediğim. Ama ben başka türlü bir yaşamın da olabileceğini göstermeye çalışıyorum.

BAŞKAN- Teşekkür ediyoruz. Arkadaşlar, bir saniye. Süremizi çok aştık. Sizin sorunuz var, oradan bir genç arkadaşımın da sorusu var. Mustafa Sönmez'den sonraya ayıralım bu konuyu; çünkü zaman çok ilerledi. İkisini birleştirelim, zamanını çalmayalım sunucu arkadaşımızın. Buyurun efendim. Kusura bakmayın, zaman kısıtlılığı nedeniyle böyle bir düzenleme yapmak durumundayız. Ama soru hakkınız saklı yine, zaman kalırsa soracaksınız. Şimdiki konuşmacımız Sayın Sönmez, buyurun.

MUSTAFA SÖNMEZ- Teşekkür ederim. Ben bu tartışmaya küçük bir katkıda bulunmak istiyorum. İletişim ihtiyacını hatırlayın, telefonu. Bu da bir ihtiyaç, değil mi; toplumsal bir ihtiyaç. Yakın zamana kadar bunu sabit telefonla sağlıyorduk. Sonra mobil telefonlar çıktı. Bu da iyi, bu da güzel. Peki, mobil telefonu ihtiyacın ötesinde nasıl kullanıyoruz, nasıl tüketmeye kışkırtıyoruz? Üç firmanın, dört firmanın sabah akşam, “Şu paketi kullanın” diye yaptığı reklamları, küçücük çocuklara muhtelif mesaj paketleri sunması ve sürekli bir iletişim abartısı, iletişimi kışkırtma, tüketme üzerine sürekli bir teşviki düşünün ve cepten eskiden 10 lira, 20 lira çıkarken iletişim için, şimdi herkesin cebinden 100 lira çıkıyor. Bu çok net bir örnektir. İletişim de bir ihtiyaçtır; ama kışkırtılmış iletişim diye bir şey var. Bu da kapitalizmin ortaya çıkardığı bir şeydir. Yani enerji de tabii ki toplumsal bir ihtiyaçtır; ama bir de kışkırtılmış enerji tüketimi diye bir şey var. Yani kapitalizm her şeyi doğallığından çıkarıp, kışkırtarak, onun üstünden para kazanmaya çalışıyor. Hayatımıza bu perspektiften bakarsanız, bu kışkırtmaların hepsini görürsünüz. Burada insani olan tutum, bunları doğalına çekmektir.

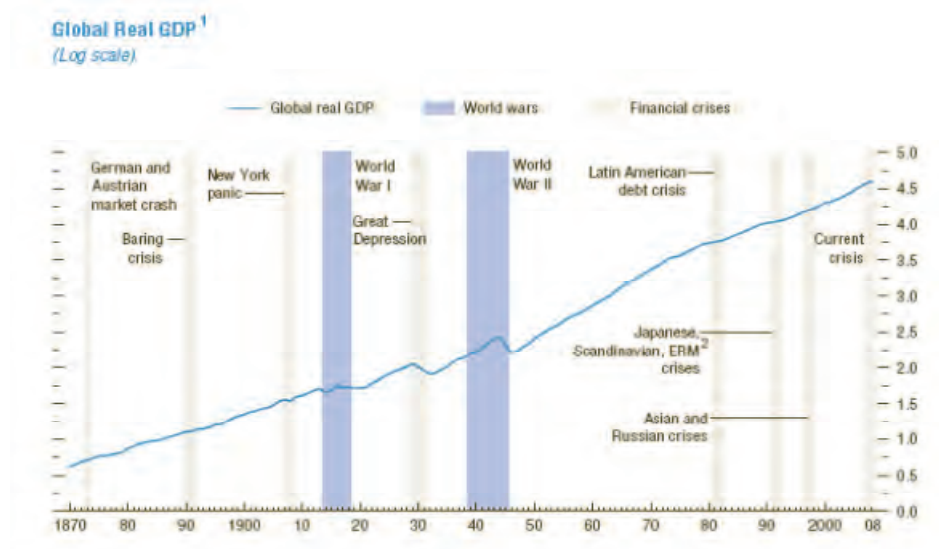
BAŞKAN- Mustafa Bey, bir şey anımsatacağım size. Bunu siz 2011 Ekim ayında hazırlamışsınız, şimdi 2011 Kasımındayız; o aradaki değişimleri, boşlukları da atlamayın lütfen. Bakın, her an hakkınızda bir şey kararı almış olabilirler.

MUSTAFA SÖNMEZ- Doğru, tarih farkını atlamayayım. Yok, yok, haklı; çünkü ekimden kasıma gerçekten çok önemli şeyler oldu dünyada. Ben biraz oturumun başlığına uygun bir sunum yapma niyetindeyim; enerji belki bunun çok arka planında kalacak. Yani bu kürede ne olup bitiyor, bu dünyada neler olup bitiyor, bölgede neler olup bitiyor, onlara biraz değinmek istiyorum. Çünkü önemli şeyler olup bitiyor ve şimdiye kadar kurgulanmış olan enerji politikaları, enerji stratejileri bir eski setup’a ait olabilir. O açıdan, dünyada ve bölgelerde neler olup bittiğini bir hatırlayarak, şimdiye kadar enerji politikaları ve stratejileri üstüne söylediklerimizin yerli yerinde durup

durmadığını, doğru yere oturup oturmadığını da test etmek durumundayız. Onun için, şöyle bir geriye çekilip, şu alemden neler oldu, bölgelerde neler oluyor, onu bir hatırlamamızda fayda var.

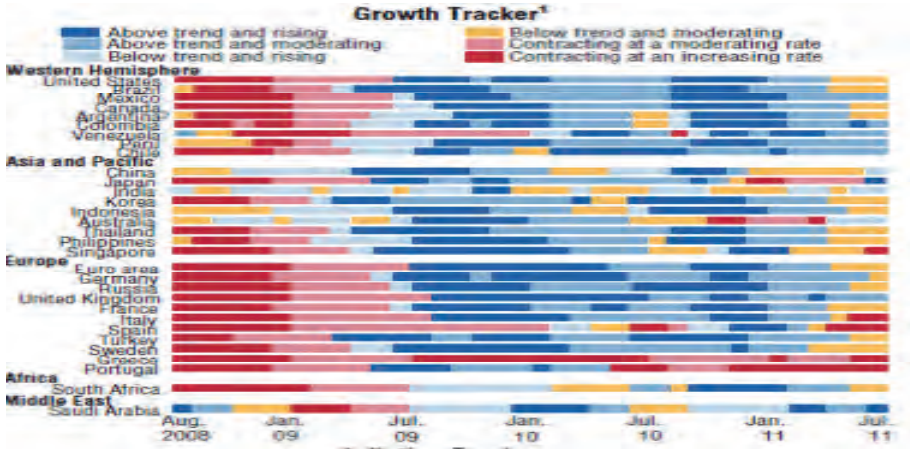
Bu, 100 yıllık bir hadise. Bu 100 yıl içerisinde şahit olduğumuz bir şey var, o da şu: Dünya ekonomisi, aşağıdaki grafikte (Grafik 1) gördüğünüz gibi, büyüyor. Yani kapitalizm gelişiyor, dünya gelişiyor; her gün daha fazla mal ve hizmet üretiliyor. Dünya nüfusu artıyor, onunla beraber mal ve hizmet üretimi de artıyor. Bir gelişme, büyüme trendi var. Fakat bu çok öyle sulh içinde olmuyor, inişsiz çıkışsız olmuyor, dönem dönem krizler yaşıyor dünya ekonomisi. İşte bu çizgiler de bu krizleri gösteriyor. Bunların içerisinde şu gördüğünüz iki koyu çizgi de en büyük krizler. Bunlardan birisi Birinci Dünya Savaşı'yla sonuçlandı, ikincisi de İkinci Dünya Savaşı'yla sonuçlandı. Yani bu krizler zaman zaman, maalesef, insanlık trajedilerini, milyonların ölümünü getiren savaşlarla sonuçlandı ve kapitalizm yoluna öyle devam etti.

Grafik 1:

Bakın, İkinci Dünya Savaşı'ndan 1980'lere kadar çok fazla bir kriz görmüyoruz. Yani bir şey dönemi var orada, kapitalizmin krizsiz büyüme dönemi var. Ama 80 sonrası, gördüğümüz gibi, sıklaşmaya başlıyor krizler. Bunlar belki bölgesel; yani Asya krizi, Rusya krizi, Meksika krizi, Latin Amerika krizi; Türkiye'yi bu süreç içerisinde 12 Eylül'e getiren 80 krizi, arkasından yaşadığı 94 krizi, yakın zamanlarda yaşadığı 2001 krizi. Bunlar bölgesel düzeylerde yaşanırken, 2007, 2008'de kapitalizmin bizzat merkezinde, Amerika'da patladı finans krizi ve orayla sınırlı kalmadı, oradan bütün dünyaya yayıldı. Nasıl yayıldı?

Grafik 2:

Bu grafikteki (Grafik 2) renkler şunu anlatıyor bize 2008 Ağustosundan bu yana: Kırmızılar ve sarılar kriz halini anlatıyor. Koyu kırmızı en dip daralmaları anlatıyor, sarılar henüz bu yangına yakalanmamış olan rengi temsil ediyor. Giderek renk açıldığında, mavi ve koyu mavi olduğunda toparlanma ve büyüme demek oluyor bu.

Baktığımızda, küresel olarak ne yaşanmış; Amerika Birleşik Devletlerinde başlamış olan kriz bütün Batı Avrupa'ya ve finansın hakim olduğu diğer coğrafyalara yayıldıktan sonra, dünya

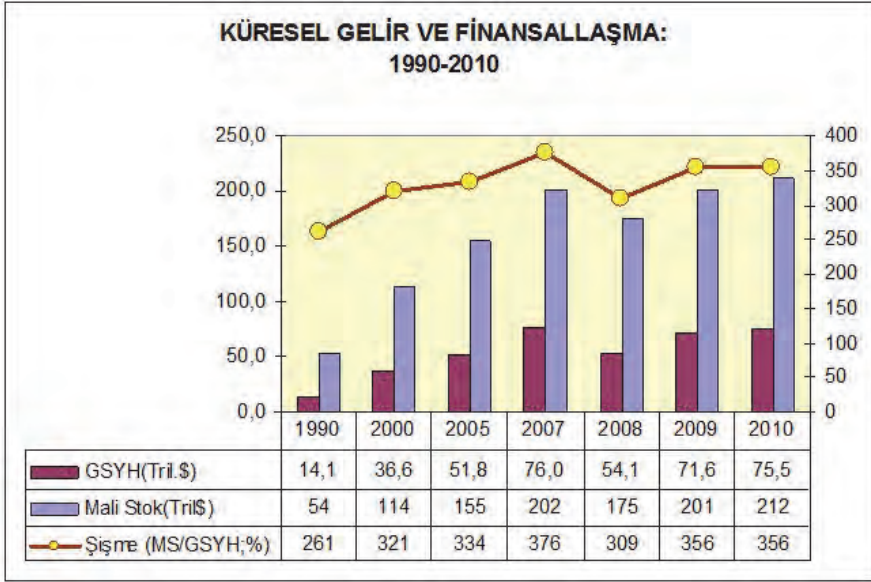
işbölümünde daha çok sanayi rolünün verildiği muhtelif yükselen ülkeleri, tedarikçi ülkeleri de kapsamış. Yani 2009'a kadar, gördüğünüz gibi, dünya ekonomisinde bu krizden şöyle ya da böyle etkilenmemiş hiçbir coğrafya yok.

Sonra 2010 yılında yaşananlara geliyoruz. 2009 yılını hatırlayın, bu kriz patladığında hükümetler devreye girdi. Her ülkenin sermayedarları, finansörleri, bu krizden kendi başlarına kurtulamayacaklarını anlayınca hükümetleri göreve çağırdılar. Güya bunlar piyasacıydı, piyasa her şeye kadirdi, aslında her şeyi piyasaya bırakmak gerekirdi, piyasa kötülerini iyilerden ayıklardı. Ama öyle olmadı; Bütün o piyasa edebiyatı yerle yeksan oldu, hiç de söylendiği gibi olmadığı anlaşıldı ve sermayedarlar, finansörler doğrudan devletlerine gittiler. Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası, bu yangını söndürmek için bütün muslukları açtı, bütçe kaynaklarını açtı. Aynı şey İngiltere'de oldu, Fransa'da oldu, Güney Avrupa ülkelerinde oldu. Türkiye'de de oldu. Yani kriz anında yapılan ilk şey, devlete gitmek; devletin, bütçe kaynakları ve merkez bankası kaynaklarını kullanarak krizi yatıştırmak, söndürmek için müdahale etmesini sağlamak. Nitekim, bu yapıldı. Yapılınca, 2010 yılında tekrar hafiften bir toparlanma başladı. İşte bu maviler onu gösteriyor. Ne zamana kadar; 2011'in başlarında bazı ülkeler tekrar sararmaya, kızarmaya başlayınca kadar. Gördüğünüz gibi, 2011'in ortalarında böyle mavide kalan pek az. Bazı Latin Amerika ülkeleri, biraz Çin, Hindistan falan; onlar mavide kalırken, diğer ülkeler tekrar sarıya ve kırmızıya doğru ilerliyorlar. Yani dünya ekonomisi bu krizi henüz aşabilmiş değil; tersine, günbegün yaşanan gelişmeler bir ikinci dip ihtimalinin, ikinci bir dibe vuruşun muhtemel olduğunu bize gösteriyor.

Burada krizin nedenlerinden bahsetmeyeceğim, ama çılgınlıktan bahsedeceğim.

Grafik 3:

**BALONLAŞMA YENİDEN.
1990'DA MİLLİ GELİRİN YÜZDE 261'İ ORANINDAKİ MALİ
STOK, KÜRESEL KRİZ ÖNCESİ 2007'DE YÜZDE 376'YA
ÇIKMIŞTI. 2008'DE ANCAK YÜZDE 309'A DÜŞTÜ,
ARDINDAN YÜKSELDİ**

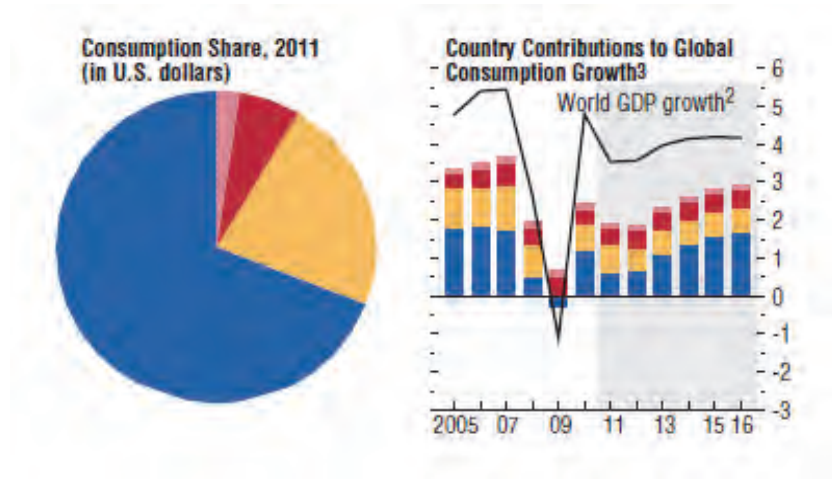

Şu bordo renk aslında son 20 yılda dünya ekonomisindeki reel üretimi anlatıyor, yani milli gelir böyle büyüyor diye. O mavi sütunlar da bu reel üretime karşı, bu iş nasıl kağıtlaştırılıyor, finansallaştırılıyor, kağıda tahvil edilip, bir balon şeklinde dünyada sirküle ediyor, kağıt üstünden nasıl bir finansallaşma ve çılgınlık hali söz konusu edilmiş, onu gösteriyor. Reel üretimin 1990 da bile yüzde 261 üstünde bir mali stok var; yani kağıda dönüştürülmüş, senede, tahvile vesaireye dönüştürülmüş bir hacim var. Bu, 2008 yılında bu krizle beraber biraz geriliyor; ama bu finansallaşma, bu balonlaşma hâlâ çok ciddi boyutta. Çünkü sermayenin özellikle merkez ülkelerdeki kısmı artık sanayiyle falan uğraşmıyor; mesela silah sanayisiyle uğraşıyorlar, kâr oranı

yüksek sektörler olarak ya da Almanya’da olduğu gibi, katma değerin yüksek olduğu sanayileri kendilerinde tutuyorlar. Sanayinin daha katma değer ağırlıklı tasarım kısmını kendilerinde tutuyorlar; emek yoğun kısımlarını Asya’ya, Türkiye’ye, Latin Amerika’ya, bu bölgelere aktarmış durumdadır. Peki, kendileri ne yapıyorlar? Kendileri bu kâr oranı yüksek olabilecek sektörleri seçiyorlar. Bunlar birtakım hizmet sektörleri olabilir, ama ağırlıkla da böyle finans işleriyle bu kârı elde ediyorlar ve finanstaki para kazanabilmek için de her tür sahtekarlık derecesine varacak, adına finans mühendisliği denilen yolla, büyük finans kurumları, fonlar, oradan hayatlarını devam ettirmeye çalışıyorlar. Yani bu onların aslında vazgeçemedikleri bir şey. Hayatlarını sürdürebilmeleri için finansallaşma, finansal balonlar yaratma, spekülasyonlar yaratma yoluna gidiyorlar. Bunların üstünden sermaye birikimi devam ediyor. Ama edemedi, sonunda 2008 yılında patladı, epey bir hasar verdi. Fakat ondan vazgeçemiyorlar da, ondan geri dönüş de söz konusu olamıyor; hâlâ birtakım başka araçlar, yollar bularak bu finansal balonlaşma devam ediyor.

Grafik 4:

DÜNYA TÜKETİMİNİN ÜÇTE İKİSİ MERKEZ ÜLKELERİN

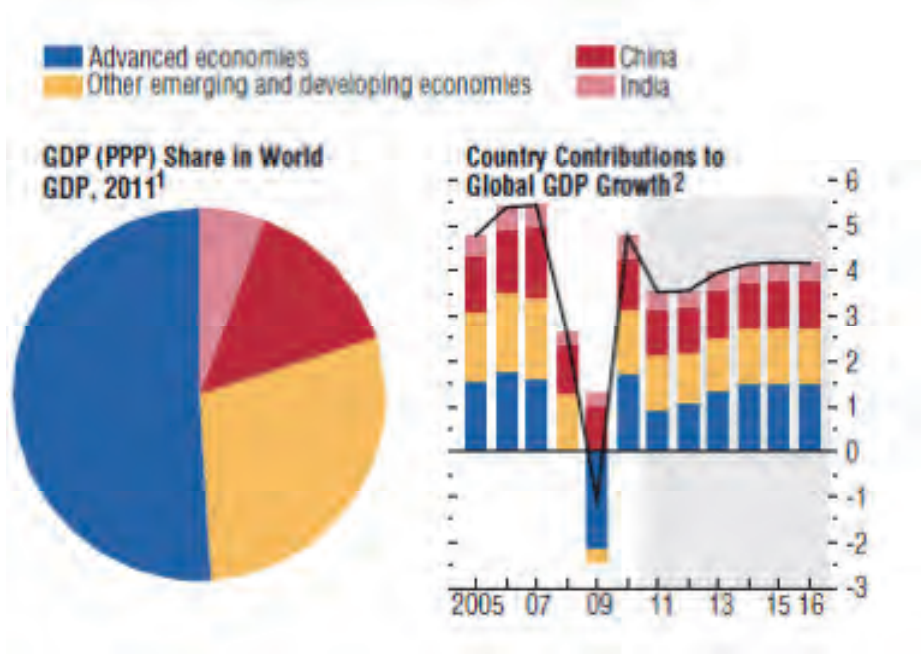

Burada (Grafik 4) ne görüyoruz; dünya nüfusunun yüzde 15'ini oluşturan merkez ülkeler, dünya hasılasının yüzde 52'sini üretiyorlar. Böyle bir dünya var. Ama bu üretime karşılık, dünya tüketiminin de üçte ikisini kontrol ediyor merkez ülkeler ve bakın, krizle beraber nasıl bir daralma söz konusu oldu. 2007 yılında dünya ekonomisi yüzde 5.4 büyürken, 2008'de 2.8'e düştü bu; 2009'da, o dip yapılan yerde büyüme değil, küçülmeyle tanıştı dünya. 2010 yılında toparlandı. 2011 yılında, yüzde 4 büyür gibi bir projeksiyon yaptı IMF, ama bunun gerçekleşmesi galiba mümkün olmayacak. Şimdi yeni baştan bunlar gözden geçiriliyor. Özellikle merkez ülkelerde, yani Amerika Birleşik Devletlerinde, Euro alanında daha düşük büyümeler söz konusu. Hatta burada yüzde 1.6 görünen Euro alanının büyümesini 0.5'e düşürdüler geçen hafta. Yani bu bile gerçekleşmeyecek, ikinci bir dibe doğru yol alıyor dünya.

Merkez ülkelerin durumunu grafikte görüyorsunuz. 2007'den 2008'e yavaşlama, 2009'da daralma, 2010'da biraz toparlanma, ama 2011'de tekrar bir aşağı doğru gidiş söz konusu. Burada ne görüyoruz; bütün bu süreçle beraber, arada bir toparlanma iddialarına rağmen, bir türlü yatırım iklimine geçemiyor dünya. Yatırım, genişletilmiş yeniden üretim demek; ki sermaye birikiminin devamının olup olmadığını esas buradan anlarız. Buradan görüyoruz ki, yatırımda bir türlü katar yeniden yoluna koyulamıyor.

Grafik 5:

**BÜYÜME YÜKSELEN ÜLKELERDE
KRİZDE DÜNYA HASILASINDA ÇİN, HİNDİSTAN VE
DİĞER YÜKSELEN ÜLKE PAYLARI ARTTI**

Buna karşılık, yani bu merkez ülkelerde, Amerika Birleşik Devletleri'nde, Avrupa'da, Avrupa'nın özellikle gelişmiş merkez ülkelerinde, Japonya'da yaşanan bu küresel krize, daralmaya karşılık; dünyanın diğer bölgelerinde, özellikle Asya'da, Çin, Hindistan, bunlar bu krizin sarsıntısını çabuk açıp, hatta kriz koşullarını fırsata çevirerek, yüksek büyüme gerçekleştiren yeni güçler olarak ortaya çıkıyorlar. Bu yükselen ülkeler dediğimiz ülkeler -tabii, bunların içinde yükselemeyen, çevre olarak kalmış ülkeler de var- dünya nüfusunun yüzde 85'ini oluşturuyorlar; ama dünya hasılasında yüzde 48'e yakın bir payları var.

Burada dikkat çekmek istediğim, yükselen yeni güçler. Çünkü şimdiye kadar dünya hakimi Amerika Birleşik Devletleri; diğer güçler ise Avrupa ve Japonya'ydı. Ama yavaş yavaş dünyada böyle bir yeni emperyal güç yükselişi var. Bunların arasında Çin, Hindistan, Rusya ve Brezilya, bildiğiniz gibi, bir araya gelerek, BRIC isimli bir blok oluşturdular ve bu yaşanan konjonktürde ufak tefek yaralar almalarına rağmen, biraz daha kuyruğu dik tutan, sermaye birikimine devam eden ve dünya güç dengelerinde sözü geçmeye başlayan blok şimdi bu BRIC bloğu.

YÜKSEK BÜYÜME, YÜKSEK CARİ AÇIK

Dış kaynakla büyüyen ekonomi, dış kaynak çekmek için döviz kurunu düşük tuttukça ithalatı, dolayısıyla cari açığı patlattı.

CARİ AÇIK SÜPER LİĞİ: 13 ÜLKE					
2011.Milyon \$, %					
Ülkeler	Cari Açık	Pay,%	2011 GSYİH	Pay,%	Cari Açık/ GSYİH,%
1. Yunanistan	27.544	2,6	310.365	1	9
2. Türkiye	70.711	6,8	797.605	2,6	8,9
3. Portekiz	18.981	1,8	236.146	0,8	8
4. Polonya	24.300	2,3	497.976	1,6	4,9
5. İtalya	91.436	8,8	2.181.362	7,1	4,2
6. ABD	567.897	54,4	15.227.074	49,9	3,7
7. Çek C	6.796	0,7	218.363	0,7	3,1
8. İspanya	45.184	4,3	1.484.708	4,9	3
9. Fransa	76.051	7,3	2.750.708	9	2,8
10. Kanada	45.447	4,4	1.737.268	5,7	2,6
11. İngiltere	36.710	3,5	2.471.883	8,1	1,5
12. Meksika	15.578	1,5	1.167.124	3,8	1,3
13. Avustralya	16.900	1,6	1.448.154	4,7	1,2
13 Ülke	1.043.535	100	30.528.736	100	3,4

Bir de dünyada şöyle bir ayrım var: Dünyanın bir kısmı döviz biriktiriyor, cari fazla veriyor; dünyanın bir kısmı ise cari açık veriyor ve bu fazlayı kullanıyor. Bu sınıflamaya baktığınızda, miktar olarak en büyük cari açığı Amerika Birleşik Devletleri veriyor. Amerika'nın ihracatı ithalatını yakalayamıyor, diğer döviz kazandırıcı faaliyetleri

de öyle; cari açık veriyor. Bu cari açıklarını karşılamak için de dış kaynak kullanıyor ve bu dış kaynak ağırlıkla Çin'den geliyor. Yani Çin, en önemli cari fazlası olan ülkelerden biri. Diğer cari fazlası olan ülkeler ise Almanya -Avrupa'da en büyük cari fazla üreten ülke konumunda, ihracatçı bir ülke çünkü- ve Japonya. Bu üç büyük ülke, döviz biriktirip, cari fazla yaratırken; Amerika Birleşik Devletleri, en ciddi cari açık veren ve bu üç ülkeden açıklarını kapatan ülke. İkinci sırada kim var; Türkiye var. Türkiye, Amerika Birleşik Devletlerinin hemen arkasından geliyor; yıllık cari açığı 78 milyar dolara ulaşan ve milli gelirine göre de yüzde 10.5'luk bir orana ulaşan, devasa cari açık veren bir ülke. Devamında, sırayla başka ülkeler, hem Avrupa'dan, hem Latin Amerika'dan ülkeler var. Ama dünyada da böyle bir tasnif söz konusu.

Biraz hızlanayım. Tabii, bu kriz istihdama da yansıdı, işsizlik giderek artmaya başladı.

Demin bahsettiğim gibi, özellikle 2009 yılında yaşanan finansal krize hükümetler müdahale etmeye kalkınca, maliye yapıları ciddi ölçüde sarsıldı; bütçeler açık vermeye başladı ve o açıkları finanse etmek için hükümetler borçlanmak zorunda kaldılar. Böylece kamu maliyeleri ciddi zaafılara uğradı. Bunların içinde en ciddi ölçüde kamu maliyesi sarsılmış ülkeler, Yunanistan ve hemen yanı başındaki İtalya. Ama onun hemen yakınındaki İspanya, Portekiz, İrlanda; bütün bu Güney Avrupa ülkeleri ciddi bütçe açıkları ve kamu borç yüküyle karşı karşıyalar ve bunu çevirememekten dolayı da ciddi bir sıkıntı içindeler. Dolayısıyla, Euro alanı dediğimiz, Avrupa Birliğinin 17 ülkeli bloğunun içerisinde şimdi çok ciddi bir çatlak oluştu. Bu Euro alanı ayakta kalabilir mi, bu ülkeler Euro içinde kalarak hayatlarına devam edebilirler mi; yoksa, Euro alanı ciddi bir yarıma, parçalanmayla mı karşı karşıya? Buradan da hareketle, ortada Avrupa Birliği diye bir şey kalır mı? Yani buradan eğer Avrupa Birliği diye bir şey kalmayacaksa, Avrupa yeniden tasarlanacaksa, o zaman, bugüne kadar tasarladığınız bütün enerji stratejileri, enerji politikaları,

bütün bunların hepsinin gözden geçirilmesi gerekiyor. Yani dünya böyle bir fay hattı üstünde, kırık fay hattı üstünde şu anda önemli zamanlar geçiriyor.

Demin bahsettiğim bu Güney Avrupa ülkeleri, borçlu ve dibe vurmuş ülkeler gibi görünüyorlar; ama öbür tarafta da bunlara bu borçları veren alacaklı Alman ve Fransız bankaları da ciddi risk altında. Yani sadece borçlular değil, alacaklılar da ciddi risk altında. Onlar da alacaklarını tahsil edemedikleri takdirde bütün zararlarını hükümetlerine tevdi edecekler ve o zaman da Almanya ve Fransa'nın kamu maliyesinde ciddi açıklar, ciddi sarsıntılar görebiliriz. Yani bu işte herkesin kaybetme riski var. Herkesin aynı gemide olması dedikleri şey bu olmalı. Sadece borçlunun uykusu kaçmıyor, alacaklının da uykusu kaçıyor.

Hülasa, Avrupa dediğimiz o coğrafya, Avrupa Birliği dediğimiz o blok, bugünlerde yaşanan ve hızlı bir şekilde de yayılan bu bir tür yangının sonunda çok ciddi değişimlere, yeni dizaynlara, belki de yeni bloklaşmalara gebe. Bunun farkında olmak gerekiyor.

Avrupa, benim kişisel tasnifime göre dört parçaya bölünüyor. Bunun bir parçasını Güney Avrupa ülkeleri; yani Euro alanı içerisinde olup, Euro'dan çok da kârlı çıkmayan ve bu kriz sürecinde Euro ayağına pranga gibi yapışmış olan Güney Avrupa ülkeleri oluşturuyor. Bunlar, demin saydım, Yunanistan, İspanya, Portekiz ve İtalya. Bunlar en büyükleri. Küçükler de var. Onlarla beraber, böyle Euro mağduru ülkeler var. Bunlar Euro'yla yeterince ihracat yapamıyorlar; buna karşılık, ithalatları artıyor ve cari açık veriyorlar; kamu maliyeleri ciddi sıkıntı içinde, bütçe açıkları büyüdü, kamu borç stokları büyüdü. Böyle bir Avrupa var.

Euro'nun mağrurları diyelim -diğerleri mağdursa, bunlar da mağrur- bu işten yararlanmış olanların başında Almanya var. Almanya, Euro'ya geçişle beraber cari fazla yarattı ve sistem içerisindeki

hakimiyetini pekiştirdi. Fransa, belli sorunları olmakla beraber, biraz ona yanaşıyor. Hollanda da Euro'dan dolayı kârlı çıkmış bir ülke. Belçika'nın yine sorunları var, ama diğerleri kadar değil. Avusturya ve Lüksemburg'u da bu gruba sokabiliriz. Eski sosyalist blok içerisinde sayılan Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, yani Polonya, Bulgaristan, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Romanya; bunlar Euro alanı içerisinde değiller, ama Avrupa'nın bir tür arka bahçesi durumundalar, dolayısıyla farklı bir Avrupa'yı oluşturuyorlar. Bir de hiç Euro alanına girmeyen Danimarka, İsveç, İngiltere var, biraz daha tuzu kuru kesimler. Bütün bu Euro kaosunun dışında kalmaktan belki de mutlular. Bir de hiçbir şekilde Avrupa Birliği'ne girmemiş Norveç ve İsviçre var. Yani şimdi ortada böyle dört başlık altında toplayacağımız bir Avrupa Birliği söz konusu.

Demin bahsettim, aslında Amerika Birleşik Devletleri ile bu BRIC ülkelerini kıyaslarken ortaya şu çıkıyor: BRIC ülkeleri, milli gelirlerini alt alta koyduğunuzda, yüzde 17'lik bir büyüklüğe şimdiden ulaşmış durumdalar ve dünya nüfusunun yüzde 42'sini temsil ediyorlar. Yavaş yavaş hem Avrupa, hem Amerika Birleşik Devletleri karşısında bir yükselen güç olarak dikkat çekiyorlar.

Bu, tabii, askeri harcamalara da yansıyor. Dünyada en ciddi askeri harcamayı, sistemin ağası sayılan Amerika Birleşik Devletleri yaparken, bu BRIC ülkeleri de silahlanmaktan geri durmuyorlar. Sadece son 15 yılı dikkate aldığınızda, BRIC'in silahlanma harcamaları 81 trilyon dolardan 229 trilyon dolara kadar çıkmış ve silahlanma harcamaları Amerika Birleşik Devletlerinin yüzde 20'si kadarken, şimdi yüzde 33'üne yaklaşmış. Yani dünyada bir de bu güç odaklarının sahip oldukları yeri korumak üzere hızla silahlanmaları gerçeğiyle karşı karşıyayız.

Türkiye'ye gelelim. Türkiye bu süreçte ne oldu? Türkiye, 2008 sonunda krize girdi. Çeyrekler itibarıyla bakarsak, 2009'un üç çeyreğinde ciddi ölçüde küçüldü; ama 2009'un sonlarına doğru

toparlanmaya başladı ve 2010 yılında yüzde 8.5 dolayında bir büyüme gerçekleştirdi, 2011 yılında da bu büyüme devam etti. Fakat Türkiye'deki büyümenin en önemli özelliklerinden birisi ithalata dayalı bir büyüme olması, ihracat gücünün son derece zayıf kalması. Dolayısıyla, bu bahsettiğimiz büyüme hep ciddi dış ticaret açıkları vererek ilerliyor. İhracatın ithalatı karşılama oranı burada 56 görünüyor, ama en son ay itibarıyla 51'e kadar düştü. Yani Türkiye yeterince ihracat yapamıyor, ithalatı ihracatını katlıyor. Böyle bir özelliği var. Bundan dolayı ciddi bir cari açığı var ve cari açığını finanse etmek için dış kaynak kullanıyor, bunun da ağırlıklı kısmını sıcak para oluşturuyor, doğrudan yabancı sermaye ve uzun vadeli krediler daha tali durumda. Bu sıcak parayla beraber yaşanan büyüme, dış kaynak kullanımı dış borçları da artırmış durumda. 310 milyar dolara yaklaşan bu dış borçların üçte ikisini özel sektör borçları oluşturuyor. Bunlar içerisinde çok ciddi enerji firmaları da dış krediler kullanmış durumdadır.

Bunları geçeyim, hemen özet olarak şuraya geleyim. Yani Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri'nden sonra dünyada en çok cari açık veren ülke. 78 milyar dolarlık bir cari açığı söz konusu, milli gelirin yüzde 10.5'a kadar. Oran olarak bakarsanız, dünyanın en fazla cari açık/milli gelir oranına sahip ülkesi. Fakat buna rağmen, iktidar bu cari açıda herhangi bir beş görmüyor ve bunun daraltılması konusunda pek bir şey yapmıyor. Ki bu cari açığa neden olan en önemli etkenlerden birisi de aslında enerji. Çünkü enerjide yüzde 74 dışa bağımlılığı var, ithalata bağımlılığı var ve enerjideki bu ithalata bağımlılık cari açığını da, döviz açığını da pekiştiriyor. Fakat bütün bu cari açık hiçbir korku yaratmıyor iktidarda. Bunun sırrı da bütçede, maliyede. Yani iktidarın bugün öylesine bir bütçe oranı, öylesine bir kamu maliyesi tahkimatı var ki, buna güvenerek, cari açığın bu boyutlarda olması çok fazla dert edilmiyor. Çünkü cari açığı neyle finanse ediyorsunuz; dış kaynakla. Şu varsayım yapılıyor: "Bizim öyle bir bütçemiz ve kamu maliyemiz var ki, dışarıdan bakan yatırımcı

endişe duymadan gelip burada yatırım yapıyor.” Çünkü yatırımcı esas olarak buna bakıyor bir ülkeye giderken. Bu ülkenin siyasi istikrarı var mı; var. Ekonomik olarak da, bütçesi ve kamu borç yükü nasıl; Avrupa oranlarına göre gayet düşük. Türkiye’nin bütçe açığı yüzde 1-1.5, kamu borç yükü de yüzde 40’larda. Halbuki İtalya’nınki yüzde 140. Dolayısıyla, Hükümet, 2001 krizi sonrası, IMF ile Kemal Derviş birlikteliğinde gerçekleştirilen o 2001 yılı operasyonları sırasında, topluma çok ciddi acı reçeteler uygulatılarak daraltılan bütçe açığını ve kamu borç yükünü -ki bunda özelleştirmeler çok önemli rol oynadı, bütün o borçların karşılanması için 56 milyar dolarlık özelleştirme yapıldı- bunun sağlamış olduğu o mali disiplini, o kamu maliyesini koruyarak, dışarıya çok güçlü bir ülke izlenimi veriyor ve buradan da kaynaklanarak borçlanmaktan hiç imtina etmiyor. Yani cari açık vermekten ve cari açığın finansmanı için dış kaynak bulabilmek konusunda bir tereddüt göstermiyor. Bunu bir model olarak belirlemiş durumda.

Bakmayın, son dönemlerde cari açık meselesinden biraz rahatsız olunmuş gibi, ithalatı ikame edecek şeyler arasında enerjinin de adı sayılmaya başlandı. Yani “Yerli enerjiye, yerli üretime ağırlık verelim ki ithalata bağımlılığımız azalsın, bundan kaynaklanarak da cari açığımızı biraz daha daraltalım” diye. Böyle bir çaba var. Ama bunun çok ciddi olduğunu söylememiz mümkün değil. Çünkü baktığımızda, enerji yatırımları son derece düşük. Bir kere, enerjiden kamunun tasfiye edildiğini biliyoruz. Hatta yasayla kamuya neredeyse enerji üretiminin yasaklandığını biliyoruz. Geriye kalan sadece özel sektörün enerji yatırımları. Ama burada da henüz dikkate değer ölçüde bir yatırımın başladığını söyleyemiyoruz.

Dolayısıyla, bu bitmez tükenmez bütçe ve maliye gücüne dayanarak, samimi bir şekilde cari açığı daraltma yönünde bir yaklaşım söz konusu değil. Enerjideki dışa bağımlılığı ortadan kaldırma söylemi de bu paradigma içerisinde çok inandırıcı gelmiyor.

Fakat bu tasvir ettiğim durum dayanıklı ve kendini yeniden üretebilir de değildir. Bütçe, bu Hükümetin Aşıl topuğudur. Bu Aşıl topuğuna bir gün bir ok saplanabilir. Özellikle Avrupa’da olan bitenler ciddi ölçüde Türkiye’nin ihracatını geriletıyor, bununla beraber bir ciddi daralma söz konusu olabilir. Daralmayla beraber vergi gelirleri düşebilir, umulan özelleştirmeler gerçekleşemeyebilir. Dolayısıyla, bugün yüzde 1.5 görünen bütçe açıkları bir anda çok ciddi ölçüde büyüyebilir. Türkiye’nin sürdürdüğü düşük yoğunluklu savaş ve heves ettiği bu Suriye’yle sıcak çatışma vesaire hallerine girilirse, hiç umulmadık savaş harcamalarıyla beraber, bu çok güvenilir bütçe ciddi su alabilir ve bunun olması halinde de zaten yüksek seyretmekte olan cari açık Türkiye’nin başına çok ciddi sıkıntılar açabilir; ciddi daralmalar, oradan kaynaklanan büyük işsizlik dalgası Türkiye’nin başına gelebilir. Tabii, bütün bunların olmaması için epey bir zamana ihtiyacımız var.

Ben şimdilik bunları söylemekle yetineyim. Sabrınız için teşekkür ediyorum.

CEMALETTİN KÜÇÜK (BAŞKAN)- Sayın Sönmez’e biz de teşekkür ediyoruz. Evet, soru var mı? Buyurun.

ÖZGÜR GÜRBÜZ- Teşekkürler. Ben, Gaye Hanım’a bir soru sormak istiyordum. Karbon ticaretiyle ilgili durum Avrupa’da gerçekten çok kötü. Borsa neredeyse kendi kendini çökertti. Kyoto’nun da ikinci dönemi olmayacak gibi gözüküyor zaten, oradan da bir umutsuzluk var. Ben, Gaye hanımın karbon vergisi hakkında ne düşündüğünü merak ediyorum, onu sormak istedim.

BAŞKAN- Teşekkürler. Başka soru var mı? Buyurun.

RÜŞTÜ BEYTİKAN- Ben de ilk önce Gaye Hanım’a olan sorumu sorayım. Gaye Hanım’ın sunumundan şöyle bir izlenim edindim: Yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapan yatırımcıların

neredeyse sadece karbon sertifikası elde etmek için yatırım yaptıkları; yani elektrik üretmenin birincil amaçları olmadığı, esasen karbon sertifikasına yönelik yatırımlar yapma durumunda oldukları izlenimi edindim söylediklerinden. Bir yatırım içerisinde, bu yatırımcının karbon sertifikası sayesinde elde edeceği kazanımın ne olduğu hakkında bir fikriniz var mı? Yani bu işler sırf karbon sertifikası uğruna mı yapılıyor?

Arkadaşımın sorduğuna benzer bir soru: Bu sistemi eleştiriyorsunuz, anti-kapitalist bir söylemdesiniz; anladığım kadarıyla, çevreci bir bakış açısına da sahipsiniz. Bu karbon ticaretinin, küresel ısınma ve karbon emisyonunun etkilerini azaltma doğrultusundaki karbon ticaretinin alternatifi ne olabilir?

Mustafa Bey'e de bir soru sormak istiyorum. Sunumda da izledik, ben de geçen gün bir basın organında okudum; dünyanın süper gücü dediğimiz Amerika Birleşik Devletleri'nin aslında dış borç stoku en fazla olan ülke olduğunu ve bu dış borç stokunun da en büyük kısmının, yanılmıyorsa yaklaşık 800 milyar dolarlık kısmının Çin'e olduğunu öğrendim. Enteresan bir şey; acaba sosyalist ekonomik sistemden yaratılan artık değeri kapitalizmin beşiği Amerika Birleşik Devletleri'ni boğmak için mi kullanacak Çin? Yani söylemde olduğu gibi, sermayenin dini, ırkı, milliyeti ve ideolojisi yok mu? Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Teşekkürler. Son bir soru alalım. Buyurun.

SALONDAN- Ben bazı şeyler eklemek istiyorum. Örneğin, büyüyen ekonomide mali açık ve cari açığın arttığından bahsetti konuşmacı arkadaşlar. Bunlar nereden ileri geliyor, bunları bir irdelememiz lazım. Toplum olarak bilinçli değiliz. Örneğin, dünyanın en pahalı akaryakıtını kullanıyoruz. Bu neden ileri geliyor; devletin vergilerinin artması neticesinde akaryakıt bize pahalıya geliyor. Elektriğe yüzde 80'lere varan zamlar yapıldı ve dünyanın en fazla zam yapılan, en

pahalı enerjisini kullanıyoruz. Bu nereden ileri geldi; bu bence Hükümetin politikalarından ileri geldi. O yüzden bence burada Hükümetin politikalarını eleştirmemiz lazım. Burada enerji borsası kuruldu, enerji piyasası kuruldu ve özel şirketlere daha çok bağlı kaldık ve bir yerde devlet stratejisi özel sektörün eline geçmiş oldu. Bildiğimiz üzere, Türkiye’de, geçen senelerde özel sektör şirketleri birlikte anlaşarak, bazı fiyatları puan saatinde yükselttikleri için Türkiye’de büyük bir elektrik çöküntüsü oldu, bir anda elektrikle gitti. Bu nereden ileri geldi; şirketlerin daha fazla kâr etmesi için, puan saatlerinde ucuz olan elektriği satmamasından ve birlikte anlaşarak, elektrik üretimini ellerinde bulundurdıkları...

BAŞKAN- Sayın konuşmacı, özür dilerim, ama varsa sorunuz sorun; yoksa toparlayalım. Çünkü zamanımız bitti.

SALONDAN- Tamam. Ben şuna dikkat çekmek istiyorum: Kömürü bile ithal ediyoruz. Burada yerli kaynaklara dönülmesini ve özelleştirmeden bir an önce uzaklaşılmasını temenni ediyorum.

BAŞKAN- Teşekkür ediyoruz. Buyurun Gaye Hanım, sizinle başlayalım.

Dr. GAYE YILMAZ- Üç tane soru not aldım, üçü de karbon ticaretiyle ilgili. Öncelikle şunu söyleyeyim: SANKO gibi bir tekstil firmasının aniden, birdenbire, “Ben artık yenilenebilir enerji alanında üretim yapacağım” demesi; Zorlu gibi, elektronik alanında bilinen bir firmanın birdenbire, “Ben artık yenilenebilir enerji üreteceğim” demesi -bu firmalar çok eskiden beri var ve daha birçoğunu sayabilirim- bir bankanın, “Ben de bundan sonra yenilenebilir enerji üreteceğim” diye ortaya çıkması, bütün finans kurumlarının çılgın bir şekilde, rüzgar, güneş, HES gibi yatırımların peşinde koşmaya başlaması; doğrusunu isterseniz, ben bunları birinci derecede karbon ticaretiyle ilişkilendiriyorum. Çünkü temiz havayı, suyu yaptığınız gibi piyasaya sunamazsınız. Şöyle bir şey yapamazsınız: Mesela, suda

bir baraj kurarsınız, “Şu kadar metre küp suyum var” dersiniz ve üzerinde mülkiyet hakkı tesis ettikten sonra onu piyasaya kendi arzınız olarak sunabilirsiniz. Aynısını temiz havaya yapabilir misiniz; yapamazsınız. Yani bir balonun içine doldurup, pazara çıkıp, ”Benim şu kadar temiz havam var, satıyorum” deseniz, bir alıcı bulamazsınız. O yüzden, kirlilik üzerinden, yani tersi üzerinden temiz hava ticarileştirildi ve bunun için bir dürtü, bir intensiv gerekiyordu. Çünkü 50 yıldır, 100 yıldır biliniyor alternatif enerjiler; ama hiçbir kapitalist temiz enerjiyle üretim yapmak istemiyordu, ısrarlı bir şekilde kaçıyorlardı bunu yapmaktan. O dürtü sağlandı Birleşmiş Milletler Kyoto Protokolü eliyle. Dediler ki, “Ödül vereceğiz. Yenilenebilir enerjiye yatırım yapana bir de ödül vereceğiz.” Yani double kazanç. Bir yandan enerjiden kazanıyor, bir yandan da yenilenebilir bir yatırım, temiz bir enerjiye yatırım yaptığı için, Birleşmiş Milletlerin kendisine sağladığı piyasa değerine sahip karbon kredilerinden kazanıyor. Dolayısıyla, çok cazip bir yatırım alanı olarak ortaya çıktı, çok eski olmasına rağmen.

Ama işin içine ciddi biçimde mafya girmiş durumda. Krediler Birleşmiş Milletlerden alınıyor. Bütün ülkelerde, özellikle gelişmekte olan ülkelerde -belki buna zaman içinde Türkiye'yi de dahil edeceğiz- mafya girmiş durumda ve Birleşmiş Milletler, krediyi verdikten sonra dönüp arkasına bakmıyor. Yani “Ben bu krediyi bu lisansa verdim; ama bu lisansı alan firma gerçekten enerji üretiyor mu, söylediği kadar enerji üretiyor mu, söylediği kadar temiz üretiyor mu?” diye kontrol etmiyor, bunların hiçbir denetimi yok. Bangladeş’te, Pakistan’da, Hindistan’da, yani bu işte bizden çok daha hızlı ilerleyen Asya ülkelerinde inanılmaz bir kirlilik var, inanılmaz bir yolsuzluk var ve mafyanın eline geçmiş durumda yenilenebilir enerji alanı.

Dolayısıyla, karbon ticareti ve küresel ısınmanın alternatifi ne olabilir?

Bir kere, ben, karbon ticaretinin küresel ısınmayı önleyebileceğine asla inanmıyorum. Neden dersiniz; sizin HES'leri veya rüzgar santrallerini veya güneş panellerini kurmak için yaptığınız üretimlerin her biri de küresel ısınmaya katkı veriyor. Yani onlar enerji üretirken temiz bir enerji üretebilir, ama o araçların her biri bir üretim prosesi sonrasında ortaya çıkıyor. Dolayısıyla, bu tamamen dünya halklarına göstermelik bir oyun. Yeni bir kâr alanı yaratıldı, ödüllendirmeli bir kâr alanı yaratıldı ve bu sayede yenilenebilir enerji üretimi cazip hale getirildi.

Dolayısıyla, beni şöyle bir ikileme sokmak istiyorsanız eğer, o ikilemi baştan reddediyorum: Kirli geleneksel enerji mi, temiz enerji mi? Elbette ben bu sistemde bu tarz üretimlerin tümünü reddediyorum. Daha önce de söylediğim gibi, ben, kapitalizm dışı bir toplum savunuyorum. O yüzden de düşüncelerim böyle.

BAŞKAN- Bazı tartışmaları dışarıda yapacağız artık. Buyurun Mustafa Bey.

MUSTAFA SÖNMEZ- Çin'e sosyalist sıfatını ben çok layık göremiyorum. Her ne kadar bir merkezi planlama söz konusu ve görünümde Çin Komünist Partisi vesaire gibi şeyler varsa da, Çin bir emperyal güç; emeği inanılmaz ölçüde sömüren ve buradan birikim elde ederek bir dünya gücü olmaya çalışan bir blok. Dolayısıyla, Amerika Birleşik Devletleri ile olan ilişkisinde bir sosyalistin bir kapitalisti oyuna getirmesi gibi bir şey yok. Amerika Birleşik Devletlerindeki dev cari açıkların biraz farkında olarak, bilerek veriyor. O da kendisine böyle bir model kurmuş durumda ve "Nasıl da o açıkları bu dünya finanse etmek zorunda; çünkü ben onların babasıyım, benim elimde savaş sopası var" diyor, o senyoraj hakkını kullanıyor, öyle bir sistem üzerinden gidiyor. İlelebet öyle gitmesi de gerekmiyor, bir dönem sonra bunlar daralabilir, bu göstergeler, bu ilişkiler. Ama Amerika Birleşik Devletleri, bütün bu güç dengeleri içerisinde inişte olan bir kuvvet, Çin çıkışta olan bir kuvvet. Yani çok

ciddi bir güç dağılımı, yeniden bir bilek güreşi yaşanıyor bütün dünyada. Bunun nereye evrileceği, nereye oturacağını tarih gösterecek. Özellikle Avrupa'da Almanya çok ciddi olarak sivrilerken, diğer Avrupa ülkeleri inişe geçmişken, Avrupa pazarının paylaşımında çok yakında Çin'i ve Rusya'yı görebiliriz. Yani onlar bu sıkıntıdan kurtulmak için, cari fazlası olan Rusya'ya ve Çin'e müracaat ediyorlar; onlar da kendilerinden istenilen desteklere karşılık Avrupa'dan bazı kolaylıklar, bazı avantajlar istiyorlar. Dolayısıyla, Avrupa yakında Çin ve Rusya'nın oyun alanı haline gelebilir, o paylaşımında onlara da paylar düşebilir.

İki cümle de enerji için söyleyeyim. Enerji aslında bir kamu malı olmak durumunda, kamu üretimi olmak durumunda. Aslında kapitalizmin akli olsa, enerjiyi hiçbir zaman kâr ve sermaye birikimine, özel üretime açmaz. Çünkü özel üretim, haklı olarak, yaptığı yatırımdan azami kârı elde etmeye çalışır ve azami kârı elde etmeye çalışırken hem kaynakları kurutur, hem de onu en yüksek fiyata satmayı amaç edinir. Ama enerji bir girdidir; yani onu en yüksek fiyattan alanın da istikrarlı bir üretim ve istikrarlı bir sermaye birikimi devam ettirmesi mümkün değildir. Ama kapitalizm bazen işte böyle kendi ayağına kurşun sıkarak. Yani öyle bir sıkışır ki, olmayacak şeyleri metalaştırıp, onu sermaye birikiminin kâr sağlanan, yatırım yapılan alanları arasına sokar. Sağlık da böyledir, eğitim de böyledir. Bütün bunlar aslında kamu malı, kamu hizmeti olması gereken unsurlardır.

BAŞKAN- Israrla bir soru var arkadaşımızdan. Bir soru da burada var. Buyurun.

YAŞAR DEMİRKOL (Elektrik Yüksek Mühendisi)- Soru değil, özellikle hepinize teşekkür ediyorum. Sunduğunuz bildirilerin ışığında çok aydınlandım. Fakat davranış ve meselenin özü konusunda birtakım eksiklikler gördüm, onu ilave etmek istiyorum, katkıda bulunmak istiyorum.

Eğer bir toplumda insanları kendi hallerine bırakırsanız ve yönetimde bazı düzenlemeleri yerinde yapmazsanız, insanların kolaya kaçma diye bir özellikleri vardır. İnsanın yaradılışında bu vardır, toplumların yaradılışında bu vardır. Dolayısıyla, bizim bu kolaya kaçmayı engellememiz gerekiyor. Yani adam 100 metreye 1 ton demirle gidiyorsa, bu, enerjiyi yanlış bir kullanıştır. Siz bunu karbon ticaretiyle veya başka yöntemlerle engelleyemezsiniz. Bu alışkanlıkları değiştirmek gerekiyor, birlikte düzenli bir şekilde yaşama alışkanlığını getirmemiz gerekiyor. Bunu yapmanın yolu, bu alışkanlıkları yerleştirmenin yolu da bilgili insanlara, önce şu beyaz yakalılara, bilgili insanlara ve belli bir kalitede eğitim görmüş insanlara sahip çıkmamızdan geçiyor. Öncelikle bunların menfaatlerini savunmamız gerekiyor. Kimin menfaatlerini savunmamız gerekiyor; işte şuradaki insanların menfaatlerini öncelikle savunmamız gerekiyor. Biz bunu savunmazsak, bilimi, kaliteyi, kültürü geliştirmezsek sorunlarımıza da çözüm bulamayız. Burada yapılan hata da şudur: Tabii ki -bizim geleneğimizde de bu vardır- komşusu açken, kendisi tok yatan adam bizden değildir; ama bu aç yatan adamın belli yaşantı yanlışlıklarından dolayı hayat seviyesinin düşük olmasını abartarak, “Vay efendim, emek sömürülüyor, bilmem ne yapıyor” deyip de, bunları akıllı, bilgili insanların önüne geçirirsek, ona üç misli maaş verirsek, böyle bir pozisyonu da savunursak, bu hatayı yaparsak, hiçbir zaman toplum olarak herhangi bir şekilde sorunlarımıza çözüm bulamayız. İleride de -tarih de bunu göstermiştir- başka toplumlar gelir, bizi ortadan kaldırır. Bu, bu kadardır.

Saygılar sunuyorum.

BAŞKAN- Teşekkür ederim. Buyurun.

MEHMET YUSUFOĞLU (Elektrik Mühendisi)- Ben çok basit bir veriden bahsedeceğim.

Gaye hanıma mantık olarak da, genel olarak da katılıyorum; ama HES'lerin yapılmasının nedeni şu: Devlet, kilovat/saat başına 7.2 dolar sentten 10 yıl alım garantisi verdi. Rüzgarla aynı. Kilovat/saat başına çok yüksek bir alım garantisi bu. Dolayısıyla, HES'lerin kurulmasının en büyük nedeni bu şekilde devlet kasasından kâr elde etmek. 10 yıl alım garantisi çok yüksek bir garanti. Kyoto'yu da zaten sera gazı salımların yüzde 32'sini gerçekleştiren ülkeler imzalamıştı. Ki onlar da azaltamadılar, yani bir çözüm olamayacak bu, 2012'de de olamayacak.

Karbon kredisi konusunda da şunu söyleyeyim: Ton başına 10 dolarlık bir fiyat var şu an. İlk çıktığında 30 dolardı, sonra bu yarıya indi. Bu 30 dolarlık fiyat üzerinden Türkiye'deki bir yatırımcı yatırım yaptığı zaman, bence Türkiye'deki yatırımların 20'de biri kadarına tekabül edecek bu kredi, şu anda 80-100 milyon dolar. Çünkü 10 megavatın altındaki yatırımlar ve sadece ağaç kesilmeden yapılan yatırımlar için geçerli bu karbon kredisi ve gönüllü olduğu için, Türkiye'nin veya o karbon kredisini alan ülkenin hesabına geçmiyor bunlar. Dolayısıyla, bu gönüllü karbon kredisi. Türkiye, Kyoto'yu geç imzaladığı için böyle. Dolayısıyla, bu 80 milyon dolarlık, yani bizim Türkiye'deki HES yatırımlarının 20'de biri kadar diye tahmin ediyorum ben. Kyoto da zaten sorunu çözemeyecek diye düşünüyorum. Teşekkürler.

BAŞKAN- Biz teşekkür ederiz. Başka söz isteyen var mı? Buyurun. Polemik yaratmayacak şekilde olursa sevinirim.

EROL KESKİN (Enerji Mühendisi)- Tamam, polemik yaratmayacak şekilde konuşacağım.

Enerji mühendisiyim. 20 yıldan beri yenilenebilir enerji konusunda teorik çalışmalar, 5 yıldan beri de Türkiye'de yatırım yapabilir miyiz, nasıl yaparız, bunun üzerine çalışmalar yapıyoruz. Miller HES diye, Enerji Bakanlığının yönetmiş olduğu projeyi daha önce tamamlamış ve bunun Türkiye'de yüzde 82 oranında yerli, hiç ithalat yapmaksızın

yapılabileceğini ispat etmiş ve son yatırım aşamasında olan bir firmanın yönetim kurulu başkanımı. İsmi veremem, korkuyorum.

Türkiye’de, enerji yatırımı yapan SANKO’ya ve diğer enerji yatırımlarını yapan firmaların yatırımlarına baktığımız zaman; bunlar, çok büyük baskılar altında, Avrupa Birliğine üye olma, yenilenebilir enerjiyi, temiz enerjiyi kullanma adına karşılıklı baskılar, karşılıklı imzalar ve çıkarılan yasal düzenlemeler, çalışmayacak yasal düzenlemeler ve bunların üzerine inşa edilmiş, siyasi iktidarın çok büyük bir baskısıyla yapılmış yatırımlardır.

Karbon ticareti; bundan hiçbir şey elde edemezsiniz. Karbon ticareti, hanımefendiye katılmıyorum, zannederim yüzde 3’ler düzeyindedir bizim fizibilitelerimizde. Türkiye’de yapılan rüzgar enerji yatırımlarının hiçbirisinin geri dönüşü yoktur; tamamı, yatırımı yapacak olan şirketin ya yönetim kurulu başkanı, ya sahibinin şahsi kefaletleriyle yapılmıştır ve zoraki olarak yapılmıştır. X şirketi, Büyükçekmece’de o yatırımları yaparken, Y yerinde de bir başka yatırımı yapmaktadır, yani İkizdere’de de o küçük HES’leri yapmaktadır. Bu ilişkilere çok dikkat etmek lazım.

İkincisi, Türkiye’deki alış fiyatı 0.055 Euro senti; Avrupa Birliğine tepki olarak dolara çevrilmiştir. Almanya’daki 1 kilovat/saatlik enerjinin maliyeti 0.056 Euro senttir. Siz, Almanya’dan bu cihazları buraya getireceksiniz, buraya kuracaksınız, ondan sonra çalıştıracaksınız ve Almanya’daki maliyet fiyatından daha düşük bir fiyatla şebekeye basacaksınız. Bunu kimse izah edemez. Bunun izah edilebileceği nokta yalnızca baskıdır.

Ha, Türkiye bunu aşacak mı; evet, aşacaktır. Yalnız, Milli Rüzgar Elektrik Santralleri Projesi gibi, 121 tane akademisyeni, X tane üniversiteyi bir araya getirirseniz bu iş olmaz. Zaten bir işi yapmak istemiyorsanız, bir komisyona havale edersiniz, bu komisyona da

benim gibi çok bilen 20 tane kişiyi koyarsınız ve bunlar 20 sene hiçbir şey yapmazlar, olur biter.

Saygılar sunarım.

BAŞKAN- Teşekkür ederiz. Buyurun.

ATILLA ERDOĞAN (Elektrik Mühendisi)- Sayın Mustafa Sönmez, konuşmasını bitirirken çok güzel bir konuya değindi aslında, elektrik enerjisini ilgilendiren bir konuya değindi. Enerjinin toplumsal olarak kullanım aracı olduğundan, kesinlikle kamu eliyle yürütülmesi gerektiğini; yani kâr amaçlı değil, hizmet amaçlı üretilmesi gerektiğini söyledi. Yanlış biliyorsam düzeltilmesini istiyorum, Fransa'daki üretim böyledir ve devlet tarafından üretilmektedir. Yanlış biliyorsam lütfen düzeltin.

BAŞKAN- Teşekkürler. Evet, hepinize dinlediğiniz için, katılımcı arkadaşlara da verdikleri bilgilerden dolayı teşekkür ediyoruz. Bitirmeden evvel bir-iki tümce söyleyeceğim.

Ben, Türkiye'de en çok enerjiyi tüketen sektör olan Metalürji Mühendisleri Odasının Yönetim Kurulu Başkanıyım. Biz, eğer enerjiyi nerede, ne şekilde, hangi amaçla kullanacağımızı kendimiz belirlemezsek, dünden beridir izliyoruz, sadece ve sadece enerjiyi nereden ne tarafa nakledebiliriz, kimin için naklederiz, Avrupa için nasıl naklederiz; boru hatları şöyle geliyor, böyle gidiyor, karmakarışık boru hatları; nerelere termik santraller kuracağız, nereye nükleer santral kuracağız tartışması yaparız.

HES'ler, RES'ler, solaryumlar falan çok çevreci midir diye baktığımızda, iyi bir metalürji ve malzeme mühendisi olduğunu düşünen biri olarak söyleyeyim; bu solaryumların da, hele özellikle pil dolayısıyla yapılacak enerji kullanımı açısından bakıldığında, çok çevreci olmadığını, büyük bir rüzgar türbininin tepesindeki dişlilerin ağırlığının 40, 60, 70 tonlara kadar çıktığını ve bunların dağların

başına, doğal ortamlara taşınabileceğini de düşündüğümüz zaman, öyle RES, HES, güneş enerjisi, bunları da çok çevreci, yeşil enerji olarak görmemek lazım.

Mesela kendi alanımızdan baktığımızda, Türkiye olarak şu anda çimento üretiminde Avrupa'da ilk sıraya gelmiş durumdayız, dünyada ise Çin'den sonra ikinci sıraya gelecek duruma gelmişiz. Oysa biz çimentoyu nerede kullanıyoruz; Ortadoğu'ya yapılan saldırılarda yıkılan bölgelere kullanıyoruz çimentoyu. Kapitalist şirketlerin kullanımı için bunu yaratıyoruz. Diğer yandan, metalürji sektöründe, ark ocaklı tesislerde yılda 25 milyon ton çelik ergitiliyor, bunun için 10 milyar kilovat/saat elektrik enerjisi harcıyoruz. Çimento için yılda 5 milyar kilovat/saat elektrik enerjisi harcıyoruz. Bunları üst üste koyduğumuzda, bunların Türkiye için herhangi bir ekonomi katkısı olmadığını; istihdam açısından değerlendirdiğimizde, başka yatırım alanlarına kıyasla değerlendirdiğimizde, çok daha büyük yatırım alanları bulacağımızı da değerlendirirsek, bir de bu taraftan bakarsak; neyi, ne zaman, nerede, ne kadar, kimin için üretmemiz gerektiğine de baktığımızda, Dünya Enerji Konseyinin bize vermiş olduğu rakamları değil, bizim hangi rakamlara gereksinimimiz olduğunu düşünmek için, aslında tartışma yaratmak için bunları sordum. Çünkü bütün tartışmalar burada, masada olmaz, dışarıda da tartışma yapalım diye böyle bir sonuçla bitirmek istiyorum. Çok teşekkür ederim.

18 KASIM 2011

**ÖZEL OTURUM
DÜNYA ENERJİ GÖRÜNÜMÜ**

Oturum Başkanı: Necdet Pamir

TMMOB Petrol Mühendisleri Odası Enerji Çalışma Grubu Başkanı

Dünya Enerji Görünü

Fatih Birol

Uluslararası Enerji Ajansı Baş Ekonomisti

Necdet Pamir (BAŞKAN) – Değerli konuklar; kusurumuza bakmayın, elimizde olmayan nedenlerle program ister istemez sarkıyor. Sevgili Fatih Birol’un da her Türkiye’ye gelişinde olduğu gibi, son derece yoğun bir programı var. Ben hemen baştan bir-iki anons yapayım.

Yaklaşık 25 dakikalık bir sunumdan sonra soru ve cevaplara da zaman ayıracağız. Ama en geç saat 13.45’te buradan çıkması gerekiyor Dr. Fatih Birol’un.

Biliyorsunuz, Uluslararası Enerji Ajansı, her yıl 9 Kasım itibarıyla -bu sene de 9 Kasım 2011’de- Dünya Enerji Görünümü diye Türkçeye çevrilen bir raporla, bugünden 2035’lere dünyada kaynaklar bazında, sektörler bazında, bölgeler bazında arz ve talep dengeleri nasıl olacak; bunları çeşitli senaryolar altında inceliyor. Temelde üç senaryo oluyor. Bunların da doğal olarak bazı varsayımları oluyor. Dr. Fatih Birol bize bu çalışmayı; çeşitli ülkelerden yüzlerce uzmanın katılımıyla yapılan, ama başkanlığını sevgili Fatih Birol’un yaptığı bu çok kapsamlı çalışmayı kısa bir sürede özetlemeye çalışacak.

Fatih Birol, Uluslararası Enerji Ajansı Baş Ekonomisti. 1958’de Ankara’da doğdu. İstanbul Teknik Üniversitesi’nden Elektrik Mühendisliği dalında mezun olduktan sonra Viyana Teknik Üniversitesi’nde enerji ekonomisi dalında lisansüstü ve doktora çalışmalarını tamamladı. IEA’nın enerji ve iklim değişikliği politikasının ekonomik analizinde sorumludur. IEA’nın önde gelen yayını olan ve enerji analizi ve projeksiyonlarıyla ilgili en güvenilir kaynak kabul edilen yıllık World Energy Outlook raporunu da hazırlayan Birol’un sorumluluk alanına giren IEA Enerji İş Konseyi ise yasama organlarına enerji piyasalarıyla ilgili konularda işletme açısından bakış sunuyor.

Uluslararası basında sık sık makaleleri yayımlanan ve enerji konusunda uluslararası otorite olarak kabul edilen Fatih Birol ayrıca

uluslararası zirveler ve konferanslara da çağrılı konuşmacı olarak katılıyor. Forbes dergisi tarafından dünyanın enerji konusundaki en nüfuzlu dördüncü kişisi seçildi. 2009 yılında, Hollanda Ekonomik İlişkiler Bakanlığı ve Polonya Ekonomi Bakanlığı’ndan aldığı ödüllerin yanında, Almanya Federal Liyakat Nişanı ile ödüllendirilen Birol, 2007 yılında Avusturya Cumhuriyeti Altın Onur Madalyası’na, 2006 yılında ise Fransa Akademik Şövalyelik unvanına layık görüldü. 2005 yılında Uluslararası Enerji Ekonomisi Birliği’nin Mesleğe Olağanüstü Katkı ödülünü kazanan Birol, 2004 yılında ABD Enerji Bakanlığı’ndan ve 2002 yılında Rusya Bilimler Akademisi’nden de ödüller aldı. Dr. Fatih Birol, 1995 yılında IEA’ya katılmadan önce altı yıl süreyle Viyana’da Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) bünyesinde görev yaptı.

Bir kere, öncelikle, sevgili Fatih Birol’a bu yoğun programı içinde bize zaman ayırdığı için teşekkür ediyorum. Bu klasik bir cümle değil; çünkü bu çalışma 9 Kasım’da yayınlandı. Bakın, aradan geçen 9 gün içinde dünyanın çeşitli yerlerinde, önce Londra’da bunun sunumu yapılıyor. Bu kadar yoğun programı içinde bize zaman ayırdı. Biraz da duygusal olarak kendisinden yardım istedik; dedik ki, “Senin meslektaşların burada.” Burada mühendis topluluğu olarak bulunduğumuz için, “Bizimle birlikte olmanı özellikle istiyoruz” dedik. Kendisi de bizi kırmadı. Bu anlamıyla sevgili Fatih Birol’a çok teşekkür ediyorum.

Senaryolar; adı üstünde, bunlar senaryo. Sonuçlarını beğeniriz, beğenmeyiz; ama sonuçta son derece kapsamlı çalışmaların özeti burada bize anlatılacak. Bizi geleceğe hazırlarlar. Eğer bizim ülkemizin de enerji alanında bir stratejisi varsa, o senaryolar üzerinden o stratejilerimizi gözden geçirme, varsa noksanlarımız bunları giderme, bu doğru yönde toparlama olanağı sağlar. O anlamda bunlara bakmamız lazım. Ama eğer beğenmediğimiz şeyler varsa, hani “Karanlığa küfredeceğine, bir mum yak” sözündeki gibi, bizim en önemli eksiklerimizden bir tanesi şu: Mühendis odaları çok alanda

çalışma yapıyor, çok somut öneriler getiriyor; ama senaryolar konusunda zayıf olduğumuzu bir özeleştirici olarak burada dile getirmek gerekiyor. Hep Hükümeti eleştirmeyelim, kendimize de eleştirici oklarını yöneltelim bu vesileyle.

Şimdi sözü sevgili Fatih Birol’a bırakıyorum.

Buyurun.

DÜNYA ENERJİ GÖRÜNÜMÜ

FATİH BİROL

Uluslararası Enerji Ajansı Baş Ekonomisti

Değerli meslektaşlarım; hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Necdet Pamir'in dediği gibi, ben, mühendislik eğitimi aldım. İşin ilginç tarafı şu: Ben, Uluslararası Enerji Ajansı'nın baş ekonomistiyim uzun yıllardan beri. Çeşitli dünya örgütlerinde, enerji şirketlerinde herhalde ilk eğitimi ekonomi olmayan tek kişi benim. Bunun da hiçbir zararını görmedim.

Ayrıca, bir şey daha söyleyeyim size: Bunu geçenlerde bir sorun üzerine fark ettim aslında; İngiltere'de, Londra'da mühendislik eğitimiyle meşhur olan bir üniversite var, Imperial College diye bir üniversite, oradaki sunumumda fark ettim. Benim yöneticisi olduğum bölüm, bizim Uluslararası Enerji Ajansı'nın kalbi diyebileceğimiz birimde esas mesele ekonomik analizler yapmaktır. Şunu fark ettim: Tabii, insanları işe aldığımız zaman, en azından ben öyle bakmıyorum; sorulara verdiği cevaplara bakıyorum, imtihan sonuçlarına bakıyorum. Bir şekilde, nasıl olmuşsa olmuş, Ekonomik Analizler Bölümünde çalışanların -ki yaklaşık 45 kadar arkadaş var burada çalışan, dünya çapında önemli enerji uzmanları- yüzde 80'i mühendis kökenli. Bu çok ilginç bir şey. Düşünün, Ekonomik Analizler Bölümü'nde çalışanların yüzde 80'i mühendis kökenli ve çoğunluğu da elektrik ve makine mühendisi. Bu bakımdan, ben, mühendislerin ekonomi alanında başarılı olabilmeleri için son derece önemli bir formasyona sahip olduklarını düşünüyorum ve zaten geçmişe baktığımız zaman, Türkiye'de ekonomi alanında çok önemli açılımlar yapmış insanların, hem şirketler bazında, hem devlet teşekkülleri bazında öne çıkmış insanların bir mühendislik mazisi olduğunu görüyorum. Sayın Behçet Yücel Genel Müdürümüz de zaten şu anda aramızda.

Ben size biraz dünyadaki genel enerji durumundan bahsedeceğim. Ondan sonra önemli olduğunu düşündüğüm ya da sizlerin günlük mesleki hayatlarınızda ya da televizyon seyrederken, gazete okurken,

olaylar arasındaki ilişkileri daha rahat kurmanıza yardımcı olabileceğini düşündüğüm dört ana başlıkta, dört konuda konuşmak istiyorum. Birisi petrol; piyasa dünyada ne durumda, nereye gidiyor? İkincisi doğalgaz konusu. Üçüncüsü enerji ve yoksulluk. Dördüncüsü de iklim değişikliği.

Konuşmama başlamadan önce bu biraz paslanmış olan Türkçemden dolayı sizlerden özür diliyorum, beni o konuda biraz mazur görmeyi sizden rica ediyorum; bazı şeyleri yanlış söylersem kusura bakmayın lütfen.

Şu anki dünya genel enerji durumuna bakarsak, gidişatın pek iyi olmadığını görürüz. Üç tane çok önemli stratejik sorunun var dünya enerjisinde. Birincisi, enerji arz güvenliğinin giderek riskli bir yolda gidecek olması. İkincisi, iklim değişikliğindeki trendlerin giderek bize daha fazla alarm veren boyutlara varacak olması. Üçüncüsü de, enerji tüketimi konusunda zengin ve fakir arasındaki uçurumun giderek daha büyüyecek olması. Bu üç tane önemli konu, üç tane önemli stratejik başlığa baktığım zaman, bugün yapılan projeksiyonlarda dünyanın enerji konusundaki gidişatının iyi olmadığını ve bu konuda daha çok gayret sarf etmek gerektiğini düşünüyorum.

Şimdi, demin bahsettiğim dört konuyu sizlere anlatmaya çalışacağım. Ondan sonra esasen sizlerin sormak istediğiniz sorular varsa, elimden geldiğince onları cevaplamaya çalışacağım.

Birincisi petrol.

Petrol tüketimine baktığımız zaman, iki tane sihirli kelime var. Birincisi ulaştırma sektörü, ikincisi de gelişmekte olan ülkeler. Dünyada önümüzdeki 25 yıl içerisinde petrol talebindeki büyümenin yüzde 95'i gelişmekte olan ülkelerdeki giderek artacak olan ulaştırma sektöründen kaynaklanacak. Yani arabalar, uçaklar, gemiler; bunlar

petrol talebinin artmasının ana motorları. Ülke dediğimiz zaman da en başta aklımıza gelen ülke Çin. Önümüzdeki 25 yıl içerisinde dünyadaki petrol talebi büyümesinin yarısı tek başına Çin'den geliyor. Ondan sonra Ortadoğu, ondan sonra Hindistan. Bunun nedeni de açık: Şu anda Avrupa'da her 1000 kişiden 500'ünün arabası var. Amerika Birleşik Devletlerinde her 1000 kişiden 700'ünün arabası var. Çin'de ise her 1000 kişiden ancak 30'unun arabası var. Yani bir yerde 500, bir yerde 700, bir yerde 30; çok büyük bir fark var. Hindistan'da her 1000 kişiden 17'sinin arabası var. Bu ne demek? Şu demek: Çinliler zengin olmaya başladıkları zaman, yani ceplerine para girmeye başladığı zaman, bu oran Çin'de de epey artacak. Ki hepimiz biliyoruz, Çin'in ekonomik büyümesi son derece güçlü, dünyanın en güçlü ekonomik büyümesine sahip olan ülke Çin. İnsanların zenginleşmeye başladıklarında ilk yaptıkları şeylerden bir tanesi araba almak oluyor. Bunun örneklerini Türkiye'de de gördünüz. Ha, doğru bir politika mı bu, yanlış bir politika mı; o başka bir şey. Ki bana göre yanlış. Ama ilk yaptıkları şey araba almak oluyor. Hem hayatta daha rahat olacaklarını düşündükleri için, hem de prestijli bir hayata sahip olacaklarını düşündükleri için. Ki dünya talebinin Çin tarafından büyümesi bir gerçek, ama bu konuda Çin'i suçlayamayız. Çünkü Çin sadece Amerika Birleşik Devletlerinin ya da Avrupa'nın daha önce yaptığını yapıyor. Avrupalıların ya da Amerikalıların daha önce yaptıklarını şimdi Çinliler taklit ediyorlar, onun bir şekilde kopyasını yapıyorlar. O bakımdan talep hızlı bir şekilde büyüyecek ve büyümenin kalbi de Çin'de, Ortadoğu'da ve Hindistan'da olacak.

Talep hızla büyürken, ki şunu da söyleyeyim: Avrupa ülkeleri ya da Amerika Birleşik Devletlerinin petrol talebindeki büyümeye katkısı hemen hemen sıfır. Çünkü orada belli bir doyuma ulaşmış vaziyette. Eğer paranız olursa bir araba alırsınız, daha çok paranız olursa iki araba alırsınız; ama örneğin on yedi tane araba alamazsınız normal koşullar altında. Belli bir doyuma ulaşma durumu oluyor.

Talep artacak, peki. Sorun şurada: Bu talep hangi üretimle karşılanacak, bu talebi karşılayacak üretim nereden gelecek, petrol üretimi? Burada manzara pek iç açıcı değil. O da şundan: Ortadoğu ülkeleri dışındaki ülkelerdeki petrol üretim potansiyelinde aşağı doğru bir gidiş görüyoruz. Belki birkaç ülkede hafif çıkış var; ama total olarak baktığımız zaman, Ortadoğu dışındaki ülkelerdeki petrol yataklarında düşüşler görüyoruz. Bunun nedeni de şu: Bu petrol yatakları çok uzun zamandan beri çalışıyor, üretiyor ve artık belli bir yaşa geldiler ve bu yaştan dolayı da üretkenliği azaldı. Tıpkı insanlar gibi. Büyüyorsunuz, gücünüzün, kuvvetinizin en yüksek olduğu seviyeye geliyorsunuz, ama ondan sonra yavaş bir düşüş başlıyor. O bakımdan, bu talep artışı, petroldeki talep artışı, Asya ve Ortadoğu'dan ileri gelen talep artışı çok az sayıda ülkedeki üretimin büyümesiyle karşılanmak zorunda. Kim o ülkeler; İran, Irak, Suudi Arabistan, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri ve diğerleri. Aslan payı bu ülkelerden gelecek. Ama bu ülkelere baktığımız zaman da, bu ülkelerin üretimi artırıp artırmayacakları bir soru işareti. Bu ülkelerin toprak altında rezervleri var, ama bu rezervlerin var olması, o petrolün Şanghay'daki ya da Yeni Delhi'deki ya da İstanbul'daki tüketiciye otomatik olarak gelmesi anlamına gelmiyor. Çünkü o petrolün çıkartılması ve işlenmesi için belli bir yatırıma ihtiyaç var ve bu belli yatırımın önümüzdeki yıllarda yapılabilmesinin önünde ciddi ekonomik ve politik handikaplar olabileceğini düşünüyorum. Özellikle Arap Baharından sonra birçok ülkedeki ekonomi ve petrol politikalarında önemli değişiklikler olacağını düşünüyorum. Arap Baharını hep beraber televizyonlardan seyrediyoruz. Umarım, bu gelişmeler oradaki insanların daha güzel, daha mutlu bir hayat yaşamalarına neden olur. Ama petrol ve enerji piyasalarına baktığımız zaman, bu, o ülkelerin mevcut politikalarında önemli değişikliklere gidebileceklerini gösteriyor. Bu da, yaklaşık son 4-5 yıldır Türkiye'ye her geldiğimde tekrarladığım üzere, ucuz petrol devrinin bittiği anlamına geliyor. Üç haneli petrol fiyatlarına, yani iki haneli fiyatlar yerine üç hanelilere giderek alışmamız gerektiğini ve petrol

fiyatlarının daha oynak bir hale gelebileceğini gösteriyor. Bu, enerji arz güvenliği açısından bence dikkate alınması gereken bir husus. Özellikle ülkemiz gibi, ciddi şekilde petrol ithalat faturası olan ülkeler için bence son derece önemli.

İkinci konuşmak istediğim konu doğalgazla ilgili.

Belki hatırlayan arkadaşlarımız çıkacaktır, bundan yaklaşık 4 sene önce doğalgazla ilgili bir çalışma yapmıştık ve bu çalışmanın sonunda şöyle demiştik: Dünya, doğalgaz açısından altın bir çağa giriyor. O da şuradan kaynaklı: Amerika Birleşik Devletlerinde başlayan, konvansiyonel olmayan doğalgaz kaynakları artık ekonomik bir şekilde çıkartılabiliyor. Çok kısa süre içerisinde dünya doğalgaz rezervleri birdenbire ikiyle çarpıldı, çok hızlı bir şekilde arttı. Çünkü yeni kaynaklar, konvansiyonel olmayan, Türkçede kaya gazı dediğimiz ve ayrıca metan gazı dediğimiz gazlar çıkıyor. Bu da dünyadaki toplam doğalgaz rezervlerinin hızlı bir şekilde artmasına neden oluyor. Dünyaya baktığımız zaman, Amerika Birleşik Devletleri’nde, Kanada’da, Çin’de, Avustralya’da ciddi anlamda konvansiyonel olmayan doğalgaz rezervleri gündeme geliyor ve bu bakımdan bir doğalgaz bolluğu var arz açısından.

Talep açısından baktığımız zaman da, çok güçlü talep. Onun da nedeni şu: Birincisi, doğalgaz fiyatları, serbest piyasadaki fiyatları diğerlerine göre son derece makul. İkincisi de, doğalgaz biraz şanslı bir yakıt. Ne demek şanslı bir yakıt? Çünkü bu yakıtların hepsinin birbirleriyle rekabet etmesi gerekiyor. Doğalgazın rekabet ettiği yakıtlara bakarsak, hepsi ciddi bir sorunla karşı karşıya. Birincisi, elektrik üretimi için nükleer. Özellikle Fukushima’dan sonra nükleer konusunda, birçok ülkede, “Acaba gerçekten girelim mi?” diye bir soru işareti doğdu. İkincisi, kömür. Kömüre yönelik birçok ülkede çevre açısından, özellikle iklim değişikliği etkisinden dolayı soru işareti var. Üçüncüsü de yenilenebilir enerji kaynakları. Yenilenebilir enerji kaynaklarının çok önemli avantajları olmasına rağmen, maliyet açısından önemli bir

dezavantajı var, doğalgazla karşılaştırdığımız zaman bu çok açık. Gazın bu bakımından son derece olumlu bir çıkış noktası var ve özellikle önümüzdeki yıllarda doğalgazın dünya enerji piyasalarındaki payının hızlı bir şekilde büyümesini bekliyoruz.

Değirmek istediğim üçüncü konu, enerji ve yoksulluk.

Bu, yaklaşık 10 yıldan beri, Necdet Pamir'in de belirttiği gibi, ciddi bir şekilde, inatçı bir şekilde altını çizdiğimiz bir konu. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, 2012 yılını enerji yoksulluğuna karşı mücadele yılı olarak ilan etti. Biliyorsunuz, Birleşmiş Milletler, her yılı bir şeye karşı savaş yılı olarak ilan ediyor. 2012 de enerji yoksulluğuyla savaş yılı olarak ilan edildi.

Sevgili meslektaşlarım; dünyada bugün 1.3 milyar insanın elektriği yok. Yani dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 20'sinin elektriği yok. Bu nerede? Afrika sahrasında -yani Afrika kıtasını düşünün, Cezayir, Tunus, Mısır, onları çıkartın, Mağribi çıkartın, altındaki Afrika'da- ve Güney Asya, Hindistan, Pakistan ve Bangladeş'te. Buralardaki 1.3 milyar insan elektriksiz. Elektriğin olmaması demek, sadece ışık olmaması demek değil. Elektrik olmazsa çocuğunuzun ilacını buzdolabında saklayamazsınız, hastanede ameliyat yapamazsınız vesaire. Yani büyümenin, gelişmenin önünde son derece büyük bir engel elektriğin olmaması. Her zaman söylediğim bir şeydir; eğer ekonomistler, siyasetçiler, karar vericiler, dünyada bu eşitsizliğin, zengin ile fakir arasındaki uçurumun bir tane göstergesini istiyorlarsa, onlara şu örneği veriyorum: Bugün Afrika kıtasındaki, o dediğim kıtadaki 800 milyon insanın kullandığı elektrik, New York şehrinde kullanılan elektriğe eşit. Yani Afrika'daki 800 milyon insanın kullandığı elektrik tüketimi New York şehrinde tüketilen elektrik miktarına eşit. Ki orada yaşayan insan sayısı 10 milyonun biraz üzerinde. Bu, bize zengin ile fakir arasındaki uçurumu çok net gösteriyor ve fakir bir ülkenin ekonomik kalkınma yoluna girebilmesi

için en önemli girdilerden birisi olan enerjiden yoksun olması, onların uzun yıllar gelişememe tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu gösteriyor.

Biz şunu da hesapladık: Bu insanların elektriğe kavuşması için gerekli olan para, her yıl bütün dünyadaki enerji yatırımlarına giden paranın sadece yüzde 3'ü. Yani yüzde 3'ü kadar bir para harcanırsa, bu insanların hepsi elektriğe ulaşabilecekler. Buna rağmen neden ulaşamıyorlar, o başka bir sorun. Ama bir tanesini size söyleyeyim: Bazı ülkelerdeki hükümetlerin tutumlarından dolayı. İsmi veremeyeceğim, Batı Afrika'da bir ülke var, dünyanın en önemli petrol ve doğalgaz ihracatçısı ve biz hesapladık, bu ülkedeki insanların yüzde 52'sinin, yani her iki kişiden birinin elektriği yok. Dünyanın en büyük petrol ve doğalgaz ihracatçılarından birisi olmasına rağmen. Eğer bu ülkenin hükümeti, her yıl elde ettiği petrol ve doğalgaz ihracat gelirlerinin sadece ve sadece yüzde 0.6'sını elektrik santralleri yapmaya harcasaydı, o ülkede bu sorun çözülmüş olacaktı. Sadece bu sorun bile o ülkelerin nasıl yönetildiği konusunda yeterli soru işaretleri doğuruyor.

Dördüncü olarak belirtmek istediğim konu da iklim değişikliği.

Enerjinin üretilmesi ve kullanılması, iklim değişikliğine yol açan sera gazlarının en büyük müsebbibi. Başka sektörler de var buna yol açan, ama enerji sektörü bu işin kalbi. Başka bir deyişle, nasıl enerji ürettiğimiz ve enerjiyi nasıl kullandığımız konusunda çok büyük değişiklikler yapmazsak, iklim değişikliği sorununa çözüm bulamayacağız. Bizim çalışmalarımız onu gösteriyor ki, eğer dünya enerji sistemi bu şekilde devam ederse, dünya enerji politikalarında eğer ciddi bir değişim olmazsa, dünyanın ortalama ısı 6 santigrat derece artacak bir yörüngeye girmiş durumda. Dünyamız ortalama ısı 6 derece artacak bir yörüngeye girmiş durumda. Ki bu da katastrofik bir sonuç getirecek. Bu öyle bilimkurgu falan da değil, ciddi bir şey. Birleşmiş Milletlerin, tüm dünya bilim adamlarının üzerinde anlaştığı ve altını çizdiği bir husus. Şu anda içinde bulunduğumuz yörünge,

dünyadaki bütün doğal dengeleri derinden etkileme trendinde. Nedir bunlar? Dünyadaki deniz seviyelerinin yukarı doğru çıkması, yükselmesi. Bunun birçok ülke için çok büyük etkileri var, özellikle ada ülkeleri için. İkincisi, dünyadaki bitki örtüsü, yani flora ve fauna, o nazik dengeler ciddi bir şekilde değişecek. Üçüncüsü, yağmur rejimi ve oranı ciddi bir şekilde değişecek. Bu sorunun çözülmesinin tek yolu, enerji sektöründe karbonun daha az olduğu bir yola girmek.

Dünya liderleri, 2 sene önce, Danimarka’nın başkenti Kopenhag’da şu anlaşmaya vardılar; ki bu da Birleşmiş Milletlerin ve dünyadaki bütün bilim adamlarının birlikte hazırladığı bir şey: “Hedefimiz, dünyadaki ısı artışının 2 dereceyle sınırlanması, 2 derecenin üzerinde artış olmaması.” 2 derece, en fazla tolere edilebilecek miktar; bunun üzerine çıkarsa çok ciddi etkilerini görürüz. Hem ekolojik dengeler, hem de bunun insan ve doğa üzerindeki yansımaları açısından. Bu anlaşıldı Kopenhag’da. Daha sonra Campon şehrinde, Meksika’da bu bir kere daha teyit edildi. Fakat bu anlaşma sadece ve esas itibarıyla kağıt üzerinde ve gönüllü bir anlaşma. Yani hiçbir ülkeye gidip, “Sen bu anlaşmaya imza attın, ama senin emisyonların burada belirlenen hedeflerden çok daha fazla” diyemezsin. Çünkü anlaşmanın bağlayıcı bir niteliği yok. Dünyada her yıl, her gün enerji yatırımları yapılıyor ve bu enerji yatırımları yapılırken de, çevre, iklim değişikliği sinyali konusu hiç dikkate alınmadan yapılıyor. Çünkü bağlayıcı bir karar yok bu konuda. Herkes istediğini yapıyor. Şu anda Çin ve Amerika Birleşik Devletlerinin karbondioksit salımları, toplam dünya karbondioksit salımının yaklaşık yüzde 50’sine eşit. İkisini topladığınız zaman, dünyadaki toplam karbondioksit emisyonunun yarısına tekabül ediyor.

Bu aralık ayında Güney Afrika’da Birleşmiş Milletlerin bir toplantısı olacak. O toplantıda bu konu yine tartışılacak ve eğer yine bağlayıcı bir karar çıkmazsa, ülkelerin imza attığı bağlayıcı bir karar çıkmazsa - ki çıkacağını sanmıyorum, çıkarsa çok olumlu bir sürpriz olarak

değerlendireceğim- yine yatırımlar çevre faktörü ciddi olarak göz önüne alınmadan devam edecek.

Biz şöyle bir çalışma yaptık: Bu 2 derecelik yörüngeye oturmak için, dünyayı 6 derecelik artışın yaşanacağı mevcut yörüngeden kurtarıp, 2 derecelik yörüngeye oturtmak için ne kadar zamanımız var? Siz politikaları değiştirmedikçe, yatırımlar aynı şekilde devam ediyor ve yatırımlarda da çevre faktörü göz önüne alınmıyor. Siz bir tane elektrik santrali kurduğunuz zaman, 40 yıllık, 50 yıllık, 60 yıllık bir ömür süresi var bunların ve ömürleri boyunca karbondioksit emisyonu üretmeye devam ediyor bunlar. Bir tane fabrika kurduğunuz zaman, bir fabrikanın 30 yıllık, 40 yıllık ömrü var ve nasıl dizayn ederseniz o şekilde devam ediyor. Biz şunu saptadık: Bu mevcut yapılan yatırımlar, çevre faktörü göz önüne alınmadan yapılan yatırımlar, dünyadaki karbon emisyonlarını bir şekilde belirliyor. Yani 2035 yılında gelecek olan karbon emisyonunun yüzde 80'i şu anda belli. Çünkü şu andaki mevcut altyapı, mevcut santraller, mevcut fabrikalar zaten o yüzde 80'i şu anda kapatmış durumda. Bizim analizimize göre, eğer 2017 yılına kadar dünya çapında uluslararası bağlayıcı bir iklim değişikliği sözleşmesi bütün ülkeler tarafından ya da en önemli ülkeler tarafından imzalanmazsa, maksimum hedef olarak ortaya konulan 2 derecelik dünya hedefine güle güle demek zorunda kalacağız ve kapı 2 derece için kapanmış olacak sonsuza kadar. Bu da beraberinde çok ciddi iklimsel, ekonomik ve sosyolojik yansımalar getirecek.

Toparlamak gerekirse;

Dünyadaki enerji sorununa baktığımız zaman, enerji arz güvenliği, iklim değişikliği; bunlar son derece büyük ve kolektif çabalar isteyen stratejik problemler. Ülkeler bazında baktığımız zaman ise, ülkelerin tutarlı enerji politikaları olması, başı kendi omuzları üzerinde olan ulusal enerji politikaları olması, bu sorunlarla baş edebilmesi açısından son derece önemli.

Enerji, diğer sektörlerle baktığımız zaman, uzun dönemli düşünmeyi gerektiren bir sektör. Mesela, elektronik sektörüne baktığımız zaman, bir telefonun ya da bir televizyonun hayatı birkaç yıldır. Otomotiv sektöründe de öyle. Ama enerji sektöründeki yatırımların, alınacak kararların hayat süresi son derece uzun. O bakımdan, son derece iyi planlanması ve her ülkenin mutlaka bir enerji politikası olması gerektiğini düşünüyorum.

Beni dinlediğiniz için ve bu paslanmış Türkçeme katlandığınız için hepinize çok teşekkür ediyorum.

NECDET PAMİR (BAŞKAN)- Sevgili Fatih; biz de sana çok teşekkür ederiz. Zamanı çok dar olduğu için Fatih'in, hemen sorulara geçelim.

Uğur Gönülalan'dan önce Helen Caldicott'a söz verelim; çünkü onun da mutlaka söyleyeceği önemli bir şeyler var. Buyurun.

HELEN CALDİCOTT- Söylediğiniz laflar bize çok endişe verici bir geleceği gösteriyor. Eğer siz dünyanın cumhurbaşkanı olsaydınız, insanların hayatlarını kurtarmak için ülkelere ne yapmalarını önerirdiniz?

Dr. FATİH BİROL- Allah'tan öyle bir durumumuz yok, öyle bir niyetim de yok. Ama size şunu söyleyebilirim: Dedikleriniz, yani teşhisiniz son derece doğru; dünyanın gittiği yer, anlatmaya çalıştığım gibi son derece kaygı verici, 6 derece daha ısınmaya doğru gidiyor yerküre ve bu herkesi, her şeyi etkileyecek. Mesela, siz doktor olduğunuz için söylüyorum, demin dediğim enerji yoksulluğunun ispatlarından bir tanesi de şu: Asya'da ve Afrika'daki insanlar, yemek yapmak için odun, tezek ve bitki artıkları kullanıyorlar -bu, ufak bir sorun değil, çok ciddi bir sorun- ve bu yüzden Dünya Sağlık Örgütüyle yaptığımız çalışma gösteriyor ki, her yıl 1.5 milyon kadın ve çocuk, özellikle kadın ve çocuk, solunum yollarına bağlı hastalıklardan ötürü ölüyor. Bu oda içerisinde olan hava kirliliğinden dolayı, bunları yemek yapmakta kullandıkları için her yıl 1.5 milyon insan ölüyor. Bu, şu an için, AIDS'ten sonra dünyadaki ikinci en büyük ölüm nedeni. Ki buna da enerji yoksulluğu yol açıyor.

Peki, ne yapmak gerekiyor? Şu anda bir dünya cumhurbaşkanı yok, belki olmaması da o kadar kötü bir şey değil. Ama herhalde şu gerekiyor: Birincisi, insanların global sorunlara daha fazla ilgi duyması gerekiyor. Yani sadece kendi ülkelerine değil, bütün dünyaya bakmaları gerekiyor. Çünkü mesela şu anda Çin'den atmosfere giden 1 ton karbondioksit ile Ankara'dan giden 1 ton karbondioksit veyahut

Detroit'ten giden 1 ton karbondioksit arasında hiçbir fark yok, hepsi küremizi aynı şekilde etkiliyor. Yani Çin'deki daha az, buradaki daha çok etkiliyor değil. Her ülkenin belli bir sorumluluğu var ve insanların sorumluluklarını bilmesi gerekiyor ve dünya liderlerini iklim değişikliği konusunda adım atmaları için zorlaması gerekiyor. Bunun dışında, herhalde bunu Türkiye bazında düşünmek lazım, dünya bazında değil.

Teşekkür ederim.

NECDET PAMİR- Buyurun Uğur Bey.

UĞUR GÖNÜLALAN- Öncelikle teşekkür ediyorum, güzel bir sunumdu. Belki daha geniş bir zaman ayrılrsa daha iyi olurdu. Hemen soruma geçiyorum.

Dünyada güzel bir ufuk turu yaptırınız bize; ama bizim ülkemizdeyiz şimdi, hayat da devam ediyor. Türkiye için söyleyeceğiniz güzel şeyler olması gerektiğine inanıyorum. Çünkü bir taraftan doğalgaza bağımlılık gittikçe artıyor, diğer taraftan nükleer santralle ilgili tartışmalar devam ediyor. Hayata güzel tarafından bakalım; çünkü bu enerji sempozyumlarının bir amacının da güzel şeyler söylemek olduğuna inanıyorum.

Teşekkür ederim.

NECDET PAMİR- Teşekkürler. Buyurun Kemal Bey.

KEMAL ULUSALER- Meslektaşım Fatih Birol'a bir sorum olacak; ama daha önce, girizgahtaki bir cümleden dolayı sevgili Necdet'e de bir şey söylemek istiyorum. Odalarla ilgili olarak, "Ne yazık ki, enerji konusunda senaryolarımız yok; odalar olarak bizim eksikliğimiz de bu" dedi. Aslında odaların senaryoları var. Örneğin, nükleer santraller, nükleer enerjiyle ilgili, Fukushima'da yaşananlardan sonra bir sürpriz oldu, "Gelecekte şu, şu olacak, artık nükleere bakış değişmiştir, ilgi

azalacak” gibi saptamalar yapılırken, senaryolar çizerken; biz, odalar olarak, özellikle Elektrik Mühendisleri Odası olarak, “Sıfır güvenlik mümkün değildir, özellikle kapitalizmin kâr hırsının olduğu bir yerde bu hiç mümkün değildir. dolayısıyla, geçmişte de olmuştur bu şeyler, önümüzdeki yıllarda da olacaktır ve nükleer enerjiye olan ilgi düşecektir” tespitini yapmıştık. O da bir senaryodur.

Sayın Birol’a bir sorum var.

Yoksulluk ve enerji yoksulluğu üzerine değinmeleri sevindirici bir şey. Özellikle Asya ve Afrika’dan bahsedildi, o ülkelerdeki yoksulluktan söz edildi. Hani biz Türkiye’den bahsederken diyoruz ya, çok devasa bir ülke, gelişen bir ülke, G20 ülkesi falan; aslında dünya da böyle bakmaya başladı yavaş yavaş. Ama bir karşılaştırma yaparsak, ABD’nin Savunma Bakanlığının petrol tüketimi bizim petrol tüketimimizin yüzde 60’ı kadar. Yani Türkiye’nin toplam petrol tüketiminin yüzde 60’ı kadarını ABD’nin sadece Savunma Bakanlığı tüketiyor. Hal böyleyken, ABD’nin yoksulları Wall Street’te ayağa kalktığında sopalıyorlar. Acaba bu enerji ve yoksulluk ilişkisi, bu tür ülkelerdeki enerji ve yoksulluk ilişkisi Enerji Ajansının ilgi alanına giriyor mu?

NECDET PAMİR- Buyurun Fatih Bey. Ben daha sonra söyleyeceklerimi söylerim.

Dr. FATİH BİROL- Enerji ve yoksulluk ilgi alanımıza giriyor mu, girmiyor mu? Bu konu ilgi alanımıza giriyor mu değil; esasında bu konuyu ilk defa dünyada gündeme getiren biz olduk. Sayın Ban Ki Moon, bizim önerimizle bunu uluslararası arenaya taşıdı ve 2012’yi enerji yoksulluğuna karşı savaş yılı ilan etti. İkinci soruya cevabım bu.

Birinci soruya gelirsek; Türkiye için ne diyebiliriz? Tamam, dünyaya bakmak önemli; ama her ülkenin, kendi şartlarını tahlil edip, ona göre bir politika izlemesi gerekir. Ben, çok genel birkaç şey söyleyeyim.

Çünkü, bizde şöyle bir laf var, “Dışarıdan gazel okumak kolaydır” diye, ben de dışarıdan gazel okumak istemiyorum. Sadece birkaç genel şey söylemek istiyorum.

Bence, Türkiye'nin en büyük sorunlarından bir tanesi, enerjinin verimli olarak kullanılmaması. Enerji verimliliği konusunda son derece geriyiz ya da rakamlar onu gösteriyor.

İkinci olarak, Türkiye'nin ulaştırma sektöründe çok ciddi bir yeniden yapılanmaya gitmesi gerekir. Bu, ülkemizde petrol talebinin çok hızlı bir şekilde tırmanmasının da birinci nedeni. Çünkü taşıt sayısı çok hızlı bir şekilde artıyor ve toplu taşıma olan ilgi olması gerektiği kadar değil, daha çok arabalara, özel otomobillere yönelim var. Bu da hem enerji arz güvenliği açısından, hem de ulaşımın güzelliği açısından, sosyal yaşamın güzelliği açısından olumsuz bir etki yaratıyor diye düşünüyorum.

Üçüncüsü, yenilenebilir enerji kaynaklarından mümkün olduğunca azami olarak faydalanmamız gerekiyor. Bu bağımlılık sorunuyla mümkün olduğu kadar başa çıkıp, imkanlar elverdiğince, özellikle bütün hidroelektrik santrallerimizin, hidrolik kaynaklarımızın, daha sonra da rüzgar, güneş, diğerlerinin kullanılması gerekiyor.

Başka bir konu; çoğunuzun bana katılmayacağını biliyorum, ama ben her yerde aynı şeyi söylemeyi tercih ediyorum; ben, nükleer enerjinin de Türkiye için önemli olduğunu düşünüyorum. Doğru bir yaklaşımla, doğru teknoloji, doğru partnerler, doğru bir regülatif çerçeve seçip, ciddi bir çalışmayla, titiz bir çalışmayla ve çağdaş bir bakışla Türkiye'nin mühendislerinin, yöneticilerinin bu işi becerebileceklerini düşünüyorum.

Başka bir konu; Türkiye'nin çevresinde çok önemli petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahip olan ülkeler var ve Türkiye'nin bu ülkelerdeki petrol ve doğalgaz konusunda, üretimi ve taşınması konusunda daha

aktif olması gerektiğini düşünüyorum. Mesela şu anda Çin’in ya da Hindistan’ın ya da Kore’nin yanıımızdaki komşu birçok ülkedeki petrol konusundaki faaliyetleri bizden katbekat fazla. Bu ülkenin komşuları var, yıllarca şu ya da bu şekilde cefasını çekti, kültürel ve tarihi bağlarımız var; o konuda Türkiye’nin daha aktif olması, Türkiye’deki şirketlerin daha aktif olması ve orada üretim sahibi olmamız gerektiğini düşünüyorum.

Şu an itibarıyla Türkiye ile ilgili aklıma gelen şeyler bunlar. Ama hepsinin ötesinde, Türkiye’nin, demin dediğim gibi, başı kendi omuzları üzerinde olan bir ulusal enerji politikasının ve tüm bunları birbirine bağlayan bir stratejisinin olmasının çok önemli olduğunu düşünüyorum.

Eğer Necdet Pamir de izin verirse, sizden izninizi rica ediyorum. Beni dinlediğiniz için bir kez daha sizlere çok teşekkür ediyorum. Daha önce de söylediğim gibi, bir meslektaşınız olarak, ne zaman ve hangi konuda isterseniz, çalışmalarınıza destek vermek, yardımcı olmak isterim.

Çok teşekkür ederim.

NECDET PAMİR- İzin verirseniz, ben de küçük bir şey belirteyim, öyle bitirelim.

Senaryolar konusunda özeleştirim, odaların 30 küsur senedir benim de içinde bulunduğum çalışmalarını en ufak bir şekilde eleştirmek için değil, eksiklerimizi doğru görelim diyerdir. Senaryolar konusunda, Uluslararası Enerji Ajansının çalışmalarıdır, başka kurumların çalışmalarıdır, buna benzer çalışmalar yapmak, yüz binlerce mühendisi barındıran TMMOB’nin yapması gereken bir şeydir. O ortamı biz boş bıraktığımız zaman farklı senaryolar gündeme geliyor. Birkaç gündür söylendiği gibi, senaryo, bir şeyi eleştirmek, “Bak,

bunu yapmazsan şu olur” tarzında değil; daha kapsamlı çalışmalara ihtiyacımız var. Bunu söylemek istiyorum.

Bitirirken, sizlerle üç vampirin hikayesini paylaşmak istiyorum.

İngiliz vampir, Fransız vampir ve Laz vampir; üçü beraber uçuyorlar. İki dakika sonra İngiliz vampir dalışa geçiyor, birkaç dakika sonra ağzı burnu kan içinde geliyor. “Ne yaptın?” diyorlar; “Yahu, görüyor musunuz; şu aşağıda bir çiftlik var” diyor. “Görüyoruz” diyorlar. “Peki, o çiftliğin yanında bir de ahır var, görüyor musunuz?” “Görüyoruz” diyorlar. “Bak, orada nerede baygın yatan bir beyaz kısrak var, şuradan girdim, tayinimi aldım, çok mutluyum” diyor, pıtır pıtır uçuyorlar. Daha sonra Fransız vampir dalışa geçiyor, beş dakika sonra o da ağzı burnu kan içinde geliyor. “Ne yaptın?” diyorlar. Diyor ki, “Şu şatoyu görüyor musunuz?” “Görüyoruz” diyorlar. “Peki, onun önünde büyük bir kapı var, onu görüyor musunuz?” “Görüyoruz” diyorlar. “O kapının arkasında çok güzel bir kadın yatıyor. Girdim şuradan, tayinimi aldım” diyor, pıtır pıtır uçmaya devam ediyorlar. Daha sonra bizimki dalıyor. Beş dakika, on dakika, on beş dakika, o da geliyor sonra ağzı burnu kan içinde. “Ne yaptın?” diyorlar. “Yahu, şurada uzun bir asfalt yol var, görüyor musunuz?” diyor. “Görüyoruz” diyorlar. “Bir de orada büyük bir beton direk var, görüyor musunuz?” “Görüyoruz” diyorlar. “Ben cöremedim de” diyor. Hesap o hesap yani.

18 KASIM 2011

İKİNCİ OTURUM BİRİNCİ BÖLÜM
DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE ENERJİ
ÖZELLEŞTİRMELERİ

Oturum Başkanı: Ayşegül Oruçkaptan
Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği

Elektrik Özelleştirme Politikaları Başarısız mı Oldu?

Prof. Steve Thomas
Greenwich Üniversitesi

Özelleştirme ve Enerji Yoksulluğu

Doç. Dr. Seyhan Erdoğan
A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi

Dağıtım Özelleştirmeleri ve Elektrik Piyasası

Olgun Sakarya
Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği

Türkiye Enerji Sektöründe Tekelleşme

Oğuz Türkyılmaz
Makina Mühendisleri Odası

Ayşegül Oruçkaptan (BAŞKAN)- Değerli katılımcılar; öncelikle hepinize tekrar hoş geldiniz diyorum.

Öğleden sonraki oturumumuzun birinci bölümünde “Dünyada ve Türkiye’de Enerji Özelleştirmeleri” konuşulacak. Bunun için dört konuşmacımız var. Konuşmacılarımızı size takdim etmek istiyorum: Sayın Prof. Steve Thomas Sayın Doç. Dr. Seyhan Erdoğan Sayın Olgun Sakarya Sayın Oğuz Türkyılmaz.

İlk sözü, Greenwich Üniversitesinden Prof. Steve Thomas’a veriyorum. Kendisi, “Elektrik Özelleştirme Politikaları Başarısız mı Oldu?” başlıklı sunuşunu gerçekleştirecek.

Prof. Steve Thomas’ın özgeçmişi: Enerji politikası alanında 30 yıldan fazla deneyime sahip olan bir araştırmacı. Uluslararası kapsamdaki araştırmalarının ana konuları, nükleer enerjiye dair ekonomiyi ve politikayı, elektrik ve gaz sanayilerinin liberalleştirilmesi ve özelleştirilmesini, ayrıca enerji sanayi ağlarına yönelik ticaret politikalarını içermektedir.

Buyurun Sayın Thomas.

ELEKTRİK ÖZELLEŞTİRME POLİTİKALARI BAŞARISIZ MI OLDU?

PROF. STEVE THOMAS
Greenwich Üniversitesi

Giriş

Dünyadaki elektrik için olan politika 20 yıldır özelleştirme ve liberalleştirme olarak devam etmekte. Türkiye'ye baktığımız zaman ise, bu tür şeyler birazcık daha yavaş ilerlemekte. Çok fazla rekabet yok henüz ve pek çok zorluk bulunmakta, elektrik şirketlerinin bu elektriği satın alacak insan bulması birazcık zor olmakta. Peki, buradaki sorun ne? Türkiye, politikayı kötü bir şekilde mi uyguluyor, yoksa finansal kriz nedeniyle mi böyle oluyor, insanlar yatırımcı bulmakta mı zorlanıyorlar ya da daha farklı temel problemler mi var acaba politikayla ilgili? Tahmin edebileceğiniz üzere, doğru olan bu üçüncüsü muhtemelen, sorunun cevabı üçüncü cevap olacaktır.

Enerji Özelleştirmesi Neler Vaat Ediyordu?

- Özel mülkiyet, kamu mülkiyetinden daha etkili olacaktır
- Piyasalar tekellerden daha verimli olacaktır
- Yabancı özel yatırımcılar, sermaye ve yeni becerilere erişimi kolaylaştıracaktı
- Piyasa koşullarının bağımsız düzenlemesi, devlet müdahalesini önleyecek ve maliyete yansıyacak tarifeler getirecek

Elektrik özelleştirmeleri ve liberalleştirmeleri ilk 20 yıl önce gündeme getirildiği zaman bazı ödünler verilmişti, özel sektörün kamu sektörüne göre daha iyi olacağı söylenmişti, piyasanın tekellere göre daha iyi olacağı söylenmişti ve yeni beceriler geliştireceği söylenmişti. Buna ilave olarak, yeni düzenlemeler getirmek ve hükümetin daha az bir şekilde bu piyasaya karışmasının, elektrik üretimine karışmasının daha iyi olacağı belirtilmişti. Şunu da söylemek gerekiyor ki: Bunlar için tam bir kanıt bulunmamakta. Özel elektrik kuruluşlarının devlet kurumlarına göre daha verimli olduğuna dair herhangi bir kanıt bulunmuyor elimizde, enerji piyasalarının

tekellere göre daha etkin bir şekilde gerçekleşeceğinin bir kanıtı bulunmuyor. Burada hakim üreticiler bulunmakta, dominant üreticiler bulunmakta ve bu, rekabetçi bir iş olarak, en verimli şirketler bu piyasada yaşamaya devam ederlerken, verimsiz şirketler ise batıyorlar. Aynı zamanda perakende rekabeti de bulunmakta. Dolayısıyla, tüketiciler de hangi şirketten elektrik satın alacaklarını seçebilirler ve en ucuz elektriği satın alıp, bu şekilde yoluna devam edebilirler.

Üçüncü olarak da, elektriğin özelleştirilmesi ve düzenlemeler yapılması. Öncelikle şunu söylemem gerekiyor: Düzenlemeler getirmek, illa ki liberalizasyon ya da özelleştirme anlamına gelmiyor. Liberalize ya da özelleştirmiş sektör olsa da, olmasa da, bu şekilde gerçekleşiyor. Açıkçası şunu söylemek istiyorum: Elektrik konusundaki bazı kararlar demokratik bir şekilde mesul olan kurumlar tarafından alınmalıdır. Son olarak da yapılması gereken şey, dağıtım, üretimi ve perakende satışı ayırmaktır. Burada bir rekabet var; adil bir şekilde bunlar operasyon sağlayabilirler ve hepsinin erişimi acil şekilde gerçekleşmesi. Bu adımda eğer bir rekabet üretememişseniz, bu, sizin için çok fazla anlam ifade etmeyecektir. Eğer bu rekabeti üretemediykseniz henüz, bunu gerçekleştirmek, bunları ayırmak, şirketleri ayırmak sizin için daha çok zarar getirecektir.

Özelleştirme Neleri Kapsıyor?

- Toptancı piyasaları oluşturmak ve egemen üreticileri bölmek
- Perakende rekabeti yaratmak ve egemen perakendecileri bölmek
- Şirketleri özelleştirmek. Özel mülkiyete ait elektrik şirketlerinin kamuya ait şirketlerden daha verimli olduğuna dair bir kanıt yoktur
- Yönetmelik hazırlamak. Bağımsız yönetmelik özelleştirme gerektirmez

- Üretim, iletim, dağıtım ve perakendeye ayırma. Bu ayırma, sadece toptancı rekabeti planlanmışsa geçerlidir.

Bu, işe yaradı mı peki? Toptan satış pazarının fikri, toptan elektrik fiyatı üzerine dayanmaktadır. Burada perakende şirketleri elektrik için bir fiyat ödüyorlar. Burada bir fiyat belirleniyor ve talep değiştikçe, bu fiyat her 15 dakikada bir değişebiliyor. Yine benzer şekilde önemli olan şeylerden bir tanesi de yatırım sinyalleri. Eğer şirketler toptan elektrik piyasasındaki fiyatları yüksek bulurlarsa, burada bir kâr marjı görürlerse, elektrik yatırımı yapacaklardır ve santrallere yatırım yapacaklardır. Peki, bu, arzu edilebilir bir şey mi? Burada toptan satış pazarı yaratmak mümkünse eğer, muhtemelen çok volatil, çok dalgalı bir piyasa olacaktır; çünkü elektriğin toptan satış fiyatı iki-üç faktöre bağlı olarak aynı gün içerisinde değişebiliyor, aynı gün içinde yukarı ya da aşağı inebiliyor. Tüketicilerinizin bu kadar volatil bir pazara bu denli bağlı kalmalarını ister misiniz? Bu bambaşka bir konu. Bu, sürdürülebilir bir şey mi, fizibilitesi olan bir şey mi, bu bambaşka bir konu. Burada yeni bir santral inşa edilmesi 7-8 yıl alabiliyor. Dolayısıyla, bu kapasiteyi karşılamadan önce, 7-8 yıl öncesinde bazı şeyleri yapmanız gerekiyor. Bu da çok muhtemelmiş gibi gelmiyor bana.

İşe Yaradı mı? Üretim

- Toptancı piyasaları, toptan elektrik fiyatını belirlemez ya da yatırım işaretleri vermez.
- Bu istenir mi ya da uygulanabilir mi? İşe yaradı mı?
- 2010 İngiltere Enerji Bakanı: Elektriğin alınıp satıldığı Neta sistemi, rüzgar türbinleri ve nükleer santralin geliştiricilerine yeterli güvence vermiyor. İhtiyacımız olan düşük karbonlu yatırımı sunabilmek için daha müdahaleci bir enerji politikasına gerek duyacağız

- İngiltere'deki düzenleyici, Ofgem 2010: 'Mevcut enerji düzenlemelerinin güvenli ve sürdürülebilir enerji tedariki sağlayıp sağlamayacağı konusunda anlaşılabilir bir şüphe vardır. Mevcut piyasa düzenlemeleri sistemini olduğu gibi bırakma yönünde gitgide artan fikir birliği kabul edilemez bir seçenektir.'

İngiltere, bu konuda öncülerden bir tanesi ve bir yıl kadar öncesinde bunun işe yaramayacağını düşündü. İngiltere Enerji Bakanı, 2010 yılında yeni elektrik ticaret düzenlemelerinin, yani toptan pazar için olan düzenlemelerin ve bu ticaretin illa rüzgar enerjisi ve nükleer enerji olarak gerçekleşmeyebileceğini söyledi; ama bir yandan da düşük karbonla üretim yapmamız gerektiğini belirtti. Gaz ve elektrik piyasası konusunda, mevcut enerji politikalarının güvenli ve sürdürülebilir enerji kaynakları sunup sunmadığı konusunda bazı kaygılar bulunmakta. Mevcut sistemde piyasa düzenlemelerinin değişmeden bu şekilde kalması bir seçenek halinden çıkmış durumda artık. Dolayısıyla, bu sistemin, liberalizasyon sisteminin öncüsü olan İngiltere bile kendisi itiraf etti, "Artık bu sistem bizim için işe yaramıyor" dedi. Sonuç olarak, hükümet bir danışmanlık gerçekleştirerek, elektrik piyasasıyla temasta bulundu ve bunu bir şekilde düzenleme yoluna girdi.

İngiltere Önerileri

- Elektrik Piyasası Reformları (EMR) şu anda karar aşamasındadır. EMR'nin nükleer santral kurulmasına izin vermek konusunda şüphelere sahiptir. Karbon taban fiyatı 36 € /tondur
- Rekabetçi ihaleyle yeni kapasite tahsis edilir, kazanan teklif sahipleri ile uzun vadeli enerji alım anlaşmaları (IPP) yapılır

- Tüm enerji sözleşmeyle alınıp satıldığından zaman içinde toptancılık piyasası gereksiz hale gelecek
- Toptancılık piyasası yokken perakende rekabeti de olası değildir

Bu konuda da, reformlar konusunda da bazı şüpheler bulunmakta. 20 yılda ne değişti; hiçbir şey farklı değil. 20 yıldan bu yana her şey aynı duruyorken, bu kadar güzel olarak tanıdığımız bir sistem, liberal bir pazar bildiğimiz bir sistem iken, bir düzenleyici olan hükümet neden şu an bize artık bunun işe yaramadığını söylemeye başladı? Buradaki şüphe şu: Elektrik piyasası reformları artık şirketlerin nükleer enerjiye de yatırım yapmalarına izin veriyor bu nükleer enerjilerin ise piyasada rekabet halinde olması pek de mümkün görünmüyor.

Burada yapılması gereken diğer adım da, karbon fiyatı üzerindeki belirsizliklerin ortadan kaldırılmasıdır. Karbon fiyatı ton başına 60 euro oluyor. Bu da mevcut karbon fiyatını oluşturuyor. Karbondioksit konusunda, ton başına 30 euro'luk bir gelir olduğu düşünülebilir. Bu, bazı konularda önemli olabilir. Yeni enerji tesisleri elektrik piyasası çevresinde oluşacaktır. İhtiyaç duyulacak kapasite, bazı merkezi otoriteler tarafından belirlenecek ve daha sonra da rekabetçi bir ihaleyle açılacak. Bunlar da belirli anlaşmalarla gerçekleşecek. Dolayısıyla, tekrar bağımsız güç sağlayıcıları sistemine geri döndüğümüzü söyleyebiliriz. Süreç içerisinde toptan piyasa dönüşüm geçirecek; çünkü yeni enerji tesisleri uzun süreli garantili alım anlaşmalarıyla inşa edilecek, bu nedenle de piyasada onlar inşa edilinceye kadar mevcut rekabetçi şirketler devam edecek. Perakende rekabetinin artık o kadar da fizibil olmadığı görülüyor; çünkü artık toptancı piyasa ortadan kaldırılırsa, rekabet edilecek bir şey kalmayacak. Bu nedenle de, perakende rekabeti de yavaş yavaş ortadan kalkacak diye varsayabiliriz.

İşe Yaradı mı? Perakende

- Perakende piyasaları pahalıdır ve küçük tüketiciler için avantajlı değildir
- İngiltere’de sistemini değiştiren tüketicilerin %50’si daha kötü bir anlaşımla karşı karşıya kalmıştır
- İngiltere’de elektrik fiyatları son 8 yıl içinde iki kattan fazla artmıştır
- İngiltere’de hanelerin yaklaşık %25’i yakıt yoksulluğu çekmektedir, gelirin %10’dan fazlası elektrik ve yakıt harcanıyor

Perakende piyasasına baktığımız zaman, dünyadaki tek ülkedir belki de Britanya, düzenli olarak elektrik sağlayıcılarını en çok değiştiren ülkelerden bir tanesi. Bir yıl içerisinde, daha uygun bir fiyat almak için bir şirketten diğerine çok çabuk geçişleri olduğunu görmekteyiz. Bu, kurulması oldukça pahalı bir sistem oldu. hem bunun yazılımlarının hazırlanması, hem de gümrüklerin bir taraftan diğer tarafa aktarılması, bir şirketten diğerine aktarılması ve bu sistemin ortaya konulması, oluşturulması ucuz bir seçenek olmadı. Düzenleyiciye bakılırsa, müşterilerin yüzde 50’si farklı bir şirkete geçtiğinde, daha önceki şirketlerinden daha kötü bir memnuniyetsizlikle karşılaştıklarını görüyoruz; yani yarıdan fazlası, başladıkları şirketten daha fazla memnun oluyorlar. Başka bir şirkete geçmeye, fiyatları aldıktan itibaren karar verebiliyorlar. Örneğin, piyasadaki en iyi şirketi seçmeye karar verseniz ve birkaç karar değişikliğinden sonra bir noktaya varsanız bile, bunun iyi bir nokta olduğu garanti edilemiyor.

Son kullanıcılar açısından bakacak olursak, 1900’lardaki özelleştirmenin ardından fiyatların çok yavaş bir şekilde aşağı düştüğünü, yaklaşık yüzde 25 oranında bir azalmanın gerçekleşmediğini görüyoruz; ama geride bıraktığımız 7 yıl içerisinde,

elektrik fiyatlarında perakende kullanıcıları açısından bir artış olduğundan bahsedebiliriz. Örneğin, Birleşik Krallıkta evlerin yüzde 25'i yakıt yoksulluğundan mustaripler. Bu, ne demek oluyor? Ele geçen ücretin, gelirlerinin yüzde 10'u su, elektrik ya da yakıta gidiyor. Britanya Krallığı gibi zengin bir ülkedeki evler bile yeterli enerji almakta, yeteri kadar ısınmakta, ışıklarını açık tutmakta, yemeklerini pişirmekte zorluk çekiyorlar, yoksulluk düzeyinde yaşıyorlar. Bu da sistemin nasıl kötü işlediğine dair bir gösterge. Her yerde, dünyanın her yerinde giderek büyümekte olan bir problem bu. Çünkü inanıyoruz ki, elektrik fiyatları artmaya devam edecek ve bu arttıkça, mesele daha da berbatlaşacak.

Bu yüzde 25'lik rakam, son fiyat artırımından önce hesaplanmıştı. Bu fiyat artışlarının ardından, yüzde 30'a yaklaşacağını öngörebiliriz; yani Britanya'da, 3 evden bir tanesi yakıt yoksulluğundan mustarip olacak.

Özelleştirme: Uluslararası Alıcı Yok

- ABD şirketleri 2002'den sonra satın almayı bıraktı, artık sadece AES'in önemli hisseleri var
- Sadece EDF, Iberdrola, Endesa ve Tractebel Avrupa dışından çok alım yaptı
- EDF her şeyi sattı ve Iberdrola ve Endesa/ENEL genişleyemiyor. Avrupalı şirketler alım yapamayacak kadar borç içinde
- HKE, Singpower gibi Pasifik kıyısı şirketlerinin kapasitesi çok sınırlıdır

Özelleştirme konusunda, satabileceğimiz her şeyi sattık artık. Dolayısıyla, bizim için özelleştirme bir sorun olmaktan çıktı. Fakat 2002 yılından itibaren piyasa değişti, ABD devletleri uluslararası

piyasalarda hakim olmaya başladılar, bütün dünya çapındaki şirketleri satın almaya başladılar, çok fazla para kaybettiklerinin farkına vardılar ve bir dizi satışa başladılar, ellerindeki şirketleri satmaya başladılar. Ama piyasadaki IES adlı bir şirket hâlâ mevcut. Bu, hâlâ çok güvenli yatırımlar yapıyor. Örneğin, 20 yıllık bir anlaşmayla, Birleşik Krallık'taki bazı elektrik güç istasyonlarını satın aldılar. Avrupa dışında merkezleri olan EDF, Iberdrola, Endesa ve Tractebel adlı 4 tane şirket var Avrupa dışından. Avrupa dışındaki satılan her şeyi aldılar. Iberdrola ve Endesa, Avrupa dışında da varlıkları olan şirketler. Avrupa'dan daha fazla satın almak istemediler bunlar. Avrupa'daki 5 büyük şirkete baktığımız zaman, diğerleriyle karşılaştırıldığında, yalnızca GDF Suez'in bu kadar fazla borç içinde olmadığını görüyoruz. Bazı şirketler oyuna müdahil olabilirler. Bunlar çok güçlü şirketler olmadıkları için, büyük bir değişim yaratmayacaktır.

Neden Uluslararası Alıcı Yok?

- Döviz riski. Verbund, Türkiye'de 2010/11 döneminde para kaybetti
- Siyasi risk. Tüketiciler elektrik alımını karşılayamazlarsa hükümetler de destek olamaz
- Talep riski. Sanayileşen ülkelerde talep hızla, ama tutarsız şekilde artıyor
- Piyasaların yaratılacağı ve başarılı bir rekabete gireceklerine dair mantıksız inanç
- Uluslararası yatırımcıların geri geleceğine dair olasılığın küçük olması

Peki, neden uluslararası satın alıcı yok? Öncelikle döviz değişim oranında, döviz kurlarında çok büyük bir risk var. Örneğin, Türkiye'de

bu nedenle çok fazla para kaybettiler. Siyasi riskler var. Eğer müşterilerden yeteri kadar talep gelmezse, ayakta kalamazlar. Talep riski var. Özellikle sanayileşmekte olan ülkelerde hızlıca artan, ama tutarlı bir şekilde devam etmeyen bir talep riski var. Nihayetinde baktığımız zaman, büyük uluslararası elektrik şirketlerinin uluslararası piyasaya geri dönüşü diye bir şeyden söz etmek oldukça zor.

Türkiye’de Durum

- Bağımsız düzenleyici, EPDK düzenlemesi
- İletim şirketi, TEİAS, ticaret şirketi, TETAS, devlet kurumu
- 20 bölgesel şirketten 11’i satıldı (5.5 milyar \$) ama daha satılacak 9 büyük şirket var (10.8 milyar \$)
- Üretim, yaklaşık %50 EUAS, devlete ait, yaklaşık %35 Bağımsız Elektrik Üreticileri. IPP’ler genelde sistemdeki en pahalı elektriktir

Peki, Türk deneyimi nedir? Bir düzenleyici ortaya çıkardınız (EPDK) sistemi yavaş yavaş bölüştürdünüz. Bu da kolay oldu. Ama iş şirketleri satmaya gelince, birazcık sorunlar oluştu. Dağıtım şirketlerinin özelleştirilmesine baktığımız zaman, geçen sene 20 dağıtım şirketi vardı, sunuldu bunlar.

Dağıtımı Özelleştirme

- Boğaziçi. En yüksek teklif MMEKA, 2.99 milyar \$, geri çekti. 2. teklif veren, Aksa, kaybetti. 3. teklif veren Park davet edildi.
- Toroslar. En yüksek teklif Yıldızlar Holding, 2 milyar \$, peşinat veremedi. 2. teklif veren, Park, kaybetti. 3. teklif veren Turkeler davet edildi

- Gediz. En yüksek teklif Eti Gumus-Sogutsen, 1.9 milyar \$, peşinat veremedi. 2. teklif veren Enerjisa kaybetti. 3. teklif veren olmadı, ihale iptal edildi
- Ayedaş. En yüksek teklif MMEKA, 1.8 milyar \$, peşinat veremedi. 2. teklif veren Yıldızlar Holding de kaybetti. 3. teklif veren, Enerjisa davet edildi
- Akdeniz. En yüksek teklif Park, 1.2 milyar \$, peşinat veremedi. 2. en yüksek, Enerjisa da geri çekildi. 3. teklif veren Emkat JV davet edildi
- Trakya. En yüksek teklif Aksa, 622 milyon \$, teminat ödeyemedi. 2. teklif veren, ICTAS (575 milyon \$) teminat ödedi
- Dicle. En yüksek teklif Karavil-Ceylan, 228 milyon \$. Teminat sunuldu
- Sadece azınlık ortakları olarak yabancı yatırımcılar, küçük Avrupa şirketleri, örn. Verbund ve CEZ,. Devam edecekler mi?

En büyük şirketler açısından, ilk açık arttırma başarıyla sonuçlanmadı, ikincisine bıraktılar, ikinci en yüksek rakamı verene bıraktılar, ama o da yeteri kadar para veremeyince üçüncüsüne geldi sıra; fakat görüldü ki, üçüncüsü de zaten ortada yok. Yalnızca iki ufak şirket satılabildi bu süreç içerisinde. Üretim anlamında baktığımız zaman, bütün değerlerin satılabileceğine yönelik, 2014 itibarıyla elden çıkarılabileceğine yönelik bir plan vardı, 2011 itibarıyla 16 gigavatının özelleştirilmesi vardı. İlk ihale iptal edildi, çünkü yeteri kadar güçlü ihaleler gelmedi buna ilişkin.

Üretimi Özelleştirme

- Tüm EUAS varlıklarının 2014'e kadar satılacağı ilan edildi
- 2011'de EUAS tesisi 16GW'yi özelleştirme tasarlanıyor
- Hamitabat ihalesi (1200MW gaz) Haziran 2011'de ertelendi ve Eylül 2011'de tek teklif veren olması sebebiyle iptal edildi
- Durucasu, Bozkir, Ladik, Göksu ve Kisik ihaleleri (hidro, 20MW) Temmuz 2011'de yapılacaktı, ancak süresi uzatıldı

Elektriğin serbestleştirilmesine ve özelleştirilmesine baktığımız zaman, Türkiye'de başarılı olmadı diye bir şey yok; bütün dünyada başarısız olan bir yöntem zaten bu. Kısaca diyebiliriz ki, yalnızca Türkiye'de değil, toptan piyasaların özelleştirilmesi ve serbestleştirilmesi çalışmıyor, işlemiyor, doğru bir seçenek değil. Özellikle küçük tüketiciler için, perakende elektrik piyasalarının çok kötü gittiğini ve onları mağdur ettiğini görüyoruz. Uluslararası yatırımcıların piyasadan çekildiğini ve yakın zamanda da geri dönemeyecek durumda olduklarını görüyoruz. Birleşik Krallıkta bu politikanın yaratıcısı olanlar, eski IPP modeline geri dönüyorlar.

Sonuçlar

- Elektriği özelleştirme ve serbestleştirme sadece Türkiye'de değil, her ülkede başarısızlıkla sonuçlanıyor
- Elektrik toptan piyasaları – serbestleştirme ve özelleştirmenin ana nedeni– işlevini yerine getiremiyor
- Elektrik perakende piyasaları küçük tüketiciler için zararlı
- Uluslararası yatırımcılar geri çekildi ya da yeni alımlar araştırmıyorlar

Elektriğin özelleştirilmesi, serbestleştirilmesi 10 sene önce ortaya atıldı. Yine nükleer enerji fikirleri de ortaya atılırken, faydalarının ne olacağı bu kadar güzel açıklanamamıştı zaten. Ne türden zararları olabilir, ne türden faydaları olabilir diye baktığımızda, insanın cinayete meyilli olması lazım böyle bir şey istemesi için. çok da öyle göze çarpan, dikkat çeken faydaları olmayacak. Bahaneler buluyorlar zaten kendilerine sürekli olarak. Özelleştirme meselesinde finansal kriz dediler. Nükleer enerjide de Fukuşima felaketini aşmaya çalışıyorlar, buna bahane bulmaya çalışıyorlar.

Ama açıkça görülen şey şu: Elektriğin özelleştirilmesi projeleri başarısızlığa uğramıştır.

Ayşegül Oruçkaptan (BAŞKAN)- Sayın Thomas’a teşekkür ederiz.

Soruları en son toplu olarak soracağız. O nedenle hemen ikinci konuşmacımıza geçmek istiyorum. İkinci konuşmacımız, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinden Sayın Doç. Dr. Seyhan Erdoğan. Seyhan Erdoğan, Ortadoğu Teknik Üniversitesi İdari İlimler Fakültesi Ekonomi ve İstatistik Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek Lisans Derecesini aynı Fakültenin Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nden, Doktora Derecesini Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümünden aldı. ODTÜ İdari İlimler Fakültesi Ekonomi ve İstatistik Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak çalıştı. Uzun yıllar işçi sendika ve konfederasyonlarında danışmanlık yaptı. Halen Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümünde doçent öğretim üyesidir. Türkiye’de Sendikacı Kadın Kimliği (iki yazarlı), Küreselleşme Sürecinde Uluslararası Sendikacılık ve Hizmet Ticaretinde Gerçek Kişilerin Hareketi başlıklı üç kitabı, yurtdışı ve yurt içinde yayınlanmış çok sayıda makalesi bulunmaktadır. Bize sunacağı bildirinin adı: “Özelleştirme ve Enerji Yoksulluğu.”

Buyurun Sayın Erdoğan.

ÖZELLEŞTİRME VE ENERJİ YOKSULLUĞU

DOÇ. DR. SEYHAN ERDOĞDU
A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi

Giriş

Bu bildiride ele alınan konu enerji yoksulluğu ve bu bağlamda özelleştirmeye ilişkisi ve enerji güvenliğinin bir alt bileşeni olarak enerji yoksulluğu olacak. Enerji güvenliğini analiz ederek, enerji güvenliği kapsamında enerji yoksulluğunun özelleştirmeye ilişkisi üzerinde durulacak. Sonuç olarak da, bu konuda yapılabilecek, önerilebilecek politika önerilerini ana başlıklar halinde ortaya koyulacak.

Enerji Güvenliği

Enerji güvenliğinin tek bir tanımı olmadığını biliyoruz. Enerji güvenliği, devletler düzeyinde ele alınan bir konu gibi görünse de, sonuç olarak, başta son kullanıcılar olmak üzere geniş halk kitlelerini ilgilendiren bir konudur. Enerji güvenliği, en genel anlamda, enerjinin uzun vadeli bir bakış açısıyla, ister girdi, isterse hane halklarının tüketimi amaçlı olarak, ulaşılabilir ve kaliteli bir biçimde sunulması anlamına gelir. Bu konu ulusal ve küresel bağlamda ele alınabildiği gibi, bölgesel düzeyde de ele alınabilir. Ancak, burada farklı olarak üzerinde durulacak husus, enerji güvenliğinin ulaşılabilir ve kaliteli enerji kavramıyla sınırlı olmadığıdır. Enerjide ulaşılabilirlik ya da İngilizce çevirirsek, “accessibility” ve kalite, ancak tüketilebilirlik, satın alınabilirlikle birlikte ele alındığı zaman anlam taşımaktadır. Dolayısıyla, enerjiyi esas olarak ulaşılabilirlik, kalite ve aynı zamanda tüketilebilirlik, satın alınabilirlikle bağlantılı olarak ele almakta yarar var.

Enerjinin Ulaşılabilirliği

Bugüne kadar, enerjinin özellikle kırsal alanlar açısından ulaşılabilirliği üzerinde duruldu ve öğleyin de Sayın Fatih Birol’un ortaya koyduğu gibi, bu ulaşılabilirlik, yani accessibility, enerji yoksulluğu demeyeceğim, daha doğru bir kavram olarak enerji

yoksunluğunun temeli olarak ele alındı. Bu konular yeni tartışmalar olduğu için, bazen kavramlar karışıyor. Dolayısıyla, dünyada 1.3 milyar insanın elektrikten yoksun oluşu ve 2030 yılında da bu rakamın çok fazla azalmayacak olması gerçeği, enerji yoksunluğu, yani ulaşılabilirlik sorununu ortaya koyuyor. Bu, yeni bir sorun değil; enerjinin kullanımıyla birlikte, özellikle gelişmekte olan ya da azgelişmiş ülkelerde ortaya çıkan bir sorun. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra -biliyorsunuz, her büyük dünya savaşından sonra yaşanabilir bir dünya yaratma özlemi gelir insanlığa, kriz dönemlerinden sonra- dünyada, bizim Bretton Woods kuruluşları dediğimiz Dünya Bankası ve IMF'nin kurulmasının temel amaçlarından birisi de, özellikle enerji alanında, altyapı yatırımında, gelişmekte olan ülkelere yoksunlukları gidermek ve sermayesi kıt olan bu tür ülkelere, başta enerji olmak üzere, bu temel altyapı hizmetleri alanında, Dünya Bankası, yani dünyanın kamu bankası vasıtasıyla ülkelere düşük vadeli, uzun faizli krediler vermek. O kredileri de büyük ölçüde Türkiye'de olmak üzere kamu kesimi kullanmıştı. Yaklaşım buydu; yani yoksunluk, accessibility sorunu esas itibarıyla gelişmekte olan ülkelere kamusal kaynakların Dünya Bankası kanalıyla, kamu eliyle yatırımlara yönltilmesi olarak düşünülüyordu. Bu, Keynesyen bir çözümdü. Biliyorsunuz, zaten bu kuruluşların mimarı da Keynes'tir İkinci Dünya Savaşı sonrasında. Şimdi, Dünya Bankası tabii ki bu şekilde değil; accessibility sorununun yeni liberal politikalarla, özelleştirme yoluyla çözmeye çalışıyor. Steve'in çok net olarak ortaya koyduğu gibi, accessibility'de, özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından tıkanma var.

Enerjini Satın Alınabilirliği – Enerji Yoksulluğu

Bu ulaşılabilirlik sorunu, yani enerji yoksunluğu sorunu değil benim üzerinde duracağım. Benim üzerinde duracağım konu, doğru tabiriyle enerji yoksulluğu sorunu, yani enerjinin satın alınabilirliği. Bugüne kadar enerji yoksulluğu sorunu, daha çok girdi olarak enerjinin satın alınabilirliği açısından KOBİ'ler için tartışıldı, çiftçiler açısından

tartışıldı, sanayi açısından tartışıldı; ama artık bugün enerji yoksulluğu dünyada girdi olarak enerjinin çeşitli kesimler açısından satın alınabilirliği değil, doğrudan geniş tüketici yığınların, özellikle yoksul emekçi kitlelerin bu enerjiyi satın alma kapasiteleri açısından tartışılıyor. Onun için artık, enerji yoksunluğu daha çok bir kırsal sorun olarak ortaya çıkmışken, enerji yoksulluğu çağımızda kentsel bir sorun olarak ortaya çıkıyor ve üstelik de üçüncü dünya olduğu gibi, birinci dünya kentlerinde, mesela Londra'da, üçüncü dünyanın içinde de büyük kentlerde bu yoksulluğu yaşıyoruz. Ama bu, çok ön plana çıkan bir olay değil. Mesela, burada bulunan orta sınıflar olarak, enerji yoksulluğu çeken ailelerden gelen insanların olmadığını düşünüyorum. Dolayısıyla, enerji yoksulluğu çok fazla gözler önüne serilen bir konu değil ve Latin Amerika'da biraz daha fazla; ama Türkiye'de giderek yaygınlaşan yeni bir olgu olarak karşımıza çıkıyor ve ancak bazı dramatik gazete haberleriyle karşımıza geliyor. Bir tanesini okuyacağım. Birden fazla haber var. Bu konuda yapılmış, Dünya Bankası ve UNICEF'le birlikte yürütülen bir araştırma var. Ama enerji yoksulluğuna ilişkin olarak geçenlerde karşımıza çıkan en dramatik haber, PKK'nın Çukurca saldırısında kaybettiğimiz çavuş Birol Elmas'ın ailesinin durumuyla bütün medyada ortaya çıktı. Aile yoksul bir aile, Adapazarı'nda. Elektriğin dağıtım şirketi SEDAŞ, Sakarya Dağıtım Şirketi. 3 çocuğu var annenin. Dul, yoksul, hiçbir geliri yok, birisi sakat 3 çocuk var. Elektrik faturalarını ödeyemiyorlar, yani enerji yoksulları. Sosyal yardım alıyorlar, ama yine ödeyemiyorlar. 200 liralık borcu ödeyemedikleri için faiziyle 2 bin liraya çıkmış, haciz işlemleri başlatılmış ve elektrik kesilmiş. Haberin başlığı şöyle: "Şehit evinin elektriği borçtan kesilmiş." Biliyorsunuz, gazi ve şehit ailelerinin elektrik faturalarında bir uygulama vardı, farklı tarife uygulanıyordu. Demek ki, illa ölmek gerekiyor bu işten yararlanmak için. Evin elektriğini hemen açtı SEDAŞ, haciz işlemlerini durdurdu. SEDAŞ çalışanları kendi aralarında para toplayarak borcu ödedi ve bu yüz karası, utanılası

durumdan belki o ay için aileyi kurtardılar. Enerji yoksulluğu ancak böyle dramatik olaylarla karşımıza çıkıyor.

Elektrik Yoksulluğu

Sadece Türkiye'de değil; bütün büyük Avrupa ülkelerinde de bu enerji yoksulluğu, özellikle ısınmayla ilgili olarak yakıt yoksulluğu olarak gündeme geliyor. Türkiye'de enerji yoksulluğu birinci planda elektrik yoksulluğu. Neden? Çünkü Türkiye, yakıt yoksulluğunu kompanse edecek mekanizmalara sahip. Mesela, Ankara'da böyle bir bölgede oturuyorum yazın. Benim komşum, Ankara'nın göbeğinde tezek yakarak, bu yakıt yoksulluğu sorununa çözüm bulabiliyor. Bir de tabii kömür dağıtımı var. Bu yakıt yoksulluğu konusunu, belediyeler eliyle dağıtılan kömürle de... Çok yaygındır kömür dağıtımı, sosyal yardımın önemli bir bölümünü oluşturur. Onun için, bizde ikinci planda bu. Esas olarak elektrik yoksulluğu birinci planda. LPG dediğimiz, yani yemek pişirme için gerekli olan tüpgaz yoksulluğu da idare edilebilir bir yoksulluk olarak görülüyor. Yani Türkiye'deki esas yoksulluk elektrik yoksulluğu olarak karşımıza çıkıyor. Ama en vahim yoksulluk da elektrik yoksulluğu. Çünkü ısınmada kısmi bir esneklik söz konusu, ikame edilebilirlik mümkün; ama elektrik yoksulluğunda bir ikame söz konusu değil. Onun ikamesi, mum yakıyorsunuz, idare lambası yakıyorsunuz. Edirne'de bir aile, elektrikleri kesildiği için mum yakmıştı. Hatırlarsınız, bu da medyaya çıkmıştı. Onunla ikame edebiliyordu. Yangın çıkmıştı, anneleri yanarak ölmüştü.

Elektrik, diğer enerjiler gibi de değil; o kadar temel bir kamusal ihtiyaç ki, mesela Yunanistan'da, Yunanistan Hükümeti taşınmaz mal varlıklarına getirdiği vergiyi tahsil edebilmek için, bunu elektrik faturasına ekliyor. Elektrik faturasını ödemezsen elektriğin kesileceği için, insanlar bunu mecburen ödemek durumundalar. Bu arada da vergiyi topluyor. Yani o kadar temel bir ihtiyaç. Sosyal dışlanmayı yoksulluklar döngüsü olarak nitelersek sosyal bilimde, elektrik yoksulluğu diğer yoksullukların da başlangıcı oluyor. Eğitimden

yoksunluğu, bilgiden yoksunluğu, bütün yoksunlukları harekete geçiren ve sosyal dışlanmanın temel tetikçisi olarak karşımıza çıkıyor.

Türkiye'de ne kadar yaygın? Dünyada enerji yoksulluğu konusunda yapılan çalışmalar az. Mesela, bir tane Sri Lanka için biliyorum. Enerji yoksulluğunun ölçümleri de sosyal bilimciler arasında tartışmalı. Onun için, bunu bir vesile olarak alıyorum ve özellikle sosyal bilimci ve mühendis ortaklığıyla, Türkiye'deki enerji yoksulluğunun, en azından elektrik yoksulluğunun ölçülmesi konusunda bir kıstas geliştirilebileceğini düşünüyorum. Kabaca düşünelim. TÜİK verileriyle, 4 kişilik ailenin Türkiye'de yoksulluk sınırı 825 lira. Asgari ücret, 4 kişilik ailede, vergi farklılaşmasından dolayı 700 net diyelim kabaca. Şu anda 4 kişilik bir ailenin sadece elektrik faturası, bu gelirin yaklaşık yüzde 10'u. Kentsel yerlerde 13 milyon kişi bu sınırın altında yaşıyor. Dolayısıyla şöyle diyebiliriz: 3 ya da 4 kişilik ailelerin yüzde 10'u, 4-7 kişilik ailelerin yüzde 25'i, işsizlerin yüzde 20'si, faal olmayanların yüzde 15'i yoksul ve bu anlamda elektrik yoksulu grubuna girebilecek durumda. Türkiye'de çok önemli bir sorun olarak karşımıza çıkıyor. Ben diyorum ki, enerji güvenliği, sadece enerjiye ulaşılabilirlik ve kalite açısından değil; aynı zamanda enerjinin satın alınabilirliği açısından da tartışılmalıdır.

Enerji Güvenliği: Enerji Bağımsızlığı ve Arz Güvenliği

İkinci olarak üzerinde durmak istediğim konu şu: Enerji güvenliğini tanımlarken, enerji güvenliğinin iki tane alt başlığı olduğunu görüyoruz. Birincisi, artık herkesin kabul ettiği gibi, enerji bağımsızlığı. Özellikle enerji güvenliğini ulusal düzeyde alırsak - karşılıklı bağımlılıkları da hesaba katarak söylüyorum bunu- enerji güvenliğinin birinci alt başlığının enerji bağımsızlığı oldu, artık EPDK strateji belgelerine bile girmiş olan bir kavram olarak karşımıza çıkıyor. Enerji bağımsızlığı olarak aldığımız zaman, ülkelerin enerji bağımsızlığını tehlikeye düşüren faktörler ülkeden ülkeye değişiyor. Gelişmiş ülkeler için farklı, gelişmekte olan ülkeler için farklı, enerji

ihraç edenler için farklı, ithal edenler için farklı vesaire. Türkiye açısından baktığımız zaman şunu görüyoruz: Enerji bağımsızlığımızı tehlikeye düşüren faktörler, petrol ve doğalgaz zengini ülkelerin hükümetlerinin politikaları; Türkiye'de, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere, gelişmiş enerji ithalatçısı ülkelerin bölgede istikrarsızlık yaratan politikaları; ama özellikle de pazara girişte serbestlik ve milli muamele ilkesinin kaldırılması ve özelleştirmeye yerel enerji kaynaklarının ve enerji sektörünün çokuluslu tekellerin eline geçmesi nedeniyle ulusal enerji politikalarının alanının daraltılmış olması. Onun için de, enerji bağımsızlığını sağlamak için dışa bağımlılığı azaltmak, yerli kaynaklara yönelmek ve enerji ithalatında ülke çeşitlemesine gitmek bir çözüm olarak görülüyor.

Türkiye için önerilen çözümler arasında, enerji bağımsızlığını sağlamak için önerilen çözümler arasında farklı alternatifler düşünülebilir; ama şu bir gerçek ve artık bunu bütün kesimler kabul ediyor: Türkiye'de özelleştirme süreci, arzda dış kaynaklara giderek artan bir bağımlılık getirmiştir. Bunu enerji yoksulluğuna bağlayan bir kuramsal çerçeve geliştirmek için bunun üzerinde duruyorum. Enerji sektöründeki yerli enerji kaynaklarının kullanımına ağırlık vermeyen serbestleştirme ve özelleştirme politikaları, enerjide bağımlılığın ve dolayısıyla enerji güvenliğinde zayıflamanın temel nedenidir. Bundan önceki oturumda, enerjideki dış kaynaklara bağımlılığın yüzde 60'lara kadar çıktığını söylemiştik. Bu bağımlılık, EPDK strateji belgelerinde de bir sorun olarak ortaya konuluyor; ama bu sorunu çözmek için de Türkiye bir fasit daire içine sokuluyor. Özelleştirme, yerli kaynakların atıl bırakılmasına ve dışa bağımlılığa yol açmışken, şimdi de, "Enerji bağımsızlığımızın arttırılması için yatırımların arttırılması gerekir, yatırımların arttırılması için özelleştirme gerekir ve Türkiye'nin bir enerji koridoru olması için de liberal bir enerji piyasasına geçilmesi gerekir" deniliyor. Yani sorun çözüm oluyor burada ve bu sözde çözüm, aslında yeni sorunlara yol atacaktır. Türkiye, böyle bir fasit daire içerisinde. Eğer enerji bağımlılığında sorun özelleştirme ise, bunun

çözümü kuşkusuz daha çok özelleştirme değil; yeniden kamusalılık olmalıdır.

İkinci olarak enerji güvenliği kapsamında ele almamız gereken -ki, bunlar özelleştirme ve enerji yoksulluğuna bağlanacak- arz güvenilirliği ve kaynak yeterliliğidir. Zaman darlığı olduğu için, buradaki kuramsal tartışmaya girmeyeceğim, ama sonucu söyleyeyim. Olur da vaktimiz olursa açarız. Enerji güvenliğinin ikinci ayağı, yani arz güvenilirliği ve kaynak yeterliliği açısından baktığımız zaman da, özelleştirme, hem arz güvenilirliğini, hem de kaynak yeterliliğini yok eden bir sürecin temel tutkalı olmuştur. Buradaki TEK'çi arkadaşlar bunu kendileri bilecekler, benim size bir kere daha bunu anlatmama gerek yok; ama vakit olursa, neden böyle olduğunu da ayrıca kuramsal olarak tartışabiliriz. Çeşitli ülke örneklerine bakınca, orada da aynı sorunların olduğunu görüyoruz. DPT raporları da bunu kanıtıyor. Türkiye'de özelleştirme, enerji bağımsızlığını, arz güvenilirliğini ve kaynak yeterliliğini sıkıntıya sokan bir sürecin temel tutkalı olarak ortaya çıkıyor. Bu sürecin, hem enerji maliyetlerine, hem de sadece maliyetle ilgili olmayan enerji fiyatlamasına yansımaları, yine dünyada olduğu gibi Türkiye için de aynı şekilde enerji bağımsızlığının yok olması, arz güvenilirliğinin ve kaynak yeterliliğinin özelleştirmeyle zayıflaması, enerjide yüksek maliyetlere yol açtı. Türkiye için rakamları EMO'nun sayfalarındaki çeşitli raporlarda bulabilirsiniz. Enerji pahalılaşması, enerji yoksulluğunun arz yönündeki ayağı olan pahalı enerjinin -söylediklerimi daha çok elektrik olarak anlayın lütfen- tek nedeni maliyetler meselesi değildir. Artık Dünya Bankası söyledi de, bunu anlatmaktan kurtuldum. "Türkiye'de özelleştirme, pahalı enerjinin devlet eliyle alınmasıyla sonuçlanmıştır" dedi, ben rahatladım. O zamana kadar biz habire anlatıyorduk sonuçlarının ne olacağını. Dolayısıyla, bu konuya girmiyorum. Ama bir başka olay var; bu da yine bir tebliğcimizin, Oğuz'un burada sunacağı konu. Bu süreç, yani enerjide bağımsızlığı yok eden, arz güvenilirliğini ve kaynak yeterliliğini tehlikeye sokan bu özelleştirme süreci pahalı enerjiye yol açarken, aynı zamanda piyasalarda oligopolleşmeye ve

tekelleşmeye yol açtı, doğal kamusal tekeller özel tekeller haline getirildi.

Şu da bir gerçektir ki: Sermayenin yoğunlaşma düzeyi yüksek olan piyasalarda, firmaların piyasa fiyatını etkileme güçleri daha fazladır. Elektrik üretim ve dağıtım piyasaları oligopolistik ve monopolistik piyasalardır, özel tekellerin hakim olduğu piyasalardır. Hele elektrik piyasalarında, firmaların piyasa fiyatını etkileme gücü diğer piyasalara göre çok daha fazladır. Bu normal monopol piyasalardaki fiyatı belirleme gücünün elektrik piyasalarında çok daha fazla olduğu da iktisatçılar tarafından ayrıntılı olarak tartışılan bir konudur. Böyle olunca ne oldu? Sonuç olarak, günümüzde özelleştirme, enerji bağımsızlığına yok ederek, arz güvenilirliğini ve kaynak yeterliliğini tehlikeye sokarak, pahalı enerjiye, aynı zamanda da tekeller yaratarak tekelci fiyatlamaya, dolayısıyla sadece maliyetler kanalıyla değil; tekelci fiyatlama kanalıyla da yüksek enerji maliyetlerine yol açmış. Dolayısıyla, artık sadece Türkiye'de değil -Dünya Enerji Konseyinin Latin Amerika'da, Brezilya, Arjantin ve Venezüella'daki üç büyük kent için yaptığı ilginç bir enerji yoksulluğu araştırması vardır; bunu özellikle öneririm- tüm dünyada yeni liberal politikalar ve özelleştirme, diğer alanlarda olduğu gibi, bu alanda da çok ciddi bir enerji yoksulluğuna yol açmıştır.

Ne Yapmalı?

Tespitlerim bunlar. Kuşkusuz, bu tespitlerin hem dünya ölçeğinde, hem Türkiye'de araştırmalarla zenginleştirilmesi gerekir. Ben bir kuramsal çerçeve kurmaya çalıştım.

Gelelim klasik soruya. Ne yapmalı? "Ne yapmalı?" sorusunda üç tane yol olduğunu görüyoruz ve giderek de bu üç yoldan her birinin ayrı ayrı kendine alan açtığını görüyoruz. Bunlardan birinci yol, pahalı enerjiyi çalma yolu. Bu, enteresan bir yoldur. Biliyorsunuz, faturalara yansıtılan bir kayıp-kaçak miktarı var. Bunların bir kısmı kayıp, bir kısmı kaçak. Bu kaçak elektrik, halkın enerji yoksulluğuna karşı bulduğu çözümdür. Elektriğini kesersen, çalmayıp da ne yapsın adam!

Latin Amerika'da yapılan bir araştırma şöyle bir şey ortaya koymuş: Elektrik çalmak, bir ahlaksızlık olarak görülüyor, temel bir hak olarak görülüyor; yani elektrik çalanlara hırsız gözüyle bakılmıyor. İnanın, Türkiye'de de AVM'lerde bir çokuluslu tekelin ürettiği bir malı çalsanız, hırsız gözüyle bakar komşunuz size. Birinci yol bu ve bu da uygulanıyor. Ama bu yol Türkiye'de tıkanmak üzere. Düdü zannediyorum; nihayet, Kahramanmaraş'taki Tüketici Hakem Kurulu karar aldı, “Bu faturalara yansıyan, kayıp-kaçak bedeli olarak tahsil edilen miktar, anayasal haklara aykırıdır. Bunun iptali ve iadesi gerekir” dedi. Orada bir bayan bu şeyi getirmişti Tüketici İl Hakem Kurulu'na. İl Hakem Kurulu bu kararı verdi. Tüketici Dernekleri Federasyonu bunu bekliyordu, “Bir hakem kurulundan bir karar çıksın, biz bunu yargıya taşıyalım” diye. Şöyle bir durum vardı: Şirketler bunu kayıp-kaçak diye yansıtıyorlar, millet de arada kaçırıyor, vaziyeti idare ediyorduk; ama bu yansıtılmazsa eğer, yani EPDK'nın bulduğu bu geçici çözüm ortadan kalkarsa, elektriğini kestiğiniz adamdan, hele kesmeye gelene karşı şiddetli bir tepki olacaktır.

İkinci yol olarak sosyal politika. Üçüncü yolu ikinci yol olarak söylüyorum. Biliyorsunuz, Blairist politikalar çerçevesinde İngiltere'de ortaya çıkan, üçüncü yol dedikleri şöyle bir yaklaşım var: “Yeni liberal politikalara evet, özelleştirmeye evet, kamunun daraltılmasına evet, ticari serbestleşmeye evet, yani küresel kapitalizmin bütün serbestleşme, özelleştirme, finansal liberalizasyon dahil bütün politikalarına evet. Bunun yarattığı sosyal yıkım karşısında da bazı sosyal politikalar geliştirelim.” Elektrik yoksunluğu başta olmak üzere, enerji yoksulluğuna karşı geliştirilen, özellikle Batı'da... İngiltere bunu çok ciddi tartışıyor; çünkü geçen kış 2700 kişi yakıt yoksulluğundan dolayı evlerinde öldü, trafikte ölenden daha çok. Almanya'da da var aynı sorun. Üçüncü yol, Blairist yol, “Bunlara bir sosyal yardım sistemi geliştirelim” şeklinde. Geliştirelim mi; geliştirelim tabii. Sosyal politika, önerisi olarak itiraz etmiyorum böyle bir üçüncü yola. Bu yapılabilir. Dünyada yapılıyor, Latin Amerika'da yapıldı, Güney Afrika'da yapılıyor, Amerika Birleşik Devletlerinde yapılıyor. Tabii, elektriği kömür gibi gidip kapılarına

veremezsiniz, bir sistem geliştirmeniz lazım. Bunun yolları var. Dünya Bankasının 2006 yılında yayınladığı bir şey vardır orada. Biliyorsunuz, desteklemeye genelde liberal iktisatçılar karşı çıkar, “Piyasayı bozan etkileri vardır” derler; ama elektrik çok temel bir ihtiyaç olduğu için ve elektrik yoksulluğu ailelerin, hane halklarının verimliliğini düşürdüğü için, Dünya Bankası bu tür elektrik desteklerine biraz daha ılımlı davranıyor. Dolayısıyla, çok farklı elektrik destekleri sistemleri getirilebilir. Bence bunu da tartışmalı EMO; yani “Türkiye’de elektrik yoksulluğuna karşı nasıl bir sosyal destek programı? Asgari gelir desteği olsun, onun içinde mi olsun, elektrik faturalarında 150 kilovat/saate kadar olan bölümün enerji bedelinin almayalım mı yoksul ailelerden, bu sosyal yardım sistemi üzerinden ayrı bir e-yoksul sisteminde tespit mi edelim?” gibi. Bunların çok farklı yolları var, çok farklı biçimleri var, alternatifleri var. Dünya Bankasının bu konudaki raporunu öneririm, ne gibi “subsidy”ler geliştirilebilir diye.

İkinci yol da bu, ama orada da bir kısıt var. Dünya krize girdi, dünyadaki bütün yerel ve merkezi yönetimler bütçe açıkları tehlikesiyle karşı karşıyalar. Yani kamusal kaynaklarla enerji yoksullarını kurtarmak da bütçe kısıtları karşısında bir tehlikeyle karşı karşıya. O zaman, son çare olarak benim önereceğim -ama insanlık bunu yapar mı, o ayrı- temel kamu hizmetlerinde yeniden kamusalığa dönüş düşünülmelidir. Yeniden kamusallığın nasıl olabileceği konusunu da kuşkusuz tartışabiliriz. Orada da sorun şu: Yeniden kamusalık ya da kamusalılık, tarihsel olarak ulus-devletler kapsamında düşünülen ve uygulamaya geçen bir olaydı. Şimdi, ulus-devletlerin politika araçlarının tümüyle elinden alındığı bir küresel ortamda yeniden kamusalığı; yani yeniden kamusal, ulusal ve sosyal bir devleti tek başına kurtularak yapmak mümkün mü? Orada da böyle bir kısıt var. Üç ayrı kısıtla karşı karşıya olan elektrik yoksulluğuna ilişkin üç tane temel çözüm önerisini de dikkatlerinize sundum.

Ayşegül Oruçkaptan (BAŞKAN)- Sayın Erdoğan’ya teşekkür ederiz.

Üçüncü konuşmacımız Sayın Olgun Sakarya. Kendisi, bize, “Dağıtım Özelleştirmeleri ve Elektrik Piyasası” başlıklı bir sunum yapacak. Olgun Sakarya 1956 yılında İzmir ilinin Ödemiş ilçesinde doğdu. 1979 yılında Ankara Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisi Mühendislik Fakültesinden Elektrik Mühendisi olarak mezun oldu.

1980 yılında başladığı kamu hizmeti görevini 17.10.2011 tarihinde tamamlayarak emekli oldu. Türkiye Elektrik Kurumu (TEK) ve Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş. (TEDAŞ) bünyesinde değişik birim ve kademelerde teknik personel ve yönetici olarak görev yaptı

Buyurun Olgun Bey.

DAĞITIM ÖZELLEŞTİRMELERİ VE ELEKTRİK PİYASASI

OLGUN SAKARYA

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği

GİRİŞ

Elektrik enerjisinin ülkemizdeki serüveni 1902 yılında Tarsus’ta bir su değirmenine bağlanan 2 kW gücündeki dinamunun, hidrolik potansiyelden elektrik enerjisi üretilmesiyle başlamıştır.

Osmanlı’dan itibaren 1930’lu yılların sonlarına kadar bazı il ve ilçe merkezlerinin gereksinimini karşılamak üzere küçük güçte hidrolik ve dizel santraller kurulmuş, bu santrallerden beslenen dağıtım şebekeleri üzerinden tüketicilerin elektrik enerjisi ile tanışması sağlanmıştır.

1930’lu yıllarda İller Bankası, Etibank ve Elektrik İşleri Etüt İdaresi’nin kurulması ile birlikte, elektrik enerjisinin üretim-iletim ve dağıtımında kamu planlaması öne çıkmış, yabancı şirketlere verilmiş olan imtiyazların 1939 yılında kaldırılması ve dağıtım şebekelerinin ilgili belediyelere devredilmesiyle elektrik hizmetlerinin dağıtımında da kamu görev almıştır.

1970 yılında Türkiye Elektrik Kurumu’nun (TEK) kuruluşu ile birlikte elektrik enerjisinde üretim, iletim ve kısmen dağıtım, merkezi olarak kamu eliyle planlanmaya başlanmıştır. 1982 yılında çıkarılan yasa ile belediye ve köy birliklerinin işletmesi altında bulunan dağıtım şebekelerinin de TEK’e devredilmesi sonucu tekel konumunda dikey bütünleşik merkezi bir yapı oluşturulmuştur.

Elektrik enerjisinin üretim, iletim ve dağıtım boyutuyla bütünlüklü bir anlayışla altyapısını düzenleyen merkezi yapının (TEK’in) henüz oluşturulduğu yıllarda, İngiltere’de başlayan ve devamında Avrupa’ya da yayılan **“neoliberal”** politikalardan ülkemiz de etkilenmiştir. Bu bağlamda 1984 yılı sonlarında çıkarılan 3096 sayılı Yasa ile TEK’in tekel statüsünün önündeki hukuki engel aşarak, ileride özelleştirme amacına da hizmet etmek üzere **“piyasalaşma”** yolunda ilk adım atılmıştır.

ÖZELLEŞTİRMENİN KISACA GEÇMİŞİ

233 sayılı “Kamu İktisadi Teşebbüsleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” ile yapılan düzenlemede TEK, Kamu İktisadi Kuruluşu (KİK) olarak yer almış ve çalışmalarının da kamu hizmeti niteliğinde olduğu tanımlanmıştır. Ancak, 1993 yılında çıkarılan 93/4789 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile TEK iki ayrı İktisadi Devlet Teşekkülü’ne ayrıştırılmış, böylece üretmiş olduğu hizmetlerin de kamu hizmeti kapsamından çıkarılması sağlanmıştır.

Elektrik dağıtım şebekelerinin özel sektör eliyle işletilmesi amacıyla ilk özelleştirme girişimine 1989 yılında başlanmıştır. Bu yıllarda 3096 sayılı Yasa çerçevesinde ilk olarak Kayseri ve Civarı Elk. TAŞ, Çukurova Elk. AŞ. Kepez AŞ. Ve Aktaş Elk. AŞ. ilgili bölgelerinde elektrik üretim, iletim, dağıtım ve ticareti ile görevlendirilmişlerdir. Aynı kapsamda görevlendirilen şirketlerden bazıları, verilen görevlendirmelerin iptal edilmesi üzerine yargı yoluna başvurmuş ve birçoğu davalarını kazanmışlardır.

Yapılan görevlendirmelerin hukuksal zemine oturmaması ve dava konusu olması iktidarı değişik modeller aramaya itmiş ve 3096 sayılı Yasa’dan sonra sırasıyla, önce Yap-İşlet-Devret modeli olarak bilinen 3996 sayılı Yasa devamında da Yap-İşlet modeli olarak bilinen 4283 sayılı Yasa yürürlüğe girmiştir.

Bu modellerin uygulamaya konulması, işletmede yaşanan sorunları çözemediği gibi tarifelerin yükselmesi ve yatırımların mahsuplaşılması gibi konularda da sıkıntılar yaratmış ve beklenen yararların sağlanamayacağı görülmüştür. Yapılan özelleştirmelerin nasıl acı bir reçete olduğu da, gerek uygulamalarda gerekse yargı kararlarında açıkça ortaya çıkmıştır.

Yaşanan bu acı deneyimlere karşı özelleştirme politikasından vazgeçilmemiş, uluslararası sermayenin telkinleri doğrultusunda yine İngiltere’den alınan bir model ile “Elektrik Sektörünün Yeniden Yapılandırılması” adı altında “serbestleştirme” ve “özelleştirme” amacına dönük olarak 2001 yılında 4628 sayılı Elektrik Piyasası Yasası hayata geçirilmiştir.

4628 SAYILI YASA KAPSAMINDA YAPILAN ÖZELLEŞTİRMELER

2001 yılında çıkarılan 4628 sayılı Elektrik Piyasası Yasası’nda; rekabet ortamında çevreyle uyumlu, ucuz, sürekli ve kaliteli elektrik enerjisinin tüketicilerin kullanımına sunulması amaç olarak vurgulanmaktadır.

Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (ÖİB) özelleştirmeleri genel olarak; *“Özelleştirme ile devletin ekonomideki sınai ve ticari aktivitesinin en aza indirilmesi hedeflenirken, rekabete dayalı piyasa ekonomisinin oluşturulması, devlet bütçesi üzerindeki KİT finansman yükünün azaltılması, sermaye piyasasının geliştirilmesi ve atıl tasarrufların ekonomiye kazandırılması, bu yolla elde edilecek kaynakların altyapı yatırımlarına kanalize edilebilmesi mümkün olacaktır. Özelleştirmenin temel amacı nihai olarak, devletin ekonomide işletmecilik alanından tümüyle çekilmesini sağlamaktadır.”*²⁸ amacı ile tanımlamaktadır.

Özelleştirme İdaresi Başkanlığı elektrik enerjisi alanındaki özelleştirme amaçlarını²⁹ ise;

- Varlıkların verimli işletilmesi, maliyetlerin düşürülmesi
- Elektrik enerjisi arz güvenliğinin sağlanması ve arz kalitesinin artırılması
- Kayıp/kaçak da azaltma sağlanması

²⁸ http://www.oib.gov.tr/program/turkiyede_ozelleştirme.htm

²⁹ <http://www.oib.gov.tr/tedas/tedas.htm>

- *Yenileme ve genişleme yatırımlarının özel sektör tarafından yapılması*
 - *Rekabet sonucu sağlanan faydaların tüketicilere yansıtılması*
- şeklinde sıralamaktadır.

4628 sayılı Yasa ile elektrik piyasasında faaliyetler ayrıştırılmış, bu ayrışma sonucunda da iletim **ulusal tekel** olarak kamuda kalmış, dağıtım ise özelleştirilmek üzere birbirinden bağımsız **21 bölgesel tekele** dönüştürülmüştür.

18.05.2009 Tarih 2009/11 No’lu Yüksek Planlama Kurulu Kararı ile açıklanan “Elektirik Enerjisi Piyasası ve Arz Güvenliği Stratejisi Belgesi” gereği elektrik dağıtım bölgelerinin özelleştirilmesi işlemlerine hız verilmiş ve 2009-2010 yılları içinde tüm bölgelerin özel şirketlere devrini gerçekleştirmek üzere özelleştirme ihaleleri tamamlanmıştır.

21 bölgesel tekelden oluşan dağıtım sisteminde 12 bölge halen özel sektör eliyle işletilmektedir. Kalan 9 bölgeden birinin (Aras EDAŞ) özelleştirme ihalesi yargı aşamasındadır. Diğer 8 bölgeden biri olan Gediz EDAŞ için ihaleye katılan firmaların teminatlarını yatırmamaları ve sözleşmeye davet edilecek başka da firma kalmaması nedeniyle ihale iptal edilmiş olup tekrar ihaleye çıkarılması söz konusu olacaktır. Bunun dışında kalan 7 bölgenin ise özel sektöre devri için süre uzatımları ve yeni teminat yatırma talepleriyle süreç işletilmeye çalışılmaktadır.

Dağıtım şirketlerinin özelleştirme süreci aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Grup	Bölge	Dağıtım Şirketi	Dağıtım Şirketlerinin Özelleştirme Süreci						Bedeli (Milyon \$)
			İhale Tarihi	Nihai Pazarlık Tarihi	Rekabet Kurulu Kararı	ÖYK Kararı (RG)	Özel Şirkete Devir Tarihi	İhale Edilen Firma	
A	19	Aydem EDAŞ - (3 İl)	0	0	08/05/2008	0	15/08/2008	Aydem Güneybatı And. Ener.AŞ	110,00
	9	Başkent EDAŞ - (7 İl)	10/06/2010	01/07/2008	14/08/2008	23/09/2008	28/01/2009	HOSBancı + Verbund+Enerjisa OGG	1.225,00
	15	Sakarya EDAŞ - (4 İl)	10/06/2010	01/07/2008	14/08/2008	23/09/2008	11/02/2009	Akceş OGG (Akenerji+CEZ)	600,00
	18	Kayseri ve Civ. Elektrik TAŞ	0	0	0	0	15/07/2009	Kayseri ve Cıvırı Elk.TAŞ	0,00
	8	Meram EDAŞ - (6 İl)	15/09/2010	25/09/2008	04/12/2008	02/05/2009	30/10/2009	Aşim Alarko AŞ. (Alarko+Cengiz)	440,00
	16	Osmangazi EDAŞ - (5 İl)	20/10/2010	06/11/2009	11/03/2010	24/04/2010	02/06/2010	Eti Gümüş AŞ	485,00
	12	Uludağ EDAŞ - (4 İl)	12/02/2010	18/02/2010	08/04/2010	26/06/2010	03/09/2010	Limak İnş. AŞ. (Limak+Kolin+Cengiz)	940,00
	6	Çamlıbel EDAŞ - (3 İl)	12/02/2010	18/02/2010	08/04/2010	31/07/2010	03/09/2010	Kolin İnş. AŞ. (Kolin+Limak+Cengiz)	258,50
	4	Çoruh EDAŞ - (5 İl)	20/10/2010	06/11/2009	11/03/2010	08/06/2010	01/10/2010	Aksa Elk.Perakende Satış AŞ	227,00
	21	Yeşilirmak EDAŞ - (5 İl)	20/10/2010	06/11/2009	11/03/2010	08/06/2010	30/12/2010	Çalık Enerji San.Tic.A.Ş.	441,50
	20	Göksu EDAŞ - (2 İl)	0	0	02/12/2010	0	31/12/2010	AKEDAŞ Elk.Dağ.AŞ	60,00
	5	Fırat EDAŞ - (4 İl)	12/02/2010	18/02/2010	08/04/2010	05/10/2010	06/01/2011	Aksa Elk.Perakende Satış AŞ	230,25
	2	Vançulu EDAŞ - (4 İl)	12/02/2010	18/02/2010	09/04/2010	03/11/2010		Aksa Elk.Perakende Satış AŞ	100,10
	1	Dicle EDAŞ - (6 İl)	22/07/2010	09/08/2010	16/12/2010	12/04/2011		Karavil Ltd.Şti+Ceylan İnş.AŞ OGG	228,00
B	13	Trakya EDAŞ - (3 İl)	22/07/2010	09/08/2010	16/12/2010	12/04/2011		İC İçtaş İnş.San.Tic. A.Ş.	575,00
	17	Boğaziçi EDAŞ - (Avrupa Yaka)	22/07/2010	09/08/2010	16/12/2010	12/04/2011		Park Holding A.Ş.	2.496,00
	7	Toroslar EDAŞ - (6 İl)	24/11/2010	07/12/2010	03/03/2011	12/04/2011		Türkerler İnş.Turizm Maden.Ener.AŞ.	2.016,00
	10	Akdeniz EDAŞ - (3 İl)	24/11/2010	07/12/2010	03/03/2011	12/04/2011		EMKAT Ortak Girişim Grubu	1.100,00
	14	İstanbul A. Yakası EDAŞ	24/11/2010	07/12/2010	03/03/2011	12/04/2011		Enerjisa Elk.Dağ.AŞ	1.515,00
	11	Gediz EDAŞ - (2 İl)	22/07/2010	09/08/2010	16/12/2010	12/04/2011		İHALE İPTAL	0,00
	3	Aras EDAŞ - (7 İl)	15/09/2008	25/09/2008	04/12/2008			Kiler Alış Veriş Hizmet. Gıda AŞ	128,80
TOPLAM									13.175,85

ÖZELLEŞTİRMENİN AMAÇLARI İLE UYGULAMALARIN KARŞILAŞTIRILMASI

Özelleştirmelerin doğurduğu sonuçları daha iyi anlamak bakımından; elektrik enerjisi alanında Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nca öne sürülen özelleştirme amaçları ile 4628 sayılı Elektrik Piyasası Yasası'nda belirtilen "...rekabet ortamında çevreyle uyumlu, ucuz, sürekli ve kaliteli elektrik enerjisinin tüketicilerin kullanımına sunulması" amaçlarının, özelleştirmeler sonrasında gerçekleşen uygulamalar ve yapılan düzenlemelerle ne kadar örtüştüğüne bakmakta yarar vardır.

Bu anlamda dağıtım özelleştirmeleri sürecinde elektrik piyasasında yaşanan değişiklikleri;

- 1-Elektrik Enerjisi Tüketim Bedelleri (Elektrik Tarifeleri)
 - 2-Elektrik Enerjisi Hizmet Bedelleri,
 - 3-Elektrik Dağıtım Tesisi Yatırımları ve
 - 4-Elektrik Dağıtım Tesislerinin Bakım Onarımı
- gibi faaliyetleri inceleyerek değerlendirmek doğru olacaktır.

1. ELEKTRİK ENERJİSİ TÜKETİM BEDELLERİ

4628 sayılı Elektrik Piyasası Yasası gereği elektrik sektörü piyasalaştırılmış ve tüm faaliyetler de ayrıştırılmıştır. Faaliyet ayrıştırması ile birlikte her bir faaliyetin karşılığı ayrı ayrı tüketici faturalarına yansıtılmaktadır.

Elektrik tüketim faturalarına yansıyan ve kısaca tarife olarak adlandırılan tüketim bedelleri, her dört ayda bir maliyet bazlı fiyatlandırma ve fiyat eşitleme mekanizmasına göre ulusal ölçekte hazırlanmakta ve uygulanmaktadır.

Ulusal ölçekte hazırlanan tarifenin de;

- Perakende enerji satış bedeli,
- Dağıtım sistemi kullanım bedeli,
- İletim sistemi kullanım bedeli,
- Kayıp/kaçak (K/K) bedeli,
- Perakende satış hizmeti (PSH)-Faturalama bedeli,
- Perakende satış hizmeti (PSH)-Sayaç okuma bedeli,

bileşenlerinden oluştuğu görülmektedir.

Bu bileşenlerin toplamından oluşan **tüketici tarifeleri son dört (2008-2011) yılda; tek zamanlı mesken abonelerinde % 91,3 (Kalkınmada Öncelikli İllerdeki mesken aboneleri içinde % 104,6) oranında, tarımsal sulama ve alçak gerilim sanayi abonelerinde ise % 84,7 oranında artmıştır.**

Aynı şekilde, **Hayır Kurumu olarak; Türkiye Kızılay Derneği, Türk Hava Kurumu, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Türkiye Yardım Sevenler Derneği, Darülaceze kurumları ile Darüşşafaka Cemiyeti ve Yeşilay Derneği ile, Müzeler, Resmi Okullar, Resmi Yurtlar, Resmi Üniversite, Resmi Yüksek Okullar, Resmi Kurslar, Resmi Sağlık Kuruluşları, İçme-Kullanma Suları'na ait aboneliklerde de ortalama % 108 oranında artmıştır.**

Maliyet bazlı fiyatlandırma söylemlerine karşın, dağıtım şirketlerine toptan enerji satan TETAŞ 2010 yılının son üç ayı için toptan satış fiyatlarında % 20,35 oranında (15,63 Krş/kWh'ten 12,45 Krş/kWh'e) indirim yapmış fakat bu **indirim** tüketici fiyatlarına (tarifelere) yansıtılmamıştır. Yılın üçüncü çeyreğini kapsayan üç aylık dilimde ise, TETAŞ'ın toptan satış fiyatlarına yapmış olduğu % 2,29 luk **zam** da tüketici tarifelerine yansıtılmamıştır.

2010 yılının son altı aylık döneminde yukarıdaki fiyat hareketleri dikkate alındığında, (TETAŞ dağıtım şirketlerince tüketime sunulan enerjinin yaklaşık %50'sini karşılamaktadır ve 2009 yılı verilerine göre yıllık yaklaşık 160 milyar kWh tüketim söz konusudur) **yapılacak kaba bir hesaplamada dağıtım şirketlerine yaklaşık 550.000.000.-TL mali kaynak aktarımından söz etmek mümkün olmaktadır.** Bu kaynağın da halkın ödediği vergiler olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir.

Ayrıca, tarifeyi oluşturan bileşenler içinde yer alan kayıp/kaçak bedeli ile sayaç okumaya ait perakende satış bedeline de kısaca bir göz atmakta yarar vardır.

a. Kayıp/kaçak bedeli: Daha önce enerji bedeli içinde işlem gören ve 01.01.2011 tarihinden geçerli olmak üzere yapılan tarife ayrıştırmasındaki yeni düzenleme ile ayrı bir kalem olarak faturalara yansıyan kayıp/kaçak bedelinin hesaplanmasında en önemli etken dağıtım bölgeleri için Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK) tarafından belirlenen kayıp/ kaçak hedefleridir. Tarife grubuna göre tarife içinde yaklaşık % 9 ile % 12,5 arasında bir orana sahiptir. Faturalara yansıyan bu bedeli oluşturan bileşenleri (kayıp ve kaçağı) ayrı ayrı değerlendirmek gerekmektedir. Birincisi kayıp enerji, ikincisi de faturalanamayan tüketimden kaynaklı enerji'dir.

Kayıp enerji teknik bir sorundur. Elektrik enerjisi, üretim noktasından tüketim noktasına gelene kadar elbette bir miktar kayba uğramaktadır. Bu kaybın sıfır olması veya bir başka değişle enerjinin kayıpsız nakli elbette mümkün değildir. Ancak bu kaybın minimum seviyeye çekilmesi dağıtım şirketlerinin sorumluluğunda ve dağıtım şebekelerinde tekniğe uygun olarak yapılması gereken periyodik bakımlar (bakım ve onarımlar) ve şebeke için yapılacak yeni (yenileme, genişleme ve kapasite artırma gibi) yatırımlar ile ilgilidir. Dağıtım şirketlerinin 2011-2015 yıllarında yapacakları yatırımlar bir önceki döneme (2006-2010) göre 3,08 kat artmış ve tarifelere de yansıtılarak bir anlamda tüketici zaten bu işe ortak edilmiştir.

Faturalanamayan (çoğunlukla kaçak kullanım kaynaklı) tüketim ise dağıtım özelleştirmelerine gerekçe oluşturan ve özel sektörün gerekli tedbirleri alarak önleneceği söylenen tüketimdir. EPDK tarafından dönemlik olarak ortaya konan (%) kayıp kaçak hedef oranları (KKHO) nispetinde dağıtım şirketlerinin sorumluluğunda olan bir konudur.

EPDK tarafından 2006-2010 yılları arasında belirlenen kayıp/kaçak hedef oranları 2011-2015 yılları için 2010 yılına göre daha aşağıya çekilmesi veya en azından aynı seviyede tutulması gerekirken aşağıdaki tablodan da görüleceği üzere bazı dağıtım şirketlerine ait bu oranlar (%) aksine artırılmıştır.

Dağıtım Şirketi	2009 (Hedef - Gerçek)		2010 (Hedef - Gerçek)	2011 (Hedef)	2012 (Hedef)	2013 (Hedef)	2014 (Hedef)	2015 (Hedef)
Dicle EDAŞ	41,58	73,01	36,83	60,96	50,63	42,06	34,93	29,01
Vangölü EDAŞ	40,03	55,57	35,45	46,15	38,33	31,84	26,45	21,97
Aras EDAŞ	20,25	27,70	17,95	22,92	19,04	17,62	16,30	15,08
Çoruh EDAŞ	12,28	11,51	11,70	10,90	10,39	10,15	10,15	10,15
Fırat EDAŞ	12,02	13,63	10,95	12,59	11,65	11,11	10,59	10,09
Çamlıbel EDAŞ	9,24	7,71	8,74	7,72	7,36	7,02	6,92	6,92
Toroslar EDAŞ	9,89	8,30	9,06	9,38	8,94	8,52	8,12	7,74
Meram EDAŞ	8,57	8,54	8,43	8,59	8,28	8,28	8,28	8,28
Başkent EDAŞ	8,84	8,34	8,23	8,46	8,07	7,88	7,88	7,88
Akdeniz EDAŞ	7,95	9,18	7,84	8,86	8,45	8,05	8,02	8,02
Gediz EDAŞ	7,93	7,67	7,80	8,48	8,08	7,70	7,34	7,00
Uludağ EDAŞ	6,64	5,59	6,10	6,96	6,90	6,90	6,90	6,90
Trakya EDAŞ	6,55	6,41	6,24	7,70	7,70	7,70	7,70	7,70
AYEDAŞ	7,14	7,48	6,57	7,12	6,79	6,61	6,61	6,61
Sakarya EDAŞ	7,09	6,81	6,54	7,66	7,31	6,96	6,64	6,33
Osamangazi EDAŞ	6,57	6,08	6,48	7,21	7,21	7,21	7,21	7,21
Boğaziçi EDAŞ	11,05	9,68	10,57	9,12	8,69	8,28	7,90	7,57
Kayseri ve Civ.Elk.TAŞ	10,06	6,97	10,05	10,01	10,01	10,01	10,01	10,01
AYDEM	7,74	9,59	7,49	9,80	9,34	8,90	8,49	8,09
AKEDAŞ (Göksu EDAŞ)	11,99	6,93	11,76	10,03	10,03	10,03	10,03	10,03
Yeşilirmak EDAŞ	11,17	10,63	10,59	10,35	9,87	9,41	8,97	8,78

Ulusal ölçekte tüm tüketicileri etkileyen bu oranların artırılması yönünde yapılan değişikliğe neden gereksinim duyulduğu bilinmemektedir. Artırılan bu hedefler ile tüketiciler üzerinden dağıtım şirketlerine mali kaynak aktarıldığı açıktır. Bazı dağıtım şirketleri için bu oranların hiç değiştirilmeden 4-5 yıl gibi sürelerle sabit tutulması da üzerinde durulması gereken bir başka konudur.

EPDK; dağıtım bölgeleri için belirlediği 2010 yılı kayıp/kaçak hedefini hiç değiştirmeden, yıllık ortalama % 7 talep artışı ile 2011-2015 yılları için de devam ettirseydi, bu zaman aralığında beklenen kayıp/kaçak tüketimi şimdi öngörülenden 8 milyar kWh daha az olacaktı. Yani 8 milyar kilovat saatlik kayıp kaçak bedeli tüketicilerden tahsil edilmeyecekti.

2011-2015 yılları için belirlenen yeni kayıp/kaçak hedefi oranları üzerinden; ulusal ölçekte 14,07 Krş/kWh olan 2010 yılı Türkiye Ortalama Elektrik Toptan Satış Fiyatı dikkate alınarak hesaplama yapıldığında kayıp kaçak hedef yükseltmesi nedeniyle **tüketiciden fazladan yapılacak tahsilatın en iyimser tahminle yaklaşık 1,13 milyar TL** olması beklenmektedir.

b. PSH (Sayaç Okuma) bedeli: Geçmişte tek kalemden işlem gören ve tüketicinin düzenli tespit edilerek (okunarak) faturalanması için yürütülecek büro ve işletme giderlerini kapsayan Perakende Satış Hizmet Bedel de 01.01.2011 yılından itibaren iki ayrı (PSH-Faturalama ve PSH-Sayaç okuma) faaliyet olarak ayrıştırılmıştır. 2010 yılı sonuna kadar tek bileşen olarak tarife yansıyan bu faaliyet ayrıştırıldıktan sonra % 157 oranında zamlanmıştır. İki faaliyet toplam olarak, tarife içinde % 2-2,5 oranında bir pay oluşturmaktadır.

Perakende satış hizmeti faaliyetinin ayrıştırılması ile birlikte, aynı özelliklere/konuma sahip tüketicilere fatura edilen sayaç okuma bedelinde çok önemli bir eşitsizlik ortaya çıkmıştır. Örneğin 20 daireli bir apartmandaki sayaç odasında (panosunda) toplu olarak yer alan sayaçların aynı kişi tarafından okunmasıyla aynı (sayaç okuma) hizmeti alan tüketiciler, farklı tüketim miktarlarından dolayı aynı hizmete farklı bedeller ödemek zorunda bırakılmaktadırlar. Dolayısıyla bu uygulama ile 4628 sayılı Yasa ve ikincil mevzuatta

özellikle vurgu yapılan **“eşit taraflar arasında ayırım yapılmaması”** ilkesi de bir anlamda göz ardı edilmektedir. Bu durum yapılan hizmetten bağımsız olarak fiyatlandırma yoluna gidildiğini, asıl amacın hizmetin bedelini tüketicilerden tahsil etmek değil, özelleştirilen dağıtım şirketleri için yeni ve garantili bir gelir kapısı yaratmak olduğunu göstermektedir.

Kaldı ki, tüketicinin bedel ödeyerek satın aldığı bir mal veya hizmetin ölçülmesi için de ayrıca bedel ödemesinin mantığını anlamak mümkün değildir. Dağıtım sistemine sunularak tahakkuku yapılan elektrik enerjisi miktarının 2009 yılı verilerine göre 135 Milyar kWh, güncel tarifiede de PSH (Sayaç Okuma) bedelinin 0,104 Krş/kWh olduğu göz önüne alınarak yapılan hesaplamada; **tüketiciler, sayaçlarının okunması için dağıtım şirketlerine yıllık olarak yaklaşık 140 milyon TL ödemektedirler.**

2. ELEKTRİK ENERJİSİ HİZMET BEDELLERİ

Yeni abone olarak dağıtım şebekesine bağlanacak tüketiciler için dağıtım şirketlerinin uygulayacakları düzenlemeye tabi bedeller, her yılın son aylarında Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu Kararı ile belirlenmektedir.

EPDK tarafından belirlenen bu bedeller için Elektrik Piyasası Endeksi (EPE) veya TÜFE değişim oranları dikkate alınmaktadır. 2011 yılı için belirlenen **bağlantı bedeli, kesme-bağlama bedeli** ve **güvence bedeline** yapılan artışlar Hazine Müsteşarlığı³⁰ tarafından yayımlanan ve aşağı verilen tablodaki yıllık TÜFE değişim oranları ile karşılaştırılmıştır.

³⁰ <http://www.hazine.org.tr/ekonomi/enflasyon.php>

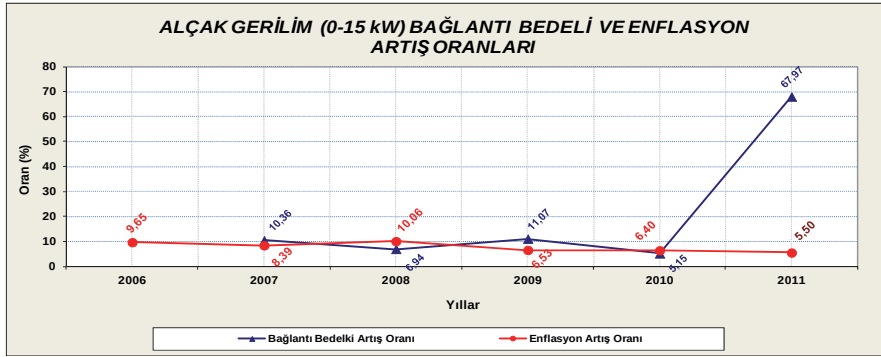
Enflasyon (TÜFE) Hedef ve Gerçekleşmeleri

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Hedef	35	20	12	8	5	4	4	7,5	6,5	5,5	5
Gerçekleşme	29,7	18,4	9,3	7,7	9,7	8,4	10,1	6,5	6,4	-	-

a. Bağlantı Bedeli: Tüketicinin dağıtım sistemine ilk bağlantı aşamasında bir defaya mahsus olmak üzere tahsil edilen bedeldir. 2005 yılına kadar her abone için güç (kW) hesabıyla tahsil edilen bu bedel 2006 yılından sonra bağlantı başına alınan sabit bir bedel olarak tarifelendirilmiştir. Alçak gerilim şebekesinden yapılan bağlantılara ait 2006-2011 yılları arasındaki bedeller aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Yılı	Bağlantı Bedeli (TL)	Yıllık Artış Oranı (%)	2006'ya Göre Artış (%)	Yıllık Enflasyon Oranı (%)
2006	22,20 TL			9,65
2007	24,50 TL	10,36	10,36	8,39
2008	26,20 TL	6,94	18,02	10,06
2009	29,10 TL	11,07	31,08	6,53
2010	30,60 TL	5,15	37,84	6,40
2011	51,40 TL	67,97	131,53	5,50

Bağlantı bedellerindeki yıllık artış oranları aşağıdaki grafikte görüleceği üzere, Hazine Müsteşarlığı tarafından yayımlanan ve 2011 yılı hedefinin de yer aldığı yıllık TÜFE enflasyon oranları ile karşılaştırılmıştır.

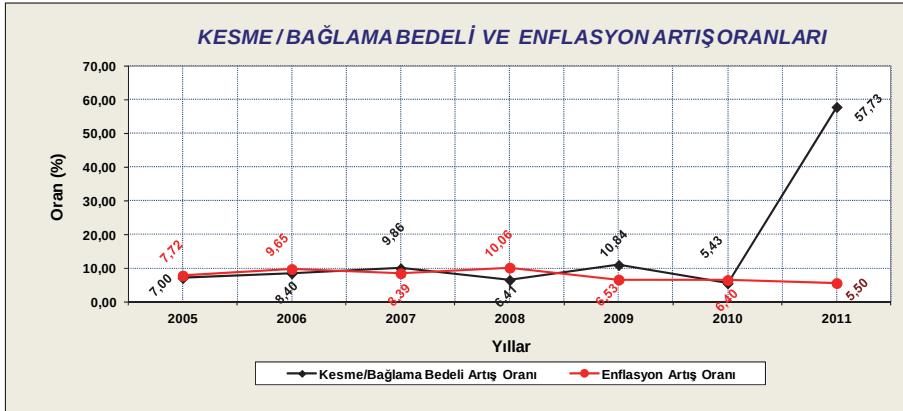
2011 yılı bağlantı bedeli için 2010 yılına göre yapılan artışın anlaşılabilir (2010 Eylül ayı TÜFE oranı % 9,24 olmasına karşılık %10 gibi) bir seviyede yapılması beklenirdi. Ancak artışın % 68'i bulması sonucu, ülke genelinde her yıl yeni abone olan yaklaşık 1-1,2 milyon tüketicinin **yıllık olarak fazladan en az 20 milyon TL daha bedel** ödemesine neden olacağı beklenmektedir.

Tabloda sabit bağlantı bedeli olarak verilen ücret 0-15 kW arasında gücü olan alçak gerilim aboneleri içindir. Gücü; 15-100 kW ve 100 kW'ın üzerindeki aboneler için belirlenmiş olan sabit bağlantı bedellerinin daha yüksek olduğu göz önüne alındığında, bağlantı bedeli üzerinden abonelerden dağıtım şirketlerine aktarılabilecek kaynak miktarının daha da artacağı açıktır.

b. Kesme-Bağlama Bedeli: Tüketicinin çeşitli nedenlerle elektriğinin kesilmesi ve tekrar bağlanması halinde tüketiciden o işlem için tahsil edilen sabit bir bedeldir. Alçak gerilim şebekesinden bağlı bir abone için 2005 yılında 6,55 TL kesme/bağlama bedeli, 2010 yılındaki bedele yapılan % 57,7'lik artışla 15,3 TL'ye çıkarılmıştır. 2005-2011 yılları arasındaki bedeller aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Yılı	Kesme/ Bağlama Bedeli (TL/Adet)	Yıllık Artış Oranı (%)	2005'e Göre Artış (%)	Yıllık Enflasyon Oranı (%)
2005	6,55	7,00	0,00	7,72
2006	7,1	8,40	8,40	9,65
2007	7,8	9,86	19,08	8,39
2008	8,3	6,41	26,72	10,06
2009	9,2	10,84	40,46	6,53
2010	9,7	5,43	48,09	6,40
2011	15,3	57,73	133,59	5,50

Kesme/bağlama bedellerindeki yıllık artış oranlarını, Hazine Müsteşarlığı tarafından yayımlanan yıllık TÜFE enflasyon oranları ile karşılaştıran grafik aşağı verilmiştir.

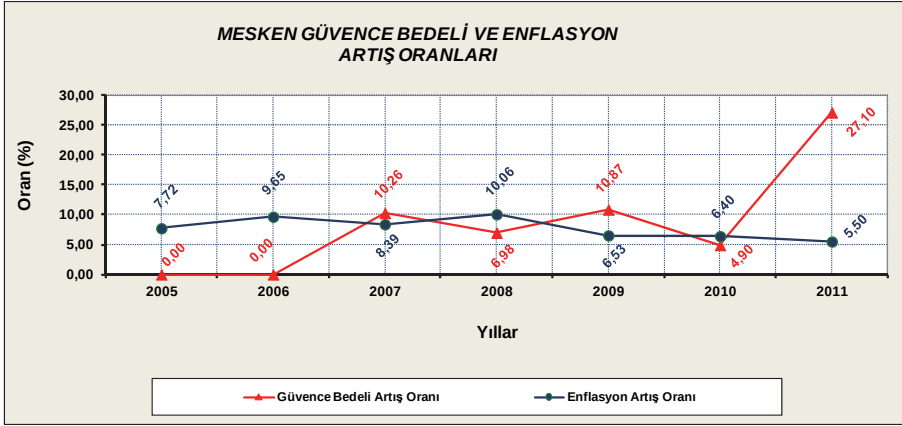
Sektörde yıllardır çalışanların tahminlerine göre, ülkemizde gelir dağılımındaki adaletsizlik, işsizlik ve kapitalizmin yarattığı krizler gibi nedenlerle ödeme güçlüğüne düşebilecek yaklaşık üç milyon elektrik abonesinin kesme/bağlama bedeli ödemek zorunda kalacağı varsayılmaktadır. Bu durumda, kabul edilebilir oran dışında 2011 yılı için yapılan artış sonucunda **tüketiciler üzerinden dağıtım**

şirketlerinin kasasına fazladan aktarılacak kaynağın da yıllık olarak yaklaşık 25-27 milyon TL olacağı hesaplanmaktadır.

c. Güvence Bedeli: Kullanım yerinin değişmesi ve/veya perakende satış sözleşmesinin sona ermesi veya sözleşmenin feshi halinde, müşterinin elektrik enerjisi tüketim bedelini ödememesi ihtimaline karşılık olarak, borcuna mahsup etmek üzere güç üzerinden alınan bir bedeldir. Meskenler için yapılan güvence bedeli hesaplamalarında **minimum 5 kW** kurulu güç baz alınmaktadır. Mesken abone grubu için 2005-2011 yıllarına ait güvence bedelleri aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Yılı	Mesken (TL/kW)	Yıllık Artış Oranı (%)	2005'e Göre Artış (%)	Yıllık Enflasyon Oranı (%)
2005	7,8	0,00	0,00	7,72
2006	7,8	0,00	0,00	9,65
2007	8,6	10,26	10,26	8,39
2008	9,2	6,98	17,95	10,06
2009	10,2	10,87	30,77	6,53
2010	10,7	4,90	37,18	6,40
2011	13,6	27,10	74,36	5,50

Mesken abone grubuna ait güvence bedelindeki artışı, Hazine Müsteşarlığı tarafından yayınlanan yıllık TÜFE enflasyon oranları ile karşılaştıran grafikten de görüleceği üzere, 2010 yılına kadar enflasyon oranına yakın seyreden artış oranı 2011 yılında dağıtım şirketleri lehine kabul edilemez seviyeye getirilmiştir.

Ülke genelinde yılda 1-1,2 milyon abone artışının tamamını mesken abonesi olarak ve güvence bedelindeki artışın anlaşılabilir (% 10 gibi) bir seviyede olması halinde arada oluşacak farktan dolayı **yıllık olarak yaklaşık 10 milyon TL fazla** bir bedelin abonelere yansıtılması söz konusu olacaktır.

Kaldı ki; küçük ölçekli sanayi ve ticaret grubuna dahil olan abonelerin güvence bedellerinin daha da yüksek olduğu göz önüne alındığında abonelerden fazladan tahsil edilecek bedelin daha da artacağı net olarak görülecektir.

3. ELEKTRİK DAĞITIM TESİSİ YATIRIMLARI

Elektrik dağıtım tesislerinin tüketicilere ihtiyaç duydukları elektrik enerjisini kaliteli ve sürekli olarak sunacak kapasiteye sahip olarak iyileştirilmesi, genişletilmesi ve yenilenmesi gerekmektedir. Bu nedenledir ki, yapılacak yatırımlar doğru planlanmalı ve doğru zamanda yapılmalıdır. Yapılacak **yatırımların; arz güvenliği sıkıntısı yaratmayacak kadar erken, kaynak israfı yaratmayacak kadar da geç yapılması** esastır.

Dağıtım şirketlerinin 2011-2015 yıllarını kapsayan ikinci uygulama dönemine ait yatırım harcamaları, Elektrik Piyasasında Gelir ve Tarife Düzenlenmesi Kapsamında Düzenlemeye Tabi Unsurlar ve Raporlamaya İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ eki tablolarda EPDK tarafından onaylanmış ve 31.12.2010 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Dağıtım şirketlerinin 2011-2015 dönemine ait yatırım harcamaları aşağıdaki tablodan da görüleceği üzere toplam 1.692.888.913 TL’dir.

Bölge	Dağıtım Şirketi	2011-2015 Dönemi Yıllık Yatırım Harcaması (TL)
1	Dicle Elektrik Dağıtım A.Ş.	102.002.513
2	Vangölü Elektrik Dağıtım A.Ş.	26.242.484
3	Aras Elektrik Dağıtım A.Ş.	69.836.087
4	Çoruh Elektrik Dağıtım A.Ş.	59.454.440
5	Fırat Elektrik Dağıtım A.Ş.	53.765.275
6	Çamlıbel Elektrik Dağıtım A.Ş.	50.617.204
7	Toroslar Elektrik Dağıtım A.Ş.	84.915.243
8	Meram Elektrik Dağıtım A.Ş.	110.415.132
9	Baskent Elektrik Dağıtım A.Ş.	227.382.465
10	Akdeniz Elektrik Dağıtım A.Ş.	91.756.235
11	Gediz Elektrik Dağıtım A.Ş.	82.991.965
12	Uludag Elektrik Dağıtım A.Ş.	105.709.053
13	Trakya Elektrik Dağıtım A.Ş.	40.878.666
14	Ist. And.Yak.Elektrik Dağıtım A.Ş.	69.209.515
15	Sakarya Elektrik Dağıtım A.Ş.	59.122.433
16	Osmangazi Elektrik Dağıtım A.Ş.	71.831.437
17	Bogaziçi Elektrik Dağıtım A.Ş.	121.951.195
18	Kayseri ve Civarı Elektrik Dağıtım A.Ş.	38.359.553
19	AYDEM (Menderes Elektrik Dağıtım AŞ)	102.927.125
20	AKEDAŞ (Göksu Elektrik Dağıtım A.Ş.)	28.844.023
21	Yesilırmak Elektrik Dağıtım A.Ş.	94.676.870
TOPLAM		1.692.888.913

Dağıtım şirketlerinin 2006-2010 yıllarını kapsayan geçiş dönemine ait (Kayseri ve Civarı Elektrik A.Ş. hariç olmak üzere) yatırım harcamaları toplamının³¹ ise 550.000.000.-TL olduğu bilinmektedir. 2011-2015 dönemine ait yatırım harcamaları geçiş dönemine göre 3,08 kat artırılmıştır.

Üstelik bu artış o dönem gazetelere yansıyan haberlere göre şirketlerin taleplerinin sınırlandırılmasıyla EPDK tarafından kabul edilmiştir. Yani şirketler daha fazla yatırım yapmayı talep etmişlerdir. Elbette dağıtım sektöründe yatırıma ihtiyaç vardır, ancak bu yatırım iştahını açıklamak için tarife metodolojisini iyi incelemek gerekmektedir. Ama bundan önce "Elektrik dağıtım bölgelerinde gerçekten bu ölçüde yatırıma ihtiyaç var mıdır?" sorusunu soralım. Bu soruyu cevaplamadan önce 2009 yılı ile başlayan özelleştirmeler öncesinde 2008 yılına kadar elektrik dağıtım bölgelerinde TEDAŞ tarafından yapılan yatırımlara göz atmak gerekmektedir.

TEDAŞ Fiili Yatırım Harcamalarının Yıllar İtibariyle Gelişimi³² (TL)

Yıllar	Harcama (TL)
2000	212.694.362
2001	201.631.846
2002	417.697.704
2003	387.447.125
2004	388.640.557
2005	704.003.406
2006	689.544.991
2007	824.844.729
2008	1.260.335.423
2009	720.582.364

Elektrik

³¹ 01 Eylül 2006 tarihli Mükerrer 26276 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 24.08.2006 tarih 875 no'lu EPDK Kurul Kararı

³² http://www.tedas.gov.tr/29,Istatistiki_Bilgiler.html

dağıtım şebekelerine 2006-2010 yılları geçiş dönemi için yıllık 550.000.000.-TL yatırım öngörülmesine karşın yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere 2005-2009 yılları arasında bu miktarın oldukça üzerinde yatırım harcaması yapılmıştır. 2008 yılında yapılan yatırım harcaması 1.260.335.423.-TL olmuştur.

Dağıtım bölgelerinden birinin özel sektöre devri için düzenlenen törende yaptığı konuşmada “İngiltere ve İtalya’da yapılan bu tür özelleştirmelerden sonra elektrik kesintilerinin yüzde 40 azaldığını, yatırım ihtiyacında da yine yüzde 40’lar seviyesinde düşüş meydana geldiğini” ifade eden³³ Maliye Bakanı Sayın Mehmet ŞİMŞEK’in sözlerinin aksine, yatırım harcamaları bırakın azalmayı aksine artmıştır.

2011-2015 yılları arasında yapılacak yıllık yatırımın; 2006-2010 yılları geçiş dönemine göre 3,08 kat, 2008 yılı yatırımına göre 1,34 kat artırılması doğal olarak tarifelere de yansıyacak ve tüketiciye yeni zamlar olarak dönüşü de kaçınılmaz olacaktır.

Ayrıca yatırım denetimleri konusunda hakim olan “denetimsiz piyasa” sorununun nasıl aşılabacağı konusu da ayrı bir soru işaretidir?

4. ELEKTRİK DAĞITIM TESİSLERİNDE PERİYODİK BAKIMLAR

Elektrik dağıtım tesislerinin (varlıklarının) verimli işletilmesinin en önemli ayağını periyodik bakımlar oluşturmaktadır. Periyodik bakımların zamanında, ehil kişiler tarafından ve tekniğine uygun olarak yapılması, arıza oluşumuna karşı önemli kazanımlar

³³ <http://www.gercekgundem.com/?p=317572>

sağlamakta ve dağıtım şebekesinin ekonomik ömrünü uzatarak gereksiz yatırımları da bir anlamda önüne geçilmektedir.

Elektrik dağıtım bölgeleri kamu elinde işletilirken oluşan arızalar ve arıza giderme çalışmaları, yazılı ve görsel basında zaman zaman haber konusu olurdu. Elektrik dağıtım şebekelerinin özelleştirilmeye başlandığı 2008 yılı ortasından günümüze kadar geçen yaklaşık 3-3,5 yıllık sürede bu konuda yaşanan gelişmeler de Oda'mız tarafından yakından takip edilmiştir. Periyodik bakımlar ve gerekli onarımlar doğru zamanda yapılarak dağıtım varlıkları gerçekten verimli mi işletilmektedir?

Oda'mız, dağıtım şirketlerinin ilan ederek yapmış olduğu programlı elektrik kesintilerini yaklaşık 2 yıllık bir sürede günlük olarak izlemiş ve yapılan bakım ve onarımlar için nerede ne kadar kesinti yapıldığını tespit etmiştir. Özelleştirme kapsamında özel sektöre devir edilen ilk sıradaki bölgelerden Aydem Elektrik Dağıtım A.Ş. ve Başkent Elektrik Dağıtım A.Ş. kapsamındaki illere ait 01.10.2010-30.09.2011 tarihlerini içeren bir yıllık programlı elektrik kesintilerini ve 2009 yılı verilerine göre şebeke büyüklüklerini gösteren tablo aşağıda verilmektedir.

İller (Başkent AŞ)	Bakım-Onarım çalışması		Tesis çalışması		TEİAŞ çalışması		Abone Sayısı (Adet)		Trafo Sayısı (Adet)	Hat Uzunluğu (km)	
	saat	dakika	saat	dakika	saat	dakika	OG	AG	Dağıt.Şir.	OG	AG
Ankara	2.467	775	6.989	651	152	0	8.315	2.137.623	6.787	19.039,9	29.830,6
Bartın	1.409	90	687	120	0	0	291	111.506	916	1.274,1	2.343,7
Çankırı	229	30	175	90	128	30	400	99.081	960	2.532,1	3.099,1
Karabük	279	0	148	60	29	0	329	130.117	1.125	1.720,3	2.164,9
Kastamonu	742	600	1.427	270	416	0	801	227.529	3.022	5.807,4	6.387,2
Kırıkkale	388	450	112	225	61	30	437	126.290	764	2.426,9	7.999,9
Zonguldak	1.041	870	333	30	6	0	582	330.992	2.308	4.183,3	6.462,0
TOPLAM	6.555	2.815	9.871	1.446	792	60	11.155	3.163.138	15.882	36.984,0	58.287,4
TOPLAM	6.601	55	9.895	6	793	0	11.155	3.163.138	15.882	36.984,0	58.287,4

İller (AYDEM AŞ.)	Bakım- Onarım çalışması	Tesis çalışması	TEİAŞ çalışması	Abone Sayısı (Adet)		Trafo Sayısı (Adet)	Hat Uzunluğu (km)	
	ss:dd	ss:dd	ss:dd	OG	AG	Dağıt.Şir.	OG	AG
Aydın	322:30	1001:00	104:00	3.553	547.566	3.086	4.207,6	6.410,3
Denizli	2481:45	6400:30	92:30	2.453	481.333	2.348	5.348,7	8.275,0
Muğla	6524:00	4965:00	525:45	3.683	495.962	3.437	6.939,9	26.314,5
TOPLAM	9328:15	12366:30	722:15	9.689	1.524.861	8.871	16.496,2	40.999,8

Tabloda yer alan yerleşim birimlerinde bakım-onarım çalışması için yapılan kesinti sürelerinin, aynı yerleşim yerine ait şebeke büyüklükleri ile kıyaslanması doğru bir yaklaşım olacaktır. Bu açıdan bakıldığında, bazı yerleşim yerlerindeki periyodik bakım onarım çalışmalarının çok yetersiz kaldığını, buna karşılık yeni tesis yatırımı için elektrik kesintilerine gidildiğini ifade etmek mümkündür.

Bu anlamda; özelleştirme amaçları içinde yer alan dağıtım varlıklarının verimli işletilmesi hususunda da mesafe alındığını söylemek olanaksızdır. Özelleştirme ile bakım onarıma ağırlık verilmesi bir tarafa, daha çok yeni yatırıma yönelimin arttığı görülmüştür. Yukarıda da belirtildiği gibi bu eğilim de tarifeler yoluyla zam demektir.

5. SONUÇ VE ÖNERİ

Özelleştirmeler sonrasında özel sektör tarafından yapılacağı ifade edilen yenileme ve genişleme yatırımı harcamaları, beklentinin aksine önceki dönem ve yıllara göre artmış ve tarifeler yoluyla tüketiciye yansı(tıl)mıştır. Bu noktada hemen altı çizilmesi gereken konu, özelleştirmeler ile özel sektör kendisinde var olan sermayeyi yatırıma dönüştürmemiş, bizzat faturalar aracılığıyla tüketicilerden tahsil ettiği kamu kaynağı ile bu yatırımları gerçekleştirme yoluna gitmektedir. Özellikle tarife metodolojisi içerisinde yatırımlar için şirketlerin

kullandığı kredilerin faizlerinin bile tarife yoluyla tüketicilerden tahsil edilmesinin öngörüldüğü dikkate alındığında özelleştirme için ortaya atılan yatırıma kaynak ihtiyacı iddiasının hiçbir geçerliliğinin olmadığı açıkça ortaya çıkmaktadır.

Dağıtım tesisi yatırımlarının teknik, ekonomik ve fiziki yeterlilikleri denetimden yoksun bırakılmıştır. Denetim sorunu halen sürmekte, denetim işinin bile özelleştirilmesi için arayışlar sürdürülmektedir. Ne yazık ki elektrik dağıtım ve elektrik üretim tesisleri için özelleştirme süreciyle ortaya çıkan denetimsizlik ortamı, ülkemize gelecek yıllar için ciddi bir tehdit alanı yaratmaktadır.

Özelleştirmenin temel hedefi olarak sunulan kayıp/kaçak miktarında azalma iddiası ise tamamen çürümüştür. Kayıp kaçak hedefleri tüketici üzerine yük olacak şekilde ve anlaşılabilen nedenlerle artırılmıştır. Ne yazık ki özelleştirme ihalelerinin, şirketlerin kayıp kaçak hedef öngörülerini dahi alınmadan gerçekleştirildiği ortaya çıkmıştır. Nitekim ihalelerle dağıtım kuruluşlarının devredildikten sonra şirketlerle birlikte yeni 5 yıllık dağıtım hedefleri belirlenmiştir.

Dağıtım şebekesi varlıklarının verimli işletileceğine yönelik söylemler bugün için karşılıksız kalmış, teknik kaliteyi daha fazla dağıtım tesisi yatırımı yaparak sağlama düşüncesinden hareketle periyodik bakım onarım çalışmalarına yeteri kadar önem verilmemiştir.

Elektrik dağıtım sistemine sunulan elektrik enerjisinin tedarik sürekliliği göstergelerine esas oluşturan, tüketici başına kesinti süresi ve sayısı kamuoyu denetiminden uzak dağıtım şirketi beyanına bırakılmıştır.

Elektrik Dağıtım Özelleştirmeleri; 4628 sayılı Yasa'da belirtilen ucuzluk yerine,

- Elektrik Tarifeleri
- Hizmet Bedelleri ve
- Uygulamaya esas düzenlemeler

ile PAHALILIK getirmiş, tüketiciden dağıtım şirketlerine mali kaynak aktarmanın yasal yolunu oluşturmuştur.

Geçmişte yaşanan ve ekonomik anlamda ülkemize pahalıya patlayan benzer özelleştirme uygulamaları halen belleklerimizde yerini korurken, özelleştirme uygulamalarından acilen vazgeçilmesi ve iktidar etkilerinden arındırılmış merkezi kamusal bir yapının yeniden kurulması gerekmektedir.

Ayşegül Oruçkaptan (BAŞKAN)- Sayın Sakarya'ya teşekkür ediyoruz.

Hükümetimizin zaten genel politikası haline geldi: Önce bakımsız bırak, ondan sonra özelleştirdi. Biz bunun farklı bir uygulamasını Ankara'da yaşıyoruz. Tüm açık ve yeşil alanlar -Atatürk Orman Çiftliği dahil- önce bakımsız bırakılıyor, daha sonra üstlerine rant tesisleri getirilecek şekilde yeniden bir düzenlemeye gidiliyor. "Bakılamıyor, çok kötüydü; ancak bu şekilde bir çözüm bulabildik" diye söyleniyor. Bana göre, özelleştirmenin daha da tehlikeli bir ayağı, Türkiye enerji sektöründe tekelleşme. Sayın Oğuz Türkyılmaz bu konuyla ilgili bildirisini sunacak.

Oğuz Türkyılmaz 1951 Ankara doğumlu. 1973'te ODTÜ Endüstri Mühendisliği Bölümünden mezun oldu. 1973-1976 arasında Etibank'ta çalıştı. 1976-1977 döneminde TMMOB Makine Mühendisleri Odası Genel Merkez Yönetim Kurulunda İkinci Başkan olarak görev aldı ve Oda'da profesyonel yönetici olarak çalıştı. 1977-1980 döneminde TMMOB'de Genel Sekreter Yardımcısı olarak çalıştı. 1982'den bu yana özel sektörde çeşitli kuruluşlarda mühendis ve yönetici olarak görev yaptı. Halen müşavirlik yapıyor. TMMOB Makina Mühendisleri Odası Enerji Çalışma Grubu Başkanı, TMMOB Enerji Kongresinin yedi dönemdir Yürütme Kurulu Üyesi, Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi Yönetim Kurulu Üyesi, ODTÜ Mezunlar Derneği Enerji Komisyonu Üyesi ve Cumhuriyet Enerji Eki Yayın Danışmanıdır. Çok sayıda bilimsel ve teknik kongrede bildiri sundu, panelist ve oturum yöneticisi olarak görev yaptı. Birçok radyo ve TV programına katıldı ODTÜ, Bilkent, Edirne, Sabancı, Yıldız, İstanbul Teknik Üniversitelerinde seminerler verdi. Doğal Gaz, Mühendis ve Makina, Ekonomik Forum, Elektrik Mühendisliği, EMO Enerji, Cumhuriyet Enerji Eki, Çevre Mühendisleri Odası Dergisi, ODTÜ Mezunlar Derneği, ESM dergilerinde, Birgün gazetesinde yazıları yayınlandı. Hazırlık çalışmalarını üstlendiği ve yönettiği doğal gaz ve enerji konulu raporlar TMMOB Makina Mühendisleri Odasınca yayınlandı.

Buyurun Sayın Türkyılmaz.

TÜRKİYE ENERJİ SEKTÖRÜNDE TEKELLEŞME

OĞUZ TÜRKYILMAZ

TMMOB Makina Mühendisleri Odası Enerji Çalışma Grubu Başkanı
Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi Yönetim Kurulu Üyesi

Giriş

Bu bildiri, "TMMOB Makine Mühendisleri Odası Enerji Çalışma Grubu" nun yürüttüğü; Türkiye'de *elektrik, doğal gaz, petrol ve LPG* sektörlerinde, özel şirketlerin oluşturduğu yoğunlaşma ve tekelleşme eğilimlerini incelemeye ve irdelemeye yönelik kapsamlı ve uzun vadeli bir çalışmanın ilk bulgularını kapsamaktadır. Sektörlere hakim olan sermaye grupları ve bu grupların enerji alt sektörlerindeki yatay ve dikey bütünleşme girişimleri irdelenmekte ve özel sermaye gruplarının sektörel hakimiyetleri değerlendirilmektedir.

Kimler var bu alanda, oyuncular kimler; enerji alt sektörlerinde yatay ve dikey bütünleşme girişimleri neler, sektörel hakimiyetleri ne düzeyde; bunları konuşmaya çalışacağız.

1. Petrol Sektörü

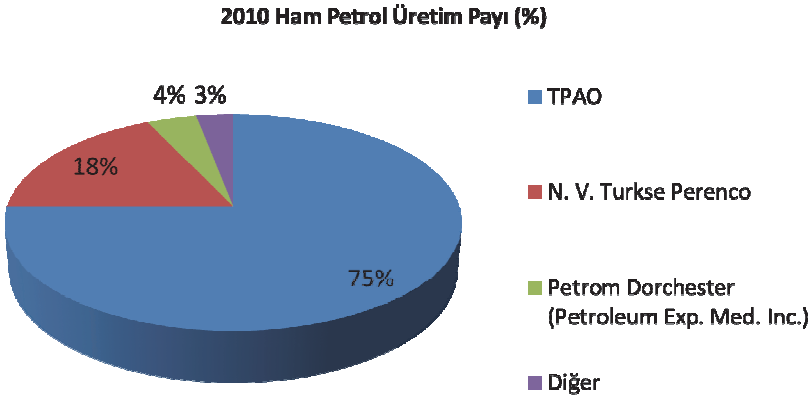
1.1 Petrol Üretimi

Tablo 1: Üreticiler ve Yerli Üretimdeki Pazar Payları

Petrol Üreticileri	2010 Ham Petrol Üretim Miktarı (milyon ton)	2010 Ham Petrol Üretim Payı (%)
TPAO	1,88	75
N. V. Turkse Perenco	0,45	18
Petrom Dorchester (Petroleum Exp. Med. Inc.)	0,10	4
Diğer	0,08	3
TOPLAM	2,50	100

Her ne kadar petrol üretimimiz ihtiyacın sadece yüzde 8’ini karşılarsa da, “Türkiye’de petrol üretimindeki oyuncular kimler?” diye bakıldığında (Tablo 1) başta TPAO’yu görüyoruz, payı yüzde 75. Sonra yabancı sermayeli şirketler geliyor. Kamunun payı başat vaziyette şu anda petrol üretiminde. Aynı tabloyu burada grafik (Grafik 1) olarak da görüyoruz.

Grafik1: Üreticiler ve Yerli Üretimdeki Pazar Payları

1.2 Akaryakıt Dağıtıcıları ve Pazar Payları

Petrolün akaryakıt olarak dağıtımına baktığımızda (Tablo 2) kimler var diye; birinci sırada Petrol Ofisini görüyoruz. Ama Petrol Ofisini Petrol Ofisi olarak değil, OMV olarak okuyun; çünkü Petrol Ofisinin yüzde 99.9’u OMV’nin mülkiyetinde. OMV, biliyorsunuz, Avusturya merkezli bir şirket, Nabucco’nun ortağı. Türkiye’de başka alanlarda da faaliyetleri var, göreceğiz. Onu Shell Turkuaz Petrol A.Ş. ortaklığı izliyor. Sonra Koç Grubu’nun ortaklığı bulunan OPET Petrolcülük, uluslararası bir petrol tekeli olan BP, Total ve yerli daha ufak şirketler izliyorlar.

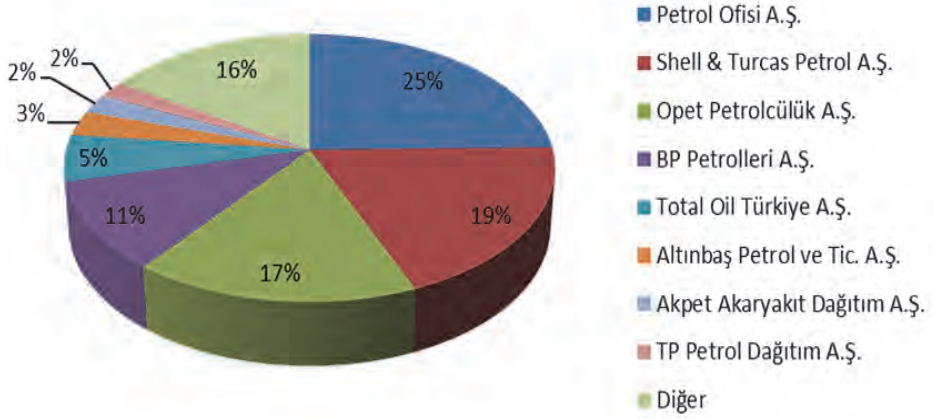
Tablo 2: Akaryakıt Dağıtıcıları ve Pazar Payları

Dağıtıcı	Satış Miktarı (Ton)	Piyasa Payı (%)
Petrol Ofisi A.Ş.(OMV)	4.160.384	24,7
Shell & Turcas Petrol A.Ş.	3.215.793	19,1
Opet Petrolcülük A.Ş.	2.791.916	16,6
BP Petrolleri A.Ş.	1.818.324	10,8
Total Oil Türkiye A.Ş.	947.298	5,6
Altınbaş Petrol ve Tic. A.Ş.	507.814	3
Akpet Akaryakıt Dağıtım A.Ş.	390.435	2,3
TP Petrol Dağıtım A.Ş.	330.264	2
Diğer	2.669.186	16
TOPLAM	16.831.414	100

Grafik (Grafik 2) olarak da görebiliyoruz ki, dörtte biri Petrol Ofisi-OMV'nin denetiminde olan bir sektör bu. Shell'i de eklediğinizde, bunların pazar paylarındaki egemenlikleri yüzde 40'ını aşıyor.

Grafik 2: Akaryakıt Dağıtıcıları ve Pazar Payları

Akaryakıt Dağıtıcılarının Pazar Payları (%)

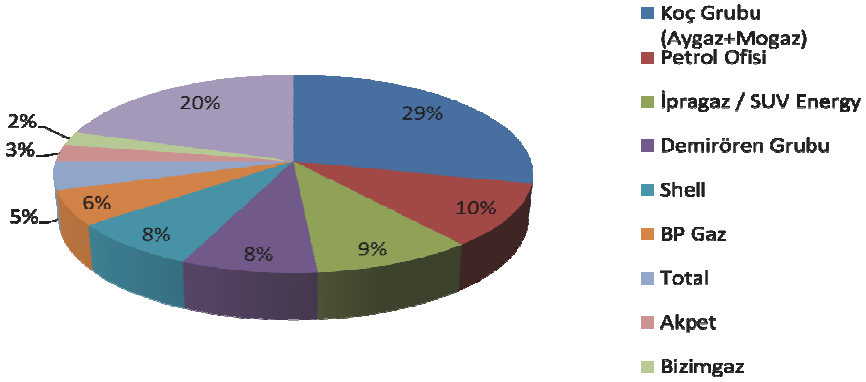
1.3 LPG Dağıtıcıları ve Pazar Payları

LPG’de durum ne, ona bakalım. LPG’de Koç Grubu’nun iki şirketiyle birlikte pazar payının üçte bire yakın olduğunu görüyoruz (Tablo 3), yüzde 28.6. Sonra Petrol Ofisi-OMV’yi görüyoruz. Daha sonra yabancı bir şirketi görüyoruz, Suenergy; İpragaz, Demirören, Shell ve BP de var. Bunlar da bu sektördeki belli başlı oyuncular.

Tablo 3:

Dağıtıcı	Satış (Ton)	Pazar Payı (%)
Koç Grubu (Aygaz+Mogaz)	1.046.699	28,6
Petrol Ofisi	380.751	10,4
İpragaz / SUV Energy	350.551	9,58
Demirören Grubu	298.072	8,15
Shell	288.406	7,88
BP Gaz	208.499	5,7
Total	171.711	4,69
Akpet	98.302	2,69
Bizimgaz	82.226	2,25
Diğer	734.143	20,06
TOPLAM	3.659.360	100

Grafik 3:

LPG Dağıtıcılarının Pazar Payı (%)

Bu yüzde 29-30 eşikleri kritik eşikler; çünkü Rekabet Kurumu, doğalgaz ve elektrikle ilgili verdiği kararlarda yüzde 30'u kritik bir eşik olarak koyuyor. Bir grubun bir sektörde yüzde 30'un üzerinde pazar payına sahip olması halinde, bunun bir tekel oluşturabileceğini ve rekabet hukukuna aykırı olabileceğini söylüyor. Belli grupların yüzde 30 sınırına yakın olduklarını görebiliyoruz.

2. Doğal Gaz Sektörü

2.1 Doğal Gaz Üreticileri ve Yerli Üretimdeki Pazar Payları

Doğalgaz sektöründeki üretime bakalım (Tablo 4). Yerli üretim yine çok fazla değil. Sonuç itibarıyla 2010 içinde 682 milyon metreküp üretmişiz. Aynı yıl tüketimimiz 38 milyar metreküp; yani yüzde 2'sinden bile az bir rakam. Ama burada Türkiye'ye yeni giren bir şirket, Transatlantik, sektördeki diğer iki şirketi de satın aldı ve paylarının yüzde 53 olduğunu görüyoruz. Yani petrol üretiminde her ne kadar TPAO öndeysen de, yerli doğalgaz üretiminde bu Transatlantik Grubunun payının yarısından fazla olduğunu görebiliyoruz. Petrol Ofisi var, TPAO ile ortak. Foinovo var, onların da Akçakoca'da ortak olmak için belli payları var.

Tablo 4: Doğal Gaz Üreticileri ve Yerli Üretimdeki Pazar Payları

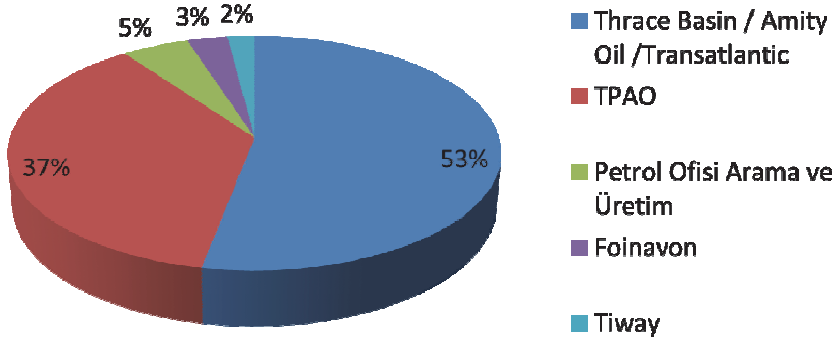
Şirket	2010 Toptan Satış Lisansı Sahibi Üretim Şirketlerinin Doğal Gaz Üretim Miktarı (milyon m ³)	2010 Toptan Satış Lisansı Sahibi Üretim Şirketlerinin Doğal Gaz Üretim Payları (%)
Thrace Basın / Amity Oil / Transatlantic	361,46	53
TPAO	252,34	37
Petrol Ofisi Arama ve Üretim	34,1	5
Foinavon	20,46	3
Tiway	13,64	2
TOPLAM	682	100

Bu tablo değişebilir. Eğer daha önceki konuşmalarda sözü edilen aramalarda Akdeniz’de doğalgaz bulunacak olursa; bu aramaları TPAO, Karadeniz’de Exxon’la, Akdeniz’de yakında Shell’le yapacağını dikkate aldığınızda, eğer gaz bulunursa, bunlar bu gaza ortaklık payları kadar ortak olacakları için, doğalgaz üretiminde yabancı şirketlerin payının çok daha fazla olabileceğini söylemek mümkün.

Bu, bir önceki tablonun grafik olarak akılda kalması için bir yansıması.

Grafik 4: Doğal Gaz Üreticileri ve Yerli Üretimdeki Pazar Payları

2010 Toptan Satış Lisansı Sahibi Üretim Şirketlerinin Doğal Gaz Üretim Payları (%)

2.2 Kentsel Doğal Gaz Dağıtımı

Türkiye'de iki şirketin haricinde -şu anda özelleştirme sürecinde onlar da- Başkent Gaz ve İGDAŞ'ın dışında bütün kentsel dağıtım şirketleri özel sektöre devredildi. Daha önce kamunun elinde olan Eskişehir ve Bursa devredilmişti, İzmit'te bir belediye şirketi olan İZGAZ devredildi; diğerleri ise zaten özel sektör grupları eliyle yapılmıştı. Burada (Tablo 5) belli başlı grupların abone içindeki paylarını görüyorsunuz. 2010 Haziran bilgileri bunlar, daha yenisini bulamadık. Teknik Yayıncılıktan meslektaşım Muhittin Tekman arkadaşımızın çalışmasıdır bu. Burada ilginç olan şu: İGDAŞ. Türkiye'de 2010 Haziranı itibarıyla abonelerin yarısı İGDAŞ'ta. İGDAŞ özelleşecek. İGDAŞ'ı şu yukarıdaki gruptaki şirketlerden herhangi biri alacak olursa, toplam abonelerin, kentsel doğalgaz abonelerinin yarısından fazlası bir grubun eline geçmiş olacak.

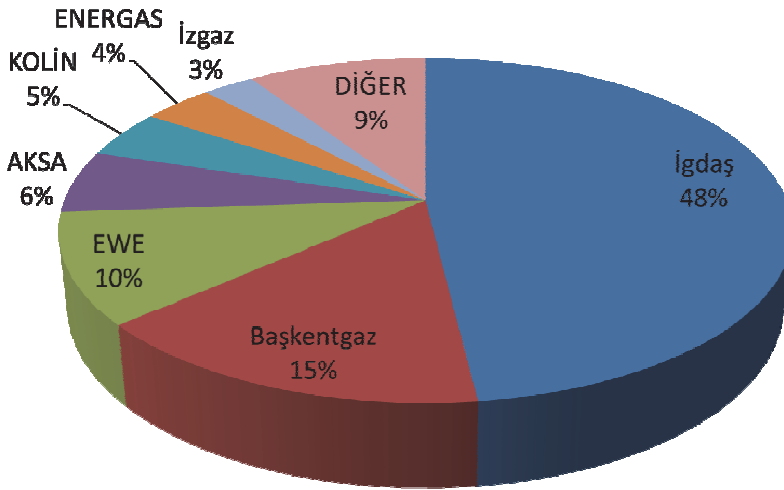
Tablo 5: Kentsel Doğal Gaz Dağıtımı

Gaz Şirketleri	Dağıtım	Toplam (Adet)*	Abone Miktarı	*Abone (%)	Payı
Gaz Dağıtım Grupları					
AKSA		525.765		5,84	
ARSAN		81.883		0,91	
CENGİZ		108.633		1,21	
EWE		938.192		10,42	
ÇEDAŞ		117.016		1,30	
ENERGAS		333.244		3,70	
KOLİN		405.129		4,50	
PALMET		122.304		1,36	
ZORLU		47.830		0,53	
Bir Gruba Bağlı Olmayan Gaz Dağıtım Şirketleri					
Agdaş		101.195		1,12	
Akmercangaz		1.879		0,02	
Bagdaş		9.701		0,11	
Başkentgaz		1.390.661		15,45	
Çinigaz		80.571		0,89	
Diyargaz		19.173		0,21	
İgdaş		4.329.014		48,08	
İngaz		35.198		0,39	
İzgaz		242.426		2,69	
Kargaz		3.827		0,04	
Kırgaz		69.161		0,77	
Polgaz		17.281		0,19	
Torosgaz		13.813		0,15	
Udaş		9.661		0,11	
TOPLAM		9.003.557		100	

Tekelleşme:

- Bu tabloya göre (Grafik 5) en çok aboneye sahip olan İGDAŞ'ın özelleştirilmesiyle, İGDAŞ'ı sektörde faaliyet gösteren herhangi bir grubun satın alması halinde, satın alan grup kentsel doğal gaz abonelerinin yarısından fazlasına sahip olacaktır.
- Böylesi bir durumda rekabet kurulunun herhangi bir grubun sektörün %30'undan fazlasını kontrol etmemesi şartı nasıl uygulanacaktır?

Grafik 5: Kentsel Doğal Gaz Dağıtım

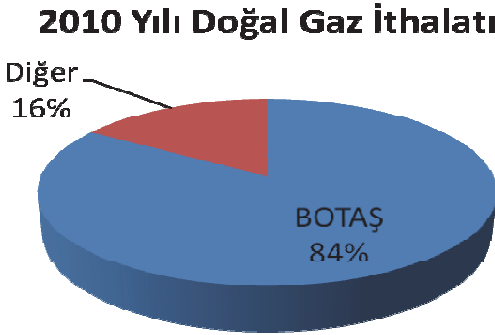

Hani Rekabet Kurumu'nun yüzde 30 şartı? Bu şart otomatikman ihlal edilmiş oluyor. Tabii, bu, 2010 Haziranına ait bir veri. Aslında tablo bir miktar değişti. Çünkü 2010 Haziran'ından 2011 Kasım'ına gelene kadar, özellikle Anadolu'daki kentlerde doğalgaz yatırımları daha da yaygınlaştı, abone sayıları arttı, rakamlar bir miktar değişmiş olacak. Ama en son EPDK'nın yayınladığı sektör raporunda da rakamlar abone bazında yer almadığı için daha güncel bir veri elde edemiyoruz.

2.3 Doğal Gaz İthalatı

Doğalgaz ithalatına bakıyoruz (Tablo 6). Burada evvelden hep “Kamu tekeli var, kamu tekeli var” denildi, hâlâ bu iddia edilir. Sanki kanun hükmünde bir kararnameymiş gibi, “Kamu tekeli var” denildi hep. Kamu tekeli falan yok şu anda. Zaten siz 4 milyar metreküp sözleşmeyi devretmişsiniz, BOTAŞ’ın alım sözleşmelerinden. Rakamları söyleyeyim size. BOTAŞ’ın ithalat rakamı 32 milyar metreküp.

Grafik 6:

BOTAŞ’ın rakamı 32 milyar küsurdur (Grafik 6). 3.5 milyar metreküp ithalat var. Spot LNG ile geçen seneki rakam 36 milyar metreküptür. Yani toplam doğalgaz ithalatı 32 milyar metreküp değildir. O 32 milyar metreküp rakamı BOTAŞ’ındır

Tablo 6:

Spot LNG İthalat Lisansı Olan Firmalar	İthalat Lisansı Olan Firmalar
Aksa Doğal Gaz Toptan Satış A.Ş.	BOTAŞ
Aktif Doğal Gaz Ticaret A.Ş.	Avrasya Gaz A.Ş.
Angoragaz Doğalgaz Toptan Satış İth. İhr. San. ve Tic. A.Ş.	Bosphorus Gaz Corporation A.Ş.
Aygaz Doğal Gaz Toptan Satış A.Ş.	Enerco Enerji San. ve Tic. A.Ş.
BOTAŞ	
Ege Gaz A.Ş.	
Enerco / OMV	
Enerjisa Doğal Gaz Toptan Satış A.Ş.	
Erdgaz Doğal Gaz Toptan Satış A.Ş.	
EWE Doğalgaz Sanayi ve Ticaret A.Ş.	
Gazport Doğalgaz Toptan Satış Ticaret ve Sanayi A.Ş.	
GDF SUEZ Tabii Gaz Tedariki A.Ş.	
Global Maden Doğalgaz Petrol ve Kimya San.ve Tic.A.Ş.	
Habaş Sınai ve Tıbbi Gazlar İstihsal Endüstrisi A.Ş.	
Hattuşa Enerji Gaz (HEGAZ) İthalat Sanayi ve Ticaret A.Ş.	
İstanbul Gübre Sanayi A.Ş. (İGSAS)	
OSB Doğal Gaz A.Ş.	
Petgas Doğalgaz Servis Test Müh. Müş. San. ve Tic. A.Ş.	
Setgaz Doğalgaz İthalat İhracat ve Toptan Satış A.Ş.	
Shell Enerji A.Ş.	
Turcas Gaz Toptan Satış A.Ş.	
Zorlu Doğal Gaz Tedarik Ticaret A.Ş.	

Burada 4 milyar metreküpü devrettiniz. Sonra ne oldu? Şimdi konu oldu, 6 milyar metreküplük sözleşme de devrediliyor. Kimlere; daha önce Gasprom’la anlaşma görüşmelerine giren, 23 Kasım’a kadar anlaşmasını bitirecek olan şirketlere. Yani tek seçici Gasprom. Diyor ki, “A, B, C, D; sana verdim sözleşmeyi, devrettim.” Başında da kendi şirketlerinden biri oluyor. Bosphorus Gas, Gaspprom-Almanya ortaklığıdır. 6 milyar daha devrettiniz mi, oldu 10 milyar metreküp. Geçen sene 3.5 milyar spot LNG ithal etmişsiniz, bu sene rakam 4 milyar metreküpü geçecek, etti 14 milyar metreküp. Hani kamu tekeli vardı? BOTAŞ’ın payı giderek düşüyor. Bu sene 40 milyar metreküp ithal edecek olsanız, BOTAŞ’ın payı yüzde 30’a düşecek, gelecek sene 25’e düşecek. 2 yıl sonra Cezayir sözleşmesi bitiyor, 4 milyar metreküp, onu da özel sektöre devredeceklerini söylüyorlar. Buyurun, BOTAŞ’ın payı yarı, özel sektörünki yarı. Hani kamu tekeli vardı?! İddia o ya. Yok aslında öyle bir şey.

3. Elektrik Sektörü

Burada da başka bir şehir efsanesi, galatımeşhur var; “Kamu tekeli var.” Nerede kamu tekeli?! Elektrikte kamunun payı bu kadar işte. Yüzde 45.39 (Tablo 7). Hepsi bu. EÜAŞ’ın elinde 24460 megavat güç var; bunun 13320 megavatını özelleştireceklerini söylüyorlar. Sadece 11140 megavat kalıyor, o da büyük hidrolik santrallerden oluşan. Biz diyoruz ki, hayır, dokunmayın buna; dokundurmayacağız size. Bugünkü ekonomik kriz koşullarında bu pek olası da gözüküyor. Neden? Kardeşim, yatırım yapıyorsunuz zaten; özel sektör, EPDK’dan 35 bin megavat lisans almış, yatırımı sürüyor şu anda. 35 bin megavat. Her ne kadar bu 35 bin megavatın yüzde 52’si yatırıma başlamamış olsa bile, lisans almışsa, yatırım yapacak diyorlar. O 35’in üstüne bir 65 bin megavat lisans daha veriyorsunuz; 50’si doğalgaz ve ithal kömürdür. Mehmet Soğancı’nın konuşmasında vardı. 100 bin megavat. 100 daha veriyorsunuz, lisans. 35 vermişsiniz, 135. Yani kamunun elinde 24 bin megavat kalsa çok mudur? “Yok,

buna da tahammül edemeyiz; özelleştireceğiz” diyorlar. Biz de hodri meydan diyoruz; bakalım kolay olacak mı o işler.

Tablo 7: Üretimdeki Farklı Statülerin Dağılımı

Kuruluş	GWh	%
EÜAŞ	95.366,62	45,39
ÖZEL SEKTÖR		
Yap İşlet	45.219,61	21,52
Serbest Üretici	39.844,24	18,96
Yap İşlet Devret	13.557,84	6,45
Otoprodüktör	11.807,82	5,62
İşletme Devri Hakkı	4.323,63	2,06
Özel Sektör Toplamı	114.753,14	54,61
GENEL TOPLAM	210.119,76	100,00

Bunlar elektrik üretim lisanslarına ilişkin veriler. Hani var ya, “Kamu tekeli kaldırıyoruz” diyorlar. Bakın lisanslara (Tablo 8). Ne kadar çok lisans dağıtılmış. Bir tek iletim lisansı TEİAŞ’ın, kamunun elinde. Dağıtım lisansları dağıtım şirketlerinin elinde, söylendi. Perakende satış lisansları var, toptan satış lisansları var, OSB dağıtım lisansları var, üretim lisansları var. Bunların azami kısmı özel sektörün. Yani öyle enerjide kamu sektöründen falan bahsetmek doğru değil; kamu tekeli falan kalmamış. Yani olanı yok etmişsiniz, daha da yok etmeye çalışıyorsunuz.

Tablo 8: EPDK Tarafından Verilen Lisansların Sayısının Lisans Türlerine Göre Dağılımı

Lisans Türü	Lisans Adeti
İletim Lisansı	1
Dağıtım Lisansı	22
Perakende Satış Lisansı	22
Toptan Satış Lisansı	89
OSB Dağıtım Lisansı	127
Üretim Lisansı	1.024
Otoprodüktör Lisansı	211
TOPLAM	1.496

Böyle bir şey olabilir mi? Bir ihaleye giriyor bir firma, “Ben, taahhüdümü yerine getiremedim, teminatım yoktu” diyor. “Yok hocam, olmaz; kusura bakma” diyorlar, seni kolundan tutuyorlar, öbür odaya sokuyorlar. “Biri olmadı, öbürünü verelim” diyorlar. Kamu İhale Kanununa göre, bir firma taahhüdünü yerine getirmezse ihaleden yasaklanır. Özelleştirme ihalesinde adama altın tepsi içinde başka bir şey sunuyorsunuz. Bunun adı rekabetçi hukuk oluyor. Bunun adı soytarılıktan başka bir şey değildir. Kusura bakmasınlar, soytarılıktan başka bir şey değildir. Bizim ülkede oluyor bu tür şeyler, sesimizi çıkarmamız gerekiyor. Alanlar aldı, tamam. Ki yargı süreçleri sürüyor, sonuçlanmadı. Yarın bir tanesinde iptal kararı çıksa ne olacak? “Tatbik kabiliyeti yoktu.” Neyin tatbik kabiliyeti yoktur; sizin soytarılığınızın

tatbik kabiliyeti yoktur. Böyle bir süreçle Türkiye'de bu dağıtımlar gerçekleştirildi. Allah'tan, kriz oldu, yerine getiremediler. Başkent Gaz özelleştirmesini düşünün, Türkiye'nin ikinci büyük şirketi; ortak olan şirketler birbirlerini mahkemeye veriyorlar, nitelikli dolandırıcılık suçundan. Siz bunlara en büyük kentsel doğalgaz dağıtım şirketleri diyorsunuz. Benim ifadem değil, birbirleri hakkındaki ifadeler bunlar. Birbirlerini dolandıracak şirketlere Başkent Gaz'ı vermeye kalktınız, ama veremediniz; çünkü taahhütlerini yerine getiremediler.

Tablo 9: Elektrik Dağıtım Şirketlerinin Özelleştirme Süreci

Grup	Bölge	Dağıtım Şirketi	Dağıtım Şirketlerinin Özelleştirme Süreci					
			İhale Tarihi	Nihai Pazarlık Tarihi	Rekabet Kurulu Kararı	ÖYK Kararı (RG)	Özel Şirkete Devir Tarihi	İhale Edilen Firma
A	19	Aydem EDAŞ (3 İl)			08.05.2008		15.08.2008	Aydem AŞ
	9	Başkent EDAŞ (7 İl)	10.06.2010	01.07.2008	14.08.2008	23.09.2008	28.01.2009	Sabancı+Verbund
	15	Sakarya EDAŞ (4 İl)	10.06.2010	01.07.2008	14.08.2008	23.09.2008	11.02.2009	Akcez (Akenerji)+CEZ
	18	Kayseri ve Civ. Elektrik TAŞ					15.07.2009	Kayseri ve Civan Elk TAŞ
	8	Miram EDAŞ (6 İl)	15.09.2010	25.09.2008	04.12.2008	02.05.2009	30.10.2009	Alcez (Alarko+Cengiz)
	16	Osmangazi EDAŞ (5 İl)	20.10.2010	06.11.2009	11.03.2010	24.04.2010	02.06.2010	Eti Gümüş
	12	Uludağ EDAŞ (4 İl)	12.02.2010	18.02.2010	08.04.2010	26.06.2010	03.09.2010	Limak+Kolin+Cengiz
	6	Çamlıbel EDAŞ (3 İl)	12.02.2010	18.02.2010	08.04.2010	31.07.2010	03.09.2010	Kolin+Umak+Cengiz
	4	Çoruh EDAŞ (5 İl)	20.10.2010	06.11.2009	11.03.2010	08.06.2010	01.10.2010	Aksa Elektrik
	21	Yeşilirmak EDAŞ (5 İl)	20.10.2010	06.11.2009	11.03.2010	08.06.2010	30.12.2010	Çalık Enerji
B	20	Göksu EDAŞ (2 İl)			02.12.2010		31.12.2010	Akedaş AŞ
	5	Fırat EDAŞ (4 İl)	12.02.2010	18.02.2010	08.04.2010	05.10.2010	06.01.2011	Aksa Elektrik
	2	Vanşöğüt EDAŞ (4 İl)	12.02.2010	18.02.2010				
	1	Dicle EDAŞ (6 İl)	22.07.2010	09.08.2010				
	11	Gediz EDAŞ (2 İl)	22.07.2010	09.08.2010				
	13	Trakya EDAŞ (3 İl)	22.07.2010	09.08.2010				
	17	Boğaziçi EDAŞ (Avrupa Yaka)	22.07.2010	09.08.2010				
	7	Toroslar EDAŞ (6 İl)	24.11.2010	07.12.2010				
	10	Akdeniz EDAŞ (3 İl)	24.11.2010	07.12.2010				
	14	İstanbul A. Yakası EDAŞ	24.11.2010	07.12.2010				
C	3	Aras EDAŞ (7 İl)	15.09.2008	25.09.2008				
TOPLAM:								5.017,25

Kimler var özel sektör oyuncularını olarak? Bu, İstanbul Sanayi Odasının çalışmalarından aldığımız bir sonuç. Büyük oyuncular. Bakın (Tablo 10) büyüyorlar, hızla büyüyorlar. Aksa Enerji, 2008'de, İstanbul Sanayi Odasının yaptığı Türkiye'nin ilk 500 şirketi sıralamasında 382. sıradaymış, 2010'da 79. sıraya gelmiş. BİS Enerji yükselmiş. EnerjiSa yükselir gibi olmuş, sonra gerilemiş. Ak Enerji

aynı pozisyonları yaşamış. Zorlu'da da böyle bir şeyler var. Ama ilk 500'de olanlar bunlar.

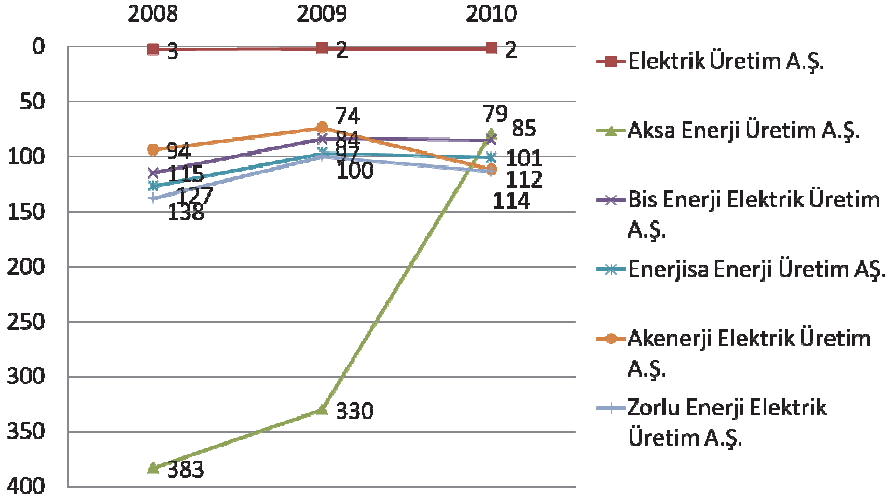
Tablo 10: Türkiye'de Elektrik Üretim Sektöründe Faaliyet Gösteren Büyük Şirketlerin İstanbul Sanayi Odası Verilerine Göre Son 3 Yıla Ait Sıralamaları

ŞİRKET / SIRALAMA	2008	2009	2010	Kurulu Güç (MW)
Elektrik Üretim A.Ş.	3	2	2	24.199
Aksa Enerji Üretim A.Ş.	383	330	79	1.511
Bis Enerji Elektrik Üretim A.Ş.	115	84	85	410
Enerjisa Enerji Üretim A.Ş.	127	97	101	1.385
Akenerji Elektrik Üretim A.Ş.	94	74	112	658
Zorlu Enerji Elektrik Üretim A.Ş.	138	100	114	738

Bu grafik (Grafik 10) de aynı şeyi gösteriyor. Yakında ne olacak; özelleştirecekler elektrik üretim şirketini, onun payı daha da azalacak; ama özel şirketler hızla yükselecekler.

Grafik 10: Türkiye'de Elektrik Üretim Sektöründe Faaliyet Gösteren Büyük Şirketlerin İstanbul Sanayi Odası Verilerine Göre Son 3 Yıla Ait Sıralamaları

İstanbul Sanayi Odası Sıralaması

4. Sektörde Yatay ve Dikey İlişkiler

Bu, bildik sonuç tablosu (Tablo 11) Kimler oyuncu? Sadece şunu görün istedik: Aynı şirketler birden fazla alanda faaliyet gösteriyorlar; yani hem doğalgaz sektöründe faaliyet gösteriyorlar, hem elektrik lisanslarında, bir kısmı petrol ve LPG'yi de giriyor. Biz bu çalışmayı sürdüreceğiz. Problem şu: Bir grubun birden fazla şirketi oluyor. EPDK lisanslarını grup düzeyinde takip edemiyoruz, tek tek şirketler bazında takip edebiliyoruz. Gireceğiz Internet sitelerine, kaç tane şirketi var, bu şirketlerin kaç lisans alıp yatırım sahasında, kaç üretime geçmiş, bakacağız. Ama bunların da sonuçlarını yakında paylaşacağız sizlerle, ilgili kamuoyuyla; kim var, kim yok, oyuncuları göreceğiz.

Tablo 11:

FİRMA/GRUP ADI	DOĞAL GAZ LİSANSLARI							ELEKTRİK LİSANSLARI					PETROL DAĞITIMI	LPG DAĞITIMI	TOPLAM SEKTÖR SAYISI (7/4)
	Toptan Satış	Kentsel Dağıtım	İthalat	İthalat Spot LNG	CNG Satış	CNG İletim ve Dağıtım	LNG İletim	Üretim	Oto- üretkütör	Toptan Satış	Dağıtım	Perakende Satış	Pazar Payı (%)	Pazar Payı (%)	
AKENERJİ	1							6		1	1	1			2
AKPET	1				6	1	1						2,3	2,7	3
AKSA / ANADOLUGAZ	2	19		1		1		17		1	2	2		0,56	3
ANADOLU ENDÜSTRİ HOLDİNG								4							1
ARSAN		3						7							2
BOSPHORUS			1												1
CENGİZ		2						3	1	1	3	3			2
ÇALIK								8			1	1			1
ÇEDAŞ	2	3		1											1
ENERCO			1	1											1
ENERGAZ	1	8													1
ENERJİSA				1				22		1	1	1			2
ENKA								2							1
EREN ENERJİ								2							1
EWE	1	2		1											1
GDF-SUEZ		1		1				1							2
HABAŞ	1			1	13	1		4						1,4	3
İPRAGAZ					3	1								9,6	2
İSKEN (Evonik-Steag-Oyak)								1							1
KOÇ GRUBU (AYGAZ+MOGAZ)	1			1	1	1	1							28,6	2
KOLIN	1	2						6		1	2	2			2
MILANGAZ	1						1							8,2	2
OMV Gaz ve Enerji Ltd.	1							1							1
PALMET		2		1				4		1					1
PETROL OFİSİ	2						1						24,7	10,4	3
RWE & TURCAS								1		1					1
SHELL			1	1									19,1	7,9	3
TURCAS	2			1				2		1					3
UNIT INTERNATIONAL								2							1
ZORLU	1	2		1				40		1					2

Burada demin bu dağıtım şirketlerini konuşurken bir de bakmak lazım; bunlardan iki tanesinin ortağı yabancı. EnerjiSa’da Vermont var, Sakarya’da CES var. Bu, diğer şirketlerin olmayacağı anlamına gelmiyor. GDFSUS, Türkiye’de boşuna mı şirket kurdu? MBW burada, EB burada, RWL burada, hepsi bekliyorlar.

Sonuç

“Yap-işlet” diyorlar. “Yap-işlet” dört tane şirkettir arkadaşlar, dört tane santraldir. Türkiye’nin elektrik enerjisi üretiminin beşte birini ENKA’nın Aliğa ve İzmir santralleri yapar, GDFSUS’in Baymina Temelli Santrali yapar, OYAK’ın ortak olduğu İskenderun Sugözü

Santrali yapar. Bunların devlete elektrik yapıyor olması, kamu santrali olduğu anlamına gelmez. Kamu mu para kazanıyor bunların üretiminden? Devletle uzun vadeli anlaşmaları var. “Yap-işlet-devret”te de bekleniyor, yakında “devret” hükmü düşer, onlar da yapıp işletmeye devam ederler, vazgeçer devlet, her şeyi özelleştiriyoruz diye, bu iş sürer gider.

Bu, süren bir çalışma. Bu alanda bilgiye, belgeye ihtiyacımız var. Biz bunu Oda çatısı altında yapıyoruz. Bir de kolay bir şey değil, onu söyleyeyim; mayın tarlasında iz sürmeye çalışıyoruz, şirketlerden hiç de nazık olmayan uyarılar alıyoruz, “Ticari itibarımızı zedeliyorsunuz, dava ederiz, böyle yaparız, şöyle ederiz” falan diye. Biz, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşuyuz. Benim yaşı 60’ı geçti. Hiçbir şeyden korkmuyoruz, yola devam edeceğiz.

AYŞEGÜL ORUÇKAPTAN (BAŞKAN)- Sayın Türkyılmaz’a teşekkür ederiz. Süremiz çok kısıtlı olduğu için bir an önce soru-cevap kısmına geçelim. Soru-cevap için 15 dakikamız var. Soruları toplu olarak alalım, ondan sonra tek tek cevap verelim. Buyurun.

SALONDAN- Öncelikle teşekkür ediyorum. Ben, Sakarya Elektrik Dağıtım A.Ş.’de regülasyon uzmanı olarak görev yapıyorum. Daha önce de başka bir özel dağıtım şirketinde aynı görevdeydim. Seyhan Hocamız, şehidimiz Birol Elmas’tan bahsetti, elektrik yoksulluğu olarak niteledi. Yalnız, ben bu haberi okuduğumda, elektrik yoksulluğundan ziyade, insanlık yoksulluğu olduğunu düşündüm bu ülkede. Bunun adı SEDAŞ da olabilirdi, AYEDAŞ da olabilirdi, Toroslar Elektrik Dağıtım A.Ş. de olabilirdi. Ben, TEDAŞ’ta da çalıştım, yani devletteyken de görev yapmıştım. Küçük bir ilçede görev yapıyordum. Orada da usulsüz elektrik kullanımından dolayı bir müşteriye usulsüz elektrik tahakkuku gerçekleştirildi. Bu müşterimiz, cezayı ödeyemediği için intihar etti, intihar mektubu bıraktı, intihar mektubunda da bizleri suçladı ve biz kendi aramızda para topladık, ödemeye çalıştık ve bunun üzerine, “Niye ödediniz?” diye de soruşturma geçirdik. Bu, devlette olan bir şeydi. Ki biliyorsunuz, devletin bürokratik yapısından dolayı da “Niçin?” sorusu çok fazla soruluyor.

Ayrıca, enerji politikalarıyla ilgili 1980’lerden bu yana gelen bir süreç var. Yani bu bir iktidar politikası değil, bence artık buna bir ülke politikası olarak bakılması gerekir ve bu politikanın daha da geliştirilmesi için bu sempozyumların yapılması gerektiğini düşünüyorum.

Seyhan Hocama şu noktada katılıyorum: Sosyal tarifelerin kesinlikle araştırılması, uygulanabilirliğinin değerlendirilmesi ve uygulanması gerekiyor. Ki Avrupa’da bunlar var zaten. Mesela, İspanya’da belli bir yaş üstü insanlar için uygulanıyor ya da hiç çalışmayan insanlar için, geniş aileler için uygulanıyor; bunlar sosyal tarife statüsüne

konuluyor. Bunun da Türkiye'de uygulanabilirliği değerlendirilmeli bence de.

Ayrıca, Olgun Bey de, “TETAŞ indirim uyguladı, tüketiciye yansımadı” dedi. Yalnız, dağıtım şirketleri sadece TETAŞ’tan elektrik almıyor; TETAŞ ve EİAŞ’tan yüzde 85 alma zorunluluğu var, gerisini ya piyasadan ya da PUMUM mekanizmasından alıyor. O yüzden, o dönem için oradaki elektrik fiyatlarındaki oynamalara da bakmak gerekiyor.

Kayıp-kaçağa gelince; kayıp-kaçağı zaten yıllardan beri ödüyoruz. Daha önce perakende satış bedelinin içerisindeydi, şimdi sadece ayrıştırıldı ve bütün tüketiciler için uygulanmaya başladı. Bunun için zaten mevzuatta kayıp-kaçak düzeltme bedeli vardı, ama 2010 yılında bu kaldırıldı. Bu da dağıtım şirketleri için zaten bir handikap oldu. Yani hep dağıtım şirketlerine yontuldu olumsuzluklar da, onun için söylüyorum.

Dağıtım şirketleri olarak, kesme, açma, bağlama bedelleri, maliyetler hesaplıyoruz, bunları EPDK’ya gönderiyoruz ve EPDK kendi düzenlemeleri içerisinde değerlendiriyor. Dağıtım şirketlerine de sorarsanız, güvence bedelleri gerçekten çok düşük. Bizim de yaptığımız tespitler bu yöndeydi. Konuşmacılara teşekkür etmek istiyorum; yalnız, bu konuda tek bir pencereden değil, pek çok pencereden bakılması gerektiğini düşünüyorum. Teşekkürler.

BAŞKAN- Biz teşekkür ederiz. Buyurun Uğur Bey.

UĞUR GÖNÜLALAN- Öncelikle bütün konuşmacılara teşekkür etmek istiyorum. Ancak, Oğuz Ağabeyin sunumu beni heyecanlandırdı. O nedenle, bir sonraki oturumda konunun petrol boyutuyla ilgili sunumunu yapacağımı da buradan söylemek istiyorum. Onun da sizin çalışmanıza eklemlenmesinde fayda görüyorum.

Sayın Türkyılmaz’ın sunumunda bir şeyi acaba atladık mı diye baktım. Bu rafinaj kısmı sanki eksik gibi gözüküyor; orada da bir tekelleşme söz konusu.

Bir de şunu söylemedi Sayın Türkyılmaz, onu da bekliyorum: Sonuçta neyi hedefliyoruz? Birkaç cümleyle bu bildirinin ve çalışmanın sonucundaki modeli de ortaya koyarsanız iyi olur. Teşekkür ediyorum.

BAŞKAN- Teşekkür ederiz. Buyurun.

ÜNAL ERDOĞAN- Sorumu Sayın Olgun Sakarya’ya yöneltmek istiyorum. Bir de açıklama getireceğim.

“2010 rakamları yayınlanmadı” dedi. Yayınlanmaz; çünkü orada kaçakların miktarı var. Bende bütün arşivler var. “Bütün dünya batarken, Çin ile biz kalkındık. Türkiye yüzde 8.5, Çin yüzde 13 kalkındı” dedi Sayın Başbakanımız. Kalkınmanın dünyada artık tek göstergesi tüketilen elektrik enerjisidir. Cumhuriyet tarihinde ilk defa, 2009 yılında, bir evvelki yıla göre tükettiğimiz elektrik enerjisi yüzde 4.5 düşmüştür. Burada virgülüne kadar rakamlar var. Yani yüzde 8.5 kalkınmayla biz aslında yüzde 13 gerilemişiz. Sanayide tükettiğimiz enerji ise yüzde 6 düşmüş. “Sanayide yüzde 13 kalkındık” dedi. Halbuki yüzde 19 gerilemişiz. Bu da Türkiye’deki yöneticilerin yalan yüzdeleri.

Kayıplarda söylenen rakamlar küçük gibi geldi, yüzde 7 gibi. Yine TEK’in ve Bakanlığın rakamlarına göre, hiçbir şekilde yüzde 20’nin altına düşmüyor. Türkiye, son 5 yılda 38 milyar kilovat/saat ile 41 milyar kilovat/saat arasında bir kayıp enerji miktarına sahip. Bu, bilgisizlikten, beceriksizlikten, altyapı yetersizliğinden kaynaklanıyor. Bu, hırsızlık değil. Çalınan elektrik virgülden sonra yedinci rakamda. Aynı kurumda biz de çalıştık. Şimdi kayıplara kaçağı da ilave edip bunu yapıyorlar.

Bir de 2002'den 2011'e kadar olan analizi yaptığımızda, Türkiye'de sanayide kullanılan elektrik enerjisi yüzde 49'dan yüzde 42'ye kadar düşmüştür.

Bunları açıkladıktan sonra soruma geleyim. Bu kurum durup dururken beşe, altıya bölündü. Kurumun genel müdürlükleri aynı kattaydı ilk önce, odaları yan yanaydı. Örneğin, üretim müdürlüğü, yanındaki iletim müdürlüğüne faturayı veriyor; iletim müdürlüğü, dağıtım, dağıtım da müşterilere. Her biri de yüzde 18'lik KDV ilavesiyle. Kendi alışverişlerinde bir şey yok, ama esas maliyet dört ile altı defa KDV yiyor. Bu konuda bir açıklama rica ediyorum. Bakan, elektrik enerjisinin kilovat/saatini 160 lira diye açıkladığı halde, ben elimdeki faturaya bakıyorum, 451 liraya geliyor. İşte böyle artırılıyor. Çünkü tebliğde de, arkadaş Amerika Birleşik Devletlerinden gelmiş, Bakanlıktan rakamı almış, 160 TL kilovat/saat; "Türkiye, dünyanın en ucuz elektrik enerjisini kullanıyor" diyor. Türkiye, dünyanın en pahalı elektrik enerjisini kullanıyor. Çünkü üstündeki vasıtalı vergileri Enerji Bakanlığı açıklamıyor; "O Maliye Bakanlığının" diyor, "O belediyenin" diyor, "O TRT'nin" diyor. Bu KDV konusunda da bir açıklama yaparsanız sevinirim. Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Teşekkürler. Buyurun.

SALONDAN- Sayın Prof. Dr. Thomas; öncelikle, biraz önce yaptığınız sunumdan dolayı teşekkür ediyorum. Ülkemiz elektrik sistemlerinin tamamı özelleştirmeye geçmek üzere. Biz, Elektrik Mühendisleri Odası, bu konuya sürekli olarak karşıyız, doğru olmadığını savunuyoruz. Ülkenizde özelleştirmeye geçen tesislerin, basından aldığım bilgiye göre, tekrar kamuya geçmesi gibi bir karar alınmış. Bunun gerekçesini ve neden tekrar kamuya geçtiğini açıklar mısınız?

Bu sorunun ilavesi olarak da şunu sormak istiyorum: Siz de bizim gibi, İngiltere'de hantal bir yapı oluşturduktan sonra mı acaba

özelleştirmeye geçtiniz; yoksa ekonomik veriler dolayısıyla mı? Açıklarsanız sevinirim. Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Teşekkürler. Başka soru var mı? Buyurun.

CEMAL GÖKTENUÇAR (Rekabet Kurumu)- Merhaba. Rekabet Kurumundan geliyorum. Rekabet uzmanıyım. Sorudan ziyade birkaç kısa notum var, onları iletmek istiyorum. Hakim durum meselesine ilişkin olarak yüzde 30 pazar payından bahsedildi. Bu hakim durum değerlendirmesi, rekabet hukukunda her sektör için farklı olabiliyor. O yüzde 30 oranı elektrik dağıtımına ilişkin yapılmıştı ve ikili anlaşmalar çerçevesinde alım piyasaları için bir orandı. Yani yüzde 50'den fazla hakim durum belirlenmediği de oluyor kimi sektörlerde. Kimi sektörlerde ise yüzde 100 oranında olsa bile, rakiplerin kolayca pazara girmesi nedeniyle hakim durumda sayılmayabiliyor teşebbüsler. O yüzden, özellikle genel olarak tekel kavramını kullanırken dikkatli olmak gerekir. Tamam, bunun bir ekonomik anlamı da var; fakat rekabet hukuku ve genel endüstri iktisadı anlamında kullanırken daha dikkatli olunması gerekir diye düşünüyorum.

EÜAŞ'ın yüzde 45 payından bahsedildi. Elektrik üretiminde yüzde 45 pay, tahmin ediyorum Sayın Thomas da onaylayacaktır, dünyanın her yerinde hakim durumdur. Özellikle elektrik üretiminde yüzde 5'lik, yüzde 10'luk payların bile fiyat belirleme gücü verdiği bir sektörde hakim durum olduğuna delalet eder. Bu noktada kamuda olması ya da olmaması durumu değiştirmez. Fakat en azından şunu söyleyebiliriz: Şu an için fiyatlar kamu kontrolünde olsa bile, pazar payı olarak EÜAŞ'ın hakim durumda olduğunu söyleyebiliriz. Tabii, tüm bunlar kişisel görüşlerim.

Bunun dışında, elektrik dağıtımındaki tüketici bedelleri hususunda da kişisel görüşümü belirtmek istiyorum. Fiyatların belirlenmesi konusunu ve fiyatların yüksek ya da düşük olduğunu değerlendirirken,

geçiş döneminde olduğumuzu özellikle vurgulamak gerekir belki. Ayrıca, fiyatların kamuda düşük olması, onların iktisadi olarak rasyonaliteyle belirlenmiş olduğu anlamına gelmeyebilir. Yani şu an belki düşük fiyatta elektrik ödüyoruzdur; fakat öte yandan vergilerimizle bundan daha fazlasını ayrıca ödüyoruzdur, ama farkında değilizdir. Düşük elektrik bedeli ödediğimiz için belki daha az okul yapıyordur; fakat bunu bir yanılsamayla görmüyor olabiliriz. Bu yüzden burada iktisadi anlamda bir kesinlik olmayabilir.

BAŞKAN- Toparlar mısınız lütfen.

CEMAL GÖKTENUÇAR- Tamam, hızlı hızlı gidiyorum.

BAŞKANI- Hızlı hızlı gitmeyin, vaktimiz bitti çünkü. Genç arkadaşım, şunu da söylemek istiyorum: Bugün sağlık alanında olsun, birçok alanda olsun, haklarımızı kaybettiğimiz, elimizdekileri kaybettiğimiz farkında değilsiniz sanırım. Okul dediniz; okullarımız da özelleştirilmek üzere. Ne konuştuğumuzu ve bu ülkede neler olduğunu gerçekten bilerek fikirlerimizi sunalım lütfen.

CEMAL GÖKTENUÇAR- Aslında bu savları desteklemek için iktisadi rasyonalitesinin daha sağlam olması lazım, arka planın daha sağlam olması lazım. Ancak o zaman gerçekten insanları ikna edebiliriz.

BAŞKAN- Peki, teşekkürler. Buyurun.

SALONDAN- Ben elektrik mühendisi değilim ve doğrusunu söylemek gerekirse, bugün dinlediklerime oldukça şaşıtm. Bir görüş belirtmek istiyorum, ayrıca bir de soru sormak istiyorum.

Oğuz Bey, bilgi toplamakta ne kadar güçlük çektiğini gayet güzel belirtti. "İnternet'e giriyoruz, araştırıyoruz" dedi, "Eğer sizlerde bilgi olursa lütfen bize iletin" dedi. Ben buna şaşırdım. Çünkü demokratik bir ülkede, saydamlık ilkesi altında, meslek kuruluşların, hatta

vatandaşların bu tip bilgileri kolaylıkla devletten temin edebilmesi lazım. Demek ki Türkiye'de bu saydamlık ilkesi geçerli değil. Dediğim gibi, buna oldukça şaşmış durumdayım.

Sorum da şu: Olgun Bey, TETAŞ'ın 2008-2010 fiyatlarıyla ilgili, ayrıntıları şimdi hatırlamıyorum, ama yüzde 100'e varan oranda bir artış olduğundan bahsetti. Bu kadar yüksek bir artış bir defa normal değil. Acaba bu artışın hangi bölümünün birincil enerji fiyatlarının artışıyla ilgili, hangi bölümünün yatırımla ilgili, hangi bölümünün vergiyle ilgili olduğunu incelediniz mi? Çünkü ben tahmin ediyorum ki, vergi oranının burada çok büyük rolü var. Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Teşekkürler. Son soruyu alıyoruz. Buyurun.

SALONDAN- Bence, dağıtım şirketleri, kayıp-kaçakları bahane ederek, ek gelir elde ediyorlar. Onu bir hesaplamak gerekiyor. Aynı zamanda da ne kadar kâr ediyorlar, onu da bir hesaplamak gerekir. Çünkü kâr da topluma yüklenmiş bir maliyettir sonuçta. Yani orayı ekonomik olarak daha verimli bir işletme haline getiriyorsunuz; ama o verimlilik halka yansımıyorsa, birkaç grubun gelirini artırıyorsa, bence özelleştirme o anlamda da yine zararlıdır. Yani bence edilen kâra da toplumsal bir maliyet olarak bakmakta yarar var. Ayrıca dışsal toplumsal maliyetler de var. Mesela, kömür ve diğer santraller kansere de yol açıyor. Bu, Amerika Birleşik Devletleri'nde hesaplanıyor. Başka böyle maliyetler de var. Bunları hesaplamak mümkün mü ve kâr oranı nedir bu dağıtım sektöründe, onu merak ediyorum. Teşekkürler.

BAŞKAN- Teşekkür ederiz. Buyurun.

REFİK TİRYAKİ- Sorumu Sayın Thomas'a soracağım. İngiltere'de, yakın dönemde, reformun başarısıyla ilgili bazı politika dokümanları açıklandı ve orada dört tane seçenek sunuldu. Bu dört seçenekten zannediyorum IPP'yi tercih ettiklerini söylediler. Bize tercih ettikleri

yöntemle ilgili biraz daha ayrıntılı bilgi verirlerse memnun olacağım. Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Teşekkürler. Sizden başlayalım Olgun Bey.

OLGUN SAKARYA- Önce beyefendinin sorusundan başlayayım. TETAŞ’ın yüzde 100 zam yaptığı gibi bir ifade kullanmadım; sadece toptan satış fiyatlarında yüzde 20’lik bir artış yaptıklarını söyledim. Toptan satış, onların paçal elektrik fiyatlarını içeriyor. Onun için, hangi kalemde olursa olsun, toptan satış fiyatında yüzde 20’lik bir zam yaptığını söyledim. Zaten TETAŞ da dağıtım şirketlerinin sattığı enerjinin yüzde 50’sinden biraz fazlasını karşılıyor. Onun için, yenilenebilir kaynak, fosil kaynak, yatırım, fark etmiyor, toptan satış fiyatından şey yapıyor.

Dağıtım şirketinden bir arkadaşımız vardı, “Yarısını TETAŞ’tan alıyoruz, yarısını da diğer üretim şirketlerinden, piyasadan alıyoruz” dedi. Zaten ben, “Dağıtım şirketleri niye bunu yansıtmadılar?” diye bir ifade kullanmadım, sadece piyasa yapısının bir anlamda eleştirel değerlendirmesini yaptım.

İkincisi, dağıtım şirketleri, piyasada TETAŞ’ın dışında da elektrik alıyorlar; ama 2010 yılı ile 2009 yılı toptan satış fiyatlarına baktığınızda, yüzde 5 artış var. Yani dağıtım şirketleri geri kalan kısmını piyasadan alsalar bile, fiyatlarda çok büyük bir değişiklik olmamış. Ben onu düşündüm, böyle bir soru geleceğini de tahmin ediyordum. Onun için, yani öyle bir haklılık gerekçesiyle, orada indirim oldu, biz niye düşürmedik falan... Hayır. Dağıtım şirketleri, tarifedeki rakamlar, tüm bileşenlerin rakamları hiç değişmeden, toptan satış fiyatında, yarısına yakın elektriğin toptan satış fiyatında yüzde 20’ye yakın bir indirim olduğu halde, “maliyet bazlı” fiyatlandırmaya rağmen bu indirim tüketiciye yansımamıştı. Ben bunu söylüyorum.

Ünal Bey’in bir sorusu vardı, KDV’lerle ilgili. Tabii, KDV’ler, TRT payları, fonlar, belli tüketim vergileri vesaire. Onlar için ne söyleyebilirim ki?! Doğru söylüyorsunuz; üretim, iletim, dağıtım, pazarlama, eskiden hepsi tek bir yerde toplanmıştı. Ben size başka bir örnek vereyim. Üretim, iletim, dağıtım, pazarlama tek genel müdürlükte toplanmıştı; tek bir genel müdür, üç tane de genel müdür yardımcısı vardı. Şimdi on genel müdür, otuz tane genel müdür yardımcısı, bir o kadar şube müdürü, bir o kadar çalışan falan filan. Bunları çoğaltmak mümkün. Benim söyleyebileceklerim kısaca bunlar. Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Teşekkürler. Buyurun Oğuz Bey.

OĞUZ TÜRKYILMAZ- Rekabet Kurumu’ndan arkadaşın sorusundan başlayayım. Ben hukukçu değilim, ama dediğiniz kararları gayet dikkatli okudum. Analoji kullanılabilir. Rekabet Kurumunun doğalgazla ilgili verdiği kararlar ilgili olarak idari yargıda açılan davalar sürmektedir; hukuk karar verecek kimin haklı olduğuna. Ama sektörlerde farklı yapılar olduğu doğrudur, onu kabul ediyorum. Rekabet Kurulu kararlarında sektörel hakimiyetle ilgili yüzde 30 kabulleri var.

Uğur arkadaşım, “Rafinajı niye koymadınız?” dedi. Enerjiyle doğrudan bağlantı kuramadık herhalde. Eksikimizdir. Rafineri sektöründeki, kamu tekeli, Koç Grubuna devredilmiştir. “Tekeli kaldırdık” denilmiştir, kamu tekeli özel sektör şirketine devir edilmiştir.

“Ne söylemek gerekir?” denildi. Elbette, Seyhan Hoca’nın dediği gibi, enerjide yeniden kamusallaşma. Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- O zaman, Steve Thomas’a vereyim sözü. Buyurun.

Prof. STEVE THOMAS- Çok kısaca cevap vereyim. Sosyal tarifeler buradaki fakirliğe cevap değil; ancak, en iyi finansal seçim. Buradaki fakirliği cevap, fakirliği azaltmaktır ve en önemli cevap, elektrik konusunda, enerji konusunda verimli davranmak. Çünkü insanlar enerjiye erişimde zorluk çekebiliyorlar, evlerde verimsiz kullanım söz konusu. Bu problemleri yaşayan insanları sonsuza kadar sübvansetmeniz gerekebilir. Bu da sosyal tarifeler içerisinde yer alıyor.

Bir de yeniden kamulaştırma hakkında bir soru soruldu. Devlet, Hükümet hiçbir zaman kasti bir şekilde bir şeyi kamulaştırmadı. Eğer şirketler başarısız olmuşsa, Britanya Hükümeti bunu kamulaştırma yoluna gitti. Örneğin, bir şirket iflas etmişti; dolayısıyla, Hükümet bunu tekrar geri almak ve kamulaştırmak zorunda kalmıştı. Yine tren işletmeciliği yapan şirketlerden bir tanesi sorun yaşamıştı, bir tanesi de sahtekarlık gerçekleştirmişti; dolayısıyla, bu da Hükümet tarafından kamulaştırma planlaması içine alınmıştı, kamulaştırılmıştı. Başka bir şirket ise iflasa gitmişti ve 10 milyar pound değerindeki şirketi halkın vergilerinden faydalanarak tekrar satın almıştı. Böyle bir durum olmuştu. Kamulaştırılan bankalarda da benzer bir durum oldu. Çünkü o bankalar iflas etmişti.

Biz, kamulaştırmayı kasten ve isteyerek yapmıyoruz. Halkın parasını tekrar bazı varlıkları satın almak için kullanmak, siyasi olarak kabul edilebilir bir şey değil. Bu parayı doğrudan sağlığa, doğrudan eğitime kullanmak daha mantıklı. Halkın önünde bunu açıklamak çok daha zordur; bir varlığı tekrar kamulaştırmak, tekrar geri almak için ona para ödemeyi halka açıklamak zordur.

İngiltere'deki özelleştirme süreci eşzamanlı bir şekilde gerçekleşti. Biz, sektörü organize ettik, sektörü oluşturduk özelleştirme zamanında. Öncelikle dağıtım sektöründe 8 yıl boyunca güvenli bir piyasa oluşturuldu. Yalnızca iki tane üretim şirketi vardı piyasada ve bunlar çok büyük güce sahiplerdi. Dolayısıyla, burada uzun süre boyunca büyük kârlar elde edebildi bu iki şirket.

Diğer konu ise hakimiyetti. Altı tane büyük elektrik şirketi var. Bunlar yüzde 99'unu oluşturuyor dağıtım pazarının. Ancak, kendileri aynı zamanda üretim sektörünün de yüzde 80'ini temsil ediyorlar. Burada yalnızca yüzde 1'lik enerji bu pazarda alınıp satılan meta halinde. Dolayısıyla, burada piyasanın güvenilirliği olduğunu söyleyemeyiz. Elektriğin çoğu üretim şirketleri tarafından satılıyor. Dolayısıyla, burada piyasa dışı bir oyuncudan bahsediyoruz. Buradaki altı şirket de şöyle hareket ediyor: Eğer içlerinden biri fiyatları yükseltiyorsa, onlar da fiyatları yükseltiyor. Dolayısıyla, burada bir rekabetten çok fazla bahsedemiyoruz. Aksi halde şirketler bundan zarar görürdü.

Neden IPP modelini seçtiğimiz sorusuna gelecek olursam, şöyle söyleyeyim: Belki hayal kurmayı seviyorum; ancak, üç tane modelin mümkün olduğunu düşünüyorum. Bir tanesi, serbest piyasa. Bu İngiltere'de başarısızlığa uğradı. İkincisi, kendi tekel şirketinizi yönetmek. Bu duruma geri dönmek biraz zor olabilir. Bence buradaki tek çözüm yolu, IPP piyasasının merkezi bir otorite tarafından kontrol edilip, yeni bir kapasite belirlenip, yeni bir şekilde, en düşük fiyat teklifi yapan şirketçe gerçekleştirilmesi olacak.

BAŞKAN- Teşekkür ederiz. Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliğinin 8. Enerji Sempozyumunun sekreteryasını üstlenen Elektrik Mühendisleri Odamıza ve Düzenleme Kurulu üyelerine, ayrıca bu Sempozyumun gerçekleşmesine emek veren arkadaşlarımıza çok teşekkür ediyorum.

18 KASIM 2011

**İKİNCİ OTURUM İKİNCİ BÖLÜM
DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE ENERJİ
ÖZELLEŞTİRMELERİ**

Oturum Başkanı: Cengiz Göltaş
EMO Yönetim Kurulu Başkanı

**GATS Kapsamında Enerji Hizmet Müzakerelerinin Türkiye'ye
Etkileri**

Dr. Şirin Gülcen Eren
Teknik ve Politeknik Araştırma, Geliştirme ve Uygulama Derneği
Başkanı

Türkiye Enerji Sektöründe Yeni Yapılanma Önerileri
H. Caner Özdemir
TMMOB Makine Mühendisleri Odası

**Özelleştirme ve Özerkleştirme, Türkiye'deki Petrol Sektörünün
Konumu ve Geleceği**
Uğur Gönülalan
Serbest Danışman

**Elektrik Piyasası Reformu: Politika Yapıcıları İçin Ekonomik ve
Hukuki Analizler**
Dr. Refik Tiryaki
Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu

Cengiz GÖLTAŞ (BAŞKAN)- Bir salon değişikliği yaptık. Bu enerjiyle dolu geçen ikinci günün akşamına doğru, hem daha sıcak, samimi bir ortam oluşturalım dedik, hem de gözlerini dinlendirenleri bir yakın takibe alalım dedik. Bu, enerji özelleştirmeleriyle ilgili oturumun aslında ikinci bölümü. Bu nedenle, bir açılış konuşması yapmak niyetinde değilim. Hemen sunumlarını yapacak olan değerli uzman arkadaşlarımızı kürsüye davet ediyorum.

Sayın Dr. Şirin Gülcen Eren, Sayın Caner Özdemir, Sayın Uğur Gönülalan, Sayın Refik Tiryaki. Buyurun efendim.

Değerli katılımcılar; programa göre 16.45 olarak görünüyör saatimiz, şu an saat 17.07, yani biraz gecikmeli başladık. Buna uygun olarak, değerli konuşmacılarımızdan 20'ser dakikalık süreler içinde sunumlarını yapmalarını rica ediyoruz.

İlk bölümde aslında dünyada ve Türkiye'de enerji özelleştirmeleriyle ilgili önemli bilgiler sunuldu. İkinci bölümde, burada yine bu bilgileri kapsayacak, bu bilgileri kapsayacak değerli uzmanlarımız var.

Sözü daha fazla uzatmadan, ilk konuşmacımız Sayın Şirin Gülcen Eren'e sözü vereceğim. Şirin Gülen Eren ODTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir Planlama Bölümü'nde 1987–1991 yılları arasında lisans, 1995 yılında yüksek lisans ve 2007 yılında doktora çalışmasını tamamladı. 1992 yılında ODTÜ Şehir Planlama Bölümü'nde asistanlık yaptı. 1994 yılında mülga Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Teknik Araştırma ve Uygulama (TAU) Genel Müdürlüğü'nde çalışmaya başladı. 1999 Doğu Marmara Depremleri sonrasındaki geçici ve kalıcı iskân çalışmalarında görev yaptı. Deprem yeniden yapılanma dış kredi ve hibelerin genel koordinasyonunu yürüttü. Anılan Daire Başkanlığında yabancı kaynaklı yaklaşık 385 milyon Dolarlık çeşitli kredi ve hibelerin genel koordinasyonunu ve/veya çalışmalarını yaptı. 2000–2001 yılları arasında Bakanlığın Avrupa Birliği ile İlişkiler Birimi'nin kurulmasında görev aldı. Bir süre bu birimin koordinatörlüğünü yaptı.

2001–2005 yılları arasında, Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma Merkezi (ATAUM)’nde Avrupa Birliği temel ve uzmanlık eğitimleri ile Sektörel İngilizce eğitimi aldı. 2003-2006 yıllarında Uluslararası Kuruluşlar Şube Müdürü olarak görev yaptı. 2001-2006 yılları arasında, Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) ile Ulusal Düzenlemeler Çalışma Grubu (UDÇG) çalışmaları kapsamında mimarlık, mühendislik, müşavirlik ve müteahhitlik konularındaki tek ülke uzmanı olarak sektörel çalışmaları yürüttü. 2006–2008 yılları arasında, Afet İşleri Genel Müdürlüğü’nde çalıştı. Halen Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Mesleki Hizmetler Genel Müdürlüğü Belgelendirme ve Kayıt Dairesi Başkanlığı’nda Şube Müdürlüğü görevini sürdürmektedir. Ayrıca İmar Planı Yapımı Yeterlilik Belgesi Komisyonu başkanıdır. TMMOB Şehir Plancıları Odası ve Mimarlar Odası’nda aktif komisyon üyelikleri mevcuttur. Bugüne kadar çeşitli ulusal ve uluslararası bilimsel toplantı, panel veya oturumlara davetli misafir konuşmacı ya da danışman olarak katılım sağlamıştır. Çeşitli yayınları yanı sıra, İsrail Devlet Madalyası, Ankara Üniversitesi ATAUM Uzmanlık Kursu Birincilik Ödülü benzeri ödülleri ile çeşitli takdir veya teşekkür belgeleri bulunmaktadır. Doktora çalışması, Serhat Özyar 2008 yılı Genç Bilim İnsanı Ödülü’ne layık görüldü. Teknik ve Politeknik Araştırma, Geliştirme ve Uygulama Derneği Başkanı. Buyurun Sayın Eren.

GATS KAPSAMINDA ENERJİ HİZMET MÜZAKERELERİNİN TÜRKİYE’YE ETKİLERİ

DR. ŞİRİN GÜLCEN EREN

Yüksek Şehir Plancısı

GİRİŞ

Enerji hizmetleri bugün ekonominin temel girdilerinden biridir. Bunda hiç tartışma yok. Enerji sektöründeki kârlılık ve rekabetçi fiyatlardaki değişik enerji kaynaklarının varlığı, sermayenin bir ülkeye yatırım yapmasının temel unsurudur. Ekonomik gelişmişlik de doğal olarak bunun belirleyicisi olmaktadır. Bu bildirimin konusu olan Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) GATS Anlaşması da aslında bu belirleyicinin temel garantörlerinden bir tanesi. Bildiride genel olarak GATS ve Dünya Ticaret Örgütü anlatılmayacaktır. Çünkü bunu defalarca sizin ortamlarınızda anlattım. Bu bildiride DTÖ platformunda yapılan enerji hizmet tanımlarıyla ilgili müzakereler, bu sektördeki hizmet ticareti serbestisi istemleri ve bu alana ilişkin kendi şahsi değerlendirmelerini aktarılacaktır. Bunu yapmamızın gerekli olduğunu düşünüyorum. Neden? Çünkü enerji alanına küresel bir perspektiften bakabilmek için, DTÖ çalışmalarını çok yakından takip etmeli ve bunları izlemeliyiz. Bu toplantının da konusu olan bu alana ilişkin olan soruları tespit etmek, gelişmenin olası sonuçlarını irdelemek ve çözüm önerileri getirebilmek için de bunu şart olarak görüyorum.

Her ne kadar bildirimin başlığı GATS kapsamındaysa da, DTÖ platformundan da gelen bazı temel çalışma alanlarına değineceğim.

I. ENERJİ HİZMETLERİNİN TANIMLARIYLA İLGİLİ MÜZAKERELER

- MTN.GNS/W/120 - 10 Temmuz 1991
- GATS II. Tur Müzakereleri (2000-)
- "Collective Request in Energy Services" (2006 / Enerji Hizmetlerinde Çoklu Talep)
-

II. HİZMET TİCARETİ SERBESTİ İSTEMLERİ

- GATS 2005 Revize Taahhüt Listesi – TN/S/O/TUR/Rev.1 - 29.09.2005
- Hizmetler Ticareti Konseyi Çalışma Raporu – Engineering Services - S/C/W/334 (Şubat 2011) (Bağlayıcı değil)
- Ticaret Politikaları Gözden Geçirme Mekanizması – WT/TPR/S/259 (2011)
- Ulusal Düzenlemeler Çalışma Grubu (WPDR)

ENERJİ HİZMETLERİNİN TANIMLARIYLA İLGİLİ MÜZAKERELER

Bu müzakereler, özellikle tanımların yapıldığı 120 no.lu belge dediğimiz, Haziran 1991’de çıkan Birleşmiş Milletlerin tanımlama listesi. İkinci olarak da, GATS ikinci tur müzakereleri sırasında ikili ve çoklu görüşmeler yapıldı. İkili görüşmelerden sonra sonuç alınamayınca girilen çoklu görüşmelerde enerji hizmetlerini tanımlama ihtiyacı ortaya çıktı. 2006 belgesini çok kısa geçeceğim. Ardından da hizmet ticareti serbestleştirme istemlerini aktaracağım. Biliyorsunuz ki, Türkiye Cumhuriyeti’nin de içinde olduğu 198 DTÖ üyesi ülke 2000 yılından beri GATS ikinci tur müzakerelerini yapmaktadır. 2005 yılında Türkiye Cumhuriyeti revize taahhüt listelerini verdi. Bunun dışında da, Hizmetler Ticareti Konseyi, ki biliyorsunuz, DTÖ’nde çok çeşitli konseyler, çalışma grupları var-enerji hizmetleriyle ilgili bir çalışma raporu yayınladı. Bir de son dönemde ticaret politikalarını gözden geçirme mekanizmaları oluşturdular. Bu çerçevede, ülkelerin sektörel durumlarını belirleyen sektör raporları yayınlanıyor. 2001 yılında bu raporun hazırlıklarına başlandı. 2012 yılında da Türkiye'nin 5. gözden geçirmesi yapılacak. GATS’ın dışında, DTÖ platformunda Ulusal Düzenlemeler Çalışma Grubu çalışmaları var: Buna da çok kısa değineceğim.

İlk olarak, 120 no.lu belgeye gelirsek, enerji hizmetleri diye bir sınıflandırma DTÖ platformunda yok. Sınıflandırma, mesleki iş hizmetleri kapsamında yapılıyor. Madencilik hizmetleri ve enerji dağıtım hizmetleri var sadece. Aslında inşaat hizmetleri de, mühendislik hizmetleri de tanımlı; ama onlar başka hizmet sektörlerinin altında yer alıyorlar. Enerji hizmetlerine yönelik özel bir sınıflama olmadığı için, talepte bulunan ülkeler, ilgisi olduğu düşünülen inşaat, mühendislik gibi hizmetleri müzakereler sırasında enerji hizmetleri başlığı altında talep ediyorlar. Özellikle 8672 kodlu mühendislik hizmetleri, 8673 kodlu entegre mühendislik hizmetleri, 51 kodlu inşaat hizmetlerinin tamamı, 8675 kodlu test ve analiz hizmetleri gibi pek çok hizmet sektörünün bu başlık altında serbestleştirilmesi istenilmektedir. Bu çabalara rağmen hizmet tanımlarının enerji sektöründe oluşturulmasına yönelik olarak da hiçbir ilerleme olmadı. Onun üzerine, 2006 yılında çoklu talepler sırasında sekreteryanın hazırladığı rapor gereğince, aşağıdaki hizmetlerin tamamı enerji hizmetleriyle ilişkili olarak ilan edildi.

Collective Request in Energy Services (2006)

Sectoral Coverage

<u>W/120</u>	<u>CPC</u>	<u>Description</u>
1.A.e-f	8672-8673	Engineering and integrated engineering services
1.F.c-d	865-866	Management consulting services and services related to management consulting

1.F.e	8676 (partial)	Technical testing and analysis services (excluding services related to medical devices, food and food products)
1.F.h	883	Services incidental to mining
5115		Site preparation work for mining
1.F.m	8675 (partial)	Related scientific and technical consulting services
1.F.n	8861-8866 (partial)	Maintenance and repair of: fabricated metal products, machinery and equipment, and electrical machinery (excluding maritime vessels, aircraft or other transport equipment)
3.B	5134-5136	Construction work for civil engineering: for long distance pipelines, for local pipelines, for constructions for mining

3.E to	518	Renting services related equipment for construction or demolition of buildings or civil engineering works with operator
4.B	62271	Wholesale trade services of solid, liquid and gaseous fuels and related products (excluding electricity and town gas)
4.C	63297	Retailing services of fuel oil, bottled gas, coal, and woods

Bütün ülkeler bu rapora baktı, irdeledi. Tabii, burada biraz önce saydığım hizmetlerin tamamı var, ama kabaca yeniden tekrar edeceğim. Özellikle mühendislik hizmetleri, işletme danışmanlığı, test ve analiz hizmetleri, madencilikle ilgili hizmetler, madencilik için alan hazırlama hizmetleri, ilgili bilimsel ve teknik danışmanlık hizmetleri gibi, enerji alanında aklınıza gelebilecek pek çok hizmet bu başlık altına girdi. Hatta fueloilin, şişelenmiş gazın, kömürün ve odunun ya da ahşabın perakende satışı da dahil.

HİZMET TİCARETİ SERBESTİ İSTEMLERİ

GATS 2005 Revize Taahhüt Listesi – TN/S/O/TUR/Rev.1 - 29.09.2005

2005 yılında revize taahhüt listemizi verdiğimiz söylemiştim. Revize taahhüt listemizde açık olan ve kapalı olan sektörlerimiz var.

İkili ve Çok Taraflı Müzakereler

AÇIK

8671-8672	Architectural and Engineering services
865	Management consulting services
883, 5115	Services incidental to mining
5134-5136	Construction work for civil engineering: for long distance pipelines, for local pipelines, for construction for mining

Müteahhitlik ve İlgili Hizmetler (512,513,514+516,517)

Mode 1, 2, 3 tam taahhüt var. Mode 4 yatay taahhütlerimiz geçerli olacak şekilde açığız.

Madencilik ilgili hizmetler” (883+515) de ise, geçici üyelik şartına yer verilmemiştir.

Açık olan sektör demek, “Türkiye Cumhuriyeti, bu sektörde daha fazla yabancıya ayrımcı bir muamele yapmayacak” anlamına gelir. Burada açık olarak mimarlık, mühendislik, işletme danışmanlığı, madencilik hizmetleri ile bir dizi inşaatla ilgili alt alanı açmış bulunmaktayız. Bunlardan madencilik dışındakiler (inşaat ve

mühendislik hizmetlerindeki) sadece geçici üyelik kısıtında açmış durumundayız. Ancak, madencilikle ilgili hizmetlerde dahi geçici üyelik kısıtı yok.

KAPALI

8673	Integrated Engineering Services (8671-8672 var)
866	Services Related To Management Consulting (865 var)
8676	Technical Testing and Analysis Services
8675	Engineering Related Scientific And Technical Consulting Services
518	Renting services related to equipment for construction or demolition of buildings or civil engineering works, with operator
8861-8866	Maintenance and repair of fabricated metal products, machinery and equipment and electrical machinery (excluding maritime vessels, aircraft or other transport equipment)
62271	Wholesale trade services of solid, liquid and gaseous fuels and related products
63297	Retail sales of fuel oil, bottled gas, coal and wood

GATS 2.tur müzakereleri kapsamında ülkemizden açılması talep edilen hizmetler:

Harita Mühendisliği Hizmetleri

Entegre mühendislik hizmetleri

Kent Planlama ve Peyzaj Mimarlığı Hizmetleri

Madencilik Hizmetleri

Test Hizmetleri, Analiz Hizmetleri

Özel Ticari İnşaat İşleri

İnşaat İşleri veya Yıkımı ile ilgili veya İnşaat Mühendisliği İşleri

Ekipmanlarının Kiralanması Hizmeti

Kapalı olan sektörlerimiz, 1995 yılında DTÖ üyesi olurken açmadığımız sektörler. Bir hizmet sektörünü açmamaktan kastımız; “Yabancı hizmet sunucusu bu alanda girip hizmet sunamaz” demek değildir. Bir sektörün kapalı olması demek, “Bu alanda Türkiye Cumhuriyeti olarak yasal düzenleme yapma hakkını elimde tutuyorum” demektir. Kapalı olanlar hangileridir? Bunları saymama gerek yok; çünkü enerji hizmetlerinde açık olanla kapalı olanlarımızı topladığımız zaman, Türkiye Cumhuriyeti’nin açık ve kapalıları bugün enerji hizmetlerine dair tanımlardaki belgelerin tamamına denk gelmektedir. Türkiye Cumhuriyeti’nin aslında kapalı olan sektörlerini enerji hizmetleri kapsamında açması beklenmektedir. Tabii, sadece hizmetlerin tanımları yok; ayrıca modlar üzerinden konuşulmaktadır ve modlar bazındaki taahhütler üzerinden bu müzakereler konuşulmaktadır:

- Mode1 pazara girişteki kısıtların kaldırılması ve ticari olarak kurularak hizmet şartının kaldırılması
- Mode 2 teknik olarak mümkün olan her yerde taahhüt üstlenilmesi
- Mode 3 yabancı ortak payına getirilen sınırlamaların kaldırılması veya düşürülmesi, yabancı firmalar için ortak

girişim (joint venture) gibi şirket kuruluş şekline ilişkin sınırların kaldırılması, ekonomik gereklilik testlerinin kaldırılması, ayrımcı lisans verme prosedürlerinin kaldırılması

- Mode 4 yatay (horizontal) bölümde enerji hizmetlerin kapsam dışında bırakılmaması

Bunlar da sınır ötesi ticaret dediğimiz Mod 1, karşılıklı hizmet alımı Mod 2'dir. Bir tüzelkişiliğin kurulması Mod 3'tür (yabancıların ülkemizde şirket kurmasına dairdir). Mod 4 ise, o tüzelkişilikte bir yabancı'nın çalışmasına dair olan alandır. Bizim bu alanlarda yatayda da, dikeylerde de çok fazla taahhüdümüz yok. Bir başka ifadeyle, çok serbest bir ülkeyiz.

Hizmetler Ticareti Konseyi Çalışma Raporu – Engineering Services - S/C/W/334 (Şubat 2011)

Çalışma Raporu, Sekretarya Raporu (Kısıtlı) dur ve aşağıdaki bölümlerden oluşmaktadır:

1. Enerji Sektörünün Tanımı
2. Sektörün Ekonomik Önemi
3. Pazarlanabilirlik, Regülasyon ve İlgili Ticaret Kısıtları

Sunumun Temel Çeşitleri

Düzenleme İhtiyacı

Sınırlı Olmasının Seviyeleri

Fiyat ve Kaliteye Etkiler

4. GATS Kapsamındaki Mevcut Taahhütler ve Tanıma Ölçütleri

Hizmet Ticareti Konseyi Çalışma Raporu kısıtlı bir rapordur ve herkesin kullanımına açık değildir. Bu raporun genelinde, enerji sektörünün tanımı yapılmıştır. Sektörün ekonomideki rolüne değinilmiştir. Enerjinin pazarlanabilirliği, regülasyonu ve ilgili ticaret kısıtlarına değinilmiştir. GATS kapsamındaki mevcut taahhütler ve tanıma ölçütleri de ayrıca tartışılır.

Ticaret Politikaları Gözden Geçirme Mekanizması – WT/TPR/S/259 (2011)

Ticaret Politikaları Gözden Geçirme Mekanizması kapsamında, 21-23 Şubat 2012 tarihlerinde, çalışmalar yapılmıştır. Ticaret politikaları gözden geçirme mekanizmasında ise, enerji başlığı açılmıştır. Değişik sektörler var; tarım, inşaat, enerji gibi. Genel bir bilgi verildikten sonra, petrol ve petrol ürünleri, doğalgaz, kömür, elektrik, yenilenebilir enerji verimliliği konularında çok detaylı, Türkiye'nin durumunu inceleyen bilgiler aktarılmaktadır. Bu raporun birkaç noktasını paylaşmak istiyorum:

Türkiye 5. İncelemesine Yönelik Sekretarya Raporu:

2011 yılında Ekonomi Bakanlığı koordinasyonunda hazırlanmaktadır.

IV. Bölümü Enerji Sektörü:

“(3) Enerji” Başlığı

Genel Bilgi

- Petrol ve Petrol Ürünleri
- Doğal Gaz
- Kömür (Coal)
- Elektrik (Electricity)

- Yenilenebilir Enerji (Renewable Energy)
- Enerji Verimliliği (Energy efficiency)

Türkiye hakkında sanki karne gibi de yazılmış bir dili var. Bazı alıntılar yapmak istiyorum: Mesela, Uluslararası Enerji Ajansı’na üye ülkeler arasında orta ve uzun vade enerji ihtiyacı en yüksek ülke olarak ülkemiz tespit edilmiş durumda. Bu nedenle de “Çok fazla yatırım ihtiyacı var” deniliyor, “Hükümet, sunum tarafından çekilmek için adım atmıştır” deniliyor. Ancak, reform çabalarına rağmen, Türkiye’nin petrol ve petrol ürünleri piyasasının devlet sahipliğinde veya daha önce devlet tarafından sahip olunan işletmelerin hakim olduğu bir durumda olduğu belirtiliyor. Kaynakların devlet sahipliğinde olması çok eleştiriliyor. “Enerji politikasının hedefi, sunum güvenliğinin sağlanması” deniliyor. Özellikle boru hatlarına atıfta bulunuluyor. Stoklama kapasitemizin sınırlı olduğu belirtiliyor. AB mevzuatı uyumu gereği, BOTAŞ’ın tekeli konumunun kırılarak, depolama ve pazarlama ayaklarının özelleştirilmesi öngörülüyor. Doğalgaz regülasyonunda başarılıymışız. Özellikle Türk kentleri doğalgaz dağıtımında özel sektörün elindeymiş. Elektrik rejiminde, transmission dışında, tüm faaliyetlerde özel sektörün hakim olması gerektiği belirtiliyor. Bir bütün perakende tarif uygulaması yapılması isteniliyor. Akkuyu ve Sinop’ta nükleer tesis olacağı belirtiliyor. Yenilenebilir enerjinin payının düştüğü açıklanıyor. Ama en önemlisi, “Elektrik tarif sistemi dağıtıcılar, kayıp ve hırsızlığın yarattığı kaçağı karşılayabilecek şekilde teşvik edilecek” deniliyor. Yani bunlar bir şekilde ülkenin kabullendiği, devlet kurumlarının deklare ettiği cümleler.

Ulusal Düzenlemeler Çalışma Grubu (WPDR)

Son olarak, Ulusal Düzenlemeler Çalışma Grubu’nun çalışmalarını sizlere aktarmak istiyorum. Bu Çalışma Grubu, GATS’ın, diğer DTÖ müzakere çalışmalarının dışındaki bir çalışmasıdır. TMMOB’nin

katılma hakkı olan tek çalışma grubudur. Ancak ne yazık ki, yıllardır böyle bir katılım yok. Bu, neden tehlikeli bir çalışma grubu; çünkü özellikle mühendislik hizmetlerinde -ki, benim alanım aslında o- **eşitlik, şeffaflık, gereklilik** ve **ruhsat verme** alanlarında kriterlerin belirlenmesi öngörülüyor ve eğer bir üye ülkenin ulusal düzenlemeleri bu belirlenen kriterlere uymuyorsa, mevzuatını değiştirme yükümlülüğü getiriliyor. Bu, ne demektir? GATS uygulaması sırasında ve müzakerelerde hizmet ticaretini bu anlayışla yeterince serbestleştirmediklerini anladılar. Bunun üzerine bu Çalışma Grubu kuruldu. Çalışma Grubunda şunu söylemek istediler: “Her ne kadar ülkeler taahhüt listelerinde yabancıya uyguladıkları ayırımcı uygulamayı deklare etseler de, bunların dışında olan ulusal düzenlemeler; yani çalışma izinleri, vize, ikamet izinleri gibi unsurlar hizmet ticaretini ve ülkeye girişi engelliyor. O zaman ne yapmamız lazım? Bu alanları da çalışıp, herkesin uyabileceği genel kriterler getirelim” denildi. Avrupa Birliği üyesi değiliz, Avrupa Birliği mevzuatını uyumlaştırmakla doğrudan yükümlü değiliz. Ancak DTÖ üyesiyiz ve bu Çalışma Grubu çalışmalarını bitirirse ve biz de gerekli düşüncelerimizi orada belirtmezsek, bu çalışma sonuçları, bize yaptırım olarak geri dönecektir.

GENEL DEĞERLENDİRME

Bu aşamda; GATS ve diğer çalışmalar, bu çabalar, enerji sektörü ve özellikle yapı sektörü, mühendislik hizmet sektörü ve bizim meslek alanımıza etkileri açısından konuyu irdelleyeceğim.

Ülke Enerji Sektörü Açısından

- Ulusal ve uluslararası pazardaki ticaret ve rekabet şartları değişmekte
- Ulusal belgeleme sistemlerinin yeniden yapılandırılması için iç ve dış kaynaklı baskılar artmakta

- Hizmet tanımları standartlaştırılmakta
- Ülkemiz bu standartlar üzerinden ticari imtiyaz sağlamaya teşvik edilmekte
- Mühendisin istihdam niteliği değişmekte
- İstihdam ve hizmet çeşitlenmekte ve farklılaşmakta

Tüm müzakereler, yapılar ve yaptırımlar ulusal ve uluslararası pazardaki ticaret ve rekabet şartlarını değiştiriyor. Bu ortamda ulusal belgeleme sistemlerinin yeniden yapılandırılması için iç ve dış kaynaklı baskılar arttırıyor. Hizmet tanımları standartlaştırılıyor, böylece belgeler de standartlaşıyor. Ülkemiz bu standartlar üzerinden ticari imtiyazları deklare etmeye yönlendiriliyor ve özellikle enerji sektöründeki mühendisin, mimarın istihdam niteliği değişiyor. Dolayısıyla, meslek alanı bir krize giriyor, bu kesin. Çünkü her ne kadar sektör gelişiyor gibi görünse de -aslında elimizde sağlıklı Ar-Ge'ler de yok- yerli mühendis için, müteahhitlik firmaları için piyasada ciddi bir daralma var. Yabancılar piyasamıza giriyor, siz onların piyasasına giremiyorsunuz. Yabancılar projeleri üretiyor. Müşavirler Birliği, kendisi 2004-2005 yılında uyarılmasına rağmen, bu süreçleri ciddi olarak destekledi. 2011 yılında ise, kendisi Ankara'da bir toplantı yaptı ve toplantının konusu "Kendi ulusal pazarımda nasıl rekabet edebiliriz?" idi. Bu durum bizi nereye götürüyor? Başka meslek alanlarıyla çatışmaya ve sektörel olarak da bir karmaşaya götürüyor. Daha genel bir ifadeyle belirttiğim girdilerin birçok etkisi var:

- Yabancı proje sunucusu ve imalatçı
- Meslek odaları üyeliği- meslek alanını izleme yeteneği
- Taşeronlaşan mühendis: Plan, proje ve mühendis-mimar araç

- Alternatif beyaz yakalı İşgücü / Ucuz Emek /
- Sağlıksız meslek icra şartları / Azalan mesleki koruma
- İhtisaslaşma, belgeleme
- Sosyal statü kaybı, Sağlık problemleri
- Ruhen (Mobbing etkili) ve bedenen yıpranma

Yabancı proje sunucusu, mal imalatçısı, piyasada artan oranda meslek odalarına üye olmuyor., Meslek alanını izleme yeteneğimiz de yok. Mühendisimiz teşararlaşıyor. Aziz Konukman'ın dediğı gibi, alternatif beyaz yakalı işgücü oluştu ölkemizde, uluslararası anlamda da oluşmuş durumda. Bir şekilde aslında sosyal statü kayıplarına, sağlık problemlerine kadar giden bir süreç var. Bizim taahhüt listelerimize de baktığımız zaman, piyasamız son derece açık bir piyasa ve daha da açmak istiyoruz. Ancak bizim asıl tehlikemiz, kendi ulusal düzenlenmelerimizin GATS taahhütlerinin ilerisinde olması.

Taahhüde Kapalı - Ticarete Kapalı Değil!

Listemizde enerji hizmetleri ile ilgili çok sayıda taahhüdümüz olmamakla beraber, bu durum yabancı hizmet sunucularının ölkemizde enerji hizmetleri ile ilgili faaliyette bulunmalarına engel teşkil etmemektedir.

Ölkemizce enerji sektöründe serbestleşmeden yana olmakla beraber, bugüne kadar bu konuda ikincil mevzuatın çıkması beklenmiş olup, mevcut Türkiye ve dünya şartlarında enerji sektöründe taahhüt üstlenmemizin uygun olmayabileceğı sektör toplantılarında gündeme gelmiştir. Kısacası, Sektörel Taahhütlerden Daha İleri Ulusal Düzenlemelerimiz var.

Yabancı Sermaye ve Çalışma İzin Mevzuatı Avrupa Birliği uyum sürecinde de ciddi bir sıkıntı olarak Türkiye Cumhuriyeti'ne geri dönecek. Yani aslında ticarete kapalı bir ülke değiliz, tamamen açığız. Bunu yabancı sermaye ve çalışma izinleri mevzuatlarında da görebilirsiniz. Tek taraflı girişe izin veren hizmetler alanındaki gümrük birliğidir.

Ülke raporları hazırlanıyor, ellerinde var; ama bizim sektörel ulusal raporumuz yok. Bu toplantı çok önemli. En azından tarihe bir nottur, bir başlangıçtır. Sektörel ulusal rapor olması açısından.

Öncelikli olarak entegre mühendisliği hedefliyorlar. Her ne kadar kamu alımları DTÖ kapsamında ayrı görüşülse de, GATS hizmet ticaretine tabi olmasa da, özellikle entegre mühendislik, büyük baraj projeleri, büyük altyapı projeleri anlamına geliyor ve kısıtlı olmadan girdikleri anda da bütün kamu alımlarına ulaşmış oluyorlar. İlgili sektörlerle geçici üyelik yazmışız, bazılarına yazmamışız; ama başka kısıt da düşünmüyoruz ya da süreçleri takip etmiyoruz.

Bir yerde bu süreçleri kullanmak lazım. Bunlara taraf olmaktan bahsetmiyorum. Yani ENKA da bizim şirketimiz, TEKFEN de bizim şirketimiz ve bir piyasaya girdiklerinde, mesela Rusya'ya, Suudi Arabistan'a firmalar kendi haritacısını götürmek istiyor. kendi mimarını götürmek istiyor, kendi enerji uzmanıyla çalışmak istiyor. Bu doğaldır. Akıl bunu gerektirir. Ama bunun için öteki taraf da bastırıyor. Ayrıca neden Rusya DTÖ üyeliği istiyor? Çünkü bu hizmet sunumuyla ilgili DTÖ'de ciddi yaptırımlar var, onu kullanmak istiyor. Fakat bizim bu yaptırımdan dahi haberimiz yok.

O zaman şunu söyleyebiliriz: "Enerji kaynaklarının sahipliği konusu çoklu taleplerin, ikili taleplerin, GATS'ın dışında" deniliyor; ancak, ticaret raporuna baktığınız zaman, Türkiye, kaynaklarını elinde tuttuğu için suçlanıyor. Uygulamada aslında bu yap-işlet-devret'lerle ya da Hazine'den sınırsız mülk alarak yabancı sermaye ya da Türk

sermayesi zaten bu enerji kaynağının sahibi oluyor. Her ne kadar yerin altından çıkan sahibi olamasa da. Aslında dış ülkelerin raporlarına da bakmamız lazım; yani Dünya Ticaret Örgütü’nün bir Amerika hakkındaki, bir İngiltere hakkındaki raporuna da bakmamız lazım. Daha ileri çalışmalar için;

- Ulusal mevzuat taraması
- Sektörel Ar-Ge
- Takip mekanizmaları

olması kesinlikle şart.

Dünya Ticaret Örgütü açısından;

- Enerjinin “Mal” değil “Hizmet” olduğu kabulü var ki, artan oranda sınıflandırma, müzakere ve sektör durum tespiti yapılıyor. (Kamu hizmeti niteliğinde olan hizmet bu anlaşma kapsamında değil, ancak müzakere edilecek maddesi var.)
- Eksikler: Enerji hizmetleri Ulaştırma ve Haberleşme Sektöründe de var. Bahsi geçmemektedir.

Eğer Hizmet Ticareti Anlaşmasının kapsamında ya da DTÖ platformları kapsamında enerjiyi çalışıyorlarsa, artık enerji bir hizmet haline gelmiştir ve mal değildir. Eksiklikleri var mı? Var. DTÖ'nün çok ciddi eksiklikleri var. Raporların kurgusuna baktığınız zaman var. Enerji sektörünün tanımlamalarında var. Ulaştırma ve haberleşmenin içinde enerjinin bahsi bile geçmiyor. Hem Ekonomi Bakanlığı'nın, hem benim şahsi fikrim, DTÖ'nün bu müzakerelerde başarısız olduğu. Hatta ben, DTÖ'nün işlevsiz olduğunu da söylüyorum. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal düzenlemeleri çok ileri seviyede. Bizden

önemli taahhütler istemeye devam edilecek, ama alamadığı sürece daha da vahşi saldıracak ve doyurmamız da mümkün değil.

SONUÇ

Türkiye'nin jeopolitik konumu, bu tartışmaların, bu çalışmaların süreceğini bize gösteriyor. GATS'ta bir hüküm var; ülke olarak Milli güvenlik, kamu yararı ve halk sağlığı için bir yanlış uygulamayı durdurabilirsiniz. Ama sizin kaynaklarınızın petrolde yüzde 7'si devlette, yüzde 93'ünde dışa bağımlıdır. O zaman, ithalatın kontrolü de sizde değil demektir. En azından bu 3 ilkeyi öne sürerek bunu kontrol etmeniz lazım. Bu da yok. Müzakerelerde ve özelleştirme uygulamalarında kesinlikle bu savın öne sürülmesi lazım. Bu, elimizde bir girdidir. Çünkü GATS, bir iç hukuk düzenlemesidir. Yani Türkiye Cumhuriyeti'ni bağlayan bir anlaşmadır. Demin de dediğim gibi, başka ülke raporlarına kesin bakmak lazım; çünkü ben kendi doktora tezimde, özelleşmenin özelleştirmeden farklı olduğunu, Türkiye'deki özelleştirmenin dünyadan farklı olduğunu ispat ettim. O zaman bir sav ve soruya geliyoruz: Uluslararası sermayenin hükümetleri yönettiği bir durum varsa ve DTÖ gibi platformları bir araç olarak kullanıyorlarsa, sosyal bir devlet için bu bir sorun alanıysa, biz de en azından davranışlarımızda 3 ilkeye dikkat etmiyorsak, o zaman, devlet eylemlerinde toplum yararından ya da kamu yararından bahsedemeyiz. O zaman, ulus-devletin sonunu kabul etmiş durumdayız. Zaten 1995'te HABITAT'ta yapılan toplantıda, “Ulus-devlet olarak iki ülke kaldı; biri Çin, biri Türkiye. Bunları nasıl yıkarız” diye konuşuldu. Bu toplantı, sermaye devletinin tescilidir. Bence, aslında bir imparatorluğun oluşmasının temeli şu andaki süreç. 100-150 yıllık programlar yapılması da bunun göstergesidir. Hatta 120 ve 90 yıllık programlardan bahsedilmekte. Başka imparatorlukları da gördük. Tarihte mutlaka bunlar yok olacaktır, ama biz bu süreci yaşamak zorundayız.

Sınır ötesi ticaret konusu geçti dün; ama ben, özellikle dünkü tartışmalar çerçevesinde, o bölgeye sınırlar çizildi, çünkü İpek Yolu ve Baharat Yolu’nun olduğu bir alana yeni bir ülke kurarak sınır çizildi. Mal ticareti devam etmek zorundaydı. Enerji hizmetleri açısından o bölgeyi değil; aynı şekilde, uyuşturucu, silah ticareti, mal ticareti, akaryakıt ticareti boyutlarıyla da bu bölgeyi tartışmamız gerektiğini düşünüyorum. Tek boyutunu enerji ve su olarak tartışmamız o bölge için kısır bir bakıştır.

Atilla İlhan’ın her zaman konuşmalarında yaptığı gibi bitirmek istiyorum konuşmamı, bir soru sorarak. Bu ortamda tüketici olarak halkı kim koruyacak? (Alkışlar)

Cengiz Göltaş (BAŞKAN)- Sayın Eren’e teşekkür ediyoruz.

İkinci konuşmacımız Makine Mühendisleri Odasından Sayın Caner Özdemir. 1968 yılında Ankara’da doğdu. İlkokul, ortaokul ve liseyi TED Ankara Koleji’nde tamamladıktan sonra, 1986 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Makine Mühendisliği Bölümüne girdi. Daha sonra, Gazi Üniversitesi Makine Mühendisliği Bölümünde lisansüstü eğitimini tamamladı. Halen, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümünde, doktora düzeyinde eğitim görmektedir.

Ayrıca 1993 yılından bu yana, başta Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı olmak üzere, enerji sektöründe faaliyet gösteren çeşitli kamu kuruluşlarında, müteakip dönemlerde, görev yapmış olup; Dünya Enerji Konseyi-Türk Milli Komitesi ve TMMOB-MMO Enerji Çalışma Grubu üyesidir.

“Türkiye Enerji Sektöründe Yeni Yapılanma Önerileri” isimli sunumunu yapacak.

Buyurun Sayın Özdemir.

TÜRKİYE ENERJİ SEKTÖRÜNDE YENİ YAPILANMA ÖNERİLERİ

H.CANER ÖZDEMİR

Makina Yüksek Mühendisi
DEK-TMK Üyesi
TMMOB-MMO Enerji Çalışma Grubu Üyesi

GİRİŞ

2004 yılında, IMF/Dünya Bankası ikilisinin uzun yıllardır her fırsatta tekrarladıkları taleplere binaen, Yüksek Planlama Kurulu’nun 17.03.2004 tarih ve 2004/3 sayılı Kararı’nın eki olarak yayınlanan “Elektrik Enerjisi Sektörü Reformu ve Özelleştirme Strateji Belgesi” çerçevesinde, TEDAŞ Genel Müdürlüğü’ne bağlı elektrik dağıtım şirketlerinin özelleştirilmesi işlemlerine başlanması sürecinin bir uzantısı olarak; uzun, karışık ve yerine göre ciddi boyutlu hukuki aşamalar da içeren bir duraksamadan sonra; 2010 yılı içerisinde sözkonusu bölgeler için, ilgi gösteren özel teşebbüs firmalarından teklifler alınmış ve daha sonrasında açık arttırma yoluyla sürecin tamamlanması yoluna gidilmiş olup; son aşama Kasım 2010’da nihayetlenmiştir.³⁴

Aslında bütün bu olaylar dizisi, “Türkiye Elektrik Kurumu Dışındaki Kuruluşların Elektrik Üretimi, İletimi, Dağıtımı ve Ticareti ile Görevlendirilmesi Hakkında Kanun”un, 4.Aralık 1984 tarihinde TBMM’de kabul edilip, 19.Aralık.1984 tarih, 18610 sayılı resmi gazetede yayımlanması ile, Türkiye gündemine girmiş olup; IMF, Dünya Bankası, Avrupa Birliği gibi ulus aşırı organizasyonların, “Türkiye Enerji Sektörü’nün Liberalleştirilmesi/Özelleştirilmesi” amacıyla, müteakip Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleriyle imzaladıkları “Niyet Mektubu” gibi karşılıklı kabul edilmiş gibi görünen belgeler, “İlerleme Raporu” gibi tek taraflı metinler çerçevesinde ortaya koydukları, zorlayıcı politika transferi şeklinde tanımlanabilecek, çeşitli baskıları sonucu alınan yeni kararlar ve çıkarılan yeni yasalar çerçevesinde; kimi zaman enerji sektörünün yeniden yapılandırılması adı altında, konuyla ilgisi olanları bile şaşırtan bir organizasyon karmaşasına neden olurken; kimi zaman da

³⁴ Gerçi, ideolojik liberalleşme taraftarlarının, çılgınlık atarak yere göğe sığdıramadıkları “Küreselleşmiş Kapitalist Dünya”nın, halen yaşanmakta olan ve daha da uzun yıllar süreceği tahmin edilen ekonomik krizi; ihale sonucunda kazanan firmalarda, sözkonusu dağıtım şirketlerini devralma iştahını engellemiştir.

enerji yönetiminde kamusal bir anlayışı savunanların çabaları ve hukuki iptallerle, bir mücadele şeklinde devam etmiştir.³⁵

Bu mücadele içerisinde, enerji sektöründe yapılan ve/veya yapılması istenen yeni yapılanma çerçevesinde özelleştirmeler; elektrik, doğalgaz ve petrol başta olmak üzere bütün alanlarda, sözkonusu tesislerin ve verdikleri hizmetin niteliğine bakılmaksızın, sadece ihale sonunda elde edilen ve bütçe açıklarının kapatılması için kullanılan özelleştirme gelirleri, kamuoyu nezdinde öne çıkarılarak gerçekleştirilmekte; ileride oluşabilecek ve belki de yıllar sürececek hukuki süreçler sonrasında bile çözümlenemeyecek ama öte yandan Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarına ağır bedeller getirmesi muhtemel yapıların oluşmasına neden olabilecek zeminleri yaratmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye Enerji Sektöründe, sözkonusu özelleştirmeler sonucu ortaya çıkan yapı ile enerji sektörü altındaki alanlardaki uygulamalar, ortaya konularak, oluşan ve/veya oluşması muhtemel riskler analiz edilecek olup; son bölümde sektörün yapılanması çeşitli öneriler ve değerlendirmelerde bulunulacaktır.

II. TÜRKİYE'DE ENERJİ POLİTİKALARI

A. Dünya'da Devlet Yönetimi Politikalarında Değişim³⁶

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında başlayan soğuk savaşla birlikte, tehdit olarak algılanan sosyalist sisteme karşı, bir alternatif olarak sosyal devlet politikası uygulamaya sokulmuş; bu politik tercih, esas olarak Avrupa merkezli yürütülmesine rağmen, diğer çevre devletler de bu politikaya dahil edilmişlerdir.

³⁵ Bu yaşanan süreç, daha ziyade 1980'lerin başından beri süregelen ve kökeni o dönemdeki Bakanlar Kurulu tarafından 8/6/1984 tarihinde çıkarılan, 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararname(KHK)'ye dayanmak olup; sadece elektrik alanını değil, bütün Türkiye Enerji Sektörü'nün yeniden yapılandırılmasını amaçlayan büyük bir düzenlemenin parçalarından sadece birini teşkil etmektedir.

³⁶ Erşat Akyazılı, Kamu Kurumlarının Serbest Piyasa Politikaları Temelinde Küçültülmesi ve Kapatılması Sorunu

Ancak sosyal tabanlı bu politikalar, 1970’li yıllarda sona ermiş; 1980’li yıllardan itibaren soğuk savaşın bitmesi ve kapitalist sistemin yaşadığı krizlere çözüm olarak önerilen neo-liberal politikaların, bütün dünya genelinde uygulanmaya başlamasıyla birlikte, devletin ekonomik ve sosyal sorumluluklarını ortadan kaldıracak bir tarzda yeniden yapılandırılması yolu tercih edilmiştir.

Bu yeniden yapılandırmada; devletin sosyal görevleri, sorumlulukları ve bağlantılı yönetim biçimleri terk edilerek(veya terk ettirilerek), bütünüyle ulus aşırı örgütler(IMF ve Dünya Bankası) ve yerel/yabancı çok uluslu şirketlerin istekleri doğrultusunda, devletlere biçilen role uygun yeni görevler ve yeni yönetsel organlar oluşturulmuştur.

Bu çerçevede, ulus aşırı bir kredi kuruluşu niteliğine sahip olmalarına rağmen, uluslararası sermaye gruplarının ideolojik bir aracı halinde faaliyet gösteren IMF ve Dünya Bankası tarafından uygulamaya konulan programlar şu şekildeydi; devletin politika belirleme, karar alma yetkileri BM gibi “küresel unsurlara”; ekonomik ve sosyal görevleri "Sivil Toplum Kuruluşlarına" bırakılacak; ülke içerisinde ise, ademi merkeziyet(yerelleşme) ön plana çıkarılacaktı.

Bütün bu yapılandırma sonrasında, devlete sadece genel güvenlik, genel yargı, genel denetim ve koordinasyon görevleri kalıyordu. Bu programların uygulaması, 1980’li yıllarda devletin yeniden yapılandırılması amaçlı olarak, tüm çevre ülkelerde(bağımlı ülkeler) Dünya Bankası eliyle, “Yapısal Uyarlama Kredileri”yle gerçekleştirildi.

B. Türkiye Enerji Sektörü'nün Yeniden Yapılandırılması³⁷

Türkiye'de de devletin yeniden yapılandırılması, 1979 yılında IMF ile yapılan Stand-by anlaşmasının hemen ardından, Dünya Bankası ile imzalanan 5 SAL(Yapısal Uyum Kredisi) anlaşması ile başlatılmıştır. Her biri, bir mali yıl için imzalanan bu anlaşmalar ile, toplam 1,6 milyar \$ kredi Türkiye Cumhuriyeti'ne aktarılmış; buna karşılık KİT'lerin tasfiyesi, dış piyasalarla uyum ve bürokrasinin yeni organizasyonu için uygun zemin hazırlanmasına başlanmıştır. Söz konusu bu SAL anlaşmaları 1984 yılında bitmiş, bunun yerine SECAL(Sektörel Yapısal Uyarlama Kredileri) kredileri devreye sokulmuştur. 1985 yılından itibaren Tarım SECAL³⁸, 2 adet Mali SECAL, Enerji SECAL imzalanmıştır.

Türkiye Enerji Sektörü'nde, sektörün üç yıllık yatırım ihtiyaçlarını karşılamayı hedefleyen 325 milyon dolar büyüklüğündeki Enerji SECAL kredi anlaşması ile Dünya Bankası;

- Enerji sektöründe yatırım stratejisi geliştirilmesini,
- Sektör içindeki kuruluşların, kurumların ve diğer varlıkların işletme etkinlikleri, fiyat politikaları, akılcı yatırım planlaması ve koruma önlemleri açısından faaliyetlerini ve kurumsal çerçeveyi güçlendirecek bir programın gerçekleştirilmesini,
- Bütün bu çalışmalar için gerekecek olan, ivedi dışalımın siparişlerinin verilmesini talep etmiş, kredinin kesintiye uğramaması amacıyla tatminkar ilerlemeler kaydedilmesini koşul saymıştır.

³⁷ Erşat Akyazılı, akg.

³⁸ Bu anlaşmalarının doğurduğu sonuçları görmek açısından bir örnek, tarım SECAL uygulamasından sonra, Türkiye'nin tarım sektöründe son derece önemli olan büyük bir kuruluş, Türkiye Ziraî Donatım Kurumu yok edilmiştir.

Enerji SECAL kredi anlaşması ile ilk olarak, daha önceki dönemlerde merkezi planlamanın, dolayısıyla bütünlüklü bir yapının zorunlu olduğu ifade edilen alansal yapıların, yani farklı enerji konularında faaliyet gösteren ve çoğu geçmişte büyük önem içeren büyük enerji KİT’lerinin, daha ziyade özelleştirme amaçlı bir şekilde parçalanmasına başlanmıştır.

Bütün bu düzenlemeler yapılırken, dikkati çeken bir husus ise; bütün bu yapılandırmaların bir bedelinin olduğu ifade edilerek, bu bedelin Türkiye’deki tüketicilerden alınmasına dayanan bir “Enerji Fiyat Politikası” uygulanması gerektiğinin, Dünya Bankası raporlarında belirtilmiş olmasıdır.³⁹

Halen enerji sektöründeki ulusal ve uluslararası şartları ile gelişmeleri hiçbir şekilde dikkate almadan devam eden, ve yerine göre tekeller oluşmasına sebebiyet veren/verebilecek derecede ideolojik bir hale gelmiş olan liberalleştirme/özelleştirme politikaları ise; IMF, Dünya Bankası ve Avrupa Birliği gibi, profesyonellikten uzak, tecrübesiz kadrolara sahip olup, aslında Türkiye şartlarını tam olarak bilmeyen, daha ziyade teorik öngörülerle, Türkiye dışından sürekli müdahalede bulunan ve oluşacak menfi sonuçlardan, hiçbir şekilde etkilenmeyecek olan yabancı unsurların baskısıyla, ısrarla devam ettirilmektedir.

Enerji sektörü’nün üst yapısı ve sözkonusu kamu kuruluşlarının 1980 sonrası yeniden yapılandırılmalarını ve ortaya çıkan sonuçları, alansal olarak incelemek gerekirse;

i. Genel Durum⁴⁰

Türkiye Enerji Sektörü’nde mevcut yapının, üst kademesinde olan çok parçalı bir karar verici mekanizma bulunmaktadır. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı(ETKB-Enerji Politika ve Stratejileri), Kalkınma

³⁹ Birgül Ayman Güler, Yeni Sağ ve Devletin Değişimi, s.164-166.

⁴⁰ H.Caner Özdemir, Enerji Sektöründe Rekabet ve Muhtemel Tehlikeler

Bakanlığı(Eski DPT-Enerji Yatırımlarının Planlaması) ve Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu(EPDK-Enerji Piyasalarının Düzenlenmesi) aslında birbirlerini tamamlayan unsurlar olarak belirlenmişse de, uygulama da bu kuruluşlar zaman zaman karşı karşıya gelebilmektedirler.

Bu kuruluşlara ilaveten Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı ile son yıllarda Özelleştirme İdaresi de, sektörde yön ve karar verici unsurlar haline gelmiş olup; özellikle Bakü-Ceyhan Boru Hattı ile ilgili yoğun faaliyetlerin başlamasıyla birlikte Dışişleri Bakanlığı’da, enerji sektörünün her türlü dış temasına, yerine göre sıkıntı yaratan boyutlara ulaşacak bir şekilde, dahil olmaya başlamıştır.

Ayrıca, her ne kadar halen gerçekleşmemişse de, oluşacağı iddia edilen “liberal” enerji piyasalarında, gerçek anlamda rekabet şartlarının oluşması gerektiğinden, Rekabet Kurulu(RK)’da enerji sektöründe önemli bir karar merkezi haline gelmiştir.

Yapının alt tarafında ise; detayları aşağıdaki bölümde verilecek olan, farklı enerji konularında faaliyet gösteren ve çoğu geçmişteki büyük enerji KİT’lerinin, daha ziyade özelleştirme amaçlı bölünmesiyle ortaya çıkmış, merkezi idareye ve/veya yerel yönetimlere bağlı kuruluşlar ile, bunlardan sermaye ve yapı olarak daha küçük ancak sayıca fazla olan özel sektör şirketi bulunmaktadır.

ii. Elektrik⁴¹

Elektrik alanında yapının bütünleştirilmesi amacıyla, 1970 yılından beri 1312 sayılı kanun ile faaliyetlerini sürdürmekte olan Türkiye Elektrik Kurumu(TEK), sektörde özelleştirme uygulamalarının başlatılması amacıyla, Bakanlar Kurulu’nun 12.08.1993 tarih ve 93/4789 tarihli kararıyla, Türkiye Elektrik Üretim İletim

⁴¹ Aykut Başçıl, Elektrik Dağıtım Şirketlerinin Özelleştirilmesi-Öncesi ve Sonrası Yükümlülükleri, s.13-47

A.Ş.(TEAŞ)⁴² ve Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş.(TEDAŞ) unvanlı iki ayrı iktisadi devlet teşekkülü (İDT) halinde ikiye bölünerek yeniden teşkilatlandırılmıştır. 2001 yılında ise, Bakanlar Kurulu’nun 05.02.2001 tarih ve 2001/2006 sayılı kararı ile TEAŞ, 233 sayılı “Kamu İktisadi Teşebbüsleri Hakkında KHK”nin 3.maddesine göre; üçe bölünmüş ve Türkiye Elektrik İletim A.Ş.(TEİAŞ), Elektrik Üretim A.Ş.(EÜAŞ) ve Türkiye Elektrik Ticaret ve Taahhüt A.Ş.(TETAŞ)⁴³ ünvanları altında üç ayrı iktisadi devlet teşekkülü olarak yapılandırılmıştır.

Daha önceki yıllarda, elektrik dağıtım alanında değişik zamanlarda yapılan ancak sonuçlanamayan özelleştirme denemelerinin son halkası, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından 2004 tarihli Strateji Belgesi doğrultusunda ülke genelinde 21 adet dağıtım bölgesi kurulması ve buna göre Kayseri İli dışında kalan 20 bölgenin, TEDAŞ’ın mevcut 64 müessese ve 8 bağlı ortaklığı üzerinden, yeniden yapılandırılması olmuştur.

Daha sonra, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, 4046 sayılı Kanun kapsamında kamuya ait elektrik dağıtım şirketlerinin %100 oranındaki hissesinin, blok olarak satış yöntemi ile özelleştirilmesini, buna paralel olarak da şirketlerin faaliyet alanında bulunan mevcut dağıtım hat ve tesisleri ile, bunların işletilmesi için varlığı zorunlu diğer taşınmazların mülkiyetinin TEDAŞ’ta bırakılarak, işletme haklarının ilgili özel sektör şirketlerine verilmesini kararlaştırmıştır. Bu kapsamda, kamu şirketlerine ait söz konusu taşınmazların mülkiyetlerinin TEDAŞ’a devri 31.03.2006 tarihi itibarıyla gerçekleştirilmiş ve İşletme Hakkı Devir Sözleşmeleri 24.07.2006 tarihinde TEDAŞ ve şirket yetkililerince karşılıklı olarak

⁴² Bir sonraki aşamada TEAŞ’ın, iletim ve üretim alanlarında faaliyet gösterecek iki ayrı şirket şeklinde yapılandırılması planlanmaktaydı.

⁴³ Türkiye Elektrik Ticaret ve Taahhüt A.Ş.(TETAŞ)’ın kurulması, Dünya Bankası’nın, 1990’lı yılların sonunda Moldova’da edindiği tecrübeler neticesinde önermesi sonucunda oluşturulmuştur.

imzalanmıştır.

Bütün bunların ardından Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından, 4046 sayılı Kanun hükümleri çerçevesinde, 01.09.2006 tarih ve 26276 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan ilan ile kalan bölgelerin ihale süreçleri, hazırlık çalışmaları tamamlandıkça devam ettirilmiş olup; en son 7.12.2010 tarihinde, son üç bölgenin de ihalesi tamamlanarak ihalesel sürecin sonuna gelinmiştir.

Söz konusu ihaleleri kazanan firmalar, teklif ettikleri bedel(US\$), ihale tarihi, bölgelerdeki iller ve toplam abone sayısı; aşağıda listelenmiş bulunmaktadır.⁴⁴

Grup	Bölge	Dağıtım Şirketi	Dağıtım Şirketlerinin Özelleştirme Süreci						
			İhale Tarihi	Nihai Pazarlık Tarihi	Rekabet Kurulu Kararı	ÖYK Kararı (RG)	Özel Şirkete Devir Tarihi	İhale Edilen Firma	Bedeli (Milyon \$)
A	19	Aydem EDAŞ - (3 İl)	0	0	08.05.2008	0	15.08.2008	Aydem AŞ	110,00
	9	Başkent EDAŞ - (7 İl)	10.06.2010	01.07.2008	14.08.2008	23.09.2008	28.01.2009	Sabancı+Verbund	1.225,00
	15	Sakarya EDAŞ - (4 İl)	10.06.2010	01.07.2008	14.08.2008	23.09.2008	11.02.2009	Akezz (Akenerji+CEZ)	600,00
	18	Kayseri ve Civ. Elektrik TAŞ	0	0	0	0	15.07.2009	Kayseri ve Civan Elk.TAŞ	0,00
	8	Meram EDAŞ - (6 İl)	15.09.2010	25.09.2008	04.12.2008	02.05.2009	30.10.2009	Alcezz (Alarko+Cengiz)	440,00
	16	Osmanlı EDAŞ - (5 İl)	20.10.2010	06.11.2009	11.03.2010	24.04.2010	02.06.2010	Eti Günlüş	485,00
	12	Uludağ EDAŞ - (4 İl)	12.02.2010	18.02.2010	08.04.2010	26.06.2010	03.09.2010	Limak+Kolin+Cengiz	940,00
	6	Çambel EDAŞ - (3 İl)	12.02.2010	18.02.2010	08.04.2010	31.07.2010	03.09.2010	Kolin+Limak+Cengiz	258,50
	4	Çoruh EDAŞ - (5 İl)	20.10.2010	06.11.2009	11.03.2010	08.06.2010	01.10.2010	Aksa Elektrik	227,00
	21	Yeşilirmak EDAŞ - (5 İl)	20.10.2010	06.11.2009	11.03.2010	08.06.2010	30.12.2010	Çalık Enerji	441,50
	20	Göksu EDAŞ - (2 İl)	0	0	02.12.2010	0	31.12.2010	Akedas AŞ	60,00
	5	Fırat EDAŞ - (4 İl)	12.02.2010	18.02.2010	08.04.2010	05.10.2010	06.01.2011	Aksa Elektrik	230,25
	2	Vangözü EDAŞ - (4 İl)	12.02.2010	18.02.2010					
	1	Dicle EDAŞ - (6 İl)	22.07.2010	09.08.2010					
B	11	Gediz EDAŞ - (2 İl)	22.07.2010	09.08.2010					
	13	Trakya EDAŞ - (3 İl)	22.07.2010	09.08.2010					
	17	Boğaziçi EDAŞ - (Avrupa Yaka)	22.07.2010	09.08.2010					
	7	Toroslar EDAŞ - (6 İl)	24.11.2010	07.12.2010					
	10	Akdeniz EDAŞ - (3 İl)	24.11.2010	07.12.2010					
	14	İstanbul A. Yakası EDAŞ	24.11.2010	07.12.2010					
	3	Aras EDAŞ - (7 İl)	15.09.2008	25.09.2008					
TOPLAM									5.017,25

⁴⁴ <http://www.oib.gov.tr/tedas/tedas.htm>

Ancak yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere, Aras Bölgesindeki ihale sonucu iptal edilmiş olup; Vangölü, Dicle; Gediz, Trakya, Boğaziçi, Ayedaş, Toroslar, Akdeniz Elektrik dağıtım Şirketlerini devir alması söz konusu olan şirketlerin finansman bulabilmeleri için süre uzatımı verilmiştir.

Elektrik alanında öngörülen yapı; elektriğin üretimi, iletimi, dağıtımı ve perakende satış olarak ayrılması gerektiğini belirtmişse de, şu ana kadar gerçek anlamda liberal piyasa kavramını sağlayacak perakende satış işlemlerinin başlatılması sürekli olarak ertelenmektedir. Halen belirtilen tarih 2016 yılıbaşıdır.

Burada belirtilmesi gereken bir başka husus da, elektrik üretiminin, varsa perakende satışının, yoksa dağıtımının kar getiren faaliyetler olduğu; normal şartlar altında elektrik şebekesi işletmeciliğinin kar getirmeyen ancak bölgesel tekel yaratabilecek bir özellik taşıdığıdır.

iii. Petrol⁴⁵

1964 yılında 6327 sayılı kanun ile kurulan Türkiye Petrolleri A.O.’nun, o dönemdeki görevleri kısaca; “Türkiye’de petrol arama, sondaj, üretim, rafinaj, taşıma işleri ile gerektiğinde petrol ve petrol ürünlerinin alım, satım ve dağıtımını yapmak ve bu faaliyetlere bağlı işler için her türlü ticari işlere girmek” olarak özetlenmişti. Ancak 20.05.1983 tarihinde 60 sayılı “İktisadi Devlet Teşekkülleri ve Kamu İktisadi Kuruluşları Hakkında KHK” ile TPAO, kurulması öngörülen “Türkiye Petrol Kurumu”na bağlı bir ortaklık haline getirilirken, bünyesinde bulunan çeşitli görevler, yeni kurulan TÜPRAS(Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş.) ve POAŞ(Petrol Ofisi A.Ş.)’a devrediliyor, ayrıca TPAO’nun ana hissedarı olduğu PETKİM(Petrokimya Holding A.Ş.) ve İGSAŞ(İstanbul Gübre Sanayi A.Ş.)’daki hisseleri elinden alınıyordu. Bir yıl sonra, 18.06.1984’de ise, daha önce de zikredilen 233 sayılı KHK çerçevesinde;

⁴⁵ Çağdaş Acar, vd., Petrol ve Doğalgaz, s.56-58.

- Türkiye Petrol Kurumu’nun varlığı sona erdiriliyor,

- TPAO bir “Anonim Şirket” statüsünden “İktisadi Devlet Teşekkülü”ne indirgenerek; POAŞ, DİTAŞ(Denizcilik İşletmeciliği ve İşletmeciliği A.Ş.), BOTAŞ(Boru Hatları ile Petrol Taşıma A.Ş.), TÜPRAŞ VE İGSAŞ’ın bağlı ortaklıklar haline getirilmesi sağlanıyordu.

Daha sonra TÜPRAŞ ve POAŞ 1990 yılında, DİTAŞ 1993 ve İGSAŞ 1998 yılında özelleştirme kapsamına alınmış ve müteakiben özelleştirilmiş; BOTAŞ’da 1995 yılında bağlı ortaklık statüsü dışına çıkarılmış olup; TPAO’ya sadece pahalı ve yüksek risk taşıyan arama, sondaj ile üretim faaliyetlerini yapmak kalmış; rafinaj, taşıma ve pazarlama gibi karlı ve riski az alanlar özel sektöre transfer edilmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, sağlanan her türlü teşvike rağmen, özel sektörün, petrol arama alanıyla çok düşük düzeyde ilgilenmesidir.

Petrol alanındaki ilk önemli özelleştirme; Petrol Ofisi Anonim Şirketi(POAŞ)’ın, 3.Mart.2000 tarihinde, 1 milyar 260 milyon dolara satılmasıdır. Yeniden kurulmasının 8 milyar dolarlık bir yatırımla gerçekleşebileceği hesaplanan POAŞ⁴⁶, 1999 yılında kârını yüzde 104 artırmış, vergilerini ödemiş ve kasasında 379 milyon dolar nakit para biriktirmişti. Ayrıca POAŞ, son on yıl içinde yıllık olarak ortalama yüzde 102 kâr artışı sağlamış ve bütün masraflar ile görev zararları düşüldükten sonra, yılda 180 trilyon lira, yani 315 milyon dolar kâr etmişti.

TÜPRAŞ konusunda ise; kuruluşun yüzde 51’lik hissesinin özelleştirilmesine olanak tanıyan 6 Nisan 2005 tarihli Özelleştirme Yüksek Kurulu(ÖYK) kararının, ihale şartnamesinin ve ihaleyi sonuçlandıran 12 Eylül 2005 tarihli ihale komisyonu kararının iptali istemiyle Danıştay’da dava açılmış, ancak Danıştay 13. Dairesi, ÖYK

⁴⁶ Özelleştirilmesi sırasındaki borsa değeri 4 milyar 521 milyon dolar olduğu açıklanmıştır.

kararı, ihale şartnamesi ve ihale komisyonu kararının iptal istemlerini reddetmişti. Kararların temyiz etmesi üzerine Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, daire kararlarını onamıştı. Son olarak "karar düzeltme" isteminde bulunulmuş ise de; Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, karar düzeltme istemlerinin süresinde yapılmadığını gerekçesiyle, talebi reddetmişti. TÜPRAŞ'ın yüzde 51'lik hissesinin, Koç-Shell ortak girişim grubuna satışına ilişkin "Hisse Satış Sözleşmesi", 26 Ocak 2006'da imzalanmış, ihale bedeli olan 4 milyar 140 milyon dolar Özelleştirme Fonu hesabına aktarılmıştır.

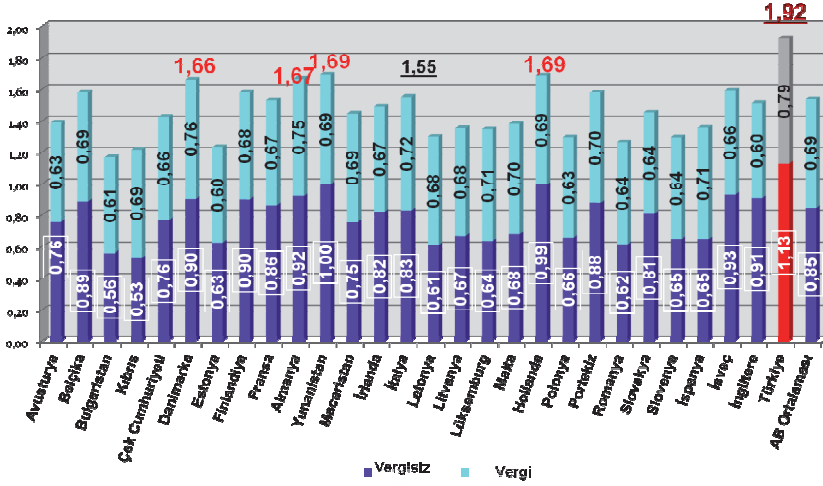
Halen TÜPRAŞ'ın⁴⁷ tek parça halinde özelleştirilmesi, mevcut devlet tekelinin bir özel sektör tekeline dönüşmesine sebebiyet verdiğinden, bu durum Rekabet Kurulu'nca uygun bulunmuşsa da; son dönemde Türkiye Akaryakıt Piyasası'nda, dünyadaki petrol piyasalarında meydana gelen büyük düşüslere rağmen, ısrarla artmaya devam eden fiyatların bir sebebi de, doğrudan böyle bir yapılaşmanın oluşmasına göz yumulmasıdır.

Her ne kadar, olayın tarafları(devlet ve akaryakıt bayileri) karşılıklı olarak suçlamalar getirirler de, temelde 2006 yılında gerçekleştirilen kamuya ait rafinerilerin özelleştirmesinde, sözkonusu kamu kuruluşunun, o dönemde yapılan çeşitli uyarılara rağmen, bir bütün olarak satılması, temel unsur olarak ortaya çıkmakta; o dönemde iddia edildiğinin tersine, oluşan özel tekelin varlığı devam ettiği sürece, iddia edilen alansal liberalleşme, bir türlü tesis edilememektedir.

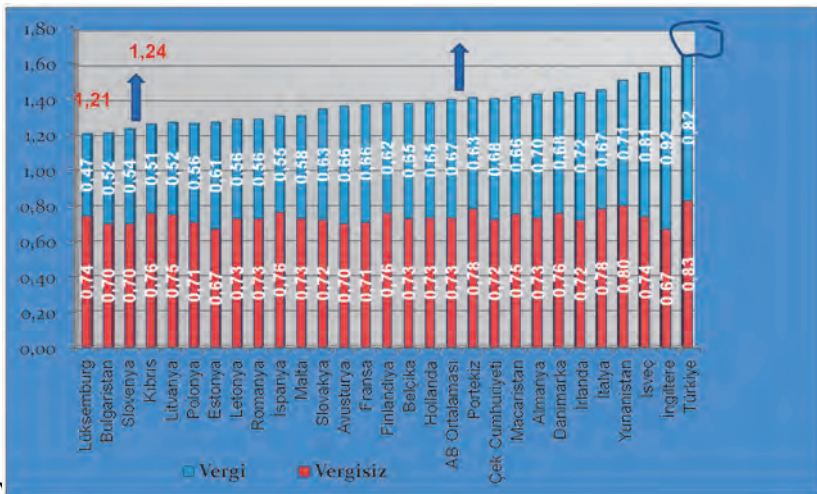
Daha önce de ifade edildiği üzere, Dünya Bankası raporlarında belirtilen ve Türkiye'deki tüketicilerin ödemesi gerektiği ifade edilen(ve sürekli ödenmesine rağmen hiçbir zamanda bitmeyen) yapılandırma bedelinin, bir şekilde tahsilatı olarak da mütalaa edilebilecek 95 oktan kurşunsuz benzin fiyatlarının(Euro/lt),

⁴⁷ Türkiye içi piyasa büyüklüğü yaklaşık olarak %86'dır.

19.04.2011 tarihi itibarıyla kompozisyonu ile AB üyesi ülkelerdeki fiyatlarla mukayesesi şu şekildedir;

Yine aynı şekilde, 19.04.2011 tarihi itibarıyla motorin fiyatlarının(Euro/lt), AB üyesi ülkelerdeki fiyatlarla mukayesesi ise;

iv. Değerlendirme

⁴⁸ Çağdaş Acar, vd., a.g.k., s.58-64.

Faaliyetlerini 1995 yılına kadar TPAO’ya bağlı bir konumda sürdüren BOTAS, 1995 yılında bir kamu iktisadi teşekkülü olarak yeniden yapılandırılmış; 1987 yılına kadar sadece boru hattı yoluyla petrol taşımacılığı olan faaliyetine, aynı yıldan itibaren doğalgaz taşımacılığı ve ticareti de eklenmiştir. 09.02.1990 tarih ve 397 sayılı “Doğalgazın Kullanımı” ile ilgili KHK ile doğalgazın ithali, şehir içi dağıtımı, satışı ve fiyatlandırılması hususunda yetkilendirilen BOTAS’ın bu yetkisi, 02.05.2001 tarihinde yasalaşan 4646 sayılı “Doğalgaz Piyasası Kanunu” ile kaldırılmıştır.

Halen doğalgaz sektöründe büyük boyutlu bir özelleştirme gerçekleştirilmemiş olup; gerçekleştirilenler Bursa ve Eskişehir’de BOTAS tarafından ifa edilen dağıtım hizmetlerinin, özelleştirilmesidir. Türkiye genelinde, kentsel doğalgaz dağıtım sistemleri, henüz yeni inşa edildiğinden (Ankara, İstanbul, Bursa, Eskişehir ve İzmit dışında) ve bu görev tamamen özel sektör tarafından gerçekleştirildiğinden, özelleştirmeden ziyade, EPDK tarafından lisans verme faaliyeti gerçekleştirilmektedir.

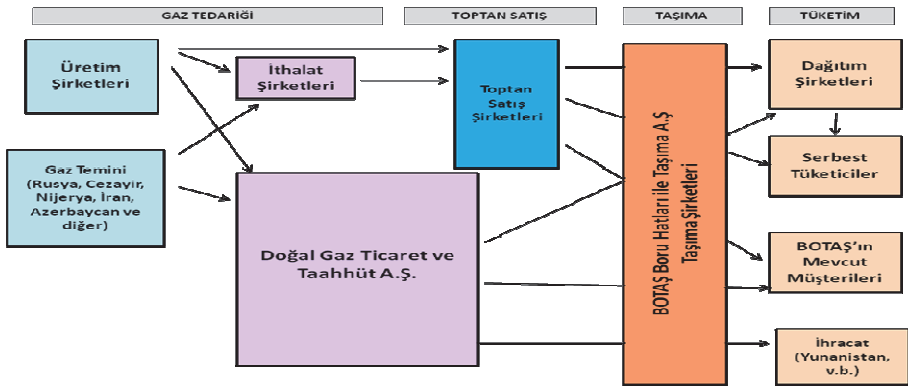
Mevcut durumda Dünya Bankası’nın talebi, BOTAS’ın ikiye bölünmesi, dağıtım ve ticaret alanında faaliyet gösterecek kısmının özelleştirilmesi, iletim şirketinin ise bir süre daha kamuda faaliyet göstermesi şeklindedir. BOTAS’ın mevcut doğal gaz alım sözleşmelerinin daha önce 4 milyar m³’lük bölümü özel sektöre devredilmiş olup, Mavi Akım hattından ithal edilen 6 milyar m³’lük diğer bir dilimin de, özel sektöre devri için ihaleye çıkmış, ancak satışa Rus tarafınca izin verilmemesi nedeniyle ihale iptal edilmiştir.

Bütün bunlara ilaveten, Batı hattından yapılan yıllık 6 milyar m³’lük bir ithalat sözleşmesinin süresi bittiğinde BOTAS tarafından yenilenmemiştir. Sözleşmenin yine özel sektör şirketlerine devri gündemde bulunmaktadır.

Ayrıca yerel yönetimlere ait iki önemli doğalgaz şebekesinin(Ankara-Başkent Doğalgaz ve İstanbul-İGDAŞ) özelleştirilmesi için, Özelleştirme İdaresi çalışmalarına devam etmektedir. Bu çerçevede, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından, daha önce gerçekleştirilen Başkent Doğalgaz'ın özelleştirilmesi yargı aşamasındayken; ihaleye en yüksek teklifi veren Karamehmet-Kazancı ortaklığının yükümlülüklerini yerine getirmemesi sonrası iptal edilmiştir.

Bu iptali müteakip Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, 26.07.2011 tarihinden itibaren yaptığı duyurularda, sözkonusu ihaleyi yeniden başlattığını kamuoyuna duyurmuş; daha sonra ise, bahse konu duyuruda, daha önce 31.10.2011 günü-saat 18.00 olarak belirlenen son teklif verme tarihini, 27.01.2012 günü-saat 18.00 olarak değiştirmiştir.

Doğalgaz alanının, Dünya Bankası tarafından yapılan öneriler doğrultusunda, öngörülen gelecekteki yapısı şu şekildedir;⁴⁹

C. Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK)⁵⁰

⁴⁹ MMO; Türkiye Enerji Görünümü

⁵⁰ EPDK Resmi Websitesi.

Bu noktada, gerek IMF ve Dünya Bankası ikilisi, gerekse Avrupa Birliği tarafından, Türkiye’de oluşturulması, zamanında çok talep edilen ve halen Türkiye Enerji Piyasalarındaki en önemli aktör olarak tanımlanan Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu(EPDK)’nın, Türkiye İdari Yönetim Sistemi’ndeki konumu ve görevleri açısından irdelenmesi yerinde bir davranış olacaktır.

Halen Türkiye Enerji Piyasaları, hala gerçek anlamda faaliyete geçememiş olmasına rağmen; EPDK, 2001 yılından beri, faaliyet göstermektedir. Dünyadaki benzerlerinden çok daha geniş bir faaliyet sahasında(Elektrik, Doğalgaz, Petrol ve LNG) düzenleme ve denetleme faaliyetleri, bu organizasyonun uktesine bırakılmış ve sonuçta çok dar bir kadroya, çok büyük bir sorumluluk yükü verilmiştir.⁵¹ EPDK’nın elektrik, doğalgaz ve petrol alanlarında gerçekleştirdiği görevler kısaca;

- İkincil mevzuatı oluşturmak ve geliştirmek,
- Piyasaya giriş-çıkış izinlerini vermek
- Fiyat düzenlemesi yapmak ve tarifeleri onaylamak,
- Oluştğu iddia edilen piyasayı ve piyasa katılımcılarını izlemek, yönlendirmek ve denetlemek olarak tanımlanmaktadır.

Bütün bu yükümlülükler arasında en öncelikli görevi, sorumlu olduğu alanların tamamında tarife yani fiyat belirlemek olan EPDK’nın diğer bir öncelikli görevi de, yeni oluşan enerji piyasalarında, uygun niteliğe sahip kuruluşlara lisans vermektir.⁵² EPDK’nın önemli addedilen

⁵¹ EPDK’nın faaliyet sahalarından Petrol ve LNG konuları için, düzenleme ve denetleme yapması öngörülen yeni “Petrol Kurumu”nun teşkili için gereken Kanun Hükmünde Kararname(KHK); halen Başbakanlık’ta bulunmaktadır. Söz konusu KHK ile mevcut durumda ETKB’ye bağlı olan Petrol İşleri Gn.Md.lüğü, yeni kurulacak “Petrol Kurumu”na bağlanacaktır.

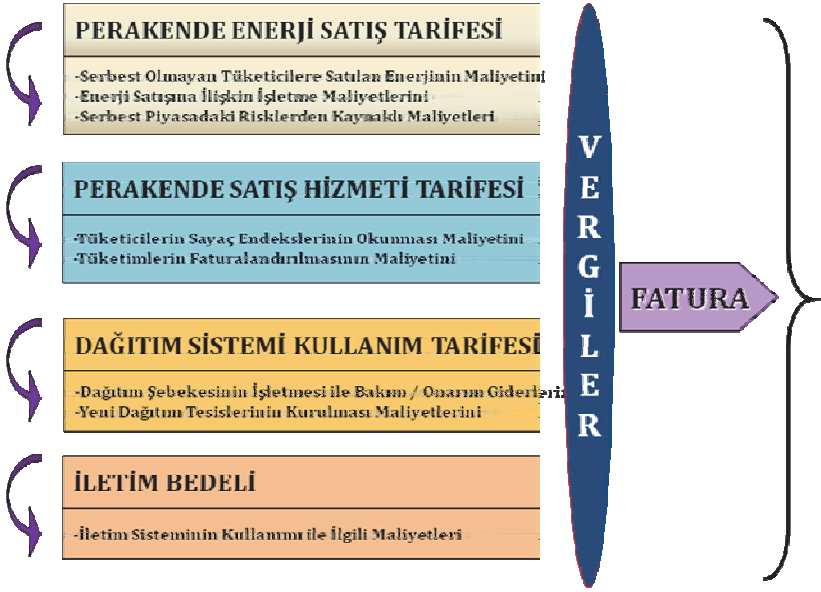
⁵² Burada ilginç olan husus, özellikle yabancı kökenliler olmak üzere yatırımcıların çok zorlanmaması gerektiği şeklinde bir empoze altında kurulan EPDK, enerji üretim santrali

diğer bir görevi ise; petrol piyasası çerçevesinde, kaçak yollardan ülke hudutları içerisine sokulan kaçak akaryakıtın gerek vergisel, gerekse tarife açısından adli takibatı için, gerekli altyapıyı oluşturmak ve normal şartlarda kendisine tabi olmayan resmi birimler kanalıyla gerekli süreci gerçekleştirmek olarak ifade edilmektedir.⁵³ Halen AB üyesi ülkelerden Hollanda ve İtalya ile gerçekleştirilen “Twinning” eğitim projeleri çerçevesinde oluşturulan ve Dünya Bankası’nın da onayını alan, EPDK’nın değişik tüketici gruplarına(konutsal ve sanayi) uyguladığı elektrik tarifesinin oluşumu ise aşağıdaki gibidir;⁵⁴

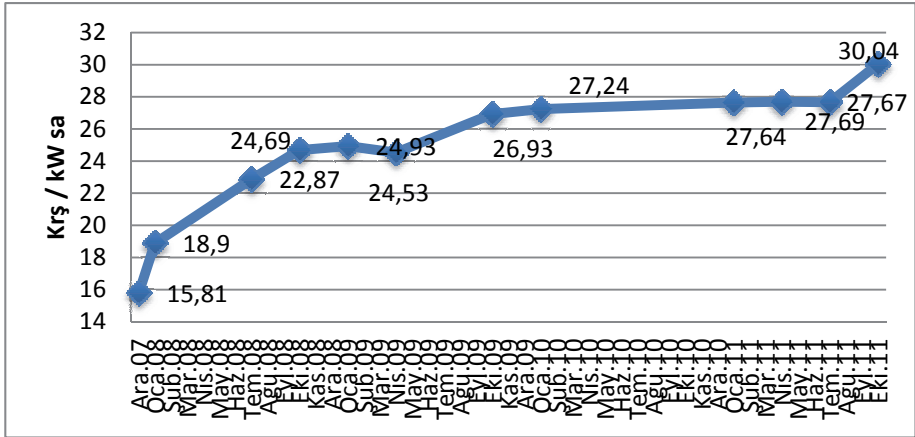
kurmak için yapılan başvurular sırasında; planlanan tesis için, katalog bilgisi dışında teknik olarak nitelendirilebilecek hiçbir belge; yakıt tedariki konusunda, yakıt temininin sağlanacağını garanti edilmesinin bürokratik formata uygun belgelenmesi dışında başkaca bir bilgi; müracaat edilen projenin teknik ve ekonomik yapılabilirliği ile ilgili hiçbir etüt talep etmemekte olup; ayrıca bu büyüklükte teknolojik ağırlığı olan bir yatırımda, hiçbir mühendislik çalışmasını, kontrol ve onay için istememektedir. Müracaatı yapan firma ortaklarının, şahsi mali durumları kontrol edilmekte, ancak projenin nasıl finanse edileceği konusunda hiçbir çalışma ve belge talep edilmemektedir. Kısacası lisanslama süreci, teknik ve mali konuların esaslıca incelenmesi yerine, tüzel kişiliğin idari ve hukuki yapısının belgelenmesinden ibarettir. Ayrıca, öngörülen tesisin, yakıt türünün, yatırım yerinin makro hedeflere uyumunun kontrol edildiği bir mekanizma da yoktur. Bütün bunların ötesinde; aslında EPDK tarafından lisans verilmesi ile işlemler sona ermemekte, “Sistem Kullanım Anlaşması” ve ÇED Raporu ile ilgili başka bir süreç başlamakta olup; bu iki konuda yaşanabilecek olumsuzluklar, yerine göre EPDK tarafından verilen lisansı işlevsiz hale getirebilmektedir.

⁵³ Aslında bu görevi yapması gereken Maliye Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Gümrük Müsteşarlığı gibi birimler mevcut iken; zaten halen mevcut çalışmalarını tam anlamıyla gerçekleştirmekte zorlanan EPDK’nın böyle bir yükün altına sokulması, çok tartışmalı bir karar olarak ortada durmaktadır.

⁵⁴ MMO; a.g.k.

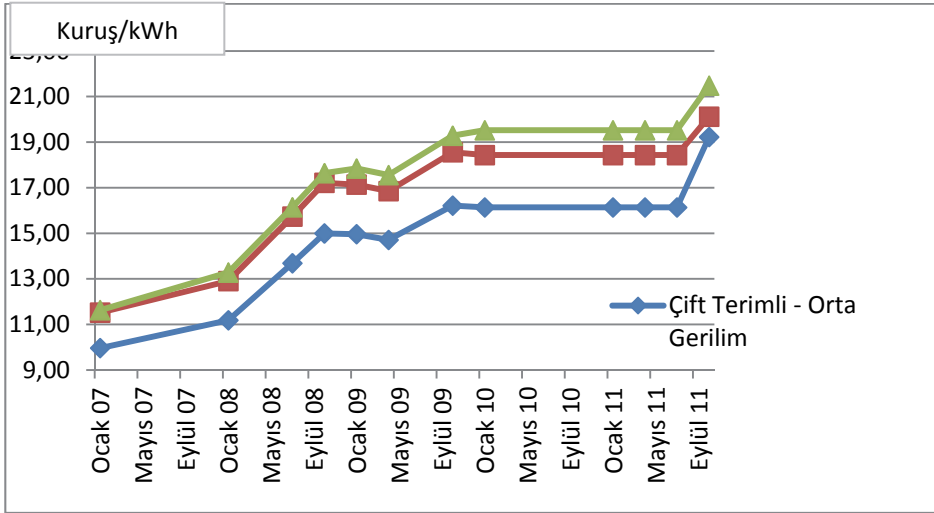

Alınan sözkonusu eğitimler sonrası, EPDK tarafından tespit edilmekte olan, konutsal elektrik fiyatlarının Aralık 2007-Ocak 2010 arası gelişimi de şu şekildedir;⁵⁵

⁵⁵ MMO; a.g.k.

Son olarak, yine aynı şekilde, EPDK tarafından Ocak 2008-Ocak 2009 arasında sanayide uygulanan elektrik fiyat gelişimi aşağıdaki gibidir;⁵⁶

Görüleceği üzere tarifeler, ilan edilen enflasyon değerlerinin çok üzerinde bir artış içermekte olup; bu derece bir artıştan elde edilen ve doğrudan/dolaylı olarak vatandaşlara ödetilen bu bedellerin, IMF/Dünya Bankası ikilisi tarafından dikkatle takip edildiğini düşünmek yerinde bir yaklaşım olacaktır.

D. Yasal Düzenlemeler⁵⁷

1980’lerden bu yana zamanlarda değişik platformlarda, mevcut enerji piyasalarında faaliyet göstermekte olan kamu kuruluşlarının, liberal yapıya ters düştüğü, özel kişi ve kuruluşların bu alana yapacağı yatırımlara karşı, bir mania teşkil ettiği şeklinde beyanların verildiği Türkiye’de; özel sektörün Türkiye Enerji Sektörü’ndeki ilk faaliyetleri, mevcut devlet kaynakları ile yatırım yapmakta zorlanması üzerine, gerekli finansmanın sağlanması amacıyla, 1984 yılında kabul edilen, 3096 sayılı “Türkiye Elektrik Kurumu Dışındaki

⁵⁶ MMO; a.g.k.

⁵⁷ H.Caner Özdemir, Enerji Sektöründe Rekabet ve Muhtemel Tehlikeler

Kuruluşların Elektrik Üretimi, İletimi, Dağıtımı ve Ticareti ile Görevlendirilmesi Hakkındaki Kanun” çerçevesinde ortaya konulan ve dönemin başbakanı Turgut Özal’ın Dünya Bankası’nda görevliyken Pakistan’a önerdiği iddia edilen, “Yap-İşlet-Devret” Modeli ile, çeşitli Enerji Santrallerinin özel sektöre yaptırılması şeklinde başlamış; daha sonraki dönemde bu model, Dünya Bankası’nın özelleştirmeye ters düştüğünü belirtmesi nedeniyle, 8.6.1994 tarih ve 3996 sayılı kanunla, Yap-İşlet Modeline dönüştürülmüştür.

1980’ler ve 90’larda, bütün dünyada yükselen değerler haline gelen “Yeni Kamu Yönetimi”, “Yeni Kamu İşletmeciliği”, “Yönetişim” gibi yaklaşımlar çerçevesinde; Türkiye’de de, sadece elektrik üretiminin değil, aynı zamanda elektrik ve doğalgaz dağıtımı ile petrol alanındaki kamu kuruluşlarının da özelleştirilmesi kararı alınmış ve daha sonra Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda (1985-89), Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda (1990-94), 5.4.1994 tarihli Ekonomik Önlemler Uygulama Planı’nda, 1995 yılı Geçiş Programı İcra Planı’nda ve Hükümet Programlarında, sürekli olarak TEK’in özelleştirilmesi öngörülmüş, bu hedef ve strateji doğrultusunda, elektrik sektöründe özelleştirme çalışmalarının sürdürülmesi, kamu ve özel kesim firmalarının bir arada faaliyet gösterebileceği yeni bir yapılanmaya geçiş amacıyla çeşitli yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi için gereken hazırlıklara başlanılmıştır.⁵⁸

Bu bağlamda, daha önce de belirtildiği üzere, sektörde özelleştirme uygulamalarının başlatılması amacıyla Bakanlar Kurulu’nun 12.08.1993 tarih ve 93/4789 tarihli Kararıyla TEK, Türkiye Elektrik Üretim İletim A.Ş. (TEAŞ) ve Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş. (TEDAŞ) unvanlı iki ayrı iktisadi devlet teşekkülü (İDT) halinde yeniden teşkilatlandırılmıştır. Takip eden dönem içerisinde elektrik dağıtım bölgelerinin, 3096 sayılı kanun çerçevesinde özelleştirilmesi

⁵⁸ T.C. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurumu, TEDAŞ 2008 yılı raporu, s.VII

amacıyla, mülkiyet satışı yoluna gidilmişse de, işlemin iptaline yönelik hukuki süreçlerin sonunda, muvaffak olunamamıştır.

20.02.2001 tarih ve 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu, 03.03.2001 tarih ve 24335 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Yapılan açıklamalarda “Kanun ile elektriğin yeterli, kaliteli, sürekli, düşük maliyetli ve çevreye uyumlu bir şekilde tüketicilerin kullanımına sunulması için, rekabet ortamında özel hukuk hükümlerine göre faaliyet gösterebilecek, mali açıdan güçlü, istikrarlı ve şeffaf bir elektrik enerjisi piyasasının oluşturulması ve bu piyasada bağımsız bir düzenleme ve denetimin sağlanmasının amaçlandığı” belirtilmiştir. Ardından 03.09.2002 tarihinde, “Elektrik Enerjisi Piyasası” açılmış ve bu piyasadaki her faaliyet için lisans alınması zorunlu hale getirilmiştir.

Tamamen Anglo-Sakson örneklerin bir kopyası olarak ortaya çıkan bu kanunla, hem elektrik piyasası oluşturulması için gerekli çerçeve ortaya konmuş, hem de elektrik piyasasında regülasyonun sağlanması gibi oldukça önemli bir görevi icra etmesi düşülen “Elektrik Piyasası Düzenleme Kurumu” tesis edilmiştir. Ardından 4628’e paralel bir şekilde hazırlanan ve 18.Nisan.2001 tarihinde çıkarılan 4646 sayılı “Doğal Gaz Piyasası Kanunu” ile “Elektrik Piyasası Düzenleme Kurumu”nun adı “Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu” olarak değiştirilmiş ve oluşturulması düşünülen doğalgaz piyasasının regülasyonu görevi de bu kuruma verilmiştir.

Daha sonra 20.Aralık.2003 tarihinde çıkarılan 5015 sayılı “Petrol Piyasası Kanunu” ile birlikte, aslında zaten liberal özelliklere sahip petrol piyasalarının işleyişi yeniden düzenlenmiş ve bu sahadaki regülasyon görevi de, bünyesinde çeşitli düzenlemeler yapılarak, sözkonusu kuruma tevdi edilmiş olup⁵⁹, en son 24.Haziran.2005 tarihinde çıkarılan 5374 sayılı kanunla, 2.Mart.2005 tarihli ve 5307

⁵⁹ T.C. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurumu, a.g.k, s.VII

sayılı Sıvılaştırılmış Petrol Gazları (LPG) Piyasası Kanunu ile mevcut Elektrik Piyasası Kanununda yapılan değişikliklerle, yeni oluşmakta olan LPG piyasalarının regülasyonu da EPDK’ya bırakılmıştır.

Türkiye Enerji Sektörü’nün 1980 sonrası yapılanmasında, daha önce de ifade edildiği üzere; gerek IMF/Dünya Bankası’nın⁶⁰, gerekse Avrupa Birliği’nin ciddi boyutlu etkileri olduğu, bugün artık bilinen bir gerçektir. Sektörle doğrudan veya dolaylı olarak gerçekleştirilen her türlü düzenleme daha önceden, bir şekilde empoze edilmiştir. Daha önce de belirtilen 233 sayılı KHK’nın, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Dünya Bankası arasında 1985 yılında imzalanan “Enerji SECAL- Sektörel Yapısal Uyarlama Kredisi” ile doğrudan bağlantılı olduğu ve arzulanan hedefin sektörün yeniden düzenlenmesi adı altında, kamu iktisadi teşebbüslerinin, “Yönetimi Geliştirmek” adı altında özelleştirilmesi olduğu açıkça görülebilir.⁶¹

Türkiye’nin 01.01.1996 tarihinde gümrük birliğine girdiği, 2005 yılında ise katılma müzakerelerine başladığı Avrupa Birliği(AB) ise; Türkiye Enerji Sektörü’yle ilgili olarak, Arz Güvenliği, Enerji İç Güvenliği, Enerji Verimliliği ve Nükleer Enerji konularını sürekli olarak takip etmekte olup, her yıl çıkardığı “İlerleme Raporları” ile bu konularda ciddi bir baskı gücü yaratmaktadır.⁶²

Bütün bu dışsal faaliyetler çerçevesinde, halen Türkiye Enerji Sektörü’nün faaliyetlerini düzenleyen hukuki düzenlemeler aşağıdaki gibidir:⁶³

- 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu – 20.02.2001
- 4646 sayılı Doğal Gaz Piyasası Kanunu -02.05.2001

⁶⁰ IMF Niyet Mektupları 1999-2002-2005.

⁶¹ Birgül Ayman Güler, Yeni Sağ ve Devletin Değişimi, s.164-166.

⁶² Türkiye 2000-2005-2010 Yıllarına Ait İlerleme Raporları.

⁶³ MMO; a.g.k.

- 4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu – 05.07.2001
- 5015 sayılı Petrol Piyasası Kanunu – 20.12.2003
- 5307 sayılı Sıvılaştırılmış Petrol Gazları(LPG) Piyasası Kanunu – 02.03.2005
- 5346 sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun – 18.05.2005⁶⁴
- 5627 sayılı Enerji Verimliliği Kanunu -02.05.2007
- 5686 sayılı Jeotermal Kaynaklar ve Doğal Mineralli Sular Kanunu – 13.06.2007
- 5710 Sayılı Nükleer Güç Santrallerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışına İlişkin Kanun – 21.11.2007

Yukarıdaki kanunlardan dört tanesi,(4628, 4646, 5015, 5307), daha önceki bölümde de ifade edildiği üzere EPDK'nın da faaliyetlerini tanımlayan kanunlar olup; diğer kanunlardan 4686 sayılı olanı, üç partili koalisyonu döneminde IMF/Dünya Bankası ikilisinin, enerji yatırımlarının daha artacağı şeklindeki telkinleri çerçevesinde, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nda(ETKB) hazırlanmış; 5627 ve 5686 sayılı kanunlar AB normları esas alınarak, ETKB ve EİE(Elektrik İşleri Etüt İdaresi Genel Müdürlüğü)'nin ortak bir çalışması şeklinde oluşturulmuştur.

Çok tartışılan iki kanundan, 5346 sayılı olanı ise; ETKB bünyesinde, ilgili kamu ve özel kuruluşlar ile, konuya vakıf sivil toplum

⁶⁴ 29.12.2010 tarihli ve 6094 sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanunda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun ile yeniden düzenlenmiştir.

kuruluşlarının katılımıyla hazırlanıp, TBMM’ye sevk edilmiş, ancak çok tatminkar bir sonuca ulaşamamıştır.

Rusya ile ihalesiz bir şekilde, tercihli olarak girişilen Nükleer Santral Projesi için hazırlanan 5710 sayılı kanun ise; Amerika ve Avrupa Ülkelerindeki benzerlerinin tersine, hiçbir detay ve ayrıntı içermeyecek biçimde, kamuoyuyla detayları paylaşılmadan, ETKB bünyesinde hazırlanmış ve yasalaştırılmıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Şu ana kadar yapılan analizlerden ortaya çıkan en önemli sonuç, Türkiye Enerji Sektörü’nde, 80’li yıllardan(ve belki de daha önceki yıllardan) beri ortaya konan her politikanın, yerel olarak geliştirilmesinden ziyade politika transferi yoluyla, yabancı kaynaklardan doğrudan/dolaylı olarak etkilenecek ortaya konulduğudur. Bundan daha önemli olan ise, bu transferlerin bir “gönüllü transfer” olmaktan ziyade, “zorlayıcı transfer” özelliği taşımasıdır.

Devletin yeniden yapılanması adı altında TEK ve TPAO’nun parçalara ayrılarak özelleştirilmesi yoluna gidilmesi, bu bütünleşik yapıların oluşturulması için yıllar süren çabaların, bir anda reddedilmesinden başka bir şey olmayıp, IMF/Dünya Bankası ikilisinden elde edilen ve Türkiye ölçeğinde çok da büyük olmayan krediler için, ödenen büyük bedellerdir. Bu yapısal transferler sonunda ortaya çıkan sektörel yapı, her ne kadar da özel sektörün katılımını sağlamışsa da; iddia edilen serbest piyasa oluşumundan ziyade, yerli/yabancı sermaye gruplarına ve uluslararası(ulusötesi) tekelere hizmet eden bir zemin ortaya çıkarmıştır.

Şu ana kadar reform adı altında gerçekleştirilen yapılandırmanın, bir noktadan sonra geri dönülemez bir aşamada olduğu da dikkate alınacak olursa; şu kadar yapılan tespitler doğrultusunda, Türkiye

Enerji Sektörü’nde gerçekleştirilmesinin uygun olacağı düşünülen düzenlemeler kısaca şunlardır:

- Türkiye Enerji Sektörü’nde 20 yıldır uygulanan politikalarla toplumsal ihtiyaçlar ve bunların karşılanabilirliği arasındaki fark, her geçen gün daha da artmaktadır. Enerji politikaları üretimden tüketime bir bütündür, bu nedenle bütüncül bir yaklaşım esas olmalıdır. Ülke gerçekleri de göz önüne alınmak şartıyla, enerji sektörünün gerek stratejik önemi, gerekse kaynakların rasyonel kullanımı ve düzenleme, planlama, eşgüdüm ve denetleme faaliyetlerinin koordinasyonu açısından merkezi bir yapıya ihtiyaç vardır. Bu çerçevede Türkiye Enerji Sektörü’nün üst yapısındaki halen mevcut olan çok başlı görünüm, belirli bir stratejinin belirlenip, uygulamaya konulması için gerekli kararların alınacağı eşgüdüm amaçlı bir “Ulusal Enerji Platformu”na ihtiyaç göstermektedir. ETKB, Kalkınma Bakanlığı ve EPDK bu platformun doğal üyeleri olmalı; öngörülen icraatlarla ilgili olabilecek, Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Çevre Bakanlığı, kamu kuruluşu niteliğindeki meslek kuruluşları, uzmanlık kuruluşları gibi unsurlar, faaliyet sahalarına giren konularda; doğrudan katılma hakkına, sahip olmalıdır. Alınacak kararlar ise, bütün enerji piyasaları için bağlayıcı nitelikte olmalı; ETKB bünyesinde oluşturulacak bir “Ulusal Enerji Strateji Merkezi” tarafından yönlendirilmelidir.
- Türkiye Enerji Sektörünün bütün dış temasları üzerinde, aslında bir koordinasyon merkezi olması gereken Dışişleri Bakanlığı söz söyleyen bir durumda bulunmaktadır. Daha önce de ifade edildiği üzere, bu alanda ETKB gibi, uzman bir icracı bakanlık olmasına rağmen, böyle bir çarpık yaklaşımın devam ettirilmesi, anlaşılabilir bir durum değildir. Dolayısıyla, enerjinin çok önemli bir unsur haline

geldiği bu devirde, ETKB adına yabancı ülkelerde görev yapacak, o ülkedeki Türkiye Diplomatik Misyonu’nun başındaki Büyükelçi’ye doğrudan bağlı ve ETKB ile sürekli temas içerisinde olacak “Enerji Ataşelikleri” tesis edilerek, bu ülkelerde enerji alanındaki her türlü gelişme, yanlış bilgilendirmelerden arındırılmış bir şekilde, ETKB ve diğer ilgili birimlere doğrudan aktarılmalıdır.

- Son yıllarda gerçekleşen bir dizi yasal düzenleme ile EPDK’nın faaliyet gösterdiği alanlar(elektrik, doğalgaz, petrol, LNG) çok artmış olup, ortaya ABD’de ve AB üyesi ülkelerde bulunan benzerlerinden daha büyük sorumluluklara sahip bir organizasyon çıkmıştır. EPDK’ya verilen bazı görevler arasında, gerçekte Maliye Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Gümrük Müsteşarlığı gibi kamu idaresinde zaten mevcut olan bazı kuruluşların gerçekleştirmesi gereken ve kolluk kuvvetleri tarafından ifa edilenlere benzer nitelikte olduğu görülen bazı faaliyetler de mevcut olup; ayrıca piyasada faaliyet gösteren çok sayıda akaryakıt istasyonunun lisanslama ve denetim işleri de, bizzat EPDK tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu derecede geniş bir sorumluluk yükü, EPDK’nın, zaten çok geniş olan esas sorumluluklarından uzaklaşmasına sebebiyet verebileceğinden dolayı, bu görevlerin bazılarının yukarıda belirtilen kuruluşlarca ifa edilmesi yerinde bir karar olacaktır. Ayrıca zaten farklı piyasa özelliklerine sahip petrol ve LNG konularının yeni kurulacak bir yapıya devredilmesi ile EPDK’nın tamamen elektrik ve doğalgaz gibi şebekesel konularda piyasa faaliyetlerinin denetimi alanında faaliyet göstermesi yönünde atılan “Petrol

Kurumu” oluşturulması yönündeki faaliyetler, gayet yerinde atılmış bir adım olarak mütalaa edilmektedir.⁶⁵

- Artık herkesçe bilinen bir başka gerçek de, bütün dünya genelinde, özerk statüye sahip kamu firmalarının da enerji piyasalarında, özel sektör kuruluşları ile aynı şartlarda, faaliyet gösterdikleri gerçeğidir. Türkiye’de de bu tür kuruluşların özel sektör firmaları ile aynı şartlarda faaliyet göstermeleri amacıyla; özerkleştirilmeleri ve çalışanların yönetim ve denetimde, söz ve karar sahibi olduğu bir yapıya kavuşturulmaları gerekmektedir.
- Türkiye Enerji Sektörü’nde “Ex-Ante” görevleri üstlenecek EPDK ve “Ex-Post” görevler ile rekabet unsurunu takip edecek RK’nın arasındaki ilişkilerin daha yoğunlaştırılması şarttır.⁶⁶ Bunun bir adım ötesinde EPDK ile RK’nın; BDDK, SPK ve RTÜK diğer üst kurullarla da işbirliğini arttırması uygun olup, bütün bu organizasyonların temsilcilerinin de içerisinde yer aldığı kamusal kimlikli bir “Enerji Şirketleri Takip Merkezi”nin oluşturulması yerinde bir adım olarak mütalaa edilmektedir.
- Gelecekte elektrik üretimi alanında arz açıklarından kaynaklanan krizlere sebebiyet vermemek amacıyla; elektrik üretim sektöründe özelleştirmelerin durdurulması, piyasalardaki toplam kurulu güç kapasitesinin, önceden belirlenmiş bir yüzdesine denk gelecek bir seviyede kurulu güce sahip olacak kamu şirket(ler)inin faaliyetlerini

⁶⁵ Söz konusu düzenlemenin gerçekleştirilmesi amacıyla hazırlanmış olan KHK, Başbakanlıkça istenen istenen görüşlerin, daha ziyade özlük haklarına yönelik talepler içermesi sebebiyle, ertelenmiş olup; konunun bir kanunla düzenlenmesi yoluna gidilecektir.

⁶⁶ “Ex-Ante”, istenilen olayın gerçekleşmesinden önceki, “Ex-Post” ise gerçekleşen olaydan sonraki durumu ifade etmektedir. Örnek olarak, bu metinde, Ex-Ante lisans verilmesinden önceki, Ex-Post talep ise lisans verilmesinden sonraki süreci tanımlamaktadır.

sürdürmeleri ve yenilerinin oluşturulması/kurulması gerekli görülmektedir.

- Elektrik iletim ve dağıtım şebekeleri, piyasalarda kontrol edilmesi zor yerine göre imkansız tekeller oluşmaması için kamu elinde tutulmalı; öte yandan halen mevcut olan elektrik üretimi ile, en nihayet 2016 yılından itibaren başlatılmasına karar verilen elektrik perakendeciliğinde ise, rekabet şartlarının sağlanması ve yerine göre sert yaptırımlar uygulanması öncelikli bir unsur olarak kabul edilmelidir.
- Enerji sektöründeki kamu kurumlarını küçültme, işlevsizleştirme, özelleştirme amaçlı politika ve uygulamalar son bulmalı; mevcut kamu kuruluşları etkinleştirilmelidir. Bu kapsamda 1983 yılına kadar, birleşik bir yapıda olan, daha sonra ise özelleştirme amaçlı olarak parçalanan ve işlevini yitiren, doğalgaz ve petrol arama, üretim, iletim, rafinaj, dağıtım ve satış faaliyetlerini, kamuda entegre bir yapı içinde sürdürecektir bir Türkiye Petrol ve Doğal Gaz Kurumu kurulmalı ve BOTAŞ ile TPAO, bu kuruluş bünyesinde birleştirilmelidir.
- Doğalgaz'da da, elektrik sektöründe önerildiği gibi, doğalgaz iletimi ile dağıtım, ve bunlara ilaveten büyük ölçekli depolama alanları ile ülkeye ana LNG giriş noktası olacak LNG terminalleri, tekelleşme riskine karşı, kamu elinde tutulmalı; kamu şirket(ler)i ile özel sektör firmalarının yer alacağı doğalgaz tedariği ile bir an önce oluşturulacak perakendecilik alanlarında, rekabetle ilgili kurallar katı bir şekilde uygulanmalıdır.
- Akaryakıt alanında meydana gelen kilitlenmenin çözümü, petrol rafinacılığında, rekabet eksikliğini bir kere daha gündeme getirmekte olup; bu meydana başta Türkiye Petrol

ve Doğal Gaz Kurumu olmak üzere başka tüzel kişilerce yeni rafinerilerin kurulması ve mevcut yapının da, rekabet unsurunu tesis edecek şekilde, yeniden düzenlenmesi uygun olarak mütalaa edilmektedir.

- Sektörde önemli rol oynayan diğer kanunlar da, metin içerisinde verilen bilgilerden de görüleceği üzere; “zorunlu transfer” yoluyla Türkiye Hukuk Sistemi’ne dahil olmuşlardır; ancak özellikle içerik açısından ciddi bir boşluk içeren 5710 sayılı Nükleer Kanunu’nu ve düzenlenmesi gereken ilgili mevzuatın, eğer bu alanda ciddi bir proje uygulaması gerçekleştirilecek ise; bu tür büyük programların tamamında olduğu gibi, fazlara ayrılması ve bir sonraki fazla ilgili kararın, bir önceki fazın sonuçlarına göre verilmesi gerekmektedir. Fazlar ilerledikçe ihtiyaç duyulan finansman ve insan kaynaklarının miktarı bir önceki faza göre, büyük oranda artmaktadır. Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (UAEA), sözkonusu çalışmaların 3 faz olarak düzenlenmesini tavsiye etmektedir.⁶⁷

Enerji sektörü, etkileşim açısından bir altyapı sektörü olduğu için; burada gerçekleştirilen her türlü yeniden yapılandırma ve hukuki düzenleme, sadece bu sektörü değil, ülkenin pek çok farklı alanını da etkilemekte olup, şu ana kadar yapılan bu değerlendirmenin ortaya koyduğu en önemli husus; ister elektrik, isterse petrol veya doğalgaz alanı olsun, Türkiye’de enerji fiyatlarının arttığı ve daha da artacağı gerçeği ve daha en başından bu durumun bilinmesine rağmen, ısrarla bu konunun hiç gündeme getirilmemesidir. Her ne kadar ülke menfaatleri ön plana çıkarılmış ve hala da çıkarılmakta ise de; her türlü düzenlemenin performansının ekonomik değerlerle ölçüldüğü “Kapitalist Sistem”de bile, sürekli artan maliyetler ve fiyatların, her

⁶⁷ DEK-TMK, Nükleer Santraller, s.64-83.

şeyin yolunda gittiği şeklinde yorumlanması, amiyane tabiriyle ya saflık, ya da kötü niyetten başka bir şey değildir.

Unutulmamalıdır ki, yeni politikaları üretmek adı altında yapılan ve ülke şartlarına tam uyum sağlamayan her türlü politika transferi, her zaman bünyesinde ciddi riskler taşır ve düzgün uygulanmadığı sürece bedelini bütün bir ülke ödemek zorunda kalır.

KAYNAKLAR

- Sobacı, M.Z., *İdari Reform ve Politika Transferi-Yeni Kamu İşletmeciliğinin Yayılışı*, Turhan Kitabevi, 2009 Ankara.
- Güler, B.A., *Yeni Sağ ve Devletin Değişimi*, İmge Kitabevi, 2005 Ankara.
- Başçıl, A., *Elektrik Dağıtım Şirketlerinin Özelleştirilmesi-Öncesi ve Sonrası Yükümlülükleri*, Babıali Kültür Yayıncılık, 2008 İstanbul.
- Acar, Ç., Bülbül S., Gümrah F., Metin Ç., Parlaktuna M., *Petrol ve Doğalgaz*, ODTÜ Yayıncılık, 2007 Ankara.
- Çorbacıoğlu S., *Kamu Politikası Analizinde Görünmez Üniversite: Altı Bilim Adamı Arasındaki Bilişsel ve Sosyal Ağ*, AİD, 41/4, 2008, s.23-48
- Fischer, F., vd., *Handbook of Public Policy Analysis Theory, Politics and Methods*, CRC Press, 2007 Newyork.
- Dolowitz, D., Marsh D., *Who Learns What from Whom: A Review of the Policy Transfer Literature*, Journal of Political Studies, XLIV, 1996, s.343-357.
- T.C. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurumu, *TEDAŞ 2008 yılı raporu*.
- MMO; *Türkiye Enerji Görünümü*-17.04.2011.

- Çevik, H.H., vd., *Kamu Politikası-Kavramlar, Aktörler, Süreç, Modeller, Analiz, Karar Verme*, Seçkin Yayıncılık, 2008 Ankara.
- Dünya Enerji Konseyi Türk Milli Komitesi, *Nükleer Santraller*, 2010, s.64-83.
- Sobacı, M.Z., *Uluslararası Politika Yakınsaması: Kavramsal Çerçeve*, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 63 (3), 2008, s. 145-159, <http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/63/3/8-Sobaci-M-Zahid.pdf>, 22.06.2011.
- Akyazılı, E., *Kamu Kurumlarının Serbest Piyasa Politikaları Temelinde Küçültülmesi ve Kapatılması Sorunu*, http://www.maden.org.tr/resimler/ekler/04c296f8eb5fd52_ek.pdf, 22.06.2011.
- T.C. Hazine Müsteşarlığı, *IMF Niyet Mektupları 1999-2002-2005*, <http://www.treasury.gov.tr/>, 22.06.2011.
- Avrupa Komisyonu, *Türkiye 2000-2005-2010 Yıllarına Ait İlerleme Raporları*, <http://www.abgs.gov.tr/>, 22.06.2011.
- T.C. Başbakanlık, *Resmi Gazete*; 24.05.2006 tarih ve 26177 sayılı, <http://www.resmigazete.gov.tr/>, 22.06.2011
- Özdemir, H.C., *Enerji Sektöründe Rekabet ve Muhtemel Tehlikeler*, (2004 Türkiye İktisat Kongresi), (2004), <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/tik2004/cilt4.pdf>, 22.06.2011.
- ÖİD Başkanlığı; *TEDAŞ Elektrik Dağıtım İhaleleri*; <http://www.oib.gov.tr/tedas/tedas.htm>, 22.06.2011.
- EPDK Resmi Websitesi, <http://www.epdk.gov.tr/>, 22.06.2011

Cengiz Göltaş (BAŞKAN)- Sayın Özdemir’e teşekkür ediyoruz.

Üçüncü konuşmacımız, Sayın Uğur Gönülalan. 1952 yılında Gaziantep’te doğdu. 1976 yılında İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Jeofizik-Jeoloji lisans, 1978 yılında Jeofizik Mühendisliği bölümünden Yüksek Jeofizik Mühendisi olarak mezun oldu. 1976-1978 yıllarında MTA Enstitüsünde çalıştı. 1978-1980 arasında Hava Kuvvetleri Komutanlığında Jeofizik Mühendisi Asteğmen olarak askerliğini yaptı. Türkiye Jeofizikçiler Derneği, 1976 Yönetim Kurulu üyesi, 1990-1992, 1992-1994 yıllarında JFMO Yönetim Kurulu’nda II. Başkan, Yönetim Kurulu üyeliklerinde bulundu. TPAO bünyesinde çalışırken ABD, Avrupa, Afrika ve Türki Cumhuriyetleri’ndeki eğitim ve ortak projelerinde yer aldı. 1994-2002 yılları arasında Oda üyesi olarak TMMOB’da çeşitli komisyon üyeliklerinde bulundu. Ulusal ve uluslararası jeofizik ve petrol vb. çeşitli kongrelerin düzenlenmesinde başkan ve üye olarak görev yaptı. Dört dönem DPT 5 yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas (Enerji) komisyonlarında görev aldı. Balkan Jeofizik Birliği (BGS), SEG ve EAGE üyesiyim. 2002-2004, 2004-2006, 2006-2008 yılları arasında (toplam üç dönem) TMMOB JFMO Genel Başkanlığı, Yönetim Kurulu Başkanlığı yaptı. 12 Mayıs 2009 tarihinden itibaren halen Madencilik Müşavir Mühendisleri Birliği (madenbir) Derneği Yönetim Kurulu üyesiyi. Ulusal ve uluslararası kongre, seminer ve sempozyumlarda jeofizik, jeotermal ve petrol aramacılığı üzerine hazırlanmış 28 adet sunumu ve yayını bulunmaktadır. 1980-2006 arasında Türkiye Petrolleri A.O.’da teknik ve idari yönetici kadrolarında görev yaptı, Ocak 2007’de emekli oldu. Bir enerji şirketinde danışman olarak çalıştı. Temmuz 2011’den bu yana serbest danışman olarak görev yapmaktadır. “Özelleştirme ve Özerkleştirme; Türkiye Petrol Sektörünün Konumu ve Geleceği” başlıklı sunumunu yapacak.

Buyurun Sayın Gönülalan.

ÖZELLEŞTİRME VE ÖZERKLEŞTİRME, TÜRKİYE’DEKİ PETROL SEKTÖRÜNÜN KONUMU VE GELECEĞİ

A.UĞUR GÖNÜLALAN

Jeofizik Yüksek Mühendisi

TMMOB Yasa ve Yönetmelik Değişikliklerinin Takibi Çalışma
Grubu ve

JFMO Hukuk İşleri Komisyonu Başkanı

NECDET PAMİR

Petrol Mühendisi, Enerji Uzmanı

TMMOB, PMO Enerji Komisyonu Başkanı

HÜLYA PEKER

Kimya Yüksek Mühendisi

DEK-TMK Üyesi

ÖZET

Dünyada, XX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren ekonomik entegrasyon ve küreselleşme süreçlerinin gelişmesiyle birlikte ekonomide liberal düşünceler yeniden gündeme gelmiş ve özelleştirme kavramı dünya ekonomisini sarmıştır. Özelleştirme değişen dünya koşullarında toplumun ihtiyaçlarının daha iyi karşılanabilmesi için devletin yeniden yapılanması sürecinin önemli bir parçası olarak hemen tüm ülkelerin gündeminde bulunmaktadır.

1974'te Şili'de, 1978'de Çin'de başlayan özelleştirme süreci 30'li yılların ikinci yarısında az gelişmiş ülkeleri, 90'lı yılların başında da Avrupa ülkelerini ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bir kısım Asya ülkelerini kapsayarak global bir şekil almış ve halen sürmektedir.

Bilindiği gibi özelleştirmede uygulanan modeller her ülkeye göre farklılık göstermektedir. Özelleştirme konusu ilk olarak 1963 ten sonra 5.beş yıllık kalkınma planında yer almıştır. Daha sonra hazırlanan kalkınma planlarında da kapsamlı bir şekilde yer verilmiştir. Özelleştirme uygulamaları ile Türkiye'nin dünya pazarına entegrasyonu, AB'ye ve Gümrük Birliğine girme amaçlarının gerçekleşmesine yardımcı olacağı savı ile aynı zamanda serbest piyasa şartlarının temin edilerek rekabet ortamının yaratılması, ekonomide verimliliğin artması, üretim masraflarının düşmesi de hedefler arasında yer almaktadır.

Ülkemizde 1980'den sonra ekonomide radikal reformlar başlatılmıştır. Ülkemizde özelleştirmeye ilişkin ilk yasal düzenleme, 29.2.1984 tarih ve 2983 sayılı Kanun ile yapılmıştır.

Özelleştirme ile ilgili yasal boşlukların zaman içerisinde belirginleşmesi ve genel yetki kanunları ile bu yetki kanunlarına dayanılarak çıkarılan KHK'lerin kargaşa yaratması ve Anayasa

Mahkemesince verilen iptal kararları sonucu özelleştirme kanununda çok sayıda düzenleme yapılması gereği ortaya çıkmıştır.

Zaman içerisinde özelleştirme uygulamalarında karşılaşılan sorunların neticesinde oluşan hukuki boşluğun giderilmesi amacıyla 1994 yılında 4046 sayılı Kanun yürürlüğe girmiş olup halen yürürlüktedir ve Türkiye'de özelleştirme sürecinin düzenlenmesi bakımından önem taşımaktadır. Söz konusu kanunla ilgili de yakın zamana kadar yeni düzenlemeler ve değişiklikler yapılmıştır.

1985 yılından itibaren 2011 yılına kadar 270 kuruluşteki kamu hisseleri, 22 yarım kalmış tesis, 814 taşınmaz, 8 otoyol, 2 boğaz köprüsü, 114 Tesis, 6 Liman, şans oyunları lisans hakkı ile Araç Muayene İstasyonları özelleştirme kapsamına alınmıştır.

Türkiye'de özellikle 2001 yılından sonra önemli bir yapısal reform süreci yaşanmıştır. Bunlardan enerji piyasası; elektrik, doğalgaz ve petrol piyasası olarak üç kısımda izlenebilir.

Enerji sektöründeki yapısal reform süreci 3 Mart 2001 tarihli 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanununun yürürlüğü girmesi ile başlamıştır. Bunu 02.05.2001 tarihinde yürürlüğe giren 4646 Doğalgaz Piyasası Kanunu'nu takip etmiştir. Bu iki kanun ile elektrik ve doğalgaz sektörlerinin yeniden yapılandırılarak, özelleşmelerin de tamamlanması ile beraber serbest bir piyasa yapısı oluşturulması hedeflenmiştir.

Diğer taraftan, 5015 sayılı Petrol Piyasası Kanunu ve 5307 sayılı Sıvılaştırılmış Petrol Gazları Piyasası Kanunu sırasıyla 20 Aralık 2003 ve 13 Mart 2005 tarihlerinde yürürlüğe girmiştir.

Bilindiği gibi, 1954 yılında 6327 sayılı özel hukuk hükümlerine tabi bir kanunla kamu adına, petrol ve doğalgaz arama, sondaj, üretim, rafineri ve pazarlama faaliyetlerini yürütmek üzere TPAO kurulmuştur. TPAO statüsünün verdiği imkanlarla çok sayıda bağlı

ortaklık ve iştirakler kurmuştur. 2000 yılında TÜPRAŞ hisselerinin büyük bölümünün özelleştirilmesiyle yurtiçi ve yurtdışı piyasalarda bugüne kadar yapılan en büyük halka arz gerçekleştirilmiştir. Yine 2000 yılı içerisinde POAŞ'ın % 51 oranındaki hissesinin blok satış yöntemiyle özelleştirilmesi sonucunda bugüne kadar yapılan en önemli özelleştirme uygulamalarından biri gerçekleştirilmiş, 2002 yılında ise kalan kamu hisselerinin İMKB'de satışı sonucunda POAŞ'da bulunan kamu hisselerinin tamamı özelleştirilmiştir.

TPAO'nun kuruluşları olan İGSAŞ İstanbul Gübre San. A.Ş. ise 15 Nisan 2002'de TUGSAŞ Türkiye Gübre San. A.Ş. bünyesinde birleştirilmiş ve özelleştirilmiştir. DİTAŞ Deniz İşletmeciliği A.Ş.'de bulunan %50.98 oranındaki hisselerin tamamı 21 Kasım 2002 tarihinde TÜPRAŞ'a devredilmiştir.

Kısmen özelleştirme işlemi gerçekleştirilen Petrokimya Holding A.Ş. ÖİB'nin portföyündeki Şirketler arasında yer almaktadır.

Dünyada devletler ülke çıkarlarını göz önünde bulundurarak, stratejik alanlarda özellikle enerji sektöründe devlet şirketi yapılanmalarını sürdürmektedirler. Bu çerçevede büyük petrol şirketlerinin önemli bir kısmı, entegre bir devlet şirketi olarak; Statoil (Norveç), Japex(Japonya), Petrobras(Brezilya), Eni(İtalya), Gazprom, Lukoil(Rusya) v.b. faaliyet göstermekte olup, dünya petrol ve gaz kaynaklarının kontrolü ve pazarlamasında önemli bir yere sahiptirler.

Türkiye doğusunda dünya petrol kaynaklarının %72'sine sahip ülkelere ve batıda ise tüketici ülkelere komşu konumundadır. Böyle bir coğrafyada bulunan Türkiye'nin çok güçlü bir veya birkaç petrol şirketi olmalıdır. Hayati önemde stratejik bir madde olan petrolün aranmasından, üretimine, rafinajından, pazarlanmasına ve taşınmasına kadar pek çok alanda, 1983 yılına kadar entegre bir petrol şirketi olarak faaliyette bulunan TPAO, bugün yurtiçinde ve yurtdışında

sadece arama, sondaj ve üretim faaliyetlerini gerçekleştiren bir petrol şirketi statüsündedir.

Türkiye'deki petrol arama ve üretim yatırımlarının büyük çoğunluğunu bugüne kadar tek başına TPAO belirlemiştir. Ülkemizdeki yerli sanayi kuruluşlarının bilgi, teknik ve ekonomik alanlarda yetersizliği ve taşıdığı riskler nedeniyle petrol aramalarına ilgileri az olmuştur. Ancak olumlu bir gelişme olarak 2003 yılından itibaren petrol arama faaliyetlerine hızla katılan birçok yeni yerli şirket görmektediriz. Bu şirketler başlangıç adımlarında milli petrol şirketinin teknik ve bilgi birikiminden yararlanmaktadırlar.

Bugünlerde TPAO'nun Türk Hava Yolları modeli dikkate alınarak %49 hissesinin halka arz edilmesi hususu gündeme gelmiştir.

Bu çalışmada; yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde; TPAO'nun hem ekonomiye katkısı, hem de stratejik bir kaynak olan petrol sektöründe büyük bir yatırım şirketi oluşu ve THY'nın ise hizmet sektöründe yer alan bir şirket olması dikkate alınarak durum tespiti yapılmaya çalışılmıştır.

I.ÖZELLEŞTİRME

1.1. KAVRAM OLARAK ÖZELLEŞTİRME

Özelleştirme (privatization) sözcüğü ilk defa 1983 yılında Webster's New Collegiate Dictionary'nin 9. baskısında yer almış ve "özel hale getirmek, sınai veya ticari hayattaki denetim ve mülkiyeti, kamu kesiminden özel kesime aktarmak" olarak tanımlanmıştır. Sözcüğün ilk kullanılışı ise, Peter F. Drucker'ın 1969 yılında basılan "The Age of Discountinuity" isimli eserinde "reprivatization" şeklinde olmuş, 1976 yılında ise Robert W. Poole bu terimi, "privatization" olarak kısaltmış ve "Reason Foundation" isimli çalışmasında kullanmıştır.

Özelleştirme ilk defa 1979 yılında İngiltere'de Muhafazakar Parti'nin seçim manifestosunda yer almış, ilk özelleştirme uygulamaları da (Şili uygulaması hariç tutulacak olursa) yine İngiltere'de Muhafazakar Parti döneminde gerçekleştirilmiştir. Daha sonra Kasım 1980'de ABD'de başkanlık seçimlerinin Ronald Reagan tarafından kazanılması ile uygulama dünyaya ihraç edilir hale gelmiştir.

Özelleştirme dar anlamıyla, "mülkiyeti ve yönetimi kamuya ait olan iktisadi üretim birimlerinin özel sektöre devri" olarak tanımlanmaktadır [6].

1.2. TÜRKİYE'DE ÖZELLEŞTİRME TARİHİ

Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde özelleştirmenin kamu iktisadi teşebbüslerinin hazineye getirdiği finansman yükünden kurtulmanın dışındaki bir amacı da devlete ek gelir sağlamaktır. Mülkiyetin ve servetin geniş kitlelere yayılması da özelleştirmenin hedefleri arasında gösterilmektedir.

1980'li yıllarda özelleştirme uygulamaları hızla yaygınlaşmış, özelleştirme yöntemlerinin farklılığı, hedeflere ulaşmadaki başarı derecesi doğal olarak ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir.

1983 yılından sonra gündeme gelen özelleştirme ile ilgili ilk hukuki düzenleme, 1984 yılında çıkarılan 2983 sayılı kanunla getirildi. Daha sonra 1986 yılında çıkarılan 3291 sayılı kanunda, kamu kuruluşlarının özelleştirme kapsamına alınması ve uygulanmaların yürütülmesine ilişkin esaslar belirlendi.

233 sayılı KHK adı geçen, tamamı devlete ait ve kamu iktisadi teşebbüsü statüsünde faaliyet gösteren kuruluşların özelleştirme kapsamına alınmasına Bakanlar Kurulu,

Özelleştirme programının yürütülmesi konusunda ise 2983 sayılı kanunla oluşturulan "Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi"

görevlendirildi. 3291 sayılı kanunla, özelleştirme uygulamaları konusundaki karar mercii, "Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu" olarak belirlendi.

Nisan 1990'da yürürlüğe giren 414 sayılı KHK ile Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi, "Kamu Ortaklığı İdaresi" ve "Toplu Konut İdaresi" adı altında iki ayrı kuruluş olarak yeniden örgütlendirildi. 6 Ocak 1992 tarihinde yürürlüğe giren 473 Sayılı KHK ile de, karar mercii "Kamu Ortaklığı Yüksek Kurulu" olarak değiştirildi. Özelleştirmeye ilişkin esasların, çalışmalar sonucunda, bütün siyasi partilerin ve sendikaların önerileri de dikkate alınarak hazırlanan 4046 sayılı Özelleştirme Yasası 27 Kasım 1994 tarihinde 22121 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girdi.

Bu yasayla daha önceki mevzuatta yapılan değişiklikler ve getirilen yeni düzenlemeler, ana başlıklar itibariyle şöyleydi:

- Özelleştirme Yüksek Kurulu oluşturuldu.
- Özelleştirme İdaresi Başkanlığı kuruldu.
- Stratejik nitelikteki kuruluşlarda imtiyazlı hisse bulundurulması öngörüldü [8]. 1.3.

1.3.TÜRKİYE'DE ÖZELLEŞTİRME

Türkiye özelleştirme tartışmaları 1983'te başlayıp, 1986 yılında çıkarılan 1291 sayılı kanunla kurulan kamu Ortaklığı İdaresi'nin (KOİ'nin) faaliyete geçmesiyle özelleştirme uygulamalarına başlandı [9].

1.3.1. TÜRKİYE'DE KİT SİSTEMİ

KİT'ler İktisadi Devlet Teşekkülleri (İDT) ve Kamu İktisadi Kuruluşu (KİK) diye ikiye ayrılır. Her iki kuruluşun da sermayesinin tamamı devlete ait olduğu halde, İDT'ler ekonomik alanda ticari esaslara göre mal ve hizmet üretim pazarlarlar, KİK'ler ise tekel niteliğindeki mal ve

hizmetleri kamu yararı gözeterek üretmek ve pazarlamak için kurulmuş olan KİT'lerdir.

1.3.2. ÖZELLEŞTİRMENİN TANIM

Özelleştirme, KİT'lerin mülkiyetinin tümüyle veya sermaye payının en az %51'inin özel sektöre devredilmesi ile bu kuruluşların yönetimlerinin özelleştirilmesidir. Özelleştirmenin geniş manada tarifi ise, her ne şekilde olursa olsun devletin ekonomideki payının küçültülmesidir.

Bir KİT'in özel sektör firmalarındaki kâr getiren iştiraklerinin satılması gerçek anlamda bir özelleştirme değildir. Çünkü bu firmada mülkiyet ve yönetim zaten özel sektöre aittir. Buna rağmen iştiraklerin satılması ve elde edilen gelirler yine de özelleştirme geliri sayılmaktadır. Oysa kâr getiren iştirakleri satmak gerçekte sağmal ineği (süt veren ineği) kesmekten başka bir şey değildir.

1.3.3. ÖZELLEŞTİRMEDEN BEKLENEN YARARLAR

Kamu kesiminde (KİT'ler, Belediyeler, BİT'ler, Sosyal Güvenlik Kurumları) özelleştirme başarılı bir şekilde tamamlanırsa; özelleştirme sadece ekonomik bir olay değil, mali, sosyal ve siyasi boyutları ve faydalanan olan bir uygulama olarak görülmüştür.

1.3.4. ÖZELLEŞTİRME KANUNU

4046 sayılı ve 27.11.1994 tarihli Özelleştirme Kanunu'nun amacı ekonomide verimlilik artışı kamu giderlerinde azalma sağlamak için,

İDT'lerin veya devlete alt müessese, Bağlı Ortaklık, İşletme ve işletme birimleri ile varlıklarının veya iştiraklerindeki kamu payları ile Hazine paylarının,

Belediye ve devlete ait müessese, Bağlı Ortaklık, işletme ve işletme birimleri ile varlıklarının veya iştiraklerindeki kamu payları ile Hazine paylarının. Belediye ve İl Özel idarelerine ait ticari amaçlı payların ve ayrıca Genel ve Katma Bütçeli İdarelerin varlıkları (baraj, gölet, otoyol ve limanlar gibi) ile KİTlerin bazı işletme birimlerinin işletme haklarının özelleştirilmelerine ilişkin esasları düzenlemektedir.

Kanun'un amacına hizmet etmek için Başbakan'ın başkanlığında, bir Devlet Bakanı, Özelleştirmeden Sorumlu Devlet Bakanı. Maliye Bakanı, Sanayi ve Ticaret Bakanı'ndan oluşan "Özelleştirme Yüksek Kurulu" (KURUL) kurulmuştur. Özelleştirme ile ilgili kararlar kurulun tamamının katılımı ve oybirliği ile alınır. Kurulun sekreteryaya hizmetleri ise yeni kurulan "Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (idare) tarafından yürütülür.

1.4.2. 1985–2011 DÖNEMİ UYGULAMALARI

1.4.2.1. ÖZELLEŞTİRME KAPSAMINA ALINAN KURULUŞLAR:

1985 yılından itibaren 270 kuruluşdaki kamu hisseleri, 22 yarım kalmış tesis, 814 taşınmaz, 8 otoyol, 2 boğaz köprüsü, 114 Tesis, 6 Liman, şans oyunları lisans hakkı ile Araç Muayene İstasyonları özelleştirme kapsamına alınmıştır.

1.4.2.2. GERÇEKLEŞTİRİLEN UYGULAMALAR:

Özelleştirme kapsamındaki kuruluşlardan elde edilen 4 milyar \$ temettü geliri ve 10 milyar \$ diğer kaynaklarla birlikte 1985 – 31 Aralık 2010 dönemi toplam kaynakları 45 milyar \$ düzeyine ulaşmaktadır.

Özelleştirme uygulamaları sonucunda elde edilen kaynakların kullanımı 3 ana başlık altında toplanmaktadır.

Bunlardan ilki özelleştirme kapsamındaki kuruluşlara yapılan ödemelerdir. 11 milyar \$ düzeyinde ve toplam kaynakların %26'sını kapsayan bu tutar, kuruluşlara yapılan sermaye iştirakleri, verilen krediler, çalışanlara yönelik iş kaybı ve özelleştirme sonrası tazminatları ile emeklilik primi ödemeleri gibi kullanım kalemlerinden oluşmaktadır.

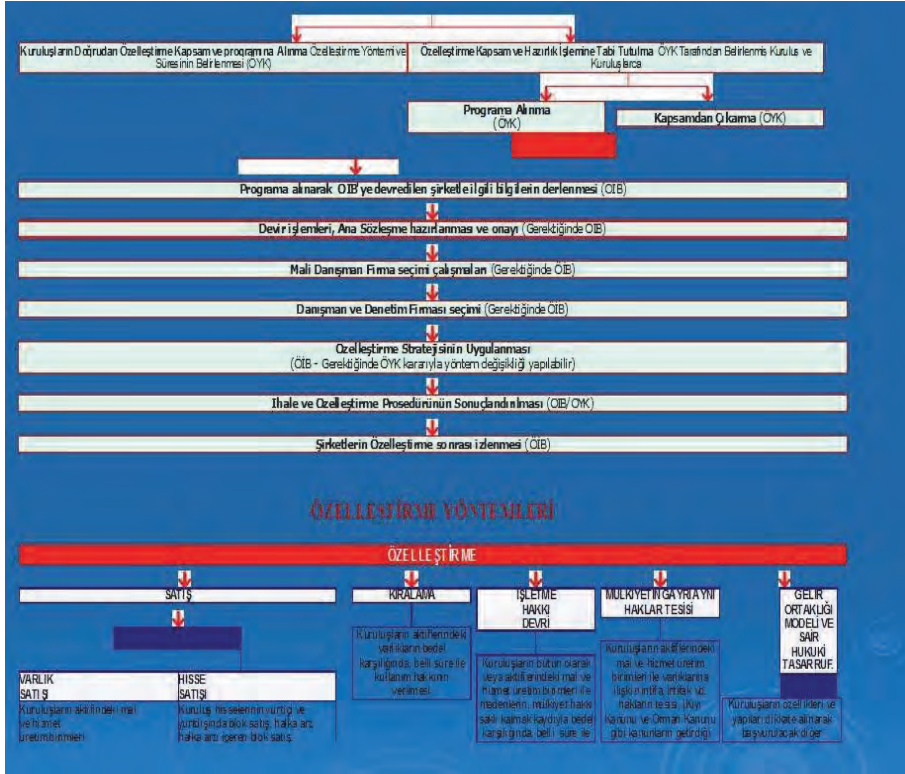
İkinci büyük kullanım kalemini ise, aynı tarih itibarıyla 21 milyar \$ düzeyinde ve toplam kullanımların % 48'ini kapsayan ve Hazineye ve Hazine bünyesinde bulunan Kamu Ortaklığı Fonu'na (Kamu Ortaklığı Fonuna, 26 Mayıs 2000 tarihinde yürürlüğe giren 4568 sayılı Kanun çerçevesinde, 2001 yılından beri aktarma yapılmamıştır.) yapılan aktarmalardan oluşturmaktadır. Kamu Ortaklığı Fonu'nun kullanım alanı ise mevzuatla sadece baraj, otoyol ve içme suları gibi altyapı tesislerinin finansmanı ile sınırlandırılmıştır.

Üçüncü kullanım kalemi ise, özelleştirme uygulamaları için çıkarılan bono ve tahvil ödemeleri gibi tutarlardan oluşmaktadır. Bu ödemelerin toplamı da yine aynı dönemde 11 milyar \$ düzeyinde olup, toplam kullanımların %25'ini kapsamaktadır.

Yukarıda belirtilen üç ana kullanım kalemi toplamı olan 43 milyar \$ düzeyindeki tutar, toplam kullanımların % 98'ini kapsamakta ve özelleştirme olgusu var olsa da, olmasa da, devletin bir şekilde Hazinesinden yapmak zorunda olduğu tutarlardan oluşmaktadır.

Bu arada özelleştirmeye bağlı olarak yapılan ve gider-masraf olarak tanımlanabilecek, uygulamalar için yapılan danışmanlık, ihale ilanları ile reklam ve tanıtım giderleri ise toplam kullanımların yalnızca % 1'ini oluşturmaktadır [9].

1.4. ÖZELLEŞTİRME PROSEDÜRÜ

II. TÜRKİYE'DEKİ PETROL SEKTÖRÜNDEKİ ÖZELLEŞTİRMELER

II.1. TÜPRAŞ

Tüpraş, yıllık 28,1 milyon tonluk rafinaj ve 50 bin tonluk petrokimya kapasitesinin yanı sıra (% 40 paya sahip olduğu) Opet ve (% 79,98 pay ile) DİTAŞ ortaklıklarıyla yarattığı katma değer ve cirouyla ülkemizin en büyük sanayi şirketidir.

Tüpraş'ın kökleri, 1961 yılında Amerikan Caltex tarafından kurulan İPRAŞ'a (İstanbul Petrol Rafinerisi A.Ş.) kadar uzanmaktadır. % 51 hissesi TPAO'a ait olarak kurulmuştur. Kamu İktisadi Teşekkülleri'nin

daha verimli çalışmalarını sağlamak amacıyla yapılan düzenlemeler kapsamında, İPRAŞ ve kamuya ait diğer 3 rafineri, 1983 tarihinde Tüpraş çatısı altında toplanmıştır.

II.1.1. TÜPRAŞ SÜRECİ

Uzun yıllar bir KİT olarak Türkiye'ye hizmet veren TÜPRAŞ'ın, 10 Temmuz 1990 tarihindeki TC. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'na devredilmesi önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Özelleştirme planı çerçevesinde, 1991 yılında TÜPRAŞ'ın birinci halka arzı gerçekleştirilmiş ve sermayesinin % 2,5'i oranında A grubu hisse senedi halka arz edilmiştir. 1999 yılı sonuna kadar TÜPRAŞ hisselerinin yaklaşık % 3,58'i İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda işlem görmekteydi.

2000 yılı Nisan ayında TÜPRAŞ hisselerinin ikinci halka arzının tamamlanmasıyla İstanbul ve Londra Menkul Kıymetler Borsalarında işlem gören A grubu hisselerin toplam sermayeye oranı % 34,24'e yükselmiştir. 4 Mart 2005 tarihinde TÜPRAŞ hisselerinin % 14.76'sı İMKB Toptan Satışlar Pazarı'nda uluslararası fonlara satılmış ve halka açıklık oranı % 49'ayükselmiştir.

2005 yılı, TÜPRAŞ'ın bundan sonraki geleceği için hayati öneme sahip olayların gerçekleştiği bir yıl olmuştur. O tarihe kadar kamuya ait olan % 51 oranındaki hissenin blok satışı için ÖİB tarafından 12 Eylül 2005 tarihinde yapılan ihaleyi, 4 milyar 140 milyon ABD doları ile Koç-Shell Ortak Girişim Grubu kazanmış ve Özelleştirme Yüksek Kurulu, 7 Kasım 2005 tarih ve 2005/1128 sayılı kararı ile ihale sonucunu onaylamıştır. Koç Holding 26 Ocak 2006 tarihinde Hisse Satış Sözleşmesi'ni imzalayarak hisse devrini gerçekleştirmiştir. ÖİB ihale şartnamesinin gereği olarak, TÜPRAŞ hisselerini devralmak üzere kurulan Enerji Yatırımları A.Ş.'nin ortaklık yapısı, Koç Holding A.Ş.% 75, Aygaz A.Ş.% 20 , Opet Petrolcülük A.Ş. % 3, Shell

Overseas Investment B.V. % 1,9 ve The Shell Company of Turkey Ltd.% 0,1 dağılımıyla belirlenmiştir.

II.2. PETKİM

Türkiye'de petrokimya sanayinin kurulması fikri 1. Beş Yıllık Plan döneminin başlangıcı olan 1962 yılında benimsenmiş, yapılan etüt ve araştırmalar sonucunda Petkim Petrokimya A.Ş. 03.04.1965 tarihinde TPAO öncülüğünde kurulmuştur. PETKİM, Yarımca Kompleksi'nde 1970 yılında, önce 5 fabrikayı işletmeye açmış daha sonraları da diğer fabrikalar bunu takip etmiştir. III. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde PETKİM'in ikinci kompleksinin Aliğa'da kurulması kararlaştırılmıştır. Aliğa Kompleksi, en ileri teknolojiler ve optimum kapasitelere sahip olarak kurulmuş ve 1985 yılında işletmeye alınmıştır.

PETKİM, Petrokimya Holding A.Ş.'nin sermayesindeki, %51 oranındaki kamu hissesi; "Blok Satış" yöntemi ile özelleştirilmesine İlişkin İhale süreci sonucunda 30 Mayıs 2008 tarihinde 2.040.000.000 USD bedelle SOCAR & TU RCAS Petrokimya A.Ş.'ne geçmiştir.

Toplam 1,9 milyon ton kapasiteye esas ana ürün miktarı ile temel ve ara petrokimyasal hammadde üretilmektedir. 2010 yılında %99 kapasite kullanım oranı ile 3.240.159 ton brüt üretim, 1.566.038 ton satılabilir üretim gerçekleştirilmiştir. PETKİM, hammadde entegrasyonunu kapsayan büyüme ve yatırım hedeflerine elverişli altyapı ve araziye sahiptir.

II.3. PETROL OFİSİ

1990'lı yılların başında bir çok şirketteki kamu hisseleri kısıtlı da olsa halka arz edilmiş, hisse senedinin kurumsallaşması ve sermayenin tabana yayılmasında bir başlangıç yapılmış, 1998 yılında da İş Bankası'ndaki kamu hisseleri ile 2000 yılında TÜPRAŞ hisselerinin büyük bölümünün özelleştirilmesiyle yurtiçi ve yurtdışı piyasalarda

bugüne kadar yapılan en büyük halka arz gerçekleştirilmiştir. Yine 2000 yılı içerisinde POAŞ'ın % 51 oranındaki hissesinin blok satış yöntemiyle özelleştirilmesi sonucunda bugüne kadar yapılan en önemli özelleştirme uygulamalarından biri gerçekleştirilmiş, 2002 yılında ise kalan kamu hisselerinin İMKB'de satışı sonucunda POAŞ'da bulunan kamu hisselerinin tamamı özelleştirilmiştir. Halen özelleştirme kapsam ve programında 25 kuruluş bulunmaktadır. Bu kuruluşların 12 tanesinde % 50'nin üzerinde kamu payı vardır. Bunun yanı sıra, özelleştirme kapsamında 415 taşınmaz, 52 tesis, 3 liman, 8 otoyol, 2 boğaz köprüsü ile şans oyunları lisans hakkı da yer almaktadır.

III. TÜRKİYE'DEKİ PETROL SEKTÖRÜ

III.1. SEKTÖRÜN KURUMSAL OLARAK ORTAYA ÇIKIŞININ TARİHSEL SURECİ

TPAO 15 Aralık 1954 tarihinde 150 milyon liralık bir sermaye ile kurulmuştur. TPAO'nun sermayesinin %51'i hazineye % 49'luk payı ise özel şahıslar, kuruluş ve bankalara aittir. Daha da ilginç, başlangıç yıllarında özel şahıs ve özel bankalara ayrılan TPAO hissesi doldurulamadığından, %49'luk olarak tasarlanan hazinenin payı %51'in üzerindedir. Bu hususa özellikle dikkat edilmesi gereklidir. Zira 1950'li yıllarda bile, ülkemizdeki özel sermaye birikimleri çok yetersizdir. TPAO'nun milli petrol şirketi olarak yapılandırılmasında özellikle üzerinde durulması gereken konu, kuruluşunun batılı petrol şirketleri modeliyle yapılmasıdır. Bu yıllar dünyanın her köşesinde, hemen hemen bütün ülkelerin kendi şirketlerini yapılandırma dönemine denk gelmektedir. Bunların başlıcaları Tablo'da sıralanmıştır[5].

YIL	ÜLKE (ŞİRKET)
1951	İran (NİOK)
1953	İtalya (ENİ)
1954	Japonya (JAFEX) Brezilya (PETROBRAS) Türkiye (TPAO)
1956	Mısır (EGPC), Hindistan (ONGC)
1960	Venezüella (CUP), Kuveyt (KNPC)
1962	Suudi Arabistan (PETROMİN)
1963	Irak (INOC)
1964	Suriye (SGPC)
1968	Endonezya (PERTAMINA)
1971	Abu Dabi (ADNOC)
1972	Norveç (STATOIL)

TPAO 1954 yılında 6327 sayılı yasa ile Batılı Şirket modelinde bir petrol şirketi olarak hayat bulmuştur.

Batılı özel ve devlet şirketleri günümüzde de bu model ile yapılanmalarını sürdürmelerine rağmen, ne üzüntü vericidir ki TPAO, 1980 sonrası petrol sektöründe yaşayabilmek için her petrol şirketi için vazgeçilemez yapılanma tasarımıyla çıkarılarak, küresel isteklere göre üstelik kanun hükmündeki bir kararnameyle lokmalara ayrılmıştır.

III.2. TPAO'NUN KURULUŞU, STATÜSÜ VE GELİŞMELER

TPAO'nun Kısaca Tarihçesi

TPAO, 07.03.1954 tarih ve 6327 sayılı Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Kanunu'nun Bakanlar Kuruluna verdiği yetkiye dayanılarak

Esas Mukavelesi'nin Resmi Gazetede yayımlandığı 10.12.1954 tarihinde kurulmuştur. (Ticaret Sicil No.5602)

Başlangıçta sermayesi 150 Milyon TL olarak belirlenmiş, hisseleri (A) ve (B) grubu şeklinde iki gruba ayrılmış; %51 oranında (A) grubu hisseleri münhasıran Hazineye tahsis edilirken, %49 oranındaki (B) grubu hisselerinin hakiki ve hükmi şahıslara tahsis olunabilmesi öngörülmüştür.

6327 sayılı Kanun, TPAO'nun ve kuracağı Ortaklıkların 1050, 3460 ve 3611 sayılı Kanunlarla ek ve değişikliklerine ve Sayıştay denetimine, ayrıca memur ve müstahdemlerinin de 3656, 3659 ve 6245 sayılı Kanunlarla ek ve tadilleri hükümlerine tabi olmayacağını belirlemiştir.

TPAO bugüne kadar petrolle ilgili çeşitli Ortaklıkların kurulmasında etken olmuştur. Bunlar kuruluş sırasına göre aşağıda gösterilmiştir [2].

Şirketin Adı	Kuruluş Tarihi	TPAO		Bugünkü TPAO Hissesi (%)
		Hissesi (%)	Ayrıls Tarihi	
1. İFRAŞ-İSTANBUL PETROL RAFİNERİLERİ A.Ş.	1960	51.00	1983	-
2. PETKİM-PETROLKİMYA A.Ş.	1965	51.00	1983	-
3. İFRAĞ AZ A.Ş.	1966	49.00	1987	-
4. TUNAS-TÜRK MÜHENDİSLİK MÜŞAVİRLİK VE MÜT. A.Ş.	1969	19.00	1998	-
5. İGFAŞ-İSTANBUL GÜBRE SANAYİ A.Ş.	1971	99.98	1998	-
6. ÖRTAŞ-DENİZ İSL. VE TANKERLİĞİ A.Ş.	1974	45.00	1993	-
7. BOTAS-BORU HATLARI İLE PETROL TAŞIMA A.Ş.	1974	99.98	1995	-
8. ADAŞ-AKARYAKIT DAĞITIM A.Ş.	1974	45.00	1993	-
9. KIBRIS TÜRK PETROLLERİ LTD.	1974	34.00	1983	-
10. İSLİT-İTİFAŞ-PETROL ÜRÜNLERİ PAZARLA. VE TAŞIMA A.Ş.	1975	59.80	1983	-
11. LIBYA ARAP-TÜRK ORTAK MÜHENDİSLİK VE MÜŞ. HİZ. ŞTİ.	1983	50.00	2004	-
12. TPIG-TURKISH PETROLEUM INTERNATIONAL COMPANY LTD.	1988	100.00	-	100.00
13. KAZAKTÜRKMENAY LTD ŞTİ.	1993	49.00	-	49.00
14. TPOG-TURKISH PETROLEUM OVERSEAS COMPANY	1995	100.00	-	100.00
15. TEPCO LLC	1997	50.00	2001	-
16. TPBTC-TURKISH PETROLEUM B.T.C LIMITED	2002	100.00	-	100.00
17. TPSCP-TURKISH PETROLEUM S.C.P LIMITED	2002	100.00	-	100.00

TPAO'nun başlıca sermayesi 150 milyon TL olarak belirlenmiş, hisseleri (A) ve (B) grubu şeklinde iki gruba ayrılmış; %51 oranında (A) grubu hisseleri münhasıran Hazine'ye tahsis edilirken, %49

oranındaki (B) grubu hisselerin hakiki ve hükmi şahıslara tahsisi öngörülmüştür.

TPAO'ya sürpriz ortaklar

1954 yılında kurulan ve 1983'te kanun hükmünde kararname ile kamu kuruluşu haline getirilen Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na yeni ortaklar geldi. Kuruluşunda şirkete ortak olan Sosyal Güvenlik Kurumu, geçtiğimiz aylarda davayı kazanarak yaklaşık yüzde 6 civarındaki hissesini yeniden aldı. Halka arzı gündeme gelen Türkiye'nin en büyük ve karlı şirketlerinden biri olan TPAO, kamu adına hidrokarbon arama, sondaj, üretim, rafineri ve pazarlama faaliyetlerini yürütmek amacıyla kuruldu. Şirkette Hazine'nin yanı sıra Emekli Sandığı (bugünkü adıyla SGK), İş Bankası, Anadolu Sigorta, Petrol Ticareti Vakfı ve 20 dolayında şahıs kurulu ortak olarak yer aldı. 1983'e kadar entegre bir petrol şirketi olarak pek çok alanda faaliyette bulunan TPAO, 1983'te 233 sayılı kanun hükmünde kararname ile kamu kuruluşu haline getirildi ve "TPAO'nun yüzde 100'ü Hazine'nindir" kararı kabul edildi. Ortaklık yapısı belli olmayan bir kuruluşta halka arzın söz konusu olamayacağı kaydedilirken halen mecliste bul-

nan yeni teşkilat kanununu çıkartılabiliirse genel kurulun oluşturulacağı, genel kurul oluştuktan sonra şirketin hissedar yapısının belirleneceği ve sonra da kanuni bir şekilde TPAO'nun halka arzıyla ilgili işlemleri başlatılabileceği konuşuluyor

Suprise partners to TPC

New partners has come to Turkish Petroleum Corporation which was established in 1954 and became a public enterprise with the statutory decree. Social Security Institution, which participate to the company in their establishment, get their approximately %6 percent of share back by winnig the case. While it is recorded that there won't be a matter of public offerings, still it is said that if the new organic law is made, plenum will be formed and after that the shareholders will be determined and the public offerings of the TPC will start legally.

energyturk 45

20.05.1983 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 60 sayılı "İktisadi Devlet Teşekkülleri ve Kamu İktisadi Kuruluşları Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname" ile Türkiye Petrol Kurumu'nun kurulması ve TPAO ve TPAO'ya bağlı ortaklıklar TUPRAŞ, BOTAŞ, POAŞ ve DİTAŞ, TPAO bünyesinden ayrılarak Türkiye Petrol Kurumu'na bağlı birer Anonim Ortaklık haline gelmesi öngörülmüştür.

28.05.1986 tarih ve 3291 sayılı KİT'lerin özelleştirilmesi hakkındaki hükümleri de içine alan Kanun gereğince, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu'nun 30.4.1987 tarih ve 54 sayılı kararı ile Ortaklığın İpragaz'daki hisseleri Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı'na devredilmiştir.

21.08.1988 tarihli 19906 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 88/13180 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile yurt dışında faaliyette bulunmak üzere şirket kurma veya kurulmuş şirketlere iştirak

edebilmesi hususunda TPAO yetkili kılınmış ve bu yetkiye istinaden 7 Aralık 1988 tarihinde de Ortaklığın yurtdışı faaliyetlerini yürütecek ve sermayesi 3 Milyon ABD Doları olan TPIC "Turkish Petroleum International Company Ltd." adında bir şirket Jersey mevzuatına göre İngiltere'de (Jersey Channel Island) kurulmuştur.

20.05.1983 tarihine kadar Ortaklığın iştiraklerinden biri olan ve yukarıda açıklandığı üzere bu tarihte yayımlanan 60 sayılı KHK ile Türkiye Kimya Sanayii Kurumu'nun Bağlı Ortaklığı haline dönüştürülen İGSAŞ, Yüksek Planlama Kurulu'nun 30.11.1988 tarihli 88/113 sayılı kararıyla tekrar Ortaklığın Bağlı Ortaklığı durumuna getirilmiştir.

Başbakanlık Kamu Ortaklığı İdaresi'nin 10.07.1990 tarihli ve 90/3 sayılı kararıyla TÜPRAŞ, 05.09.1990 tarihli ve 90/7 sayılı kararıyla da POAŞ özelleştirme kapsamına alınmıştır [2].

III.3. TÜRK PETROL SEKTÖRÜNDE KÜRESEL RÜZGÂRLAR

1980'li yıllar TPAO'nun kuruluşlarının kanun hükmündeki kararnamelerle koparıldığı yıllardır. İlk olarak 16 Kasım 1983 tarihinde İPRAŞ'ta yapılan değişiklikle TÜPRAŞ'a (Türkiye Petrol Rafineleri A.Ş) dönüştürülür. (I. Özal Hükümeti). TPAO'nun elinden tüm rafineleri alınarak, TÜPRAŞ'a devredilir. Gazete haberlerinde, TPAO'nun dev bir şirket konumunda olması nedeniyle talip olacak şirketlerin bu kadar büyük bir kuruluşu satın almada çok zorlaşacağını belirtmektedir. Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin düzenlenmesi adı altında 233 sayılı kanunun hükmünde kararnameyle 18.06.1984 günü Türkiye Petrol Rafineleri Anonim Şirketi (TÜPRAŞ), Petrol Ofisi Anonim Şirketi (POAŞ), Boru Hatları Petrol Taşıma Anonim Şirketi (BOTAŞ) ve Deniz İşletmeciliği ve Tankercilik Anonim Şirketi (DİTAŞ) önce TPAO'ya bağlı ortaklık haline gelmişlerdi.

1987 yılında İPRAGAZ, 1990 yılında TÛPRAŞ, aynı yıl POAŞ ve 1993 yılında ise DİTAŞ bağılı ortaklık konumundan çıkarılarak özelleştirme programına alınacaklardır. 1995 yılında BOTAŞ Bakanları Kurulu kararıyla bağılı ortaklık konumundan çıkarılacaktır.

OECD raporlarına göre 2003 sonu itibariyle devlet şirket sayısı: Polonya'da: 1800, Çek Cumhuriyeti'nde: 1200, Slovakya'da:115, Japonya'da:78, İsveç'te: 58, Finlandiya'da: 55, Yunanistan'da: 48, Hollanda'da 42 İspanya'da:40, TÜRKİYE'DE: 38, Kore'de: 30. [5]

III.4. TPAO

II 1.4.1. TPAO-YABANCI ŞİRKET ORTAKLARI

TPAO 1991 tarihinde yapılan düzenlemeyle yurt içinde dışında yabancı şirketlerle arama ortaklıklar yapma hakkına kazanmıştır. Bu hakkı kazanmasından sonra, ülkede kara ve deniz alanlarında yabancı şirketlerle bazı ortaklıklar yapılmıştır. Böylece yurt içine önemli miktarlarda yabancı sermaye transferi gerçekleşmiştir.

Bu ortaklıklar; TPAO-ARCO, TPAO-(NV TURKSE SHELL) PERENCO, TPAO-AMITY TPAO-CHEVRON-NVT PERENCO, TPAO-TIVVAY, TPAO-TRANSATLANTIC Deniz alanlarında TPAO-PETROL OFİSİ E&P-TII/VAY-FOINAVON, TPAO-PETROBRAS-EXXONMOBİL, TPAO-EXXONMOBİL, TPAO-CHEVRON KARADENİZ B.V.

III.4.2. YURT DIŞI FAALİYETLERİNE YÖNELME

TPAO, 7 Aralık 1988 tarihinde kendine bağılı ortaklık olan "Türkish Petroleum International Company Ltd (TPIC)" şirketini kurarak 1988 yılından itibaren TPIC Suriye'de, Endonezya, Pakistan ve Mısır'da arama ortaklıklarına katılmıştır. 1990 yıllarının başından itibaren Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile yaptığı anlaşmalarla Kazakistan ve

Azerbaycan'da uluslararası şirketlerinde katıldığı büyük ortaklıklarla gelişecektir.

TPAO, Kazakistan dışında Azerbaycan'da 3 adet arama ve üretim projesinde çok uluslu ortaktır. Bu projeler aracılığıyla TPAO Azeri-Çırah-Güneşli (ACG) Projesinde (%6.75), Şah Deniz Projesinde (%9), ve Alov Projesinde (%10) hisse sahibi olur.

TPAO ayrıca Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı Projesinde (BTC. Co)'da %6.53 ve Şah Deniz Doğal Gazını Gürcistan-Türkiye sınırına taşımak amacıyla kurulan "Güney Kafkasya Doğal Gaz Boru Hattı (SCP)" projesinde %9 hisseye sahiptir.

TPAO halen Libya, Irak, İran, Türkmenistan, Cezayir, Gürcistan ve Suriye'de petrol arama faaliyetlerine katılmaktadır.

Tablo 3:

IV. TPAO VE THY A.O. KARŞILAŞTIRMASI					
	ALANLARI	SERMAYE PAYI	PERSON EL SAYISI 2003- 2004	PERSONE L SAYISI 2009- 2010	ESAS- ÖDENMİŞ SERMAYE 2010
TP AO	YATIRIMCI	% 94.53 HAZİNE	5980- 5184	4668- 4577	1.500-1.411 MİLYON TL
TH Y	HİZMET VEREN	% 49.12 ÖİB	10239- 10956	11520- 12750	875 – 875 MİLYON TL

Tablo 4:

						Milyon TL
	THY			TPAO		
	2004	2008	2009	2004	2008	2009
Dönen Karı	307	1.134	569	422	1.772	425
Dönen Varlıklar	677	2.620	2.800	747	2.075	2.646
Duran Varlıklar	2.771	5.291	5.772	1.408	2.479	2.392
Aktif Toplamı	2.948	7.911	8.572	2.154	4.554	5.038
Öz Kaynaklar	1.914	2.987	3.445	1.628	3.924	4.300
Carı Oran	0,93	1,58	1,44	4,23	6,03	7,03
Öz Sermaye Getiri Oranı	9,64	46,92	16,10	0,26	47,87	9,15
YATAY ANALİZ						
	THY			2008 Değişim Yüzdesi*	2009 Değişim Yüzdesi*	
	2004	2008	2009			
Dönen Karı	307	1.134	569	93%	81%	
Dönen Varlıklar	677	2.620	2.800	74%	78%	
Duran Varlıklar	2.771	5.291	5.772	57%	63%	
Aktif Toplamı	2.948	7.911	8.572	63%	68%	
Öz Kaynaklar	1.914	2.987	3.445	38%	44%	
Carı Oran	0,93	1,58	1,44	43%	35%	
Öz Sermaye Getiri Oranı	9,64	46,92	16,10	79%	40%	
* 2008 Yılı İncelemesiyle.						
	TPAO			Değişim Yüzdesi*	Değişim Yüzdesi*	
	2004	2008	2009			
Dönen Karı	422	1.772	425	76%	1%	
Dönen Varlıklar	747	2.075	2.646	64%	72%	
Duran Varlıklar	1.408	2.479	2.392	43%	41%	
Aktif Toplamı	2.154	4.554	5.038	53%	57%	
Öz Kaynaklar	1.628	3.924	4.300	59%	62%	
Carı Oran	4,23	6,03	7,03	30%	40%	
Öz Sermaye Getiri Oranı	0,26	47,87	9,15	99%	97%	
* 2008 Yılı İncelemesiyle.						

Yukarıda yer alan yatay analizde 2004 yılı baz alınarak, THY ve TPAO'nun bilanço kalemlerindeki değişimler gözlemlenmiştir;

Dönem Kârı: THY'nin analizine bakıldığında 2008 yılı Dönem Kârında, 2004'e kıyasla % 91 gibi yüksek bir artış görülmektedir. TPAO'nun analizine bakıldığında, benzer şekilde, 2008 yılı Dönem Kârında 2004'e kıyasla % 76'lık bir artış görülmektedir. 2009 yılı Dönem Kârındaki değişim ise THY'de benzer oranda devam ederken, TPAO'da 2004 yılı ile hemen hemen aynı seviyede kalmıştır.

2004 TPAO'nun Dönem Kârında 2008 yılında gözlenen artışın temel nedenleri; 2004 yılında ortalama 38 \$A/ olan Brent Petrol Fiyatının 2008 yılında 97 \$A/ olarak gerçekleşmesi ve aktifteki kur farkı değerlemesi nedeniyle oluşan kambiyo kârıdır. Öyle ki, 2008 kârının önemli bir kısmını kambiyo kârı oluşturmuştur. 2009 yılında ise, kurdaki düşüş nedeniyle kambiyo kârı değil, kambiyo zararı oluşmuştur.

2004 THY Dönem Kârında 2008 ve 2009 yılında gerçekleşen artışın nedenlerini saptayabilmek için, THY Gelir Tablosunun kalem bazında tetkiki gerekmektedir. Diğer taraftan, THY satış gelirlerindeki artışın, TPAO satış gelirlerindeki artıştan farklı olarak Petrol Fiyatlarındaki artış gibi piyasada meydana gelen önemli bir etkenden bağımsız olduğunu, tam tersine petrol fiyatlarıyla birlikte yükselen maliyetlere rağmen THY'nin kârını artırmış olduğunu dikkate almak gerekmektedir. Diğer taraftan 2008 yılı kurundaki artışın THY varlıklarında yapılan değerlendirme nedeniyle yüksek bir kambiyo kârı meydana getirmiş olabileceği de söylenebilir.

Dönen Varlıklar: 2004 TPAO Dönen Varlıklarında 2008 ve 2009 yılında gözlemlenen artışın temel nedeni yüksek petrol fiyatları nedeniyle yurtiçinde elde edilen satış hasılatı yanında ACG projesinden kâr payı olarak gerçekleşen nakit girişleridir. ACG gelirleri 2008 yılında en üst seviyeye ulaşmış; sonraki yıllarda anlaşma şartları gereği projedeki TPAO hissesinde düşüş olmasına rağmen, yüksek seyreden petrol fiyatlarının Azerbaycan'dan sağlanan yüksek miktarda nakit girişlerine desteği devam etmiştir. Söz konusu

nakdin aynı hızda yatırıma dön üstü rülememesi nedeniyle dönen varlıklarda 2004 yılına kıyasla 2008 ve 2009 yıllarında ciddi bir artış meydana gelmiştir. 2004 THY Dönen Varlıklarında 2008 ve 2009 yılında gerçekleşen artışın nedenlerini saptayabilmek için, THY Bilançosunun kalem bazında tetkiki gerekmektedir.

Duran Varlıklar: 2004 TPAO Duran Varlıklarında 2008 ve 2009 yılında meydana gelen artış yurt içi sabit yatırım artışlarıyla birlikte, yurt dışı yatırımlar nedeniyle transfer edilen tutarların duran varlıklar altındaki "iştiraklerden alacaklar" kaleminde takip edilmesinden kaynaklanmaktadır. THY'nin duran varlıklarındaki artış nedeninin de artan yatırımları olduğu düşünülmektedir.

Özkaynaklar: TPAO Özkaynaklarındaki artış, petrol fiyatlarına paralel olarak yıllar itibariyle kârda meydana gelen artış nedeniyle, gerek ödenmiş sermaye, gerekse yedeklerde biriken tutarlardan kaynaklanmaktadır. TPAO'da herhangi bir nakit sermaye transferi gerçekleşmemiştir. Ödenmiş sermayedeki artışlar, dağıtılmayan kâr paylarının ilavesi suretiyle gerçekleşmiştir. THY'nin özsermayesindeki artışın, yükselen dönem kârları yanında, sermaye transferi yoluyla yapıp yapılmadığının da tetkiki gerekmektedir.

Cari Oran: İşletmenin likit durumunu ifade eden oran: kasa, banka, stok ve kısa vadeli menkul kıymetler gibi dönen varlıkların kısa vadeli borçlara bölünmesi ile elde edilir. Bu oran 2 ve üstü olması tercih edilir. Oranın yüksek olması: bir kuruluşun kısa vadeli Yükümlülüklerini kolayca yerine getirebileceğini, düşük olması ise; ödeme güçlüğü içinde olduğunu/olacağını göstermektedir. Yukarıda bahsedildiği üzere, TPAO Dönen Varlıkları yükselen petrol fiyatları nedeniyle artmıştır. Diğer taraftan, TPAO'nun kısa vadeli borçları (bu borçlar faaliyetleri kapsamında gerçekleştirdiği alımlardan kaynaklanmaktadır) hazır kıymetleriyle çok rahat ödenebilir olduğundan cari oranında da ciddi bir artış meydana gelmiştir. THY'nin 2004 yılı cari oranının 2008 ve 2009 yıllarında

artmış olması da, THY'nin kısa vadeli borçlarını ödeme gücünün 2004 yılına kıyasla artmış olduğunu göstermektedir.

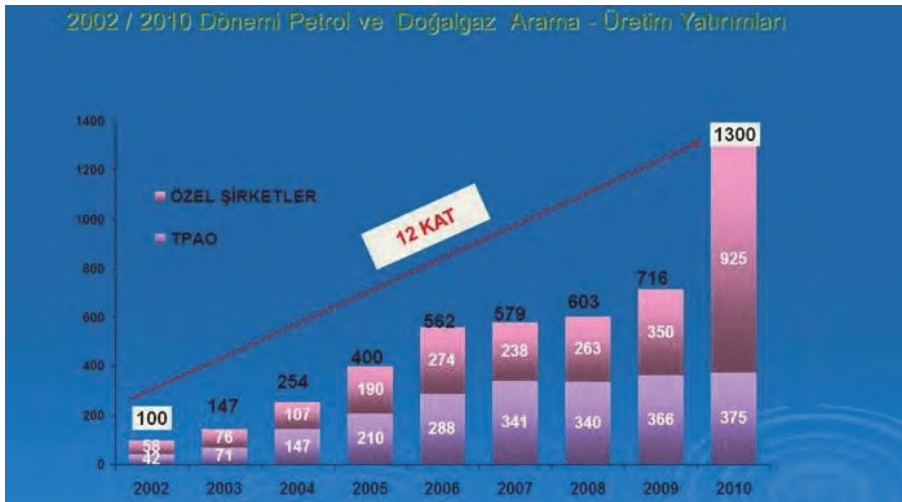
Öz Sermaye Getiri Oranı: Gerek TPAO'da gerekse THY'de, 2004 yılına kıyasla 2008 ve 2009 özsermaye getirişindeki artış; kardaki artış oranının, özsermayedeki artış oranından daha fazla olduğunu göstermektedir. Bu da bir birim özsermaye ile daha fazla getiri elde edildiğini göstermektedir.

IV.1. PETROL SEKTÖRÜNDE YATIRIMLARIN DURUMU

Planlı dönemde ki, kalkınmanın finansmanında yabancı sermayeye olan ihtiyaç planlarda yer alarak, uygulanacak yabancı sermaye politikasında yabancı sermaye girişini kolaylaştırmak ve Türkiye ekonomisine katkısını artırmak amacı gözetilmiştir[3].

Petrol arama faaliyetlerindeki yerli ve yabancı şirket yatırımları; 2002 yılında 100 milyon Dolar yatırım gerçekleştirilmiş iken, 2010 yıl sonu itibariyle 25 yerli, 22 yabancı şirketlerin toplam yatırım tutarı yaklaşık on iki kat artarak 1 milyar 300 milyon Dolara ulaşmıştır [1].

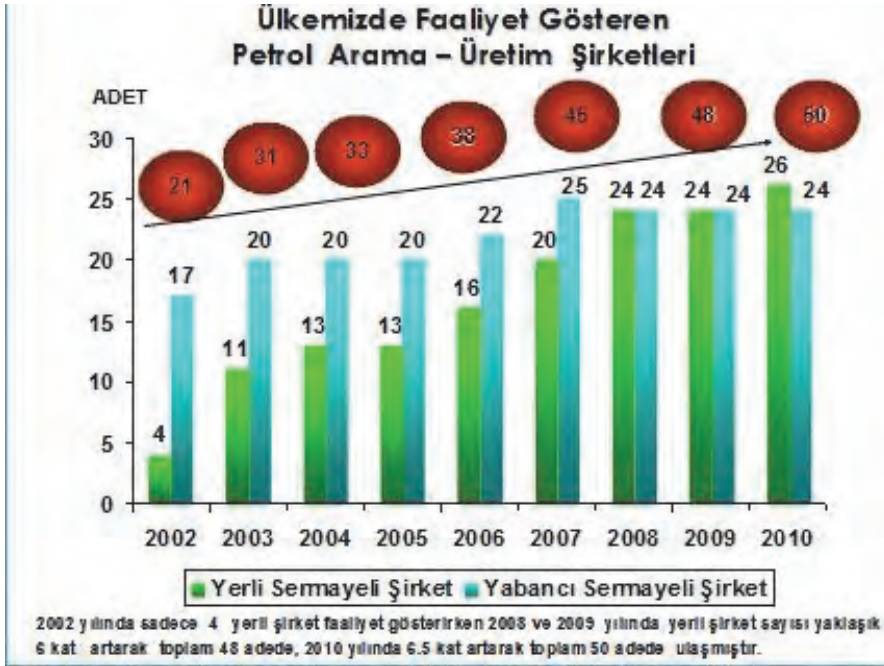
Grafik 1:

Kaynak: PİGM

2002 yılından itibaren, Kamu ve özel şirketlerin petrol arama ve üretim yatırımlarındaki artışı, sektör için olumlu bir gelişmedir. 2002 yılında 4 yerli 17 yabancı toplam 21 şirket ruhsat sahibi iken Yeni Petrol Kanunu hazırlık dönemi de dahil yerli şirketlerin müracaat sayısı giderek artmış, 2008 ve 2009 yıllarında 24 yerli 24 yabancı şirket olmak üzere toplam 48, 2010 yılında 24 yabancı 26 yerli şirket olmak üzere toplam 50 adede ulaşmıştır Grafik.2 [1].

Grafik 2:

Kaynak: PİGM

Türkiye'de 2010 yılı sonu itibariyle, 387 adet arama ruhsatı, 76 adet işletme ruhsatı ve 5 adet jeolojik istikşaf müsaadesi mevcuttur. 2010 yılı içinde toplam 169 adet arama ruhsat müracaatında bulunulmuş, bunlardan 57'sine ruhsat verilmiştir. Arama ruhsatların 2010 yılı sonu

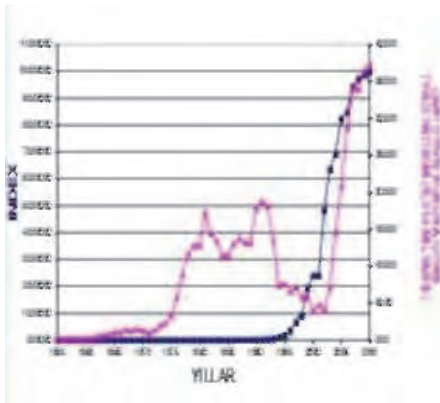
itibariyle yerli ve yabancı şirketlere göre dağılımı yanda Grafik.3'de görülmektedir.

Grafik 3:

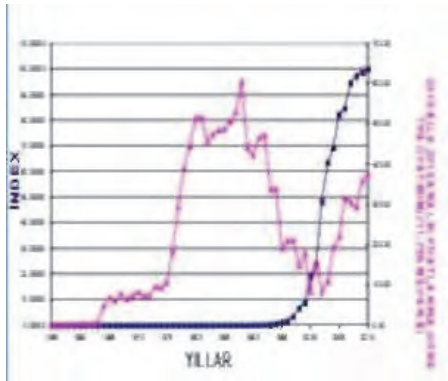

Kaynak: PİGM

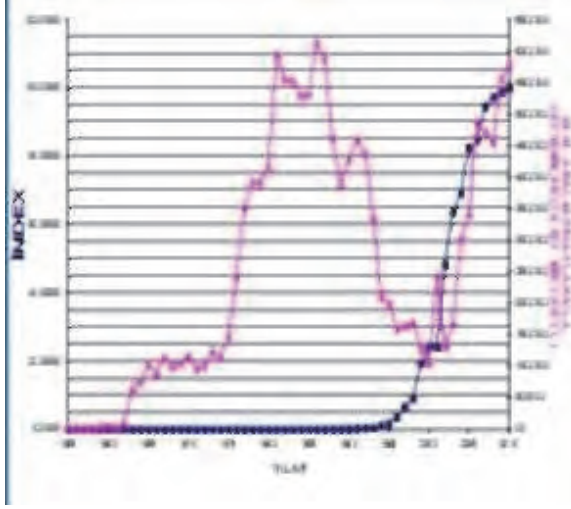
Grafik 4:

Grafik 5:

Grafik 6:

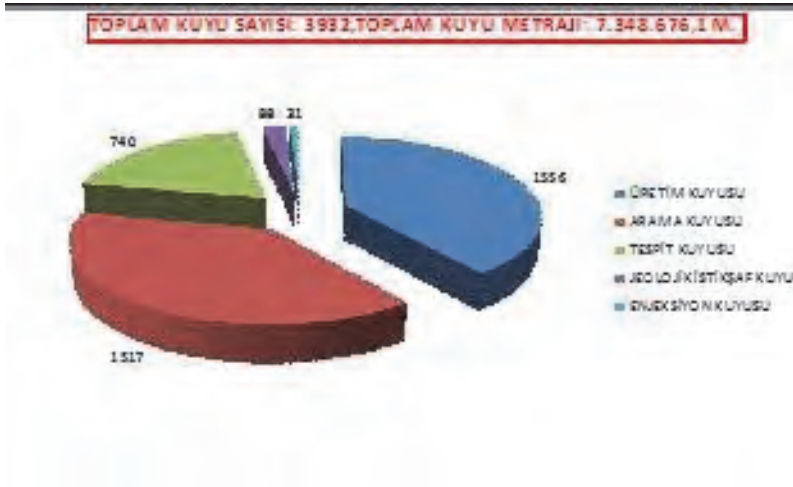
TPAO'nun yurt içi yatırımlarına bakıldığında; Cari Döviz kuruna göre yatırımı 5,314 milyar \$ (Grafik.4), 2010 \$ ile 2010 Aralık fiyatlarına göre TPAO yatırımı 11,756 milyar \$ (Grafik.5) ve 2010 Aralık fiyatlarıyla yatırımı ise 19.187 milyar T.L. (Grafik.6) dir [3].

IV 3. KAMU YATIRIMLARININ PETROL ARAMA VE ÜRETİM FAALİYETLERİ

1954 yılından 2010 sonuna kadar 3.847,6 ekip/ay jeolojik, bu yıllar arasında; Kara alanlarında toplam; 172.949,63 km 2-Boyutlu, 10.996,35 km² 3-Boyutlu Sismik veri toplanmıştır. Denizlerde toplam; 155.928,77 km 2-Boyutlu, 23.964 km² 3-Boyutlu Sismik veri toplanmıştır. Ülkemizde toplam; 328.878,4 km 2-Boyutlu, 34.961,1 km² 3-Boyutlu Sismik Veri toplanmıştır. 2010 yılı sonuna kadar saha çalışmaları çerçevesinde 3.932 adet kuyu delinerek 7.348.676,18 metre sondaj gerçekleştirilmiştir. Bu kuyulardan 1.517'si arama, 740'ı tespit, 1.556'sı üretim, 311 enjeksiyon, 88'i jeolojik istikşaf amaçlıdır (Grafik.10). Bu faaliyetler sonunda toplam 149 (107 petrol, 42 gaz sahası) ile 4 adet C02 sahası keşif gerçekleştirilmiştir.

2010 yılında Türkiye'de açılan toplam 205 adet kuyudan 63 adedi petrolü, 45 adedi gazlı, 3 adedi petrolü-gazlı ve 64 adedi kuru kuyu olarak tamamlanmış olup, 29 adet kuyudaki çalışmalar ise 2011 yılında devam etmektedir(Grafik.11)[1].

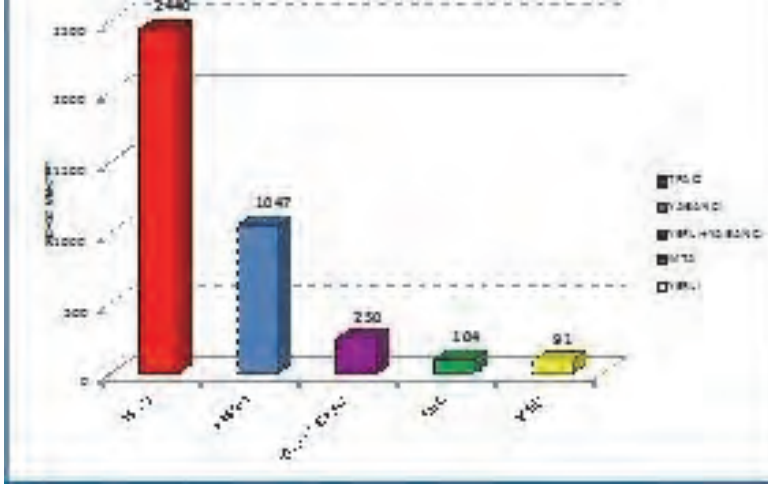
Grafik 7: 2010 Yılı Sonu İtibariyle Türkiye’de Kazılan Kuyuların Dağılımı

Grafik 8: 2010 Yılında Türkiye’de Kazılan Kuyuların Dağılımı

Grafik 9: 2010 Yılı Sonuna Kadar Türkiye’de Kazılan Tüm Kuyuların Şirketlere Göre Dağılımı

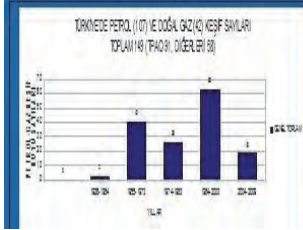

Tablo 5: 2010 Yılı Aralık Ayı Sonu İtibariyle Petrol Kuyularının Cinslerine Göre Toplam Adet Ve Metrajları

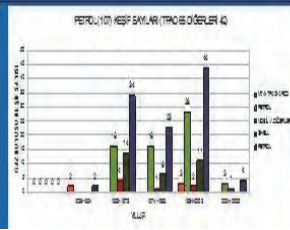
ŞİRKETLER COMPANIES	KUYU CİNSLERİ - WELL TYPES										TOPLAM TOTAL	
	ARAMA EXPLORATION		TESPİT EXTENSION		ÜRETİM PRODUCTION		ENJEKSİYON INJECT		JEO. İSTİŞAF GEO. INVESTIG.			
	ADET NO.	METRAJ METRES	ADET NO.	METRAJ METRES	ADET NO.	METRAJ METRES	ADET NO.	METRAJ METRES	ADET NO.	METRAJ METRES	ADET NO.	METRAJ METRES
Türkiye Petrolleri A.O.	823	1.988.432,23	408	853.507,15	1.148	1.980.068,02	24	24.848,00	40	80.848,00	2.440	4.928.004,91
P.T.A.	61	90.599,00	8	11.762,00	15	20.081,00			20	16.940,00	104	130.086,00
Diğer yerli şirketler Other domestic co.s	51	55.600,16	3	2.489,00	16	16.786,10			21	11.210,00	91	87.085,26
Yabancı şirketler Foreign co.s	443	772.408,61	282	355.285,68	347	885.929,88	1.394,18	8	4.034,58	1.047	1.689.897,77	
Yerli & Yabancı şirket ortaklığı Domestic & Foreign co.s joint ventures	140	314.870,17	68	107.019,88	34	78.175,99	7	11.856,00	11	1.689,00	280	810.379,04
Toplam - Total	1.518	3.224.646,17	739	1.381.130,71	1.557	2.620.345,07	31	47.868,18	87	104.692,08	3.932	7.348.676,18

IV.3.1.KEŞİFLERİ

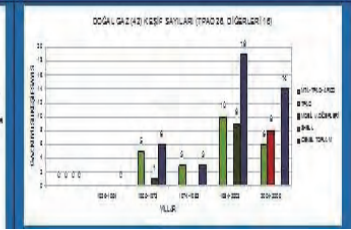
Grafik 10:

Grafik 11:

Grafik 12:

IV.3.2.KAMUNUN FAALİYETLERİ SONUCU SAHİP OLDUĞU VARLIKLARI (REZERVLERİ)

Türkiye Ham Petrol ve Doğalgaz Rezervleri

Türkiye'de 2010 yılı sonu itibariyle 43,1 milyon ton ham petrol ve 6,2 milyar m3 doğalgaz rezervi bulunmaktadır.

Türkiye'de 2010 yılında yaklaşık 2,5 milyon ton ham petrol ve yaklaşık 726 milyon m3 doğalgaz üretilmiştir.

2010 yılı üretim değerleriyle; Türkiye'de 17 yıllık ham petrol ve 8,5 yıllık doğalgaz rezervi bulunmaktadır.

2010 yılı sonu itibariyle, kalan üretilebilir rezerv ise 43,138 milyon ton (291.514.074 Varil) 'dur [1].

Tablo 6: 2010 Yılı Sonu İtibariyle Türkiye Hampetrol Rezervleri

ŞİRKETLER	Rezervuardaki Petrol	Üretilebilir Petrol	Kümülatif Üretilen Petrol	Kalan Üretilebilir Petrol
TPAO	5.433,55	871,57	653,50	218,07
DİĞER	1.452,62	375,74	302,08	73,45
TOPLAM	6.886,17	1.247,31	955,58	291,52

010 yılı sonu itibariyle 18,26 milyar m³ üretilebilir doğalgaz rezervi bulunmaktadır. Bunun 12,03 milyar m³'ü retilmiş olup. kalan üretilebilir rezerv ise 6.226 mil var m³'tür.

Tablo 7:

2010 Yılı Sonu İtibariyle Türkiye Doğal Gaz Rezervleri (M3)			
Natural Gas Reserves Of Türkiye By The End Of 2010 (M ³)			
Rezervuardaki Gaz Original Gas Race(*)	Üretilebilir Gaz Recoverable Gas	Kümülatif Üretim Cumulative Production	Kalan Üretilebilir Gaz Remaining Recoverable Gas
23 839 226 253	18 255 174 736	12 029 275 729	6 225 899 007

*İspatlanmış muhtemelen ve mümkün rezervler toplamıdır.

Tablo 8:

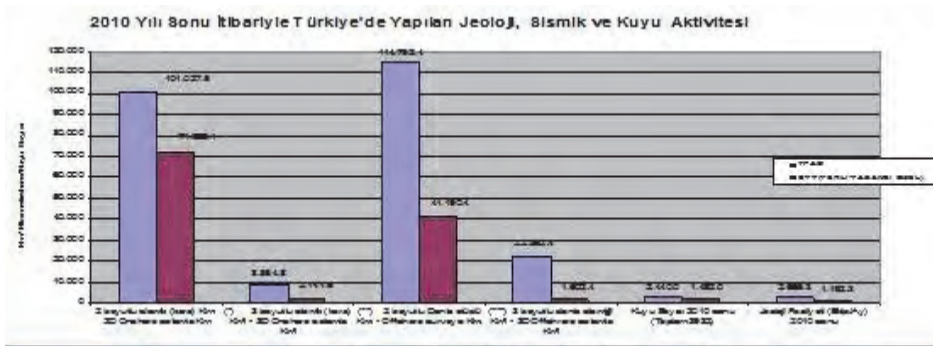
2010 Yılı Sonu İtibariyle Türkiye Doğal Gaz Rezervleri (M3)			
ŞİRKETLER	Rezervuardaki Doğalgaz	Üretilebilir Doğalgaz	Kalan Üretilebilir Doğalgaz
TPAO	11.708	8.835	1.166
Diğer	12.131	9.420	5.060
TOPLAM	23.839	18.255	6.226

*İspatlanmış muhtemelen ve mümkün rezervler toplamıdır.

IV.4. SAHA, JEOLOJİ, JEOFİZİK VE KUYU FAALİYETLERİ

2010 SONU İTİBARIYLA AKTİVİTELER	TPAO	DYYİYERLİ-YABANCI ÖZEL	TOPLAM	% TPAO	% DYY
2 boyutlu sismik (kara) Km-2D Onshore seismic Km	101.027,53	71.922,10	172.949,63	58%	42%
(*) 3 boyutlu sismik (kara) Km² - 3D Onshore seismic Km²	8.854,75	2.141,60	10.996,35	81%	10%
(**) 2 boyutlu Deniz etüdü Km. - Offshore surveys Km.	114.792,37	41.190,40	155.982,77	74%	26%
(***) 3 boyutlu deniz sismik Km² - 3D Offshore seismic Km²	22.362,40	1.602,35	23.964,75	93%	7%
Kuyu Sayısı 2010 sonu (Toplam 3932)	2.440,00	1.492,00	3.932,00	62%	38%
Jeoloji Faaliyeti (Ekip/Ay) 2010 sonu	2.655,30	1.192,30	3.847,60	69%	31%

Tablo 9:

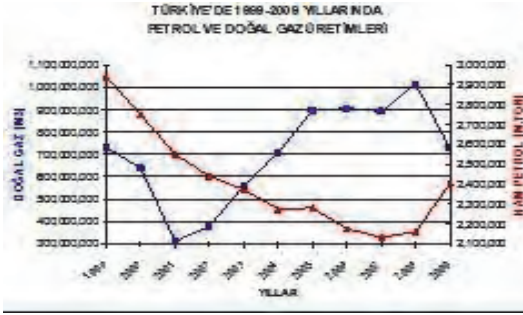

IV.5. ÜRETİM FAALİYETLERİ

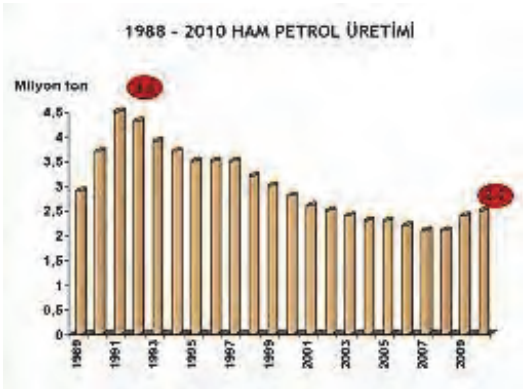
Tablo 10:

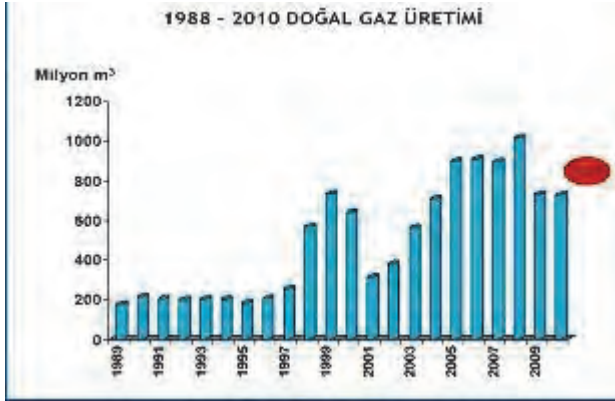
	Türkiye’de Ham	Petrol ve Doğalgaz	Rezervleri
	Ton	Varil	Metreküp
Ham petrol	43.138.085	292.514.074	
Doğalgaz			6.225.899.007

Grafik 14: Türkiye Ham Petrol Üretimi (milyon ton)

Grafik 15: 1988-2010 Yılları

Grafik 16: 1988-2010 Yılları Türkiye Doğal Gaz Üretimi (milyon ton)

Türkiye'de 2010 yılında 128 petrol sahasından 2.497.022 ton (17.316.403 varil) ham petrol üretimi gerçekleştirilmiştir. Üretimin tüketimi karşılama oranı % 8'dir. 65 doğal gaz sahasından ise; 725.984.564 m³ doğal gaz üretimi (ortalama günlük üretim 2,8 milyon m³ olarak) gerçekleşmiştir. Üretimin tüketimi karşılama oranı % 3'dür [1].

V. BÖLÜM: SONUÇLAR

Türkiye'deki petrol arama ve üretimi yatırımlarını bugüne kadar tek başına belirleyen TPAO, küreselleşme programları doğrultusunda satılması veya özelleştirilmesi programlarına işlerlik kazandırılması durumunda, hangi oyuncular sahnede rol alacaklardır? Bu hususlara değinmeden anlatımı noktalamak, ülkemizin petrol sektörünün üst kollarının (arama+üretim) geleceğine ilişkin yansımaları yetersiz bırakabilecektir.

Bugüne kadar, Türkiye'nin büyük yerli sanayi kuruluşlarının bilgi, teknik ve ekonomik boyutlarının yetersizliği ve sektörün taşıdığı riskler nedeniyle, petrol aramalarına ilgileri az olmuştur.

2003 yılından sonra olumlu bir gelişme olarak petrol arama faaliyetlerine hızla katılan birçok yeni yerli firma gözükmemektedir [1]. Kurulan petrol şirketlerinin çoğu, inşaat, gıda, turizm ve servis konularında çalışan organizasyonlardır. Yeni kurulan bu şirketlerin, tek başlarına yada ortaklıklarla, Türkiye'deki arama ruhsatlarında paylarını artırdıkları da görülmektedir. Başlangıç adımlarında sektörde deneyimi olan milli petrol şirketinin teknik ve bilgi birikiminden yararlanmaktadırlar.

Petrol Sektöründe, yeni olan yerli şirketlerin, bilgi, teknoloji, ekonomik ve deneyim eksikliği nedeniyle, büyük ve kapsamlı, arama üretim projelerini henüz tek başlarına yürütmeleri mümkün görülmemektedir. Ancak uzun bir süreç sonunda sektörde konum kazandıktan sonra, TPAO'nun kısmi özelleştirme projelerinde yer bulabilmeleri mümkündür. Yine de TPAO'nun faaliyetlerini devlet adına yürütmesi esas olmalıdır. Diğer taraftan bazı gazetelerde batılı büyük bir petrol şirketinin, özellikle TPAO'nun Orta Asya projelerini ve boru hatlarını ele geçirmek için ciddi şekilde özelleştirmesi için baskı ve takibi yaptığına ilişkin çeşitli senaryolarla ilgili haberler yer almıştır. TAŞKIN,2003* [5].

Hisse satışı ne için yapılır? Düz hesapla borç batağındaki bir kuruluşun borcundan kurtulup elde ettiği gelirle yatırım yapması ve büyümesi içindir.

Her ülkenin milli şampiyonlarının içinde yer alan hava yolu ve petrol şirketi vardır. Bunlar Amiral gemisidir. Veya lider kuruluşlardır.

Tablo 11:

	ALANLARI	SERMAYE PAYI	PERSONEL SAYISI 2003-2004	PERSONEL SAYISI 2009-2010	ESAS- ÖDENMİŞ SERMAYE 2010
TPAO	YATIRIMCI	% 94.53 HAZİNE	5980-5184	4668-4577	1.500-1.411 MİLYON TL
THY	HİZMET VEREN	% 49.12 ÖİB	10239-10956	11520-12750	875 – 875 MİLYON TL

Not: 1.500 Milyon TL (2007)'den, 3 Milyar TL (2010)'ye yükseltilmiştir.

Ülkemizde iki farklı alanın lokomotifi veya amiral gemisi diyebileceğimiz; TPAO-Yatırım Yapan ve Hazineye getiride söz sahibi, dışarıya hizmet vermekte, THY-Hizmet üreten ve hizmet kalitesini yükseltmeye çalışarak karını düzeltmek durumunda dışarıdan hizmet almaktadır.

İşte tam da burada 50 yılın üzerinde Türkiye ekonomisinde güçlü kuruluşları kuran, işleten, karlı hale getiren hatta karlı olarak satılması aşamasına kadar süreci ortaya koyan amiral gemisi TPAO'nun sahip olduğu marka olan işletme anlayışının bozulmaması hedeflenmelidir.

1990'larda kuruluşun statüsünde yapılan değişiklikle kurum zaten özelleştirme sürecinin başka bir modeli olan "İş Ortaklığı" Joint Venture (JV) ile yatırımlarını akılcı ve risk paylaşım esaslı çalışma modeline taşımıştır. Yatırım boyutlarının az olması, risk paylaşımı, know how (bilgi transferi), personel meslek içi eğitimi gibi hususları göz önüne alarak dünyanın büyük ve/veya orta-küçük şirketlerine TPAO'nun sahip oldukları ruhsatlara girmeleri yönünde adım atılmış ve "İş Ortaklığına-JV" gidilmiştir.

DEĞERİ BİÇİLEMEZ

(TPAO'nun satış bedeli çalışmanın zorlukları kapsamlı bir çalışma ve değerlendirme yapılacağı için zordur.)

- 1-Yatırımın bugüne çekilmesi halinde miktarı,
- 2- Rezervlerin kalan miktarının bugünkü değeri,
- 3-BTC ve Güney Kafkasya Doğal Gaz (SCP) daki hisselerinin değeri,

4-Azerbaycan'daki Şah deniz, AÇG ve ALOV sahalarındaki hisselerinin değeri,

5-İrak, Libya, Kazakistan ve Kolombiya'daki sahaların hisselerinin değeri,

5- Marka değeri,

6-TPAO dan ayrılan şirketlerin TPAO tarafından kuruluş-analitik-hakkının değeri, 7-Arşiv Bilgisi değeri, 8-Eğitimli İnsan Bilgi Değeri,

9-Tecrübenin Bilançoya Katma Değeri v.b olmak üzere; YAKLAŞIK 37-42 MİLYAR DOLAR Ancak

10-Kuruluş aşamasındaki hissedarların ortaklık değerleri ve bugünkü sahip oldukları miktar, hesaba katıl(a)mamıştır.

Özelleştirme düşünülmeyip tam aksine entegre (bütünleşik) yapı gündeme alınmalıdır.

Entegre Yapı

"Dünya devletlerinin tümü, petrol sektörlerini güçlendirmek amacıyla, çoğunlukla kamu eliyle kurdukları petrol şirketlerini arama, sondaj, ham petrol üretimi, boru hatları ile taşıma, rafinaj, petrokimya, kimya, dağıtım, pazarlama, enerji ve hatta telekomünikasyon faaliyetlerini de içerecek biçimde dikey entegre bir yapı oluşturmaktadır.

-Sektörde faaliyetlerin sürekliliği ve rekabet koşulları açısından büyük yatırım ihtiyacı bulunmaktadır. -Sektörün yüksek teknolojiye dayanan karmaşık üretim süreci, kalifiye işçi çalışma zorunluluğunu getirmektedir.

-Sektörün farklı faaliyet alanları bir diğerine bağımlı durumdadır.

-Sektörde etkili olmak isteyen şirketler bu nedenlerle faaliyetlerini dike entegre bir şekilde örgütlemek zorundadırlar.

Dünyanın piyasa değeri açısından en büyük şirketi, 2009 yılı verilerine göre, petrol şirketleridir.

Dünyada Kamu Petrol Şirketleri						
Kuruluş yılı	Ülke	Şirket		Kuruluş yılı	Ülke	Şirket
1914	İngiltere	BP		1970	Libya	LNOC
1922	Arjantin	YPF		1971	Endonezya	Pertamina
1924	Fransa	CFP		1971	Nijerya	NNOC
1926	İtalya	Agip		1972	Norveç	Statoil
1938	Meksika	Pemex		1974	Katar	QGPC
1951	İran	NIOC		1974	Malezya	Petronas
1953	Brezilya	Petrobras		1975	Venezuela	PdVSA
1954	Türkiye	TPAO		1975	Vietnam	PetroVietnam
1956	Hindistan	ONGC		1975	Kanada	Petro-Canada
1960	Kuveyt	KNPC		1975	İngiltere	BNOC
1962	Suudi Arabistan	Petromin		1976	Angola	Sonangol
1965	Cezayir	Sonatrach		2002	Ekvator Ginesi	GE Petrol
1967	Irak	INOC		2006	Çad	SHT

Not: Bu listedeki şirketlerden BP, Margaret Thatcher hükümeti döneminde halka arz edilerek özelleştirilmiş, Norveç devlet şirketi Statoil'de ise devlet hisseleri azınlığa düşmüştür.

Kaynak: Petrol-İş

VI. BÖLÜM: ÖNERİLER

Her ne şart altında özelleştirme gerçekleşecekse o zaman belirtmeye çalıştığım hususları objektif biçimde ortaya koyabilecek çalışma grubu/komisyon/ihale komisyonu nasıl oluşturulacak?

Ya da geçmişte olduğu gibi sadece bilanço ile karar verebilecek yurtdışı menşeli kuruluşların raporuna göre mi hareket edilecek?

Oysa yeni ekonomik anlayışta kuruluşların bilançolarına ilave olarak; kurumun insan kaynakları, bilgi birikimi, tecrübenin varlığı, eğitimle sürdürülebilir kalkınma için gerekli olan unsurlarda yer almaktadır.

Ayrıca;

Mısır ve İsrail deniz alanlarında gerçekleştirilen zengin doğal gaz rezervleri Doğu Akdeniz'in önemini artırmıştır. İsrail-G.Kıbrıs-Lübnan ve Mısır eksenli paylaşım anlaşmalarında ülkemizin seyirci değil aktör olması için K.Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin statüsünün uluslararası alanda belirlenmesi ve bu gücün kullanılması gerekmektedir.

Devlet adına petrol arama ve üretimi yapan ulusal kuruluş olan TPAO'nun stratejik önemi bir kez daha ortaya çıkmıştır. Kıbrıs sorununda olduğu gibi diğer komşularımızla da bu tür sorunlarla karşılaşıldığında, bir kamu şirketi olan TPAO'nun özelleştirilmesi halinde ulusal şirketimizin yerine konacak başka bir şirket maalesef yoktur. Hatırlandığı üzere bir devlet kuruluşu olan akaryakıt dağıtım şirketi Petrol Ofisi özelleştirilmiş, daha sonra Ortadoğu'da özellikle Irak'ta çıkan olaylar sonrasında başka bir devlet şirketi olan TPAO'nun yan kuruluşu olan TPIC-TPPD Akaryakıt dağıtım şirketi olarak yeniden kurulmak zorunda kalmıştır.

1-TPAO'nun özelleştirilmesi durumunda yüksek risk içeren arama faaliyetlerinin diğer şirketlerce hemen hemen hiç yapılmayacak, sadece üretim sahaları işletilecektir.

2-Arama yatırımlarının, sadece üretim sahalarının özelleştirilmesi durumunda üretim sahalarından elde edilecek gelirlerden mahrum kalacaktır.

3-Dünyada sadece arama yapan, üretimde petrol hakkını devreden bir uygulama bulunmamaktadır.

4-Yurtiçi ve yurtdışı petrol faaliyetlerinde Devlet Politikalarında bugüne kadar uygulananların özel şirketler kanalıyla yapılamayacağı unutulmamalıdır (örneğin; Hazar Bölgesindeki faaliyetlerinde T.C.Devletinin desteğinin olması etkili olmuştur).

5-Devlet Türkiye gibi gelişmekte olan ülkede stratejik madde olan petrol ile ilgili olarak her türlü bilgi birikimine ve en son teknolojiye haiz bir kuruluşa mutlaka sahip olmalıdır.

TPAO'nun rehabilite edilerek, ülke ekonomisine her yıl kar sağlayarak olumlu katkıları en üst düzeyde olan bir kuruluşun özelleştirilmesi anlayışı yerine, yurtdışı faaliyetlerinin de büyük boyutlara ulaşması gözönünde tutularak bilhassa geniş yetkilerle donatılmış entegre bir yapıya kavuşturulmasının daha doğru olacağı düşünülmelidir.

Yeni Petrol Kanunu gündeme alındığında; TPAO'nun devlet adına petrol faaliyetlerini yürütmesi hususu ve mevcut bazı ayrıcalıkları içeren konularının mutlak suretle Kanun Taslağına konması ve TPAO'nun bir devlet şirketi olarak statüsünü koruması şart görünmektedir.

KAYNAKÇA

[1] Petrol İşleri Genel Müdürlüğü (PIGM Petrol Faaliyeti) Dergileri, <http://www.piqm.qov.tr>

[2] TPAO Yıllık Raporları, <http://www.tpao.qov.tr>

[3] A.UğurGÖNÜLALAN, IPETGAS2011, Türkiye 1 ^Uluslararası Petrol ve Doğalgaz Kon greve Sergisi. 11-13 Mayıs 2011. An kara "Yatırım Alanı Olarak Ülkemizdeki Petrol Arama-Üretim Sektörünün Genel Görünümü Ve Ekonomiye Katkısı"

[4]2009 Kamu İşletme Raporu. www.hazine.qov.tr. TPAO, Hazine Müsteşarlığı ve DPT

[5]M.Kaya ÇOBAN."Dünden BugüneTürkiye Cumhuriyeti'nde Petrol Aramaları" Poyraz Ofset, Aralık2009

[6] ÖZELLEŞTİRME DERS NOTLAR! NURSEL ÖZTÜRK BAŞDENETÇİ, Değişen Devlet Anlayışı ve Özelleştirme:

www.ydk.gov.tr/egitim_nouari/ozellestirme.htrn

[7] Ekodialog.com[1] Kaynak: Prof .Dr. Emin Çankçı

[8] Türkiye'de Özeilesi>rmeJar\h\6 May 2007 www.frmlr.com

[9] TÜRKİYE'DE ÖZELLEŞTİRME 1. www.oib.gov.tr

[10]PMO Danışma Kurulu Sunumu www.pmo.orq.tr

Cengiz Göltaş (BAŞKAN)- Sayın Gönülalan’a teşekkür ediyoruz.

Son konuşmacımız, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumundan Sayın Refik Tiryaki. Refik Tiryaki, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden 1997 yılında mezun olmuştur. Aynı fakülteden 2000 yılında kamu hukuku yüksek lisans derecesi alan Tiryaki 2007 yılında Ekonomik Özgürlüklerin Anayasal Rejimi başlıklı doktora teziyle hukuk doktoru ünvanını kazanmıştır.

Refik Tiryaki, 1998 yılında Ankara Barosunda Avukatlık stajını tamamlamış ve mesleğe kabul edilmiş; 01.12.1998 tarihinden itibaren Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başlamıştır. Yaklaşık dört yılın sonunda 2002 yılında Enerji Piyasası Düzenleme Kurumunda göreve başlayan Tiryaki halen Elektrik Piyasası Dairesinde enerji uzmanı sıfatıyla çalışmaktadır.

Yazarın çeşitli akademik ve mesleki dergilerde yayınlanmış makaleleri yanında, Ekonomik Özgürlükler ve Anayasa isimli bir de kitabı bulunmaktadır.

“Enerji Piyasası Reformu: Politika Yapıcıları İçin Ekonomik ve Hukuki Analizler” başlıklı sunumunu yapacak.

Buyurun Sayın Tiryaki.

ELEKTRİK PİYASASI REFORMU: POLİTİKA YAPICILARI İÇİN EKONOMİK VE HUKUKİ ANALİZLER

DR. REFİK TİRYAKİ

Enerji Uzmanı - EPDK

MUSTAFA GÖZEN

Enerji Uzmanı - EPDK

Giriş

Serbestleşme süreci

Serbestleşme süreci dediğiniz şey, aslında 1974'teki petrol krizinden sonra ortaya çıkan fazla paranın nereye gideceği sorunu, yani bütün sorun bu. Elimizde bir miktar para var; 74'teki petrol krizinden sonra, ciddi bir para oluştu Batı dünyasında; “Bu parayı ne yapacağız, bu parayı nasıl harcayacağız” sorunu. Paranın nereye harcanacağı da, aslında 1967 yılında İngiltere'den bir şekilde sürülen, Amerika'da kendine bir üniversite bulan Chicago okuluyla isimleşen, ekol haline gelen neoliberal iktisatçıların iktisadi görüşlerinde çerçeveslendi.

1970'li yıllardan itibaren, önce akademik düzeyde, arkasından pratik düzeyde, devletler tarafından, bu neoliberal iktisat kurumları yaklaşımları uygulanır hale geldi, devletler bunu benimsediler. 1980'li yıllarda Reagan ile Thatcher, iki sağcı bir araya gelip, bu reformları gelişmiş Batı ülkelerinde birlikte uygulama, birlikte savunma ve birlikte yayma konusunda anlaştılar. Bu, tarihsel bir gerçek. Bunu görmezden gelebilirsiniz, bu başka bir şey; ama tarihsel bir gerçek var. Arkasından, 1984 yılında İngiltere'deki özelleştirmeler geldi. Amerika Birleşik Devletleri'nde zaten özeldi, orada yöntem farklılaştı. Biz, aslında Amerika'da olan şeyleri Avrupa üzerinden kopyalıyoruz, Avrupa üzerinden taklit ediyoruz, Avrupa üzerinden reformlarımızı alıyoruz. Sebebi çok basit; Tanzimat'tan beri gelen Fransız ekolüyle şekillenmiş idare hukuku algımız. Yani idare hukuku algımız Fransız temelli olduğu için, o zamanın Tanzimat aydınları Fransa'da okuyup oradan oluşturdıkları için, Cumhuriyeti kuran kadrolar çağdaş yönetim anlayışında Fransa'yı örnek aldıkları için, algımızda böyle bir yanılsama yaşıyoruz. Amerika'dan alsak, çok daha başka sonuçlar çıkacak, çok daha farklı şeyler konuşacaktık.

Reformun Temaları-1

- 1984 3096 s. TEK dışındaki teşebbüslerin elektrik üretim iletim dağıtım ticaretine yetkilendirilmesi,
- 1989 3996 s. Bazı yatırım ve hizmetlerin Yap İşlet Devret modeliyle yaptırılması,
- 1996 4283 s Yap İşlet modeliyle santral kurulması işletilmesi ve enerjinin satılması,

Enerji sektöründe bunun 3 temel yansıması var; 1984, 1989, 1996, daha sonra 1996-2001.

- 2001 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu

84'te 3096, 80'da 3996, 96'da 4283 yap-işlet modelini getirdi, arkasından da 2001. 80'li yılların başından 2000'li yıllardaki piyasa reformu, yani 2001 kanunu çıkıncaya kadar, yap-işlet, yap-işlet-devret, işletme hakkı devriyle bu ülkeye neler olduğunu benim söylememe gerek yok. Ben hiçbir şey söylemiyorum bu konuyla ilgili. İnananlar ve güvenenler için EMO'nun üyeleri, onlara inanmayanlar için Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu, Sayıştay raporu, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulunun raporları var; yani kime inanmak istiyorsanız onun raporunu okuyun, 84-2000 arasında piyasa reformu yapıncaya kadar ne olduğunu çok net bir şekilde görürsünüz. Keşke bu raporların benzerleri ulaştırma sektörleri için de yazılısaydı. Yazılmadı henüz.

Reformun Temaları-2

Piyasa reformu

Piyasa, üretim, iletim, dağıtım, toptan satış, perakende satış, perakende satış hizmeti, ithalat ve ihracat dâhil olmak üzere elektrik enerjisi ve kapasite alım satımı veya ticareti faaliyetleri ile bu

faaliyetlere ilişkin işlemlerden oluşan elektrik enerjisi piyasasını ifade etmektedir.

Piyasa reformu nedir, yani niye böyle bir reform yapıldı? Ekonomik temelini anlatıldı. Başka birçok şey de söylenebilir. Akademik olarak her disiplin kendi içinde farklı gerekçeleri buluyor, farklı gerekçeleri de var, gerçekten de öyle. Çünkü hayat tek boyutlu bir şey değil; hayat bir prizma gibi, milyonlarca boyutu var ve bu boyutlardan sadece birisine bakıp bir şey söylediğinizde, bu bir gerçektir. Ama gerçeğin bütünü bu mu? Gerçeğin bir boyutunu da ben söyleyeyim size. **Piyasa reformu, eşittir hukukun üstünlüğüdür.** Bu, bizim pek bilmediğimiz bir kavramdır. Son 10-15 yıllık hukuk kitaplarını çıkardığınızda, bizde pek hukukun üstünlüğü diye bir ifadeden de bahsedilmez, hep “hukuk devleti” diye bir kavramımız vardır. Neden; Avrupa'dan. Çünkü Avrupa'da hukukun üstünlüğü diye bir kavram yok, Avrupa'da hukuk devleti var. Avrupa'da üstün olan kim; kral ya da kraliçe. Ama devlet hukukun devleti, o ondan ayrışıyor. Ama Amerika'da kral yok, kraliçe yok. Yerine kim var; hukuk var, hukukun üstünlüğü, rulo of law. Piyasa reformu dediğimiz şey aslında bu. Piyasa reformu aslında hukukun üstünlüğü.

Ben, yaklaşık bir yıldan beri hasbelkader lisanssız elektrik üretimi çalışıyorum. Yönetmeliğini çalıştım, kanun değişikliğini çalıştım, arkasından tekrar yönetmelik yazdık, tekrar şimdi uygulama tebliğini yazdık. Hafta başında inşallah ilan edeceğiz. Milyonlarca telefon var, milyonlarca soru var; biz, buradan nasıl yararlanabiliriz, nasıl sektöre gireriz, nasıl iş yaparız, şu niye böyle düzenleniyor, bunu yanlış düzenliyorsunuz, bunu nasıl yapacaksınız, bu bunu nasıl yapacak? Bakın, hesap veriyoruz. Kime hesap veriyoruz; hukuka hesap veriyoruz aslında. Vatandaş filan koyun bir kenara, hukuka hesap veriyoruz yanlış yaptıklarımızla ilgili. Yani piyasa reformu dediğimiz şey, insanların haklara sahip olarak bu piyasada faaliyet gösterebilmelerine temel sağlayan şeydir. Piyasa dediğimiz şey budur, bizim anladığımız anlamda piyasa dediğimiz şey budur. Hatamız yok

mu; var. Yanlış yapmıyor muyuz; yapıyoruz. “EPDK hiç yanlış yapmıyor, yaptığı her şey doğrudur” diyemem, böyle bir şey yok. EPDK’nın yanlışları olabilir; ama EPDK hesap veriyor, yargıya hesap veriyor, siyasilere hesap veriyor, kamuoyuna hesap veriyor. Bilgi edinme Kanunu diye bir şey var bugün. Bilgi edinme Kanunuyla, kurumda üretilmiş olan, özel çalışma gerektirmeyen her türlü evrak istenip alınabiliyor. Dolayısıyla, hesap vermenin bir yöntemidir piyasa reformu, hesap verebilirliktir. Hukukun üstünlüğü ilişkisi bu.

Piyasa Faaliyetleri: Üretim, iletim, dağıtım, toptan satış, perakende satış, perakende satış hizmeti, ithalat ve ihracattır.

Rekabete dayalı faaliyet - Düzenlemeye tabi faaliyet

Piyasa faaliyetlerinden esasen iletim ve dağıtım faaliyetlerinin tarifesi düzenlemeye tabidir. Geçiş dönemi sonuna kadar perakende satış ve hizmeti faaliyetleri de düzenlenmektedir. Üretim, toptan satış, perakende satış, perakende satış hizmeti, ithalat ve ihracat faaliyetleri ise rekabete dayalı faaliyetler olarak benimsenmektedir.

Peki, piyasa neresi? TEK’in yüceltilmesi olayını da biraz yadırgıyorum. Niye yadırgıyorum? Şundan dolayı yadırgıyorum: Zaten TEK 1980 ürünü. TEK yoktu ki 1980’e kadar. 70 diyelim. 70’e kadar ne vardı; belediyeler, Etibank, Sümerbank.

Yani tek başına dikey bütünleşik şirket olarak TEK’in elektrik sistemini yürütmesi zaten 10-15 yıllık bir süredir. Hemen arkasından, 84’le beraber, yap-işlet-devret’lerle beraber başlayan bir süreç var, işletme hakkı devirleriyle başlayan bir süreç var, bir özelleştirme süreci var. Aynı sürece birlikte girdiğimiz İngiltere var. Onların durumu farklı. 2009’da çalıştılar, 2010’da politika dokümanını ilan ettiler. Adamlar diyorlar ki, “Piyasa reformu bizde başarısız oldu, piyasa reformu durdu.” Bu, bizde de duracağı anlamına gelmiyor. Her ülkenin kendine göre şartları var. İngiltere’yle Türkiye belli aşamalara

beraber girdiler; ama beraber yürümediler, aralarında çok farklılık var. İngiltere 3-4 yıl içerisinde tüm özelleştirmeleri yaptı, bitirdi. İngiltere’de talep büyümesi yok. Türkiye, talep büyümesi açısından dünyada ikinci büyük ülke, Çin’den sonra. Üyesi olduğumuz OECD ülkeleri ortalamalarının iki katı bir talep büyümesi var, yatırım büyümesi var. Geçen yıldan itibaren yaklaşık 4 bin megavatlık katkı var elektrik sistemine. Dolayısıyla, piyasanın götürüleri, yanlışları, eksikleri, hataları var; ama piyasanın artıları da var. Dolayısıyla, hiçbir şey siyah ya da beyaz değil. Bunu birlikte görmek gerekir diye düşünüyorum. İlk söyleyeceğim şey bu.

Piyasa faaliyetleri neler, bunları herkes biliyor; üretim, iletim, dağıtım, toptan satış, perakende satış, perakende satış hizmeti, ithalat ve ihracat. Bu perakende satış hizmeti konusu biraz tartışmalı. Evet, kanun bunu piyasa faaliyeti olarak sayıyor; ama tam olarak içeriği net değil, yönetmeliklerde de net değil, belli bir takım flu taraflar içeriyor, buradan fiili şartlar gereği dağıtım birtakım kaymalar yaşanıyor. Yalnız, burada şöyle bir şey var, piyasanın getirdiği bir şey bu: Rekabete dayalı faaliyet ve düzenlemeye dayalı faaliyet diye ikili bir ayırım var. Yani piyasa reformunu yaptık diye, “Her şeyi tümünden özel sektör kuruluşlarına bıraktık. Haydi, buyurun, canınız ne istiyorsa yapın” gibi bir şey yok. Yani kimseye, “Canınız ne istiyorsa yapın” demiyoruz. Hâlâ elektrik piyasası alanında yazılmış doktora tezlerinde, elektrik piyasası faaliyetlerinin bazılarına göre tümü, bazılarına göre bir kısmı kamu hizmeti alanıdır. Kamu hizmeti illa devlet tarafından yürütülen faaliyet demek değildir, kamu hizmeti sadece devlet tarafından yürütülen bir hizmet değildir. Yüzyıllardan beri kamu hizmetini hem devlet yürütür, hem de yanında özel sektör kuruluşları yürütür. Hiçbir zaman kamu hizmeti tek başına devlet tarafından yürütülmemiştir, bu olmamıştır, muhtemelen de hiç olmayacaktır. Dolayısıyla, elektriğin kamu hizmeti olup olmadığını, bu kamu hizmeti alanının içeriğinin ne olduğunu tartışabiliriz, tartışmalıyız da. Hiçbir şey siyahla beyaz değil.

Esasen iletim ve dağıtım faaliyetlerinin tarifesi düzenlemeye tabi. Dolayısıyla bunlar, piyasa, bu işi yapan şirketlerin kafalarına göre yaptıkları şeyler değil. Eğer bunlar belli bir kâr ediyorsa, bu kârı da kendileri belirleyerek almıyorlar, bu kâr Kurul tarafından belirleniyor, tarifesi onaylanıyor. Adamın ne kadar kâr edeceği, sene başında tarifesi onaylandığında bellidir. 31 Aralık tarihli Resmi Gazete’ye baktığınızda, EPDK tarifeleri onaylar ve sene sonunda bu adamın asgari ne kadar kâr edebileceği bellidir. Azamisi artabilir; orada değişik birtakım teknik şeyler var. Yani çok iyi çalışırsa, verimli çalışırsa, belli parametreleri öngörülenlerden daha iyi yaparsa, daha fazla kâr etmesine imkan tanınıyor. Geçiş dönemi sonuna kadar perakende satış hizmeti faaliyetleri de düzenlemeye tabi, ama geçiş dönemini bir kenara bırakalım. Üretim, toptan satış, perakende satış, perakende satış hizmeti, ithalat ve ihracat faaliyetleri ise rekabete dayalı. Rekabete dayalı, ama nasıl rekabete dayalı? Üretim lisansınız var, bir tesis kuruyorsunuz, elektrik üretimi yapıyorsunuz, sonra “Ben bırakıp gitmek istiyorum” diyorsunuz; o kadar kolay değil. “Ben gideceğim, bırakın beni” diyorsunuz. Burası rekabete dayalı değil miydi; öyleydi. “Gideceğim, bırakın beni.” Öyle bırakmıyoruz. Yani bırakmıyoruz, adam gidemiyor. İflas ederse ayrı tabii. Yani ekonomik olarak gerçekten iflas ederse, iflasını açıklar mahkemeye giderse ve bu kesinleşirse, o ayrı bir şey; ama adam bırakıp gitmek istediğinde de o kadar kolay bırakmıyoruz. Zaten tesisler kamulaştırmayla yapılıyor, çoğu tesislerdeki kamulaştırmalar doğal olarak Hazine adına kayıtlı. Dolayısıyla, bunlar da serbest rekabete dayalı, özel hukuk içerisinde yürütülen faaliyetler; ama öyle başıboş faaliyetler değil. Yani bu başıboşluk algısından kurtulmak lazım. Piyasa kavramıyla bu başıboşluk kavramı arasında hiçbir ilgi yok; bunu burada tekrar söylemek isterim.

Özelleştirme süreci

- 4628 s EPK özelleştirme için ayrı bir süreç –geçiş dönemi-öngörmemiştir. EPK düzenleyici kurumun teşebbüslerin orjini önemli olmaksızın aynı kurallara tabi tutulması ilkesini benimsemiştir.
- EPK'ya göre özelleştirme piyasa reformunun önemli aracı olmakla birlikte olmazsa olmazı değildir.
- Ancak uygulama özelleştirmenin vazgeçilmez olduğunu ortaya koymuştur.
- Özelleştirmeler hem en kısa sürede yapılmalıdır.

Özelleştirme sürecine gelelim. Özelleştirme süreciyle ilgili tek bir şey söyleyeyim. Biz, özelleştirmeyi serbestleşmenin ön şartı olarak görmedik, görmüyoruz, kanun da görmüyor, biz de görmüyoruz. Zaten süreç de birlikte gidiyor. Örnek aldığımız İngiltere'de de durum aynen gerçekleştirilmiştir, yani orada da paralel bir süreç öngörülmüştür.

Reformun Temaları-3

- EPK özelleştirme sürecinin serbestleştirme sürecine paralel tamamlanmasını amirdir. Kanunun ilk metninde geçiş süresi yaklaşımı benimsenmemiştir.
- Serbest tüketici uygulaması serbestleşme sürecinin en önemli kilometre taşıdır. Limit indirimleri sonucu ancak teorik piyasa açıklık oranını yansıtılmakta olup gerçekleşme izlenememektedir
- Serbest tüketici limiti konusunda artık bir takvim düzenlenmelidir.
- Elektrik Piyasasında Ticari İlişkilerin Çerçevesi

1- Emtia ticareti (tarife + özel hukuk sözleşmesi)

2- Hizmet ticareti (tarife)

1- Rekabete dayalı faaliyetler

2- Düzenlemeye tabi faaliyetler

* Lisans rejimi (kamu hukuku) + Özel hukuka dayalı ticari ilişkiler

Serbest tüketici uygulamasına bir bakalım. Serbest tüketici uygulaması dediğimiz şey, herkesin tedarikçisini seçebilmesine ilişkin bir uygulama. Belli limitlerle bu düşüyor. Yukarıdan aşağıya 9 milyon kilovat/saatten 30 bin kilovat/saate kadar düşmüş durumda. Yani bugün 500 TL ve üzerinde aylık fatura ödeyen herkes tedarikçisini seçebiliyor. Önceden yüzde 30'una yakın indirimler alabiliyorlardı tarife göre, ama şimdi yaklaşık yüzde 15'ler civarında indirimler alabiliyorlar çeşitli şirketlerden. Dolayısıyla, bu da bir diğer avantaj. Ama tabii, İngiliz misafirimizin söylediği şu şeyi söylemek lazım: Özelleştirmeye birlikte ya da serbestleştirmeye birlikte genel fiyat düzeyinde bir yükselme oluyor. Bu, dünyanın her yerinde böyle oluyor, genel fiyat düzeyinde yüzde 10 civarında bir yükselme oluyor. Bu, muhtemelen özelleştirme süreci ya da serbestleşme süreci tamamlandığında Türkiye'de de olacak. Ama önemli olan, genel fiyat düzeyindeki yükselme midir; yoksa, bu ürünün, hizmetin karşılığı mıdır? Yani önemli olan, bir şeyi ucuz almak mıdır, bir şeyi ekonomik almak mıdır? Buna karar vermemiz lazım. Biz, bir şeyin ekonomik alınabilirliğinin önemli olduğunu düşünüyoruz.

Elektrik piyasasında ticari ilişkilerin çerçevesi dediğimiz şey şu: Elektrik piyasasında bir çeşit ticari ilişki yok. Burada tabii hizmet ticaretinden bahsetmiyorum, ama elektrik piyasasında iki tip faaliyet var; birisi mal ticareti, hukuki tabirle emtia ticareti, bir diğeri de hizmet ticareti. Emtia ticareti dediğimiz şey tarife ya da özel hukuk kapsamında yapılabilir. İkili anlaşmalarla alınıp satılan enerji, özel hukuk sözleşmeleri; ama tarife kapsamında sizin abonesi olduğumuz perakende satış lisansı sahibi dağıtım şirketinden aldığınız enerji,

perakende satış tarifesini kapsamında aldığınızdır. Hizmet ticareti ne? Hizmet ticareti de şu: Size gelen elektrik faturalarında, dağıtım sistem kullanım bedeli, iletim sistem kullanım bedeli diye yazar. O elektrik nerede üretilirse üretilsin sistemden geliyor. Dolayısıyla, o sistemi işleten birileri de bir hizmet veriyor, bir yapı işletmek şeklinde bir hizmet veriyor. Bu hizmetin karşılığı olarak da belli bir tarifeye ödemeler var. Dolayısıyla, az önce söylediğimiz lisanslar kısmında olduğu gibi, burada yine rekabete dayalı faaliyet ve düzenlemeye tabi faaliyet meselesi var.

Gelelim, şu özel hukuk meselesine. Kanunun 1. Maddesine bakalım. Kanunun 1. Maddesi, özel hukuka dayalı bir piyasa yapısı öngörüyor. Evet, doğru, özel hukuka dayalı bir piyasa yapısı öngörüyor; çünkü piyasa reformunun temelindeki iktisat anlayışı bunu böyle öngörüyor. Doğrudur, yanlıştır, beğeniriz ya da beğenmeyiz, o ayrı bir şey. Onu ayrıca tartışabiliriz. Ama 1984'ten beri zaten bu iş böyle yapılmaya çalışılıyor. Kamu iktisadi kuruluşu haline getirilince, TEK'in de bu işi böyle yapması gerekiyordu; ama yapmıyordu, biz Hazine'den ödüyorduk onu, vergiler yoluyla ödüyorduk. Ama bugün, öncekinden farklı bir şey var, sözleşme ilişkisinden farklı bir şey var, lisans rejimi var. Lisans rejimi dediğimiz şey bir kamu hukuku rejimidir, bir idare hukuku rejimidir. Dolayısıyla, taraflardan birisi üstün taraftır ve düzenleme yetkisini elinde bulundurur. İngiltere'den farklıdır bu. Kanun yazılırken, hani şu yabancıların fikri etkinliği altında yazılması meselesi, evet, burada birtakım etkiler doğurmuştur. Mesela, Türk hukukunda lisans sözleşmesi diye bir şey yoktur. Kültür varlıkları meselesini bir kenara koyalım. Lisansla sözleşme birbiriyle çelişen iki ayrı şeydir. Kanunda böyle birtakım yanlışlıklar yapılmış; ama esasen lisans rejimi, taraflardan birisinin üstün, diğerinin aşağıda olduğu, öbürüne tabi olduğu rejimdir. 84'le 2001 arasındaki rejim böyle değildir; taraflardan ikisi eşittir. Siz, o eşitliği yargı düzeninizde tanımasanız da, para öderken, hakem kararlarında mecburen tanırırsınız.

Elektrik homojen bir maldır, hukuki tabirle misli bir maldır. Dolayısıyla, elektriği kimden aldığınızın bir önemi yoktur; önemli olan, elektriği almanızdır. Menşei bilinemez, tüketici sadece kullanır bunu ve sözleşmesi de gerçekleşmiş kabul edilir kullanmasıyla beraber, sistemi ise başkaları işletir.

Reformun Temaları -4

Elektriğin Hukuksal ve Ekonomik Niteliği

- Bir emtia olarak elektrik homojen bir (misli) maldır.
- Fiyatı her saatte farklı olan bir maldır. İkamesi yoktur.
- Elektriğin menşei bilinemez, tüketiciler elektriği kullanır ve sözleşme gerçekleşir.
- Tarafların edimlerini yerine getirip getirmediikleri sistemin işleyişinden bağımsızdır.

Elektriğin Hukuksal ve Ekonomik Niteliği

- Elektrik kamu hizmeti metasıdır. Mevcut anayasal düzenin gereğidir.
- Kamu hizmetinden yararlanan – yararlanmaya aday statüleri korunmalıdır.

Sözleşme Yapma Zorunluluğu

Rekabet hukukundan daha farklı (kısıtlı ?) bir sözleşme yapma zorunluluğu ilkesi benimsenmektedir.

- Şebeke faaliyeti yürüten lisans sahipleri hak sahipleriyle sözleşme yapmak zorundadır. (Bağlantı ve Sistem Kullanım Anlaşmaları)
- Perakende satış faaliyeti yürüten dağıtım şirketi son kaynak tedarikçisi olarak talep edenle sözleşme yapmak zorundadır.

Elektriğin hukuki ve ekonomik niteliği bakımından bir diğer aşamasına geçelim. Kamu hizmeti metasıdır hâlâ. Türkiye'deki mevcut anayasal sistem, Anayasa Mahkemesi kararları, idare mahkemesi, özellikle Danıştay kararları, elektriğin hâlâ bir kamu metası olduğunu söyler. Yani aslında ortada görülen şey, bugünkü hukuk düzeni bakımından, kamu hizmetinin özel sektör, özel şahıslar eliyle yürütülmesinden ibarettir. Dolayısıyla, kamu hizmetinden yararlanan ve yararlanmaya aday statüleri, objektif hukuki statüler hâlâ korunmaktadır, taraflar eşittir. Bu eşitliğe aykırı her türlü işlem yargı tarafından denetlenir ve gerektiğinde de iptal edilebilir.

Reformun Temaları-5

- **Kamu hukuku statüsü mü – özel hukuk ilişkisi mi olmalıdır?**
 - Anayasal sistema kamu hukuku statüsü
 - Yasal yapı özel hukuk ilişkisi
- **Yatırım Ortamı (Yatırımı Kim Yapmalı)**
 - Yatırımın devletçe yapılması dönemi sona mı erdi?
 - Yatırımın özel sektörce daha verimli yapılabildiği ampirik olarak ispatlanmış mıdır?
 - Neo liberal- neo sağcı politik iktisat mı yasal tercih sorunu mu?
 - Yasama organının tercih sınırı nedir?
 - Yasa özel sektör yatırımına imkan tanıyor. Devlet yatırımı ancak arz güvenliği sorunu halinde ve kısıtlı koşullarda yapılabilmektedir.

Bu yararlanan, yararlanmaya aday eşit statüleri, sözleşme yapma zorunluluğuyla, yani rekabet hukukunun bir kavramıyla karşılanabilir

mi, buna bir bakalım. Rekabet hukukundan farklı bir sözleşme yapma zorunluluğu var. Rekabet hukukunun ayrıntısına girmeyeceğim. Biraz daha kısıtlı olduğunu iddia edenler var; ama bence kısıtlı değil, daha farklı bir sözleşme yapma zorunluluğu ilkesi geçerli. İki açıdan geçerli; birisi şebeke faaliyeti yürütenler açısından. Şebeke faaliyeti yürütenler kendilerinden bu hizmeti isteyenlere kapasite çerçevesinde bu hizmeti vermek zorundadırlar. Yani aynı kamu hizmetinde olduğu gibi, yararlanmaya aday taraflar arasında eşitlik ilkesine uymak zorundalar. Yararlanmaya aday statüsünde eşitlik anlamına geliyor bu. Bir diğeri, perakende satış faaliyet yürüten dağıtım şirketinin, kendisiyle sözleşme yapmak isteyen tüketicilerle tedarikçi olarak sözleşme yapmak zorunda olması. Bunun yeni literatürdeki, yani tam serbest piyasadaki, örneğin İngiltere'deki adı son kaynak tedarikçisi; ama bizde henüz yok. Neden? Çünkü serbestleşme sürecini henüz tamamlayamadık. Tamamladığımız zaman öyle olacak. Ama bugün zaten perakende satış lisansı sahibi dağıtım şirketleri, tıpkı son kaynak tedarikçisi gibi, sizinle sözleşme yapmak zorundalar. Bu eşittir, kamu hizmetinden yararlanmaya aday statüsü, bir fark yok. Bazı şeyleri yine de tartışabiliriz.

- **AB ye uyum sorunu**

AB ile uyum konusuna bugünkünden daha fazla önem verilmelidir. Avrupa ekonomik alanı etkisi nedeniyle uyumun gözetilmesi gerekir.

Avrupa Birliği'ne uyumun korunması gerektiğini hem kurumsal olarak düşünüyoruz, hem de şahsen düşünüyorum. Gerekçesi şu: Eğer Avrupa ekonomik alanından çıkmayacaksanız, Avrupa Birliğine uyumu korumak zorundasınız, bu ailenin içindeki kurallara uyacaksınız. Yok, buradan çıkacaksanız -çıkabilirsiniz, bu ayrı bir şey- yani "Ben, ticaret sistemimi, ekonomik sistemimi, finansal sistemimi buradan çıkaracağım, ayrılacağım, başka yere gideceğim" diyorsanız... Diyebilirsiniz; siyasi bir tercihtir bu. Ama bunu yapmayacaksanız, lütfen ikili oynamayalım. Evin içinde düzensizlik,

huzursuzluk yaratmayalım. Bu evin içinde yaşamının kuralları var, bu evin imkanlarından yararlanmanın kuralları var. “Hem bu evin içinde yaşarım, hem de hiçbir kurala uymam, kafama göre yaşarım” denilemez bence, denilmemeli.

Reformun Yönüne Dair Çıkarımlar

- **Reformun başarısı sosyal kabulle mümkündür.**
 - Sosyal kabul olmadan hiçbir ekonomik reform başarılı olamaz.
 - Sosyal kabul var mıdır?
 - Serbest tüketici uygulaması kapsamında tartışılması
 - Yatırım uygulaması kapsamında tartışılması
 - Piyasa açıklık oranı – tedarikçi değiştirme serbestisi
- **State Capitalism(!) olgusu nasıl etkiler?**
 - Finans piyasalarındaki sarsıntı enerji piyasasını nasıl etkileyebilir?
 - OFGEM’de gerçekleşen politika tartışmaları AB düzeyinde etki yaratır mı?
- **Sosyal devletten refah devletine doğru evrimin reformla ilişkisi**

Nakit (parasal) destek politikaları sosyal devletin fiilen yapması olgusunun yerini tutar mı?

- **Enerji fakirliği uygulamaları çözüm olur mu?**

Sosyal devletten refah devletine geçiş tamamlanabilir bir süreç midir?

- **Arz güvenliğinin temini bakımından yatırımlar sorunu**
 - Özel sektör yatırımları arz güvenliğini sağlar mı?

- Devlet politik amaçlarla piyasada kapasite yatırımına girebilmeli mi?
- Nükleer politikası, teknoloji politikası, yenilenebilir politikası, yerli kaynak politikası

Reformun başarısı ancak sosyal kabulle mümkün. Sosyal kabul gerçekleşecek mi, buna zaman içerisinde karar vereceğiz, henüz net değil; ama Türkiye'deki gelişim gerçekleşeceği yönünde. Çünkü birçok kişi tedarikçisini değiştirmek ve özel sektör kuruluşlarıyla sözleşme yapmak için çaba sarf ediyor ve yapıyorlar. Bugün Türkiye'deki yüzde 18 özel sektör elektriği hiçbir şekilde boşa kalmıyor. Yatırım uygulaması kapsamında tartışılması gereken piyasa açıklık oranı ve tedarikçi değiştirme serbestileri konusunda ayrıntıya girmeyeyim.

2000'li yıllardan itibaren, 2005 yılından sonraya ilişkin 20-25 yıllık döneme özellikle stade kapitalizm diyorlar; yani kapitalist devletin oluşum süreci, yaratılma sürecini yeniden yaşadığımız iddia ediliyor. Bunu dün Mehmet Öğütçü söylemiş, bugün sabahleyin Fatih Bey bir ölçüde söyledi. "Arap Baharı sonucunda devletlerin kaynaktaki dağıtımına bakış açıları yeniden şekillenecek" şeklinde. Dünyada her yerde tartışılıyor bu, Çin'in değerli madenler üzerindeki tasarrufuyla tartışılıyor, Rusya'nın petrol üzerindeki tasarrufuyla tartışılıyor. Arap bölgesinde henüz bu konuda bir şey yok, ama olacağı iddia ediliyor. Dolayısıyla, yeni bir stade kapitalizm dönemi mi başlıyor? Bunu iddia edenler var; ama ben, bu kararı vermek için henüz erken olduğunu düşünüyorum. Ama finans piyasalarındaki sarsıntının enerji piyasasını etkileyeceğini, ama bunun yönünün henüz net olmadığını düşünüyorum.

Sonuç

- Dönüşüm yavaş olacaktır.
- AB süreci Türkiye için kaybedilmemesi gereken bir hedeftir.
- Sermaye birikimi reformun yönünü tayin edecektir.
- Hukuk düzenimizin adaptasyonunda daha hızlı davranılmalıdır.
- Enerjinin bir kamu hizmeti kurgusunda düşünülmesi gerekir.

Sosyal devletten refah devletine doğru bir evrim var mı; evet, var. Neden var; 80 sonrasındaki liberalleşme politikaları çerçevesinde var. Avrupa'daki sosyal devlet kavramı eriyor, yerine Amerika'daki refah devleti kavramı geliyor; yani devletin bizzatı faaliyet gösterdiği yapı eriyor, yerine yeni bir yapı geliyor, devletin dışarıda kalıp yönettiği bir yapı geliyor. Hatta bu, GATT ve GATS kapsamında bunu da ortadan kaldırmak yönünde bir şey olduğu tartışılabilir bir durum.

Arz güvenliğinin temini bakımından yatırımlar sorununa gelirsek, eğer yatırım yapacak paranız varsa, buyurun, yapın; yoksa, birilerinin bu sektörde yatırım yapması gerekiyor. Çünkü gecenin bu saatinde bu elektriğin bu şekilde yanabilmesi için birilerinin yatırım yapması lazım. Bu ülkede tasarruf oranı çok düşük, hatta eksi düzeyinde, sıfırlar düzeyindeyiz. Almanlarla Japonların tasarrufu üzerinden hâlâ harcama yapıyoruz, tüketime dayalı bir büyüme durumundayız. Bütün enerji sektörümüzdeki projelerin hepsi de dış kaynakla finanse ediliyorlar. Dolayısıyla, finansmanını yapamadığınız bir projenin hukukunda söz söyleyemezsiniz, ancak finansmanını yapabiliyorsanız hukukunda söz söyleyebilirsiniz. O açıdan da bu önemlidir.

Cengiz GÖLTAŞ (BAŞKAN)- Sayın Tiryaki’ye teşekkür ediyoruz.

Evet, şimdi soruları alacağım. Bu saate kadar dinlediğiniz için de sabrınızdan dolayı sizleri tebrik ediyorum.

Sorulara geçmeden önce çok kısa bir şey söyleyeceğim. Bunu söylemeden geçemem; çünkü önemli bir sempozyumdayız. Değerli konuşmacıların bütün farklı fikirlerine saygı duyuyoruz, konuşmalarını dikkatle dinliyoruz. Ama bir şeyin hakkını vermek lazım: Yaşı bizden çok daha ileri olacak insanların da belki tarihlerinde, süreçlerinde veya bizzat çalışarak şahit oldukları bir şey vardır ki, Türkiye Elektrik Kurumu, bu ülkenin tarihinde çok ciddi, çok önemli bir yere sahiptir. 1953 yılında, 1. Enerji İstişare Kongresine ait tutanaklardan okuduğumuz ve 1970 yılında o kanun teklifini veren Süleyman Demirel’in bizzat ifadesiyle, tüm elektrik hizmetlerinin birleştirilmesine ve ülkede bütünlüklü olarak sunulmasına hizmet etmek üzere kurulan ve 1994 yılına kadar 25 yıl boyunca, başta Keban olmak üzere, Hırfanlı olmak üzere, dünyanın en büyük yatırımlarını ülkemiz açısından yapmayı sürdürmüş olan bir kuruluşu çok daha dikkatle, özenle ve saygıyla anmak gerektiğini düşünüyorum. Bunu belirtmeden geçemedim.

Değerli konuklar; saat 18.53. Zamanı iyi değerlendirip, kısa bir soru-cevap bölümü yapıp, 10-15 dakika içerisinde bitirmek istiyoruz. Söz almak isteyenler kendilerini tanıtarak ve kısaca sorularını sorarak, kime sorduklarını da belirterek söz alırlarsa memnun olacağım.

Buyurun.

Dr. REFİK TİRYAKİ- Bir cümle bir şey söyleyeceğim.

TEK’e ilişkin cümlelerimde haddimi aşan, maksadını aşan ifadeler olduysa özür dilerim. Benim kastım sadece bir hukuksal değerlendirme yapmaktır. Lütfen bu özrümü kabul edin. Haddimi aşmak istemem, böyle olduysa da özür diliyorum.

BAŞKAN- Peki. Buyurun.

NİHAT YILMAZ (Elektrik Mühendisi)- Elektrik mühendisiyim, 30 küsur yıllık Türkiye Elektrik Kurumunun bir çalışanıyım.

Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşu olan 1923 yılından bugüne kadar ülkemizin her bir köşesinde, bugün 52 bin megavatın üstünde bir kurulu güç, milyonlarca kilometre uzunluğunda enerji nakil hatları, üretim tesisleri, dağıtım tesisleri, Sayın Başkanımızın da dediği gibi, Türkiye Elektrik Kurumu tarafından, Türkiye Elektrik Kurumu emekçileri tarafından oluşturulmuş ve bu kurum bugün adına hukukun üstünlüğü denilen bir biçimde, birilerine adeta peşkeş çekilir hale getirilmiştir.

Türkiye’de hukukun üstünlüğüne dayalı bir sistem var ise, son günlerde, kamu yararının takibi için yüksek yargıda, Yargıtay’da, Danıştay’da kamu yararı yönünden bu konuların irdelenmesi neden askıya alınmıştır? Sayın Tiryaki’den bunun açıklamasını istiyorum.

Burada, “Önemli olan, üretilen elektriğin piyasaya arz edilen miktarda satışıdır” deniliyor. Bu ülkenin insanları olarak bizim vergilerimizden oluşan paralarla kurulmuş bu sistemin işletilmesinde, özelleştirme dediğiniz günden bu tarafa, özel sektörün kurduğu tesislerin ekonomik olduğunu, daha ucuz enerji sattığını, daha stabil olduğunu söyleyebilir misiniz? Trakya olayları biraz önce açıklandı. Onun gibi spekülasyonların olmadığını söyleyebilir misiniz?

Söyleyeceklerim daha çok, ama zaman yok. Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Teşekkür ediyoruz, sağ olun. Buyurun.

SONAY TUFAN (EMO)- Sorum Refik Bey’e yönelik. Öncelikle, katıldığınız için teşekkür ederiz. EPDK’da bir işlem yapmıştım, bir lisans alma tecrübem var. Benim sorum çok basit. Sizin sunumunuzda Türkiye’deki üretimin ne kadar değersizleştirildiğini gördüm.

Ben aynı zamanda uygulamada çalışan bir insanım. Yaptığımız projelerde, uygulamada taşeronlaştırmanın ne olduğunu bizzat yaşıyoruz. 100 liralık şeyi 10 liralık kalitede, 100 liralık bedel ödeyerek yapıyoruz. Halk olarak ciddi paralar harcayarak elektrik kullanıyoruz. Bunun KDV’si falan her şey bir gün boyunca konuşuldu.

Benim sorum şöyle: EPDK olarak bugüne kadar kaç lisans verildi? Çünkü Oğuz Bey, “Bulamadım bunu” dedi. Kaç lisans verildi; bunlardan kaç tanesi üretim yapıyor ve kaç megavat yapıyor?

Ayrıca, en son çıkan bir şey var, 500 kilovata kadar üreticilerin bağlantı yapmadan sisteme entegre olabilecekleriyle ilgili bir düzenleme var. 500 kilovatlık bir enerji üreteceksem, EPDK’ya başvurmak ve otoprodüktör olmak zorunda değilim artık. Bunu da açıklarsanız sevinirim.

BAŞKAN- Teşekkürler. Şöyle bir yanlışa da düşmeyelim: Refik Bey kendisi de konuşmasında ifade etti, “EPDK’yı tamamen, bütün biçimiyle, kurumun tüm yapısıyla temsil etmek üzere burada değilim; ben bir çalışanıyım ancak, sadece görüşlerimi ifade edebilirim” dedi. Ama çalıştığı kurumla, görüşleriyle sonuçta bir bütünlük içerisinde davrandığını söyledi.

Buyurun.

MUSTAFA KADIOĞLU (EMO)- Ben de iki arkadaşla, Makine Mühendisleri Odası Enerji Çalışma Grubu üyesi arkadaş ile EPDK’da çalışan arkadaşla soru yöneltmek istiyorum.

Öncelikle şu saptamayı yaparak başlamak istiyorum: Ne yapmak istediğiniz ve kimden yana olduğunuz önemlidir.

Son cümleinizde şöyle bir tanımlama yaptınız: Dediniz ki, “Türkiye’de tasarruf ediliyor.” Ama baktığımız zaman, 2010 yılında

milyardlerimiz 28'den 38'e çıktı. Bu bir tespittir ve devletin rakamlarıdır. Bu, yapılan tasarrufun da kime gittiğinin göstergesidir.

Sorum şu: İletim hizmeti yahut da tesisi kullanım hizmetinin bir bedeli olduğunu tespit ettiniz. 4628 sayılı Yasa çıkmadan önce, abonelerden, 24 milyon aboneden tesise iştirak bedeli alındı. Tesise iştirak bedeli, insanların gücü oranında, abonelerin gücü oranında tesise ortaklık bedelidir. Bunu nasıl değerlendiriyorsunuz; ne yaptınız yahut da kurumunuz ne yaptı?

Makine Mühendisleri Odası Enerji Çalışma Grubu üyesi arkadaşşıma da şunu sormak istiyorum: Sunduğunuz raporda, neoliberal politikalara karşı, bazı iyi başlıkları da içeren, kamudan ve ülkeden yana başlıklarının yanında, bir de şirketlere veyahut da alanın düzenlenmesine yönelik bir öngörü, sermayeye danışmanlık yapan bir öngörü anlamına gelen maddeler var. Bu çalışma raporunuz Oda yönetimi tarafından ve TMMOB tarafından onaylandı mı?

BAŞKAN- Teşekkürler. Buyurun.

BÜLENT BİLİR (Elektrik-Elektronik Mühendisi)- Merhaba.

Böyle bir tartışma ortamı oluşturulduğu için düzenleyicilere çok teşekkür ederim.

Ben, elektrik-elektronik mühendisiyim; güç sistemleri mühendisi olduğum için, bu konular üzerine, özellikle serbestleştirme denilen deregülasyon üzerine uzun yıllar Kaliforniya'da çalıştım. Oradaki birkaç tecrübemle bazı konulara açıklık getirmek istiyorum. Özellikle Refik Bey'in kullandığı kavramlardan serbestleştirme ve özelleştirmeyle ilgili.

Özelleştirme, privatisation diye biliyorum; serbestleştirme, deregulation. Bunu şu açıdan özellikle vurgulamak istiyorum: Örneğin, Amerikan güç sistemi, American power graty denilen güç

sistemi privat bir sistemdir, büyük çoğunluğu; ama bu arada devletin de katkıları vardır.

Burada söylemek istediğim şu: 90'ların ikinci yarısında bu serbestleştirme başladı. Özel olmasına karşın... Özel olması işin bir ayağı, serbestleştirme bir başka ayağı. Serbestleştirmede yapılmak istenen, daha önce kuralları olan...

BAŞKAN- Lütfen özet olarak söylerseniz söyleyeceğinizi...

BÜLENT BİLİR- Özet olarak söylemeye çalışıyorum, ama bu önemli. Şu açıdan önemli: Ekonomistler, işletmeciler, elektrik enerjisini herhangi bir ürün gibi görüyorlar. Oysa elektrik enerjisinin çok sınırlı özellikleri var; ürettiğiniz an tüketeceksiniz, tükettiğiniz an üreteceksiniz. Bu regülasyon kalkıp, deregüle olunca, ben o sırada Kaliforniya'da çalışıyordum, daha önce görülmemiş elektrik kesintileri oldu. Bunların olması demek, deregülasyona gidilmesin değil; fakat deregülasyonu yaparken çok bilinçli olmak gerekli ve bu kavramları da iyice ayırtmamız gerekli. Belki özel sektör desteklenmeli; ama devlet sektörü de kösteklenmemeli. Çünkü Amerika'da benim gördüğüm bu; özel sektör de var, devlet sektörü de.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Teşekkürler. Buyurun Ünal Bey.

ÜNAL ERDOĞAN- EPDK'yla ilgili sorularım olacak.

EPDK'nın kapısından her Türk vatandaşı girebilir mi? Örneğin, Dursun emmi gelip de, 1 KWA'lık, 3 KWA'lık, derelerin yatağını hiç değiştirmeden, açık su türbinleriyle bir enerji almak isterse, bu bürokratik engelleri nasıl aşacak? Bulunduğu yerden onlara bu müsaadeyi verirsiniz, 800 bin Karadenizliyi iş sahibi yapıyorsunuz, hiçbir derenin özelliğini de bozmuyorsunuz.

İkincisi, EPDK, verdiği lisanslarda standart bir fiyat uygulaması yapıyor mu? Mesela, HABİTAT'ta ödül almış, Türkiye'de yapılan HABİTAT toplantısında ödül almış bir Sinop projesine, 50 + 100, 150 megavatlık, dünyanın en büyük rüzgar jeneratörü projesine Japonya hemen destek verdi, 7 yıl ödemesiz, faizsiz parayla. Çünkü teşvik alıyorlarmış. Çok güzel bir projeydi. Üniversitesi, meslek lisesi, hepsi beraber yapacak; yanında güneşi, biyogazı, biyoması. Tam bir eğitim yeri. EPDK'ya dünyada ilk defa -bakın, bu 8 sene evvel oluyor- 6.8 sente rüzgar jeneratörü fiyatı önerdiler. Bilhassa Başkanınız, "5.2 sentin üstüne çıkamayız" dedi. O arada Bakanlıktan gelinmişti; Bozcaada'da kilovat/saati 19.2 sente elektrik enerjisi satın alırken, EPDK bu projeye niye 5.2 dedi? Dünyada 7'nin altına inilemez bir kere.

Yani EPDK'yla ilgili bir sürü negatif görüşler var. Bu konuda ne görüşünüz var? Çünkü herkesin oraya kolay kolay giremediği, girme koşullarının olduğu söyleniyor.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Teşekkür ediyoruz. Oğuz Bey'in sözü vardı. Buyurun.

OĞUZ TÜRKYILMAZ- Önce Mustafa Kadioğlu arkadaşımızın sorduğu soruya Odanın Enerji Çalışma Grubu Başkanı, 39 yıllık bir üyesi olarak cevap vereyim: Odamızın söyledikleri, Odamızın web sitesindeki Enerji Çalışma Grubu yayınlarında, size kopyasını takdim etmiş olduğum Türkiye'nin Enerji Görünümü kitabında var. Ne söylediysek orada var. Evet, biz, Enerji Platformunu savunuyoruz; diyoruz ki, bunda kamu da bulunsun, üniversiteler de yer alsın, sektör dernekleri de bulunsun, meslek odaları da yer alsın. Bunu savunuyoruz. Siz sordunuz, teyiden söylüyorum.

İkincisi, Uğur arkadaşına söyleyeyim: Dedi ki, "Anlaşamıyoruz." Biz tartışmaya hazırız Uğur, tartışalım. Türkiye Petrol ve Doğalgaz

Kurumu derken, bu kurum bünyesinde BOTAŞ da yer alabilir, TPAO da yer alabilir. Tüzel kişilikleri yok eden bir şey söylemedik. Bağlı şirketler de olabilir. Ana sözleşmelerine hüküm koyarsınız, “Özelleştirilmeyecek” dersiniz. Ana sözleşmelerine hüküm koyarsınız, “Çalışanlar yönetim ve denetimde söz ve karar sahibidir” dersiniz. “Genel müdürünü Bakanlar Kurulu atamaz, çalışanların seçtiği yönetim kurulu atar” dersiniz. Böyle bir yapı da pekala mümkündür. Bunu belirtmek istedim.

BAŞKAN- Peki, teşekkür ediyoruz. Buyurun.

CELAL GÜNDOĞAN (Makine Mühendisleri Odası)- Verdikleri bilgiler için bütün konuşmacılara teşekkür ederim. Benim sorum Refik Bey’e.

Bilgi Edinme Hakkı Yasası vardı, bahsetmişlerdi. Bu, Rusya’yla ve diğer ülkelerle yaptığımız ikili sözleşmelerden acaba EPDK’nın haberi oluyor mu? Bakana sorulduğu zaman, Bakan, “Bu, milli çıkarlara ters düşüyor, açıklayamayız” diyor. Acaba EPDK bu bilgilere sahip mi? Bu bir.

İkincisi, fiyatlar belirlenirken, ne yazık ki, bizim halkımız dünyanın en pahalı benzinini, motorinini, doğalgazını yakmakta, elektrik de Avrupa ortalamasında. Bu fiyatlar belirlenirken bizim ülkemizin durumu göz önüne alınıyor mu, bu fiyatlar nasıl belirleniyor?

Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Teşekkürler.

Daha önce oturumlarda hiç söz almamış bir arkadaşla söz vermek durumundayım.

Buyurun.

ÖZHAN KÜÇÜKAHMETLER (EÜAŞ)- EÜAŞ Genel Müdürlüğünde müdür olarak görev yapmaktayım.

Ben şunu sormak istiyorum: Biz üreticiyiz; fakat biliyorsunuz, daha önce elektrik piyasası hizmetleri kuruldu ve halkın deyimiyle, elektrik borsası oluşturuldu ve özelleştirmeye, özel sektörün rekabetinin sağlanmasıyla halkın refahı için daha ucuz elektrik kullanılması amaçlanmıştı. EPDK, bu konuda, elektriğin halka gerçekten ucuz ve güvenilir bir şekilde yansıtılmasında ne gibi bir çalışma yapmaktadır, bu konuda herhangi bir anket yapmış mıdır? Ben bunları öğrenmek istiyorum.

BAŞKAN- Teşekkür ediyorum. Son soruyu alıyorum. Buyurun.

MURAT ÇELİK (İSDAŞ)- Herkese teşekkür ediyorum. Sorum Uğur Bey'e.

Konuşmasının başında, "Fazla petrol aramakla petrol bulunamıyor" dedi. Fakat petrolün yönetimi döngüsünde birinci sıraya arama yazmıştı. Dolayısıyla, fazla aramamız gerekmiyor mu petrole ulaşmamız için?

İkinci sorum da şu: Güney Kıbrıs Rum Kesimi petrol aramaya başladığı zaman biz harekete geçtik. O güne kadar neden hiçbir şirketimiz veya devletimiz petrol arama faaliyetlerine Doğu Akdeniz'de girişmedi?

BAŞKAN- Teşekkürler. Peki, son bir soru daha alalım. Buyurun.

RÜŞTA BEYTİKAN- Ben çok kısa bir şey söyleyeceğim.

Burada Refik Bey'e çok yüklenildiği için aslında bir konu gündeme gidiyor. Şirin hanımın sunumunda önemli bir nokta vardı; mühendislik alanlarının, Dünya Ticaret Örgütüyle yapılan müzakerelerde açık-kapalı olmasıyla ilgili. Bu konuda devlet

kurumlarının yaptığı müzakerelerde, TMMOB'ye bağlı odalardan destek ve fikir alınıyor mu veya bu görüşmeler ne çerçevede gidiyor?

Caner Bey'e de kısa bir şey söyleyeceğim katkı için.

Sunumu sırasında puant santrallerle ilgili kaygılarını dile getirdi. Bundan 20 gün önceki sunumda EÜAŞ'ın puant santrallerinin devlette kalacağı müjdesini aldık Denizli'de. Dolayısıyla, o konuda da müsterih olmanızı rica ediyorum.

Son olarak da Refik Bey'e bir şey söyleyeceğim.

Size çok yüklendik, biliyorum; ama sizin o söylediğiniz sosyal kabul için, toplumun kabul edebilmesi için şu gerekiyor, toplumun endişesi şurada: Hukukun üstünlüğünden bahsettiniz, vurguladınız. Hukukun üstün olduğuna bizim toplumumuz Türkiye'de maalesef inanamıyor. Niçin; alınan hiçbir hukuki karar uygulanmadığı için. Siz çok güzel anlatıyorsunuz; ama maalesef, ülkemizde hukukun üstünlüğü ön planda değil.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Teşekkürler.

Sayın Eren'den başlayalım o zaman. Kısa bir şekilde sorulara yanıt verirseniz sevinirim.

Dr. ŞİRİN GÜLCEN EREN- Teşekkür ederim sorunuz için.

Mühendislik alanlarının açık ve kapalı olmasına ilişkin olarak yapılan müzakereler, GATS ikinci tur müzakereleri olarak adlandırılan müzakereler 2001 yılında başladı. 2001 yılının Mayıs ayında, şimdi mülga olan Bayındırlık ve İskan Bakanlığı sektör koordinatörü ilan edildi. Tek yetkili uzmanı bendim, sonra da Şube Müdürü oldum. Uluslararası Kuruluşlar Şube Müdürü olarak, 42 kurumla birlikte

görüş alışverişi yaptık. Buna TMMOB de dahil. 2006'da görevden alınana kadar da bu şekilde sürdürdük. Ama bütün bu süreç ve sonrasında, 2006 sonrasında -ki şu anda dışarıdan da takip ediyorum; bulunduğum konum gereği bu konuları tek bilen olduğum için çoğu zaman Genel Müdürlükte konular bana geliyor- Maalesef, TMMOB'nde bir teknik yapı kurduramadım. Sadece DTÖ'nün bu hizmet ticareti müzakereleri yok, demin söylediğim pek çok alanında başka müzakereler de yapılıyor. çalışmalar gidiyor. OECD var, Dünya Bankası var, Avrupa Birliği çalışmaları var. Avrupa Birliği'nin hem kişilerin serbest dolaşımı, hem iş kurma hakkı serbestisi konuları var, işgücünün hareketliliği konuları var. Bu alanların hepsi başlı başına teknik uzmanlık ve ihtisas gerektiren alanlar. Yine maalesef, bu alanları teknik olarak takip eden bir ekip yok. Ama bu eksikliği şöyle tamamlıyoruz: Sağ olsun, Nurten hanım var, hukuk danışmanımız; o, çalışmaları oldukça takip ediyor; ben destek veriyorum. Hazırladığım görüşleri TMMOB'ne aktarıyorum. Gerektiği noktalarda odalara bunlar aktarılıyor. Ama odalardan bir cevap gelmezse, konulara sahip çıkmazsa, bizlerin de karşı tarafa verebildiği cevaplar çok sınırlı kalıyor. Ama ben, Bakanlığında, müteahhitlik, müşavirlik, mühendislik ve mimarlık alanlarına özel, aynı anda da çevre ve enerji hizmetlerinde bana gelen her konuda olabildiğince sektörel görüş oluşturuyorum. Teşekkür ederim.

BAŞKAN- Teşekkürler. Buyurun.

H. CANER ÖZDEMİR- Aslında Oğuz Bey cevapladı Sayın Mustafa Kadioğlu'nun sorusunu, ama ben de söyleyeyim. Bizim Makine Mühendisleri Odasından onay tabii ki alındı. Biliyorsunuz, Mühendis ve Makina dergisinde zaten bu metnin değişik bir versiyonu yayınlanmıştı.

Merak ettim ama; şirketler veya diğer alan oyuncuları gibi bir şey tanımladınız, hangi sunduğum şeydeki madde sizi böyle rahatsız etti, öğrenebilir miyim?

BAŞKAN- Karşılıklı olmasın lütfen. Öyle bir şey yoksa, yok dersiniz olur biter.

H. CANER ÖZDEMİR- Yok aslında da, yine de merak ettim.

BAŞKAN- Tamam, dışarıda konuşur, halledersiniz o zaman.

H. CANER ÖZDEMİR- Dışarıda dövüşürüz, tamam. Refik Bey’in üstüne gideceğiz çünkü. Neyse.

BAŞKAN- Buyurun Uğur Bey.

UĞUR GÖNÜLALAN- Değerli kardeşimin sorduğu iki tane soru var peş peşe. Zannediyorum küçük bir farklı anlama var.

Ben şunu söylemeye çalıştım: Çok fazla yatırım yapmayla çok fazla petrol bulamıyorsunuz demeye çalıştım. Ben, Galatasaraylıyım, oradan bir örnek vereyim. Galatasaray, en fazla şut attığı sene şampiyon olamadı. Bunu şundan dolayı diyorum: 1990’lı yıllardan bu tarafa arama yatırımlarına baktığınız zaman, yatırımların büyüklüğü, keşif rakamlarıyla orantılı değil. Bir, bunu iyi tespit etmek lazım. Entegre bir çalışma açısından söylüyorum bunu.

İkincisi de, Türkiye yeterince aranmamıştır. 3932 kuyu açılmıştır, 1541 arama kuyusu vardır. 329 bin kilometrekare sismik veri toplanmıştır, iki boyutlu. 35 bin kilometrekareye yakın 3 boyutlu veri toplanmıştır. Bugün zannediyorum Ferruh ağaBey izah etti, Karadeniz’de 1500 metre su derinliğinin altında açılan 5 kuyumuz vardır, ama Karadeniz’in alanı 14 milyon hektardır. Bu, birinci tespit.

İkinci tespit de şu: Güney Kıbrıs konusu bugünkü konu değildir değerli arkadaşlar. Türkiye’de bu konu hep böyle farklı konulmaya çalışılıyor; yok efendim, “İlk defa Kuzey Kıbrıs’la konu masaya yatırılacak”; yok efendim, “KKTC ile anlaşma yapılacak”; yok efendim, “Kıbrıs haritası yeniden çiziliyor” falan filan. Arşivler orada,

Dışışleri Bakanlığının arşivleri orada, yetkililer orada, biz de buradayız. 2001 yılında KKTC'nin 12 mil sınırı tespit edilmiştir. Yine 2001 yılında KKTC'nin münhasır ekonomik sınırları için çalışma yapılmıştır. Burada yetkili ağaBeyimiz de olduğu için söylüyorum; Dışışleri Bakanlığı, Genelkurmay ve bütün sektörün aktörleriyle.

Bunlar yeni şeyler değildir. Biz bu filmi siyah-Beyaz seyrettik, şimdi de renkli seyrediyoruz. Özellikle şundan dolayı söylüyorum: Gerçek anlamda orada bir veri birikmesi vardır. Türkiye Petrolleri'ne rolünün üzerinde bir misyon yüklenmesi bugün için yanlıştır. Çünkü 2001 yılındaki bizim yaptığımız tespitlerle MTA oraya gitmiştir. Yani devlet olarak oraya gidilmiştir. Çünkü Türkiye Petrolleri, sonuçta bir özel kuruluştur. Bakalım, yarın Shell ile aynı sahne tekrarlanabilecek mi?

O nedenle, kimse gitmedi anlamında söylemek istemiyorum. Doğu Akdeniz'de sular ısındığı için, orada dünyanın en büyük petrol şirketlerinden bir tanesi, El Paso Türkiye'ye gelmiştir, 3 kuyu kazmıştır, Türkiye Petrolleri'nin cebinden de bir kuruş para çıkmamıştır. Çünkü o dönemler Türkiye Petrolleri'ne verilen 300 milyon dolar, 500 milyon dolar, 1 milyar 300 milyon dolar gibi rakamlar verilmiyordu. Elimde somut bir rakam var. 1997'de arama yatırımı 20 milyon dolardı. 2010 yılındaki arama yatırımı 375 milyon dolar. Yurtiçi arama yatırımı.

Yani laflarımız, sözlerimiz arşivlerde var, yazdığımız raporlar oralarda var ve Türkiye Petrolleri gibi bir kurumda çalıştığım için onur duyuyorum. 2001 yılında Kıbrıs'ın maden ve petrol kanununu biz yaptık diyebiliriz arkadaşlar.

Teşekkür ediyorum.

BAŞKAN- Teşekkürler. Buyurun.

Dr. REFİK TİRYAKİ- Sayın Başkan, sevgili konuklar; öncelikle bir şeyi tekrar söyleme gereği duyuyorum. Eğer TEK'e ilişkin ifadelerimde kastını aşan, sizin gönlünüzü kıran bir ifade olduysa, tekrar hepinizden bütün kalbimle özür diliyorum. Ne TEK'i küçümsedim -ne bugüne kadar, ne de buradaki konuşmamda- ne de yaptıklarını ve varlığını hakir görüyorum. TEK'e ve TEK çalışanlarına da büyük saygım var. O başka bir şey. Ama bir değerlendirme yaptım. Dediğim gibi, kalbinizi kırdıysam, sizden bütün kalbimle özür diliyorum.

Şimdi sorulara geleyim.

Birincisi, kamu yararı denetimi neden kaldırıldı? Zannediyorum Danıştay Kanununda yapılan değişiklikle ilgili bir soru bu.

Bu, benim çok çok haddimi aşan bir konu; EPDK'yla ve enerji sektörüyle hiç ilgisi olmayan bir konu. Ama eğer bu konuyu şahsen konuşmak isterseniz, ben bir hukuk doktoruyum, bu konuyu ayrıca konuşabiliriz. Muhtemelen belli konularda da uzlaşırız. Onun için bu soruyu geçiyorum.

İkinci soru: Özel sektör daha ucuz, daha stabil enerji satıyor mu? Özel sektör de, tıpkı kamu gibi, aynı enerjiyi satıyor. Bunların stabilitesi açısından hiçbir farklılık yok, yani teknik kalitesi bakımından bir farklılık yok. Bu bir. İki, daha ucuz bir enerji mi satıyor? Bu karşılaştırma o kadar büyük bir ekonomik çalışma gerektirir ki. Bir defa ben hukukçuyum, ekonomist değilim, böyle bir karşılaştırma yaparsam haddimi aşmış olurum. Sadece iki şeyden bahsedeceğim.

Bir, teorik olarak özel sektörün kamu sektöründen daha verimli çalıştığına ilişkin literatürde envai çeşit yazı var. Aksini iddia edenler de var tabii. Pratik olarak, ampirik olarak bunun ispatlandığına ilişkin çok sınırlı sayıda çalışma var. Var, ama çok sınırlı sayıda çalışma var. Türkiye'de özel sektör kamudan daha ucuza mı elektrik üretiyor? Algi

böyle; EPDK’da değil, genel toplum algısı böyle. Ama gerçek böyle mi, değil mi, bu benim haddimi aşar; çünkü bu bir ekonomik değerlendirme ve çalışma konusudur. “Ne kadar yatırım yaptınız, hangi şartlarda yaptınız, o günün değerleri nelerdi, bugün kaç üretiliyorsunuz?” gibi çok geniş bir çalışmayı gerektirir. Bu soruyu da bu sebeple geçiyorum.

Üçüncü soru: EPDK kaç lisans verdi, bunun kaç megavatı üretime dönüştü, yani realize oldu? EPDK’nın kaç lisans verdiği Internet sitesinde var. Açıkçası, ben ezbere bilmiyorum, yalan söylemeye gerek yok.

Evet, Oğuz Bey’in söyledikleri şeyler doğru. Ben de aynı şeyi söyleyecektim. Genel olarak, EPDK göreve geldiğinde, Türkiye’nin kurulu gücü yaklaşık 40 bin megavattı, bugün 52 bin megavat. Dolayısıyla, bunun 12 bin megavatı EPDK’nın lisanslarıyla yapılmıştır diyecektim ben de. Aynı şeyi teyit ettiniz.

Yapılmakta olanın rakamını bilmiyorum. Verilen lisans ya da lisans verilmeyi bekleyenlerin de rakamlarını bilmiyorum. Ama Internet sitesinde bu bilgilere ulaşmak mümkün.

0.5 megavat meselesini açıklayabilir miyim? Bunu açıklayamam, yalan söylemeye gerek yok; bunu açıklamaya kalkarsam 1.5-2 saat daha burada oturmak durumunda kalırsınız. Ama yarın da buradayım, isteyenlere 0.5 megavatla ilgili gereken metinleri sunabilirim. Hem de ilk metnini içinde bulunduğum bir ekip yazdı. Hem 6094 sayılı Kanundaki 6-A Maddesinin yine içinde bulunduğum bir ekip tarafından yazıldı, hem de sonraki yönetmeliği içinde bulunduğum bir ekip hazırladı, hem de hafta başında açıklanacak olan Uygulama Tebliğini de yine içinde bulunduğum bir ekip yazdı. Dolayısıyla, neyi soruyorsanız, bilgim dahilinde açıklayabilirim. Ama daha sonra lütfen.

Dördüncü soru: “Ne yapmak istediğimiz, kimden yana olduğumuzla doğrudan ilişkilidir” denildi. İletim sistemi kullanım bedelinden bahsettiğim söylendi. “Tesise iştirak bedeli, tesise ortaklık bedeli vardı, eskiden alınmıştı; bu ne oldu?” denildi.

Ben, bu tesise iştirak bedeli ne zaman alındı, kim aldı, nereye döndü bilmiyorum. Benim bildiğim, geçmişte alınmış olan bir enerji fonu meselesi var, ne olduğu yasalarla belirli. O konu gerekirse yine tartışılabilir. Ama bu tesise iştirak bedeli meselesini bilmiyorum. O yüzden, bu soruyu da müsaadenizle geçmek istiyorum.

Amerikan tecrübesinden bahsedildi, deregülasyon süreçleri ile özelleştirme süreçleri arasındaki farktan. Bu ayrımı bilmediğime yönelik bir ifadem mi oldu bilmiyorum; ama bu ayrımı biliyorum, farkındayım. Sadece ben değil, benim bilmem kişisel bir durumdur; ama EPDK da bu ayrımın farkında ve bu ayrımı dikkate alarak işlemlerini yapıyor. Bunun bilinmesini isterim. Şahsen de bildiğimi söyleyebilirim. Ayrıca gerekirse konuşuruz.

Her TC vatandaşı EPDK’nın kapısından girebilir mi ve isterse o küçük hidroları yapabilir mi? Evet, kanundaki, yönetmelikteki şartlara uymak kaydıyla, her TC vatandaşı, EPDK’nın kapısından girmesine gerek kalmaksızın, o küçük hidroları ya da küçük tesisleri yapabilir. Lisans da alabilir, her TC vatandaşı lisans da alabilir. Alanlar da vardır. Umarım ekonomistler gelecekte şöyle bir çalışma yaparlar: Türkiye’de ekonomik gelişme döneminde, sektörlerin gelişmeleri döneminde kimler sektöre girmiştir? Örneğin, EPDK’dan önceki 20 yıl ve EPDK’dan sonraki 20 yılda üretilen miktarın, yani gelirin ne kadarı kaç şirkete gitmiştir? Bu konuyla ilgili umarım bir çalışma yapılır ve EPDK’nın da içinde bulunduğu piyasa reformuyla sermayenin ne kadar tabana indiği, halka doğru ne kadar aşağıya indiği, orta düzeye indiğine ilişkin umarım ekonomistler bir çalışma yapar. Ama ben, kendisinden önceki sürece göre karşılaştıramayacak

kadar başarılı olduğunu, karşılaştırılamayacak kadar başarılı olduğunu biliyorum ve bunun da gelecekte ortaya çıkacağını düşünüyorum.

Bir diğer soru: “Lisanslarda standart fiyat uygulaması var mı?” 6.9 sentlik bir Japonya örneği verildi. O dönemki Sayın Başkanın da, “5.2 sentten fazlasını veremeyiz” dediği söylendi.

Şöyle cevap vereyim: Bu, Sayın Başkanın elinde olan bir şey değildi. O zaman yürürlüğe girmiş olan 5346 sayılı Yasanın 6. Maddesi destekleme mekanizmasını öngörmüştü. 5 Euro sent ile 5.5 Euro sent arasındaki bir marj, bir alan belirlemişti ve o alan içerisinde EPDK’nın Türkiye ortalama toptan satış fiyatı gibi bir fiyata endeksli bir destek fiyatı öngörmüştü Kanun. O sene için öngörülen rakam da 5.2 senttir. Bahsedilen şey odur. Ben yasal durumdan bahsediyoruz. Birçok şeyi konuşabiliriz; ama dediğim gibi, o gün Sayın Başkanın 5.2 sent demiş olmasının sebebi budur, yasadır. Sayın Başkan yasaların üstünde bir yetki kullanamaz. O gün 5.2 sentti değer ve 5.2 sent demiştir Başkan, onun için çıkılamamıştır. Bugün yasa 7.3 sent diyor rüzgar için, 7.3 senttir. Yani uzaydan da birisi getirse, bedavaya da verseler, bizden 7.4 sent isteseler, veremeyiz. Onun mevzuatını yazan ekibin içinde de bulundum, YEKTEM Yönetmeliğinde. Bütün dünyayı da getirselere, 7.4 sente veremeyiz. Ta ne zamana kadar; Türkiye Büyük Millet Meclisi bu Yasayı değiştirinceye kadar. Değiştirirse veririz. Biz, devletin görevlileriyiz, yasaların emirlerini uygulamakla mükellefiz.

Yedinci soru: İkili antlaşmalardan EPDK’nın haberi oluyor mu? Burada kastedilen, devletler arasındaki siyasi karakteri de olan ikili antlaşmalar.

Enerji politikasının belirlenmesinde Bakanlığın sorumlu olduğu ve Bakanlığın yetkisi dahilinde olduğunu hepimiz biliyoruz. İkili antlaşmalar bizim alanımız içerisinde değil. Ancak bizim alanımıza, yani lisans verme alanına tekabül eden yanları varsa biz antlaşmaya

muttali oluyoruz; aksi takdirde biz o antlaşmalara muttali olmuyoruz. Dolayısıyla, o ikili antlaşmalar bizim kanunlarla belirlenmiş görev alanımıza sari bir uygulama gerektiriyorsa muttali oluyoruz ve o uygulama kapsamında muttali oluyoruz, ötesinde değil. Yoksa, kimse bize, “Bu ikili antlaşmayı yapalım mı, yapmayalım mı, ne dersiniz; iyi mi düşünüyoruz, kötü mü düşünüyoruz?” diye sormuyor. Resmi olarak sormuyor, şahsi şeyleri bilemem.

Sekizinci soru: “Fiyatların belirlenmesinde gerçek durum, yani ülkemizdeki durum göz önüne alınıyor mu? Tarifelerin belirlenmesi kapsamında bu soru soruldu zannediyorum.

Evet, tarifelerin belirlenmesinde tüm maliyet bileşenleri, gerçek maliyet bileşenleri göz önüne alınıyor. Yani enerji maliyeti de, yatırım maliyetleri de, taşıma maliyetleri de, gerçek anlamda sistemde dolaşan elektriğin taşıma maliyetleri de göz önüne alınıyor. Tüm maliyetler bir araya getiriliyor. Ayrıca bu işlerin yapılması için gereken sermayenin maliyeti de dikkate alınıyor. Ayrıca bu işi yapacak olan kişilerin ücretleri de dikkate alınıyor. Çaycıların ücretleri de dahil olmak üzere, o kurumda çalışacak çaycıların ücretleri de dahil olmak üzere, tüm gerçekler göz önüne alınarak yapılıyor. Mümkün olan budur. Daha iyisini yapmak daha iyi olurdu tabii, ama şu anda durum bu.

Dokuzuncu soru: “Elektriğin halka daha ucuz ve güvenli sunumu için EPDK ne yapmaktadır?”

EPDK, 4628 ve 5346 sayılı kanunlarla kendisine verilmiş olan görevleri yerine getiriyor. Temel olarak lisans veriyor, tarife yapıyor ve bunları denetliyor. EPDK’nın bütün yaptığı iş buna yöneliktir. Sonuç böyle midir, tartışabiliriz; ama EPDK’nın bütün yaptığı iş buna yöneliktir.

Son soru: “Hukukun üstün olduğuna toplum inanmıyor. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?”

Evet, bu çok ciddi bir sorun. Umarım toplumun inandığı bir üstün hukuk sistemini kurarız ve uygulamayı başarabiliriz. Ama bu sorun sadece EPDK'nın sorunu değildir, bütün toplumun, her bir zerrisinin, bireyinin sorunudur. EPDK da bu işin içerisinde varlığını sürdürmektedir.

İlginiz için teşekkür ederim.

BAŞKAN- Peki, teşekkür ediyoruz.

Başkan olarak, hem sunum yapan değerli arkadaşlarımıza, hem de bu saate kadar bizi izleyen siz değerli katılımcılara, ikinci günkü bu son oturumu kapatırken teşekkür ediyorum ve hepimizi kutluyorum. İyi akşamlar diliyorum.

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) adına Elektrik Mühendisleri Odası (EMO) tarafından düzenlenen "Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye" konulu TMMOB 8. Enerji Sempozyumu, 17-19 Kasım 2011 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirildi.

Enerji alanında var olan sorunların ve çözüm önerilerinin tartışılacağı, yaşanmakta olan gelişmelerin olası sonuçlarının değerlendirileceği ve ülkemiz enerji politikalarının; kamusal planlama, verimlilik, çevre, bilim-teknoloji vb. tüm bileşenleriyle irdeleneceği bir platform olmak, bugüne dek TMMOB Enerji Sempozyumlarının temel hedefi olmuştur.

Bu Sempozyumda; Küresel-Bölgesel Enerji Politika ve Stratejileri, Dünya Enerji Görünümü, Dünyada ve Türkiye'de Enerji Özelleştirmeleri, Ekonomide Küresel-Bölgesel Gelişmeler ve Enerji Politikalarına Etkileri, Yenilenebilir Enerji Kaynakları ve Enerji Verimliliği, Jeopolitik Açından Fosil Kaynaklar ve Nükleer Enerji ana başlıklar olarak saptanmıştır. Bu başlıklar çerçevesinde 3 gün boyunca, yurt içi ve yurt dışından konusunda uzman kişi, akademisyen ve ilgili kurum temsilcileri tarafından bildiriler sunulmuş, düzenlenen panellerle konu başlıkları derinlemesine irdelenmiştir. Bu kitabın Sempozyumda irdelenen tüm bu konuları ve yapılan tartışmaları yansıtabilmesi ve kalıcı hale getirmesi umut edilmektedir.

Sempozyum Düzenleme Kurulu

**TMMOB
ELEKTRİK MÜHENDİSLERİ ODASI**

1954

İhlamur Sokak No:10 Kat:2 Kızılay-Ankara
Tel: (312) 425 32 72- Faks: (312) 417 38 18
E-Posta: emo@emo.org.tr

ISBN: 978-605-01-0196-6

EMO Yayın No: SK/2012/9